Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 I
30

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

~~A. [illegible]~~

~~[illegible]~~

Cat. inscr. C.R.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE DIALECTICA LIBRI OMNES INtegri & recogniti iuxta autographi, nuper D. Alardi Aemſtelredami opera in lucem educti fidem, atq; doctiſſimis ſcholijs illuſtrati,

Coll. Rom. Societ. Jesu

Ioannis Phriſſemij.
Alardi Aemſtelredami.

[redacted]

Quorum ſcholia exactiſſimo iudicio contulit ac congeſſit Ioannes Nouiomagus.

COLONIAE,
Anno à Chriſto nato 1552.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

MAgna ſtudiorum utilitate effectum eſt, humaniſſime Lector, ut tres libri de inuentione dialectica Rodolphi Agricolæ Phriſij, tandem poſt multos editiones integri ac emendati, iuxta fidem autographi exemplaris in uſum ſtudioſorum peruenerint: idq; opera doctiſſimi uiri Alardi Aemſtelredami, quem à pluribus annis expectatio fuit effecturum hoc, ut aliquando Rodolphus eſſet integer: cuius induſtriæ fructus, & ſi ad nos peruenerit ſerius, nõ tamen nõ gratulari nos cõuenit publicæ rei literariæ theſauri huius reperti integritatem, ſimul & agnoſcere, multũ quoq; deberi tã fortunato ac ſtrenuo duci, cuius ope-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ra ac diligentia utiliſsimus ſcriptor, ſqualore ueteri deterſo, nunc demũ integer, purus, nitidus, emaculatus in ſtudioſorum manus ꝑuenit, nõ ſine erudita ac ꝓlixa eiuſdem enarratiõe. Mihi itaq; autorem hũc denuo typis excepturo utiliſsimum uidebatur exemplaris ſeq fidem, quale id (nec dubium quin ſumma cum fide,) exhibuit Alardus Aemſtelredamus. De ſcholijs uerò quæ adiecimus, ſi quis facti mei rationem requiret, hinc erit intelligere. Ioannes Phriſſemius q primus prouinciam enarrandi autorem hũc ſuſcepit, etſi alijs poſt ſe ſcriptu ris ſpem nõ exemit, ſua laude tamen minimè fraudandus: ut per quem Rodolphus primum familiarior eſſe ſtudentibus cœpit. Tractauit idem argumentum, ſed diuerſo inſtituto Rei

nardus

nardus Hadamarius ꝓfeſſor Marburgenſis lõge ſuccinctiſſime. Succeſſit utriq; Aemſtelredamus, haud dubie nõ ſcripturus, niſi uidiſſet præter ſuꝑiores copioſius aliq̄d ſcribi in Rodolphum poſſe. Ex his tribus, Phriſſemij ſcholia potiſſimum Rodolpho adijci curauimus, non alia de cauſa, niſi ꝙ huius ſcholia plurium annorũ uſu in ſcholijs recepta ſint, ne diuerſum ſectati, oꝑis uarietate (unde nõ raró iuniorum ingenia ꝑturbãtur) rem moleſtam diatribis faceremus. Detraximus tamen pauca quædã Phriſſemio, ea nimirum q̃ in eo reprehendit Eraſmus epiſt. ad Hayonem ſcripta: ſed uiciſſim quædã adiecimus his utiliora, ea potiſſimum quæ antiq ſcriptores, rhetores ac dialectici, fuſius ſuis libris deſcripſere, tantùm appoſitis lo

cis unde lector ea requirere poterit, aſperſis etiã paßim & alijs qbuſdã ad autoris inſtitutũ facientibus. Qua in re cum ꝙplurium doctorum hoĩm, & cũ primis eruditißimi uiri Ioannis Nouiomagi amici mei nõ uulgaris, cõſilium ſecuti ſimus, optima ſpes eſt legentib. hæc probatũ iri. Vale.

VITA RODOLPHI
EX TRITTHEMIO.

Rodolphus Agricola Groningẽſis, natione Friſo, uir in ſecularibus literis eruditißimus, & diuinarũ ſcripturarũ nõ ignarus, philoſophus, rhetor & poëta, oĩm ſui temporis celeberrimus, Græci & Latini ſermonis peritus, et Hebraicæ linguæ nõ ignarus, ingenio excellens, ſermone diſertus, Ioãnis Camerarij de Dalburg Vormacenſis Epiſcopi, uiri æque doctißimi, quondam præceptor, in gymnaſio Heidelbergenſi docendo & ſcribendo principatum facile obtinuit inter oẽs etiã cuiuſcũq; facultatis doctores: ſcripſit quædã ingenij ſui excellentißima opuſcula, qbus nomen ſuũ immortalitati conſecrauit & poſteritati reliquit. De quibus extant ſubiecta.

Vita Franciſci Petrarchæ, Liber unus.
Carmen de ſancta Anna, Liber unus.
Anna parens ſummæ genitricis &c.
Dialectica ſubtiliſſima, Libri tres.
Epiſtolæ & orationes uariæ, Liber unus.

Varia inſuper & elegantiſſima carmina ēdidit, quibus ingenium ſuum prope diuinum oſtendit.

Tranſtulit ex Hebraico Pſalterium.

Ex Græco quædam opera Platonis.

Dionyſij Areopagytæ uolumina traducere incipiens, morte immatura præuentus, imperfecta reliquit.

Scripſit etiam alia.

Moritur Heidelbergæ mente in Deum porrectiſſima, ſub Frederico Imperatore tertio, & Innocētio Papa octauo. Anno domini M.CCCC.LXXXV. Indictione tertia. Cui Hermolaus Barbarus patriarcha Aquilegienſis hoc Epitaphium ſcripſit:

Inuida clauſerunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Friſij ſpemq́; decusq́; ſoli.
Scilicet hoc uno meruit Germania, quicquid
Laudis habet Latium, Græcia quicquid habet.

Sepultus eſt Heidelbergæ apud fratres Minores, non ſine iactura Latinarum literarum.

HVMANISSIMO AC INTEGERRIMO VIRO DOMI-*no Matthiæ VVagener, ædis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam Præceptori digniſſimo, Ioannes Matthæus Phriſſemius* S. D.

SEntio non defuturos mihi, uir humaniſſime, qui quod dici à Græcis ſolet, nihil referre, ſis ne plane inimicus, an importunè beneuolus, id in neminem perinde atq; in me hoc tempore cenſeant dici poſſe, neq; id fortaſſe immerito. Impulit enim huc me amor erga te meus, impulit ſingularis quædam tui beneuolentia, ut quæ ſcholia per æſtatem hanc ſucciſiuis (ut aiunt) operis non tam ſcripſi, q̃ effudi in Dialectica Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & ſub tuo nomine, ſi quã forſan ea re utilitatem ſtudioſis afferre poſſem, ſinerem in uulgum prodire. Sed enim quis non uideat, quàm hic importunus ſit amor? quàm non apta tempori beneuolentia?

tia?

tia? Solent alij, ſi cui ſuas uigilias nuncupãt, ea id facere de cauſa, ut illius, cui eas inſcribunt, nomen reddant illuſtrius, poſteriſq; cõmendent: ego, tantum abeſt ut ſplendorem aliquem acceſſurum hinc credam nomini tuo, ut uerear etiam, ne quid exiſtimationi decedat, neue minore alij poſthac tui admiratione teneantur, quòd non magis te ſuſpexerim ego, quàm ut tam uile hoc munuſculum uel inuito obtruderem: haud ſecus, atq; ruſtici quidam ineptiores ſolent, qui cum egregiè à ſe honoratum uolunt hoſpitem aliquem, ita illum licet inuitum, deprecantemq́;, piris, malis, alijſq́; id genus nugis à ſe oneratum dimittunt, ut nec ponderi ferendo ullo modo ſit par, & omnino non habere hoſpitem ruri malit, quàm eiuſmodi ſubinde xenijs honorari. Et præſtabat id quidem. Quanquam & in accipiendo liberalitatem quandam ineſſe aiunt, putantq́; non minus regium eſſe, parua interim ab amicis tenuioribus exporrecta hilariq́; fronte cũ offerũtur accipere, quam uel maxima dare. Ita laudari ſolet magnus ille Perſarum rex Artaxerxes, cognomento Memor: qui cum ruſticus ei, neſcio quis,

aquam utraq; manu è proximo hauſtam flumine obtuliſſet, benigno illam iucundoq́; uultu accepit: & de ruſtico altero, ingens ſibi malum porrigenti, per Solem, inquit, hic uir is mihi eſſe uidetur, qui ex parua etiam urbe magnam poſſit efficere; animum uidelicet eius à quo dabatur magis ſpectandum ratus, quam quod offerebatur munus. Quod ego ut & te facturũ nũc ſperem, tua iſthæc toties iã cognita mihi ſpem facit humanitas: cui uni aſſignes licet, quicquid à me peccatum hic eſt, quando ſola ea hos nobis animos fecit, ut quo affectus uocabat, quo inclinabat uolũtas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc ſi intellexero non fuiſſe uſquequaq; ingratũ tibi, cauſa erit profecto, quamobrem ipſe mihi debeam non immerito gratulari: ut cui tanto ea res futura ſit gratior, tanto magis gaudium allatura, quanto minus ullis meis in te meritis datũ id erit. Neq; abs te petiturus ſum aliud præterea quicquam, niſi ut aliis per hoc commendatiora eſſe hæc ſinas, quod non ſint excluſa à te: agiq́; gratias tibi, ſi qs forſan exiſtet è multis unus, qui non omnem plane operam his legendis perdidiſſe ſe ar-

ſe arbitretur. Nam patrocinio cum cuiuſquam uel ob id mihi credo non fore opus, quod hæc mihi etiam ipſi humiliora uidentur, quàm aduerſus quæ uires ſuas experiri uelit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca ſatis (ut dixi) erit ſub tectũ recipi: ſatis erit, munus hoc leuidenſe non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam eſt cur habeas gratiam, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipſo gratia habēda erit, quod placeat. Non placebit: nihilo minus erit, quamobrem mihi habeas gratiam tu, cui ſemel ego documento futurus ſim importunitate hac mea, obeſſe etiam ſolere nonnunquam humanitatem nimiam: atq; proinde ita eſſe hanc temperandam in poſterũ, ut ne aliјs quoq; idoneus uideare, quem & ipſi, meum exemplũ ſecuti, eiuſmodi xeniolis non tam honorent, quàm onerent.

Vale. Coloniæ. Anno M.D.XVIII. Nonis Auguſti.

Argu-

ARGVMENTVM OPERIS.

DE argumento operis pauca dicturi, quædã paulò altius repetendo, à uulgatiſſima illa artiũ diuiſione incipiamus.

Artium igitur (inquiũt) tria in uniuerſum ſunt genera, ſiquidem aliæ earũ ad cognoſcendas rerum naturas, aliæ ad uitam formandam, aliæ ad artificium orationis dicendiq; regulas pertinent. Primi generis quæ ſunt, eæ à Græcis phyſicę, à Latinis naturales dicuntur. Quæ ſecundi, has illi ethicas, nos morales uocamus. Quæ tertij, eas λογικάς illi, quòd circa orationis artificium uerſentur, appellant: ex noſtris ſunt qui uocent rationales.

Iam in omni oratione, quæ modò digna ſit legi, tria hæc exiguntur, ut ſit emendata, ut elegans, ut probabilis. Quocirca tres etiã artes circa huius curam uerſantur, grammatica, dialectica, & rhetorica, quarum prima, quo modo emendatè loquamur, docet: altera, quo modo probabiliter: tertia, quomodo politè atq; ornatè ſeu eleganter.

Claret ergo ex ijs, dialecticen eſſe artem probabiliter de una quauis re diſſerendi,

quate-

quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis eſt capax.

Quiſquis autem probabili uti uult oratione de re aliqua, ei duo cum primis neceſſaria ſunt: alterũ, ut inueniat ea, qbus res propoſita in hanc aut illam partem probari queat: alterũ, ut inuenta illa uelut indice quodam probet, conueniant'ne inſtituto ſuo an non conueniant: ne qua fraus aut deceptio inter dicendum ſuboriatur.

Hinc fit, ut tota hæc diſſerendi facultas, quam dialecticen dicimus, in duas diducatur partes, unam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi pars ea eſt, quæ certos quoſdam oſtendit locos, è quibus uelut theſauris quibuſdam in rem quamuis confirmandam refellendam'ue argumẽta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis atq; normis quibuſdam facile explores, idonea ſint argumenta quæ inueneris inſtituto tuo, an nõ idonea, proſint an officiant magis, apta ſint an inepta. Neq; enim ut quærenti quicq; primũ occurret, ita & commodiſſimum erit in cauſam eam, de qua erit dicendum nobis: non

magis

magis quam ut lapis quiuis temere oblatus, ad unam quamuis ædificij partem fulciendam eſt aptus: aut uniuerſis morborũ generibus, una aliqua ſalubris eſt medicina. Ergo quemadmodum fabri, nihil niſi examinatũ exploratumq́ prius, operi ſuo ſolent inſerere; ita ne nos quidem, temere unũquidu is operi noſtro, hoc eſt, orationi qua fidem facere uolumus, infulcire debemus: ſed uelut delectu quodam, inſpicienda omnia, optima eligenda.

Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea eſt, qua docetur inuentio. Quocirca etiam hanc ſibi initio explicandam exiſtimauit Rodolphus: deinde traditurus & alteram, ſi uita longior contigiſſet.

Porro inuentionem continent loci quidam. Vt enim piſcator, uenator, auceps, certos quoſdam definitosq́ locos habere ſolent, in quibus etſi non ſemper, tamen plerunq; id quod quærũt inueniant: ita & dialecticus certos quoſdã habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibuſdam argumenta in rem omnem ducantur. Atq; hos locos primo libro copioſiſſimè deſcribit Ro-

Rodolphus, ſingulos ita explicans ac diducens, ut facilimè quid ex quoq; duci in rem quamuis poſſit, diſpiciatur.

Sed enim tanquam militi parum profutura ſint quamlibet bona arma, qui quemadmodum utendum ijs ſit armis ignoret: ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, niſi qua uia, quoq; modo, ex ijs copia dicendi ſit paranda, ſciamus. Hæc cauſa fuit, cur ſecundum librum adiecerit de locorum uſu. Etiamſi in eodem libro tra duntur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum uentum erit, dicemus.

Fit autem hoc ſæpenumero, uti parum admodum profuerit cauſam docuiſſe, niſi præter ea & affectibus moueatur auditor, & uoluptate quadam demulceatur: ac ne doceri quidem cauſa commodè queat, niſi quæ inuenta à nobis ſunt, ea ſic diſponantur, ut ſint ad fidem faciendã idonea. Proinde acceſſit his liber tertius, quo de his tribus ita diſſerit Rodolphus, ut nec eruditius nec elegantius ijs de rebus diſſeri poſſit. Eſtq; res plane digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cũ laude aliqua uel dicere uel ſcribere uelit, & quod cupiat dicendo

cendo efficere. Quid enim admirabilius, quid potentius, q̄d efficatius, quàm in ſpem cum libet oratione erigere homines, & in metum deijcere, & lætitia ipſos ſibi auferre, & dolorem lachrymasq́ue uel inuitis exprimere? deniq; dicendo conſequi illud, ut non cum uelint ipſi, ſed cum tibi libeat, miſereantur, indignentur, inuideant, faueant, iraſcantur? Quid dulcius, quid iucundius, quam honeſta quadam uoluptate ita afficere animos hominū, ut quamobrem ita afficiantur ipſi neſciant, & tamen afficiantur: itaq; extra ſe poſiti ſint, ut cum nulla ſit manendi neceſſitas, tamen perinde ut ſi catena illa Herculis Gallici alligati ſint, diſcedere à dicente non queant? Quid ornatius, quid decentius, q̄ quæ longo labore inuenta ſunt, ea ſic collocare, ut pulcherrimo omnia ordine tanquam in domo diligentis patrisfamiliæ diſpoſita uideantur? Atq; hæc ſunt quæ cum alijs quibuſdam non copioſe minus, quam eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modò de cauſa minoris putet facienda hæc, q̄ non habeat eadem Petrus Hiſpanus.

In

IN RODOLPHVM

Agricolam ordine alphabetico,

INDEX.

ACademia 434
academia dupl. 163
academici negāt quicq̃ ſciri poſſe 13
Acatalepſia 13, 163
accidens 136
accidentia 130
accidentiū gn̄a quinq; 131
accuſatores anſeribus & canibus ſimiles 176
accuſatorum mos 143
accuſatorꝝ potentia nimia reis nōnūq̃ ſaluti fuit 423
acta quomodo ſcribi conſueuerint 159
actio proprie dicta ſemp ſinem aliquē reſpicit 92
actionis quæſtio 201
actus quid 90
actuū diuiſiones q̃tuor 91
actuū genus poëmatis 92
ad aliquid 183
adiacentia 82
adiacentia natiua 85. 89
adiacentia q accedūt ibid.
adiacētiū diuerſitas 89. 84
adiuncta 138. (82. 83
adiuncta an ad ſolū pertineant oratorem 116
adiuncta quæ dicātur à Cicerone 115. 119
æqualitas 129
æqualitas an ſit de numero connexorum 128
Aeſchinis in Demoſthenē uerbum 173, 174
affectiones triplices 89
affectus 301
affectus duplices 356
affectus interim ex pſonis interim ex reb⁹, interim ex utriſq; ducuntur 360
affectus oīs duo exigit 354
affectus paulatim augendi 363
affectus qua ratione augeantur 364
affectus q maximā laudem attulerint oratoribus 357
affectus quid 354
affectus quomodo minuendi ac etiam tollendi 369
affectus uehementes eſſe oportet 370
affectuum ortus 354
affectuum tractandorum ratio triplex 358
αἰσθήσεις 380
ἀκαταληψία Academicorum 13 163.
ἀκόλαστος 381
ἀκρατής ibidem
alexander 81
amazones 214. 429
ambitus 206
amphictyones 223
amplificatio 138
an ſit aliquid rectum 222
anacharſis 6
anaxagoras 235
anima 151
animi partes 94

BB anim-

animus an immortalis 484
Annibal capere Romã nequit 128. 147
annus 123. (176
anſeres cuſtodes Capitolij
antecedens 176
ãtcedentiũ, conſequẽtiũ & adiunctorũ noĩbus quõ utatur Rodolphus 135
ante inuentã dialecticẽ q̃ quã diſputatũ ſit, non tñ idcirco ipſa inutilis 153
ἀντίχθονες 20
antigenidas 122
antipodes an ſint 20
antonius Muſa 194
ἀπόφανσις 99
appietas 182
applicita 115
archimedes 118
arethuſa 120
argumentandi ductus duplex 264. 270
argumentandi duæ formæ perfectæ 241
argumentandi formæ duæ imperfectæ 244. 248
argumentãdi formæ perfectæ & imperfectæ quõ diſtent 245. 248. 261
argumẽtandi formę tã pfectæ q̃ imperfectæ cõmuniter ad rhetorẽ & ad dialecticũ pertinent 258
argumentandi formis imperfectis qñ utendum, & qñ rurſum perfectis 263 269. 248. 270 (246
argumentatio 230. 240
argumentatio an in eã ueniat orationem quã affectus mouemus 133
argumentatio & cõfirmatio idem 330. 230
argumentatio & expoſitio miſcentur 232
argumentationes quõ diſponendæ inter ſe 136
argumẽtatiõis cuiuſq; partes q̃ ordine collocãdę 445
argumentationum ſolutio duplex 271
argumentum 11. 246
argumentũ de quo dubitetur uerti in quæſtionem 217
argumentum καθ' ὑπόθεσιν 190. 195
argumẽtũ idẽ ad diuerſos poteſt referri locos 323
ariſtides rhetor 212
Ariſtippus 162
Ariſtoteles aliter docuit ac ſcripſit 23
ariſtoteles in ore oĩm 23. 30
ariſtoteles obſcuritatis amans 32
ariſtoteles quas enumerat quæſtiões, eas nõ tã quæſtiones, q̃ prolectamenta quæſtionum eſſe 163
ariſtoteles quõ finiuerit ſyllogiſmum 254. 255
ariſtoteli nõ per omnia adhærendum 24
ariſtotelis ad Alexandrum epiſtola 31
ariſtotelis ſententia de utilitate & materia dialectices 149

aristotelis ſententia refellitur 155. 161
aristotelis Topica cur non uſquequaq; ſatisfaciant ſtudioſis 26
ars certior q̃ natura 159
ars Lulli 415
ars quid ſit 127
artes nō ſunt inutiles etiā ſi qui id q̧ ars docet, citra artem fecerit 153. 159
artes paulatim inuentę 159
artis diſſimulatio 325
artium genera tria 197
Aſdrubal 146
aſſertor 318
aſſumptio 143. 147
areæ Scytharum regis uerbum 14
athenienſes reprehenſi à Demoſthene 117
attributa perſonarū & rerum 311, 314
augendi ſeu amplificandi ratio duplex 365
axioma 59. 170
ἀυτὸς ἔφα 412
Bellum peloponeſiacum 201
bene, inquit, bene, ſed quò iſtud tuum tam bene? 20
Boëthius de locis 29
boëthi⁹ quō diſcreuerit dialecticen à rhetorica 314
boëthius reprehenditur 132. 135. 164 (170
boëthi⁹ defendit 139, 140.
bonæ Deæ ſacra 22
bona duplicia 108
breuitas in oratiōe quomodo paranda 390
breuitate magis peccatur, quàm copia 399
Cæſaris cōmenta. 302
C. Gracchus 382
Cambyſes 82
canes capitolij cuſtodes 176
carneades 168
Caſſander 228
caſus 76. 79
catalepſis 262
Cato q̃ argumēto pſuaſerit delendā Carthagi. 193
cato uxorem ſuam tradidit Hortenſio 198
catonis de Ciceronis uerbum 370. 373
cauſa 234
cauſa quid 101
cauſæ unius unus per ſe effectus 112
cauſarum genera 102
cauſarum genera tria 208
cauſarũ locus copioſus 112
caute exordiendum 289
cerberum ab inferis extrahere 28
Ciceronis epilogi 139
ciceronis in Verrē ioci 151
Cicero lapſus memoria 138
ciceronis laus ex Iuuenale 175
ciceronis opinio de adiunctis, antecedentibus, conſequentibus 131. 138
ciceronis quod fuerit inſtitu-

ſtitutum in Tuſculanis quæſtionibus 220
Cicero reprehenditur 74. 75, 166, 198
Cicero defenditur 442
ciceronis Topica 48. 33
ciceronis uita reprehenſa 14
cimmerij 107
circuli 118
circunſtantiæ 193
ciuitas quid 44
clades Cannenſis 339
cluentij cauſa 294
codex 149
cognata 101
cognitionis quæſtio 201
coitus, paruus morbus cōmitialis 381
color orationis 362
comœdia ſedatiores habet affectus 358
cōparatio quomodo plura in uno coniungat 162
comparatio ſeu comparatorum locus 159
comparatione amplificamus dupliciter 365
complexio quoddam argumentādi genus 348
complexio ſyllogiſmi 246
comprehenſiones Stoicorum 163
concluſio 244.247
cōditionalia pnūciata 283
confirmatio 20. 24
coniugata 76.79
coniugatorum uſus nō ita creber 77. 80
connexa 125
connexa quo diſtent ab adiacentibus 127, 129
connexorum diuiſio 127
connexorum pronunciatorum ueritas 293
conſentanea 16
conſequens 137
cōſtās aſſeueratio interim pro argumentio eſt 27, 32
contingentia 141
contradicentia 184
contraria 184. 187
cōtraria q̄ uocet Cicer. 185
controuerſia 187
controuerſiæ omni taciti ſubeſt conditio 188
copia orationis quomodo paranda 382
copulata pronunciata 283
copulata pnūciata an dicēda ſint hypothetica 283
copulatorum pronunciatorum ueritas 184
Chryſogonus 151
Chryſippus 163
χρ... 20
Curij paupertas 81
Cyrus Ibidem.

De aſini umbra certatur 370
definiendi leges generales 44
definiendi lex unica 47
definitio an ſemp cōſtituēda ex gn̄e & differētia 45
definitio qd Ciceroni ibid.
definitio quid ſit 40
definitionis inueniendæ præcepta 42

delectare 132. 380
delectādi ratio duplex 374
delectatio & ipſa duplex ibidem
delectatio nunquam eſt finis orationis 141
deliberatiua cauſa 200
demōſtratiuum cauſarum genus 200
Demoſthenes cane præceptore uſus 177
Demoſthenis dictū in Aeſchinem 173
Demoſthenis & Ciceronis comparatio 395. 399
Demoſthenis fabula 170
deſcriptio 42. 47
deſcriptionis utilitas 346
deſtinata 111. 113
detectæ in iudicijs cicatrices 341
dialectica an ſit ars 123
dialecticæ & rhetoricæ diſcrimen 161
dialecticæ finis qui ſit 129
dialecticæ inſtrumentum oratio 226 (144
dialecticæ materia quęſtio
dialecticæ nomē latine 125 137
dialecticę nomen bifariam capitur 161
dialecticæ officiū an ſit definire, diuidere &c. 152
dialecticæ partes duæ, una inueniēdi. altera iudicandi 17. 138. 110
dialecticæ profeſſores inepti 112
dialecticæ uſus indicandus ĳs qui doceantur 119
dialecticæ uſus paucis notus ibidem
dialectice neceſſaria formandis artibus 159
dialectice nō inutilis, quāq̄ quidam ſine ea nō peſſimè diſputarunt 153. 158
dialectice pugno ſimilis, rhetorice manui explicitæ 226. 229
dialectice quatenus ſibi ſubĳciat omnia 143
dialectice quid ſit 126
dialectice qūo doceat 129
dialectice qūo fallat 123
dialecticen ad quæ utilem eſſe putauerit Ariſtoteles 146, 150
dialectices an ſit explicare quid definitio, quid genus &c. 152
dialectici ætatis noſtræ, p̄xime accedunt ad ſtultitiam Athenienſium, & cæt. 110. 117
dialecticorum canones aliquot 263
dictata in ſcholis decantare 28. 32
dies 122
differentia 188
differentia quando proprie hoc nomine uocetur 65. 66
differentia quid 40
differentium diuiſio 188

differentiarum quanta labo-
remus penuria 64. 67
digrediendi ratio 346
digreſſiõe quomodo elabi
contingat 276
Dij boni q̃ ridiculum habe
mus conſulem 370. 373
Dilemma 348
Diogenis in ariſtippum
uerbum 162
diogenis in platonẽ ioc' 67
Dionijſij regia plena areo-
lis mathematicorum 118
diſiunctorum pronunciatorum
ueritas 184
diſiunctis pronunciatis ta-
cita ſubeſt conditio Ibid.
diſpoſitio an poſſit ullis cõ
prehendi præceptis 400
diſpoſitio in argumentati
one 419
diſpoſitio in rebus multi-
plicibus 412
diſpoſitio hiſtoricorum & po
ẽtarum 403
diſpoſitio quæ ſeruanda in
tradendis artibus 409
diſpoſitio quid ſit 405
diſpoſitionis laus 458
diſputatura 127
diſſertura ibidem
diſſimilitudo 129
diuerſa genere, ſpecie, nu-
mero 145
diues qs ſecũdũ Stoicos 278
diuerbium 467
diuidẽdi ratio multiplex 59
diudendi utilitas Ibid.
diuidendum ne ſemper per
differẽtias oppoſitas Ibi.
diuiſio & partitio q̃ diſtet
diuiſio quid 59 (74
diuiſio uocis in ſignificata
65
docemus reb9 & uerbis 133
docendi ratio duplex 10
docere proprium munus
orationis 9
docere quid ſit 132
docilitas in exordio 297
domini ſeruis monoſylla-
bi 187. 400
ductus argumentandi du-
plex 264. 273
ductus directus 264
ductus obliquus ibid.
ductus directus ab aliquo
quo diſtet 260
Eadem genere, ſpecie,
numero 145
Ecphraſis ἔκφρασις 333
effecta 110. 113 (338
efficiens 102
efficientium cauſarum di-
uerſitas 102. 104
ego te conſulẽ putẽ, cũ tu
me nõ putes cõſularem?
160. 165
egregia de lente 451. 448
εἰκότα 144. 147
elabendi ratio 273
eleuandi ratio 275
eloquentiæ laus 315
eludere 324
ἐνάργεια 366, 372
enarratiuum poẽma 140
ἐνδελέχεια 93. 95
ἐνέργεια 342
ἐντεύσεις 151
enthymema 344, 347

enthymema quid Ariſtoteli 245. 256
enthymema quid proprie apud rhetores 245
enthymemati nõ ſemp altera ꝓpoſitionum deſit 256
entitas 181
enumeratio in peroratione 297, 301
enumeratio quæ & inductio 241. 247
enumeratio quid ſit 63
epilogus ſeu peroratio 301
ἑρμηνεία 170
eſſentia 98, 100
eteoclis cum Polynice fratre bellum 385. 388
etymologia 148
euenta 110. 113
exemplũ nõ om̃e imperfecta inductio eſt 245. 255
exemplum quid 161. 145. 248
ἕξις, id eſt, habitus aut conſuetudo 86, 89
exordia unde ducenda 298
exordij munera tria 297
exordio quæ facienda 291
exordium quid 301
exordiũ ſeu principiũ quo diſtet à peroratione 298
expoſitio, quæ & propoſitio major 243
expoſitio q̃uo fiat ꝓbabilis & rei accõmodata 282
expoſitioni qua fidẽ facere uelim⁹ neceſſaria duo 281
expoſitionis principium quale 287
expoſitionũ gñ̃a tria 279
extremum maius 244. 247
extremum minus ibid.
FActio 127
fames nõ docẽda 212
fauet quiſq; perſuaſioni ſuæ 502
fides orationi duobus contingit modis 235
fides quæ fit argumẽtando aut à ſenſibus, aut à mente proficiſcitur 240
figuræ ſyllogiſmo. tres 262
figura ſyllogiſmorũ tertia ſuperuacua eſſe putatur 162.
finis 102
finis agentis non continuo finis eſt actionis 92
finium diuerſitas 106
fines plures in re eadẽ 102
forma & finis quandoque idem 114
forma quid 72. 75
formæ ſeu ſpecies 74
formæ ſeu ſpecies quo diſtent à partibus 75
Franciſci Philelphi iudiciũ de Quintiliano 182
fundus factus populus qui dicatur 311. 318
furem quatenus liceat occidere 444.
GAditanũ fretum 405
gñis finitionem q̃uo reprehendat Vallenſis 46
genus quid 40
gen⁹ q̃d ad inuentionẽ pti-

net argumentorum, dicit, quicquid de minus cõmuni in quod prædicatur, etiamſi proprie nõ ſit genus 48
genus quomodo in quid prædicetur 177
genus quõ finiat Cice. 46
gnato Siculus 176
gothi 130
γραμμικαὶ ἀποδείξεις 118
Gracchi 182.
HAematites 88
αἷμα ibid.
helotæ 138
heraclitus σκοτεινὸς dictus 30
herodotus 284
hypocratis ſententia de coitu 381
hippolyte 435
hippolytus 151
hiſpanitas 182
hiſtoriæ lex 284
hiſtoriographis q ſeruandus ordo 407
hoc eſt patrem colere
hoc modo modulari oportet, illo non oportet, uerbum Iſmeniæ 138
hoc ſcio, quod nihil ſcio, uerbum Socratis 13
homo deſcribitur per locos omnes 335
homonyma 145
homo unde dictus 339
hora 122
Horatius ridentis præ ſe fert ſpeciem 362
humanitas 150
hypotheſes nũ oẽs & ſolæ pertineãt ad rhetorẽ 193
hypotheſis eſt id ipſum quod quæſtio cõditionalis 185
hypothetica pronunciata quæ proprie dicantur 183.
IDem diuerſa ratione & cauſa & effectus dici poteſt 111
inæqualitas 129
inartificiales ne probationes ſint, quæ ex pronunciatis, teſtimoniis, aut autoritate ducuntur 147
Indis quibuſdã Sol mane ardentiſſimus 121
indiuiduum 48
inductio 241. 250. 255
inductio an ex particularibus probare poſſit uniuerſale 253
inductio an neceſſario habeat interrogatiões 252
inductio duplex, perfecta & imperfecta 250
inductioni an inſerẽda hæc particula, & ſic de ſingulis &c. 253
inductionis quatuor modi 250
in lente unguentum 451
in pultem emungere qui fuerint ſoliti, ut aliis abſtinẽtibus, ſoli ſeſe ipſi ingurgitarent 250
Iſmenias Thebanus quomodo docuerit 138
iudiciale cauſarum genus 200.
iureconſultorum finitiões ac di-

ac diuiſiones quædam pa-
rum aptæ 155
iurecõſultorum ſcripta acto-
rum ſimilia 159
iuris diuiſio 155. 161
ius quid ſit 160
ius quomodo finiat à Cel-
ſo ibid.
iuſtitia ibid.
Iuuuenalis 339
κατάληψις 163
κατηγορίω 192.
Lacedæmonij q̃ ratiõe
iuuenibus exoſam fe-
cerint ebrietatẽ 138
lachrymæ facile areſcunt
latro 148 (461
Laurentij Vallæ de inducti-
one ſententia 252
lentulitas 182
leges apud Romanos inno-
uatæ, ac proinde etiam
diuerſa ſortitæ noĩa 206
lex agraria 381
lex calphur. de ambitu 206
lex Cornelia de ſicarijs 207
lex Manilia 444
lex repetundarum 205. 207
lex Sẽpronia ſeu Cornelia
de ſicarijs & ueneficis 422
liber 149
liternum 389
loci communes 259. 262
loci dialect. nihil differunt
à locis rhetoricis 303
locorũ dialecticorum diſtin-
ctio unde ſumenda 141
locorum dialectic. diuiſio 33
locorum dialecticorũ noti-
tia duobus conſtat 319
locorum dialectico. origo 11
locorum dialecticorum u-
tilitas ibid.
locorum dialecticorum uſus
320. & deinceps
locorum explicatio ad rheto-
rem non pertinet 304
locorum uarietas 117
locus dialecticus qd 19. 20
locus quid Ariſtoteli, & qd
eo nomine intelligat Ro-
dolphus 117. 121
logicæ artes 197. 200
λόγος 199
L. Piſo 444
lucumo 323
lullus 115. 128
lyſias 385.
Macedonũ interro-
gatio, ecqd uolare
poſſent Rom. 108
manes an noctu appareant
M. Marcelli mors 342. (220
mathematicorum mors 118
materia 73
materia artiũ duplex 143
materia quid 72
maximæ an addendæ lo-
cis 105
medeæ fuga 175
medium ſyllogiſmi 244
mendaciũ difficulter tegiẽ
menſis 122 (240
mentẽ quæ res delectẽt 373
meſſala Coruinus 194
mihi cano & Muſis 122
miſericordia quomodo
mouenda 135

mixtum poëma 140
modi pronunciatorũ modalium 196
modus optimus 399
motus quid 138
mouemur reb. & uerbis 133
multi uiuũt ut edãt &c. 382
murenæ cauſa 423.
NArratio 301
narratio & expoſitio idem. 297. 302
neceſſitas perſpicax eſt 212
nemo artifex tantũ remedia nouit 124
Nero uera ꝑles Aeneæ 350
nihil hoc ad ius, ad Ciceronẽ ingbat Gallus noſter (120
nihil ortus 120.
nomen rei 147
nomina qũo rebus indita dixerit Anaxagoras 233
nõ es mihi Philippe conſul (163
notatio 348
nouus homo 389.
OBlectamur duobus rebus & uerbis 132
obuiatio 150
obuiare ibid.
occaſio 125
oppoſita 182
oppoſita quomodo finierit Boëthius 186
oraculorum ambiguitas 30
oratio libera uel exp̃ſſa 158
oratio perfecta docet, mouet, delectat 9
oratio quomodo ipſa per ſe delectet 369
oratio tã perpetua q̃ cõciſa ad dialecticã pertinet 220
orationis partes 294. 300
orationis propriũ munus eſt docere 9
oratiõis quãta uis 366. 348
orationũ alia conciſa, alia cõtinens, ſeu ꝑpetua 227
orationum alia expoſitio, alia argumentatio 230
Orator & Rhetor idẽ 314
orator q dicendus ibid.
orator ſubinde ab affectu ad cauſam reſpicit 137
ordo triplex, naturalis, arbitrarius, artificialis 402
oreſtis fabula 444
ὅτι ἐστι 177. 181
οὐσία 100, 98.
PAedia 152
panegyris 443
panegyrici ibid.
parœmia 467
partitio 70
partitio quo differat à diuiſione 74
partiũ diuiſio triplex 70. 71
partium & ſpecierum diſcrimen 70
partium orationis inter ſe ordo 418
paſſionis per ſe nullus eſt finis 92
patauinitas 192
patris poteſtas in filiũ 183
pedem figere 459
peloponeſus 205
pentheſilea 435
perdere an poſſim rogas, ſeruare potui 194. 397

pe-

Pericles 303
Perillus 270
Peripateticorum laus 32
perorandi ratio 300
poratiõis munera tria 297
perſpicuitas orationis duplex 130
pſpicuitas rerũ duplex 130
Perſius 359
phalaris 270
φιλανθρωπία 102
philodamus 424
philoſoph⁹ per ſuos locos explicatur 343
philoxeni dictum de carnibus & piſcibus 178
philoxenus Erixidis filius ibidem
pictura poëma tacens 139
pygmæi 223
piratæ ad Scipionẽ ueniũt 385.389
piſo 444
piſces an ſpirẽt ſub aqua 20
Plato qũo dixerit hoiem eſſe animal implume 67.69
Platoni primę deferunt inter philoſophos 459
Platonis laus 157
Platonitas 281
Plinius qd ſcriptori faciendum cenſuerit 202.206
plũbeo iugulare gladio 381
plumbeo pede ad rem accedere 377. 381
plumbeus pugio ibid.
poëma pictura loquens 139
poëmatum genera tria 140
poëtis q ordo cõueniat 404
poſitis apud Ariſtotelem in finitione ſyllogiſmi qd ſignificet 154
poſſibile 191.196
pcepta utilitati cedunt 399
prædicamenta decem 100
prædicatum 243
præſtat ſua uirtute florere, q̃ maiorũ opiniõe niti 389
prætorium 149
pragmatici 316
principiũ cuiuſq; rei potiſſimam eſſe partem 431
priuatio 184
prius dicitur aliquid quatuor modis 402
probabile quid 125. 128
problema 147
procemium & in mediam orationem cadit 419
πρόληψις 421
proloquium 99
pronũciata conditionalia duplicia 186
pronunciata modalia 195
pronunciata pura ibid.
pnũciata uniuerſalia à rhetorib⁹ in particularia aut indefinita q̃re uertãt 260
pronũciatorũ cõpoſitorum ſpecies tres, copulatũ, diſiunctũ, connexũ, quod & conditionale 183
pnunciatorũ gña duo ibid.
pronunciatorũ ſeu teſtimoniorum ſiue autoritatum diuerſitas 155
pronunciatum 99
pnunciatũ cõpoſitum 183

pronunciatũ ſimplex ibid.
pronunciatum uerum aut falſum Ibidem
propoſitio 163. 170
propoſitio maior quæ & expoſitio 243
propoſitio minor. Ibidem
propoſitio non omnis dialectica 147
propoſitio pars ſyllogiſmi prima 246
ꝓpoſitiões ſyllogiſmi 242
propoſitum 189.195
proprij nomine num comprehendatur & differentia 66.68
proprium 66
propriũ quadruplex Ibid.
πρότασις 147.270
prudentia 127
punica bella tria 339
pythagoricorũ ſentẽtia de principiis rerum 30
Pyrrhus 81.
QValitatis nomẽ qd ſignificet, cũ dicitẽ eſſe quoddam genus quæſtionũ, quod dicatur quale eſt 178
quàm ſit utile, traditas ab autoribus argumẽtationes in ſuos locos reſoluere 320
quæ laudanda & quæ uituperanda 436
quæ quibus probandis conueniant 15
quærendi duo modi 185
quærẽdi duo alij modi 390
quæſtio actionis aut cognitionis 201
quæſtio an eſt, & qd eſt, nũ in forum ueniant 167
quæſtio compoſita duplex copulata, diſiuncta 178
quęſtio generis, finitionis, proprij, accidentis 176
quæſtio modalis 191
quæſtio om̃is aut ſimplex aut cõpoſita 175. 181
quæſtio pura 191
quæſtio quemadmodũ inuenienda 203
quæſtio quid 169.179.246
quæſtio una quõo diducenda in plures 213
quęſtionẽ aliquã tractant, quicunq; de re quauis dicunt aut ſcribunt 201
quæſtiones plures in eadẽ cauſa 205
quæſtionum diuerſitas trifariam ſumitur 164
quæſtionũ genera duo, cognitionis unum, alterum actionis 201
quæſtionum genera quatuor ex ſententia Ariſtot. 166. 171
quæſtionum genera tria 32. 165 (424
quæſtionum inter ſe ordo
quæſtionum ſimpliciũ tria genera 175
qui populus dicatur fundus factus 311. 318
quibus breuitas, quib9 rurſum copia conueniat 369

quibus de rebus & apud q̃s breuiter aut copioſe dicendum Ibid.
quid dicas uideo, quid uelis dicere non uideo 15
quidditas 182
Quintiliani uolumen alter cationum 501. 503
Quintiliani de Cicerõe & Demoſthene dictum 302
Quintilianus quatenus de locis egerit 28
Quirinus unde 151
qs in ſcribẽdo longus 206
quis modus ſeruãdus inter breuitatem & copiã 395
quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem, & cætera 152
quod tu igitur factur⁹ non ſis, id ego feci, &c. 177
quomodo ex locis parãda dicendi copia 319
quomodo autorũ ſequi ueſtigia debeamus 885
quorſum hæc? 15. 20.

RAdius 118
ratio 234
ratiocinatio 243
rectum an ſit 222
regerẽdi ratio duplex 273
regula Lesbia 17. 20
regulus 81
relatiua ſeu ad aliquid 183
repugnantia 135. 140. 181
repugnãtium gña duo 182
repugnantium locus 181
reipublicar. formę tres 20
rhetor & orator idem 314
Rhetor quaten⁹ oẽs res ſibi ſubiectas habeat 316
rhetorem quẽ uocarit M. Antonius Ibidem
rhetores cur tam multa de locis præceperint, cũ ad eos horũ tractatus nõ pertineret 309
rhetoribus olim à Iureconſultis in dicendo res ſubminiſtrari ſolitum 306
rhetori q̃ multa ſubiecerit Cicero & Quintil. 315
rhetoris nomen quibus tributum 316
rhetoris officium 304
rhetoricæ nomẽ bifariam capitur 161. 312
rhetorice unde nomen habeat 317
Rodolphi loci quo diſtent à locis cæterorum 197 & deinceps
Rodolphi locus non ſatis integer 475
Rodolphus Boëthij uerba perperam citat 134. & 136
Rodolphus Boëthiũ reprehendit ſine cauſa 132. 138 & deinceps
Rodolphus lapſus memoria 194. 276
Roma à Gothis capta 130
Romulus dictus Quirinus 151.
rutilius 81.

SAguntus 194
Satyricorũ diuerſitas 359 (388
Scipionẽ uiſunt piratæ 385

seo-

ſcopulus pro ſcopo 163
ſcriptor titulum ſuum ſub inde legat 206
ſenſilia coïa & propria 88
ſenſus q̃ res delectent 374
ſenſus communis 338
ſenſuũ obiecta duplicia 88
ſenſuum uoluptas quæ turpiſſima 381
ſeruare potui, perdere an poſſim rogas? 194 195
ſibi diſcere 122
Sic quoſdam affectos eſſe, ut quæ ſciant poſteritati inuideant, tamen ſilere non poſſe 23
ſigna 144. 147
ſigna an ſint referenda inter argumenta 145. 147
ſimilia 161
ſimilitudo 129
ſimilitudinis inueniẽdæ ratio 176
ſimilium locus 167. 178
Simonis Terentiani narratio ex Andria 287
Sinonis illius Vergiliani oratio explicatur 236
Socrates dicebat nõnullos homines uiuere ut edant ac bibant, &c. 382
Socratitas 181
ſpecies à Cicerone forma dicitur 48. 75
ſpecies an ſit in ſubſtantia generis 39
ſpecies collata generi, proprie ſpecies dicitur: ſecus habet cũm indiuiduis cõparatur 48
ſpecies in locis dicitur, de quocunque aliud in quid prædicatur, etiam ſi proprie illud ſpecies non ſit, ſed indiuiduum 48
ſpecies quid 40
ſpecies rei 363
ſpecierum & partium ſimilitudo & rurſum diuerſitas 68
ſtatus plures in eadem quæſtione 204
ſtatus quid 203
Stoici quem diuitem uocẽt 278
ſubiectum 69. 248
ſui animam datam pro ſale quis dixerit 169
ſupinus 262
ſyllogiſmi partes 247. 248
ſyllogiſmorum figuræ tres 263
ſyllogiſmus 242. 246. 254
ſyllogiſmi partes tres, non quinq; 248
ſyllogiſmus cornutus 348
συλλογίζομαι 249
συμμετρία 466.

T

Tarquini⁹ Priſcus 325
τεκμήρια 145. 147
te tua, me delectant mea 142
tempus quid 122
temporum diuerſitas ibid.
Themiſtius de locis 29
theſes quatenus & ad rhetorem pertineant 166

theſis 186. 193
theſis id ipſum quod prædicatiua quæſtio 295.187
Thucidides 284
Tiberius Gracchus 382
totum an ſit in ſubſtantia partium 39
Tragœdia affectus habet uehementiores 358
triplex ratio diducendi unum in multa 41.
VArietas quàm placeat auribus 151
uenenũ quo Alexãder periſt, ab Ariſtotele fuiſſe monſtratum 81
uerbis nouis quatenus utendum 181
ueſtes in iudicijs ſciſſæ 372
unum uni òpponi, quomodo intelligendum 184
uoluptas quæ turpiſſima 281
uox an diuidatur in ſua ſignificata 62. 65
uſucapio 318
uſus locorum dialecticorũ 320 & deinceps
uſus omni in re quantum pòſſit 460
uxor per omnes locos deſcribitur 342
ὕλη 348
Zeno 226
zonæ quinq; 121
zophyrus Pyrrhi occiſor 81.

FINIS.

RODOLPHVS AGRICOLA PLINIO SVO S. D. P.

ABSOLVI tandem libros, quos de inuentione dialectica tuo ſuaſu rogatuq; aggreſſus ſum ſcribere. Scis tu quidem eos partim paranti iter, partim in itinere, excidiſſe mihi uerius, quàm ſcriptos eſſe: ſuntq; uni tibi ſcripti, cui ſi ſatisfacient defuncti erunt munere ſuo. Non addo huc, ſi non ſatisfacient, quippe cum tibi beneuolẽtia noſtri, omneis etiam nugas meas approbare poßit. Quanquam autem uni tibi deſtimauerim eos, ut qui populi os iudiciumq;, in re præſertim tam ſcrupuloſa, reformidem: memor tamen eius quod dici ſolet, oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, ſcripſi eos tanquam populũ mihi lectorẽ adhibiturus, quo maiorem ipſe mihi diligentiam, ſolicitudinemq; operis circundarem, minusq; indulgerem deſidiæ cauſis, & conarer (ſi qua poſſem) non ſolum iudici tibi fidere, ſed in cauſa ſpem aliquam habere. Quòd ſi, quemadmodum Lucilius dicebat Cõſentinis & Tarẽtinis ſe ſcribere, ſic ego poſſem

dicere, ſolis me Phriſijs meis iſta ſcripſiſſe, minus eſſet uerēdum fortaſſe, ut populum admitteremus. Nunc quando ſtudiorum partem, mentione potius quàm uſu peruulgatam, tractauimus more minimè peruulgato: & contra ueterem uulgatámq; perſuaſionem auſus ſum nōnunquam libere proferre, quid mihi uideretur: multorum fortaſſe ſubeunda nobis eſſet cēſura. Quod ſi quis eos in manus ſumpſerit, uel philoſophus, uel ex magnis profeſſoribus his, patroniſq; Latinæ linguæ: quid tu? nonne tibi protinus uideris audire: Quis nouus hic noſtris ſucceßit ſedibus hoſpes? Ergo (ut initio dixi) tibi deſtinati, tibi dediti ſunt, hæc opera tibi eſt impenſa. Et quemadmodum ſecundum uos Iuriſconſultos, filius qui in adoptionem datur, omnia ſanguinis, gentiſq; exuit iura, & in alterius tranſit nomen: alius in eum uitæ, neciſq; accipit poteſtatem: ſic ego iſtos manu mea emiſſos, tuo poſthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis ſolicitudinem depono: tu ſi uoles, emittes. Quod ſi bene ceſſerit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, ſi ſecus: tuum in utranque partem æſtimabitur conſilium. Ego dicar obſequutus tibi, dicar præſtitiſſe quod potuerim: plurimum certe ſi potuiſſem, præſtiturus. Vale.

Fra-

FRAGMENTVM EPISTOLAE Rodolphi Agricolæ ad Adolphum Occonem Phriſium Medicum.

CAEterum in hoc opere, præterquam quod ſtylum exercui, plane uideor mihi operam perdidiſſe. Nam niſi quis meliores literas attigerit non uideo magnopere quid poßit prodeſſe ei, propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus ſcriptoribus erant eruenda: & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà eorum, qui eruditi ſunt, uel uideri uolunt, quotuſquiſque ulla artis præcepta attingit? aut ſi attingat, nonne tibi uideris ad primum protinus conſpectum audire: Vnde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharſis iſte, qui poſt Ariſtoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum ſe credat? Quemadmodum apud poëtam tamen ſcriptum eſt,

Victurus genium debet habere liber:

Ita multos libros hoc ſolo credo uiuere, quia genium habeant. Qui ſi nobis ſit, uiuemus etiam: ſin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamq; præclara ſubierunt ingenia, quibus ut laborem eruditionis, diligentiæq; ſuæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna, Vale.

ABſolui tandẽ.) Argumentũ Epiſtolæ hoc eſt: Quan-
quam hi de inuentione dialectica libri, uni Plinio
ſcripti, deſtinatiq; ſint, non minori tamen cura eos
elaboratos eſſe, quàm ſi euulgandi ſint omnibus: quocirca
& ſi ipſe premi eos, quàm ædi malit, facere tamen ſe poteſta-
tem Plinio, ut pro ſuo is arbitratu eos uel emittat, uel ſup
primat. Porro qui ſit Plinius is, cui hoſce libros dedicauit,
Rodolphus ipſe in Epiſtola quadam ad Iacobum Barbiria-
num his uerbis docet: Eſt oppidum, inquit, uicinum nobis,
quod Campos uocant. Eò pridie decollationis Baptiſtæ, ne
gocij cuiuſdam, tum animi quoq; leuandi cauſa, domo pro-
fectus erã. Illic reddũtur mihi literæ ex Theodorico Plinio,
ornato homine, & mei amãtiſſimo: qui Iuris ciuilis Doctor
in primis eruditus, in conſilio eſt comitis Palatini. Credo te
uidiſſe illum ſuperiori anno, in comitatu domini Auguſten-
ſis, quia perpetuò magiſtrum Adolphum noſtrum aſſectaba
tur, iuuenis decora facie, & flauis criſpantibusq; capillis in
ſignis. Hęc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, ut
credã eum Plinio hoc in Italia familiariter uti cœpiſſe, cum
ingenij excolendi cauſa ageret Ferrariæ.

Excidiſſe mihi uerius q̃ ſcriptos eſſe.) Excidere ea dicun
tur, quæ ſubito neque conſiderate ſatis effuſa, rudia impo-
litaq; adhuc, in alienas manus perueniunt. Hinc Antoni-
us apud Ciceronem libro de Oratore primo: Tum ego, in-
quit, hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quo-
dam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & per
uenit in manus hominum. Et apud eũdem Craſſus. Petimus
ab Antonio, inquit, ut ea quæ continet, neq; adhuc protulit,
ex quibus unum librum excidiſſe iamdudum queſtus eſt,
explicet nobis, & illa dicẽdi myſteria enunciet. Ac rurſus in
eodem opere, libros rhetoricorum iuueni ſibi excidiſſe Ci-
cero ait. Beneuolentia noſtri) paſſiue accipiendum ut illud
Vergilij: Quo tibi pulſus amor noſtri? Oratorem nulla alia
re &c.) Quid in excitando oratore poſſit corona aſtãtium,
Cicero explicat in libro de claris oratoribus, ubi poſt mul-
ta alia, nec enĩ poſſet idẽ, inquit, Demoſthenes dicere quod
dixiſſe Antimachum clarum poëtam ferunt, qui cum conuo
catis auditoribus, legeret ijs magnũ illud quod nouiſtis uo
lumen ſuum, & cum legentem omnes præter Platonem reli
quiſſent: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi unus
eſt inſtar multorum milium. Et recte. Poema enim recondi-
tum, paucorum approbatione: oratio popularis, aſſenſu uul
gi debet moueri. At ſi eundem hunc Platonem unum audito
rem haberet Demoſthenes, cum eſſet relictus à cæteris,

uerbum facere non poſſet. Quid tu Brute poſſes, ſi te, ut curionem quondam, concio reliquiſſet? Ego uerò, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen ſi à corona relictus ſim, non queam dicere. Similia lib. 2. de Oratore, & F. Quintilianus lib. 1. cap. 3. Rodolphus lib. 3. cap. 7.

Quod ſi, quemadmodũ Lucilius dicere ſolebat.) Aemulatus eſt locum Ciceronis primo libro de bonorum atq; malorum finibus, quo in loco uerba illius ſic habẽt: Nec uerò ut noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam eſſet ille Perſius; Scipio uerò & Rutilius multo eſſent magis, quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait ſe & Conſentinis & Siculis ſcribere. Meminit eiuſdem rei, quanquam paulo diuerſius, ſecundo libro de Oratore. Cur autem Lucilius Tarentinos, Conſentinos ac Siculos, ſcriptorum ſuorum iudices non formidaret, illud nimirum in cauſa fuit, quod hi homines luxu perditi, palatum (quemadmodum dicere ſolebat Cato) ſapientius haberent, quàm mentem. Vide Plinium in præfatione Natural. Hiſto. Vt populum admitteremus.) Dictum ab ijs, qui publice ea, quæ elucubraſſent, recitare ſolebant populo, illiusq; iudicium ac cẽſuram ſubire. Mentione potius, quàm uſu peruulgatam.) Veriſſimum hoc eſt, ſiquidem nomẽ quidem dialecticæ identidem omnes occinimus, uſum eius tam pauci norunt quàm multi eum noſſe arbitrantur. Vel ex magnis profeſſoribus his patroniſq; &c.) εἰρωνικῶς dictum aduerſus iſtos, qui cũ ne nomen quidem bonarum artium quid ſibi uelit, ſatis intelligant, harum tamen profeſſores, patroniq; haberi uolũt. Quid tu) Eadẽ utitur figura in Epiſtola Rodolphus ad Barbirianum. Quid tu? oppidi ueſtri pulcherrimi quidem illius &c. iuxta autographi fidem. Quis nouus hic noſtris.) Verba Didonis ſunt de Aenea, libro Aeneidos 4. Secundum uos iuriſconſultos.) Hoc eſt, ſecundum iureconſultos, in quorum albo & tu es. Vt ad uniuerſum referatur iureconſultorum genus, non ad unum Plinium. Sic Ouidius: Quæ ueſtra libido eſt, id eſt uirorum. Cicero ad Trebatium. Hoc quemadmodum uos ſcribere ſoletis, in ueſtris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Filius qui in adoptionẽ datur.) Hac de re agitur apud iureconſultos, primo Digeſtorum libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et Inſtitutionum imperalium lib. 1. titulo, quibus modis ſaluatur ius patriæ poteſtatis. Quod autem addit Rodolphus patrem adoptiuum uitæ necisq; in filium adoptiuum habere poteſtatẽ, id fortaſſe accipiendum cautius, quando huc nequaquam ſe extẽdit po

teſtas patris. Veterem iuris rationem id permiſiſſe ſatis docent argumenta Comœdiarum. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. ad quam conſuetudinem Rodolphus reſpiciens, liber eſt à recentium Iuriſconſultorum calumnijs. Sic ergo iſtos manu mea emiſſos.) Ductum à ſeruis, qui manu mitti dicebantur, cum eis à dominis concederetur libertas. Siquidem manumiſſio aliud nõ eſt, quàm datio libertatis. Inſtit. capite de Libertinis. Et ff. de Manumiſſionibus.

In fragmentum Epiſtolæ poſterioris.

PRopter multitudinem exemplorum.) infra lib. 3. cap. 16. Vt qui balbi) Prouerbium, balbum balbus rectius intelligit. Nouus Anacharſis iſte. Qui talis uideri uelit, qualis fuit Anacharſis: qui cum natus eſſet apud Scythas homines omnium maxime barbaros, inſignis tamen ſtudijs philoſophiæ euaſit. Vita eius eſt apud Diogenem Laertium, & Plutarchus mentionem de eo facit in uita Solonis. Dicere is ſolebat, leges ſane quàm ſimiles eſſe telis araneorum: & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, ualentiora tranſmittunt: ita legibus humiles quidẽ pauperesq́ conſtringi, diuites autem & præpotentes non alligari. Lucianus in Scytha, πόθεν δ᾽ ἡμῖν οὗτος ὁ νεώτερος ἀνάχαρσις, id eſt, unde nobis nouus iſte Anacharſis. Poſt Ariſtoteles Cicerones.) Longe hoc feſtiuius, longe etiam acrius, quàm ſi numero ſingulari idem dixiſſet. Apud Horatium: Qui Curios ſimulant. Et Martialis, Pythagoras, Zenonas inexplicitosq́ Platones. Idem, Qui loquitur Curios aſſertoresq́ Camillos. Sed quemadmodum ſcriptum eſt apud poëtam) Martialem lib. epigrammatωρ ſexto.

DE INVENTIONE DIALECTICA LI. I.

Procemium	Cap. 1	De toto & partibus	9
Quid ſit locus	2	De coniugatis	10
Quomodo ab Ariſtotele, reliquiſq́ autoribus tractati ſunt loci	3	De adiacentibus	11
Diuiſio locorum	4	De actibus	12
Definitio quid ſit & quomodo definiendum	5	De ſubiecto	13
De genere & ſpecie	6	De cauſa efficiente	14
Quæ diuidendi, & quàm uaria ſit ratio	7	De fine	15
De proprio	8	De euentis	16
		De loco	17
		De tempore	18
		De connexis	19
		De antecedentibus, conſequen-	

quētibus, & adiūctis quid Cicero, quid Boethius dixerit 20
De contingentibus 21
De nomine rei 22
De pronunciatis 23
De comparatis 24
De ſimilibus 25
De oppoſitis 26
De differentibus 27
Communis ratio locorū, uel ad aliorū traditionem additorū, uel ꝑtermiſſorū 28
Concluſio libri, & de maximis, quas ſingulis locis Boetius addidit 29

DE INVENTIONE DIALECTICA LI. II.

Procœmium, quā corruptus ſit hodie omnis uſus dialecticæ Cap. I.
Quid ſit dialectice 2
Quis ſit finis dialectices 3
Quod mouendi ratio, à docendo inuentione non differat 4
Quod item in delectādo non ſit alia inuentionis quam in docendo ratio 5
Materiā dialectices quæſtionem eſſe: & quid alij de hoc ſenſerint 6
Reſpōdet prædictis, docetq́; quomodo dialectice, quo modo reliquarū artiū ſingulæ ſingulis de rebus differant 7
Quid ſit quæſtio, & quas diuiſiones eius fecerit Cicero, quas Ariſtoteles fecerit 8
Diuiſio quæſtionis ex rerum quæſitarum diuerſitate 9
Diuiſio quæſtionis ex uario quærendi modo 10
Diuiſio quæſtionis ex diuerſo genere artium ad quas pertinent 11
Quomodo ſtatus quæſtiōis cuiuſq; inueniendus 12
In quauis re quo pacto ſumma quæſtionis conſtituenda 13
Quomodo una q̄ſtio in multas diducit quæſtiones 14
Orationis ex uaria ſtruendi ratione diuiſio 15
Alia diuiſio orationis, & q̄d ſit expoſitio, quid argumētatio 16
Quam multiplex ſit parandę fidei ratio 17
Quot argumentandi ſpecies ſint, & quę ſingularum ſpecierum partes 18
Quibus in dicendo ſpeciebus utantur 19
Quomodo confirmandæ argumentationes 20
Quam multis modis argumentatio ſoluatur 21
De exponendi ratione, quæ ad credentem fit auditorem 22
Quomodo alterius rei confirmandæ gratia exponendum ſit 23
Quæ ſint partes orationis, & quando quibusq́; utendum 24
Quod nulli ꝓprij rhetorices ſunt inuentiōis loci 25
Quomodo cognoſcenda propoſita argumentatio ex q̄ ducta ſit loco 26

Quomodo poſitæ apud autores argumentationes colligendæ ſint, & formę ſuæ reddendæ 27

Ratio cuiuslibet rei per oẽs locos deſcribendæ 28

Inter duas res propoſitas cõſentanea & diſcrepantia quomodo ex locis inueniantur 29

Ordo totius inuentionis in ſumma breuiter uelut aſſpectui ſubiectus 30

DE INVENTIONE Dialectica Liber tertius.

De affectibus quid ſint & unde oriantur Cap. 1

Quot modis à dicente tractẽtur affectus 2

Quomodo augetur & diminuitur oratio, & quomodo ſoluitur affectus 3

De delectatione quibus rebus fiat, & de digrediendi extra rem propoſitã ratione 4

De copia in dicendo quomodo paretur 5

Quæ ſit ad breuiter dicendũ uia 6

Quis ſit optimus ĩ dicẽdo copię breuitatisq́; modus 7

De diſpoſitione quid ſit & q̃tuplex ordo rerum 8

Quis poëtis ordo, quis hiſtoriæ, quis tradẽdis artibus conueniat 9

De eis quibus litera eſt ordinis inſtituendi facultas 10

Qua ratione partium orationis faciendus eſt ordo 11

Quomodo ordinandæ in dicendo quæſtiones 12

Quo pacto diſponendæ argumentationes 13

De uertendis argumentationum formis, deq́; partibus earundem uaria collocatione diſponendis 14

Cautiones aliquot inter argumentandum diligenter obſeruandæ 15

De uſu & exercitatione 16

Cap.	Loc.		Pag.
5	1	Definit.	26
6	2	Genus	34
	2	Species	
8	4	Proprium & Differen.	49
9	5	Totum	
	6	Partes	53
10	7	Coniugata	51
11	8	Adiacentia	62

Cap.	Loc.		Pag
12	9	Actus	70
13	10	Subiect.	75
14	11	Efficiens	78
15	12	Finis	83
16	13	Effecta	87
	14	Deſtinata	88
17	15	Locus	93
18	16	Tempus	98
19	17	Connexa	108

Cap.	Loc.		Pag.
21	18	Contingentia	110
22	19	Nomen rei	117
23	20	Pronunciata	126
24	21	Comparata	132
25	22	Similia	

Cap.	Loc.		Pag.
		& Diſſimi.	142
26	23	Oppoſita	154
27	24	Differen. ſiue diſtant.	161

RODOL-

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE dialectica, liber primus.

PROOEMIVM OPERIS.

ORATIO quæcunque de re quaque inſtituitur, omniſq; adeo ſermo, quo cogitata mentis noſtræ proferimus, id agere, hocq́; primum & proprium habere uidetur officium, ut doceat aliquid eum qui audit. Cuius rei quod certius quis, propiusq́; capiat indicium, quàm quod ſoli omnium animantium homini, ut rationis, doctrinæq; capaci, parens ille & autor rerum Deus, loquendi atque orationis indulſerit munus? Quod ſi eſt ſignum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc eſſe proprium opus ipſius, ut oſtendat id atque explicet cui ſignificando deſtinatur. Nec me præterit maximis autorum placuiſſe, tria eſſe quæ perfecta oratione fiant, ut doceat, ut moueat, ut delectet: & docere quidem, rem facilem eſſe, &

quam quiſque tantum non inertiſsimæ mentis præſtare poſsit: concutere uerò affectibus audientem, & in quemcunq; uelis animi habitum transformare: allicere item, audiendiq́; uoluptate tenere ſuſpenſum, non niſi ſummis & maiori quodam muſarum afflatu inſtinctis cõtingere ingenijs. Nec ſane inficias iuero, eſſe iſta præcipua bene dicendi præmia, ſequiq; orationem: uerum ſequi uerius, q̃ effici; potiusq; acceſsionem eſſe ipſius, q̃ propriũ opus. Sed de his alio loco explicatius dicendum erit. Hoc in præſentia dixiſſe ſufficiat, poſſe docere orationem, ut non moueat, non delectet: mouere aut delectare, ut non doceat, non poſſe. Itaq; precantes, cõquerentes, ſed & interrogantes quoq;, quanquã aliud agere uidentur, hoc tamen primum efficiunt, ut diſcãt audientes, cuius deſiderio teneantur, quo urgeantur dolore, quid ſit quod ſcire uelint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat auditor: quãdoq́;, ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut ſpõte ſequentem ducimus, uel peruincimus non credentem, atq; repugnãtem trahimus. Alterum expoſitione fit, alterum argumentatione conficitur. Expoſitionem uoco orationem, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationẽ uerò, orationem, qua quis rei, de qua dicit, fidẽ fa-

cere

cere conatur. Cum uerò nulli dubiæ rei queat ex ſe conſtare fides, ſed ex alijs quibuſdam notioribus atq; magis exploratis, de unoquoq; certitudinem colligamus neceſſe ſit: iamq; alij mẽtis acumine freti, huberius expeditiusq; argumentũ, id eſt, ut inqt Cicero, probabile inuentum ad faciendã fidem excogitent: alij contrà hebetiore mentis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil, uel ſero quid quaq; de re dici poßit, inuenire queãt: utilißimum uidentur feciſſe, qui ſedes quaſdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauêre: quorum admonitu, uelut ſignis quibuſdam circumferremus per ipſas res animum: & quid eſſet in unaquaq; probabile aptumq; inſtituto orationis noſtræ, perſpiceremus. Vtilem autem eſſe hanc locorum rationem apparet, cum magnæ parti humanorũ ſtudiorum (quandoquidem pleraq; in ambiguo hærent) & diſſentientium certaminibus ſunt expoſita. Exigua enim portio eorũ, quæ diſcimus, certa & immota eſt: adeoq; ſi Academiæ credimus, hoc ſolum ſcimus, quod nihil ſcimus. Certe pleraq;, pro cuiuſq; ingenio, ut accommodatißime ad probandum quiſq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur. Tum uerò eis præcipue confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ ſunt artes: dico, qui conſilio rempublicam gubernant: quos de pace, bello, cæteriſq; ciuitatis

nego-

negocijs in rem præſentem ſæpe ſenatui, ſæpe populo fidem facere oportet: quiq; in iudicijs item accuſare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iuſticiam, religionem, pietatem, in profeſſo habent. Quanquam enim & iſtorum nõnulla comprehenſa ſint artibus, ſubtiliora tamen illa & ex medijs ſcholis deducta, uelut exilia nimiũ, uel non intrant craßiores uulgi animos, uel non hærent: rudioribus & ex medio depromptis, tanquam popularibus, robuſtioribusq; mouentur magis. Vtq; delicatiores aures lyra, cythara'ue delectat: ita militem non niſi tuba accenderis. Craßis enim (quod in prouerbio eſt) craſſa conueniunt. Nec inſtruere ſolum os facultas iſta, & tantum dicendi copiam ſubminiſtrare, ſed prouidentiam animi, & recte conſulendi quoq; aperire uiam uidetur: quando non alia re prudentiam conſtare apparet, quàm perſpicere quid in quaq; re ſit poſitum, & conſentanea repugnantiaq;, & quò quidq; ducat, qui'ue euenire poßit, colligere. Indicio fuerint duo utriuſque linguæ diſertißimi, Demoſthenes & Cicero: quorum ut prudentißima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda ſibi in ipſorum uita ſumpſere, cõſiliorum tamen prudentiæq; laus ipſis eſt uel inuidia conſentiente conceßa. Namq; dicere prudenter, niſi qui prudenter cogitarit, nõ poteſt.

Fit

Fit enim ut quod prouiderit quis, non faciat: dicit certe quod non prouiderit, nemo. Sed hæc de origine locorum, deq; ipſorum utilitate, hactenus præfatos eſſe ſufficiat.

Scholia in procemium ſeu caput primum

Narratio quæcūq;.) Tametſi, inquit, ad perfectā illud pertinet orationem, ut doceat, moueat, delectet: proprium tamē eius munus atq; officium eſt, docere: reliqua duo, potius acceſſio quędam eius ſunt, quàm proprium opus. Quiſquis autem docere cupit rem aliquam, ita ut & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuiuis ſemper ad manum, in promptuq; ſint, utiliſſimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quoſdam deſcripſerunt argumentorum, è quibus ceu receptibus ac theſauris quibuſdā ea eruerent in rem quamq; poſſent. Nec me præterit, maximis autorum &c.) Id Cicero his uerbis docet in Bruto: Tria ſunt enim, ut quidem ego ſentio, quæ ſint efficienda dicendo: ut doceatur is apud quem dicetur, ut delectetur, ut moueatur. Idem in Oratione: Erit igitur eloquens is, qui in foro cauſisq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare neceſſitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere uictorię. Habet eadem Fabius lib. 3. Tria ſunt, inquiēs, quæ præſtare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Tantum non) Id latini uſurpant elegāter pro fere, propemodum, uide Budæum in Annotat. Sed de his alio loco.) Is locus eſt lib. 2. cap. 4. Et rurſum libro tertio de affectibus atq; oblectatione agitur per capita aliquot. Docemus autem.) De hac duplici ratione docendi fuſius lib. 2. cap. 12. ac deinceps per compluſcula capita. Argumentum id eſt, ut inquit Cicero.) Cicero in Partitionibus hoc modo argumentū definit. Vtilem eſſe hanc.) Tria paucis attingit, ad quæ conducūt in primis loci. Primum ad omnia humanitatis ac bonarum artium ſtudia. Deinde ad tractandas res eas, quę nullis etiamnum comprehenſę ſunt artibus. Poſtremò, ad prouidentiam animi, rectéq; conſultandum. Si Academiæ credimus.) Nam Academici ἀκαταληψίαν illam ſuam probant adeo, ut nihil certò comprehendi cognoſciq; poſſe arbitrarentur, Sed de his rurſum lib. 2. ca. 5. Hoc ſolum ſcimus quòd nihil ſcimus) Socrati in more fuiſſe aiunt, ut diceret, hoc ſe unum ſcire, quòd eſſet inſcius atq; omnis ſcientiæ

tiæ expers. Lactantio uiſum eſt, hanc Socratis ſentētiam eſſe ἀσύςατον, hoc eſt, inconſiſtentem, quæq́ ipſa ſe iugulet, ac falſam conuincat. Craſſis enim ut eſt in prouerbio.) Id quàm ſit uerum, docet Plutarchus exemplo Ateæ regis Scytharũ. Is Ateas ſiue (ut quædã exemplaria habent) Anteas, Iſmeniam optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iuſſerat. Quem cum cæteri, qui in cõuiuio eo aderant, ad ſtuporem uſq; admirarentur: At mihi, rex ait, lõgè iucundior foret uox hinnientis equi. Notum eſt Græcum illud, ἀμαθέςερὸν πῶς εἰπὶ καὶ σαφέςερον, Quantumuis rudius dicito, dum planius. Dico qui cõſilio.) Videtur abeſſe, eos. Vt legamus. Eos dico qui &c. Demoſthenes & Cicero.) Non defuiſſe qui in horum uita aliquid reprehenderint, id conſtare uel ex Fabio poteſt, qui ita & in Demoſthenem multa falſo conficta fuiſſe, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuiſſe contendit, ut aliorum tamen interim ſententiam non diſſimulet. Notus ſanè in Demoſthenem iocus eius, qui dicebat nõ συνάγχην eſſe quod pateret Demoſthenes, ſed ἀργυράγχην, quo minus dicere poſſet cõtra legatos Mileſiorum. Iam quæ & quanta illi obiecit Aeſchines? quæ ut maxima ex parte mendacia fuerint, omnia tamen falſa fuiſſe, mihi ego perſuadere non poſſum. Quin uerò & Ciceroni duas illas ſellas, quibus ſolitus eſſet ſedere, obiecit Laberius, illud nimirum ſignificans, parum integra eum fide fuiſſe inter Pompeium & Cæſarem. Vt taceam interim, ꝙ in aperto idem mendacio deprehenſus, ita elapſus eſt, ut diceret, prudentis & cauti patris familias eſſe, quod emere uelit, id ſe empturum negare, propter competitores emptionis. Sed quis eſt, cui ignota ſint hæc?

QVID SIT LOCVS.

Caput II.

QVando igitur de locis dicturi ſumus, commodiſſimum fuerit, definire quid ſit locus. Id quo cuncta magis in aperto ſint, altius repetentes, paulo huberius explicemus. Dictum eſt nobis pauloante, nullã rem de qua ambigitur, ipſam per

ſe

ſe probari poſſe, quod clarius ſane arbitror eſſe, quàm ut oſtendendũ ſit, non minus, quàm tenebras ſi uiſum oculosq; admittere debeant, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid cõfirmandũ eſt, ex aliquo alio fidem aſſequi. Nec tamen probandis oĩbus omnia cõueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis ſtatu, & utilius'ne ſit eam principis unius arbitrio, quàm populi conſenſu regi, profuerit ſcire, reſpirẽt nec ne ſub aqua piſces? Quid item ſuadentem Cæſari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitẽt ex aduerſa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας Græci uocãt? Itaq; differentibus à re præſenti abhorrentia, neq; ulla ex parte cõiuncta inſtituto orationis ſuæ, dici ſolet, Quorſum hæc? Et, Video quid dicas, qd uelis dicere nõ uideo. Quanq̃ aũt ſit apud Ariſtotelem, omne uerum uero cõſentire, neq; poßint plura uera diſcrepantia eſſe: aliud tamen eſt conſentire ipſa, aliud fidem aſtruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid poßit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum eſſe oportet illi, cui probando adhibetur: taleq; uideri, ut non ſubſiſtere res ſine illo, ſi affirmes: nõ ſubuerti, ſi neges, poßit. Id quò facilius accipi poßit, craßiore quidem, ſed apertiore exemplo oſtendamus. Videmus in metienda rerum

ma-

magnitudine,ſi duo ſint propoſita,quæ æqualia eſſe uel inæqualia oſtēdere uelimus: ſi huiuſmodi res ſint ut applicari altera alteri nequeat: accipitur tertium aliquid,quod poßit utriq; adhiberi: neque temere illud,aut quoduis, ſed quod alteri ſaltem illorum ſit æquale.Id deinde alteri adhibitum, ſi fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter ſe dicimus: ſin inæquale,inæqualia. Quoniā certum exploratumq́; eſt,eam magnitudinum eſſe proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ ſint æquales, ſint & inter ſe æquales: & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis ſit,altera inæqualis, ſint & inæquales inter ſe. Quorſum hæc? Vt oſtendam, quemadmodū in magnitudinibus dixi, ſic in omni rerum natura eſſe:ut quæcunq; duo cuiquam tertio conſentanea ſint, inter ſe quoq; eſſe conſentanea.Conſentanea autem uoco, quorum poßit alterum de altero dici. Vt homini & ſubſtantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal eſt ſubſtantia,& omnis homo eſt animal: ſequitur ergo conuenire ipſis inter ſe, hoc eſt,omnem hominem eſſe ſubſtantiam. Et contra, quorumcunq; duorum alterum conſentaneum eſt alicui tertio, alterum dißidens,ea quoq; inter ſe dißidēt. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dißidet:homini uerò conuenit:certum igitur eſt,lapidem et hominem inter

ſe

ſe diſsidere. Si qua duo itaq; uelis perſpicere, conueniant inter ſe nec ne, ſi ſint eiuſmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari nō poſſe, ſic & iſta cōſentanea ſint an diſsidētia, ex ipſis perſpici nequeat: neceſſe eſt tertium aliquod inuenias, quod alteri horum cōſentaneum eſſe certius ſit: idq; alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerit cōſentaneum uel diſſentaneum, ita eſſe inter ſe ambo, quæ propoſita fuerant, ſciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur: quoniā propoſita uelut extrema duo coniungit: tum quia probabiliter propoſitis iungitur, inſtrumentumq; eſt faciendæ de illis fidei, uocatur argumentum. Hanc partem excogitādi uel medij, uel argumēti, uocāt dialectici inuentionis. Altera eſt pars, quæ iudicandi uocatur. Ea cuiuſmodi ſit, ex prædicta itidem ſimilitudine indicemus. Cum menſurā aliquam metiendarum duarum magnitudinum ſumpſerimus, ea ſi proba debeat eſſe, neceſſe eſt certa & firma ſit, quod ſi aut extendi poſsit, aut in arctum contrahi, & quemadmodum ait Ariſtoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, ſic iſta aptetur magnitudini metiēdæ: fallax nimirū erit. Hoc pacto unum illud cui uel cōſentanea, uel diſsidentia ea, quæ proponuntur, diximus eſſe debere: id ſi opinione ſolum atque aſpectu, non re uera ſit

Quid ſit locus. Caput II.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit. Argumenta quibus confirmare aut refellere uolumus aliquid, ea coniuncta modo quodā ei rei eſſe oportet, quæ in diſceptationem uenit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, ut ſingulatim ea quæ ſingulis cōiuncta ſunt rębus, explicari, nō queant: hinc eſt, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in communia quędam capita digeſſere, eaq́ue uocarunt argumētorum locos, propterea quod in iįs ceu theſauro atq́ue receptu quodam, argumenta cuiuſq́ue rei confirmandæ refutandęque lateant repoſita, ut cum uſus fuerit, inde pmanẽt. De optimo reipub. ſtatu.) Tres em̄ formæ ſunt rerumpublicarum, μοναρχία, ἀριστοκρατεία δημοκρατεία. Reſpirent ne ſub aqua piſces.) Hoc Ariſtoteles negat, ait Plinius, lib. naturalis hiſt. 9. cap. 7. Suadentē Cæſari ut inferat bellū Pōpeio.) Id facit Curio apud Lucanum pharſaliæ lib. 1. Quos ἀντίχθονας Græci uocāt.) ἀντὶ cōtrà ſeu exaduerſo eſt, χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quod in aduerſa nobis terræ parte habitent, Sunt em̄ iį, qui alio uocabulo dicūtur ἀντίποδες, eò quod contraria atq́ue aduerſa nobis figant ueſtigia. Albertus Magnus non ſatis recte ἀντοικοὺς appellat. Lactantius & Auguſtinus eſſe hos negāt. Aſſerunt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo eſſe à pleriſq́ue creduntur.

Quorſum hęc?) Diuus Hieronymus in epiſtola quadā aduerſus errores Iohannis Epiſcopi Hieroſolymitani: Vetus, inquit, narrat hiſtoria, quidā cum diſertè diceret, ferreturq́ue impetu & uolubilitate uerborum, cauſamq́ue omnino nō tangeret, prudens auditor & iudex: Bene, inquit, bene, ſed quo iſtud tuum tam bene? Quēadmodum ait Ariſtotes de regula Lesbia.) Verba Ariſtotelis hac de re 3. lib. Moraliū ſic habent: Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κάνων ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κάνων. πρὸς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται οὐ μένει κάνων. Ea uerba hunc in modum uertit Eraſmus: Si quidem infinitæ rei infinita item regula, quemadmodum plumbea Lesbię ædificatiōis regula, Ad lapidis enim figurā tranſmouetur, neq́ue manet regula. Dicitur itaq́ue regula Lesbia, quoties præpoſtere, nō ad rationem factum, ſed ratio ad factum accommodatur. Themiſtius itaq́ue.) Hic de Ariſtotele dicere ſolitus: Quemadmodum ſepia cum ſentit retinacula piſcantium, liquorem fundit quo fallat eorum oculos, ne capiatur, ſic & ipſe Ariſtoteles obſcuritatem fundis

dit,ne coarguatur. Per oēm rei naturam.) Rodolphus Agricola lib.3. cap.7. Vt dicatur quæ ſit ſubſtantia, tum quæ partes ſint rei,hinc ea quæ proprie naturæ cuiuſq; adiacent. Vtitur hoc artificio Rodolphus in oratione de laude philoſophiæ,uide primum librum Philippi in Rhetoricis de excutiendis quæſtionibus. Omia aliquid efficiūt.) Nulla eſt res quæ fruſtra ſit condita. Cicero,non poteſt cogitari quid ſit, quod nihil agit. Communis quædā rei nota.)id eſt,ſignum, index.Vt enim quondā ſtatuæ illæ mercuriales,ita nunc ferreæ iſtæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus,indicant uiatori,qua uertendum ſit iter;ita hi loci eum qui inuenire cupiat argumenta,ueluti, manu apprehenſum,ducunt eo quo tendit. Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ deliteſcere ſoleant, raro onuſtus præda domum reuertitur:at qui latibula earum cognita habet,qui ſedes nouit,is etſi unum forte aut alterum domicilium uacuum inuenit, nunquam tamē diſcedit ita, quin alijs luſtratis locis ſi non omnino, certe quadamtenus uoti compos redeat domum. Hunc in modum & argumenta inuenire qui uelit,nunquam ei ex ſententia opus procedet,niſi certos quoſdam definitosq; habeat locos, è qbus ea ceu latebris quibuſdam ducantur. Quocirca recte dictum illud Locum eſſe notam ac ſignum, quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaq; in hanc aut illam partem dici poſſint. Porro quemadmodum non omne mare omnem gignit piſcē, neq; in una quapiam terra omis herba naſcitur: ita neq; fieri poteſt,uti uno ex loco omnem in rem ſupetant argumenta. Quamobrem deſperandum non erit, ſi excuſſo loco uno aut altero parum ſuccedat.Inſpiciendi ſunt omnes, & quod negabit primus,id alter,tertiusue, aut etiam quartus ſuppeditabit.Erit fortaſſis,cum luſtratis omnibus,nihil tamē quod ſit in rem noſtram inueniemus; at ne ſic quidem abijciendus erit clypeus,nec arena cedendum:imo uerò redeundum ad cāpum, & per ſingulos rurſum locos eundum uidendumq;,ſi quid forte prius oculos noſtros ſubterfugerit,ſi quid minus diligenter expenſum ſit.quod ſi faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere poſſimus,qua de re plura libro ſecundo.

Se poſt Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianū, Themiſtium, Boëthium, de locis ſcripſiſſe, non ut ſcriberet aliquid melius, ſed ut explicatius ſuſi-

INDEX CAPITVM.

Quomodo poſitæ apud autores argumentationes colligendæ ſint, & formę ſuæ reddendæ 27

Ratio cuiuslibet rei per oēs locos deſcribendæ 28

Inter duas res propoſitas cōſentanea & diſcrepantia quomodo ex locis inueniantur 29

Ordo totius inuentionis in ſumma breuiter uelut aſſpectui ſubiectus 30

DE INVENTIONE Dialectica Liber tertius.

De affectibus quid ſint & unde oriantur Cap. 1

Quot modis à dicente tractētur affectus 2

Quomodo augetur & diminuitur oratio, & quomodo ſoluitur affectus 3

De delectatione quibus rebus fiat, & de digrediendi extra rem propoſitā ratione 4

De copia in dicendo quomodo paretur 5

Quæ ſit ad breuiter dicendū uia 6

Quis ſit optimus ī dicēdo copię breuitatisq; modus 7

De diſpoſitione quid ſit & q̄ tuplex ordo rerum 8

Quis poëtis ordo, quis hiſtoriæ, quis tradēdis artibus conueniat 9

De eis quibus litera eſt ordinis inſtituendi facultas 10

Qua ratione partium orationis faciendus eſt ordo 11

Quomodo ordinandæ in dicendo quæſtiones 12

Quo pacto diſponendæ argumentationes 13

De uertendis argumentationum formis, deq; partibus earundem uaria collocatione diſponendis 14

Cautiones aliquot inter argumentandum diligenter obſeruandæ 15

De uſu & exercitatione 16

Cap.	Loc.		Pag.
5	1	Definit.	26
6	2	Genus	34
	2	Species	
8	4	Proprium & Differen.	49
9	5	Totum	
	6	Partes	53
10	7	Coniugata	58
11	8	Adiacentia	62

Cap.	Loc.		Pag
12	9	Actus	70
13	10	Subiect.	75
14	11	Efficiens	78
15	12	Finis	83
16	13	Effecta	87
	14	Deſtinata	88
17	15	Locus	93
18	16	Tempus	98
19	17	Connexa	108

Cap.	Loc.		Pag.
21	18	Contingentia	110
22	19	Nomen rei	117
23	20	Pronunciata	126
24	21	Comparata	138
25	22	Similia & Diſſimi.	142
26	23	Oppoſita	154
27	24	Differen. ſiue diſtant.	161

RODOL-

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE *dialectica, liber primus.*

PROOEMIVM OPERIS.

ORATIO *quæcunque de re quaque inſtituitur, omniſq; adeo ſermo, quo cogitata mentis noſtræ proferimus, id agere, hocq; primum & proprium habere uidetur officium, ut doceat aliquid eum qui audit. Cuius rei quod certius quis, propiusq; capiat indicium, quàm quod ſoli omnium animantium homini, ut rationis, doctrinæq; capaci, parens ille & autor rerum Deus, loquendi atque orationis indulſerit munus? Quod ſi eſt ſignum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc eſſe proprium opus ipſius, ut oſtendat id atque explicet cui ſignificando deſtinatur. Nec me præterit maximis autorum placuiſſe, tria eſſe quæ perfecta oratione fiant, ut doceat, ut moueat, ut delectet: & docere quidem, rem facilem eſſe, & quam*

quam quiſque tantum non inertiſſimæ mentis præſtare poſſit: concutere uerò affectibus audientem, & in quemcunq; uelis animi habitum transformare: allicere item, audiendiq́; uoluptate tenere ſuſpenſum, non niſi ſummis & maiori quodam muſarum afflatu inſtinctis cõtingere ingenijs. Nec ſane inficias iuero, eſſe iſta præcipua bene dicendi præmia, ſequiq́; orationem: uerum ſequi uerius, q̃ effici; potiusq́; acceſſionem eſſe ipſius, q̃ propriũ opus. Sed de his alio loco explicatius dicendum erit. Hoc in præſentia dixiſſe ſufficiat, poſſe docere orationem, ut non moueat, non delectet: mouere aut delectare, ut non doceat, non poſſe. Itaq; precantes, cõquerentes, ſed & interrogantes quoq;, quanquã aliud agere uidentur, hoc tamen primum efficiunt, ut diſcãt audientes, cuius deſiderio teneantur, quo urgeantur dolore, quid ſit quod ſcire uelint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat auditor: quãdoq;, ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut ſpõte ſequentem ducimus, uel peruincimus non credentem, atq́; repugnãtem trahimus. Alterum expoſitione fit, alterum argumentatione conficitur. Expoſitionem uoco orationem, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationẽ uerò, orationem, qua quis rei, de qua dicit, fidẽ fa-

cere

cere conatur. Cum uerò nulli dubiæ rei queat ex ſe conſtare fides, ſed ex alijs quibuſdam notioribus atq; magis exploratis, de unoquoq; certitudinem colligamus neceſſe ſit: iamq́; alij mētis acumine freti, huberius expeditiusq́; argumentū, id eſt, ut inqt Cicero, probabile inuentum ad faciendā fidem excogitent: alij contrà hebetiore mentis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil, uel ſero quid quaq; de re dici poßit, inuenire queāt: utilißimum uidentur feciſſe, qui ſedes quaſdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauêre: quorum admonitu, uelut ſignis quibuſdam circumferremus per ipſas res animum: & quid eſſet in unaquaq; probabile aptumq́; inſtituto orationis noſtræ, perſpiceremus. Vtilem autem eſſe hanc locorum rationem apparet, cum magnæ parti humanorū ſtudiorum (quandoquidem pleraq́; in ambiguo hærent) & diſſentientium certaminibus ſunt expoſita. Exigua enim portio eorū, quæ diſcimus, certa & immota eſt: adeoq́; ſi Academiæ credimus, hoc ſolum ſcimus, quod nihil ſcimus. Certe pleraq;, pro cuiuſq; ingenio, ut accommodatißime ad probandum quiſq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur. Tum uerò eis præcipue confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ ſunt artes: dico, qui conſilio rempublicam gubernant: quos de pace, bello, cæteriſq; ciuitatis

nego-

negocijs in rem præſentem ſæpe ſenatui, ſæpe populo fidem facere oportet: quiq; in iudicijs item accuſare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iuſticiam, religionem, pietatem, in profeſſo habent. Quanquam enim & iſtorum nõnulla comprehenſa ſint artibus, ſubtiliora tamen illa & ex medijs ſcholis deducta, uelut exilia nimiũ, uel non intrant craßiores uulgi animos, uel non hærent: rudioribus & ex medio depromptis, tanquam popularibus, robuſtioribusq; mouentur magis. Vtq; delicatiores aures lyra, cythara'ue delectat: ita militem non niſi tuba accenderis. Craßis enim (quod in prouerbio eſt) craſſa conueniunt. Nec inſtruere ſolum os facultas iſta, & tantum dicendi copiam ſubminiſtrare, ſed prouidentiam animi, & recte conſulendi quoq; aperire uiam uidetur: quando non alia re prudentiam conſtare apparet, quàm perſpicere quid in quaq; re ſit poſitum, & conſentanea repugnantiaq;, & quò quidq; ducat, qui'ue euenire poßit, colligere. Indicio fuerint duo utriuſque linguæ diſertißimi, Demoſthenes & Cicero: quorum ut prudentißima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda ſibi in ipſorum uita ſumpſere, cõſiliorum tamen prudentiæq; laus ipſis eſt uel inuidia conſentiente conceßa. Namq; dicere prudenter, niſi qui prudenter cogitarit, nõ poteſt.

Occupatio

Reſponſio

Utilitas 7ª.

Fit

Fit enim ut quod prouiderit quis, non faciat: dicit certe quod non prouiderit, nemo. Sed hæc de origine locorum, deq́ ipſorum utilitate, hactenus præfatos eſſe ſufficiat.

Scholia in prooemium ſeu caput primum

Narratio quæcunq;.) Tametſi, inquit, ad perfectā illud pertinet orationem, ut doceat, moueat, delectet: proprium tamē eius munus atq; officium eſt, docere: reliqua duo, potius acceſſio quędam eius ſunt, quàm proprium opus. Quiſquis autem docere cupit rem aliquam, ita ut & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuiuis ſemper ad manum, in promptuq́ ſint, utiliſſimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quoſdam deſcripſerunt argumentorum, è quibus ceu receptibus ac theſauris quibuſdā ea eruant in rem quamq́ poſſent. Nec me præterit, maximis autorum &c.) Id Cicero his uerbis docet in Bruto: Tria ſunt enim, ut quidem ego ſentio, quæ ſint efficienda dicendo: ut doceatur is apud quem dicetur, ut delectetur, ut moueatur. Idem in Oratione: Erit igitur eloquens is, qui in foro cauſisq́ ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare neceſſitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere uictorię. Habet eadem Fabius lib. 3. Tria ſunt, inquiēs, quæ præſtare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Tantum non) Id latini uſurpant elegāter pro fere, propemodum, uide Budæum in Annotat. Sed de his alio loco.) Is locus eſt lib. 2. cap. 4. Et rurſum libro tertio de affectibus atq; oblectatione agitur per capita aliquot. Docemus autem.) De hac duplici ratione docendi fuſius lib. 2. cap. 12. ac deinceps per compluſcula capita. Argumentum id eſt, ut inquit Cicero.) Cicero in Partitionibus hoc modo argumentū definit. Vtilem eſſe hanc.) Tria paucis attingit, ad quæ conducūt in primis loci. Primum ad omnia humanitatis ac bonarum artium ſtudia. Deinde ad tractandas res eas, quę nullis etiamnum comprehenſę ſunt artibus. Poſtremò, ad prouidentiam animi, recteq́ conſultandum. Si Academiæ credimus.) Nam Academici ἀκαταληψίαν illam ſuam probant adeo, ut nihil certò comprehendi cognoſciq́ poſſe arbitrarentur, Sed de his rurſum lib. 2. ca. 5. Hoc ſolum ſcimus quòd nihil ſcimus) Socrati in more fuiſſe aiunt, ut diceret, hoc ſe unum ſcire, quòd eſſet inſcius atq; omnis ſcientiæ

cia expers. Lactantio uiſum eſt, hanc Socratis ſententiam eſſe ἀσύστατον, hoc eſt, inconſiſtentem, quæque ipſa ſe iugulet, ac falſam conuincat. Craſſis enim ut eſt in prouerbio.) Id quàm ſit uerum, docet Plutarchus exemplo Ateæ regis Scytharę. Is Ateas ſiue (ut quædã exemplaria habent) Anteas, Iſmeniam optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iuſſerat. Quem cum cæteri, qui in cõuiuio eo aderant, ad ſtuporem uſque admirarentur: At mihi, rex ait, lõgè iucundior foret uox hinnientis equi. Notum eſt Græcum illud, ἀμαθέστερον πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον, Quantumuis rudius dicito, dum planius. Dico qui cõſilio.) Videtur abeſſe, eos. Vt legamus. Eos dico qui &c. Demoſthenes & Cicero.) Non defuiſſe qui in horum uita aliquid reprehenderint, id conſtare uel ex Fabio poteſt, qui ita & in Demoſthenem multa falſo conficta fuiſſe, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuiſſe contendit, ut aliorum tamen interim ſententiam non diſſimulet. Notus ſanè in Demoſthenem iocus eius, qui dicebat nõ συνάγχην eſſe quod pateret Demoſthenes, ſed ἀργυράγχην, quo minus dicere poſſet cõtra legatos Mileſiorum. Iam quæ & quanta illi obiecit Aeſchines? quæ ut maxima ex parte mendacia fuerint, omnia tamen falſa fuiſſe, mihi ego perſuadere non poſſum. Quin uerò & Ciceroni duas illas ſellas, quibus ſolitus eſſet ſedere, obiecit Laberius, illud nimirum ſignificans, parum integra eum fide fuiſſe inter Pompeium & Cæſarem. Vt taceam interim, quòd in aperto idem mendacio deprehenſus, ita elapſus eſt, ut diceret, prudentis & cauti patris familias eſſe, quod emere uelit, id ſe empturum negare, propter competitores emptionis. Sed quis eſt, cui ignota ſint hæc?

QVID SIT LOCVS.

Caput II.

Qvando igitur de locis dicturi ſumus, commodiſſimum fuerit, definire quid ſit locus. Id quo cuncta magis in aperto ſint, altius repetentes, paulo huberius explicemus. Dictum eſt nobis *pauloante, nullã rem de qua ambigitur, ipſam per ſe*

ſe probari poſſe, quod clarius ſane arbitror eſſe, quàm ut oſtendendũ ſit, non minus, quàm tenebras ſi uiſum oculosq; admittere debeant, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid cõfirmandũ eſt, ex aliquo alio fidem aſſequi. Nec tamen probandis oĩbus omnia cõueniunt. Quid enim diſſerenti de optimo ciuitatis ſtatu, & utilius'ne ſit eam principis unius arbitrio, quàm populi conſenſu regi, profuerit ſcire, reſpirẽt nec ne ſub aqua piſces? Quid item ſuadentem Cæſari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitẽt ex aduerſa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας Græci uocãt? Itaq; diſſerentibus à re præſenti abhorrentia, neq; ulla ex parte cõiuncta inſtituto orationis ſuæ, dici ſolet, Quorſum hæc? Et, Video quid dicas, qd uelis dicere nõ uideo. Quanq̃ aũt ſit apud Ariſtotelem, omne uerum uero cõſentire, neq; poßint plura uera diſcrepantia eſſe: aliud tamen eſt conſentire ipſa, aliud fidem aſtruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid poßit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum eſſe oportet illi, cui probando adhibetur: taleq; uideri, ut non ſubſiſtere res ſine illo, ſi affirmes: nõ ſubuerti, ſi neges, poßit. Id quò facilius accipi poßit, craßiore quidem, ſed apertiore exemplo oſtendamus. Videmus in metienda rerum

ma-

magnitudine, ſi duo ſint propoſita, quæ æqualia eſſe uel inæqualia oſtēdere uelimus: ſi huiuſmodi res ſint ut applicari altera alteri nequeat; accipitur tertium aliquid, quod poßit utriq; adhiberi: neque temere illud, aut quoduis, ſed quod alteri ſaltem illorum ſit æquale. Id deinde alteri adhibitum, ſi fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter ſe dicimus: ſin inæquale, inæqualia. Quoniā certum exploratumq; eſt, eam magnitudinum eſſe proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ ſint æquales, ſint & inter ſe æquales: & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis ſit, altera inæqualis, ſint & inæquales inter ſe. Quorſum hæc? Vt oſtendam, quemadmodū in magnitudinibus dixi, ſic in omni rerum natura eſſe: ut quæcunq; duo cuiquam tertio conſentanea ſint, inter ſe quoq; eſſe conſentanea. Conſentanea autem uoco, quorum poßit alterum de altero dici. Vt homini & ſubſtantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal: ſequitur ergo conuenire ipſis inter ſe, hoc eſt, omnem hominem eſſe ſubſtantiam. Et contra, quorumcunq; duorum alterum conſentaneum eſt alicui tertio, alterum dißidens, ea quoq; inter ſe dißidēt. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dißidet: homini uerò conuenit: certum igitur eſt, lapidem et hominem inter

ſe

ſe diſsidere. Si qua duo itaq; uelis perſpicere, conueniant inter ſe nec ne, ſi ſint eiuſmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari nõ poſſe, ſic & iſta cõſentanea ſint an diſsidẽtia, ex ipſis perſpici nequeat: neceſſe eſt tertium aliquod inuenias, quod alteri horum cõſentaneum eſſe certius ſit: idq; alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerit cõſentaneum uel diſſentaneum, ita eſſe inter ſe ambo, quæ propoſita fuerant, ſciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur: quoniã propoſita uelut extrema duo coniungit: tum quia probabiliter propoſitis iungitur, inſtrumentumq; eſt faciendæ de illis fidei, uocatur argumentum. Hanc partem excogitãdi uel medij, uel argumẽti, uocat dialectici inuentionis. Altera eſt pars, quæ iudicandi uocatur. Ea cuiuſmodi ſit, ex prædicta itidem ſimilitudine indicemus. Cum menſurã aliquam metiendarum duarum magnitudinum ſumpſerimus, ea ſi proba debeat eſſe, neceſſe eſt certa & firma ſit, quod ſi aut extendi poßit, aut in arctum contrahi, & quemadmodum ait Ariſtoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, ſic iſta aptetur magnitudini metiẽdæ: fallax nimirũ erit. Hoc pacto unum illud cui uel cõſentanea, uel diſsidentia ea, quæ proponuntur, diximus eſſe debere: id ſi opinione ſolum atque aſpectu, non re uera ſit

unum, fallemur argumentatione: euenietq́;, ut quæ cõſentanea eſſe oſtendi argumentatione credimus, diſsideant maxime: & contra, pro diſsidentibus cõſentanea capiamus. Vt ſi dicamus: aliquod animal eſt irrationale, homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis: uidentur quidem iungi in animali irrationale & homo: ſed perſpicuum eſt, non eſſe idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine: ſed nominis tantum ambitu, & generis ſimilitudine idem uideri. Quod ſi adhibito iudicio legẽ ſyllogiſmi obſerues, dicasq́;: Omne animal eſt irrationale, homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis: iam quando pro conſentaneis accipiuntnr ea quæ diſsident, ut omne animal irrationale eſſe: nihil mirum eſt, homo & animal quanquam cõſentanea ſint, hominem tamen & irrationale diſsidere. Vt ergo certum ſit atq; liquidum, id quod in argumentum aſſumimus, non facie, ſed re uera unum eſſe, adhibita eſt inuentioni hæc iudicij pars, cui omnis de modis figuriſq́; ſyllogiſmorũ præceptio, & cautio omnis captioſarum argumentationum, quas fallacias dixêre, ſubſeruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Intuentem ergo illa quæ dixi de ea, non latebit uerum eſſe quod propoſuimus: omnia quæ uel pro re quaq; uel cõtra dicuntur, cohærere, & eſſe

ea

ea quadam (ut ita dicam) naturæ ſocietate coniuncta. Res autem numero ſunt immenſæ, & proinde immenſa quoq; proprietas atq; diuerſitas earum. Quo fit, ut omnia quæ ſingulis conueniant, aut diſcrepent, ſingulatim nulla oratio, nulla uis mentis humanæ poßit complecti. Ineſt tamen oībus (tametſi ſuis quæq; diſcreta ſint notis) communis quædam habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt ſimilitudinem, ut quod eſt omnibus ſubſtantia quædam ſua, omnia ex aliquibus oriuntur cauſis, & oīa aliquid efficiunt. Ingenioſißimi itaq; uirorum, ex effuſa illa rerum uarietate, communia iſta capita: uelut ſubſtantiam cauſam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpſere, uelut cum ad conſiderandam rem quampiam animum aduertiſſemus, ſequentes iſta, ſtatim per omnem rei naturam & partes, perq; omnia cōſentanea & dißidentia iremus, & duceremus inde argumentum propoſitis rebus accommodatum. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re poteſt, ita argumenta omnia intra ſe continent: idcirco locos uocauerūt, quod in eis uelut receptu & theſauro quodam oīa faciendæ fidei inſtrumenta ſint repoſita. Non ergo aliud eſt locus, q̃ cōmunis quædā rei nota, cuius admonitu quid in quaq; re probabile ſit, poteſt inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

Quid ſit locus. Caput II.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit. Argumenta quibus confirmare aut refellere uolumus aliquid, ea coniuncta modo quodã ei rei eſſe oportet, quæ in diſceptationem uenit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, ut ſingulatim ea quæ ſingulis cõiuncta ſunt rebus, explicari, nõ queant: hinc eſt, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in communia quędam capita digeſſere, eaq́ue uocarunt argumẽtorum locos, propterea quod in ijs ceu theſauro atq́ue receptu quodam, argumenta cuiuſq́ue rei confirmandæ refutandęue lateant repoſita, ut cum uſus fuerit, inde ꝑmanẽt. De optimo reipub. ſtatu.) Tres eñ formæ ſunt rerumpublicarum, μοναρχία, ἀριστοκράτεια, δημοκράτεια. Reſpirent ne ſub aqua piſces.) Hoc Ariſtoteles negat, ait Plinius, lib. naturalis hiſt. 9. cap. 7. Suadentẽ Cæſari ut inferat bellũ Põpeio.) Id facit Curio apud Lucanum pharſaliæ lib. 1. Quos ἀντίχθονας Græci uocãt.) ἀντὶ cõtrà ſeu exaduerſo eſt, χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quod in aduerſa nobis terræ parte habitent, Sunt eñ ij, qui alio uocabulo dicũtur ἀντίποδες, eò quod contraria atq́ue aduerſa nobis figant ueſtigia. Albertus Magnus non ſatis recte ἀντοικοὺς appellat. Lactantius & Auguſtinus eſſe hos negãt. Aſſerunt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo eſſe à pleriſq́ue creduntur.

Quorſum hęc?) Diuus Hieronymus in epiſtola quadã aduerſus errores Iohannis Epiſcopi Hieroſolymitani: Vetus, inquit, narrat hiſtoria, quidã cum diſertè diceret, ferreturq́ue impetu & uolubilitate uerborum, cauſamq́ue omnino nõ tangeret, prudens auditor & iudex: Bene, inquit, bene, ſed quo iſtud tuum tam bene? Quẽadmodum ait Ariſtotes de regula Lesbia.) Verba Ariſtotelis hac de re 3. lib. Moraliũ ſic habent: Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κάνων, ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κάνων. πρὸς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται οὐ μένει κάνων. Ea uerba hunc in modum uertit Eraſmus: Si quidem infinitæ rei infinita item regula, quemadmodum plumbea Lesbię ædificatiõis regula, Ad lapidis enim figurã tranſmouetur, neq́ue manet regula. Dicitur itaq́ue regula Lesbia, quoties præpoſtere, nõ ad rationem factum, ſed ratio ad factum accommodatur. Themiſtius itaq́ue.) Hic de Ariſtotele dicere ſolitus: Quemadmodum ſepia cum ſentit retinacula piſcantium, liquorem fundit quo fallat eorum oculos, ne capiatur, ſic & ipſe Ariſtoteles obſcuritatem fundit

dit, ne coarguatur. Per cēm rei naturam.) Rodolphus Agricola lib.3. cap.7. Vt dicatur quæ ſit ſubſtantia, tum quæ partes ſint rei, hinc ea quæ proprie naturæ cuiuſq; adiacent. Vtitur hoc artificio Rodolphus in oratione de laude philoſophiæ, uide primum librum Philippi in Rhetoricis de excutiendis quæſtionibus. Omia aliquid efficiūt.) Nulla eſt res quæ fruſtra ſit condita. Cicero, non poteſt cogitari quid ſit, quod nihil agit. Communis quædā rei nota.) id eſt, ſignum, index. Vt enim quondā ſtatuæ illæ mercuriales, ita nunc ferreæ iſtæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus, indicant uiatori, qua uertendum ſit iter; ita hi loci eum qui inuenire cupiat argumenta, ueluti, manu apprehenſum, ducunt eo quo tendit. Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ deliteſcere ſoleant, raro onuſtus præda domum reuertitur: at qui latibula earum cognita habet, qui ſedes nouit, is etſi unum forte aut alterum domicilium uacuum inuenit, nunquam tamē diſcedit ita, quin alijs luſtratis locis ſi non omnino, certe quadamtenus uoti compos redeat domum. Hunc in modum & argumenta inuenire qui uelit, nunquam ei ex ſententia opus procedet, niſi certos quoſdam definitosq; habeat locos, è qbus ea ceu latebris quibuſdam ducantur. Quocirca recte dictum illud, Locum eſſe notam ac ſignum, quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaq; in hanc aut illam partem dici poſſint. Porro quemadmodum non omne mare omnem gignit piſcē, neq; in una quapiam terra omis herba naſcitur: ita neq; fieri poteſt, uti uno ex loco omnem in rem ſupetant argumenta. Quamobrem deſperandum non erit, ſi excuſſo loco uno aut altero parum ſuccedat. Inſpiciendi ſunt omnes, & quod negabit primus, id alter, tertiuſue, aut etiam quartus ſuppeditabit. Erit fortaſſis, cum luſtratis omnibus, nihil tamē quod ſit in rem noſtram inueniemus; at ne ſic quidem abijciendus erit clypeus, nec arena cedendum: imo uerò redeundum ad cāpum, & per ſingulos rurſum locos eundum uidendumq;, ſi quid forte prius oculos noſtros ſubterfugerit, ſi quid minus diligenter expenſum ſit. Quod ſi faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere poſſimus, qua de re plura libro ſecundo.

Se poſt Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianū, Themiſtium, Boëthium, de locis ſcripſiſſe, non ut ſcriberet aliquid melius, ſed ut explicatius fuſi-

usq́; de eis ageret, & ad captum iuuentutis magis ſeſe accommodaret.

QVID SIT LOCVS. Cap. III.

POſſum equidem uideri, craßius effuſiusq́; aggreſſus eſſe iſtis de rebus dicere, quã uel pro natura ipſarum, uel pro more illorũ, qui ante nos iſta tradiderunt. Nec ego quidem ſum tam rudis ueri, ut neſciam poſſe ſubtilius iſta ſpinoſiusq́; dici: cum ſit nihil alioqui facilius, quàm ſuæ quodq; relinquere naturæ, & de obſcuris obſcure diſſerere: contrà uerò magni ſudoris eſſe, Cerberum ab inferis extrahere, hoc eſt, abſtruſa & in rerũ interiore receſſu latentia proferre in lucem & tanquam ſpectãda proponere. Sed cupio explicare iſta meæ turbæ, id eſt, craßioribus atq; harum rerum imperitis, quando doctis quidem ſuperuacuus eſt præceptor. Vellem itaq; me non dicere modo iſta, ſed uel pingere, ſi res id caperet, uel ſculpere etiã poſſe: & tum quoq; pulchre mecum agi putarem, ſi nõ ſic etiam mihi ſoli iſta uiderer elaboraſſe, ſed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum eſſet ſtudia iuuaturus. Quæ mens utinam fuiſſet pleriſque maximis & pari ingenio facundiaq́; uiris, haberemus apertiora illuſtrioraq́; in philoſophia profe-

cto

ſtò omnia. Vt enim eos tranſeam, qui rerum omnium naturam uel ad numeros conati ſunt, uel ad figuras redigere: ut eos etiam, qui omnia inuolucris atq; ambagibus quibuſdã uelut myſteria texerunt: iam qui obſcuritatem in dicendo ſecuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt, credas eos illa quæ ſciebant noluiſſe prodere, & reticere nequiuiſſe. De Ariſtotele dicam. Hic enim propemodum ſolus oĩm priſcæ ætatis philoſophorum permanſit in manibus: hunc ſolum qui philoſophiæ deſtinantur, attingunt: hunc primum pueri diſcunt: huic ultimum ſenum ſtudium immoritur: hũc artes oẽs, omnia ſtudiorum genera, terunt, trahunt, diſcerpunt. Magnus utiq; uir, & quem iure omnis miretur poſteritas. Nec enim uel memoriæ uiri abſoluẽdis oĩbus philoſophiæ partibus optime de ſtudijs meriti, obiectum quicquam uelim: uel laudi, quam tot ſeculorum firmauit opinio, putem quicquã detrahi poſſe. Sed uidetur mihi dolendum eſſe, ſediſſe illud animo grauiſsimi hominis, ut non ſimpliciter atq; aperte proferret, quæcunq; inuenerat: ut præter laborem quem ipſa rerum eſſet habitura obſcuritas, alia nobis etiam ex ipſo obijceretur difficultas, quò neceſſe haberemus mentẽ ipſius, uelut oraculi ſuſpenſam & ambiguam, indagine perquirere. Themiſtius itaq; autor eſt, longe aliter omnia

ſoras eſſe ædita ab illo, quàm ſint domi tradita, dementiæq; ſimile eſſe, ſi quis legẽdis libris ipſius ſperet illius ſe ſententiam cõſecuturum. Sed quid The*miſtium dico? Ipſe de ſe locupletiſsimus eſt teſtis. Scribit enim quadam ad Alexandrum epiſtola, ædidiſſe ſe quæ ad philoſophiam pertinent: ſed perinde tamen, niſi qui ab eo audierint eadem iſta, ac ſi ædita non eſſent, futura. Nos tamen omneis illius non ſententias modo, ſed uerba etiã pertinaciſsime & mordicus tenemus: ac ſi quis mouere quicquam tentet, aut diſcedat tranſuerſum* (quod aiunt) digi*tum ab eis, non aliter atq; qui ſecantur uruntúrq; clamamus: faciliúsq; tulerimus de myſterijs, ſummáq; religionis aliquid auferri.* Ego Ariſtotelem *ſummo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiáq;, & (ut ſemel dicam) ſummum quidem hominem, ſed hominem tamẽ fuiſſe puto: hoc eſt, quem & latere aliquid potuerit, quiq; ut non omnia primus inuenerit, ita alijs poſt ſe inuenienda aliqua reliquerit, qui etiam non omnia quæ inuenerat, crediderit in uulgus prodẽda: & nonnunquam fortaſſe contradicendi ſtudio, quo maxima ſere tentantur ingenia, non tam quid ipſe ſentiret, quàm contrà quid alius ſenſiſſet, dicendũ putaret.* Plurima ille rectè, ſed & alius aliquid non malè. *Quò iuſtiorem ego ueniam credo illis eſſe oportere,*

re,ſi qui fuerunt, qui putarent, non utiq; illi, tanquam ſcopulo uſquequaq; adhæreſcendũ eſſe, neq; de ſuis deſperarunt ingenijs:cum ingrati poßit & inique de parente omnium natura exiſtimantis uideri,credere ipſam oĩa ſua in unc illo partu effun dentem munera,reliquæ poſteritati humani generis in omne æuum ſterilem effœtamq; manere uoluiſſe. Verum ut de re noſtra dicamus,ſcripſit de locis octo libros, erudite & diſerte, ſicut oĩa: ſed anguſtius uidetur eorum concluſiſſe materiam. Voluit enim cuncta de quibuſcunq; diſſeremus, intra quatuor quæſtones contineri:ut quæreretur definitio ne eſſet,an genus, an proprium, an accidens: ut ſint hæ quæſtiones eiuſmodi:ſit ne animal rationale definitio hominis,ſit ne hoĩs genus animal,ſit ne proprium hominis docibile eſſe, ſit ne accidens eius albũ eſſe. Sane quicquid ulla de re quærimus, intra aliquod horũ quatuor recidit:neq; enim plura ſunt,quæ poſſunt ulla de re dici. Sed non id agimus, ut de iſtis ſemper quæramus ſub nominibus illis, quæ ab Ariſtotele ſunt poſita: nec enim quæro ſemper,ſit ne album accidens hominis: ſed ſimpliciter,ſit ne homo albus. Sic etiam,nõ, ſit ne definitio defectus ſolis,interpoſitio lunæ inter ſolem et aſpectum noſtrum:ſed,ſit ne ſolum hoc illud. Nam fuerunt etiam,qui aliud aliquid crederent eſſe defe-

ctum ſolis. Sic de alijs etiam non quærimus, ſit ne hominis genus animal, & proprium docibile: ſed per ſe, ſit ne homo animal, & ſit ne docibilis. Verum hæ quæſtiones oẽs, de quibus nos loquimur, quoniam ſolùm id agunt, ut ſciamus, ſit ne hoc in illo: ut cum quæro, ſit ne homo animal, id percontor, inſit ne animal in homine, & reliqua in hunc modum: quia etiam inſit nec ne, de accidẽte primũ ſolet quæri: poterat idcirco uideri, quod ad has quæſtiones pertinet, ſatis eſſe accidẽtis tractatu explicatum. Eſſet hæc aliqua ratio, ſi omnia quæ ad oſtendendum ineſſe aliquid accommodata ſunt, recenſuiſſet Ariſtoteles, cum de accidẽte loqueretur. Sed neq; locos deſcribit, neq; numerum ipſorum facit, aut nomina: ſed deducta ex locis argumenta quæſtioni propoſitæ applicat. Deinde pleraq; pro locis ponit, quæ nullius propria ſunt loci: ut cum dicit, inſpiciendũ eſſe, quibus inſit aliquid oĩbus, uel quibus nullis, id eſt, de quibus uniuerſaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit eſſe ſpecies. Quid ergo? definitio, genus proprium, non omnibus inſunt? Iam pleraq; etiam accidentia (ſi debemus accidens uocare quicquid non eſt aliquid trium illorum) inſunt oĩbus. Nam quod de aliquibus non negetur uniuerſaliter, nihil propemodum eſt: quicquid enim affirmatur de ali-

quo,

quo, de aliquo etiam diuerſo naturæ ſuæ negatur. Iam quod dicit, præſcribendũ eſſe diſſerenti, quæ res oporteat uocare ut uulgus, quas contrà: ſic etiam, ſi propoſita ſit res tenuior ad diſſerendũ, quo pacto adhuberiorem aliquam elabendũ: ſic pleraq; alia, quæ nõ res nobis ſubijciunt unde poſsimus deducere argumentum, ſed diſſerentis tantum aſtus, artesq; cõtinent: haud uideo, quo pacto iſta poſsint loci uocari. Quid ergo? non utiliter præcipiuntur iſta? Vtiliſsime certe. Quis neget? Sed non tamen quicquid diſſerenti utile eſt, locus erit. Niſi & didiciſſe multa, & diligenter id quod in diſceptationem uenit perſpexiſſe, & contentioſius aliquando aliquid affirmare, locos credere uelimus: cum ſine prioribus illis nemo commode diſſerere queat, & conſtans aſſeueratio perſæpe argumenti impleat fidem. Adde quod uidetur nimis arctos dediſſe fines dialecticæ, q̃ ijs quatuor quæſtionibus terminauit eam. Cum doceat enim rationem argumentãdi, uel (quod idem eſt) probabiliter diſſerendi dialecticæ, uidetur tam late diſtentos habere terminos, q̃ ſunt oĩa de quibus ratione atq; uia aliqua diſſeri poſsit: neq; ullam certam ſibi præfinire materiam, ſed arma tantum dare, quibus parati, inſtructiq; ſimus in omne certamẽ. Sed de his quiſq; ut uidebitur, ſtatuat, illud res ipſa conuincit, magni & immenſi la-

bo-

boris eſſe, auulſos ab illis quæſtionibus, quas ipſe inſtituit, locos, in alium aliquem diſſerendi uſum traducere. Quiqui itaq; philoſophiæ hodie nomen uſurpant, cupiuntq; paulo uideri doctiores, libros illos legũt quidem, cumq; Peripateticos & haberi ſe, & dici uelint, quæ præcipua ſemper Perpaieticorum fuit laus, de qualibet re propoſita in utrãq; partem apte, expediteq; diſſerendi: eam tamen ut præſtent, multum utiq; abeſt. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in ſcholis multis iã ſeculis per manus tradita decantant. Qua id cauſa credam fieri, niſi quod (opinor) difficilimum eſt, maximiq; negocij, ex inſtituta Ariſtotelis locorum ratione, facultatem prompte, copioſeq; diſſerendi expedire? Secuti ergo alij, certos, definitosq; in omnem uſum diſputandi fecêre locos. E quibus Cicero, & in libro quem ad Quintum fratrem de oratore ſcripſit, & in Partitionibus ad filium enumerare eos ſatis putauit. Ad Trebatium autem, libro uni huic rei deſtinato, copioſius oĩa executus eſt. Sed uir ut multarum, magnarumq; artiũ, ita iuris etiam peritus, habita præſertim Trebatij ratione, ad quẽ ſcribebat, qui & ipſe inter primos ius profitebatur, oĩa ex iure ciuili exẽpla deduxit. Quò fit, ut nonnulla paulo obſcuriora ſint, nõ aſſuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto Inſtitutionũ, tradidit eos,

ma-

magis(quantum uidetur)ut obſeruatum alijs ſequeretur morem, quàm quia putaret ad inſtitutum ſuum magnopere pertinere, Itaq; eſt uidere ab dialecticis, rhetoribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, & in unum confuſos aceruum. Themiſtius poſt hos & Boëthius, eandem rem tractauerunt. Boëthius non aliud ſanè uidetur egiſſe, quàm ut relatum Ciceronem & Themiſtium, quemq; per ſe primum deinde conferret: & ſingulos utriuſq; locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themiſtiũ qui poſt Boëthium ſcripſerunt, maluerunt ſequi. Omnes tamen ſatis crediderunt, locos uel nominare, uel pauciſsimis ſignare quid eſſent uerbis. Credo, quod arbitrati ſint, altiorem locorum noticiam, ex penitiore philoſophia petendam. Quod haud dubie uerũ eſt: ſed longum id eſt, nec omnibus uacat: & breuius, aptioreq; compendio, quantum ad præſentem rem neceſſarium eſt, id confici poteſt, ut dicatur hic quid & cuiuſmodi poteſt quæue proprietas uniuſcuiuſq; ſit loci. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba, ut quiſq; placuit autor, aut ſicubi nemo ſatis, pro autore rationem ſum ſecutus. Non equidem, quod melius aliquid effecturum me ſperem, quã maximi illi, doctiſsimiq; uiri (q poſſem enim?) ſed ut craſsius effuſiusq; iſta (ut prædixi) tradam: aſſequarq;, ut ſi minus hæc ſubtiliter diſputata eſſe,

ſe,ſaltem(quod uoto meo ſufficit) apertius explicata uideantur.

Scholia in caput 3.

Cerberum ab inferis extrahere.) Id Herculem feciſſe ſcribunt poetæ Tragici,qui cum ab Euryſtheo abducēdi canis gratia miſſus eſſet ad inferos, Palladis beneficio id q̄d iuſſus erat perfecit, quemadmodum apud Homerum 8.lib. Iliados refert Pallas ipſa. Vide Plinium li.27.cap.2. Enarrantur & reliqui eius labores apud Senecam in Hercule furente,& Iſocratem in Encomio Helenes: poſtremo apud Boethium in cōſolatu philoſophico. Non dicere modo iſta,ſed uel pingere.) Vt qui aurium ſenſu capere hæc nō poſſent,ſaltem uiſu perciperent. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici,de quibus in placitis philoſophorū ita Plutarchus lib.1.ſectione tertia.Rurſus ab alterius auſpicatu philoſophiæ Pythagoras Mneſarchi, Samius,qui primus philoſophiam hoc nomine appellauit, principia rerum numeros eſſe cenſuit,& eorum ſymmetrias, id eſt,accōmodatas proportiones. Ad figuras.) Ab hac ſententia non ita longe uidentur diſtare ea quę diſſerit apud Platonem Thimæus. Ariſtoteles certe tale quiddam Platoni aſcribit libro de cœlo 1.ca.10.aduerſus illum(ut uideri uult)docens, corpora ex planiciebus conſtalum non poſſe. Qui omnia inuolucris atque ambagibus.) Mirū ni ad Pythagorica illa alludit ſymbola. Ac ueruſtiſſimi quidem illi philoſophi ſacratiora eſſe philoſophiæ myſteria arbitrabantur,quàm quæ temere proferenda eſſent in uulgū.

Qui obſcuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantū non primus ſit Heraclitus ille Epheſius, qui & cognomē inde inuenit,dictus σκοτεινὸς apud Græcos, hoc eſt,tenebricoſus.quid diſcipulos, ſi quid dixiſſent apertius, iubebat obſcurare,id uoce σκότισον expediebat autor Laertius. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, ut non crebro infulciantur placita Ariſtotelis? Quanquā hac in re longe primas tenēt quidam cōcionatores, qui ita demum egregie inſtitui credūt rudem plebeculam,ſi quam ſæpiſſime eis in ore obambulet gentilis ille(ut uocant ipſi) magiſter. Horum ineptias mire depingit Eraſmus in Moria & Eccleſiaſte. Velut oraculi.) Oracula enim inuolucris quibuſdam obſcurari ſolebant, & per hunc modum multis imponere. Notiſſimo eſt reſponſio data Epirotarum regi Pyrrho:

Dico te Aeacida Romanos uincere poſſe.

Vide

Vide Ciceronem lib. 2. de Diuinatiõe. Quo pacto & Alexandrum illum Moloſſum, & Annibalem Carthaginenſem decepros fuiſſe, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoq; Imperatori Deum conſulenti de euentu belli aduerſus Parthos, quàm inuolute reſponſum ſit, explicat Macrobius lib. Saturnaliorum I. capite XXIII. Quadam ad Alexandrum epiſtola.) Ea epiſtola eſt eiuſmodi: Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις, ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους: ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. ἔρρωσο. Eorum uerborũ ſententiam ita reddidit Gellius: ἀκροαματικοὺς libros, quos editos quęreris, nõ proinde ut arcana abſcõditos, neq; æditos ſcito eſſe, neq; nõ ęditos: quoniam ijs ſolis qui nos audiũt, cognobiles erũt. Ac ſi quis mouere.) Cõuellere, arguere, minus probare. Trãſuerſum q̃d aiũt, culmum.) Id eſt, uel minimũ, tantillũ. Similia ſunt, latum culmum, latum pedem, tranſuerſum digitum diſcedere. Non aliter, atque qui ſecantur, uruntur q;.) Clamamus, inquit, præ indignatione haud ſecus ac ſolẽt ij, quos medici ſecãt aut cauterio adurunt. Ego Ariſtotelẽ.) Summus nimirum, inquit, uir fuit Ariſtoteles: at non is tamen, cui oporteat adhærere per omnia. Cuius rei triplicem affert cauſam. Primum, quod quemadmodum multa nouit, ita quædam etiam ueriſimile eſt ipſum neſciſſe. Deinde, quod non omnia quæ inueniſſet, putarit eſſe proferenda in lucem. Poſtremo, quod maior ei cura interim fuerit contra dicendi alijs, quàm ueri inueniendi. Tanquam ſcopulo.) Alluſum ad uerba Gellij libro 10. cap. 8. Tanquam ad Sireneos ſcopulos conſeneſcas. Vſquequaq; adhæreſceodum.) Plutarchus in commẽtario, Quo pacto iuuenibus audiẽda poemata: Non quemadmodum omnia religioſe metuimus ac reueremur in ſacris, ita oportet in autoribus omnia uenerari, ſed audacter adhibito iudicio probare quædam, quædam improbare. Non ſic parendum poetis aut philoſophis quemadmodum pueri obtemperant pædagogis. Sed quemadmodum Cato puer parebat quidem pægogo iubenti, ſed rogabat quam ob cauſam id iuberet: Ita fides habenda eſt autoribus ſi cauſam idoneam reddiderint. Verum ut de re noſtra dicamus.) Sex in ſumma cauſas enumerat, propter quas Topica Ariſtotelis minus uideantur ſatisfacere ſtudioſis. Primam, quòd materiam eorum librorum anguſtis nimium ſepſerit terminis: Alteram, quòd non omnia ea numerat Ariſtoteles, quibus ineſſe aliquid aut non ineſſe oſtendi

tur. Tertium, quòd locos neq; deſcribat, neq; in certum alli-quem cogat numerum, ac ne nominet quidem. Quartam, ꝙ quædã pro locis ponat, quæ nullius proprie ſunt loci. Quintam, quòd totius etiam dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimium terminos eſſe uoluerit. Poſtremã, quòd tam inuoluta obſcuraq; ſint apud illum omnia, uti ſummæ diffi-cultatis ſit, ex ipſius quęſtionibus ac locis, differendi uſum, copiamq; parare. Ex his ſecunda, tertia & quarta, non po-nuntur à Rodolpho ut principales cauſæ, ſed ut particulæ ſo-lutionis cuiuſdam, qua occurrentem dimouet obiectionem.

Volut enim cũcta, &c.) Fuit qui hunc locum ita acciperet, quaſi Rodolphus plura uelit eſſe prædicata (ut uocãt) diale-ctica, ꝗ quatuor. Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, noſſe debemus tria eſſe genera quęſtionum. Vnum quo quæritur an ſit res: ut, ſint ne antipodes, ſint ne aliqui manes & ſubterranea regna. Alterum, quo quæritur num hoc illi inſit: ut, ſit nec ne Deus omnipotens: noceat an proſit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium uertitur, ecquid omnipotentia inſit in Deo, & in eloquentia plus ne inſit cõmodi an incõmodi. Tertiũ, quo ambigitur, quo mo-do unum inſit, num ut finitio, ut genus, ut proprium, ut acci-dens. quod genus ſunt illa, num animal rationale ſit defini-tio hominis, ſit ne uirtus genus iuſticiæ. Iam Ariſtoteles in Topicis ita loqui uidetur, quaſi ad dialecticum pertineat ſo-lum poſtremum hoc quæſtionum genus, non etiam duo illa priora. Atq; hoc eſt quod conuellit Rodolphus, putans oĩa hæc quæſtionum genera ex æquo ad dialectici munus perti-nere: qua de re plenius lib. 2. cap. 7. Pleraq; ꝓ locis ponit.) Quæ hic recenſet Rodolphus, apud Ariſtotelem in 2. libro ſunt Topicoꝝ. Conſtans aſſeueratio.) Hoc ipſum & Quin-tilianus docet lib. II. uim perſuadendi conſtare aſſeueratio-ne, quæ interim plus ipſis ualeat probationibus. Adde q̃d uidetur nimis arctos.) Vide lib. 2. cap. 5. In utranq; partem apte, expediteq; differendi.) Cicero in ſecunda Tuſculana-rum: Itaq; mihi ſemper, inquit, Peripateticoꝝ, Academiæq; conſuetudo, de omnibus rebus in cõtrarias partes diſſeren-di, non ob eam cauſam ſolum placuit, ꝙ aliter non poſſet, quicquid in unaquaq; re ueriſimile eſſet, inueniri: ſed etiã, quòd eſſet ea maxima dicẽdi exercitatio: qua princeps uſus eſt Ariſtoteles: deinde qui eum ſecuti ſunt. Eadẽ ferme ſen-tentia apud eundem Ciceronem eſt 5. lib. de Finibus. Di-ctata potius, ut inquit Cicero.) Verba Ciceronis 4. lib. de bonorum ac maloꝝ finibus ſic habent: Cumq; duæ ſint par-tes, quibus perfecte ratio & oratio compleantur, una inue-

men-

niendi, altera diſſerendi, hanc poſteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt. Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quaſi theſauris, argumenta depromerētur, ueſtri ne ſuſpicati qdem ſunt, ſuperiores autem artificio & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neq; à commentariolis ſuis diſcedere, &c. Ad Trebatium autem.) De his Topicis Cicero ipſe libro familiarum epiſtolarum ſeptimo, ad Trebatium ſcribens: Itaq; ut primum, inquit, Velia nauigare cœpi, inſtitui Topica Ariſtotelica conſcribere, ab ipſa urbe commonitus amātiſſima tui. Eum librum tibi miſi Rhegij ſcriptum, quàm planiſſime res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædam uidebuntur obſcuriora, cogitare debebis, nullā artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Fabius quoq; lib. 5. Inſtitutionum de Ciceronis Topicis loquēs: Et ille quidem inquit, non his exemplis utitur, quia ad Trebatium ſcribens, ex iure ea ducere maluit, ego apertiora poſui. Magis quā tum uidetur, ut obſeruatum alijs ſequeretur morem.) Hæc uerba quid ſibi uelint, planius intelligi poteſt ex 18. ca. lib. 2. Quo in loco docet Rodolphus, tractatum de locis ad ſolum dialecticum, non etiam pertinere ad rhetorem. Ego ut qui in nullius.) Sic Horatius: Nullius addictus iurare in uerba magiſtri.

LOCORVM DIVISIO.

Caput IIII.

CVm (ut diximus) nihil ad faciendam de altero fidem poßit aſſumi, quod non aliqua parte cum ipſo ſit cohærens, illud in primis ſciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, ut ipſis ſint infixa rebus, alia ut extra ipſas ſint. In ipſis ſunt rebus, ut ſi probem moriturū Ciceronem, quòd homo eſt, quòd ex corruptibilibus compoſitus eſt elemētis, quòd doloribus, morbisq; obnoxius eſt. Hæc omnia planum eſt ineſſe Ciceroni. At ſi dicā, mor-

tali patre, mortaliq́; matre natum, & omnes ante ipſum homines mortuos eſſe, nihilq́; niſi Deum & diuina eſſe immortale: hæc omnia, pater, materq́;, & cuncti ante ipſum homines, & Deus diuinaq́;, extra Ciceronem ſunt. Hãc itaq; faciamus primam diuiſionem locorũ, ut alij interni ſint, alij externi. Rurſus ea quæ in rebus ſunt, alia in ſubſtantia earum, alia circa ſubſtantiam ſunt. In ſubſtãtia ſunt, è quibus res idipſum quod ſunt, accipiunt, qualis eſt definitio: quanquam ea non tam in ſubſtantia uideatur, quam ipſamet rei eſſe ſubſtantia. Præterea illa, quæ cõplectitur definitio, ut eſt genus, & propria rei notio, quam differentiam uocamus. Atque ea, quoniã uel idem eſt ei quod proprium dicimus, uel pro ea proprio maxime utimur, locũ illius proprij quoq; ſignificemus nomine. Partes etiã in ſubſtantia ſunt totius, quando niſi ex ipſis confici res non poteſt. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id eſt, quæ ſolo nominis quodam deflexu diſtant, ut ſunt ſapiens & ſapientia, candidũ & cãdor. Tametſi enim ſapientia non ſit in ſubſtantia ſapientis, quatenus homo eſt: cum tamen de ſapiente diſſeritur, quatenus ſapiens eſt, certum eſt eſſe in ſubſtantia ipſius ſapientiam, & nec intelligi quidem, nedũ eſſe ſine ipſa poſſe. Addamus etiam iſtis ſpeciẽ & totum. E quibus ſpecies, quamuis non uideatur in ſub-

ſubſtantia eſſe generis, tamen quia pars ipſius eſt, & genus, quamuis ſine ſingulis ſpeciebus fortaſſe, ſine omnibus tamẽ eſſe nõ poteſt: & totum itidem quamuis poßint ſine ipſo permanere partes nõnullis in rebus, hoc ipſum tamẽ quod partes ſunt, ſine toto habere nõ poſſunt. Pleræq; etiam partes eius ſunt conditionis, ut manere ſine toto nõ poßint: neq; enim deſectam manum, neq; euulſum oculum magis dixeris eſſe id, quod ante fuerunt, quàm eadem uel picta, uel ære aut alia quauis materia expreſſa. Verùm hæc utcũque ſint, haud ita multum in præſentia retulerit noſtrà. Id quod ſufficit, quã do cognatißima ſunt iſta, iunctumq́; habent tractatum, nos in eundem ea ordinem redigamus. Circa ſubſtantiam ſunt ea, quæ cum rei inſint, modum quẽdam ipſi, affectiõemq́; afferũt. Ea duplici eſt cõ ditõe accipere. Aut manent enim quietisq́; habẽt faciem: ut ſunt decor, robur, ſanitas. Aut in agitatiõe, fluxuq́; quodã ſunt poſita: ut pugnare, dormire, currere. Vocemusq́; illa adiacentia, hæc actus. Iungamus iſtis illa, quibus hæc inſunt. Ea ſunt quæ ὑποκείμενα Ariſtoteles, nos uſitato ſane uerbo ſubiecta dicimus. Sic eloquẽtiæ ſubiectum dicimus Ciceronem, & ſeueritatis Catonẽ, & quamq́; rem prout quodq́; adiacens aut actus in ipſa eſt. Internorum itaq; locorum, hæc ſit nobis enumeratio. Ex

terni uerò ad hunc maxime ſeſe modum habent. Quædã nanq; eorum quæ ſunt extra rem, neceſſario quodam uinculo coniuncta ſunt rei. Eaq; ſunt huiuſmodi, ut per ipſa res fiat, quæ cauſæ uocantur: uel efficiens, ut ædiũ faber: uel finis, ut ædium habitatio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum effecta uocat, tum euenta: mihi maxime placet euenta dici. Vt ſint proprie, quæ ab efficiente fiũt, effecta, ut à ſutore calçeus: quæ propter finẽ, deſtinata, ut calceus ob tutandos pedes. Hæcq; uno nomine poſſunt uocari cognata. Alia ſunt quæ dicimus applicita, quæ ſunt eiuſmodi, ut non fiat quidem per ipſa res, ſed habitudinem quandam, nomenq; accipiat ab ipſis. Eorumq; aliud rem ipſam complectitur, ut locus. Aliud actus ipſius metitur, ut tempus. Aliud alio quodam modo cũ ipſa re cohæret: ea ſunt quæ connexa dicere placuit, qualia ſunt, diuitiæ, regnum, amicitia. Rurſus autem, alia eorum quæ extra rem ſunt, neceßitate nulla rei cohærent. Quorũ quædã eius ſunt generis, ut ea ipſa & res, cum altero alterum & ſine altero, eſſe & non eſſe poßit: eaq; dicimus accidentia. Alia ſunt, quorum alteri infeſtum eſt alterum, inq; mutuam uicißim perniciem tendunt, ea repugnantia uocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto ſe habent, ut unum uni conferatur. Idq; uel res rei, ut

iurgi-

iurgium cædi, pallor ægritudini, ea dicimus contin gentia. Vel uerba rei, quod uel ſingulis fit dictioni bus, ut cum nomen rei cum re cõponimus, uel orationem rei, ut laus uiro forti, uituperatio ſceleri, ea uocamus pronunciata. Aut duo conferuntur in uno tertio, quorum alterũ altero uel maius eſt, ut rex populari, opibus: uel minus, ut diſcipulus magiſtro, eruditiõe: uel par, ut iuſtus iuſto, probitate. Aut duo in duobus conferuntur, ut hyems & ſenecta, in frigore & ſegnicie: tempeſtas & ira, in iactatione maris & perturbatiõe mentis: uocãturq; hæc ſimilia, illa uerò comparata. At repugnantium, quædam dicuntur oppoſita, quorum unum aduerſatur uni, & certa reſiſtit lege: ut frigidum calido, cæcitati uiſus. Quædam (uel ut uulgus) diſparata, uel (ut Seneca uidetur uelle) diſtantia dicuntur. Ea ſunt quæcunq; non poſſunt id ipſum eſſe al terum, quod alterum, ut homo, equus, bos. Item homo & candor, candorq; & uelocitas diſtant, quia nullum eorum aliud eſt alij idem. Hæc eſt ergo locorum ſumma, ut ſint interni, qui in ſubſtantia: de finitio, genus, ſpecies, proprium, totum, partes, con iugata. Qui circa ſubſtantiam ſunt: adiacentia, actus, ſubiectum. Externi autem, quæ cognata dicuntur: efficiens, finis, effecta, deſtinata. Quæ applicita: locus, tempus, connexa. Quæ accidunt: con

tingẽtia,pronunciata,nomen, comparata,ſimilia. Quæ repugnant:oppoſita,diſtãtia. Non ignoro autem alios autores alia nõnullorum locorum, quàm nos,nomina tradidiſſe:quoſdam plures, etiam paucìores quoſdam feciſſe. Qui ſi quibus magis placebunt,nihil impedio,habẽt quos ſequantur:mihi naturam,ordinemq́; rerum ſequenti,uiſum eſt apertiſſime eos ſimul & diſtinctiſſime hoc pacto poſſe explicari.

Scholia in caput 4.

Cum ut prædiximus.) Quam initio diuiſionem locorum affert Rodolphus,eam habet & Cicero. Themiſtius triplices locos fecit,internos,externos,& medios. Quo autẽ facilius memoriæ cõmendari poſſent loci Rodolphi, ſequenti eos deſcriptione uelut ob oculos ſpectandos expoſuimus.

Prout quodq́.) Prout Latinum eſſe quis neget? Cum Plinius nat.hiſt.lib.34. in fine ſit uſus. Item T.Liuius li.7.de bello Macedonico.Propenſius cumulatiusq́ ſi quo poſſit,prout eius merita ſint,ſenatum facturum. Locum illius proprii quoq; ſignificemus nomine.) Sed improprie captis uocabulis: Differentia eñ(aiunt)rem notat, quæ intrinſecus in ſubſtantia eſt:proprium autem quod ab interiore potentia,extrinſecus in actu fluit.Ita ut differentia magis potentiã quandam actus interioris, & proprium fluxum ſignificet actus poſſibilis à potentia.

- Locorum
  - Alij interni ſunt, & hi rurſus
    - Partim in ſubſtantia rei, ut
      - Definitio 1
      - Genus 2
      - Species 3
      - Proprium 4
      - Totum 5
      - Partes 6
      - Cōiugata 7
    - Partim circa ſubſtantiam rei, ut
      - Adiacētia 8
      - Actus 9
      - Subiecta 10
  - Alij externi, atq; hi
    - Aut cognata ſunt, quorū
      - Alia cauſæ ſunt, ut
        - Efficiens 11
        - Finis 12
      - Alia euenta, ut
        - Effecta 13
        - Deſtinata 14
    - Aut applicita, quod genus ſunt
      - Locus 15
      - Tempus 16
      - Connexa 17
    - Aut accidētia, quorum quinq; ſunt genera
      - Cōtingētia 18
      - Pronūciata 19
      - Nomē rei 20
      - Cōparata 21
      - Similia 22
    - Aut repugnantia, ut
      - Oppoſita 23
      - Differētia 24

E quibus, ſpecies quamuis nō uideatur.) Neq; ſpecies, inquit, proprie eſt in ſubſtantia generis, neq; totum in ſubſtantia partium: fecit tamen arctiſſima quædam horum cognatio uelutiq; neceſſitudo, ut & generi ſpeciem, & totum partibus in explicandis locis coniungeremus. Cætera quæ dicuntur hoc capite, partim ſatis apta ſunt, partim ſuis quęq; locis explicabunt: quare his miſſis, reliqua aggrediamur.

Definitio quid ſit, & quomodo definiendum.

QVID SIT LOCVS
Caput V.

IN *hunc mundum uelut ſemina quædam, & initia, & numerus locorum deſcriptus ſit. Nūc rur*

ſus à capite ordientes, ſingulos exactius & uberi us exequamur. Primus locus (ut diximus) eſt defini tionis. Ea eſt oratio, qua quid ſit res explicatur. Conuenitq; inter omnes, debere confici eam ex ge- nere & differentia, ut ſit definitio hominis, animal rationale: in qua animal, eſt genus: rationale, diffe- rentia: homo, id ſcilicet quod diffinitur, ſpecies di citur. Genus eſt quod de pluribus ſpecie differenti- bus, in quid eſt prædicatur: ut quærenti, quid eſt homo? quid aſinus eſt? quid eſt bos? bene reſpon- detur, homo eſt animal, aſinus eſt animal, bos eſt animal. Species, in quam ſub ſe comprehenſam di- uiditur genus, ut homo eſt ſpecies animalis. Cõpre- henditur enim ſub animali. Nam qui omne animal dicit, etiã dicit & hominẽ, & diuiditur in ipſum: animalium enim dicimus, aliud homo eſt, aliud bru tum. Differentia eſt propria rei nota, qua ſecundũ idipſum quod talis eſt, ab alijs diſtinguitur rebus. Eſtq; nobis uel maxime omnibus è rebus uerarum differentiarum penuria: adeoq; putant nonnulli, non cognoſci ullius à nobis rei propriam ueramq; differentiam: habere autem nos, quod ferè in reli- quis rebus facere ſolemus, pro uera, quæ proximè ueræ uidetur accedere. Ea eſt in homine, rationa- le. Eſt enim rationale propria hominis nota: nulli quippe animali niſi homini ineſt, conuenitq; homi

ni,

ni,quatenus talis eſt: hoc eſt, homo eò maxime uidetur homo eſſe, quòd ſit capax rationis. Reliqua enim, ut eſt bipedem eſſe, & erectum ingredi, & manus habere, aut non ſunt propria ſoli homini, aut ut ſint propria,non tamen hominis,ſed partis, hoc eſt,corporis ſunt notæ. Et de rationabili paucisq́; admodum alijs, ſint nec ne ueræ differentiæ, ſunt qui putent,ſunt qui negent. In reliquis nemo ferè eſt,qui conſtanter ullius rei differentiam uerã cognoſci poſſe affirmet:ambitu quodam & loquendi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus: multaq́; perſæpe colligimus, quorum quodq́; latius pateat,quàm hoc ipſum quod definitur, iuncta tamen æquantur, & proprium quiddam ipſius efficiunt. Vt ſi definiam aſinum eſſe animal ſolidis pedibus, auritum & fœcundum: nihil eſt iſtorum, quæ poſt genus quod eſt animal, ſumuntur, quod non generalius ſit quàm aſinus: nam & equus & mulus ſolidis ſunt pedibus, & mulus lepusq́; auriti ſunt, & omnia ferè animalia fœcunda, eo tamen quod ſolidis pedibus dictũ eſt, oĩa præter equum & mulum excluduntur: quòd auritũ, equus: quod fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibuſdam ad id quod definitum eſt, peruenitur. Quidam hanc definiendi formam, deſcriptiõem uocauêre. Ego cum hoc nomine Ciceronẽ,

atq; Ariſtotelem Græcè quidem, ſed idem ſignificante, uſos uideam, non eſt quod maiores requiram autores. Neq; enim aliud uidetur eſſe definire quàm rem intra fines naturæ ſuæ concluſam explicare: quod ſi alia ratione facere poſſemus, eſſet fortaſſe ratio mutandi nominis: nunc pro uera definiendi uia, eam quæ ſola eſt, optimum fuerit accipere. Deſcriptio enim, quæ poëtis crebrò, nonnũquam Oratoribus in uſu eſt, ea uerboſius rem exprimit: nec in id adhibetur, ut quid ſit res indicet, ſed qualis ſit, uelut inſpiciendam ante oculos ponat. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu eſt. Illud eſt certum, quiſquis definire quippiã uolet, utiliſsimum eſſe, cognitam ſibi naturã eius & diligẽter perluſtratã habere. Id ſi fuerit, facile inueniet primũ in ipſa re commune quiddã, in quo cum alijs, quæ ſimili ſunt natura, conueniat. Sumamus exemplo nobis ius definiendum. Inuenimus primum, ius uim quandam in ſe habere cogendi & iuſſum, unde nomen uidetur traxiſſe. Itaq; erit ius nobis uel placitum uel decretum quoddam. Verùm tamen non omne decretum ius erit: nam & domini ſeruis, & patres filijs, & philoſophi diſcipulis decreta ædunt, quæ tamẽ ius nõ uocamus. Cogitemus igitur aliquid quo iſta excludamus. Videmus poteſtatẽ quãdam eſſe iſtis, ſed mi-

minorem, quàm ut iura facere poßint: addamus ergo eſſe placitum maioris poteſtatis, hoc eſt, uel populi, uel in quem populus poteſtatem ſuam tranſtulit, ut ſenatus, ut princeps. Quid ergo? Quicquid iuſſerit princeps, ſi ſeruis, ut lectum ſternãt, ut cœnam inſtruant, ius erit? nõ uidetur: ſed quod ciuitati iuſſum eſt, idq́; quod ad ſtatũ eius tuẽdum pertinet. Sed neq; id quidem ius erit, ſi uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos cõtra fas naturæ gentiumúe lædat. Aequum ergo eſſe oportebit. Circũferamus diligenter oculos, uideamusq́; ecquid intra complexũ definitiõis poßit uenire, quod noĩe definiti nõ cõtineatur: ſed & contra quoq;, cõtineaturúe aliquid definito, quod definitio nõ admittat: quæ ſi non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusq́;: Ius eſt decretum maioris poteſtatis, ad tuẽdum ciuitatis ſtatum, ex æquo & bono inſtitutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuemusq́; quantum poſſumus prima diſcentium ſtudia. Quæramus quid ſit ciuitas. Certum eſt ex hoĩbus conſtare eam, nec poſſe ex uno tantum homine confici: itaq; relinquitur multitudinem eſſe, eritq́; id genus ipſius. Sed multitudo, ſi paßim uaga, ruri aut in ſyluis agat, ciuitas nõ erit: idcirco collectam faciamus. At ne illa quidem, ſi decem aut centum ſint, ciuitatem efficient: quoniã eo

conduntur ciuitates, ut mutuis ſuccurrere caſibus, communia pericula depellere, utq; ipſi præſidio ſibi & adiumento eſſe ſine expectatione opis externæ poßint: quod quidem in tali numero contingere non poteſt. Neceſſe igitur erit eam eſſe frequentiam, ut ſtatum rerum ſuarũ per ſe tueri queat. Iam uerò ut ſint quamuis multi, ſed dißideant animis, non conſulant in commune, non uitæ genere cõueniant, illam nõ ciuitatẽ dicas, ſed hoſtes potius tam quam feras unam in caueam coniectos: quapropter uinculo quodam legum cõcordiam ipſorũ firmatam eſſe oportet. Quòd ſi iam nihil aliud deeſſe nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaq; ciuitatem eſſe multitudinem collectam, ad ſtatum rerum ſuarum tuendum per ſe ſufficientem, quæ conſenſu ſit legum uitæq; coniũcta. Sunt autem in ſumma recte definiendi leges, ut definitio neq; plura complectatur quàm definitũ, neq; pauciora: ſed de quocunq; unum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, ut quid ſit res, hoc eſt, ſubſtantiam, eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc eſt, neq; ambiguis nominibus, & quæ in multas ducantur ſignificationes: neq; obſcuris aut ex longinquo trãſlatis, conſtet. Profuerit ad hanc rem, crebras aliorum definitiones ſoluere, & rationem ſingulorum uerborum exigere, iudiciumq; parare, & uſu tra-

ctan-

ſtandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atq; explicatu faciles definire: quod ſi diligenter & cum ratione fiet, paulatim & difficiliorum ſpes erit. Vtilis eſt hæc definiendi ratio, cum propter rerũ cognitionem, quæ definitione explicatæ, mirum eſt quo pacto, uelut certum quoddam ſignum deſtinandarum cogitationum proponant animo: tum quòd parat autoritatem diſſerenti. Neque enim melius rem noſcere uidetur, quàm qui quid ea ſit, breuiter & apte poſſit explicare. Verum de definitione hactenus.

Scholia in caput 5.

Ea eſt oratio, qua quid ſit res explicatur.) Sic Cicero ad Brutum: Siquidẽ definitio eſt oratio, quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quàm breuiſſime. Et in primo de Oratore: Eſt enim definitio, inquit, rerum earum, quæ ſunt eius rei ꝓprie, quam definire uolumus, breuis & circunſcripta quædam explicatio. Conuenitq; inter omnes, confici eam debere ex genere & differentia. Præſtiterit ſane ex genere & differentia eam cõfici, modò ea ſemper adſint ad manum, ſintq; eiuſmodi, ut per ea res cõmode explicari poſſit. Quod ſi nõ ſit, longe pręſtabilius fuerit, per cauſas, per euenta, per accidentia, aut alia quæuis rem dilucide explicare, quã per genus & differẽtiam definire obſcurius. Vide Gellium Noctium Atticarum lib. 4. cap. 1. Peruulgatum autem eſt definitionem omnem ex genere & differentia conſiſtere. Si hoc intelligamus de philoſophis, uerum eſt. Oratores enim anguſtias illas & quaſi orationis compedes oderunt. Nam ſeruitus eſt (inquit Quintilianus lib. 7. cap. 4.) ad certa ſe uerba aſtringere, & res nimiũ periculoſa, ſi uno ſit uerbo erratum, propterea de tota cauſa cadere. Eadem apud Ciceronem de Oratore uolumine 2. Genus eſt quod.) Hãc finitionem generis parum probat Laurẽtius, propterea quod interroganti quid ſit res, tota reſpondenda ſit definitio, non ſolum genus; modò ſatisfacere uelimus interroganti, neq; dimidi-

tam

tam dare reſponſionem. Atq; eſt ſane aliquid quod opponit Laurentius; neq; mihi in præſentia ſatis ſuccurrit, quomodo id quod obijcitur poſſit dilui, niſi dicere auſis, aliud eſſe reſpondere bene, aliud totã interrogationem abſoluere. Qua de re alio quodã in loco, ita ad uerbum ſcribit Rodolphus: Quod dicimus autem, quæſtionem generis eſſe interrogationi quid eſt incluſam, id uerum eſt, quoniam bene reſpondetur, quid eſt homo? eſt animal: ueruntamen non ſic, ut totam interrogationem abſoluat. Niſi addideris enim differentiam uel proprium, non uideberis ſatisfeciſſe quæſtioni. Quo fit, ut cum de ſolo genere quæramus, ſolitũ ſit interrogari, non quid eſt, ſed cuius generis rerum eſt. Vt cuius generis rerum eſt lumen, ſubſtantiáne an accidens? Et ſentire, non quid ſit interrogamus, cũ ſcire uolumus, agere ſit, an pati: ſed ad q̃d genus pertineat, actionisne an paſſionis. Hæc Rodolphus li. 2. cap. 7. Verùm utcunq; res cadat, nihil eſt quod imputetur Agricolæ, quando non ipſe, ſed Ariſtoteles huius autor eſt definitionis, apud quẽ primo τῶν τοπικῶν libro ſic legis: γένος δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. Id eſt, genus uero eſt id, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in quid eſt prædicatur. Cicero libro de Oratore genus finit hoc modo: Genus autem id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures cõplectitur partes. Quæ finitio cum ex prima fronte uideatur obſcurior, breui eſt explananda exemplo: Virtus eſt genus quoddam: cõplectitur enim plures partes, hoc eſt, ſpecies, nempe prudentiam, iuſticiam, fortitudinem & temperantiam, quæ partes quum communione quadam generis ſui, id eſt, inter ſe ſimiles ſint, tamen ſpecie differunt. Rurſum, genus eſt animal; duas enim partes complectitur, hominem & brutũ, quæ partes etſi ſpecie ſunt differentes, tamen communione quadam ipſius generis, nulla inter eas eſt diſſimilitudo, quoniã ipſa animalis ratio ex æquo conuenit utriq;. Hęc uel idcirco aſſcribenda putaui, ne quis parum prudens, fidem habeat commẽtarijs ijs, qui hodie in hunc Ciceronis librum circumferuntur, qui uix dici queat, quàm inepte hunc explicent locum. Differentia eſt propria rei nota.) Id eſt, indicium, ſignum. Metaphora ducta, opinor à pecudibus, quibus inuri aut etiam incidi ſolent notæ quædam, quo facilius aliæ ab alijs dignoſcantur. Quidam hanc definiendi formam.) Horum ex numero & Themiſtius fuit, & poſt eum Boethius, id quod ex Topicis Boethianis liquere poteſt. Ariſtoteles ſi exẽpla eius, quæ in quinto ſunt

Topicorum libro, conſideres, proprij uocabulo hoc definiendi genus comprehendiſſe uidetur. Niſi quid credat obſtare illud, quod eodem in loco, quidditatem rei, proprio explicari negat. Deſcriptio enim.) Hac de re ita Laurentius Valla: Quippe deſcriptio eſt, qualitatum omnium, quę alicui rei adſunt, & eiuſdem actionum explicatio. Quam ſententiā & Ciceronis uerba confirmant in Partitionibus: ubi non dubium, inquit, eſt id quidem, quin definitio genere declaretur & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid ſit eluceat. Sed quoniam de proprijs oritur quandoq; magna diſſenſio, definiendum eſt ſæpe ex cōtrarijs, ſæpe etiā ex diſſimilibus, ſæpe ex partibus. Quamobrem deſcriptiones quoq; ſunt in hoc genere ſæpe aptæ, & enumeratio conſequentiū, in primiſq; cōmouet explicatio uocabuli & noīs. Vides hic finitionis uocabulū ſumi tam latè, ut complectatur & eam definiendi ratiōem, cui deſcriptionis nomen dedit Boethius: & præterea deſcriptionem uelut diuerſum quiddam adiungi, quod in Topicis facit. Idem tamen alijs quibuſdam in locis nomen deſcriptionis apertè pro definitione poſuit, ut primo libro de Oratore, ubi hunc in modum loquitur Antonius: Philoſophi denique ipſi us, qui de ſua ui ac ſapientia, unus omnia pene pſitetur, eſt tamen quædam deſcriptio, &c. quo in loco deſcriptiōem pro finitiōe poni, nemo negabit, niſi qui locū ipſum nunquā uiderit. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta.) Quam rationem colligendę definitionis affert Rodolphus, eam eſt mutuatus ex Topicis Ciceronis: cuius eadem uerba nō grauatus fuiſſem adſcribere, niſi liber uulgo eſſet in manibus. Ius eſt decretum.) A Celſo iureconſulto ius definitur hoc modo: Ius eſt ars boni & æqui, ff. de Iuſtitia & iure. Cicero de Oratore: Ius, inquit, eſt legitimæ atq; uſitatę in rebus cauſiſq; ciuium æqualitatis conſeruatio. Sunt autem in ſumma.) Quęcunque definiendi leges traduntur, huc ſpectant, ut conuertatur definitio cum eo quod definitur, & naturam eius commode explicet. Eam legem quiſquis non uiolarit, hunc ſecurum eſſe iuſſero legum reliquarum.

GENVS ET SPECIES
Caput VI.

Genus, ſpecies, differentia, quid ſint, prædiximus. Illud quod ad nomē generis & ſpeciei

per-

pertinet, non abs re fuerit annotaſſe: eos, qui exactius iſta diſtinguūt, addere iſtis indiuiduum. Vt ſit genus quod in quid de pluribus ſpecie differētbus: ſpecies, quæ de pluribus numero differentibus: indiuiduū, quod de ſolo uno dicatur. Vt animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de ſe ſolo Catone. Quanquam autē & Cenſorius Cato & Vticenſis, uterq; Catones dicantur: illud tamen non fit propter communem in ipſis ſpeciē: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, ſed ob ſolam nominum ſimilitudinem. Res quidē hoc pacto ſe habet, ſed quod ad ſpeciem attinet, ea indiuiduis cōparata, hoc nomine forte parum apte notatur. Speciei nanq; nomen iſtud, ſola comparatione ad genus uidetur inditū: dictamq; ſpeciem eſſe, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confuſum & informe genus expoliret, & ſpeciendum (ſic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, non iam ſpeciei retinet, ſed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodū differre uidentur, genus & ſpecies, ſpecies & indiuiduum. Quemadmodum enim ſi omne animal currit, hominem neceſſe eſt currere: & ſi homo non currit, aliquod animal non currit: ſic etiam, ſi oīs homo currit, Ciceronem neceſſe eſt currere: & ſi

Cice-

Cicero, neceſſe eſt & aliquem hominẽ currere. No
is ergo, ne inter dicendum cogamur ſubinde ſine
llo uſu perturbare nomina, uocentur promiſcue
n recenſendis locis: genus, quicquid de pluribus
rædicatur in quid: & ſpecies illa, de quibus id
rædicatur. Sed genus quemadmodũ de ſpeciebus
icitur, ſic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem
diectione differentiæ. Animal enim rationali & ir
ationali aſſumpto, diuiditur in hominem & bru-
um. Et differentiarum uerarum (ut ſuperius dixi
nus) quia propemodum egeni ſumus, conſilium
quod in inopia fieri ſolet) oportet ex neceßitate
mamus: ut quemadmodum in definiendo, ſic in
iuidendo, aliquid quod locum ipſarum expleat,
nutuemur. Vt ſi diuidere brutũ uelimus, dicamus
liud in terra, aliud in aëre, aliud in aqua uitam
ucere. Vel item dicamus, bruta omnia aut nata-
e, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

Scholia in caput 6.

Genus, ſpecies, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur,
ıc tendunt, uocabulo generis hic utendum eſſe tam late, ut
ıicquid de pluribus, ſiue ſpecie, ſiue numero ſolo diuer-
;, in quid prædicatur, generis nomen recipiat: ſpeciem ue-
› dici, de quocunq; genus ſic ſumptum prædicatur, ſiue il-
d re uera ſpecies ſit, ſiue etiam indiuiduum. Sed quod ad
eciem attinet.) Species, inquit, tum demum ſpecies dicen-
ı eſt, cum refertur ad genus: nam indiuiduis collata, ratio
m ſpeciei amittit, & faciem ac ſimilitudinem quandã in-
ıit generis. Vel ut Cicero maluit formã.) Ciceronis hæc
te uerba inuenies libri huius capite 9. ubi agitur de diſ-

crimine totius & generis, formæ & partium. Subiecimus hic quæ Rodolphus Agricola de uniuerſalibus reliquit, tractatum utilem ſane huic loco, præpoſita Alardi Aemſterodami doctiſſimi uiri in eandem rem commendatione.

QVum multæ res in philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſint, tum perdifficilis & ſubobſcura quæſtio eſt de uniuerſalibus, circa quæ inexplicabilis & dialecticis ipſis pugna eſt. Proinde non abs re fuerit hic referre cenſuram Rodolphi Agricolæ de uniuerſalibus, licet nō in hoc conſcriptā, ut æderetur unq̄. Vt eñi qui parant ſtatuam facere, prius rude quoddā ſimulachrū fingūt è trunco, poſtea dolant ac poliunt: Ita cum Rodolphus Agricola librū aliquem de uniuerſalibus inſtituiſſet conſcribere, hanc futuri operis ſyluulā deliniauit. Vtinā hanc ſimul & κριτικὴν abſoluiſſet, ut utriuſq; ceu guſtulum quendam præbuit. Iam uerò cum Ioannes Viues Valentinus & Iacobus Volcardus Bergenſis præter philoſophiæ profeſſionem undecunq; doctiſſimi, non minimo nobis adiumento fuerint, ut hanc cenſuram plane deprauatam, imò mutilam utcunq; reſtitueremus, illiſq; uiris acerrimi ſane iudicij non indigna uiſa ſit, quæ in apertum proferretur, & huic loco infarciretur: libēs admodum obſequutus ſum, uel hoc nomine potiſſimum, q̄d nihil ſit eius uiri plane diuini, quamuis ex tempore, quamuis alieno ſtomacho ſcriptum quod non diuinitatem quandam præ ſe ferat. Quod ſi cui uideatur parum conuenire inuentioni dialecticæ cenſura de uniuerſalibus, ei hoc ego reſponſum uelim, quod mea quidem ſentētia, longe ſecus res habet, & quod magnopere adiuuabit cum ad alia permulta, tum ad hunc maxime locum de genere, ſpecie, & indiuiduis, q̄ fere loco quæſtio hæc impeditior, neq; prorſus adhuc à quoq̄ ſatis explicata tractatur: conſtatq; magnum eſſe huius apud dialecticos uſum, ac proinde non inutilem uiſam fuiſſe, cuius nos perueſtigatio hic angeret. Quotiens dialectici Ariſtotelici Porphirianam auſpicantur Iſagogen, mox in ipſa ſtatim operis fronte: Exiſtit autem, inquiunt, hoc loco quæſtio ſubdifficilis, utrum uniuerſalia: Sit ne dialectica ſcientia ſpeculatiua, an practica &c. Quaſi ſui obliti, uidentur propemodum iuxta Græcum prouerbium: τὸ ὁδοῦ παρέργον τὸ ἔργον πεποιηκέναι, & profectionē in diuerticulo conſumpſiſſe. Quanquam iſta quæſtio quantula tandem eſt portio portentiſſimarum quæſtionum, quas plenis plauſtris, alias ſuper alias tranſuerſim ingerunt, quarū uel ſola recordatio nauſeam moueat, remoramq; faciat ge-

nera

eroſis ac bene natis ingenijs. Neſcio ſi uel Craſſus ipſe, quem ſemel tantùm riſiſſe memorant, cötinere ſe poſſet à riſu, quotiens harum recordaretur affaniarum. Etenim dum oſtentandæ eruditionis ſuæ ſtudio, in ipſo ſtatim operis limine perplexa quædam inſulciunt, quæ poſt erāt tradenda: nimirum rudes diſcipulos retundunt & alienant, quos allici, ineſcarique potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, ſimplicitate, alijsque id genus illecebris. Porrò dialectici, ut nectunt nodum, ita non ſatis explicant: uerùm hunc tantū aliqui nodum pluſquam Herculanum, Rodolphus non aliter expedit atque diſſoluit, quàm Alexander ille Magnus ἡράκλειον ἅμμα enſe diſſecat. Vetus admodum quæſtio hæc eſt iā inde à Parmenide, Zenone, Cleante in medium adducta. Plato uniuerſales quaſdam poſuit Ideas. Anthiſtenes Cinicæ ſectæ antelignanus uniuerſalia dixit eſſe à ſingularibus ſeiuncta. Atque hæ ſunt quæſtiones illę à quibus Porphirius ille in initio ſeſe ſcribit uelle ſuperſedere. Extat ac manet etiamnum circa uniuerſalia inextricabilis dialecticis inter ipſos pugna, ſimul & diuerſitas, nec adhuc ſuū inuenerunt Oedipodem, quæ tamen haud magno negocio bonam partem ex hac cenſura redigi poteſt in concordiam.

RODOLPHI AGRICOLAE SINGVLARES ALIquot de Vniuerſalibus quæſtiones.

DE Vniuerſalibus hæc in primis ſolent quæri: ſint ne aliquid extra animam, id eſt, extra cogitationem, figmentumq́; mētis noſtræ. Deinde, ſi ſint, an diſtinguantur à ſingularibus. Qua in re ut dicamus quantum nobis cöiectura cōſequi licet, quodq́; ueriſimilimū uidetur: ante oīa dicendū arbitror qd ſit uniuerſale.

Dicimus ergo uniuerſale eſſe, quod unum exiſtens per eſſentiam, eſt cõmunicabile multis, ut animal unũ eſſe genus dicimus, quod eſt in equo, in aſino, in boue, in homine. Sanè unũ non ſimpliciter dicimus: nam & unũ dicitur collectione, ut multi lapides unus cumulus dicuntur. Et dicitur unũ coniunctione, ut corpus & anima cõiuncta, unus homo dicitur: & unũ abnegatione, id eſt, quia non eſt multa: ſic unam dicimus eſſe paßionem entis propriã, & omne quod eſt unum eſſe, & idem eſſe dictu, hominem & unũ hominem. Dicitur præterea unũ aßimulatione, uel communitate, uel ratione: ſic & alba dicimus habere unum colorem, quia ſunt ſimilia colore, & duos homines eſſe unã ſpeciẽ, id eſt, habere ſimilem in ſe ſpeciem, uel formam, uel naturam humanitatis: hocq; ultimo modo uniuerſale eſt unũ. Nihil enim uidetur aliud eſſe uniuerſale, quàm aliquid quod in ſubſtantia aut eſſentia alicuius eſt, cuius ſimile poteſt in alterius itidẽ eſſentia reperiri. Quemadmodum enim ſi duas eiuſdem ratiõis aut ſpeciei qualitates in duobus inuenimus ſubiectis, dicimus ea ſubiecta ſimilia: itidem ſi duas quantitates, dicimus eſſe æqualia. Siq; duas formas, uel naturas eiuſdẽ rationis uiderimus in ſubiectis duobus eſſe, uocamus ea unũ ratiõe. Id quod in utriſq; eſt eiuſdem rationis exiſtens, uniuerſale di-

dicimus:ut ſit uniuerſale nihil aliud, quàm eſſentia lis quædam in multis (ut ita dicam) ſimilitudo. Singulare uerò eſt, quod huic opponitur: uidetur etiam & hoc non uno modo dici: nam & ſingulare dicimus unitate. Sicut dicimus anguſtũ iter eſſe, per quod niſi ſingulis pateat aditus, & uni, & nõ multis. Idq; ſingulare eſt, quod unum numero, id eſt, non multa eſſe dicimus, quodq; hoc uocamus. Itaq; hac ratione & humanitatem quæ eſt in Platone per ſe acceptam, hanc humanitatẽ & ſingularem, & unam numero humanitatem dicimus. Ergo hæc ſingularitas, & unitas naturalis, & eſſe hoc, nõ uidetur eſſe ea quæ opponitur uniuerſali. Imò tam latum eſſe ambitum horum quàm eſt entis: & in omni ente eandem iſtorum inueniri rationem. Dicitur aliter ſingulare in cauſabilitate uel in cõmunicabilitate: ita dicimus ſingularem amorem, qualis inueniri in nullo alio poſſet: & ſingulare lumen ſolis, quoniã nullum aliud aſtrum tale lumen præbet. Sic Platonem dicimus ſingularẽ hominẽ, quoniã proprietas illa ſubſtãtiualis, qua Plato ab omnibus hominibus, qui ſunt, fuerunt, erũt, differt, eiuſmodi eſt, ut ei nulla alia poßit ſimilis inueniri: idcirco incõmunicabilem eã dicimus. Non enim cõmunicabilitatem aliud dicimus eſſe, q̃ eſſe eius naturæ, aut generis, aut habitudinis, ut poßit aliquid

quod ei ſimile ſit, reperiri: humanitas ergo quæ eſt in Platone, ſingularis quidem eſt unitate, nequaquam uerò incommunicabilitate. Quare unitate? Quoniam & hæc eſt & una per ſe. Quare nō incommunicabilitate? quia eiuſdem rationis uel naturæ inuenitur in Socrate, in Critone. Hoc ergo ſingulare eſt, quod arbitror opponi uniuerſali. Singularia ergo prioris modi, ſatis eſt eſſe diuerſa: ſecundi modi, nedum diuerſa, ſed & differētia eſſe oportet. Sanè modi diſtinguendarum rerum tres uidentur eſſe. Quæcunq; enim diſtinguuntur, aut diuerſa ſunt, id eſt quādo uerum eſt dicere, hoc non eſt illud. Aut differentia ſunt, hoc eſt, quum nō ſolùm uerum eſt dicere, hoc non eſt illud, ſed hoc habet certam proprietatem aut notionem adiūctam, qua ab illo diſcernitur. Tertius diſtinguēdi modus eſt, quando diſcreta ſunt quæ diſtinguuntur, id eſt, quodq; ſeorſum per ſe, ab alio diuerſum ſubſiſtit. Sic duas ſubſtantias, Socratem & Platonem diſtingui dicimus: & non ſolùm ita diſtinguuntur, ſed & differunt etiam, & ſunt diuerſi. Quæ quò faciliùs accipiantur, paulò explanatius dicam. Eſt pannus unus totus candidus, huius quidem duæ partes dimidiæ ambæ ſunt candidæ. Et quamuis utraque candida ſit, ſunt tamen diuerſæ: quoniam hoc candidum, nō eſt illud: non tamen quantum ad candorem

rem pertinet, differunt. Nullum eſt enim in candore in eis diſcrimen. At ſi dimidiam unam nigro tingamus, iam non diuerſa ſolùm hæc dimidia, ſed & differentia erunt. Habētq; utraq; notam, qua poſſint alterum ab altero diſcerni: q; ſi iam hæc duo dimidia, quæ adhuc coniuncta, unus ſunt pannus, diſcindantur: iam non ſolùm diuerſa, non ſolùm differentia ſunt, ſed diſcreta. Hæc dicta ſunt non quidē πρὸς τὴν ἀκριβολογίαν, καὶ τὴν λεπτομερεία τῆς ἀληθείας, ſed noſtra, hoc eſt, pingui Minerua, quò non exactius diſtinguantur hæc, ſed capiantur facilius. Eſſe ergo aliquid uniuerſale extra animam, quale nos ſuprà definiuimus, ocioſi uidetur eſſe quærere, cæci negare. Quis enim nō uideat Socratem & Platonē, & Critonē, quemlibet horū hoīem eſſe, & quatenus homines ſunt, eſſentialiter uel eiuſdem rationis, uel (ut ita dicā) ſimiles eſſe? Semota animi cogitatione aut mentis operatione, ſanè artes omnes, omnia doctrinarū genera diſtinguuntur, perinde ut diſtincta ſunt ea quæ tractant: ea uerò ſunt res. Neq; phyſicus conceptus omniū generabilium, & corruptibilium conſiderat aut perquirit: ſed ea quæ ſunt uera generabilia & corruptibilia, quæq; ſunt compoſita ex forma & materia. Eademq; aut elementa, aut ex elementis commiſta ſunt, quæ neſcio qua ratiōe quis uelit dicere

figmentum aut opus animi noſtri. Quum aũt omnes doctrinæ aut ſciẽtiæ ſint circa uniuerſalia: neceſſe eſt uniuerſalia aliqđ eſſe extra animã, ſi quæ tradantur ab artibus, ſunt extra animam aliquid. Præterea decreta legum, philoſophorum præcepta, iuſſa medicorum omnia, uniuerſalia & communia ſunt: ea ergo neceſſe aut ad nullos pertinere ſi nihil cõmune eſt in rebus: aut ad unũ tantùm pertinere: cũ cuius uel proprietate, uel ſingularitate, commune illud conueniat: aut ſi ad oẽs pertinent, neceſſe eſt in omnibus eſſe commune illud, quo poſito, oĩa comprehendũtur: quod ſi in oĩbus eſt, & neceſſe eſt extra animam aliquid eſſe. Ad hæc ſi ſint uniuerſalia tantùm in anima, utrum dicemus aliquid eis extra animam in re reſpondere, aut nihil? Si nihil, non dicemus quicquam intereſſe inter conceptũ Chymeræ, & hominis, quũ perinde uterq; ſit inanis, & cui nihil in re ſolidi aut certi ſubſit de quo formetur. At ſi dicimus ſubeſſe aliquid in re: illud aut dicimus tale eſſe quale conceptũ eſt, aut alterius habitudinis: ſi tale dicamus, quum ſit uniuerſale, cõceptum erit & uniuerſale. Si alterius habitudinis, nihil intererit rurſus inter hominem & Chymeram: quum enim ſit quod concipitur uniuerſale, unum, multa comprehendens aut ambiens, & quæcũq; ſunt in re, ſingularia ſunt

(nam

(nam eſſe aliqd uniuerſale, id in controuerſia eſt.) Quid enim refert utrum mens noſtra ea quæ prorſus differunt, & in nullo conueniunt, in uno cõmuni coniungat, quum inter ſe penitùs diſcrepent: an partes Chymeræ diſsidentis, & quæ in unam formam cogi non poſſunt, in unius corporis formas coactas eſſe confingat? Quòd ſi ergo inter Chymeræ conceptum, & hominis reliquorumq́; uniuerſalium, multum intereſt, & quæ à legibus, philoſophis & medicis ſtatuuntur in cõmune, complectuntur multa, & traduntur multis communiter faciunda, non ſolùm de multis concipiuntur: & artes ſcientiæq́; quæ de rebus extra animam & de uniuerſalibus idem diſſerũt uniuerſaliaq́; tractant. Et Socrates, Plato, Crito, unam habent in ſe communem uel uniuerſalem naturam humanitatis, quod uniuerſale diximus uocari, omni etiam animæ aut intellectus opere ſemoto: erit nimirum uniuerſale extra animam, quod omnia inter ſe clauſa habeat, nec per ullam exteriorum cognitionem, aut inquiſitionem nec recte intelligi poßit, nec complecti quale, omni animi miniſterio ceſſante, uidetur eſſe.

Quòd ſi eſt uniuerſale extra animã, uidebitur diuerſum quiddam à ſingularibus id eſſe oportere. Neq; enim uidetur fieri poſſe, ut duo aliqua in eodem quatenus idem eſt, cõueniant & differant.

Sed ſingularia in uniuerſali conueniunt: ut Socrates & Plato cōueniunt, quatenus uterq; eſt homo. Differūt autem ſingularia, quatenus hic eſt Socrates, ille uerò Plato: uterq; ſcilicet ab altero, notione uel proprietate addita humanitati, cuius ſimile eſt in nullo alio inuenire. Quam, qui Ioannis Scoti ſectam tuentur, differentiam indiuidualem uocant. Quum ergo in uniuerſali conueniant & differant ſingularia, neceſſariò uidetur aliud eſſe uniuerſale, aliud particulare. Ad hæc quæcunq; prorſus eadem ſunt, impoßibile eſt alterum eorum cognoſci, ut alterū ignoretur. Sed poßimus in Platone de longinquo proſpecto, cognoſcere hominem, ut ignoremus Platonem eſſe: ergo in eo diuerſum quiddā Plato & homo ſunt. Præterea impoßibile eſt idem eſſe communicabile & incōmunicabile: ſed uniuerſale communicabile eſſe oſtendimus, ſingulare uerò incommunicabile. Qua in re ſemper uelim in mentem redeat, quid communicabile, quid unum in uniuerſali, quid ſingulare uniuerſali oppoſitum uocemus. Haud difficile erit uidere, nō poſſe idem ſingulare eſſe & uniuerſale. Poſtremo poſſemus multa teſtimonia maximorum in philoſophia uirorum proferre, multa ab antiquis ſcholis decantata, & uelut per manus tradita, colligere: niſi non tam propoſitum eſſet nobis, quæ quiſq; dixerit tueri,

quàm quærere, quicquid rectiſsimè, & ad rerum naturam aptiſsimè dicatur. Hactenus Rodolphus.

Quæ diuidendi & quàm uaria ſit ratio. Caput VII.

ET quia diuiſionis locus nos admonet, quid ſit ipſa, & quo pacto tractanda exequamur. *Perquàm utilis enim eſt diuidẽdi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonſtrandã* (proximum enim eſt, ut cùm quid ſit unumquodq; dixeris, dein de quotuplex ſit oſtendas) *tum ad definiendũ. definire nanq; non aliud uidetur, quàm ex genere per differentias diuiſo, in ſpeciem deſcendere:* Præcipue uerò ad differendi orationisq; copiam, ut ſi unum aliquid quod multa ambitu ſuo complectitur, in partes ſpargas: late enim funditur quod in parteis ſpargitur: quemadmodũ multa ſi in unum colligas, in anguſtum aguntur. Diuiſio igitur eſt, generis in ſpecies per differentias diductio. Placuitq; omnem diuiſionem duabus differentijs è diuerſo poſitis debere perfici. Deinde, ut repugnent eæ differentiæ, hoc eſt, ut nequaquam in idem conuenire poſsint. Poſtremo, ut quicquid in genere continetur, id totũ differentiæ explicent. Aequa quidẽ lex, ſed difficilis obſeruatio. Et corpus ſane per animatũ & inaĩatũ diuidi hoc pacto uidetur: Animal

mal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, ut uideantur ſub uno genere multæ eſſe ſpecies. Vbi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius ſpeciei differentiam: deinde aliarum ſpecierum, quia unam aliquam communem differentiam non inuenimus, circuimus ipſam differentiæ alterius negatione, quemadmodum in diuiſione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non niſi negationem rationalis explicat; quamobrem uera differentia eſſe non poteſt, cũ omnis ſpecies ex differentia conſtituatur: nihil autem conſtituitur ex negatione. Labaſcit ergo continuò uera illa diuidendi lex. Deinde cuius felicitatis eſt, ut uel prior differentia uera ſit, quando uel paucas, uel plane nullas eſſe ueras in confeſſo eſt? Ergo & hanc undecunq; datur arceßimus, fitq; ut altera non ſit uera, altera nullo modo differẽtia ſit: appareatq; multo iſta dici ſpecioſius, quàm rectius poſſe obſeruari. Accedit iſtis, quod cum unam fortaſſe differentiam aliquo modo eloquamur: ut ſit uerbi cauſa, uolatile: & ſpeciem quoq; inueniemus, quæ eſt auis. E diuerſo quorundam cum differentiam aliquam inueniamus, deſit ſpeciei nomen: ut bipes eſſe, animalis ſit differentia fortaſſe, nullam tamen ei ſpeciem tribuere poßis. Sic & piſcis nota eſt ſpecies, in reddenda differentia fortaſſe laboretur. Nobis

ſicut

cut primum eſſet, & uoto forſan optandum, ut le
itimis duabus differentijs diuideremus, ita proxi-
um erit, ut qualibuſcunq;, duabus tamẽ: ſi minus
oterimus duabus, at quotcunq; poterimus diuida-
us dum modò uniuerſam eius quod diuiditur, cõ-
lectamur latitudinem. Quamobrem non per ea
odò, quæ in ſubſtantia eius ſunt, quod diuiditur,
d per omnes locos qui circa, quiq; extra ſubſtan
iam ſunt, ducitur diuiſio. Sane eorum quæ in
ubſtantia ſunt, aptiſsima per quam diuidatur eſt
orma, quòd ea perfectæ differẽtiæ origo eſt. Nam
orporum aliud animatum eſt, aliud expers ani-
næ: hæc ex forma ducta eſt diuiſio. Deinde pro-
ima, quæ ex materia ducitur: ut, arborum aliæ ex
emine ſunt, aliæ ſponte naſcuntur. Hinc iam ab
diacentibus accipitur: ut, animalium aliud man-
ſuetum, aliud ferum. Et contrà quoq; diuidun-
tur adiacentia in ea, quibus adiacẽt: Vt feritas, alia
ſerpentis, alia auis, alia reliquarum beluarum eſt.
Et per actus fit diuiſio: Vt hominum alius ſtudio,
alius lucro, alius uoluptati operam dat. Et per ef-
ficientia: Vt animalium aliud parentis efficacia,
aliud calore ſolis, aliud putrefactione gignitur.

Et per effecta: Vt animalium aliud fœtũ, aliud
ouum, aliud uermẽ parit. Et ex fine: Vt rerũ do-
meſticarũ aliæ ad neceſsitatẽ, aliæ ad uoluptatem,

alia

aliæ ad uſum pertinent. Contra quoq; ex ijs, quæ ad finem pertinent: Vt opum parandarum cauſa alij iuſtam operam nauant, alij fœnerantur, alij ui rapiunt, alij fraude ſubducunt. Iam uerò, animalium aliud terra, aliud mari degit: ex loco eſt. Et, flores aut hyberni ſunt, aut uerni, aut æſtiui, aut autumnales: ex tempore eſt. Et, homines alij ſerui ſunt, alij domini, alij neutrum: ex connexis ſumitur. Contingentia etiam diuiſioni conueniunt: ut muſicorum quidam literas ſciunt, quidam ignorant. Et pronunciata: ut quidam hominum laudati ſunt, quidam uituperati, quidam ſilentio latent. Attulerit etiã aliquid comparatio: ut populares quidã infra regem ſunt opibus, aliqui pares, nonnulli ſuperiores. Et à ſimilibus diuiſionem expreſſerimus: ut aliorũ uitæ propoſitum, induſtria formicam imitatur, aliorum ſegnicies ſimilis eſt muſcis. Oppoſita & differentia prorſus à diuidendi ratione abhorrent. Neceſſe eſt enim, ut quicquid diuiditur, de ijs prædicetur in quæ diuiſum eſt. Nihil autem de his, quæ repugnant ſibi, prædicatur: quo fit, ut ne diuidi quidem poßit per ea, quæ ſibi repugnãt. Nomen rei præterij, quoniam parum accomodatũ credidi diuiſioni. Quanquam fuerunt, qui facerent diuiſionem eius in res ſignificatas, ut taurum diuiderent in domeſticum

ani-

animal, & ſidus, & montem. Quod qua ratione diuiſionem appellẽt nõ uideo, cũ id uel ratio loquendi coarguat. Nec enim quiſq̃ tam ineptus ſit, ut dicat: taurorũ alius animal, alius ſidus, alius mõs eſt. Similiter lõge minus diuiſio eſt rei in noĩa. Vt, non patiar, nõ ferã, non ſinã. Niſi quis diuiſionem etiam putet eſſe, Anna ſoror, ſoror Anna: cũ hic quemadmodũ & illic, idem diuerſo ſono, quanq̃ non uerborum, conſtructionis tamen, repetatur. Diducitur tamen unũ, & in multa explicatur. Diducitur quidẽ, ſed nõ ita, ut id diuiſio uocari poſſit. Neq; enim ignorandũ nobis eſt, poſſe tripliciter aliquid quod unum ſit, in plura diduci. Diuiſione, quæ quomodo fiat, diximus: Partitione, quã mox dicemus: & enumeratione. Ea fit, quoties multa, quæ uni alicui inſunt, recenſemus. ut cum dicimus: Cicero eloquens fuit, & prudẽs, & uindex appetitæ dominationis: & reliqua, quæ in immenſum extendi poſſunt. Certum eſt non diuidi in iſta Ciceronem, quoniam Cicero indiuiduus eſt, nec partes etiã eſſe Ciceronis iſta. Enumeratio ergo eſt multorum, quæ ad unum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa unius uerbi ſignificata, & unius rei nomina, non diuidendo diducimus, ſed enumerando recenſemus. Nonnulli arctis admodum finibus clauſerunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diuiſionem, quæ non

fie

ſit per ea quæ in ſubſtantia ſunt, dicerent, aut ſubiecti eſſe in accidentia, aut accidentis in ſubiecta, aut accidẽtis in accidẽtia. Liberũ eſt & ſuũ cuiq; iudiciũ. Mihi uiſum eſt quàm copioſiſſime poſſem, aperire rem iſtam, quoniam uſus eius late patet. Nec ignoro, poſſe eis, quorũ aures non ſint ijs audiẽdis imbutæ, uideri rem perplexiorem eſſe: quod tamen quamuis exigua animi intentio molliet, modò non pigeat tantiſper ſubſidium petere à cõmuni ſtudiorum artifice labore, fructus certe laborũ, quod affirmare auſim, non pœnitebit.

Scholia in caput 7.

Quo pacto tractanda.) Vide Rodolphum lib. 3. cap. 5.

Perquam utilis eſt em̃ diuidendi ratio.) Ad tria ait in primis conducere diuiſionem, ad plane cognoſcendã rem eam quæ diuiditur, ad apte definiendũ, ad diſſerendi orationisq; copiam. Refer huc Quintiliani locum lib. 4. cap. 3. & rurſus libro 11. cap. 1. Vt unum aliquid.) Tametſi uel exemplum αὐτόγραφον ita habet, non dubiũ quin deſit ſi, ut ſic legas: ut ſi unũ aliquid &c. cui rei indicio eſt uerbũ ſpargas.

Diuiſio igitur eſt generis in ſpecies.) Aſtrictius capit nomen diuiſionis, quàm alij ſolent. Qua de re plura ca. 9. quem locum legas oportet, modo hunc uelis plene intelligere.

Placuitq; omnem diuiſionem.) Tres affert cauſas, quamobrem non ſemper duabus inter ſe pugnãtibus differentijs diuiſio poſſit abſolui. Primã, q̃d nullius pene generis utraque nobis differentia ſit cognita, ſed alteram negatione fere exprimamus: alteram, quod in plerisq; ne altera quidem illa, quæ affirmatione effertur, uera eſt differentia: poſtremam, quod ſæpe differentia inuenta, ignota adhuc eſt ſpecies: & rurſum nota ſpecie, differentia tamen manet incognita. Deinde cuius felicitatis eſt.) Raræ, inquit, & maximæ cuiuſdam felicitatis eſt, ſi uel prior illa, quam affirmatione exprimemus, uera ſit differentia, propterea quod uel paucas uel nullas potius ueras eſſe conſtat, tantum abeſt, ut co-

gnitam

gnitam habeamus utranq;. Sic Cicero in Antonium: Et quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio quærentem, abſtinere maledicto. Circumimus ipſam differentiam.) Vide Laure. Vall. lib. 2. cap. 32. Vt arborum aliæ.) Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores, inquit, quas naturæ debeamus, tribus modis naſcũtur, ſponte, ſemine, aut ab radice. Animalium aliud manſuetum.) Ariſtoteles 9. lib. de Animalibus. Aliud fœtum, aliud ouum.) De Animalibus lib. I. Aliud terra, aliud mari degit.) Rurſum I. lib. de Natura animalium. Nomen rei præterij.) Hanc hodie uocant diuiſionem uocis in ſignificata, cuius ſententiæ autorem laudãt Boethium. Eius ego hac de re uerba ſubieci: Eſt enim, inquit, diuiſio generis in ſpecies: eſt rurſus diuiſio, cum totum in proprias diuiditur partes: eſt alia, cum uox ſignificans multa, in ſignificationes proprias recipit ſectionem. Ex his tribus diducendi generibus Rodolphus ſolùm primum illud diuiſionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezuntius poſtremum hoc diſtinctionem uocat, reliqua duo iiſdem nominibus quibus Rodolphus. Non patiar, non feram, non ſinam.) Verba ſunt Ciceronis in Catilinam. Anna ſoror.) Dido apud Vergilium:

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

Partitione, quam mox dicemus.) Capite 9. uide Quintilianum lib. 4. cap. 2.

DE PROPRIO
Caput VIII.

ARiſtoteles propriũ uocauit, quicquid omni & ſoli ineſſet & ſemper. Vt ſit homini proprium, natum eſſe ridere. Omni enim ineſt homini, & ſoli ineſt, & ſemper homo natus eſt ridere. Diuiſitq; in definitionem, & id quod communi nomine (quoniam aliud non ſuppetebat) proprium dixit. Eodemq́; proprij nomine cõplexus eſt & differentiam. Sane differentia, quod ipſum nomen præ

ſe fert, dicetur commodius, quoties generi quod di uidit comparatur. Rationali enim & irrationali animal ab animali differt. Aut quoties ſpecies cui diffiniendæ adhibetur, reliquis confertur ſpeciebus ab illa differentibus. Suæ enim ſpeciei comparata, cuius ſubſtantiæ pars eſt, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego iſtud ſic accipi uelim, tanquã putem idem eſſe differentiã, & id quod propriã uocamus paßionem (quæ quid ſit, & quo pacto à differentia diſtet, perſequi non noſtri eſt inſtituti, nec enim ſatis de eo cõuenit omnibus) ſed ut oſtendam placere mihi, in præſentia dici proprium, quo pacto Ariſtoteles uoluit, quicquid de eo, cui id proprium eſſe uolumus, conuerſim dicitur: ut quemadmodum dico, omnis homo eſt capax diſciplinæ, ſic dicam, omne capax diſciplinæ eſt homo: & ſicut omnis uirtus eſt expetenda, ſic omne expetendũ eſt uirtus. Porphyrius in Iſagoge, quadrupliciter dixit proprium dici. Quandoq; enim quod ſoli ineſt & non omni, ut nautam eſſe uel muſicũ, homini: nihil enim præter hoĩem dici poteſt nauta uel muſicus, nec oĩs tamen homo nauta uel muſicus dicitur. Quandoque quod ineſt omni & non ſoli, ut uiuere omni ineſt homini ſed non ſoli, nam & omnia animalia & plantæ uiuere dicuntur. Tertio, quod ineſt omni, ſoli, ſed non ſemper:

ut

ut caluеſcere homini, quod non niſi ſenio contingit. Quarto, quod omni, ſoli, & ſemper ineſt, ut erudibilem eſſe homini: de ſolo enim homine & de omni & ſemper dicitur: idq́; uere eſt & exacte proprium, quomodo & nos hoc loco accipi proprium uolumus. Quoniam autem (ut prædiximus) in reddenda ſua cuiq; rei differentia laboramus, propriam fere paßionem, quam uulgo proprij ſignificamus nomine, quoniã differentiæ nomen uſus à proprio ſecreuit, eam in locum differentiæ ſubdimus. & eam quoque ſi pro arbitrio & ubicunque res poſceret, paratam & ad manum haberemus, eſſet qualecunq; quidem, ſed aliquid tamen: minus enim in definiendis, diſtinguendiſq́; fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neq; id unum, aut ſatis firmum, aut certũ, ſed ſæpe ex multis collectum, & tum quoq; ambiguum, & anceps. Notum eſt quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis propriũ reddidiſſe uideretur, bipedem eſſe & implumem, & definiret hominem eſſe animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallinaceum, cui dempſerat plumas, in auditorium illius proijciens: hic eſt (inquit) homo Platonis. Ergo (ut dicimus) nobis proprium, cui hũc locum tribuimus, ſit illud, quod quarta huius nominis ſignificatione Porphyrius poſuit. Idq́; ſiue differentia ſit, ſi-

ue paſſio, uel ſuis poſita nominibus, uel dicendi cir cuitu explicata, non multum refert. Reliqua, quæ alijs proprij modis comprehenſa ſunt, inter adiacentia aut actus numerabuntur.

Scholia in caput 8.

Eodemq́ue proprij nomine complexus eſt & differētiam.) Mirum uideri poſſit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprij nomine ab Ariſtotele comprehēſam fuiſſe, cum ille generi eam adiungendam eſſe cōfirmet. Verba eius hæc ſunt: πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα, ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς οὖσαν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον. Omnis, inquit, propoſitio atq; omne problema, aut genus, aut proprium, aut accidēs indicat. Etenim differētia, generalis cum ſit, cum genere collocari debebit. Non me clam eſt, eſſe qui dicāt Ariſtotelē de ea modò differentia loqui, quam noſtri iſti uocant genericam: qui fortaſſe dicerent aliquid, ſi apud Ariſtotelem ſcriptum ſic foret: καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, ut repetitus articulus ſecerneret hanc ab ea quam ſpecificam nominant. Nunc illud propius ad rem noſtram, ὡς οὖσαν plane indicat, nullam diſtinctionem ſubeſſe in uerbis eius. Quanquam illud interim uideo à quibuſdam uerti in dubium, ſi ne differentia ulla, quæ cum ſpecie infima conuertatur. Sane Boethius hac in re uarius eſt, ut qui in Iſagogen Porphirianam ſcribens, ait differentiam nunquam de una ſola ſpecie prædicari: contra in categorijs Ariſt. dicat quaſdam eſſe differentias, quæ nō niſi de una ſola ſpecie, p̄dicentur. Quod autem in diffinitione differentiæ dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus ſpecie, id non ita accipiendum eſſe, quaſi ſemper fiat, ſed quod frequentius. Mihi poſterior hæc ſententia magis arridet, quam & natura ipſa rerum ueriorem eſſe conuincit. Etenim ſi genus unumquodq́ in ſpecies per differentias diuiditur, quis non uideat differentias generis eius, quod proximum infimæ ſpeciei eſt, cū ſua quaq́ ſpecie oportere conuerti? Sed hæc πάρεργα. Illud propius ad rem noſtram. Si Ariſtoteles eo quem citauimus loco, de generali tantùm differentia locutus eſt, cui igitur prædicato ſubijcimus eam, quæ ſpecifica dicitur? Alexander Aphrodiſæus: Quare, inquit, differentia generica dicitur? Quia in ſub-

ſubſtantia eius eſt, de quo prędicatur, quemadmodum & genus: & quod ambo implent ac perficiunt eſſentiam uniuſcuiuſq; eorum, quorum ſunt propria: tum etiam quod in pluribus ineſt & ipſa, & de pluribus ſpecie differentibus prædicatur: neq; enim aliud quicquã intereſt inter genus & differentiam, niſi quod differentia non prædicatur in quid eſt. Hactenus ille. Ex his utiq; duæ illæ rationes, quæ primo ponuntur loco, de quauis differentia intelligi poſſunt. Tertiam eo intellectu ego accipio, quo Boethius differentiæ finitionem, quod ſi recipiatur, nihil obſtabit, quo minus de omni differentia intelligenda ſint uerba Ariſtotelis. Sed qd hæc ad Rodolphum, qui non generi, ſed proprio differentiam ait iunctam eſſe ab Ariſtotele? Quid dicemus? An hoc forta ſſis, qđ continuo ipſe, quanquã aliud agens, ſubiungit, duobus modis differentiam comparari poneſ primum generi, atq; hac ratione proprie dici differentiam, & cum genere coniungendam eſſe. Deinde ſpeciei ſuæ, quam cum genere ſumpta conſtituit: quo pacto non tam differentiam, quàm proprium appellari debere, ac proinde proprij quoq; appellatione comprehenſam. Cui ſententiæ ſuffragatur & ratio. Nam autore Ariſtotele ipſo, quicquid conuerſim de re prædicatur, id aut definitio eſt, aut proprium: differentia cõuerſim prædicatur de ſua ſpecie, & definitio eius non eſt, erit itaq; propriũ. Fabius tamen Quintilianus lib.5. eam modò differentiam appellat, quæ cum re non conuertitur: quæ autem conuertuntur, ea propria uocat. Vt caluescere homini.) Ariſtoteles 5. lib. de Generatione animalium, ſolos uiros ſcribit caluescere, non etiam fœminas. Hic eſt, inquit, homo Platonicus.) Ridet Platonem Cynicus, magis ipſe ridendus. Neq; enim à Platone implume animal dicitur, quod utcunq; plumis nudatum eſt, ſed cui natura plumas non dedit. Extat hiſtoria in uita Diogenis apud Laertium: quanquam is parum huic facto fidei habeat.

DE TOTO ET PARTIBVS
Caput IX.

Totum & partes ſequuntur, quorum nonnunquam cum genere & ſpecie confundũtur nomina, ut genus totũ, ſpecies partes uocemus, & di-

uiſionem, partionemq́; inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res interſit quæren ti, etiam ipſa diſtinguenda ſunt nomina. Et ſimile fortaſſe quiddam habent, quòd quemadmodum genus ſpecies ſuas comprehendit, ita totum intra ſe partes ſuas complectitur. Sed hoc differunt, quòd quemadmodum genus ad conſtituendam ſingularum ſpecierum ſubſtãtiam adſit oportet, ſic totum non ſingularum partium ſubſtantiam cõſtituit. Pleræq; enim, ut interierit totum, permanere tamen poſſunt. Et contrà, quemadmodum ad conficiendam totius ſubſtantiam, unamquamq́; partium eſt adhiberi neceſſe: ſic ad explendam generis ſubſtan tiam, non utique unamquamq́; ſpeciem adeſſe, natura illius expoſcit. Præter hoc quoq; genus de ſpe ciebus ſuis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquam enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum eſſe dicamus, non tamen uel ea caro, uel id lignum ſunt, cuius ſunt partes. Acute itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus iſta diſtinxit, ita definiens: Diuiſio eſt plurium rerum in ſingulas: partitio, ſingularum in partes diſcretio.

Partium aũt & proinde totius etiam non una eſt ratio. Quædam pertinent ad ſubſtantiã. Quædam ex quantitate nomen habent. Quædam uirtutis ſunt atq; efficaciæ cuiuſdam. Subſtantiæ ſunt,

ut

ut paries domus eſt pars,ligna nauis. Quantitatis, ut in iſs,quæ extenſa ſunt, pedale, bipedale, tripedale: dicimus enim decẽ pedalis rei partes. Et in tẽpore,præteritum,inſtans,futurum. Et in numeris, denarij ſunt partes,unum,duo,tria,quatuor. Virtutis autem ſunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuiſſe, quam Aiaci, & duplo plus luminis ſoli eſſe,q̃ lunæ. Sic quoq; animæ quatuor partes facimus,uiuificandi,ſentiendi, mouendi,& intelligẽdi. Eæ uerò quæ ſubſtantiæ ſunt partes,aliæ de proximo ſubſtantiã conſtituunt,ut ſunt materia & forma,qualia ſunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum: quarũ huiuſmodi conditio eſt, ut ſi qua partium deſit, nõ eſſe res, non tueri nomen ſuum poßit. Aliæ ad integritatẽ rei explendam pertinent, quarum nonnullæ deeſſe rei queãt,ut nõ intercidat:ut pedes,manus, caput, hominis ſunt partes: nam pedes aut manus deeſſe homini poſſunt,ut quanquam uel mutilus uel mancus, homo tamen ſit & dicatur. Atq; eæ quidẽ,ut breuiter dicatur,cõſtitutæ rei ſunt partes: illæ cõſtituendæ. Eſt & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidẽ eiuſdẽ ſunt generis,quas ὁμογενεῖς Græci uocãt,nos cognatas dicere poſſumus. Vt partes ligni oẽs ſunt lignũ: partes lapidis,lapis. Hæ rurſus ἑτερογενεῖς, hoc eſt (ut ita dicamus) multige-

næ, quæ non in idem genus ueniunt: ut partes domus, ligna & lapides, non ſunt domus: partes homi nis, carnes, nerui, oſſa, quæq; ſunt iſtis ſimiles, non ſunt homo. Sed de materia & forma, quia hæ uel maxime omnium præcipuæ ſunt partes, exacti us explicare ad phyſicum pertinuerit: nos ſatis habebimus, quoniam crebrò per os redit mentio earum, quomodocunq; datur, pingui (quod aiunt) Minerua ipſas indicare. Materia ergo eſt ſubiectum, ex quo aliquid generatur primũ, & in quod corrumpitur ultimum. Itaque ipſa nec generari poteſt, nec corrumpi. Forma eſt modus quidam materiæ, quo ſibi contingit, ut huius uel illius ſpeciei capiat nomen. Volenti igitur ſcire cuiuſmodi res ſit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem eſt, quod quotidianæ nos mortis conſpectus docet. Difficiliora ſunt quæ ſequuntur. Separemus tamen intellectu oẽm colorem, deinde omnem habitudinem corporis, ut eſt calor, frigus, durum, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, ut quod diductos habeat pedes, q̃ diſtentus in brachia eſt, quod in caput erectus. Poſtremo omnem magnitudinis modum, menſuramq́; demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia eſt. Dices fortaſſe, nihil uideo relictum, neque

tale

tale quicquam cõcipere poſſum animo, quod omnibus iſtis priuatum ſit. Dabo ut concipi poßit. Eſt uidere in monumentis operoſius extructis, in quibus conditum ſit corpus aliquod, tandem temporis diuturnitate nihil præter pulueres, terramq́; remanere: & hoc idem quod homo fuit (ut loquimur) terra eſt. Certumq́; eſt quiddam ibi eſſe, quod antè humanitatis habuit in ſe ſpeciem: idq́; ipſum terræ iam faciem habere, & poſſe ipſum poſtea quandoq;, uel igne excoctum in lapidem dureſcere, uel in herbas excultum uireſcere, uel aliam quamuis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, non ullam habitudinem corporis, quæ concipi tangi'ue poßit, eandem, quam prius eſſe. Ergo perpetuũ illud, quod prius homo, poſtea terra eſt, in aperto eſt, nihil eſſe eorũ quæ tangi, cerni'ue poſſunt, cum hoc manſerit, illa cuncta interciderint. Solidum itaq; illud & omnibus iactationibus, permutationibusq́; rerum naturæ expoſitum, ipſum immutatum manens, eſt materia uera illa, & quam primã uocant. Quòd uerò carnem & oſſa hominis uocamus materiam, & lapides atque ligna domus, ſimilitudine quadam dicimus. At forma eſt in hoc aſſumpto corpore, quemadmodum cum homo fuit, anima (ex ea enim habuit, q̃ homo erat) ita iam cum mutatum eſt in terram, id à quo

habent quod terra eſt. Sic & ſi deinde ſolidetur in lapidem, id quo lapis eſt: ſi in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipſius. Cerni illa non poſſunt, concipi tamen poſſe, non quidem qualia ſunt, ſed quòd aliquid ſint, in perſpecto eſt: & materiam ſemper manere, formam uerò aliam alia fluctuum in morem continenter propelli, & nouam ab ipſa rebus ſubinde faciem afferri. Dicitur & aliter materia, id quod negocio alicui propoſitum eſt, circa quod laboret: ut materiam infamiæ dicimus impudicitiam: ſic & uirtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & ſtudiorum dicimus. Sed nos quoque ne nimis longo materiæ tractatu, faſtidio materiam præbeamus, pergemus ad reliqua.

Scholia in caput 9.

Totum & partes ſequuntur.) Quo & hunc locum & ſuperiorem illum de ſpecie planſus intelligamus, adſcribēda uidētur uerba Ciceronis in Topicis. Ea ſic habent: Partitionum autem & diuiſionum genus quale eſſet oſtēdimus. Sed quid inter ſe differant, planius dicēdum eſt. In partitiõe quaſi membra ſunt: ut, corpus, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, &c. In diuiſione formæ, quas Græci εἴδη uocāt: noſtri, ſi qui forte hæc tractant, ſpecies appellant, non peſſime id quidem, ſed inutiliter, ad mutandos caſus in dicendo. Nolim enim, ne ſi latine quidem dici poſſit, ſpecierum & ſpeciebus dicere: & ſæpe his caſibus utendum eſt, at formis & formarum uelim. Cum autem utroq; uerbo idem ſignificetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. Et in eodem rurſus libro; Formas qui putant idem eſſe quod partes,

tes,confundit artem, & ſimilitudine quadam conturbat, & non ſatis acute,quæ ſunt ſecernenda, diſtinguit. Hęc in Topicis. Verùm is ipſe,qui hic tam ſolicite formas ſecernit à partibus, in libris de Oratore ipſas formas ſeu ſpecies, partes appellat. Acute itaq;.) Quintilianus lib.7. Sit igitur (inqt) ut ſupra ſignificaui, diuiſio rerum plurium in ſingulas, partitio ſingularum in partes diſcretus ordo,& recta quædā collocatio, prioribus ſequentia annectens. Et ſuperius libro 5. de Cicerone loquens: Diuiſione autem adiuuari, inquit, finitionem docet, eamq; differre à partitione, quòd hæc ſit totius in partes, illa generis in formas. Et in tempore.) Inſtans, præteritum & futurum, mihi ad ſubſtantiam temporis magis, quam ad quantitatem pertinere uidentur. Materia eſt ſubiectum. Sic in Phyſicis Ariſtoteles. Forma eſt.) Oppido quàm eleganter formam definit. Vt autem ſatisfiat & rudioribus, explicationis cauſa truncus ille ficulnus apud Horatium in exemplum ſumatur. Is ergo truncus, quamdiu rude & inutile erat lignum, neq; ſcamni, neq; Priapi nomen habebat, erat tamen utriuſuis harum appellationum capax. Vnde ergo, ut Priapus poſtea diceretur, non ſcamnum? nimirum ex delineatione illa, quam à fabro acceperat. Atq; hæc delineatio, hæc expolitio, hic modus, ita à fabro ei trunco additus, forma illius Priapi erat. Eundem in modum, ſutor ex eodem corio, uel peronem, uel ſandalium, uel cothurnū poteſt efficere. Quod itaq; ad materiam, hoc eſt, ad corium attinet, nullum ei horum nominum competit, poteſt autem unumquoduis competere. Qui ergo fit, ut poſtea opere perfecto, unius tantùm, non etiam reliquorum nomen accipiat? Mirum ni ex figura ac modo eo, quem addidit ei corio ſutor: atq; hic iam modus, uel peronis, uel cothurni, uel ſandalij forma dicetur. Itidem res habet in naturalibus. Quod lignum eſt, fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadem, forma diuerſa: quam & nomina diuerſa ſequuntur. Vides ergo, opinor, formam eſſe à qua res habet, uti huius aut illius ſpeciei nomen accipiat. Quod uerò carnem.) Caro, oſſa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, proprie an ſimilitudine quadam materiæ nomen ſortiantur, id iam non diſputo. Hoc ſcio, uſitati eſſe genus ſermonis, ut argenteæ patinæ materiam dicamus eſſe argentum: aureæ, aurum: ſtanneæ, ſtannum, atq; item in cæteris. Et quod ad inuentionem pertinet argumentorum, probe in hæc omnia materiæ uocabulum competit: quocirca hoc certe loco, quæcunq; eius generis ſunt, ea hoc nomine non inepte ſignificari poſſunt. At forma eſt.) Quemadmodum hominis, inquit, forma eſt anima

ma, quippe à qua habet ut homo eſſe dicatur: ita in hoc aſſumpto corpore, in puluere in quam hoc, in quem tranſmutatum iam eſt corpus humanũ, forma eſſe dicetur id, à quo habet, quod aut terra aut puluis eſt. Quod ſi contingat eundem hunc puluerem ſolidari in lapidem, iam priori rurſum forma abiecta, illud eius materiæ forma eſſe dicetur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

DE CONIVGATIS.

Caput X.

Locorũ qui in ſubſtantia ſunt, poſtremus ſunt coniugata: quæ nomen iſtud acceperũt, quòd ipſa uocis ſimilitudine ſub unum ſunt iugum deuincta: ut eſt ſub ſapientia ſapiens & ſapere, & ſub iuſticia iuſtus & iuſta. **Ariſtoteles** *iſtis addidit quæ caſus uocauit. Vt ſint uerbi cauſa, coniugata ea, quæ cum eo conferuntur, ex quo primum denominantur, quemadmodũ diximus: Caſus uerò ea, quæ à primo illo decidentia, deriuataq́; cũ eo ipſo componuntur, ut ſapiens, & ſapienter, iuſtusq́; et iuſtè, fortis fortiter.* **Nos Ciceronem** *ſecuti, quando tenui admodum limite diſcreta ſunt iſta, cõiugata in commune dicemus: quod non incommode fieri poſſe, Ariſtoteles ipſe etiam uidetur ſenſiſſe. Sunt autem nonnulla, quorum coniugata facilius in re intelligas, quàm inuenias in nomine: ut uirtutis, ut officij, ut ſomni: quemadmodum enim à calore calidum, & ab induſtria induſtrium dicimus: & in quẽcunq́; calor eſt, & induſtria, hunc calidum & induſtrium*

duſtrium uocamus: ſic à uirtute quod deducas nomen non facile ſit inuenire: namq́; ut à ſomno ſomniculoſum, & ab officio officioſum, ſic à uirtute uirtuoſum dici, latine loquendi ratio fortaſſe non permiſerit, utq́; etiam ita loquare, non tamen conueniunt nomina iſta noſtro inſtituto: nec enim in quocunq; ſomnus eſt, ſomniculoſum: nec qui officium quoduis faciat, officioſum: nec uirtuoſum dixeris, qui unam aliquam habet uirtutem. Itaq; quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærendum in talibus eſt nomen, quod non idem ſonet, ſed idem ſignificet: & à uirtute quidem uoces probum, à ſomno dormientem, ab officio induſtrium.

Sane loci iſtius non tam creber eſt ad argumentandum, quàm aliorum plerorumq́; uſus: quando enim à proximo diſtant coniugata, & non re modò, ſed nomine plerunque arctiſſime iunguntur, ex æquo fere uel nota ſunt utraq;, uel ignota. Fitq́;, ut fruſtra altero coniugatorum coneris aduerſus eum, qui alterum auerſetur: aut quiſquis alterum det, de altero non dubitet. Qui enim negat, quiſquis bonus uir eſt, eum felicem eſſe: difficulter illi perſuaſeris hac uia, quòd in bonitate ſit poſita felicitas, tantundem enim laboris in utrouis horum ſibi approbando ſumes: aut quantum aſſentiatur huic parti, conſiſtere in bonitate felicitatem, tantum eti

am

am eadem opera de eo, quòd omnis uir bonus fœlix ſit, contentionis remittat. Vbi tamen res dederit ut eo uti poſsimus, non negligendus erit. Quandoque enim acuminis, quandoque uirium multum, quandoque utrunque habebit. Eleganter itaque apud Terentium eſt: Homo ſum, humani nihil alienum à me puto. Inſpiciendus tamen locus & pertractādus eſt. Aliquid fortè uel ex ſeipſo, uel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero cō iugatorum quærentes non inueniſſemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentiæ uel bona, uel mala, uel ſi qua alia inſunt, perqrere uolet, facilius in nomine potentium & magis ad manum poſita conſequetur, eorum cum pericula, cautionem, beneuolentiam, inuidiam, uirtutes, ſcelera, honeſtos fœdosq; exitus, aliaque huius conditionis in utranque partem ſpectauerit. Ad definiendum quoque nonnihil profuerit. Apertius enim utcunq; ex ſapientis perſona & actionibus officijsq; peruideas & eruas, quid ſit ſapientia, q̃ ex ipſo ſapientiæ noīe. Sic & amicitia qd ſit, ex amicis: & anima qd ſit, ex animatis; & contra etiā, ſi qua uia altera horum cognita tibi fuerint, facile ad altera definienda regrediare. Eorum aūt argumentorū, quæ exēpla uocant rhetores, nonnullorum uis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, uirtutē ſufficere ad

tuendam felicitatem, idq́; probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miſeri non fuerint: iſta non ſolùm ex eo capiunt uim docēdi, quod in oībus ijs uirtus fuerit, quodq́; uiri boni ſint habiti: ſic ſi quis regnare malum eſſe confirmet, doceatq́; exitu Cyri, Cambyſis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu eſt uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem eſſe deflexam.

Scholia in caput 10.

Locorum qui in ſubſtantia ſunt, poſtremus, ſunt coniugata.) Boethius Topicarum differētiarū lib. 2. Caſus, inquit, eſt alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium, ut à iuſticia inflectitur iuſte. Caſus igitur à iuſticia, id quod dicimus iuſte. Coniugata uerò dicuntur, quæ ab eodem diuerſo modo deducta fluxerunt, ut à iuſticia, iuſtum, iuſtus. Hæc igitur inter ſe & cum ipſa iuſticia coniugata dicuntur. Ariſtotelis diſputatio de coniugatis, etſi obſcuriſſima eſt, tamen huc ſpectare mihi uidetur, ut quæcunque ab uno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia una cum nomine illo principali cōiugata dicantur: ut ſapientia, ſapiens, ſapere, ſapienter. Caſus uerò, ſola ea dicuntur aduerbia, quæ à noīe aliquo principali deſcendunt, ut à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Ariſtotelis ſententiam recenſet, mihi uidetur corruptior, non inutile fuerit opinor, ſi ipſa Ariſtotelis uerba huc adſcribamus. Ea ſecūdo topicorū libro ſic habēt: λέγεται δὲ σύστοιχα μὲν τὰ τοιάδε· οἷον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τὰ ἀνδρεῖα, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τῇ ἀνδρίᾳ. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύστοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικά. οἷον τὰ ὑγιεινὰ, ὑγιείας· καὶ τὰ εὐεκτικὰ, εὐεξίας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Σύστοιχα μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. πτώσεις δὲ, οἷον τὸ δικαίως, καὶ ἀνδρείως, καὶ ὑγιεινῶς, καὶ εὐεκτικῶς καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται. δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πτώσεις σύστοιχα εἶναι, οἷον, τὸ μὲν δικαίως τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ δὲ ἀν-

δρειῶσι τῇ ἀνδρίᾳ. Σύστιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συστιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως: Hoc eſt coniugata porro eiuſmodi quædam dicũtur, ut ſi iuſta & iuſtus coniugata eſſe dicantur iuſticiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidem uerò & quæ uim habent efficiendæ aut conſeruandæ rei cuiuſpiam, coniugata ſunt rerum earum, quas uel conſeruare uel efficere poſſunt: quo modo ea, quæ ſanitatem efficiunt aut conſeruant, coniugata ſunt ſanitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipſius habitus coniugata dicuntur: in alijsq́ eodem modo: quare cõiugata quidem eiuſmodi dici ſolent. Caſus autem, ut iuſtè, fortiter, ſalubriter, euectice, & quæcunque ad eundem dicuntur modum: Quanquam & caſus ipſi coniugata eſſe uidentur, ut iuſte ad iuſticiam, ad fortitudinem fortiter: ſiquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque ſub eandem coniugationem cadunt: ut iuſticia, iuſtus, iuſtum, iuſte. Nos Ciceronem ſecuti.) Is in Topicis ſcribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uarie commutantur: ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Hæc uerborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum: Si compaſcuus ager eſt, ius eſt compaſcere. Sunt autem nonnulla.) Ait eiuſmodi quoddam diſcrimen eſſe coniugatorum, quale noſtri hodie dialectici afferunt inter ea quæ dicuntur denominatiua, quorum alia ſignificatione ſola, alia ſola uoce, alia tam uoce quàm ſignificatione denominatiua uocant. Sane loci iſtius.) Quam rarus ſit uſus loci huius, facile perſpici poteſt ex uerbis Quintiliani, apud quem quinto inſtitutionum libro ſic legis: His illud adijcere ridiculum putarem, niſi eo Cicero uteretur, quod coniugatum uocant: Vt eos qui rem iuſtam faciant, iuſte facere: quod certe non eget probatione. Vbi tamen res dederit, ut eo uti poſſimus.) Sic Cicero eo uſus eſt quinto libro de finibus: Paupertas ſi malum eſt, mendicus non malus eſſe non poteſt, quamuis ſit ſapiens. Rurſus: Dolere malum, in cruce qui angitur, beatus eſſe non poteſt. Et ſecundo de Oratore: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere uideatis. Ibidem: Lucilij pecus hoc non eſt, ſed liberum, qua enim liber, paſcitur. Quanquã poſtremum hoc non inepte duci uideatur à nomine. Item uenuſte apud Plautũ in Amphytrione: Iuſtã rem & facilem oratum uolo. Nam iuſtè ab iuſtis, iuſtus ſum orator datus. Nam iniuſta à iuſtis impetrari non decet. Iuſta au

tem ab iniuſtis petere inſipientia eſt. Et apud Euripidem ὄντας δὲ θνητοὺς θνητὰ καὶ φρονεῖν. hoc eſt, mortales cū ſimus, mortalia nos ſapere conuenit. Eorum aūt argumentorum.) De his Fabius li.5.ca.11. Nam cum dicat quis uirtutem ſufficere ad tuendam felicitatem.) Vide παράδοξον II. apud Ciceronem, quo hæc θέσις tractatur. In paupertate Curius.) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, ubi de fortuna ille loquens: Contumaciſſimum quenq; (inquit) & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quē ſuam uim intendat, ignemq́ experitur in Mutio, paupertatē in Fabricio, exilium in Rutilio, tormēta in Regulo, &c. De paupertate M. Curij lege Valerium Maximum, lib.4.cap.3. In exilio Rutilius.) Hic etſi uir erat innocentiæ ſummæ, tamen cum à publicanorum iniuria Aſiam defendiſſet, inuiſus equeſtri ordini, penes quem tum iudicia erant, Smyrnam in exilium miſſus eſt. Vnde cum reuocaretur poſtea à uictore Sylla, maluit in exilio innocens mori, q̃ eò unde inique eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cice. lib. de Oratore primo, & tertio lib. de natura deorum. Item Fabius Quintilianus lib. 11. & in epitome Liuiana L. Florus. In tormentis Regulus.) Hæc hiſtoria elegantiſſime explicatur apud Gellium, libri ſexti capite quarto. Cyri.) Hunc quomodo Sarmatæ uicerint occiderintq́, & caput eius Regina Thomiris in utrem humano ſanguine plenum immerſerit, primo hiſtoriarū libro narrat Herodotus. Cambyſis.) Hic quemadmodum regno à Magis occupato, Ecbatanis Syriæ urbe deceſſerit, idem Herodotus refert libro quarto. Alexandri.) Hunc poſt euerſum regnum Perſarum Babylone diem extremum obijſſe ſcribunt hiſtoriographi, dato ueneno ab Iolla Antipatri filio, qui mortuo regi ſucceſſit, autore Quinto Curtio. Fuerunt qui tradiderint Ariſtotelem Antipatro id conſilium dediſſe, ut Alexandrum ueneno de medio tolleret: idq́ uenenum fuiſſe Ariſtotelis ingenio dignum, nempe aquam quandam gelidiſſimam ex Nouacriæ petra ſudantem: quæ præ nimio frigore, nulla alia re, q̃ equina ungula potuerit contineri. Sed de his plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) Is Argiuorum urbem incautius cum exercitu ingreſſus, cum recipere ſeſe in caſtra ueller, muliercula quædam ſuperiori è loco tegulam capiti eius ita impegit, ut tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: continuoq́ à milite quodam Antigoni, cui Zophyro nomen erat, occiſus eſt, autor Plutarchus.

DE ADIACENTIBVS. Cap. XI.

CIrca ſubſtantiam diximus eſſe adiacentia & actus. Adiacens uocamus modum rei inexiſtentem, quo aliquid aliud, quam ſecundum ſubſtantiæ ſuæ denominationem uocatur, ut prudentia eſt modus quidam hominis: cum enim interroges, cuiuſmodi uir ſit Cato: recte reſpondeas, prudens. Itaque capit ex prudẽtia nomen aliud quoddam, quàm ſubſtantiæ ſuæ: neq; enim Cato à ſubſtantia ſua prudens, ſed homo uocatur. Multiplex eſt hic locus, uarioſq; flexus habet. In ſumma quidem omnia quæ adiacent rebus, aut ſenſibus comprehenduntur, aut cognoſcuntur intellectu. Senſu comprehenduntur, primum communia illa plurium ſenſuum. Multitudo, id eſt, numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus poſita eſt, in longitudine, latitudine, & craſſitudine. Figura, cuiuſmodi eſt planum, iniquum, rectum, curuum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: ſed hic alterius loci eſt, ad actus enim pertinet. Deinde quæ ſingulorum ſenſuum ſunt propria, ut uiſus, lucidum, obſcurum, perſpicuum, opacum, coloratum: auditus, ſonus: guſtus, ſapor: olfactus, odor: tactus, calidum, frigidum, humidum, ſiccum, durum, molle, aſperum, leue, & reliqua quæ tactu percipiuntur.

piuntur. Hæc ſunt ſemina omnis noſtræ ſcientiæ: hæc omnis humanorum ingeniorum iactatio. Ex ijs uarie coniunctis coagmentatisq; omnium rerum ſpecies, multitudinem, uarietatemq́; diſcreuimus. Itaque dubitet quis, querela'ne dignius ſit, tam in arcto humani ingenij uim eſſe concluſam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis initijs, ad tantam rerum inueſtigationem, licèt dubiam, licèt incertam, ad inueſtigationem tamen potuerit perueniri. Intellectu uero comprehenduntur, quæcunq; ex iſtis animus agitatione mentis colligit atq; decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figurã uidemus: uim qua ad ſe ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, ſic in ſmaragdo, alterius ruborem, alterius uirorem oculis eſt cognoſcere: cauſam autem qua hic impudicitiæ impatiens eſt, ille ſanguinem ſiſtit, mens ſola perſpexit. Velocem eſſe curſum uiſu quidem dijudices: uelocitatem in quieſcente non niſi intellectu, uel ex curſu quem uidiſti, uel ex membrorum argutia agilitateq́; colligas. Sic robur, etiam in eo qui nihil ferat: ſic reliqua. Adiacentium quædam natiua ſunt, quædam parantur & accedunt. Natiua ſunt, ut in igne calor, in aqua humor, in terra ſiccitas. Accedentia ſunt, qualia in aqua calor, cùm igni adhibetur: rigor, cum uehementiùs perfrixit: in cera liquor, cum funditur. Quæ

accedunt autem, eorum quædam facile dimouentur ab eo in quo ſunt. Vt ruborem ex pudore contractum: pallorem ex metu, continuò ubi cauſæ deſierint, etiam deficere uideas. Quædã uero difficulter auferuntur, qualia ſunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax ſit eorum ueniunt, ut additus nonnullis rebus uel color uel ſapor: & in nonnullis animis pauor ſemel acceptus, uel amor, uel odium, non niſi morte finitur: qualia etiã quæ longo uſu exercitioq́; firmata uerterũt in conſuetudinẽ, ut ſunt ſtudia & artes humanæ: ut animi motus, qui crebrò repetiti, prope in naturam tranſeunt. Sed natiuorum, cũ in omnibus rebus, tum præcipuus eſt in eis quæ ſenſus ſunt expertia, locus. Qualis eſt uis quædam tuendi conſeruãdiq́; ſui, tum aliud aliquid ſimile ſibi efficiendi: ut ignis calore, aqua ſe frigore tuetur, terra duricie reſiſtit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere ſimile nitũtur, ut ignis ignem, aqua aquã, in herbis arboribuſque fruges ſunt & fructus producendarum aliarum ſemina. Iam in lapidibus gẽmisq́;, iam in reliquis omnibus, quæcunque terra marique naſcũtur, uaria poteſtas, noxia reliquis rebus, uel ſalutaris, pro cuiuſque naturæ diuerſitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animã. Ad corpus, ut fœcũditas, ut proſperior naturæ ualetudo, robur, uelocitas, pulchritudo: cõtrariaq́; iſtis.

Ad ani-

Ad animã, ſentiendi memorãdiq; uis, feritas, manſuetudo, docilitas, indocilitas, aſtus, ſocordia, iſtiſq; ſimilia. Natiua enim eſt quædã hæc omnibus adiacẽs uis, qua cũcta in deſtinatũ debitũq; naturæ feruntur opus. Neq; enim autor ille rerũ ſegne quicquam aut ſine uſu eſſe uoluit: ſed tanquam in prudentis patris familias domo, cũcta ut eſſent in officio, effecit. Accedunt & eis quæ ſenſuum expertia ſunt multa, plura tamen animalibus: quoniam naturæ uigore in plures ſe conatus attollẽtia, in plura incurrãt oportet. Ergo in corpore eſt ægritudo & ſanitas, & melior deteriorq; habitudo, fames, ſitis, ſatietas, ſomnus, uigilia, & meditatione parata uelocitas, & uſu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, ut in equo, inſtitutio formandi gradus ad certũ numerum: in cane uenatio: & in reliquis animalibus, quæcũq; uel homine monſtrante, uel rerũ uſu percipiunt. Nã & efferatiora quædam fiunt uſu: quædã contrà manſueſcunt, & uitare pericula, & inſidias ſtruere conſuetudine addiſcunt. Homo, quoniam maxime (ut dici ſolet) animus eſt, maxime quoq; hac parte conſpicitur: ergo prima fere in eo peruidẽtur animi affectiones, ira, amor, metus, ſpes, gaudium, dolor, inuidia, miſericordia, & reliqua. Et iſta quidem nonnunq̃ ſic intelligi poſſunt, ut ſint natiua. Quoniã pleriq; alius ad aliud iſtorũ, naturæ inſtinctu ſunt pro-

penſiores. Quandoq; ut ſint uſu parata. Cuicunque enim iſtorum frequentius regendum ſe quis auferendumq́; permiſerit, id totum demum occupat hominem, iuriſq́; ſui facit: & ſequitur illa, quã ἕξιν Græci, noſtrorum nõnulli uerbum è uerbo habitum: qui optime fortaſſe, conſuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur iſta, ut ſint temporareæ & ueloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuiſſe quem ira, metu trepidaſſe, amore exarſiſſe. Itaq; pro hac diuerſitate, haud difficile ſit erit diſcernere, quorſum, id eſt, in quod adiacentium genus, oporteat iſta conferri. Poſt iſta ſunt quæ ratione duce conſequimur, ut ſunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad ſolam pertinent rerum cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitateſq́; & cauſas omnium, quæ terra, mari, cœloq́; fiunt, ſcrutatur: quæq́; diſſerendi emendate, credibiliter, polite, rationem tradunt. Actionis artes ſunt, quæ uel ea docent, quibus corpus tuemur, ut eſt agricultura, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, uitaq́; formatur. Nec ipſæ ſolùm artes huc referuntur, ſed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iuſtitia, tolerantia, magnanimi-

nimitas, temperantia, modeſtia, benignitas, & quæcunque aliæ ſunt, quibus legitime nos & ſecundum rectæ rationis præſcriptum, tales aduerſum Deum, homines, noſq; ipſos quales ius fasq; eſt eſſe præbemus. Vt ergo cuncta quaſi in ſummam redigamus. Adiacentia, quæcunque ad rationis intelligendiq; uim pertinent, in ſolo homine quæruntur. Senſus, & mouendi uis, & quæcunque circa ea ſunt, in omnibus ſpectantur animalibus. Ali, creſcere, firmari, conſumi, communia ſunt omnium uiuentiū. Nam quæ corpori inſunt, in omnibus reliquis, quæ uideri tangiq; poſſunt, eſt inuenire. Et horum quædam natiua ſunt rebus, quæ perpetuò inſunt ipſis: quædam permutantur ſubinde, & uelut in diem eunt atque redeunt. Horum omnium, alia ſenſu, alia intellectu comprehenduntur, non quòd quicquid ſentitur, non & intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu ſit, quod non aliqua uia ad ipſum ſit per ſenſus profectum, ſed quòd alia ſunt, quæ prima ſeſe nobis cognoſcenda offerunt, uiamq; mentis per ſenſus aperiunt: alia ui intellectus ex ijs ipſis colliguntur. Itaq; illa ei ad quod primum, hæc ei, ad quod potiſsimum pertinent, attribuere uiſum eſt.

Scholia in caput II.

Adiacens uocamus.) Adiacentium uocabulo ea ferè complectitur Rodolph quæ quantitates qualitatesq; ab Ariſtotele in categorijs dicuntur, quatenus hæc ad ſua referuntur ſubiecta: aliò nanq; relata, alia ſortiuntur & nomina. Verbi cauſa: Virtus relata ad animum, adiacens eſt: eadem cum ad felicitatem refertur, de numero eſt deſtinatorum: cum ad uicium repugnans: cum ad iuſticiam & temperantiam genus: cum ad habitum animi, ſpecies. Multiplex eſt locus.) Duas ponit in ſumma diuiſiones adiacentium. Nam principio, adiacẽtia omnia, aut percipiuntur ſenſu, aut intellectu comprehenduntur. Deinde, quædam eorum natiua ſunt, quædam forinſecus accedunt. Partes diuiſionis utriuſq;, partim Rodolphus ipſe ſatis dilucide explicat, partim nos ſuo quanq; loco explicaturi ſumus. Senſu comprehenduntur.) Duo genera Ariſtoteles facit eorum, quæ comprehenduntur ſenſu: alia enim ſentiri ſecundum ſe, alia ſecundum accidens. Secundum ſe ea ſentiri dicuntur, quæ ipſa in cauſa ſunt cur ſenſu percipiantur: ut color uiſu, ſapor guſtu, olfactu odor. Secundum accidens, quæ non ſua, ſed alterius cuiuſpiam gratia ſenſu comprehenduntur: quemadmodum homo uocis modo quam facit gratia audiri poteſt: & cur uideatur, in cauſa eſt color. Rodolphus de priori tantum genere loquitur, quorum eiuſmodi rurſum diſcrimen eſt, ut partim communia, partim propria eſſe dicantur. Communia ſunt, quæ pluribus comprehendi ſenſibus poſſunt, ut magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ ſingulis modo ſenſibus cognoſcuntur, ut color uiſu, ſonus auditu, olfactu odor, ſapor guſtu, tactu frigidum, calidum, humidum, ſiccum, quæq; alia eius generis ſunt. Hæc ſunt ſemina.) Ariſtotelem autorem ſecutus hoc dicit, qui putat omnem cognitionem noſtram oriri à ſenſibus. Vide Ariſtot. principium, de demonſtratione ſeu reſolutione poſterioris. Apud Ciceronem de finibus: Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. Ita dubitet quis.) Eadem Lactant. libro 4. Inſtitutionum, & Plinius lib. 6. In magnete.) De hoc Plinius lib. trigeſimoſexto ca. 16. Nomen ab inuentore habet. In hæmatite.) Gemma eſt nomen à uirtute atque effectu habens, nempe à ſiſtendo ſanguine, αἷμα enim Græcis ſanguinem eſſe nemo ignorat. Plinius libro trigeſimo ſeptimo cap. decimo. In Smaragdo.) Et huius gemmæ mentio fit apud Pli. libro eodem, capite ſeptimo. Quædam natiua.) Natiua adiacentia ſunt, quæ intrinſecus ex ipſa re oriuntur, & ueluti innata ſunt. Accedere dicuntur ea, quæ extrinſecus in rem cadunt. Verbi cauſa; Sunt quibus natura corpus

ſam firmum ac patiens dedit, ut laborem, inediam, frigus, aliaq; id genus facile ferre poſſint. Sunt rurſus, quibus etſi natura id largita non eſt, longa tamen exercitatione ac conſuetudine id aſſequuntur, ut & ipſi ad toleranda ea, quæ dixi, idonei euadant. Hæc ergo corporis patientia ac firmitudo, prioribus quidem illis natiuum eſt adiacens, poſterioribus uero accedit. Quæ accedunt autem, eorum quædam facile dimouentur &c.) Ad hæc plene intelligenda, plurimum momenti attulerint ea, quæ de qualitate in categorijs tradit Ariſtoteles. In conſuetudinem.) Ita interpretatur quam Græci ἕξιν, Latinorum quidam habitum uocant. Cicero cum alibi, tum ſecundo de oratore, & ſequutus hunc Quintilianus, conſuetudinem nominant. Qualis eſt uis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quaſi hæc ſolis inſint illis quæ ſenſu carent, ſed quòd in illis nihil inſit hiſce præſtantius. Alioqui & in animantibus quoq; ea reperiri uel Cicero in Officijs docet: Principio, inquiens, generi animantium omni eſt à natura attributum, ut ſe, uitam, corpusq; tueatur, declinetq; ea quæ ei nocitura uideantur: quæq; ſint ad uiuendum neceſſaria inquirat & paret: ut paſtum, ut latibula, ut alia eiuſdem generis. Commune autem animantium omnium eſt, coniunctionis appetitus, procreandi cauſa, & cura quædam eorum quæ procreata ſunt. Iam in lapidibus gemmisq;.) Eiuſmodi miraculorum plenus eſt Plinius. Vt eſſent in officio.) Vt nuſquam deſiderent, ut officio ſuo fungerentur. Ergo prima fere.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis, affectiones, artes, uirtutes. Homo quoniam maxime.) Quintilianus lib. I. inſtitutionum. cap. I. Sicut aues ad uolatum, equi ad curſum, ad ſæuiciam feræ gignuntur: ita nobis propria mentis agitatio atq; ſolertia, unde nobis origo animi cœleſtis eſſe creditur. Cicero: Hi non uiderunt ut ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: ſic hominem ad duas res (ut ait Ariſtoteles) ad intelligendum atq; agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum. Et iſta quidem.) Affectiones ait trifariam conſiderari poſſe, ut natiuas, ut uſu atque exercitatione quæſitas, ut temporarias momentaneasq; quaſdam animi motiones, quæ ut repentè adueniunt, ita abeunt quoque ſubito ac recedunt. Id apud Ariſtotelem dicere liceat hoc modo: hæc interim in ſecunda, interim in prima, interim in tertia eſſe ſpecie qualitatis. Porro Boetheus in categorias Ariſtotelis ſcribens ait, non eſſe abſurdum, ſi res eadem, diuerſis conſiderata modis, diuerſis item generibus ſubijciatur; ne quid obturbent hic iſti, qui inter omnia ea,

quæ ſub diuerſa genera cadunt, realem neſcio quam ſubeſſe aiunt diſtinctionem. Regendum auferendumq́.) Id tum fit, cum adeo nobis affectus dominantur, ut quocunq; impulerint illi, uel nolentes ſequi cogamur. Sane initio non difficillimum eſt obuiam ire affectibus: at poſtquam ſemel ac iterum tertioq́; illis fueris obſecutus, tantas interim colligunt uires, ut inuitum quoque ac renitentem quoquo uerſus impellant.

Quarum aliæ.) Artium, inquit, aliæ cognitiuæ ſunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ ſunt, quarum finis cognitio eſt: ut ſunt quas phyſicas uocant ac mathematicas, quæq́; ſermonis artificium docent, ut Grammatica, Rhetorica, & Dialectica. Actiuæ, quarum finis eſt actio: ut ſunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de his rurſum libri ſequentis capite ſecundo & nono. Quintilianus ſecundi Inſtitutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικὸν, id eſt, inſpectiuum, actiuum, & effectiuum.

DE ACTIBVS. Cap. XII.

AB adiacentibus oriuntur actus. Vnumquodque enim pro modo naturæ ſuæ, utq; aliter aliterúe affectum eſt, agit. Actus autem in præſentia non ita accipiendus eſt, ut à paßione diſtinguatur: ſed ut ſit actus id, quocunque aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quieſcere etiam & uacare, nobis actus erunt: omnia enim, cum actus rei ſcrutamur, uenient conſideranda, & argumenti aliquid in hanc illam'ue partem dabũt. Poſſumus (ſi uidetur) actus pro adiacentiũ, è quibus naſcũtur, uarietate diſtinguere: Vt ſint alij q̃ proueniant ex natiuis, ut in igne calere, lucere in

re in ſole, in animali paſci, moueri, natare, uolare, dormire, ingredi, uigilare. Alij, q à conſuetudine firmatis ueniũt, ut ſcribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex ſubitis prodeãt affectionibus, & breui momẽto prætereũtibus, ut rubere ex pudore, ex metu cõcuti, ex læticia geſtire. Sunt etiam qui nihil efficiunt, ſed intra ſe conſumuntur: ut ſunt currere, ambulare, uolare, uidere, audire, intelligere. Quidã, qui præter ſeipſos opus abſoluũt: ut ædificare, domũ efficit: texere, pannũ: ſcribere, literas. Et hi quidem, qui nihil extra ſe efficiũt, alij quidẽ propter finẽ aliquem fiunt. Vt q ambulat, uel idcirco id facit, ut aliquò perueniat, uel ſanitatis cauſa: q uidet ut aliqd percipiat: qui dormit, ut laßitudinẽ ponat. Alij, uel carẽt fine, uel in proſpectu nõ habẽt: Vt gaudere plane caret fine: nemo enim eſt, q quẽ in uſum gaudeat, dicere poßit, niſi ut gaudeat. Sic etiã dolere, ægrotare, metuere, ſperare, iraſci. Si quẽ enim interroges, quẽ in uſum iraſcatur, in nullum dicat: ſed qa iniuria prouocatus ſit, facere aliter non poſſe. Sic etiã qui amat. Quanq̃ hic fortaſſe poßit dicere, finẽ ſibi eſſe, potiri concupita: & iraſcẽs ita dicat, finem ſibi eſſe uindictã. Verùm hi fortè fines ſunt eorũ, qui amore atq; ira perciti agũt. Amoris certe & iræ nõ ſunt fines: cũ utrũq; aſſequi & cõmodius fortaſſe poſſent ut nõ amore & ira ſeſe torquerẽt. Incõſultus eſt

enim

enim omnis animi ſubitus affectus: & ad eam partem animi pertinent, quæ rationis eſt expers, neq; proſpicere finem poſſunt. Et alij quidem ex præteritis naſcuntur tantùm, uel præſentibus. Alij etſi oriantur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: nõ tamen ut fiant illa, ſic afficitur: ſed quia illa uentura arbitramur, concutimur animo & conſiſtere nequimus. Quod in timore apertius eſt et inuidia, quæ tamen certũ eſt eiuſdem naturæ & conditionis eſſe, qua reliquos omnes. Cauſa huius eſt, quoniam iſta agendi uoce paßionem ſignificant. Omnis aũt actio (nõ illa quam nos iam cõmuni uocabulo actum dicimus, ſed ea, quæ proprie Phyſicis hoc nomine ſignatur) finem aliquem reſpicit, propter quẽ ſuſcipitur ipſa. Iſq; finis, uel res ea eſt, quæ patitur, uel circa ipſam eſt. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiẽs eſt, ſed ad agens reſpectat. Itaq; finem habere non poteſt. Neq; enim agens ei finis eſt, cũ ipſum ſit agẽtis finis: niſi fortè ea ſit rei conditio, ut id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauẽ fabricanti qua ipſe ſit nauigaturus, finis primum quidem fabricationis eſt nauis. Deinde rurſus quia nauis portat, tueturq; ipſum qui fabricatus eſt, ipſe inuicem finis eſt nauis. Hoc enim pacto fieri poteſt, ut agens atq; patiẽs uicißim alterũ alteri finis fiant, cũ perinde utrunq; agat atq; patiatur. Sed uel ſcrupuloſiora

fortaſ-

ſortaſſe ſunt iſta, uel non ita multum præſenti rerum tractatui neceſſaria. Illud annotandũ uidetur, quædam nomina agendi faciem habere, cum re uera adiacentia ſint. Quædã contrà, adiacentiũ uoce actum ſignificant. Neq; enim calere & albere aliud ſunt, quã calidum eſſe & albũ. quæ certũ eſt eſſe adiacentia. Sic, & ſcire, & cognoſcere, & quieſcere. Ac è diuerſo, curſus currendi actum, & ſermo locutionem, & locutio loquẽdi actũ ſignificat. Quod igitur propriè actus eſt, id oportet ut ſit in quadam agitatione (hoc quod Græci ἐντελέχειαν uocãt) poſitũ, id eſt, ut uel fieri aliquid, aut perire, uel itẽ augeri aut diminui, uel qualitatum alteratione permutari, uel in tranſpoſitione aliqua, lociq; cõmutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq; gradu conſiſtit, certũ eſt nequaquã agi poſſe. Magno uſui ſunt hi loci eis, qui de rerum proprietate, naturaq; diſſerunt. Vtq; etiam de alijs diſſeratur, plurimũ tamen fidei parãt ducta hinc, hoc eſt, ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atq; è natura eorũ (de quibus oratio eſt) deprompta. Aut hæc enim rerum natura eſt, aut ſi qua alia eſt, ignotam nobis eſſe (niſi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum eſt. Hæc enim ferè uidentur eſſe illa, quæ mentis humanæ poſſit cõplecti uis. Reliqua, ut intra altiores rerũ naturæ ſinus recondita, aut ignoramus, aut ex iſtorum comparatione, ma-

ne, magis quid non ſint dicere, quàm quid ſint comprehendere ualemus.

Scholia in caput 12.

Adiacentibus.) Principio quid ſit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuiſiones atq; diſcrimina. Hinc tres notatiunculæ ſubijciuntur. Poſtremo, quanta ſit uel huius uel præcedentis loci commoditas explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunq; aliquo modo affici, exercitariq; dicimur. Prima diuiſio.) Actus partim à natiuis adiacentibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacētibus, quæ uſu conſuetudineq; firmantur, partim ex ſubitis illis, momentaneisque animi, corporiſue affectionibus. Diuiſio ſecunda.) Actuum, alij operis aliquid extra ſeſe efficiunt, ut texere, ædificare: alij intra ſe conſumuntur, ut currere, ambulare. Tertia.) Eorum actuum, qui nihil extra ſe operis efficiunt, quidam propter certum aliquem fiunt finem, quidā nullum definitum finem habent. Quarta.) Actuum eorum, qui definitum finem non habent, alij ex præteritis ac præſentibus cauſis oriuntur, alij ex futuris. Notatio prima.) Omnis actio proprie dicta finem aliquem ſpectat, paſſio nunquam. Secunda.) Sunt quæ ex figura uerbi actus eſſe uideantur, cum re uera ſint adiacentia. Quædam rurſus adiacentia, cum ſint actus. Tertia.) Omnis actio proprie dicta, in motu atq; agitatione quadam eſt poſita. Quæ ſequuntur, ea per ſe ſatis aperta ſunt. Et ad eam animi partem.) Philoſophi tres faciunt animi partes, rationem, iraſcentiam, & cupiditatem. Qua de re ita Apuleius in libello qui inſcribitur de dogmate Platonis: At enim cum tres partes animi dicat eſſe, rationabilē, id eſt, mentis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere: iraſcentiam uero procul à ratione ad domicilium cordis deductam eſſe, obſequi eam & reſpondere in loco ſapientiæ: cupidinem atque appetitus poſtremam portionem, infernas abdominis ſedes obtinere, ut popinas quaſdam & latrinarum latebras, diuerſoria nequitiæ atq; luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porrò illud leuiculū, uerba hæc pertinent, & poſſunt ad ſenſum magis eorum, quæ præcedunt, quàm ad uerba referri. Quoniam iſta agendi uoce paſſionem ſignificant.) Monent dialectici, quædam eſſe uerba, quæ cum actiui ſint generis, tamen re uera paſſionem ſignificent, ut timere, metuere, inuidere, audire, guſtare, uidere. Cuius rei & Priſcianus meminit

minit. Necq; enim calere.) Quid? calere ergo actus non eſt? Atqui tu id uerbum Rodolphe paulo ſuperius in hoc albo rẽ cenſuiſti, cum ageres de actibus iis, qui ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc fortaſſis, Rodolphum ſuperius ad ſolam reſpexiſſe uocem, hic rem ſignificatam magis, quam uocem ſpectaſſe? Quanquam & hic unus uideri poteſt ex locis illis, de quibus ſumus dicturi poſtea, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emendatiores profecto in lucem exiſſent. Id oportet ut ſit in quadam agitatione, hoc quod Græci, ἐντελέχειαν uocant, poſitum.) Longum ſit recenſere, quàm diuerſa ſuper nomine ἐντελεχείας ſcripſerint autores, dũ principio illud in dubiũ uertitur, ἐντελέχεια ſcribi debeat per τ literam, an ἐνδελέχεια per δ, quorũ poſterius hoc continuatam quandam ac perennem ſignificat motionem: illud prius, uerbum è uerbo perfecti habitam.

Prior lectio arridet pluribus: ut uidere eſt apud Budæum, quam & Plutarchus lib. 3. ſectione 3. ſecutus uidetur: cum in placitis philoſophorum ſic ait: Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Hoc eſt quemadmodum interpretatur Budæus: Ariſtoteles animam cenſet eſſe entelechiam primam corporis naturalis, potentia inſtrumentis uitam habentis. Entelechiam autem, id eſt, uerbum ex uerbo perfecti habitam, pro efficientia intelligere oportet. Hæc Plutarchus. Cicero poſteriorem lectionem in Tuſculanis ſecutus eſt, cuius ſententiam pro uiribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectiùs ſentiant, uiderit deus aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius, quam aliorum ſententiam accedere mihi uidetur: neq; tam alludere ad locũ eum, qui eſt primo libro de Anima, q̃ qui eſt tertio Phyſicorum, ubi motum quoq; ἐντελέχειαν eſſe ait Ariſtoteles. Lucianus ludens more ſuo, quodam in loco ait, eam quæ prius dicta fuit ἐνδελέχεια, poſt ἐντελέχειαν dici cœpiſſe, & in locum τοῦ Δ ſucceſſiſſe, τὸ τ: Budæus ait ἐντελέχειαν dici quaſi τοῦ ἐντελοῦς συνοχήν, i. perfecti corporis cõprehenſionem: quæ etymologia, an quemadmodũ probe quadrat animæ, ita motibus quoq; conueniat, ſecum expendat lector. Sane Ariſtoteles utrobiq; eodẽ nomine uſus eſt. Cum proinde utrumq; agat.) Sunt qui legi oportere æſtimant loco hoc, perinde: ſed & alibi Rodolphus non ſemel dixit in hunc ſenſum proinde, qua in re & F. Quintilianum habes autorem.

DE SVBIECTO, Caput XIII.

Svbiecti nomen, in uarias ſignificationes dictum eſt. Dicimus enim ſubiectum (unde origo eſt nomini) id quod iactum eſt ſub aliud. Vnde inquit Poëta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapſus. Item per translationem: Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos. Iam in pronunciatis ſubiectum eſt, de quo aliquid dicitur: ut cũ dicimus, homo eſt animal, homo eſt ſubiectum, in quo eſt aliquid: ut prudentiæ ſubiectum hominem dicimus, & ſubiectum formæ materiam. Dicimus etiã id, circa quod tractatus, actioq; rei cuiuſpiam uerſatur: ſic ſubiectum uiſus, colorem dicimus: ſubiecta artium, ea quæ præcipue ſibi conſideranda ſumpſerunt. Dicitur & aliter, octo enim ſignificationes fecêre, ſed quo modo uel plures fieri poſſent, & quæ omnes recidant in eas, quas diximus. In præſentia aũt nobis ſit ſubiectum, adiacentium quidem id, cui aliquid ineſt: actuum uerò, & iſtud ipſum, & illud etiã quod actioni alicuius eſt obiectũ. Illi nanq; actus, qui aliquid extra ſe efficiunt, neceſſe eſt habeant ſubiectum, ex quo proficiſcãtur: deinde aliud, quod expoſitum ſit ipſis, & in quod tendant: ut calefacere, primũ oportet in igne eſſe, is enim eſt qui calefacit. Deinde niſi ſit aliqd, in quod explicet uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit calefacere.

facere, primùm oportet in igne eſſe, is enim eſt qui calefacit. Deinde niſi ſit aliquid in quod explicet uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit calefacere. Agentium enim actus (inquit Ariſtoteles) in patiente ſunt accommodato. Sentiẽdi autem & intelligendi ea, quæ obiecta dicuntur, non ſunt fortè niſi nominis ſimilitudine ſubiecta. Sentiẽdi enim ſubiecta, efficientia uerius dicentur. Color enim per aëra perſpicuum, inuiſibilibus quibuſdã ſimulachris, & imaginem ipſius perferentibus, ſparſus, ubi incurrerit in oculum, ferit ipſum, & ad uidendum excitat. Sic ſonus auditum mouet, & odor olfactum: & reliqua quæ ſentiũtur, ubi partem illam corporis noſtri, qua percipi poſſunt, attigerũt, euocant animæ uim, quæ per eam ſe partem exerit, & ad ſe apprehendenda impellunt. Quæ mens noſtra deinde accepta à ſenſibus, cognoſcit primùm: deinde uariè multipliciterq́; compoſita inter ſe atq; diuiſa, formas omnes, rerum habitudinesq́;, & genera, ordinemq́; cũctorum elicit, diſcernit, diſponit, inq́; uarios artium, ſcientiarumq́; diſtribuit uſus. Hæc ergo ſi intuebimur, facile nobis liquebit, ſenſum quidem re uera ab ijs quæ ſentiũtur pati: mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandã & ſimulachrum patiẽdi accipere. Quò fit, ut exiſtentia tantùm & præſentia ſentiri poßint: intelligan-

tur autem & abſentia, & quæ interierunt, quæq́; nondum ſunt nata. Sic ea quæ ſenſibus obijciuntur ſimiliora ſunt efficiẽtibus. Artes omnes ſcientiæq́;, eis, circa quæ uerſantur comparatæ, pronunciatis poterũt adſcribi. Ea cuiuſmodi ſint, ſuo loco dicetur. Subiectum autem proprie omniũ id eſt, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσίαν, nos eſſentiam (ſi per grammaticos liceret) uerbum è uerbo diceremus, nunc ſubſtãtiam dicimus. Huic enim reliqua omnia ſunt innixa: hæc receptaculum eſt fundamentumq́; omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, ſi ſubſtantiæ comparetur, adiacentibus accedit: ſin reliquis conferatur adiacentibus, ſubiecti habet uicem, nõ quidem ut in ipſa ſint adiacentia, ſed quòd nequeant niſi illius interuentu, ea præſertim quæ corpori adiacent, in ſubſtantia reponi. Neq; enim quicquam album uel nigrum ſine ulla magnitudine cogitare poſſumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiuſmodi quicquam. Quare ſi dicam muſicum album eſſe: muſicum certum eſt à muſica dici, id autem eſt adiacens. Patet ergo, non eſſe ſubiectum albi. Sic iuſtum probum eſſe, iuſtus non eſt ſubiectum probitatis: iuſtus enim à iuſticia nomen habet, iuſticia uerò nõ ſubiectum eſt probitatis, ſed ſpecies. Si autem dicã hominem pruden-

dentem eſſe, homo eſt ſubiectũ: ſubſtantia enim eſt homo. Ita aquam frigidam, aqua ſubſtantiæ eſt nomen. Ita bouem occidi, bos ſubſtantia eſt, in quam tendit occidendi actus, ſic ut in ipſam ſe recipiat. Ex quibus facile perſpicitur id, quod diximus, ea quæ ſenſibus, mentisq; agitationi expoſita ſunt, nõ ſatis rectè ad hanc noſtram rationem poſſe ſubiecta dici. Quid ergo? ſi quis cum quærat de illis, per hunc ſe quærere locum credat, erratum erit? Erit quidem, ſed cuius iubeam ſecurum eſſe qui inuenire cupiet. Id enim agat, ut inueniat: ſi poteſt ex proprijs locis, optimum quidem erit: certiore namq; curſu intentionem mentis diriget. Sin minus poteſt ex proprijs, at undecunq; poteſt, dummodo inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia diſcuntur, non quàm exacte præceptionum fines diſtinguas, ſed quàm commóde illis utare, ſolet æſtimari.

Scholia in caput 15.

Pedibusq; rotarum Subijciunt lapſus.) Locus eſt ſecundo libro Aeneidos. Parcere ſubiectis.) Aeneidos 6. Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tuſculana pronunciatum uocat, quod Græci ἀξίωμα, Marcus Varro proloquium, hodie partim enunciationem, partim propoſitionem appellant, Ariſtoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea eſt oratio perfecta, uerum, falſumue ſignificans: Vt, trahit ſua quemq; uoluptas. Non omnia poſſumus omnes. Adeo à teneris conſueſcere multum eſt. Octo enim ſignificationes fecere, ſed quõ uel plures fieri poſſent.) Fecere, inquit, octo ſignificationes uerbi huius, ſed ita id fecerunt, ut ad hũc modum fieri poſſent & plures, quæ tamen oẽs non tam fuerint

diuerſæ ab iis,quas diximus, quin in eas poſſint recidere.

Vt caleſcere primũ oportet in igne eſſe.) Ita quidẽ habet ἀντίγραφον: at ſenſus requirit ut calefacere legamus. Agentium enim actus.) Id uulgo hunc in modum efferri cõſueuit: Actus actiuorum ſunt in patiente prædiſpoſito. Ex Ariſtotele 2.lib.de Anima. Sentiendi enim ſubiecta, efficientia uerius dicentur.) Obiecta,inquit, ſenſuum, agunt potius in ſenſus ipſos, quàm illorum actioni ſubiiciantur: ac rurſum ſenſus, etſi agere uideantur,patiuntur tamen uerius,quam agãt. Id quod de auditu,guſtu,odoratu,tactu,quæſtionem nõ habet. De uiſu ſunt,qui diſſentiant. Qua de re compluſcuſa Macrobius lib.7.circa finem,& Aulus Gellius lib.5. cap.18.ut præter eam diſcertationem illam Ariſtotelis in libro περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητικοῦ aduerſus Platonem. Quod ex decẽ primis rerum generibus.) Hæc à dialecticis enumerantur,ſubſtãtia,quantitas,ad aliquid,qualitas, actio,paſſio,ubi,quando,ſitum eſſe,& habere. Græci οὐσίαν,nos eſſentiã.) Quintilianus lib.3.cap.7. Ariſtoteles,inquit,elementa decem conſtituit, circa quæ uerſari uideatur omnis quæſtio, οὐσίαν, quam Plautus eſſentiam uocat,nec ſane eſt aliud eius nomẽ Latinum,&c.Meminit idem autor eiuſdem uocis lib.2.cap. 15.Et rurſum 8. lib.cap.3. Multa, inquit,ex Græco formata noua ac plurima à Sergio, Flauioq;,quorum dura quædam admodũ uidentur,ut ens & eſſentia, quæ cur tãtopere aſpernemur nihil uideo,niſi quòd iniqui iudices aduerſus nos ſumus,ideoq; paupertate ſermonis laboramus.Seneca in Epiſtola quadã negat, τὸ ὂν καὶ τὴν οὐσίαν Latine exprimi poſſe. Qua de re plura Laurentius Vall.Sed ut hoc obiter annotemus:apud Plautum(niſi me fefellit lectio) nõ reperi eſſentia uocem,quapropter & in loco Quintiliani nõ legendum arbitror Plautũ,ſed Plautiũ iuxta ueterũ exẽplariũ fidem.

Sed quod nequeãt niſi illius interuentu.) Id hodie in ſcholis,haud ſcio quam apte,dici ſolet ad hunc modum: duplex eſſe ſubiectum accidentium, unum quod,alterũ quo. Subiectum quod,illud uocãt,cui ipſa accidentia uere inſunt: ut eſt ſola ſubſtantia. Subiectũ quo,ſine cuius interuentu,principali illi ſubiecto ineſſe non poſſunt, quod genus eſt magnitudo,id eſt,quantitas continua.

DE CAVSA EFFICIENTE

Caput XIIII.

EXterni loci ſequuntur, quorum prima ſunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi iſtius impetratam uelim: quemadmodum in reliquis nonnullorum nominibus, non aduerſas optauerim lectoris aures. Vt enim traderem locos alia diſtinctione & ordine, quàm ſunt ab alijs ante me tractati, res ipſa mihi perſuaſit. Oportebit itaq; penes illam, ut huius facti mei, ſic nominum ipſorum, uel rationem eſſe, uel culpam. Nec inueni ſanè quo alio nomine cōplecterer cauſas & euenta, quàm cognatorum: cum ſint alteris altera naſcendi ac proueniendi origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) cauſæ & euenta. Cauſas Ariſtoteles, quiq; ſecuti ſunt eum, quatuor fecerūt: materiam, ex qua res eſt: formā, per quam eſt: efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta ſunt: efficientem & finem dicemus. Cauſam igitur in præſentia dicimus rem, cuius ui euenit aliquid. Vt autem aliqd eueniat, neceſſe eſt eſſe id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formariq; res poßit. Deinde id, ſi nō aliquo ad agendū moueatur ſtimulo, iners ſegneq; manebit: adeo nihil fit in rerū natura temerè, & cui ratio non conſtet, omniaq; propoſitum ſibi deſtinatumq; finem habent, propter quem faciant cuncta. Qui tametſi rebus ipſis

nonnunquam ſit ignoratus, ut ſunt ea, quæ expertia ſenſus, naturæ tantùm in agendo ſequuntur impetum: autor tamen ille conditorq́; nouit, cuius in agendo numini & iuſsis parent. Id ergo quod faciendæ rei præbet operã, efficiens eſt. Id cuius gratia fit res, finem uocamus. Vltimũ eſt enim in agendo, & quod ubi conſecuti ſumus, deſinimus ulterius tendere. Eſt autem potiſsima cauſarum omnium finis. Nam materia formæ expers, rudis eſt & inculta, nec in ullius rei tranſit nomen. Forma ſi deſit efficientis uis, prouenire nequit: efficiens niſi finis cupiditate permotum, manet ocioſum. Facile itaq; liquet, finem, quãquam uſu effectuq́; poſtremus ſit, omnium tamen eſſe propoſito atq; inſtitutione primum. Efficientiũ duplex eſt conditio: Alia nanq; neceſsitatem in agendo ſequuntur, alia delectum. Neceſsitate agunt, quæcunq; conſilij iudicijq́; expertia ſunt: ut ignis propoſito ſibi quod uri poſsit, nequit non urere. Et terra uerno tempore nõ herbam, non quicquid aliud pro loci, cœliúe ingenio ſolet, poteſt non procreare. Delectu agunt, quibus liberũ eſt agere uel non agere, ut hoïes illis in rebus, quas cõſilio, rationeq́; adminiſtrãt: fortaſſe & brutorũ nõnulla, quæ docilia ſunt, & iudiciũ quoddam quandamq́; deliberationis imaginem habent. Quanq̃ Ariſtoteles putat, non agere ea, ſed agi potius

ſius:proinde enim ut ſpecie rerum perceptarũ mouentur, rapi: nec cõtra id quod uidetur obniti poſſe: opinionemq́; ſequi nõ quam uelint, ſed quã à rebus acceperint: nec poſſe nõ trahi eò, quod expetendũ ipſis uidetur: nec non fugere, quod apparet uitandũ. At uerò *ſi nõnunquam inter duo uelut in ancipiti pendeãt, id nõ euenire, quia cõſilio in hãc uel illã deducãtur partem: ſed quia duabus propoſitis rebus, & ex æquo ferè ad ſe rapiẽtibus, nõ aliter quàm nauis inter diuerſos diſsidẽteſq́; deprehẽſa fluctus, incerta & dubia uidetur cui potiſsimũ cedat: utq́; illa perſæpe, nõ quà gubernatori uiſum eſt agitur, ſed quà undarũ uiolẽtior rapuit cumulus: ſic iſta nõ ſuum nutum habẽt, ſed inditã tãtùm à rebus commodi aut incommodi ſpeciem ſequũtur.* Hominem *autem cum diu multumq́; pẽſitata re deliberauerit, nõ tamen quod res ſuadet, ſed quod animus iubet, ſequi crebrò uidemus.* Poteſt *enim in ea, quæ deliberãdo damnauit, præceps cõtra cõſilij ſui ſententiã ruere: & cõtrà, toto impetu fugere, quæ ſibi maxime expetenda ſunt uiſa.* Verum *hæc utcũq; ſint, nõ planè liberũ eſſe brutis agẽdarum rerũ arbitriũ, nõ uidetur abhorrere uero: delectu tamen agere, quando bonarum eſt ipſis malarumq́; rerum diſcrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet.* Rurſus *quæ neceſsitate agunt,*

 eorum

corũ quædã naturæ conatu, alia externa ui agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principium eſt intra ipſa, nullo externo adiuuãte: ut ignis urit, quoniam caloris uis qua urit, natiua eſt ipſi. Itaq; non deficit res iſtas agendi uis, neque ceſſant agere, quãdiu eſt copia ipſis alicuius, in quod efficaciam ſuam explicare poßint. Violentè uel (ut diximus) ui externa agere dicuntur, quibus ab alio uis eſt agendi inſerta: ut aqua feruens calefacit, uerum non ſua, ſed ignis ui, à quo calorem accepit. Sic lapides, & ſi qua alia mittuntur tormentis, ſupra ſe & in ſublimi poſita diſijciunt, non proprio impetu, ſed eo qui iacentium uiolentia ipſis eſt intortus. Itaq; non eſt diuturna uis iſtorum, ſed renituntur, franguntq́; quantum poſſunt inditum ſibi conatum, & ſtatim redduntur naturæ ſuæ. Inde fit, ut initio uehemẽtißimus ſit ipſorum motus, ut qui ſit impellenti proximus: ſpacio deinde paulatim amittat uires, & elangueſcat. Sed eis quæ neceßitate agunt, ad agendum ſufficit, ut poßint agere: quæ uerò delectu aut conſilio, ut etiam uelint, eſt opus. Quæ cauſa eſt, quòd in cõtrouerſijs ijs, quibus factum nec ne ſit aliquid, quæritur, colligi ſolet, uoluerit: deinde potuerit ne qs facere id, quod arguitur feciſſe: quæ ſi probata fuerint, facilima eſt ei quod tertium ſumi ſolet, id eſt, quod fecerit,

pro-

probandi uia. Eſt & alia efficientium diſcretio. Quędã enim ſunt(ut Græci aiunt) κύϱια, hoc eſt, precipua & imperantia: quædam obſequuntur & miniſtrant. Et horum, alia agunt, alia agendi ſunt inſtrumenta: ut in domo facienda, architectus imperat, qui quomodo fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem ſculpit, qui parietẽ extruit, qui cædit aptatq; materiam, miniſtrat. Inſtrumẽta ſunt, ſecures, terebra, mallei, & quæcunq; ſunt alia, quibus opus ſuum explicat. Sic in bello, ciuitas uel princeps autor rerum gerendarum imperat: miles obſequitur: equi, arma, omniſq; copia impedimentorũ militarium, inſtrumenta ſunt belli. Sed de efficiente hactenus.

Scholia in caput 14.

Sed materia & forma in partibus.) Hoc eſt, in loco totius & partiũ: ſupra cap. 9. Nec in ullius rei trãſit nomen) id eſt, Materia formæ expers, neq; homo, neq; leo, neq; aliud quiduis eſſe dicitur, etiãſi nihil horũ oĩm eſt, quin ex ea fieri queat. Efficientiũ duplex cõditio.) Hæc in Topicis Cicero. Fortaſſe & brutorum.) Hac de re longa diſceptatio eſt apud Laurentium Vallam lib. 1. in dialecticen cap. 9. Porrò ad totum hunc cauſarum locum planè intelligendum, plurimum cõtulerint ea, quę Ariſtoteles habet ſecundo libro Phyſicorũ, & Cicero in Topicis. In ijs controuerſijs.) Hoc egregie facit Cicero pro Milone, & Sexto Roſcio Amerino.

DE FINE
Caput XV.

Finem potiſsimum eſſe cauſarum diximus. Is enim eſt, cuius gratia omnia agunt. Agunt autem

tem omnia boni alicuius gratia: & quicquid bonū eſſe ſibi, uel natura monſtrauerit, uel ratio perſuaſerit, in id feruntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus diſcreta erit, eodem & finiū ſumemus diuerſitatem. Quædam enim ſunt per ſe bona, quædam quia alijs cōferunt, bona dicūtur. Quæ per ſe ſunt bona, ea certum eſt ſumma eſſe, & ſupra quæ nihil ſit expetēdum. Ea ſunt (ut breuiſsime dicamus) ſtatus uniuſcuiuſq; rei in ſuo genere pfectiſsimus. Summum itaq; ignis bonum eſt, & ſupra quod nihil requirat, eſſe maxime calidum & ſiccum: & aquæ, maxime humidam eſſe & frigidam. Sic arboris, ſic bouis, ſic equi, perfectiſsima illa abſolutiſsimaq; habere, quæ ſibi tribuit in ſuo genere rerum natura. Hominis etiā, nō qua uiuit, qua ſentit, ſpectādum eſt ſummū bonum, ſed qua mentis eſt atq; cōſilij capax: hac enim maxime cēſetur homo. Conferentia dicuntur, quæ ad ſumma conſequenda adiumento ſunt, ut cibus, potus, ueſtis, & reliqua quæ tuendæ hominis uitæ cōducunt. Nec enim perfecte, id eſt feliciter uiuere poteſt quis, ſi ea conditione ſit, ut uiuere omnino non poſsit. Sed bonorum atq; proinde finium quandoq; ratio initur pro ſingularum rerum conditione, quam habet in genere ſuo quæq;, quemadmodum iam prædiximus: & ſicut dicimus, ædificantis finem eſſe domum: & belli fi-

nem

nem uictoriam: quæ quidem eſſe in ſuo genere ultima uidentur, neq; enim ædificat amplius ille, neq; hic bellum gerit, ubi domum fuerint atq; uictoriã conſecuti. Quod autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum eſt parietem finem quendã eſſe, ſed non ultimũ: quia domus cauſa paries paratur: ſic & hic, cum tormenta inſtituit ſubruendis muris perturbandiſq; defenſoribus, oppidorũ expugnãdorũ gratia hæc agit: ergo & hic finis quidem eſt, ſed medius & uictoriæ conferens. Quandoq; uerò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta alterum alterius uſibus uidentur addicta, quoniam omnia melioribus ſeruiunt. Sic ſi oĩa quæcũq; ſunt, uno uelut complexu colligamus, quemadmodum unum eſt ſummè & ſine ullo perfectionis detrimẽto bonum, ſic nunc eſt ultimus oĩm finis. In eis uerò, quæ in media ſunt rerum ſerie ſita, alterum incumbit alteri, prout eſt cuiuſq; magis minuſúe cõſummata natura. Sic igitur in equo eſt duplicem intelligere finem: alium naturæ ſuæ: itaq; ferocem indomitũq; eſſe, & nullis obnoxium habenis, optimum in ipſo fuerit, quod naturæ ſuæ accommodatius id eſt, quàm ſeſſorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frãgiq; in gyros. Nec enim omnibus tãtus ingenitus eſſet libertatis amor, ſi ſerua naſci, melius ipſis fuiſſet. Alium cõtrà finem in

ipſo accipimus, ut humanis uſibus accommodatus eſt. Sic bonum eſſe dicimus, non quod ſibi maxime cõuenit, ſed quo maxime ſatisfaciat miniſterijs noſtris. Sic terra herbis arboribusq; ueſtita, perfectißima uidetur: quippe quod ijs procreandis eſt nata: at nobis, in fora, in uicos diſpoſita, in ædium templorumq; areas æquata, ſterilis & nuda aptior eſt. Iſtud etiam prætereundum non uidetur, poſſe unius plures eſſe fines, ut alius ſit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipſam pertinet, finis eſt domus: quod ad ædificantem, merces locatæ operæ: quod ad iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uendat. Sic ſtudiorum proprius eſt finis eruditio: at ei us qui ſtudet, poteſt etiam quidem finis eſſe eruditio, ſed fortaſſe eſt uel gloriæ uel lucri ſpes. At patris qui ſumptum ſtudenti præbet, amor incrementaq; filij. Amici quoq; qui ſuaſit, ut aliquando opera fortaſſe & eruditione ſtudentis utatur. Illud etiam dicendum eſt, ut quicq; in agendo primum eſt, ita finem ſibi deſtinat poſtremum. Media quanto magis à primo receſſerint, tantum citra poſtrema ſubſiſtunt. Prima enim ad agendum potißima ſunt, poſtrema ad expetendum: illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in facienda naue, primæ ſunt partes eius q impenſas præbet, cuius finis ſunt opes,

opes, quæ ex ſubuectis parantur mercibus. Illum nauta ſequitur: is namq; non eò uſq; ſe porrigit, uerùm lucrũ ex nauigandi mercede ſpectat. Iam qui nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipſa ſit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras funesq; parant, non illi nauẽ ſpectant, ſed ut materiam ſolam præbeant, inſtrumentum nauticum parent. Quo fit, ut uirtus, quoniam optima eſt, laboribus & ſudore quæratur, ut quæ in arduo ſit & longiſſimè poſita, cuiq; parandæ omnia alia ſint deſtinata. Vicia uerò & uilia oĩa, ad manum ſint, & (ut inquit Heſiodus) cumulo liceat accipere.

Scholia in caput 15.

Agunt autem omnia boni alicuius cauſa.) Quiſquis agit, is idcirco id facit, quo conſequatur aliquid, quod aut re uera bonum ſit, aut certe ipſi tale eſſe uideatur. Vide Ariſtotelem in principio Moralium. Nec enim omnibus tantus eſſet ingenitus libertatis amor.) Pulchrum me hercules hac de re carmen eſt Seuerini Boethij, de conſolatione Philoſophiæ lib. 3.

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immenſum
Legibus orbem prouida ſeruet &c.

Sic arboris; ſic bouis.) Vide Vallã lib. dialectices 1. cap. ult.
Sic bonum eſſe dicimus ſibi.) Laurentius Valla, ei quàm ſibi, dicere maluiſſet. Poſſe unius plures eſſe fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipſe Rodolphus explicat capite ſequenti: meminit item eiuſdem Rodolphus lib. 2. cap. 4.
Sed fortaſſis eſt uel gloriæ uel lucri ſpes.) Cur non potius gloria aut lucrum ipſum? Certe nemo nauat operam literis ad conſequendam gloriæ aut lucri ſpem: ad lucrum aut gloriam ipſam multi. Vt quæ in arduo ſit.) Huc refer Homericum μῶλυ nigra radice, flore lacteo; mortalibus uero inuen

tu difficilem.Item Poetæ locum de aureo ramo.lib.6.Aenei-dos. Et,ut inquit Heſiodus,cumulo liceat accipere.) Expo nit quid ſibi apud Heſiodum uelit τὸ ἰλαδὸν. Verſus porro ipſius poetæ ſuper hac re ſic habent:

> Τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστὶν ἑλέσθαι,
> ῥηϊδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει
> τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν,
> Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.

Eſt & prouerbium apud Græcos σύντομος ἡ πονηρία, βραδεῖα ἡ ἀρετή, id eſt,compendioſa res improbitas, uirtus lon ga.Vide prouerbium,Difficilia quæ pulchra.

DE EVENTIS
Caput XVI.

POterant(quod ad euēta pertinet)uideri ſuffi-cere quæ de cauſis diximus.Neq; enim melius ratio uarietasq; euentorum cognoſci aut tradi po teſt, quàm ex cauſis: nos tamen ſi quid uel propri-um eſt huius loci, uel hic dicetur fortaſſe commo-dius,exequamur. Euentorum *autem primū no-bis eſt ſumēda pro cauſis differentia. Vt enim ſunt cauſæ efficiens & finis, ſic euēta poſſumus dicere, eſſe effectum & deſtinatum. Quod enim fit ab effi-ciente,effectum dicere libet,quādo effectus nomen aptiſſime efficienti cōiungitur. Cicero quidem pro miſcue effecta & euēta ea,quæ à cauſis fiūt,uocat: ſed cauſam (ut quod ex uerbis illius perſpicere li-cet)ad ſola efficiētia redegit. At uulgo effectus no men tam late extendimus,quā cauſam. Mihi ad lo-quendi uſum & ad propriā noīs uim, euenta com-*

modius uidentur dici, quæcunq; ex cauſis oriũtur: Euentáq; efficientium, rectiſsime effecta dicemus: quando efficientis & effectus noĩa iuncta ſunt arctiſsime: & in eodem genere, alterum agentis, alterum patientis præ ſe fert faciem. Eritq; hic locus nobis quẽadmodũ cauſarũ duplex: ſicut enim ille diuiditur in efficientia & finem, ſic iſte diuidetur in effecta & deſtinata. Fiunt autem iſta plerunq; cauſæ & euenta, prout uariæ ultro citroq; comparantur: ſuntq; eadem etiã perſæpe & fines, & efficientia, & effecta, & deſtinata. Vt in ædificatione, is cui ſtruitur domus, primũ efficiens, & domus finis eſt ultimus. Quæ aũt media ſunt, architectus, fabri, inſtrumenta, ſi domum ut effectũ accipimus, efficiẽtia ſunt: domino uerò cõparata, effectorũ obtinent locũ: ſin domum ſtatuimus finem, deſtinata ſunt: at domini reſpectu, quia parandis ipſis inſumitur opera, medij quidam ſunt fines. Idem enim finem eſſe & efficiens, nihil repugnat, non modò diuerſis, ſed idem etiam, dũmodo diuerſa ratiõe conparatũ: ut qui domũ ædificat qua ipſe utatur, efficiens eſt domus, quatenus eã ædificat: & finis quatenus eã propter ſe, hoc eſt, habitandã ſibi parat. Sic forma & finis idẽ eſſe poſſunt: forma enim oĩs fere actionis proximus eſt finis. Materia & finis, materia & forma, efficiẽs & materia, efficiens &

for-

ſorma, nequaquam poſſunt in idem cõuenire. Neq; enim nauem fabricanti, finis eſſe poſſunt ligna, è quibus ipſam fabricatur: neq; idem eſſe ligna poſſunt, quod forma nauis: ſed neq; ligna, neq; forma nauis, neq; alia quæuis huiuſmodi queunt ipſa ſeſe efficere: quod neceſſe eſſet, ſi idem & efficiens eſſe, & uel forma uel materia poſſet. Huius etiam admonendi ſumus, cuiuslibet euentus in ſuo genere unam eſſe cauſam: & contra quoq;, cauſæ cuiuslibet unus eſt per ſe & proximus euẽtus. Quod prædiximus autem, eſſe nonnunquam plures unius rei fines, id non obſtat iſti quod iam dicimus, quod uel ex uerbis illis perſpici poterit. Aedificantis enim finis unus & ſolus, eſt domus: ad quem cum peruenerit, ceſſat. Quod aũt præter domum uel lucrum, uel aliud quicq̃ pro opera petit, id non facit quatenus ædificans eſt, ſed quia uel inops uel auarus eſt. Sic etiam fortè gloriam ſperat ex opere: uerũ non quantũ ædificãs, ſed quia aliquà id ſibi putat profuturum. Poteſt itaq; quis, ut non ſequantur iſta, ædificare: ut non fiat domus, ædificare non poteſt.

Copioſus eſt hic locus cauſarum & euẽtorum, & in uarios patẽs uſus. Huc enim fere redeunt cuncta, quæcunq; in cõſilio hominum deliberationeq; uerſantur. Duo enim iſta in conſulendo maxime ſequimur, expediat, nec ne, & an fieri poßit. Quorum

rum quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri poßit, ex efficientibus. Quicquid enim utile, id alicui rei conſequendæ utile oportet eſſe. Sed quicq̃d fieri poſſe uolumus, maxime ex efficientis facultate poterit oſtendi. In laude etiam & uituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum utraq; illa, non alia re certius uerimq; conſtent, quàm effectis & fine. Ad uirtutis uerò rationem præcipue pertinet finis, quando multis in rebus non tam refert, quid facias, quàm ob quam cauſam facias. Et idem factum, alius ut ob iram inconſultumq; mentis impetum uituperabit, alius ut magnanimitate & cõſtãtis uiri propoſito dignum laudabit. Sic honeſtũ, quia per ſe expetendum dicimus, quod ultimi finis proprium eſt, ex deſtinatis uel maxime dignoſcetur. Neq; hæc tamen eò pertinent, ut uel hos locos à reliquis quæſtionibus, uel ab his quæſtionibus reliquos locos excludendos putem: neq; ſi maxime conuenire iſtis dico, idcirco ſolùm conuenient. Varia eſt horum omnium ratio, & de quibus perpetuum nihil ſemel poterit præcipi: ſed q̃d optimũ ſit, rerum præſens uſus melius docebit.

Scholia in caput 16.

Poterant quod ad euenta attinet.) Euenta ſunt, quæ ui atq; impulſu cauſarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia deſtinata dicuntur. Effecta, quæ fiunt à cauſis efficientibus. Deſtinata quæ in certum finem aliquem ordinantur. Sed cauſam, quod ex uerbis illius perſpicere licet, ad ſola effici-

 entia

entia redegit.) An Cicero de ſola loquatur cauſa efficientis uiderit Rodolphus. Boethius certe in cōmentarijs ijs, quos ſcripſit in Ciceronis Topica, ſecus docet. Verba eius ſi quis requirat, ſic habent: At uerò M. Tullius principalem cauſarum diuiſionem facit in ea, quæ efficiunt aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam cauſam conferatur, in qua motus principium cōſtitutum eſt. Id uerò ſine quo non fit aliquid, tum ad intellectum materię transferatur, uel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatem: tum ad reliquas cauſas ducatur, ut paulo poſterius apparebit. Hæc ille. Quanquam quid ego autorem laudo Boethium, cum ipſius uerba Ciceronis facile idem declarent? Aes certe materia eſt ſtatuæ, & ſapientia non tam efficiens quam forma eſt ſapientis: quibus exemplis uſus eſt Cicero. Quæ huc aſſcribenda putaui, non ut incuriæ arguerē Rodolphum, ſed ut diſpiciat inquiratq́ diligens lector, ecqd aliud ſibi is uelit, quàm uerba eius prima (ut aiunt) fronte præ ſe ferunt. Sic forma & finis.) Ariſtoteles 2. lib. Phyſicorum ait, formam & finem poſſe idem eſſe numero, cauſam effectricē ſpecie eandem cum his eſſe poſſe, numero nō poſſe. Itaq; quod ſubiungit Rodolphus, cauſam efficientem & formam non poſſe eſſe idem, de numeri nimirum identitate accipiendum eſt, non de ſpeciei. Cuiuslibet euentus in ſuo genere unam eſſe cauſam.) Qui tantùm unam? An non plures interim cauſæ ad unum aliquid efficiendū concurrunt? Concurrunt quidē, ſi de quibuslibet cauſis loquaris: At Rodolphus de ſola loquitur cauſa proxima, & de eodem generē cauſarū. Contra quoq; cauſæ unius unus eſt per ſe & proximus euētus.) Recte illud, per ſe & proximus. Alioqui cauſæ unius plura nonnunquam eſſe euēta quid uetet? Ignis proxime ac per ſe cauſa caloris eſt. Quod autem hinc in luto ſequitur induratio, in cera mollities, hæ uelut acceſſiones quędam ſunt primi illius euentus, & effecta (ut ita dixerim) ſecundaria. Quod prædiximus autem.) Dilutio eſt obiectionis, quæ oriri poſſit ex ijs, quæ dicta ſunt capite proximo.

Quando multis in rebus non tam refert quid facias.) Tale quiddam & Quintilianus habet lib. 12. cum oſtendit, à uiro etiam bono, non bonā interim cauſam poſſe defendi. Meminit eiuſdem rei idem autor libro tertio, & item quinto.

DE LOCO
Caput XVII.

Appli-

APplicita placuit uocare, quæ addita rei extrinſecus, non ſunt quidem cauſa eius, præbent tamẽ illi denominationem. Ea ſunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus cõnexa, tria uidelicet è primis rerum generibus, id eſt prædicamentis, illa ſcire, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiũctorum nomine iſta complectitur: nos adiuncta credimus illa eſſe, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his diſtent, ſuo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile uidere. Equidem inueniendorũ locorũ hãc unã mihi perſuadeo fuiſſe cauſam, ut quæcunq; uel in rebus ſunt, uel attingunt ipſas, uel quæ undecunq; accita ad ipſas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem proſint: ea in certum concluſumq́; redigeremus ordinem, pro cuiusq; qualitate, quam habent, propoſitæ rei, comparata. Sic enim facillime poſſe animum certa & non fallente uia, quæcunq; de re quaq; dicenda ſint, eruere: ſi quàm minimo errore perplexa, & ſuæ quæq́; reddita naturæ intuenda ſibi darentur. Placuit ergo mihi quàm exactiſsime, ſimul & quàm aptiſsime poſſem, cuncta diſtinguere: quæ fuit etiam cauſa mihi addẽdi noua plerisq; nomina, ne ſi in eadẽ ſubinde reuoluerer, aut aliqua manerent non noĩata, aut diligentiæ ratio, quam in ſecernendis ſumpſeram rebus, ea confun-

dendis rurſus nominibus uel omittendis, mihi periret. Itaq; iſta & applicita uocauimus, & ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. Cum pateant enim latiſsime, & per omnem fere rerum eant naturã: nec, ut Cicero ſenſit, ad ſolum pertinent Oratorem iſta, ſed multum philoſophis etiam, cum qui naturas rerum ſcrutantur, tum uel maxime qui mores hominum formant, quodq; conſequitur, & medentibus, & reſpõdentibus de iure, locus, tempus, & reliqua connexa tractantur: non eſt ergo uiſum mihi, cum ſint iſta genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiã quam rerum nobis amplitudo oſtendit, tradendo anguſtius, ad inopiam redigere. Pendent itaque totæ quæſtiones, pleræq; ex loco, pleræq; ex tempore: ut an reddat Arethuſa fons Alphæum amnem, ex Elide ſubter maria tranſmiſſum: tota ferè ex loco ſpectatur quæſtio. Sic etiã, Nilus oriatur'ne ex montibus Aethiopiæ, quod Ariſtoteles negat, Ptolemæus ait: an, ut Iuba autor fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis propemodum uidetur eſſe, poſſint'ne diuturnitate ſiccari maria, & ſicca rurſus obrui aquis. An ad ultimum habitantibus orientem Indis, ſol in exortu continuò ſupra uerticem ſit poſitus, ut Herodotus credidit. An ſint populi, quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio ſit di-

es.

es. Et de connexis tanto plura poſſunt quæri, quanto per plura ſpargũtur, quàm locus & tẽpus. Quis dubitet ergo, cum uideat extra rhetoris fines quæri de iſtis, quin poßint etiam ex ijs argumenta deduci? Locum autem in præſentia non uelim tam ſcrupuloſe accipi, quàm ab Ariſtotele acutiſſime quidem, ſed aſtrictius quàm noſtro inſtituto conueniat, definitus eſt. Ille enim dixit locum eſſe extremum illud circumfuſi unicuiq; rei aëris, uel aquæ, uel quocunque alio contimetur. quod quantũ ad loci rationem pertinet, ſit immobile. Quod eſſe quidem reuera proprium cuiuſq; rei locum nõ eſt negandum: ſed nos de loco loquimur, quemadmodum Vergilius, qui ait: Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt. Et: Deuenere locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia. Et ſicut uulgo quærentibus quo in loco quis ſit, reſpondemus, in foro, & in urbe, & ruri eſſe. Sane multa ſunt locorum diſcrimina: ſed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perſpici. Locorum igitur diſcretio, uel ex ipſis quatenus loci ſunt ſumitur, uel ex ijs quæ circa ipſum ſunt ducitur. Et eorum quædam naturæ ſunt, alia hominum opere uel opinione acceſſerunt. In locis ipſis differentia eſt, qua rem uel hîc uel ibi eſſe dicimus: & qua alium locum diſtantem, alium uicinum: & alium amplum, alium anguſtum:

alium ſublimem, alium humilem uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura', ſunt, maritimus ne an terreſtris, an aërius ſit: aquoſus an inaquoſus, & planus an montoſus, & aſper an mollis, & occultus an conſpicuus, lucidus an obſcurus: aduſtus ſole, an frigore rigens, an inter utrunq; temperatus: peſtilẽs an ſaluber, ſterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius deſertus dicitur, ſacerq; & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudẽdus & honeſtus. Iã urbs, rus, domus, forum, templum, uicus, pro locis ſunt. Iam prouinciæ: ut in Italia quem, in Germania, in Hiſpania eſſe dicimus. Iam ſingulæ urbes ut Romæ, Capuæ, Tarenti eſſe. Sic in ciuitate, & in patria, & peregre eſſe. Sed multa eſt adhuc (præter hæc quæ recenſemus) diuerſitas, & propemodum immenſa. Per omnes enim argumentorum locos, & quidẽ uarie numeroſeq;, poſſunt iſta diduci: ſed nobis omnia complecti, nec animus eſt, nec eſt neceſſe. Satis fuerit hac in re quærere uolentibus, hactenus aperuiſſe uiam. Non enim in abſtruſo latet res, ſed in proximo poſita, niſi cõniuere uelimus, non poteſt nos fugere. Huius loci eſt, quicquid in laude & uituperio, de patria, de ciuitate in qua natus quis, educatus, eruditus eſt, ponitur. In conſilijs etiã perſæpe ualet. Hinc illa Macedonũ interrogatio: Ecqd Ro-

mani uolare poſſent? aut quo pacto Macedoniæ mõtes eſſent tranſituri. Hinc Annibalis in Italiã trãſgreßi exhortatio militũ, ut acriter pugnarēt, q̃ppe q̃à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clauſi, nulla ſperarent effugia: at cõtrà Romanis, timidis eſſe licere, qui in tuta fugam ſuam conferre poſſent. Hinc Milonis inuidia, quòd P. Clodiũ in monumentis maiorum ſuorum occiderit. Clodij quoq; de uiolatis Bonæ deæ cæremonijs accuſati defenſio, quòd eo tempore non Romæ, ſed Interamnæ fuiſſet.

Scholia in caput 17.

Applicita placuit.) Mea quidem ſententia non paulo cõmodior uidetur, hoc in loco præſertim antiqua capitum diſtinctio. Cæterùm quãdo ita in indice capitũ per Rodolphum deſcripto habetur, nõ auſus ſum uel digitum latum diſcedere ab autographo. Ea ſunt locus, tẽpus, & ea quæ dicimus cõnexa, tria uidelicet &c. Sit ne locus idem quod ubi, & tẽpus idipſum, quod quãdo, nõdum ſatis inter dialecticos conuenit. Sane quæ cõnexa uocat Rodolphus, ea nõ eius modo prædicamenti uidentur eſſe, quod habendi uoce intelligunt dialectici: quin uel maxima eorũ pars ex albo eſt relatiuorum. Id quod facile oſtendunt exẽpla, quæ ponuntur cap. 20.

Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorum uocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, connexa, & contingentia uocat. Equidem inueniendorum locorũ.) Poteram & ego, inquit, applicita ſimul cum contingentibus uno adiunctorum nomine complecti: ni credidiſſem ſingula inuentu fore faciliora, ſi res natura ſua longe diuerſiſſimas in diuerſos etiam locos digeſſiſſem. Hæc mihi cauſa fuit, cur ſeiunxerim ea, quæ Cicero coniunxit.

Ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo.) Si ſola contingentia adiunctorum nomine intelligerentur, iam applicita ab illorum genere eſſent diducta.

At cum utraq; tam ipplicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine complexus ſit Cicero, hinc eſt, uti non tam diducta ab adiunctorum genere, quàm ex aceruo illorum exempta ſint. Atq; hoc eſt quod dicit, ab adiunctorum uel genere diduximus, uel eximimus aceruo. Nec, ut ſenſit Cicero, ad ſolum pertinent Oratorem iſta.) Cicero in Topicis, nõ prorſus, ſed maxima ex parte, ad ſolum pertinere Oratorem hũc locum confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero eſt illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingentia: cum quibus parum commercij eſſe philoſophis, atq; illo etiam tempore fuiſſe Iureconſultis, id notius eſt, quàm ut ullo argumento ſit oſtendendum. Sed quid dicimus? An nõ ea quæ de præſumptionibus ac coniecturis tractant Iureconſulti, ex numero ſunt contingentium? Sunt profecto. Sed quæſtiones illas coniecturales, in quibus non tam de iure quàm de facto quæritur, ij qui id temporis de iure reſpondebant, quo hæc ſcripſit Cicero, ad Oratorem magis quàm ad ſe pertinere arbitrabantur. Quod ut poſſit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum non pigebit aſſcribere. Is ſic habet: Ab adiunctis autem poſui equidẽ exemplum paulo ante: multa ſcilicet adiungi, quæ ſuſcipienda eſſent, ſi ſtatuiſſemus, ex edicto prætoris ſecundum eas tabulas poſſeſſionẽ dari, quas inſtituiſſet, cui teſtamenti factio nulla eſſet. Sed locus hic magis ad coniecturales cauſas, quæ uerſantur in iudicijs, ualet: cum quæritur quid aut ſit, aut euenerit, aut futurum ſit, aut quid oĩno fieri poſſit. Ac loci quidem ipſius forma talis eſt: Admonet autem hic locus, ut quæratur quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem euenerit. Nihil hoc ad ius ad Ciceronem inquibat Gallus noſter, ſi quis ad eũ qui tale retulerat, ut de facto quæreretur &c. Pendent itaque.) Oſtendit exemplis, non ad ſolum Oratorem, ſed ad alios quoq; pertinere locum adiunctorum. An reddas Arethuſa.) Plinius lib. 2. cap. 106. Quidam uerò, inquit, odio maris ipſa ſubeunt uada, ſicut Arethuſa fons Syracuſanus, in quo redduntur iacta in Alphæum, qui per Olympiam fluens Peloponeſiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus Oriatur-ne.) Solinus de Nilo loquens: Originem, inquit, habet à mõte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano appropinquat. Hoc affirmãt Punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidiſſe. Ideo protinus lacum efficit quem Nilidem dicunt. Nilum aũt, tam inde eſſe coniectãt, quod hoc ſtagnũ herbas, piſces, beluas nihilominus procreet, quã in Nilo uidemus. Et quæ ſequuntur. Eadem ferè Plinius lib. 5. cap. 9. Et Seneca quoq; nonnihil hac de re naturalium quæſtionum lib. 4. & ſecun-

do hiſtoriarum libro Herodotus. Poſſent ne diuturnitate maria.) Hanc quæſtionem excutit Ariſtoteles τῶν μετεωρολογικῶν lib.2. An ad ultimum habitantibus Orientem Indis.) De his Indis ita Herodotus lib.3. Eſt autem illis hominibus ſol ardentiſſimus matutino, non, quemadmodū alijs, meridie: eo uſq; efferueſcens, dum tempus eſt à foro diſcedendi, per quod tempus multo magis urit, quam meridianus in Græcia. An ſint populi.) Id quidam dixere fieri in Thyle inſula, alij in Nemo. Vide Plinium lib.2.cap.77. Locum autem in præſentia non uelim tam ſcrupuloſe accipi, q̄ ab Ariſtotele.) Ariſtoteles τῶν φυσικῶν lib.4. poſt longam diſputationē de loco, ὥστε, φησι, τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. Quæri ſolet quomodo dicat Ariſtoteles locum eſſe immobilem, cum ſit accidens, ac proinde neceſſario moueatur moto ſubiecto. Longum ſit hic referre ſententias omnium. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, non abſolute ac omni modo, ſed quod attinet ad rationem loci. Poteſt enim extremum illud corporis ambientis referri ad duo. Primum ad corpus illud ambiens, in quo eſt: atque hac ratione moueri quidem poteſt: cæterùm loci nomen ei non competit: neque enim locus eſt corporis illius. Deinde ad corpus illud quod ambitur ac cingitur, cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. Eſt locus, Heſperiam Graij.) Verba Ilionei ſunt I. Aeneidos. Deuenere locos.) Verba Veneris ſunt ad Aeneā libro eodem. Sane multa ſunt locorum diſcrimina.) De hac locorum diuerſitate multa in Partitionibus Cicero: & Fabius Quintilianus libro Inſtitutionū 5. eadem fere, quæ Rodolphus. Aduſtus ſole an frigore rigens.) Alludit ad quinque illas terræ zonas, quarum duæ extremæ frigore rigēt, media ſole torretur ac quaſi aduritur, temperatæ ſunt duæ interiacentes. Lege Macrobij lib.2. in ſomnium Scipionis, & Vergilij primum Georgicon. Ecquid Romani uolare poſſent.) Duo bella Romani geſſerunt aduerſus Macedones, alterum, quo T. Quintius uicit Philippum: alterum, quo Perſen Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autem, aut à quo dicta ſint uerba, quæ affert Rodolphus, nondum legiſſe memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuiſſe, ubi cum Macedones de bello à Romanis impendente deliberarent, tum neſcio quis, ut in ſpem illos erigeret, eiuſmodi dictauit eſſe naturam locorum, ut Romani in Macedoniam peruenire non poſſent. Hinc Annibalis in Italiam tranſgreſſi.) Autor eſt Titus Liuius de ſecundo bello Punico lib.1. Hinc

Milonis inuidia.) Clodianos illud egiſſe, ut Miloni conflarent inuidiam, propterea quòd Clodium in monumentis maiorum ſuorum occidiſſet, facile oſtendit iſta Ciceronis pro Milone oratio. Ita enim ſcribit: An eo mors atrocior erit P. Clodij, quòd is in monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus? hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur, perinde quaſi Appius ille Cæcus uiam muniuerit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. Clodij quoq; de uiolatis Bonæ deæ cæremonijs.) Solebant apud Romanos ſtato tempore in domo alterius conſulis, Bonæ deæ arcana quędam fieri ſacra à fœminis, uiris inacceſſa. Eis ſacris cum P. Clodius captus amore Pompeiæ uxoris C. Cæſaris interfuiſſet, ac proinde uiolatæ religiõis reus eſſet, corruptos quoſdam teſtes produxit, qui iurati dicerent, eum tempore illo, quo cęremonię eius deæ uiolatæ dicerentur, nõ Romæ, ſed Interamnæ fuiſſe. Mentionem facit eius rei Plutarchus in uita Ciceronis. Et Cicero ipſe in oratione Miloniana: Legite, inquit, teſtimonia teſtium ueſtrorum. Dixit C. Caſſinius, cognomento Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iampridem teſtimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat & Romæ, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe. Vide Aſconium in orationem pro Milone. Erant autem ab uiris tam aliena, ut eius deæ nomen latinum ſcire uiris nefas exiſtimatum ſit.

DE TEMPORE
Caput XVIII.

Tempus definiri ſolet, eſſe numerus motus ſecundum prius & poſterius. Nos apertius dicemus, eſſe ex cœli, ſoliſq; uertigine deductum ſpacium, quo rerum omnium agitationem, uiciſsitudinemq; metimur. Inde horam ſumimus fere continentem ſpacio uigeſimam quartam diei partem. Dies, ſpacium eſt illud, intra quod cœlum raptu ſuo ſolem nobis eo loco, quo proxime abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à ſole luna profe-

cta,

cta, ſpaciumq; omne cœli emenſa, rurſus redditur ſoli. Et annus, quo ſol percurſo duodecim ſignorũ orbe, ad eam, qua fuerat, cœli partem redit. Poteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: ut alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, ut præſens, præteritum, futurũ, ut nunc, tũc, modò, mox, pridem, ſerò, nuper, olim, citò, tarde, diu, breuî. Alia ex ijs, quæ à natura accedunt ipſi: ut dies, nox, menſis, annus: hyems, uer, æſtas, autumnus. Serenum quoq; & nubilum, turbidum & tranquillum, pluuium, niuoſum, uentoſum, & feruens æſtu, & moleſtum frigore, temporis ſunt diſcrimina. Ex hominibus ſumuntur, & quæ ad ætates hominum pertinent, ut pueritia, adoleſcentia, iuuenta, uirilis ætas, ſenecta: & quæ conueniunt agendis rebus, quales ſunt feſti profeſtiq; dies. Et meſsis, uindemiæ, arandi, ſerendi, terendi, tempus: & pacis, & belli, & famis, ubertatis, peſtilentiæ, ſanitatis dicimus. Et ſumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occaſionem uocant, cuius (ut inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquam reditura. Vnde & tempeſtiue, & intempeſtiue, & opportune, & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor eſt temporum quàm locorum uarietas. Latiſsime quoque & ſine modo

ſpar

ſpargi poſſent iſta, ſi quis dicere, quantum res caperet, non quantum ſatis eſt, uellet. Multum ad *fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inſpecta.* Ergo pro Milone eſt, *non eſſe credibile ſumpſiſſe ipſum conſilium occidendi* Clodij, *tempore quo petebat conſulatum.* Et Ciceroni *obiectum eſt ab* Antonio, *quòd in medio armorum ciuiliũ fremitu dicax fuerit.* Quid Vergilius? Hic *Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamen abſtinuit, nec uoci iræq́; pepercit.* An *ulla re potuit magis exprimere magni, & inuicti animi uirum, cuius libertatem, ſpiritumq́; ne extremi quidem temporis neceßitas comprimeret?* Iterumq́;: *Quin etiã hyberno moliris ſydere claſſem, Et medijs properas Aquilonibus ire per altum.* Alia *quæ dixit* Dido, *aptiora fortè fuerint affectui* Aeneæ: *hoc ad ſuadendum utilitatis ratione fuit potißimum.* In *ſumma, ut in uſu rerum præcipua eſt temporum obſeruatio, ſic ad fidem faciendam maxime eſt accommodata: quandoquidem ut plurimũ quidq́; habet uirium in agendo, ita ad fidem maxime contulerit in diſſerendo.*

Scholia in caput 18.

Tempus ita definiri ſolet, eſſe numerus motus, & cæte.) Ita Ariſtoteles tempus definit 4.lib.Phyſicorum. Dies ſpatium eſt.) De diei ortu & occaſu Gelli.lib.3.cap.2. Et Macrobius 1.lib.Saturnaliorum, cap.3. Intra quem à ſole luna profecta.) Quot diebus curſum ſuum conficiat luna, do-

cet

ſet Macrobius lib.1.in Somnium Scipionis. Et annus.) De annorum diuerſitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in Somnium Scipionis,lib.2.cap.11.& 1. Saturnaliorum,cap.12 & 13. Poteſt nobis tempus,) Eadem fere Quintilianus lib.5.cap.16. Terendi.) Exterendi grana,& triturandi. Quam occaſionem uocant.) Cicero in Rhetoricis: Occaſio,inquit,eſt pars temporis, habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem. Dicitur à Græcis καιρός, unde uulgatum illud, γνῶθι καιρόν: de quo uide Eraſmi Chiliadas. Cuius,ut inquit Liuius.) Poſt occiſos in Hiſpania Cn.& P.Scipiones, Romanorū exercitus ipſe ſibi ducem creauit L.Martium Septimij filium. Is Martius hortaturus Romanos, ut Pœnorum caſtra adorirentur noctu,inter cætera (ut refert Liuius ſecundi belli Punici lib. 5.) hæc dicit: Scio audax uideri conſilium,ſed in rebus aſperis ac tenuibus fortiſſima quæq; cōſilia tutiſſima ſunt: quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus fueris,nequicquam mox amiſſam queraris. Ergo pro Milone.) Ciceronis in ea oratione uerba ſic habent: Quem igitur cum ſumma gratia noluit,hunc uoluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus:hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis,non dubitauit occidere? præſertim iudices,cum honoris ampliſſimi contentio,& dies comitiorum ſubeſſet,quo quidem tempore (ſcio enim quā timida ſit ambitio,quantaq; & quā ſolicita cupiditas conſulatus) omnia non modo quæ repræhendi palam,ſed etiam obſcure cogitari poſſunt,timemus,&c. Et Ciceroni obiectum.) Hac de re ita ipſe Cicero in ſecunda Philippica: Sed omittatur bellum illud,in quo tu nimium felix fuiſti: ne iocis quidem reſpondebo,quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti.Erant quidem illa caſtra plena curæ,ueruntamen homines,quamuis in turbidis rebus ſint,tamen ſi modo homines ſunt,interdum animis relaxantur. Hic Priamus.) Carmen eſt ex ſecundo Aeneidos. Quin etiam hyberno.) Quarto libro Aeneidos.

DE CONNEXIS
Caput XIX.

COnnexa dicimus, quæ non circumſtant quidem rem, quemadmodum locus & tempus: ſed

ſed extrinſecus tamen in ipſam incũbere uidentur, ut diuitiæ cõnexæ ſunt diuiti: ſunt enim extra illũ, habet tamen diues ab eis quòd dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum eſt numero: nam ut maritus quis dicatur, nõ niſi ab uxore: nec q, uxor, niſi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis eſſe maritũ, nõne eſt in eo quem uocamus maritũ? ſic & diuitẽ eſſe, in eo, qui diues dicitur? quid obſtat ergo, quo minus adiacentia uocẽtur iſta? Haud difficile eſt uidere, quid inter iſta & adiacentia interſit. Quanq̃ æquè inſit ei q maritus eſt, maritum eſſe: ut ei quod calet, eſſe calidũ, quod adiacẽs eſſe apertum eſt: tamen non ſolùm calidum eſſe, ſed & calor à quo calidum nomen accepit, ineſt rei quæ calet: ita non fit aũt in marito: nam eſſe maritum, ineſt ei, quem maritum dicimus: uxor tamen, à qua habere q, maritus dicatur, nemo dubitauerit, extra maritum eſt. Sic regium nomẽ in rege eſt: à regno tamen quod eſt extra regem, ut rex dicatur, neceſſe eſt ſibi contingere. Eſt præterea hæc quoq; differentia, q, in adiacentibus, ea quæ dant denoĩationem, nõ poſſunt ſine eo quod denoĩatur eſſe: ut calor nullo pacto permanere poteſt, eo quòd eſt calidũ, ſublato: nec perempto homine, ſapientiæ, quæ in illo fuerat, permanere nec res, nec nomẽ poteſt. In diuitijs cõtrà, poteſt enim manere id unde diui-

tes ſumunt nomen, tametſi nemo ſit diues. Quanq̃ enim nomen diuitiarum non retinet aurũ, ſi in nullius ſit poſſeßione: res ipſa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rurſus queãt dici. Poſſunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo poſita & tanq̃ attingentia rem: ut in aëre nebuloſum dicimus & uentoſum: in aqua limoſum, piſcoſum: ſic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiuſq; generis item ſunt, altum, humile, mons, uallis, tumulus, lacus: quorum nihil per ſe intelligi poteſt, ſed oĩa ex alio ſpectantur. Sic in corpore hoĩs, armatum, ueſtitum, præcinctum, calceatum dicimus, & ſanguine conſperſum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia ſunt connexa quæ uelut è regione & de longinquo rem aſpiciũt, ut ſunt pleraq; eorũ, quæ nõ tam ſenſu poſſent in re deprehendi, q̃ intellectu. Vt ſunt quæ uel in poſſeßione intelliguntur: ut diuitiæ, opes, regnum, imperium, poteſtas, dominium, ſeruitus, obſequium: quæq; reliqua huiuſce ſunt conditionis, ut magiſtratus omnes, & omne id quo uel in homines, uel in res imperium iuſue habere intelligimur, & quæ aliam quandam coniunctionem ſignificant rerum: ut amicus, hoſtis, ciuis, peregrinus, domeſticus, exterus, familiaris. Sic coniugiũ, id eſt maritus & uxor: ſic ciuitas, id eſt cõſentientes ciues: ſic reliqua, quorumcunq; cũ ſit in

aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipſum eſt oritur. Aequalitas autem uel inæqualitas, ut ſunt à philoſophis definita, differentium rerum eadem uel diuerſa quãtitas: ut tripedale tripedali cõparatum, æquale eſt: & tripedale bipedali, & maiora minoribus ſunt inæqualia: ſimilia etiam, ut dicuntur diuerſa eandem habentia qualitatem, ut album albo: & diſsimilia, quæ diuerſas qualitates habent, ut ſunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterãt uideri, ſi acciperentur ueris & his ipſis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ proprie eſſent connexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc eſt, quæ eiuſmodi eſſent, quorũ cum eſſet unũ, etiã alterũ eſſet. Nunc pro eo quod dicendũ erat: minus potẽs poteſt, ergo magis potẽs poteſt: &, doctior huius rei neſcit, ergo indoctior neſcit: quæ ſane uera connexorũ ſunt noĩa. pro eo nos dicimus: miles poteſt, ergo rex poteſt: & præceptor neſcit, ergo diſcipulus neſcit, cum horũ quoduis alterũ poſsit ſine altero eſſe, & rex potẽtior milite, & cõtrà miles potentior rege, & diſcipulus præceptore, & eruditior diſcipulo præceptor eſſe poſsit. Sic etiam ſi dicatur: Annibal non potuit capere Romam, qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere, nomina ſunt connexorum iſta, ſed res nequaquam: non

fu-

ſuerunt enim eadẽ tẽpora Annibalis & Gothorũ: quare cũ ſimul non ſint, ſimilia ſunt cõnexis, cõnexa non ſunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argumẽtum. At cum rariſsima hæc ſit obſeruatio, ſintq́; hæc reliquis eis quæ comparata dicimus, uſu tractatuq́; ſimilia, in eundem cum illis locum contulimus æqualia & ſimilia, diuerſaq́; iſtorum diſsimilia & inæquabilia. Nam ea, quæ nos poſtea dicemus ſimilia, ſeparatũ habẽt ab alijs accidentibus locũ: non enim in hanc ſignificationem ſimilia dicuntur: quod cũ dicetur de ipſis, nõ erit difficile perſpectu.

Scholia in caput 19.

Haud difficile eſt uidere.) Duplex affert diſcrimen inter connexa & adiacentia. Alterum, ꝙ in adiacentibus non modò ipſa denominantia, ſed & illa quæ præbẽt rei denominationem, in re ipſa ſunt: at in connexis id, quod cauſa denominationis eſt, plane extra rem eſt: alterum, quod in adiacentibus ea quibus habet res ut denominetur, ſine illa re eſſe nõ poſſunt, in connexis poſſunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc eſt: Aequalitas eſt rerum diuerſarum eadem quantitas. Inæqualitas eſt rerum diuerſarum quantitas item diuerſa. Similitudo rerum diuerſarum eadem qualitas eſt. Diſſimilitudo rerum diuerſarum diuerſa eſt qualitas. Hæc igitur omnia, quoties hiſce nominibus ſignificantur, ex albo ſunt connexorum. Sed fieri ſolet, ut quoties horum aliqua inter dicẽdum occurrunt, tum non his, ſed alijs quibuſdam nominibus utamur: quo fit ut ad eum potius referenda ſint locum, qui dicitur comparatorum: De quo pòſt capite uigeſimo quinto. Et diſcipulus præceptore.) Iuxta uulgatũ illud, πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων, hoc eſt, multi diſcipuli præſtãtiores præceptoribus. Ad legem quam prædixi.) ut ſcilicet potentior & imbecillior, ſunt. Vide Ariſtotelem li-

bro ſecundo capite de Enthymematum locis. Annibal non potuit capere Romã.) Annibal quomodo relicta Capua exercitum ipſi Romanæ urbi admouerit, & abiecta rurſum ſpe capiũdæ uerbis inde diſceſſerit, explicat Titus Liuius ſecũdi belli Punici lib. 6. Ergo Gothi.) Ab his duce Halarico urbem Romam obſeſſam, captamq́ eſſe tradunt multi. Modum ac ſeriem captæ urbis explicat Baptiſta Egnatius. Quoties autem & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Quin & hoc adijciamus Gothos eſſe quos Ptolomæus & Tacitus γούτας uocant, iuxta Cimbricam Cherſoneſum, quam & noſtra tempeſtate incolunt. Vide Ptole. lib. 2. de inſulis Germaniæ magnæ.

DE ANTECEDENTIBVS, CONſequentibus, & Adiunctis, quid Cicero, quid Boëthius dixerit. Caput XX.

Nolim quiſquam credat me ignorare, propter hanc inſolitam accidentis appellationem, quid uulgò hoc nomine philoſophi ſignificẽt: ut ſit accidens id nonnunquam omne, quod non ſit ſubſtantia: nonnunquam uerò, quod abeſſe rei & adeſſe, ut non corrumpatur res, poteſt: ut calor accidens eſt aquæ, poteſt enim adeſſe aquæ & abeſſe, ut tamen permaneat aqua. Ego accidentia uoco in præſentia, quorum utrumuis & eſſe, & interire, ſine alterius pernicie poßit: quemadmodum dicimus in rebus accidere ea, quæ temere, & nullo delectu aut prouidentia uidentur fieri. Ex qua ſignificatione Seneca inquit: Non accidunt (ut putas)

tas)oĩa,ſed eueniũt. Et Quintilianus in Aegro redempto:Poterã(inquit) nihil ex accidentiũ meorũ nouitate mirari. Sic nos ea quæ temere & nulla ſunt exiſtendi neceßitate cõiuncta, uocamus accidentia. Ea in quinque diduximus ſpecies, contingentia,pronunciata, nomen rei,cõparata,& ſimilia. Eſſe autẽ hæc oĩa ex accidentium genere,hinc facilè perſpici poteſt, q̧ oẽs hi loci, nõ ſolùm in ijs ſunt,quæ ſunt coniuncta cum re, & quæ ſimul eſſe oportet:ſed & in eis,quæ antecedunt rem, & quæ conſequuntur.Sic ea quæ cõtingentia uoco,ut iurgatum eſſe,antecedit quandoq; cædem, & expallu iſſe,aut latebras quæſiſſe, aliquãdo cõſequitur cædem:utraq; uerò cædis ſunt accidentia: quia & illa ſine cæde,& cædes ſine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronunciata itidem de rebus,ex iſtentiũ nõ ſolũ ſunt rerũ, ſed & rerũ futurarũ, & earũ quæ fuerũt. Similiter comparationes ſimilitudinesq́;, non modò ex ijs ducimus, quæ rebus con iuncta ſunt:ſed perſæpe ex ijs,quæ præceſſerũt:nõ nunq̃ & ab ijs, quæ temporum ordine ſequuntur.

Quoniam aũt adiunctorum,antecedẽtium, & conſequentium,locus iſte nos admonet,aptißimum uidetur hic recenſere, quid iſtis nominibus Cicero uoluerit accipi. Sane ille non locum, non tempus,non connexa, non contingentia poſuit inter

locos :ſed hæc omnia nomine adiunctorum complexus eſt. Ego de loco, tempore, & connexis, cum de illis dicerem, rationem reddidi. Contingentia uerò recte illum locum, quem adiunctorum uocari Boëthius putauit, intra ſe claudere uidētur: quoniā eiuſmodi ſunt, ut eſſe cū re propoſita & ſine ea poſſint: malui tamen contingentia ea quàm adiuncta uocare, quoniam ut modò oſtendi, adiunctorum, & antecedentium, & conſequentium nomen, uelut tres ſunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ antecedentia & cōſequētia uocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëthius additaq; eis etiam repugnantia, loci non ſunt, ſed argumentandi formæ quædam, quas licet per oēs locos colligere. Qua in re, quo litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuerſa ab iſtis magnorum ſtudiorum ratio facile tuetur, ut hæc ab alijs accepta, aliena quoque traderent fide. Boëthij certe nō immerito deſiderauerim diligentiam, quia nullam ſtudiorū partem uideri poteſt impenſiore tractaſſe cura. Nam et Ariſtotelis Topica ex Græcis Latina fecit, & in Ciceronis Topica ædidit commentarios, & quatuor Topicorum libros ipſe conſcripſit. In eorum librorum tertio de antecedentibus ſic ait: Antecedentia ſunt, quibus poſitis, neceſſe eſt ut aliquid ſequatur: uelut cum dicimus,

mus, ſi homo eſt, animal eſt. Quod ſi uerū eſt etiam animal antecedēs erit ad hominem. Licet enim dicere, ſi omne animal eſt, homo eſt: erūtq́; hinc inde, animal homini, & homo animali antecedēs. Ad hoc, quo pacto diſtinguetur hic locus ab alijs, cum ſit ex omnibus ferè locis tale aliquid ſumere, quo poſito, ſit neceſſe aliquid ſequi: ut poſita definitione, ſequitur definitum: poſita ſpecie, ſequitur genus: poſito toto, ſeqnūtur partes & ad cauſas euenta, & ad euenta cauſæ, & ad omnes ferè locos aliquid neceſſario ſequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedentium ſecernere, ſi ſunt ea reliquis locis, nō uni alteri'ue, ſed propè omnibus communia? Præterea libet quærere, an ſi dicam, homo eſt, ergo animal eſt: ſit ductum argumentū ab antecedentibus. Quod ſi aiat, haud uideo quod dicetur à ſpecie ductum. Sed negat Boëthius, dicitq́; ſolū ab antecedentibus ſumi argumentum, cum per conditionem effertur: ut, ſi homo eſt, animal eſt. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum poßit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non poßit. Cum enim antecedentia aliter pronunciari nequeant, quàm quo pacto ipſe præſcribit, non poterit utique ex ipſis confici argumentatio. Nec enim eſt argumentatio: ſi homo eſt, animal eſt: ſed pars ſolùm argumentationis,

quæ quidẽ, ſi addideris, ſed homo eſt, ergo animal eſt: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum diſtinctio, pro diuerſa habitudine rerum ſumatur, quam accipiũt aliæ alijs comparatæ, ut animal homini comparatum, genus eſt: uirtuti uerò ſentiendi, ſubiectum eſt: corpori & animæ, eſt totũ. Cum ergo inter iſta: ſi homo eſt, animal eſt: &, homo eſt, ergo animal eſt: nullum ſit rerum diſcrimen, q̃ poteſt fieri, ut dicantur è locis diuerſis ſumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur cauſa tradẽdi Boẽthio iſta hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingenioſus, qui uidebat, ſi antecedentia faceret oĩa, ad quæ ſimpliciter illata, aliud ſequeretur, non habiturum ſe quo conſequentia inueniret: undecunq; enim duceret argumentum, ſi neceſſario ſequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici: nõ habebat ergo, quod à conſequentibus uocaret. Inſtituit ergo ut antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronunciarentur, & conſequentia eſſent eadẽ illa, mutato tantũ ordine, & per contradictionẽ, et aſſeuerante prolata. Vt ſit ab antecedẽti, ſi homo eſt, animal eſt: deinde à conſequenti, ſed nullum, animal eſt, ergo homo non eſt: fietq; ex duobus locis argumẽtatio una. Mihi perſuaſum eſt, multo aliter ſenſiſſe Ciceronẽ, & uoluiſſe ex antecedentibus argumentationem duci, quoties propoſita cõditionali,

ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propoſitum erat, duceretur argumentum: ut ſi homo eſt, animal eſt: deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationē, quā ab antecedente uocat: ſed homo eſt, ergo animal eſt. Sic cū cōuerſo ordine, ab eo quod ex cōditione cōſequens erat, duceret argumentationē, à conſequentibus uocabat: ut ſi homo eſt, animal eſt, animal hic eſt conſequens: ducitur ergo à conſequenti, ſed nullum animal eſt, ergo nullus homo eſt. Verùm iſta, quomodocunq; libeat accipere, non loci ſunt, ſed formæ argumentandi: cum non rerum inueniendarum ratione, ſed certa colligendæ argumentationis lege conſtent. Repugnantia quoq; Boëthius uoluit eſſe cōtraria conſequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos ſpargi poſſunt, per quot cōſequentia ſparguntur, & ad certum argumentandi modum ſicut conſequentia trahuntur, neq; ſuum poterunt proprium habere locum, et ad iudicandum potius, quàm inueniendū pertinebūt. Nos ergo antecedentia, conſequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea diſtinguamus ordine: hocq; ſemel in omnes accidentium locos admonitum uolumus, poſſe ex quolibet eorum per tres iſtos gradus duci argumenta, & quemq; locum in quærendo hoc ordine excutiendum eſſe.

Tria autem nomina iſta, quoties per ſe ponentur, poterunt quidem & ad pronunciata referri: ſed ac commodatiſsime naturæ proprietatiq; contingentium accedent.

Scholia in caput 20.

Vt ſit accidens id nonnunquã omne.) Accidens duo potiſſimum ſignificat apud philoſophos: Principio omne illud quod non eſt in genere ſubſtantiæ, quo intellectu accipiendum quod dicunt, nomen eſſe genera accidentium, quantitatem, relationem, qualitatem, actionem, paſſionẽ, ubi, quando, ſitum eſſe, & habere. Deinde, id quod contingit eidem in eſſe & nõ ineſſe. Id hunc in modum finit Porphyrius: Συμβεβηκὸς δέ ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. Accidens eſt quod adeſt & abeſt citra ſubiecti corruptionem. Horum ergo ſignificatuum neutro in præſentia utitur Rodolphus: uerum accidentia uocat res eas, quę ita coniunguntur, ut ſeiungi rurſum poſſint, & utraq; eſſe ſine altera. Ex qua ſignificatiõe Seneca ait.) Seneca in libro unico de diuina prouidentia: Fata, inquit, nos ducunt, & quantum cuiq; temporis reſtet, prima naſcentiũ hora diſpoſuit. Cauſa pendet ex cauſa, priuata ac publica lõgus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendum eſt, quia non ut putamus incidunt cuncta, ſed eueniunt. Olim conſtitutũ eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna uideatur uarietate ſingulorũ uita diſtingui, ſumma in unum uenit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur. Rodolphus pro illo putamus, legit putas: & pro incidunt, accidunt. Quarum lectionum utra ſit emendatior, eius rei iudicium ſit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet, quam incidunt: ſed incidunt legit Eraſmus. Et Quintilianus in corporis proiecti.) Id eſt, in declamatiõe ea cui titulus eſt, Corporis proiecti. Porro cum ex alijs quibuſdam, tum ex hoc etiam loco facile perſpectu eſt, Rodolphum hominem fuiſſe plurimæ lectionis: & cum hæc ſcriberet, tum aut libros ei ad manũ nõ fuiſſe: aut alioqui fiducia quadam inſignis memoriæ illos non conſuluiſſe. Quæ res eſſe ſolet in cauſa, ut homines alioqui longe doctiſſimi, uel in nominibus proprijs, uel in librorum titulis, uel alijs quibuſdam hiſce non diſſimilibus, ſoleant nonnun-

quam

quã errare. Ita Cicero ab Aiace ea apud Homerum dici ait, quæ non ab illo, ſed ab Hectore dicta eſſe animaduertit A. Gellius. Cui ſimile quiddam in eodem Cicerone deprehendit & Politianus Miſcellaneorum cap. 53. Quibus non ita diſſimile eſt id quod hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem uerba Quintiliani quæ citat, non in Corporis proiecti, ſed in ea declamatione poſita ſunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus eſt: Aeger redemptus, ubi hunc in modum orditur pater: Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullumq́ mihi reliquerunt impatientiæ genus aduerſa &c. Huius generis & illud, quod cap. 25. Sp. Melij nomẽ ponit, Pro Tiberij Gracchi. Id quod facile animaduertet, quiſquis legerit orationem eam Ciceronis in L. Catilinam, ex qua id exemplum depromptum eſt. Neq; ita longe hinc diſſidet, q̃d 2 lib. cap. 19. à Megara ea dici ait, quæ apud Senecam, nõ ab illa, ſed ab Amphitryone dicuntur. Quod genus & alia quædam lectori occurrent, quemadmodum ſuis ſindicabimus locis. Sane ſi quis cenſor accedet tam iniquus, qui eiuſmodi erratula uehementius inſectanda ac reprehenda putet, ei hoc ego ſolùm reſpondeo, homines indoctos ad iſthunc errare modum non ſolere. Sic & quæ contingentia.) Nota genus locutionis. Neq; enim uerbum ullum appoſitum eſt huic nominatiuo contingentia, niſi quod ſingulis partibus ſua uerba apponuntur antecedit & conſequitur. Sic Vergilius, quã quam diuerſo caſu;

Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, ſed Buten aduerſum corpore fixit
Loricam galeamq́ inter, qua colla ſedentis
Inuenit & læuo dependet parma lacerto.
Orſilochum fugiens magnumq́ agitata per orbem
Eludit gyro interior, &c.

Simile eſt huic illud, autore Macrobio: etiamſi Seruius longum ſubeſſe putat hyperbaton;

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo inuehitur curru, &c.

Quoniam autem adiunctorum, antecedentium & conſequentium.) Principio explicemus quid ſibi uelint hę uoces: ita plenius intellecturi, quorſum tendãt Rodolphus. Antecedens eſt, quo poſito aliud quiddam neceſſario ſequitur. Conſequens, quod neceſſum eſt eſſe, ſi id cui conſequens eſt præceſſiſſe conſtiterit. Vt, quam peperiſſe conſtat, eam neceſſe eſt cum uiro conſuetudinem habuiſſe. Adiuncta ſunt, quę ita aut antecedũt rem aliquã, aut ſequuntur, aut cũ ea cohærẽt,

at nulla tamen præcedendi cohærendiue aut ſequendi intercedat neceſſitas. Verbi cauſa: Cædem præcedere ſolet uerborum contentio: cohærere, uel uox eius qui cædem feciſſe arguitur, uel occiſi uociferatio aut gemitus, uel aliud quippiam hiſce non uſquequaq; diſſimile: Sequi, fuga, timor, latebræ, trepida ac inconſtans reſponſio: quorum omnium nihil eſt, quod neceſſitate aliqua cum cæde iungatur: & tamen rarò ita quiſquam occiditur, ut nihil horum ei cædi adiunctū ſit. Ergo quæ adiuncta alij uocant, ea (quemadmodum diximus) Rodolphus, partim contingentia, partim applicita uocat. Antecedentia autem & conſequentia non putat eſſe locos diſtinctos, eò quòd in omnibus propemodum locis talia quædam inueniri queant: Hæc rei ſumma: in qua, ut quidem mihi uidetur, non peſſime Rodolphus: etiamſi quædam obiter interſerit, quæ mihi haud dum ſatis probantur: quæ ſuis locis non diſſimulabo. Contingentia uerò recte illum locum quem adiunctorum uocari Boethius putauit, intra ſe claudere uidentur.) Quemadmodum negari non poteſt, maximam adiunctorum partem contineri, loco cõtingentium: ita ne id quidem in dubium uocari debet, quædam utiq; ex eis pertinere ad locum applicitorum quando hæc quoq; adiunctorum uocabulo à Cicerone comprehenſa fuiſſe ipſe teſtatur Rodolphus. Boethij porro non aliam ac Ciceronis de adiunctis fuiſſe ſententiam, id uel hinc liquet, quod is tertio Topicorum libro, ita imitatus eſt Topica Ciceronis, ut prçter exempla nihil quicquam mutaſſe uideatur. Sed quæ antecedentia & cõſequentia.) Duæ dialecticæ partes ſunt, una inueniendi, altera iudicandi. Prior inueniendi argumenti rationem ac locos tradit: ac proinde Topice dicitur. Altera formas quaſdam tradit argumentandi, quibus dijudicari expendiq; inuentum iam argumentum poſſit, nominaturq; κριτικὴ, παρὰ τὸ κρίνειν, hoc eſt, à iudicando. Quę igitur à Cicerone, Quintiliano, & Boethio, in locorum explicatiõe de antecedentibus, conſequentibus, repugnantibusq; præcipiuntur, ea (inquit Rodolphus) ad poſteriorem potius dialecticæ partem, quàm ad priorem pertinent: quare non erant hæc referenda inter locos. Sane Cicero ipſe paulò minus in hac uidetur fuiſſe ſententia, ut putarit ea quæ ab ipſo de his tribus dicuntur, magis ad explicanda formandaq;, quàm ad inuenienda argumenta pertinere. Verba eius ſic habent: Cum tripartite igitur diſtribuatur locus hic, in conſecutionem, anteceſſionem, repugnantiam: reperiendi locus ſimplex eſt, tractandi triplex. Hactenus Cicero. Verùm enimuero ut altius paulò hæc diſcutiamus, aſcribam hæc uerba ipſa

tia Rodolphi, ex capite 22. de contingentibus, ubi inter alia multa: Nec eſt, inquit, inutile, etiamſi id natura rei non cogeret, plures tamen eſſe locos, hoc eſt, aditus & uias unius inueniendæ rei: ut ſi minus unus perducat nos ad id, quod quærimus, altero tamen tertioue tentantibus, aliqua parte procedat. Hęc Rodolphi uerba ſi uera ſunt, quid tandem flagitij admiſit Boethius, qui antecedentia quoq; & conſequentia una cum repugnantibus inter locos inſeruit? An non hęc etiam uiam aperiunt, facilius inueniendi? Nonne multa ſunt, quæ hac ratione facilius inueſtigari queant, q̃ ſi alia uia quęrantur? Et ut miſſa faciam antecedentia & conſequentia, certe repugnantia non uideo cur reijciat Rodolphus, eo duntaxat intellectu, quo eſt hoc noĩe uſus Boethius, uti paulò poſt dilucidius explicabitur. Quod ſi uerum eſt etiam animal antecedẽs erit ad hoĩem.) Hoc q̃ ſit uerum uiderit Rodolphus. Omnes certe confirmant, hoĩem eſſe antecedẽs ad animal: nemo contra, animal ad hoĩem. Neque profecto uirium quicq̃ habet, quod affertur de omni animali: quãdo fieri poteſt, ut idem diuerſa ratione acceptum, interim antecedens, interim cõſequens eſſe dicatur. Ita homo eſt antecedens animalis: nequit enim homo eſſe quin & animal ſit. Contra, omne animal antecedens ad hominem. ſiquidem nullo modo fieri poteſt, uti omne animal ſit, quin ſit etiam homo. Ad hoc quo pacto diſtinguetur hic locus ab alijs.) Reſpondeat (opinor) Boethius, non ſe ire inficias, quin antecedentia & conſequentia ſparſa ſint per locos ferme omes: ſed eſſe quædam, quæ facilius inueſtigari queãt, cum his ſignificantur uocabulis: quàm ſi alijs eadem uocibus notarentur: atq; hanc ſibi cauſam fuiſſe, cur diſtinctum iſtis dederit locum, præſertim cum ne Rodolpho quidem diſpliceat, etiamſi natura rei non cogat, tamen plureis eſſe locos, hoc eſt, aditus & uias unius reperiendæ rei. Quod ſi aiat, haud uideo quod dicetur à ſpecie ductum.) Inuitus facio ut in iſta inquiram ſcrupuloſius, ac uelut cenſoria quadam uirgula quædam notem in uiro hoc, quo neminem ego, in hoc duntaxat argumenti genere, maiorem meruiſſe laudem auſim contendere. Sed quemadmodum in ſpecioſis fere corporibus ſolent animaduerti quædam, quæ non diſpliceant ipſa quidem, at minus tamen placent quàm cætera: ita haud ſcio quo modo in uiris etiam quamlibet doctis, quædam tamen notari ſolent, in q̃bus eiſi non alijs, tñ ſeipſis inferiores eſſe uideant. Et quid ſi (quemadmodum ait ille) quandoq; bonus dormitat Homerus? Id q̃d hoc loco, ut ſi uſquam, Rodolpho accidiſſe mihi uidetur.

Nam

Nam quod ait, non uidere ſe, quodnam argumentum ducatur à ſpecie, ſi id quod affert, ex antecedētium loco ductum dicatur: hoc certe facile refellat Boethius, ſi dicat nō eſſe abſurdum, argumentum idem ex diuerſis produci locis, quod ne ipſi quidem Rodolpho diſplicere, paulo ante docuimus. Iam quod addit à Boethio magnæ infelicitatis damnari antecedentia, quod exiſtimarit perfectam inde depromi argumentationem non poſſe; hac parte tantum abeſt, ut ſubſcribam Rodolpho, ut demirer hominem alioqui longe diligentiſſimum hoc loco tam diſſimilē ſui eſſe potuiſſe. Certe Boethius in ea plane opinione fuit, ut crediderit ex utriſq;, tam antecedentibus quàm conſequētibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedentibus hoc modo: Si peperit, cum uiro concubuit: peperit autem, ergo cum uiro cōcubuit. Ex conſequentibus: Si peperit, cum uiro concubuit, non autem cōcubuit cum uiro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipſe ponit Boethius Topicarum differentiarum lib. 3. è quibus facile perſpectu eſt, ſententiam illius eandem plane eſſe cum ea, quam Rodolphus tribuit Ciceroni. Et ut ſemel dicā quod ſentio, nihil aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex alijs quibuſdā poſſum, quā cum hæc ſcriberet Rodolphus, tum Boethij eum libros ad manum non habuiſſe: aut certe aliò feſtinanti, non fuiſſe tantum ocij ut illos conſuleret: q̄d cum ex ijs quæ dixi, tum uerò maxime ex ijs quæ continuo ſubiungam, patere poteſt. Repugnantia quoq; Boethius, inquit, uoluit eſſe contraria conſequentium. Quid? unde iſthæc Rodolphe? Boethius certe repugnantia hunc in modum non ſinit, ſed ordine contrario, Repugnantia, inquiens, contrariorum ſunt conſequentia. Verbi cauſa. Contraria ſunt dormire & uigilare, ſtertere dormientibus adiunctium eſt, quare ſtertere & uigilare ſunt repugnantia. Rurſus: Prudentia contrarium eſt imprudentiæ: fraudibus ac impoſturis obnoxium eſſe, imprudentiam ſequitur: quo fit ut id repugnet prudentiæ, atq; hoc intellectu cum ſumitur nomen repugnātiū, non uideo cur diſtinctū ac peculiarem habere locum ea non poſſint. Sed ut finiam aliquando, hi ſi ſunt errores dicendi, non tñ id genus errores ſunt, qui inſcitiā arguāt: ſed qui ex pcipiti quadā feſtinatione profecti uideanť. Quanq̄ & aliud quiddā hic mihi uenit in mentē, de q̄ poſtea cap. 27. Illud hic dicam, ſummam à me gratiam initurum, ſi quis ſecus habere iſta oſtenderit, quàm uiſum eſt mihi, quando nihil mihi tā cordi eſt, quàm ut in omnibus optime ſenſiſſe uideatur Rodolphus, cui ego uiro tribuo tantum, ut nunq̄ ipſe mihi credam minus, quam quoties ab eo diſſentire res cogit.

DE

DE CONTINGENTIBVS
Caput XXI.

PRimum accidentium genus contingentia diximus, quoniam circa rem contingāt, id eſt, eueniant, ea quidem conditione, ut ſiue iſta non ueniant, res exiſtere: ſiue res non exiſtat, iſta euenire poßint. Vt pallor ante ægritudinem. Nam poteſt quis pallere, ut non ægrotet: & ægrotare, ut non palluerit. Sic iurgium ante cædem: poteſt enim iurgatus quis eſſe, ut non occiderit: & alius occidiſſe, qui non ſit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formoſus frugi, & deformis poteſt eſſe profuſus. Miretur fortè quis, cū uideat pallorem, ægritudinem, formam, luxuriam, adiacentia eſſe, & iurgium & cædem actus. quare ea iam contingentia faciamus: aut quid hoc loco ſit opus, ſi illo ſatis fuerunt hæc explicata. Non eſt ergo nobis ignorandum, locorum fines non tam pro rerum uarietate, quam ex ſeipſis accipiūt, quàm pro habitudine eorum quibus applicantur, diſtingui. Sic candor, adiacens eſt niuis, & coloris ſpecies, & cōtigens pulchritudinis. Nec eſt inutile, etiam ſi id natura rei non cogeret, plures tamen eſſe locos, hoc eſt, aditus & uias unius inueniendæ rei: ut ſi minus unus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamen tertiòue tentantibus, aliqua parte procedat. Differunt

runt autem à connexis contingentia hac pacto, q connexa uno ſignificantur nomine, quòd continuò ut prolatum eſt, & eam rem indicat in qua eſt, & id quod extra ipſam eſt, unde id oritur nomen. Nã cum diuitem dicis, accipis ſtatim eũ qui eſt diues, & diuitias à quibus diues uocatur: ſic cõtrà, in diuitiarũ nomine ilicò & opes ipſas, & eum q poßidet, agnoſcis. At in contingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, neceſſe eſt ut duo conferamus, quo ea intelligamus eſſe accidentia. Nam ſi aſtutiam per ſe dicas, adiacens uidetur: ſi ſeruum, connexum erit: ſi coniungas ſeruum aſtutum, contingens eſt. Et connexum connexo contingit, ut ſeruus diues. Et adiacẽs adiacenti, ut aſtutus medicus. Et in ſumma, quemadmodũ prædiximus, oĩa quæcunq; huius ſunt generis, ut alterũ ſine altero poſſit ultro citroq; eſſe & perire. Non tamen hoc ſic accipi uelim, ut oĩa quæcunq; ſunt rei contingentia, cõferre putem ad inuentionem, aut ad hunc locum credam pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia probandis omnibus apta eſſe. Verùm illa demũ cõtingentia noſtri ſunt negocij, quæ uelut indagine ueſtigijsq; quibuſdam ad ipſam rem nos poſſunt perducere: cuiuſmodi ſunt, uel unius efficientis facta, uel ſubiecti unius adiacentia, uel quæ in eodem ſunt loco, uel tempo-

re,

re uel quomodolibet aliquid commune inter ſe habent, quo de uno poßit in aliud fieri tranſitio.

Apud Quintilianum itaq; in Mathematico, uir fortis, hoc ipſum quod fortiter fecit, in argumentũ adfert futuri parricidij, quoniam utraque ait opus eſſe impetus & furoris cuiuſdã, ut ambo unius animi poßint uideri. Terentius quoq;: Non dubium est (inquit) quin uxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere ſenſi. Nam quid per ſe timor Daui ad nuptias filij, niſi id eſſet, quòd omnia communi inter ipſos conſilio agerentur, & eadem oĩa uellent atq; nollent? Huc pertinet etiam, quod ſolebant qui accuſabant in foro q̃ maxime premere uitam anteactam: quod nõ eò modò ſpectabat, ut inuidiam reo conflarent, uerùm quoniã uidebatur animus à quo illa fuerant profecta, nec à præſentis quoq; ſceleris abhorrere fide. Huius ſunt generis, quæcunque ſunt monſtra oſtentaq; rerum, ut defectus ſolis, lunæq;, & ſtellæ crinitæ, quæq; alia uel uideri ſolent, uel audiri: quibus inſignium populorum urbiumúe clades auguramur. Ita in cæde uultus turbatior, implicati animi index, minæ, uitata colloquia, ſpreti cõgreſſus. In ægritudine uerò, ſpõtanea membrorum laßitudo, faſtidium cibi, inquietudo peruigiliarum, quæq; reliqua huiuſcemodi rem antecedũt. Ex adiũctis collegit Aſdrubal apud Varum fluui-

um auctas eſſe copias Romanas, quoniam ſtrigoſiores equos, & coloratiora uideret corpora. Annibal etiam cum exercitum admouiſſet urbi, nondũ fractas eſſe res Romanas, quoniã ager in quo tum caſtra locauerat proſcriptus ſit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non eſſe cæci, aut ſoliciti percuſſoris uulnus: quoniam ſolùm unum ſit, certioreq́; loco, quã pro cæci, uel feſtinantis trepidatione factum. Cicero quoq; Catilinam docet malũ aliquod publicum meditari, quoniam anguſtia rei familiaris prematur. Sic ex conſequentibus ducitur, ſceleris aliquos agitaſſe conſilia, quoniam diducti non conſtiterint inter ſe uerbis: furtum feciſſe, quoniam res inuenta domi ipſius: cædem admiſiſſe, quoniam fugam, uel latebras, uel arma circũſpexerit. Illa quoq; quæ εἰκότα dicuntur, id eſt, cõſentanea uel ueriſimilia, huius ſunt loci, quale eſt, fortem eſſe, quia lato ſit pectore: & quia pauper ſumptuoſe uiuat, furari: & ſi qua matrona ſola per uiam noctu pergat, mœchum expetere. Signa quoq; nonnulla poſſunt huc referri: ut futuræ poſtridie ſerenitatis, ueſpertinus occidentis rubor: & ſperatæ ſanitatis, oris exulceratio. Pleraq; tamen uel ad actus, ut uiuum eſſe, quia ſpiret: uel ad effecta, ut ignem eſſe, quia ſit fumus, referuntur. Quæ quidem ſi magis latius ue pateãt, quàm ea quibus

ad-

adhibentur, communi nomine ſigna uocantur: ut quod percuſſus ſit, quia cicatricem habeat: poteſt enim cicatricem, uel quia ceciderit, uel ex ulcere habere: & grauidam eſſe, quia tumeſcat uterus, q̃ uel ueneno, uel morbo poteſt tumeſcere. Sin uerò uel minus pateant, ut ignem eſſe, quia fumus ſit: poteſt enim & ſine fumo ignis eſſe: uel itẽ ex æquo, ut fœtam eſſe quia habeat lac, τεκμήρια, id eſt, indicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil poſt ſe dubij relinquant. Quod quidem acutiſsimo uiro miror potuiſſe in mentem uenire. Ergo ſibi nihil eorum, quibus Mathematici inuenta ſua colligunt, argumentum eſſet, cum certis & de quibus ambigi nõ poſsit rationibus omnia demõſtrent. Cumq; id agamus argumentando, ut quàm minimum dubitandi relinquamus locum, qui poteſt fieri, ut qui ad liquidum indubitatumq; rem perduxerit, uideatur non eſſe argumentatus? At nos incerta pleraq; pro manifeſtis argumenta ſumimus, quanto melius igitur res ipſa noſtro conſuluit pudori, ut faciat ipſa per ſe fidem, ne cogatur in locum eius is qui dicit ſuo ſuccurrere mendacio.

Scholia in caput 21.

Vt pallor ante ægritudinem.) Forte legendum, pallor ad ægritudinem: ad ægritudinem enim collatus pallor accidens eſt, ut forma ad luxuriam; quomodo ſi perſona aut re-

conferantur, adiacentia ſunt. Neq; tamen eſt diffitendum Rodolphum per cõtingentia facti aut prioris, aut præſentis, aut inſequentis intelligere circumſtantias: ut præcedentis odium ad inſidias, pallor coniuncti ſeu præſentis ſit. Sic forma ad luxuriam.) Id eſt, luxum, uicium oppoſitum frugalitati, ne uulgi more libidinem intelligas. Nec enim excidit nobis quod diximus.) Huius libri cap 2. Quintilianus in Mathematico.) Verba Quintiliani eo in loco ſic habent: Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina ſunt hæc, etiam ut diſſimilia: paria uiribus, etiam ut mẽte diſſentiant. Quid eſt me aliud notabilem fecit in bello, quàm quod non parcæ cædibus, cruore non ſatior, exultans ſuper ſtratorum corporum ſtrages, palpantibus adhuc cadaueribus alacer inſiſto? Et paulo pòſt: Crede pater, & parricidiũ tam facile eſt quàm fortiter facere, cum utrunque de fato eſt. Terentius quoque.) In Andria. Huc pertinet etiam, quod ſolebant qui accuſabant in foro.) Hunc morem accuſatoribus fuiſſe facile oſtendunt actiones Ciceronis in Verrem: & quod idem autor pro Cælio, plus operæ ſumit in diluendis anteactæ uitæ criminibus, quæ in iudicium non ueniebant, quàm in eo, cuius gratia erat conſtituta quæſtio. Huius generis ſunt, quæcunq; ſunt monſtra oſtentaq; rerum.) Ex his Cicero argumenta ducit in Catilinam inuectiua tertia. Aſdrubal apud Varum fluuium) Secundi belli Punici anno 12. Aſdrubal frater Annibalis cum ingenti exercitu in Italiam uenit: qui cum ſe fratri in Vmbria occurſurum illi ſignificaret, eaſq; literas intercepiſſent Romani, priuſquam ad Annibalem perlatæ fuiſſent: Claudius Nero conſul, non cunctandum ratus tempore tali, neq; expectandum decretum Senatus, cum ſex milibus peditum & mille equitibus noctu caſtra egreſſus, M. Liuio collegæ ſeſe coniunxit, ut nihil tale ſuſpicantem ambo iunctis uiribus aggrederentur Aſdrubalem. Horũ ergo coniunctionem ſubodoratus eſt Aſdrubal ex ijs ſignis, quorum mentionem facit Rodolphus. Qua de re ita Liuius eius belli lib. 7. Moram, inquit, pugnæ attulit, quòd Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus, ſcuta uetera hoſtium notauit, quæ ante non uiderat, & ſtrigoſiores equos, multitudo quoq; maior uiſa eſt. Suſpicatus id quod erat, receptui propere cecinit, ac miſit ad flumen, unde aquabantur, ubi & excipi aliqui poſſent, & notari oculis, ſi qui fortè aduſtioris coloris, ut ex recenti uia eſſent &c. Apud Varum flumen.) Apud Liuium belli Punici lib. 7. ſit mentio non Vari ſed Metauri: Alter, inquit, in deſtinatis iam inde ante animo latebris ſubſedit, alter per uada nota tranauit Metaurum. Strigoſio-

goſſores.) Id eſt, exhauſtos atq; macilentos. Annibal etiam cum exercitum admouiſſet urbi.) Hac de re hunc in modum Liuius, ſecundi belli Punici lib. 6. Minuere, inquit, etiã ſpem eius & aliæ paruæ magnæq́; res: magna illa, quòd cum ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet, milites ſub uexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos audiuit: parua autem, quòd per eos dies eum fortè agrum in quo ipſe haberet caſtra, ueniſſe, nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo eſt. Et Quintilianus, non eſſe cæci aut ſoliciti percuſſoris uulnus.) Locus eſt in declamatione ea, cui titulus eſt, Paries palmatus. Cicero quoq; Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem nonnihil de difficultate eius domeſtica: & in ſecunda enumerans genera hominum eorum, ex quibus Catilinæ conſtabat exercitus omnes fermè illos egeſtate rei familiaris laboraſſe oſtendit. Nuſquam tamen (quod ſciam equidem) anguſtiam rei familiaris in argumentum aſſumit, ut oſtendat publicum aliquod malum illum meditari. Iam & quæ ἐικότα dicuntur.) Cicero in Partitionibus, τὰ ἐικότα ueriſimilia uocat: τὸ τεκμήριον, propriam rei notam. Ea Quintilianus inter argumenta.) Quintilianus lib. 5. non tantum ſigna neceſſaria, ſed ea quæ neceſſaria non ſunt, eſſe argumenta negat: ſed argumentis ſane inualidis. Nam quod ait, ubi ſint ſigna indubitata, ibi quæſtionem non eſſe: id ego iudico non uſquequaq; eſſe uerum. Tametſi enim, poſteaquam ipſa cognita fuerint, nihil poſt ſe dubitationis relinquãt: tamen quamdiu iudex nondum de eis eſt factus certior, utiq; quæſtio ac controuerſia eſſe poteſt. Quod autem ſubdit, ne dubia quidem ſigna argumenta eſſe, propterea quòd ipſa argumentis indigeant: id quoq; quàm ſit inualidum, liquere uel hinc poteſt, quod ex pleriſq; argumentorum locis eiuſmodi quædam adduci ſolent, quæ parum habitura ſint uirium, niſi aliunde corroborentur. Ergo ſibi nihil eorum.) Rurſum ſibi dixit, ubi alius (haud ſcio an rectius) ei aut ipſi dixiſſet. Et Quintilianus inter argumenta.) lib. 5. cap. I.

DE NOMINE REI

Caput XXII.

NOmen quoq; rei rectè mihi inter accidentia conferri uidetur. Nec enim eſt aliud nomẽ,

quàm uox ad rem ſignificandam conſenſu hominũ inſtituta, quod, ſi quid aliud, uel maxime accidentium naturã habere manifeſtum eſt. Nam & rei antequam ſit, & poſtquam facta eſt, nomen eſt, & aliud quoq; nonnunq̃ eiuſdem rei nomen eſt: ut Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus: & apud poëtas, Hippolytus, poſtea quàm redditus à Pallade eſt uitæ, Virbius. Cicero quidem ab Etymologia, hoc eſt (ut ipſe dixit) uerbum è uerbo, à ueriloquio: ut aptius & mollius putauit, à notatione: ut uulgo dicimus, ab interpretatione nominis: ſeparatum locum deſcripſit. Quod fieri poſſe non abnuo, & nonnunquam argumenta inde duci apertius eſt, q̃ ut oſtendendum ſit. Vnde & multa in nomen Verris cauillatus eſt, & in Chryſogonum pro Sex. Roſcio. Et facetè dictorum crebra ſumitur occaſio: ut Auguſtus de eo, qui locum paternæ ſepulturæ arabat: hoc (inquit) eſt patrem colere. Et qui filios ex ancilla ſuſcipiebat, dictus eſt uerus familiæ pater. Quòd aũt locum nomini inter ea quæ ſunt in ſubſtantia fecerint, non uideo quam rationem ſint ſecuti: cum rerum apud omnes gentes eadem ſit ſubſtantia, nomina diuerſa. Quin etiam & apud eoſdem populos, idẽ nomen, perſæpe aliud apud maiores, aliud apud poſteritatem ſignificet. Vt latro priſco ſermone, qui mercede militaret, ſignificabat: Hoſtis,

quod

quod nunc peregrinus: & parricida, quiſquis hominem necaſſet: hodie quid ſignificēt, nemo neſcit. Ad haec ut quaedam interpretationes conueniant, ut toga à tegēdo, & dux q̃a ducat, & quia regat rex: ita pleraeq; aut in aliquo non cōueniunt, aut diſcrepant omnino. Pretoriū à pretore dici manifeſtum eſt: tamen & in caſtris ubi conſul tendebat, & in ciuitatibus item ubi ius reddebat, dicebatur praetorium. Sic codicis & libri nōīa ſi reddantur originibus ſuis, neutrum hodie cōgruet ei quod ſignificat: quorum alterum à caudicibus, hoc eſt, tabulis ductum eſt: alterum arboris ſignificat corticem: q̃ his primum materijs rudis uetuſtas ad inſcribendas literas uteretur. Quamobrem cum ex his liquere uideatur, nequaq̃ nomen inter ea quae ſunt in ſubſtantia numerari poſſe, non inueni quem ſibi locum putarem uerius magiſq; è natura ſua conuenire. Vſus eius nō ſimplex eſt: Quandoq; enim ex ipſa ui aut interpretatione nominis: Vt qui dicat, animam cōſtare ex aëre, quem inſpirando haurimus: quoniam anima, quod uentum ſignificat, ſit uocata. Sic pecuniam in inſtrumento domeſtico eſſe, q̃a ipſa inſtruatur domus. Alius eſt uſus, cum dicimus ex ὁμωνυμίᾳ, id eſt, agnoīatione, uel (ut uulgo loquimur) ex aequiuocatione argumentum. Vt expetēdas eſſe humanitatis artes, quia nihil tam proprium ſit homi-

nis, quàm ipſa humanitas. Et peßime facere quàm plebem contra patres cõcitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandũ magis ſit, quàm patrum. Et Iſocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandam maxime, laudãdamq; eſſe: eiusq; inter reliqua ſignum facit, quòd uirtutem maxime probamus, quoniam pulcherrima rerum ſit oĩm. Facile eſt perſpectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuerſas flectatur ſignificationes. Quod ſi occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captioſa ſit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpe euadit. Vt certam eſſe progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas ſuſtulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulò ante diximus, in quibus colendi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod ſuſtuliſſe dicitur) cauſam ridiculo præbent. Alius præterea eſt huius loci uſus, cum translato nomine deinde ducimus ex re, non quam in loco, ſed quam proprie ſignificat, argumentum. Quale eſt apud Ouidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Ignem pro amore poſuit: deinde ex lumine argumẽtatur, tanquã de uero igne loqueretur. Sic apud Terẽtium Phormio: Hiſce ego dictis illam tibi tam incenſam dabo, Vt ne reſtinguas, lachrymis ſi extillaueris: incenſam pro ira-

ta dixit: deinde reliqua ſubiecit, uelut uere ardentem crederet. Ergo propter eas quas dixi cauſas, nomen ab eis que in ſubſtantia ſunt remoui: protuliq́; iudicium meum, quorum diuerſa ſi quis putabit accedere propius uero, nihil obſtabit, quo minus non me, ſed quæ credat optima, ſequatur.

Scholia in caput 22.

Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus.) Seruius grãmaticus Romulum ait dictum eſſe Quirinum, quod haſta uti ſoleret, quę Sabinorum lingua curis diceretur: uel quia Græci κοίρανον regem uocent. Plutarchus in uita Romuli alias quoq; cauſas quaſdam nominis huius affert. Sed longum ſit referre hic omnia. Vide Ouidium Metamorphoſeos lib. 13. Et apud poetas Hippolytus.) Hunc ab equis diſcerptum Diana Aeſculapij opera in uitam reſtituit, ac deinde Virbium quaſi bis uirum iuſſit uocari. Autor Seruius ſuper illud ſeptimo Aeneidos:

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius &c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus eſt apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait, quòd omnia uerrat: interim malum ſacerdotem uocari à Siculis, qui tam nequam ſibi Verrem reliquiſſet. Et in Chryſogenum pro Sexto Roſcio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc ſunt: Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur &c. Eſt autem Chryſogonus appellatus quod aurum undecunque pariat. Nam χρύσος aurum eſt, γόνυ fœtum. Auguſtus de eo, qui locum paternæ ſepulturæ arabat.) Hunc Vectium quendam fuiſſe autor Macrobius libro Saturnaliorum ſecundo, cap. de iocis ac reſponſis Auguſti Cæſaris. Et qui filios ex ancilla ſuſcipiebat.) Hic quiſnam fuerit, haud dum legiſſe memini: iocus eſt in nomine patris, etiamſi Rodolphus, non in patris, ſed in familiæ nomine cauſam ridiculi ineſſe exiſtimat. Quandoq; enim ex ipſa ui nominis.) Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipſo tumultus oſtendit, tumultum ſine bello eſſe non poſſe. Quoniam anima quod uentum ſignificat ſit uocata.) Vergil. in 8.

Quantum ignes animæq; ualent. Et Horatius: Impellunt animæ lintea Traceæ. Dixit & Plautus: Ne quid emittas animę, id eſt, ne flatum uentris. Porrò Diogenes fuit, autore Ariſtotele, qui cenſeret animam eſſe aerem. Ex homonymia.) Ariſtoteles in Categoriis: ὁμώνυμά, φησι, λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id eſt, Homonyma dicuntur, quorum ſolum nomen commune eſt, ratio aũt eſſentiæ, quæ ſecundum id nomen datur, diuerſa. Eſt ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuerſas ſignificamus, ut taurus, gallus, aquila.

Expetendas eſſe humanitatis artes.) Hæ ſunt illæ ipſæ, quas ingenuas, liberalesq; uocamus. Nam humanitas, interim φιλανθρωπίαν, interim eam quam παιδείαν Græci uocāt, id eſt, eruditionem ac liberales diſciplinas ſignificat. Lege Gellium lib. 13. cap. 16. Plebem contra patres.) Patres qui fuerint apud Romanos, explicat T. Liuius libro ab Vrbe condita primo. Et Iſocrates in Helenes laude.) Extat hodieq; hæc oratio Iſocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucenſis. Certam eſſe progeniem Aeneæ Neronem.) Suetonius autor eſt, poſteaquam iuſſu Neronis occiſa eſſet Agrippina ipſius mater, tum hos in illum uerſus euulgatos fuiſſe: Quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem? Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem. Aeneas patrem Anchiſen ſuſtulit, cum impoſitum humeris ex incenſa iam urbe exportauit. Nero autem ſuſtulit matrem, cum occidendi eius mandatum Anicero dedit. Apud Ouidium.) In epiſtola Paridis ad Helenam. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio ſe Nauſiſtratam uxorem Chremetis ita incenſurum ira, ut à marito ne lachrymis quidem ac fletu ea ira reſtingui poſſit. Perſtat autem poeta pulchre in eadem metaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONVNCIATIS.
Caput XXIII.

LOcum, qui ſumitur ex eis, quæ quiſquam de re propoſita uel dixit, uel (quod perinde eſt) ſenſit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero teſtimonia uocauit, Ariſtoteles, & itidem quan-

quandoq; Cicero, & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (ſi quicquam nobis poſt tantos uiros licet) pronũciata appellare maluimus quoniam reliqua nõia adductiora erant, & ab arte (quatenus ad noſtrum utiq; inſtitutũ pertinet) non credidimus ſemouenda. Pronunciata aũt dicimus, quæ quiſquã ulla de re, ut affirmaret aut negaret, eſt elocutus. Ea quidem (ut modò diximus) Ariſtoteles, quiq; ipſum ſecuti ſunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntq; numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitius feciſſe, qui conijciamus illa in hunc locum, facti noſtri paucis reddenda nobis eſt ratio. Si quis igitur teſtimonia, id eſt, quæcunq; aliquis ea de re, de qua diſſerimus, dixit, ſic accipiat, ut inter diſſerendũ tractantur à nobis, fideiq; parandæ ſunt inſtrumentum: non uideo quĩ minus iſta contineantur arte, q̃ reliqua cuncta, quæ uel effecta ſunt rerum, uel contingentia, è quibus argumenta ſumuntur. Cumq; ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & cõmodius eis utatur: conſtanter ipſa & artis, & huius eſſe loci, contenderim. Ariſtotelem uerò, quiq; alij autores iſta tradidere, credo equidẽ ſenſiſſe arte carere teſtimonia, nõ quatenus à diſſerente cõfirmandis adferuntur rebus, ſed ut ab eis ipſis quorũ ſunt teſti-

monia, præſentem in rem dicuntur. Foro namq; & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et teſtis ſane oratio, in quantum probatur ab ipſo res, nihil ad diſſerentis rationem pertinet: nec iam ut inueniendi argumenti locus poteſt accipi, cum non dicentis arte, non argumentatione, ſed etiam qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, ſic chirographa, ſic leges, ſic plebiſcita, quæ ad rẽ pertinent, non oratoris expectant uocem, ſed ipſi ſibi iudices oculis, auribusq; faciunt fidem. Non magis ſunt itaq; diſſerendi artis iſta, quàm ſi quis cũ multa ſe pro Republica pertuliſſe dicat, idq́; probare uelit, diducta ueſte, ſilens demonſtret in aduerſo pectore cicatrices, & conſpiciendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, oſtendat. Quando uerò in orationem ſibi aſſumit iſta, qui dicit, tum artis eſſe declarat eorum, qui uel in ſcholis eruditionem tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs diſputant, labor quem ſumunt: quo uel confutent eos, qui diuerſa dixerunt: uel eorum, qui ſecum ſenſere, uerba confirment. Quinetiam tradita ſunt ab autoribus præcepta teſtium interrogandorum, & aſtruendæ teſtimonijs infirmandæq; fidei, prout res popoſcerit, ratio monſtrata: & teſtium quoq; editæ ſeorſum interrogationes, & confutationes ipſorum, & aſſeuerationes perpetuarum oratio-

num

rum monumentis comprehenſæ. Qui poteſt ergo fieri, quod arte ſit traditum, quod præſcripto tractetur artis, ut id eſſe poßit ab arte ſemotum? Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanum: Quis iuſtius induat arma, Scire nephas, magno ſe iudice quiſq; tuetur. Victrix cauſa deis placuit, ſed uicta Catoni: cum diuinum & humanum teſtimonium pariter ſit una argumentatione complexus. Ad artem pertinent igitur (ut ſemel finiam) teſtimonia, quoties ex ipſis à dicente, non per ipſa fit à teſte probatio. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina ſunt, quæcunque Dei uel numinis uoce proferuntur: ut quæ per quietem, quæq; locis ſacris, aut uiris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut poſtremorum etiam nonnunquam ſcelerum obnoxijs territamenta ſolent reddi, quæq; item diuinarum rerum miniſtri ſacerdotes uateſq;, uelut interpretes, & cœleſtium arcanorum conſcij, prædicant. Humana ſunt, quorum prima eſt à nobis origo. Quæ uel in ſcriptis ſunt poſita, ut chirographa, inſtrumenta, epiſtolæ, libri: uel in oratione, eaq; uel libera, ut laudationes, res iudicatæ, dicta teſtium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum, aut magnorum uirorum ſententiæ, & rumor, famaq; populi, uel in oratione expreſſa: aut religione, ut iurata: aut tormentis,

tis, ut quæſita. Videtur hic locus ſimilitudinem quandam habere illorum, quæ ſuperius uocauimus connexa: quoniã ab oratione res uel dicta uel pronunciata dici poteſt: eſtq; extra rem oratio. Verùm hoc intereſt, q (quemadmodũ cum de connexis loqueremur diximus) neceſſe eſt, connexa ſi tueri nomen ſuum debeant, ſimul utraq; eſſe; quod in pronunciatis non euenit: nam dicimus de re aliqua, quando nõ eſt ipſa: dicimus etiam ueluti de re, quæ tamen ipſa non modò non eſt, ſed ne fuit quidem unquam, nec unquam eſt futura. Quo facile perſpicitur, & poſſe rem ſine oratione, & orationem ſine re eſſe, & pronunciata recte inter accidẽtia numerari. Itaq; ſunt etiam & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum, famæ expectatio. Et conſequentia, ut rumor opinioq; de rebus ad poſteritatem diffuſa. Et adiuncta, ut laus uituperatioq; extantium, & iacta in omnem partem de præſentibus uerba. Poſſunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ nõ in oratione, ſed in re ſunt poſita, qua quid dicere quis uelit, ſignificat. Vt qui interrogatus, qualis eſſet hoĩm uita, cum parumper ſe oſtendiſſet ſubitò abſcondit; quod ſolùm in eius locũ fecit, quo ualebat breuem eſſe ipſam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora papauerum capita baculo decuteret, non dixit qui-

quidem, ſed ſigno quocunq; potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoq; huius loci eſſe poterit, quandoquidem non aliud eſſe uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res geſtæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis. Modus optimus. Tempori ſeruiendum: quæq; alia huius generis publico hominum iudicio firmata ſunt, & locum habent teſtimoniorum, non iniuria quis numerauerit in pronunciatis.

Scholia in caput 23.

Ariſtoteles, & itidem quandoq; Cicero & Quintilianus, probationes inartificiales dixerunt.) Locus Ariſtotelis eſt 2. lib. Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani Inſtitutionum lib. 5. cap. 1. Porrò non ſine cauſa ait, & itidem quandoque Cicero. Is enim & ſi in Topicis hunc locum eſſe ait expertem artis, tamen 2. lib. Rhetoricorum diuerſam eſt ſecutus ſentẽtiam, quo in loco ſic habet: Accedunt autem ad coniecturam ſæpe quæſtiones, teſtimonia, rumores: quæ contra omnia uterq; ſimili uia præceptorum torquere ad ſuæ cauſæ commodum debebit. Nam & ex quæſtione ſuſpiciones, & ex teſtimonio & rumore aliquo, pari ratione, ut ex cauſa aut ex perſona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ij uidentur errare, qui hoc genus ſuſpicionum artificij non putant indigere: & ij qui aliter hoc de genere ac de omni coniectura præcipiendum putant. Si quis igitur teſtimonia.) Hoc dicit, teſtimonia ſiue pronunciata bifariam conſiderari poſſe: primum, quatenus ab illis ipſis, quorum ſunt, in rem præſentem dicuntur, hactenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde ſumpta, ſuo accommodat propoſito, qua ratione utiq; & iſta ſub artem cadere. Id quod & Quintilianum ſenſiſſe uerba eius plane oſtendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, ſic habet: Nõnunquam contingit iudicis quoq;, aut aduerſarij, aut eius, qui ex diuerſo agit, dictũ aliquod aut factum aſſumere, ad eorũ, quæ intendimus

dimus

dimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationum inartificialium eſſe arbitrarentur, quæ ea non inueniret Orator, ſed acciperet. Plurimum autem refert. Nam teſtis, & quæſtio & his ſimilia, de ipſa re, quæ in iudicio eſt, pronunciant. Extra petita, niſi ad aliquam præſentis diſceptationis utilitatem ingenio applicantur, nihil per ſe ualent. Sic Cherographa.) ad hunc modum ubiq; à Rodolpho id ſcriptum reperitur per uocalem ſecundam non primam, poteſt enim diphthongus ει modò in ſecundam uocalē, modò in tertiam uerti, ueluti in Δαρεῖος & πλάτεια fit: dicuntur em̄ Latine platea & Darius uocali utrobiq; exiſtente longa. Sic ſi quis diducta ueſte ſilens demonſtret.) Hiſtoria hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iuſtinum de Piſiſtrato lib. 2. qui hoc pacto tyrānidem inuaſit. Quin etiam tradita ſunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum. Quintilianus lib. 5. cap. 7. Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanum. Quis iuſtius induat arma?) Difficile iudicatu eſt (inquit Lucanus primo Pharſaliæ libro) uter iuſtius ad gerendum ciuile bellum arma induerit, Cæſar ne an Pompeius: cum magno uterque iudice cauſam ſuam tueatur. Cæſaris enim cauſam niſi probaſſent dij ipſi, nūquam illorū benignitate uiciſſet. Contrà Pompeius, non modo approbatorem, ſed adiutorem etiam habuit cauſæ ſuæ Catonē Vticenſem, hominem tam integrū, prudentemq;, ut haud ſcias, huic ne an dijs ipſis credendum ſit. Simile quiddam apud Ciceronem eſt pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraq; parte, quod probari poſſet: nunc melior certe ea iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atq; item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnem profertur. Expreſſam, ad quam ui atq; coactione quadam compellimur. Fitq; hæc expreſſio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæſitam, quæ per quæſtiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus multa Fab. Quintilianus lib. 5. circa principium. Vt qui interrogatus, qualis eſſet hominum uita.) Multa apud autores paſſim leguntur de fragilitate uitæ humanæ, dum alij bullā, alij fumi umbrā, alij ſomniū quod-

dam

dam umbræ eſſe hominẽ dicunt, alij arborem folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio eſt apud Plinium in lib.7. Id de Pythagora proditum eſt memoriæ. Vide progymnaſmata Aphtonij, capite περὶ χρείας. Et Tarquinius Superbus.) Hiſtoria eſt apud T. Liuium lib.1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) Quæ & prouerbia, & adagia, & parœmias dicimus. Sed de his locupletiſſime Eraſmus.

DE COMPARATIS

Caput XXIIII.

Comparatio frequens eſt, & magno uſui rhetoribus locus. Paratus enim ferè & ad manũ eſt. Et quoniam ex ijs ſumitur, quæ non alte ſunt eruenda, ſed propemodum nota ſunt, atq; cõſpicua, etiam expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non uſquequaq; conſentit uſus. Namq; apud poëtas comparationem uocant Grammatici, quam nos ſimilitudinem dicimus, quale eſt: At ueluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt Seditio, & quæ ſequuntur. Notus eſt enim apud Vergilium locus. At quam comparationem nos, illi plerunq; exemplũ dicunt: quo nomine utitur & Ariſtoteles. Et eſt ſane exemplum inter comparata, ſed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uerò uir ampliſſimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ priuatus interfecit, L. uerò Catilinam, orbem terrarum cæde & incendijs

*diȷs uaſtare cupientem, nos Conſules perferemus? quis enim illud, inquam, exemplum ſit, non tamen iſtud quod ſubijciemus dici poterit exemplum:*Ego *te conſulem putem, cum tu me non putes conſularem?*Et *apud Quintilianũ in milite* Mariano:Tu *ſi* Tribunus *eſſes, hoc feciſſes? ſi miles, hoc tuliſſes? comparationem fieri certũ eſt:probare enim uult, quia aduerſarius,nec ſi Tribunus fuiſſet, hoc conari:nec ſi miles,hoc perpeti uoluiſſet:ergo nec illum* Tribunum,*qui occiſus eſt,id debuiſſe tentare: nec militem qui occidit,perpeti:exemplũ uerò iſtud eſſe nemo dixerit.*Nã *illud multo apertius apud* Vergilium:Captiq; *dolis lachrymisq; coacti.* Quos *neque* Tytides, *nec* Lariſſæus Achilles, Non *anni domuere decem,nõ mille carinæ.* Indignitas *rei cõparatione,non exemplo colligitur.*Hoc *enim uult efficere poëta,indigniſsimum fuiſſe, capi unius fraude & artibus eos, quos nullæ uires ſuperare potuerunt.* Explicemus *ergo quid differant comparatio & exemplum: quomodo item à comparatione ſimilitudo diſcernatur.*Cõparationem *uocamus,cum duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune ſit eis:ut* Catoni *licuit ſequi bellum ciuile,ergo &* Ciceroni *licebit ſequi.* Commune *eſt hic ambobus, ſequi bellum ciuile.* Exemplum *eſt ſpecies quædam comparationis.* Eſt *enim uel aliquid ma-*

maius,uel par,uel minus quod ad imitandum,uitandum'ue ſumitur.Eſtq́; ea non ſolùm huius loci,ſed etiam à ſpecie ducitur ut apud Lucanũ: Omniſq́; poteſtas impatiens conſortis erit.Subijcit:Nec lõge factorũ exempla petantur. Fraterno primi madue runt ſanguine muri.Romulus enim & Remus,primi Romæ reges,oſtendunt regnum non poſſe in cõ ſortium mitti. Et à coniugatis etiã prædiximus duci.Similia ſunt,quando iunguntur aliqua, nõ in tertio, quod ſit ambobus cõmune (quemadmodũ fit in comparatione) ſed utrunq; in ſingulis, quorũ quẽ admodum hoc in iſto,ſic illud ſe habet in illo.Vt ſi dicã:quemadmodum uaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris reſpuunt copiam,ſenſim aũt inſtillantibus replentur: ſic tenera puerorũ ingenia,grandia non percipiunt, modica & uiribus ſuis apta cõ modius addiſcãt.Hic uaſcula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, nõ in uno aliquo: ſed illa in eo q; eſt,non admittere ea,quæ impetu ſu perfunduntur: hæc in eo, quòd difficiliora ſubitò nequeunt amplecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus, aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus,ut rex non poteſt,ergo nec miles: & auſus eſt uulnerare,ergo et maledicere.A minoribus,ut è diuerſo,miles poteſt,ergo et rex poteſt: & nõ eſt auſus maledicere,ergo nec uulnerare eſt

auſus. A paribus: ut, ſi potuit manes arceſſere cõiugis Orpheus: Si fratrem Pollux alterna morte redemit, quid Theſea magnum? quid memorem Alcidẽ? Ex his enim colligit Aeneas, ſibi quoq; ad inferos ius eſſe deſcẽdere, quoniã par illis: & mihi, inquit, genus à Ioue ſummo eſt. In inueniẽdis autẽ iſtis ad ea præcipuè reſpiciẽdum eſt, quæ eiuſdem ſunt generis, cũ eo quod noſtri eſt propoſiti. Neque enim quicquid quomodolibet maius erit: nec ſi quid par aut minus, ad hunc locũ pertinebit, ut ſi de eruditione quæratur, nõ in hac parte rex maior erit plebeio: ſed magiſter diſcipulo, & exercitatus rudi. Sic ſi quæretur de regũ uiribus: non qui maius ſaxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborẽ, maior erit, ſed cui opes ampliores, cui numeroſior popularium manus. Cum dixerim autem comparationem in uno fieri, quod ſit comparatis cõmune: nolo quenquam id fallat, quod nonnunquam eis quæ cõparantur, ſua ſingulis tribuuntur propria, ut ſi Didonem decet habitare Africã, decebit & Aeneam petere Italiã. Quanquã aũt nõ in uno proximo cõferũtur iſta, nõ tamẽ argumentãdi uis in ſingulis eſt poſita, ſed in communi, q̃ iſta coniungit. Neq; enim hoc nititur Aeneas, q̃ uel Dido in Africa habitet, uel ipſe Ialiã petat, ſed eo q̃ ſubijcitur apud poëtã: Et nos fas extera quærere regna. ut ſit argumenta

tionis huius iſte uelut neruus. Didonem decuit pere grina regna quærere, ergo Aeneā itidem decebit. Sic etiā Iuno: Pallas ne exurere claſſem Argiuum potuit: & quæ ſequūtur. Deinde ſubiecit: Aſt ego una cū gente tot annos Bella gero. Cōmune ambo bus quo Iuno nititur, eſt ulciſci inimicos: ut ſi Pallas potuit ulciſci inimicos ſuos, & Iuno poterit. Cauſa uerò propter quā ſic diducūtur iſta potiùs, q̃ cōmune in utriſq; ponatur, non eſt negligenda nobis. Quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, q̃ inueniendi ratiōem pertineat: in pleriſq; tamē præcipua eſt & acris in iſtis inuentio. Pimum quod latius & minus dialecticè, hoc eſt, perplexè, ſpinoſeq; dicuntur iſta: & latitudine atq; diuerſitate decorem quendā accipiunt: quod ſolùm fere ſectatus uidetur Vergilius in exemplo, q priore poſuimus loco. Deinde, quod ea, quæ poterant alioqui paria fortaſſe uideri, explicatiōe qd in ſingulis interſit ingens plerunq; in alteram partem capiunt incrementum. Vt in ſecundo exemplo, cū poſuiſſet primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorē illam mōſtraret, quaſi turpe putaret quærere maiorē ſe alterius Deæ conuicio fieri. At cū ad pſonā ſuā uenisset, non ſolū oppoſuit ſe Palladi, ut diceret: Aſt ego, ſed adiecit: quæ diuū incedo regina, nec id ſatis putauit: addidit etiā, Iouis & ſoror & cōiunx:

ut uel ex hac magnitudine ſua admoneret, minoris numinis, & uelut priuatam Deam eſſe Pallada. Poſtea ſubiecit: Pallada exurere potuiſſe, hoc eſt fun ditus euertere claſſem Argiuorũ: quodq́; plus ſit, id unius ſolùm Aiacis iniuria permotam feciſſe, deq́; ipſo grauiſſimas ſumpſiſſe pœnas: ſe uerò nõ unum odiſſe, ſed gentem: neq; tamẽ euertere potuiſſe, aut pœnas ſumere: ſed etiam bellum cum contumaci genere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cum ſimpliciter diceretur: P. Scipio rectè ſeditioſum ciuẽ interfecit, ergo nos recte interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & ſingula ſuo apparatu inſtruxit: P. Ergo Scipio cũ Spurium Melium mediocriter labefactantem ſtatũ reipub. priuatus interfecerit, quid nos Catilinam, non ſtatum reipub. ſed orbem terrarũ: non labefactantem, ſed uaſtare cupientẽ: nõ mediocriter, ſed cæde & incendijs: eũ nos, nõ priuati, ut Scipio: ſed Coſ. nõ interficiemus, ſed perferemus? Si tamen hæc acriùs intueamur, ſatiùs fuerit dicere, duplicatis è locis cõſtare has argumẽtationes. Vt ſint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo Coſ. licebit. Hinc uerò ducãtur à maioribus: Potuit obnoxã unius euertere claſſem Argiuũ, ergo indignũ erit me tot annos una cũ gente fruſtra con

ten-

tendere: Et potuit occidere Spurium Meliũ minùs obnoxiũ, ergo poterimus Catilinã ſceleratiſsimũ.

Scholia in caput 25.

Vocant Gammatici.) Vide Iulium Ruffinum de figuris ſententiarum: item Diomedem lib. 2. Quam nos ſimilitudinem dicimus.) Lege Quintilianum, cuius iudicio hic ſubſcribit libro 3. cap. 3. Ac ueluti magno in populo.) Ex primo libro Aeneidos. Qua ſimilitudine aiunt Seruius & Quintilianus perfecti oratoris imaginem depinxit. Et eſt ſanè exemplum.) lege Rodolphum libro 2. cap. 18.

Quamuis enim illud apud Ciceronem.) In Catilinam inuectiua prima. Sp. Melium.) Haud dubiè legendum eſt, non P. Melium, ſed Tiberium Gracchum. Hunc enim occidit. P. Scipio, quemadmodũ refert Plutarchus in uita C. & Tiberij Gracchorum. Sp. autem Melium, nõ à Scipione, ſed à Q. Seruilio Hala interemptum fuiſſe, autor eſt T. Liuius libro quarto ab urbe condita. Rodolpho ut nomen pro nomine poneret, illud nimirũ fuit in cauſa, quòd Cicero eodem in loco utriuſq; cædis mentionem facit. Neq; enim opinor tam dementem fore quemquam, qui eiuſmodi errata uelit aſſignare librarijs, quando eiuſmodi eſſe non ſolent errores hominum indoctorum. Cui etiam accedit illud, quod quemadmodum hoc loco, ita etiam poſt ſemel atq; iterum nomẽ. Sp. Melij, pro Tiberij Gracchi poſitum eſt, in erratis autem librariorum ſumma ineſſe ſolet inconſtantia. Ego te conſulem putem, cum tu me non putes conſularem?) Verba ſunt magni illius oratoris L. Craſſi, cui cum Philippus conſul manum inijci iuberet, ille reiecto lictore, non es, inquit, mihi Philippe conſul: quia nec ego tibi Senator ſum. Autor Valerius Maximus libro ſexto de libere dictis aut factis, & Cicero tertio lib. de Oratore. D. Hieroymus ad Nepotianum de uita Clericorum, eãdem propemodum ſententiam tribuit Oratori Domitio: Scitum eſt, inquiens, illud Oratoris Domitij: Cur ego te habeam ut principem, cum tu me non habeas ut Senatorem? Et Fabius lib. octauo: Ego te conſulem putem, cum tu me non putes eſſe Senatorem? Alludit eodem Cicero in ſecũda Philippica: Nõ tractabo, inquiens, ut cõſulem, ne ille me quidẽ, ut conſulem.

Et apud Quintilianum in Milite Mariano.) Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduerſus Cimbros, eo tem-

pore tribunus quidam militum, propinquus uel Imperatoris, pudicitiam militi cuidam uolens eripere, interfectus ab illo eſt. Atq; hunc militem (ut Ciceronis uerbis dicam) ille uir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberauit. Hinc ortum argumentum declamatoribus, pro reo illo diſcendi quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipſa Miles Marianus inſcribitur. Nam illud multo apertius apud Vergilium.) Secundo Aeneidos. Capi unius fraude & artibus cos.) Vnius, nempe Sinonis. Eos, Troianos. Exemplum eſt ſpecies quædam comparationis.) De hoc rurſum libro ſecundo, capite decimo quarto. Sed etiam à ſpecie ducitur.) Hic meminiſſe oport illud, quod dictum eſt prius capite ſexto, nempe quod attinet ad rationem inueniendi, indiuidua quoque ſpecies dici poſſe: quando eadem plane ratio eſt indiuidui ad ſpeciem, quæ ſpeciei ad genus. Alioqui non facile intelligi potuerit, quo modo hæc argumentatio dicatur ducta à ſpecie, Romulus Remum fratrem imperij conſortem ferre non potuit: ergo nemo in ſummo imperio conſtitutus, patiens conſortis erit. Verba Lucani primo Pharſaliæ libro hæc ſunt:

Nulla fides regni socijs, omnis poteſtas
Impatiens conſortis erit: nec gentibus ullis
Credite: nec longe factorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Et à coniugatis etiam prædiximus duci.) Suprà capite decimo. Vt ſi dicas, quemadmodum uaſcula oris anguſti.) Ex Quintiliano libro Oratoriarum inſtitutionum primo, capite tertio, ut quidem hodie libri eius in capita diſtincti ſunt. Ducitur autem omnis comparatio.) Ariſtotelis li. Rhetoricorum 2. cap. 23. de Enthymematum locis. Item Cicero libro primo de Oratore. Vt ſi Didonem decet habitare Aphricam.) Aeneas Didoni apud Vergiliũ 4. Aeneidos inter cætera reſpondet in hunc modum:

Si te Carthaginis arces
Phœniſſam, Tyriæq; aſpectus detinet urbis,
Quæ tandem Auſonia, Teucros conſidere terra
Inuidia eſt?

Sic etiam Iuno.) primo Aeneidos. Cui ſimilimus locus eſt lib. 7. Aeneid. Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit: Conceſſit in iras, &c. P. ergo Scipio cum Sp. Melium.) Hac de re paulò ante in hoc ipſo capite.

DE SIMILIBVS, Cap. XXV.

Om-

OMnium locorum è quibus ducũtur argumẽta, nulli ferè minus eſt uirium cõtra renitẽtem auditorẽ, quàm ſimilitudini: ad eum uerò qui ſpontè ſequitur, docendúmq; ſe præbet, accommodatior nullus eſt. Aperit enim rem (ſi rectè adhibeatur) & quandam eius imaginem ſubijcit animo: ut eũ aſſentiẽdi neceßitatẽ non afferat, afferat tacitũ diſſentiendi pudorem. Quapropter ad probandũ non ita crebrò, ad explanandum, illuſtrandumq; ſæpè ab oratoribus, à poëtis ſæpiùs adhibetur. Habet tamẽ perſæpè probãtis ſpeciem ſimilitudo, eo ipſo, q rem qualis ſit indicat. itaq; cum legis. Quintiliani illud: Vaſcula oris anguſti ſuper fuſam humoris copiam reſpuunt, ſenſim autem in fluentibus, uel inſtillantibus etiam replẽtur: non conficitur utiq, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo uiriũ ſuarũ doceri: ſed tamẽ cõſpiciẽdo quiſque rem apud animum ſuum ſub hac imagine, perſuadet ſibi, aliter fieri nõ poſſe. Apud Lucanũ egregia uidetur ſimilitudo pro argumento poſita.

Cæſaris an curſus, ueſtræ ſentire putatis
Damnum poße fugæ? ueluti ſi cuncta minentur
Flumina (quos miſcent) pelago ſub ducere fontes:
Non magis ablatis unquam decreuerit æquor,
Quam nunc creſcit aquis.

planum eſt uidere, ſi quis ſic argumentetur: flu

mina ſubdicta mari nõ minuũt ipſum, ergo nec uos deſerentes Cæſarẽ, retinebitis curſum rerum ſuarum: frigidum eſſe & planè eneruе argumentum. Quando uerò ſumitur, non ad peruincẽdam rem, ſed docẽdam, rapitq; mẽtes ad ſe ſimilitudo, non iã quiſquis hæc audit, cogitat de Cæſare uel militibus id quod ſunt: ſed in ſpecie maris, Cæſarem, in flumi num, milites capit: quodq; in proprijs Cæſaris militumq; perſonis incredibile fuiſſet, abrepto iã trãſformatoq; in alienã imaginem aĩo, uelut perſpectũ in ſimilitudine accipit, prorſusq; ſic eße, ſibijpſi perſuadet. Quid ſit ſimilitudo, & quemadmodum diſtinguatur à comparatione, ſuperius diximus. Quia uerò tota extra rẽ eſt, dißicilior uidetur inuentu. Quod nanq; confertur, extra rem eße certũ eſt: ut mare extra Cæſarem, id etiam in quo ſit collatio, extra eſt, cum(ut prædiximus)non in uno aliquo conferantur: nanque incremẽta & decremẽta maris in Cæſarẽ cadere nõpoßũt, tametſi enim de utroq; fortaſſe in propoſita ſimilitudine creſcere dici poſſet & decreſcere, non tamen una in utriſq; eſt ratio iſtorũ, ſed eadem nomina erunt: res liquet prorſus eſſe diuerſas. Demus ergo ſi poſſumus, uiam aliquã quo paratius iſta inueniri queãt. Primũ uideamus in re poſita, cui ſimilitudinẽ quærimus, qđ ſit id, q̃ exprimere ſimilitudine uolumus, idq;

quale

quale ſit, & quid efficiat, diligẽtr intueamur. Dein de rẽ quampiã quæramus, quæ habeat in ſe aliquid cui ſit ſimilis in ipſa uis, qualis eſt in propoſito noſtro eius, quod cupimus imitari. Neq; ſi primo non occurrat, deſiſtamus: ſed ſubinde alias res excutiamus & alias. Non erit qſquã tam infelicis conatus, ut quãuis ſemel iterum'ue nõ ſuccedat, tertiò tamẽ aut quarto nõ eruat aliquid. Aperiamus igitur primùm hac uia ſimilitudinẽ, quam nobis in exemplũ ex Lucano deſumpſimus. Cæſar repreſſurus militũ ſeditionẽ, quid eos ſimilitudine docere uoluit? nempè amplitudinem rerum ſuarum ex illis nõ pendere. In re quidẽ ſunt Cæſar, & milites Cæſari deſeruientes. Docẽdum autem eſt, nõ eſſe milites, quibus magnitudo Cæſaris ſit innixa. Ante oĩa ergo quærendum habuit Cæſar aliquid, cui numerus quidam rerum deſeruiret (quemadmodum laborabãt milites) quod nõ creſcat earum rerũ miniſterio. Id fuit mare, cui quidẽ ſe, fluminibus uerò milites contulit. Circũſpiciamus aliud. Fortè tam omni ex parte accõmodatum non inueniemus. Tenuis enim eſſet ingenij laus, ſi paßim poſſet ex obuio ſumi. Inueniemus tamen aliquid: Fingamus ut dicãt homines, admittere ſe nolle ſolem, ſed lucis omnibus receptaculis occluſis, excluſuros ipſum. Sic enim quanquam ueneratio ſolis, quæ ex hominũ uſu tribuitur, ſibi

 peri-

peritura ſit: lumini tamē re uera maieſtatiq́; ſuæ nihil decreſcet. Sic ne Cæſari quidē quicquam de ſua peribit amplitudine, licet deſerāt ipſū milites ſui. Sed protinus à prioris ſimilitudinis ui deſciſcimus, q̧ quēadmodū ibi flumina aliquid mari inferūt, ita hîc nihil eſt, q̄ hoīes afferant ſoli, niſi uelimus dignationem in eius locum recipere & admirationē hominum. Quæramus aliud in hoc ipſo propoſito. Quid agunt milites ſeditione? ut cōcutiendo ſtatū rerū Cæſaris, etiam ipſum atterant Cæſarē. Scrutemur aliquid, q̄ ſine dāno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illidūtur. Sed ſegnius illud, hoc uiuidius, ignē cōcuti uentis, & nō decreſcere, ſed ali uidemus. Rurſum milites quid præſtāt Cæſari? Ornant quidē augētq́; decus rerū Cæſaris, ex illo tamē opes ſunt ipſis, & dignitas & ſingulorū magnitudo. Quæramus q̧ ornetur alio, & ipſum ſuſtineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiáq́; ab ipſis habet: ex ipſa uerò herbæ recipiūt uigorē. Itaq; in ſimilitudinē trāsferemus: quēadmodū iſtas nō ſine periculo ſuo reuelli trāsferriq́; poßet: terrā uerò ſua fœcunditate facile alias ſibiípſi herbas redditurā: ſic Cæſaris militū defectionem ipſis periculo fore, Cæſari ex opibus ſuis alios milites facile redituros. Sic etiā qui fœcūdum agrū ignauia deſerant, ſibi quidē imminere egeſtatē, agrū celeriter allecturū

ſua

ſua hubertate q colãt. Facile eſt uidere, has oẽs ſimilitudines eo ducere, q̧ initiò ſumpſimus, nihil militũ defectiõe Cæſari periturũ de ſua magnitudine: quæ eo latiùs diximus, ut uel ipſa eo oſtenderemus quomodocũq; aliquã ſimilitudinis inueniendæ uiã. Multũ autẽ profuerit in hac re intueri, quæ de eo cui ſimilitudinẽ quærimus per tropũ (quã translationem uocamus) efferuntur. Dabit nanq; ſimilitudinem nobis ſine cunctatione id, in quo translata illa propria ſunt uel natiua. Vt ſi amorem quòd malus ſit, ſimilitudine quæras effingere: uide quæ de amore translatione ſoleant dici. Vulgo itaq; iam uſurpatur, ardere quẽ amore. Paratã nobis continuò ſimilitudinẽ uidemus ab igne, in quo uerus eſt ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam dici partẽ poteſt, licebit etiã ignis ſimilitudine ipſum laudare. Vt uel uituperando dicamus: quemadmodũ omnia cõſumit ignis, ac deſtruit quæcunq; complectitur: ſic amorem mentium noſtrarum robur uireſq; omnes conſumere, & uelut in cinerem redactas diſsipare. Vel laudando: ut quemadmodum ignis rebus immiſtus, calorẽ ipſis uitæq; præbet uigorem, ſic amorem nobis induſtriam ſtrenueq; agendi ſtimulos ſubijcere, nec quenquam rem ullam recte ſine operis amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines premi amore, ſimilitudo ab oneribus duci

po-

poteſt. Iam aſtrictos etiam amore dicimus, ſimilitudo à uinculis & compedibus ſumetur. Ita ſi inſanire dicantur, furentibus: ſi conſumi, in ignem impoſitis: ſi languere, egrotantibus aßimulabimus. Cõtra uerò ſi laudare inſtituimus, ſimilitudinẽ ab eis, quæ in laudẽ dicuntur trahemus: ut tenacẽ eſſe amorem, ſolidum, nõ fractum, dulcem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum unumquodq; re uera ineſt, ſimilitudo depromi. Delectus adhibẽdus, eſt, ut pro rei qualitate ipſam adaptemus. Vt ſi docere uolumus, aperta ſit ſimilitudo: ſi laudare, ſplẽdida: ſi uituperare, pudẽda: ſi rẽ attollere, magnifica. Liquidius nanq; oportebit rem quanq; talẽ uideri, qualẽ imagine ſua uolumus aliam eſſe monſtrare. Dißimilium non ita creber eſt uſus. Quid ſint autẽ, facilè eſt deprehendere ex ſimilibus. Nõ enim aliud eſt dißimilitudo, quã contraria eius, quod oſtẽdere uolumus, ſimilitudo. Itaq; & idem eſt eorum cũ ſimilitudine locus. Cõiunxit utrunq; Quintilianus: Non enim uox (inquit) illa præceptoris, ut cœna, minus pluribus ſufficit, ſed ut ſol, uniuerſis idẽ lucis, colorisq; largitur. Tractatur uariè hic locus, & huberius, uel aſtrictius pro iudicio dicẽtis effertur. Poëtarum itaq; nõnunquam fabulæ, & illæ quas uocant Aeſopicas, latius nõnunquam narrantur, nõnunq̃ contra breuiter colligũtur ſimilitudines;

dines:ut in Quintiliani illis exēplis. Sic & Aeſchines, q cū Demoſthenem diceret oēm in oratiōe fiduciam habere, tibijs aßimilauit eum, qbus ſi collū dematur, reliquum corpus inutile eſt. Et ille cōtra: Aeſchinē trutinæ ſimilē, quæ à quacunq; parte infunditur, eò inclinat. Sumūtur aūt utraq;, & comparata & ſimilia ex antecedentibus, cōſequentibus & adiunctis. Ex antecedētibus: An uir charißimus P. Scipio, & quæ ſequuntur. Et, Pallas ne exurere claſſem. Ex cōſequētibus, Vt Iuuenalis: Tantū igitur muros intra toga cōtulit illi Nominis ac tituli. Notus eſt locus. Cōparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiūctis. Si te Carthaginis arces Phœniſſam Libycæq; aſpectus detinet urbis. Antecedētia uerò ſimilia ſunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia, Medeæ, quæ mēbra fratris deſcripſit, quò colligēdis illis pſequētē moraretur patrē, aßimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à perſequēdo ipſo Mithridate diſtētus: Adiuncta ſunt, Vt pro Roſcio, anſeres & canes qui in capitolio alebātur, ut fures detegerent: quibus accuſatores ſimiles dixit orator, ut nocētes in R. P. ad pœnas ſcelerum dandas in ius uocarēt. Ex conſequentibus Lucanus ſumpſit, cū perturbationē ciuitatis explicaret, cōfuſiōe ea, quæ ſit in fine mundi rerumq; oīm futura. Copioſi ſunt hi duo loci, et uulgi opiniōi ſenſibusq;

aptißi

aptiſsimi. Nam ut cõparatis facilimè peruincuntur rudiores animi(nec enim facilis quiſquam credit,q̃ quod iã in alio uidetur probaſſe) ſic ſimilitudo ad explanandũ eſt iiſdem maximè accommodata. Hebetes enim mentes, & quæ in ipſas res penetrare nequeunt, ut quale ſit quicq; poſsint perſpicere, non alia re aptiùs, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quòd oſtendere uolumus ducũtur. Acriora ingenia, uelut qui uident, oculis ſequũtur: contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Scholia in caput 25.

Itaque cum legis Quintiliani illud.) Libro primo capite tertio. Apud Lucanum.) Verba ſunt Cæſaris ad milites, Pharſaliæ lib. quinto. Ardere quem amore.) Plutarchus: τὸ ἐρᾶν ποιεῖ θερμοὺς καὶ ἱλαροὺς καὶ διακεχυμένους, amor calidos efficit, hilares & effuſos. Plautus in Menechmis: Ita mihi in pectore atq; in corde facit amor incẽdium, Niſi ex oculis lachrymæ deſcendant, iam ardeat credo caput. Terentius in Eunucho: Ex amore ardeo. Non enim uox illa præceptoris.) Verba ſunt Quintiliani, loco quẽ indicaui. Sic & Aeſchines.) Aeſchinis in Demoſthenem uerba, interprete Leonardo Aretino, ſic habent: At cũ uir totus ex uerbis cõpactus, atq; his uehemẽtibus & ſuperflue laboratis, ſimplicitatẽ ſimulet, q̃s ferat? Cuius gulam ſi quis auferat, inſtar fiſtularum nihil reliquum erit.

Et ille contra, Aeſchinẽ trutinæ ſimilem.) Equidẽ ubi Demoſthenes dixerit Aeſchinem eſſe ſimilem trutinæ, nondũ uſquam legiſſe memini. In oratione pro Cteſiphone nominat eum (interprete Aretino) fabulam ac trituram fori, & uiliſſimum ſcribam. Item paulò poſt, tragicam ſimiam, ruſticũ Oenomaũ, oratorẽ abſurdũ. Quod ſi quis ipſius Demoſthenis uerba hac de re malit, ea quoque aſſcripſimus: Εἰ γὰρ ἰακὸς (inquit) ἢ Ῥαδάμανθυς ἢ Μίνως ἦν κατηγορῶν, ἀλλὰ

ἀλλὰ μὲν σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς: οὐκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ' εἰπεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως ἐπαχθεῖς λόγους πορίσασθαι, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ βοῶντα, ὦ γῆ, καὶ ἥλιε καὶ ἀρετὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et poſt in eadem oratione: πονηρὸν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεὶ, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον. τοῦτο δὲ καὶ φύσει κίναδος τ' ἀνθρώπιον ἐστιν, οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποιηκὸς οὐδ' ἐλεύτερον, αὐτοτραγικὸς πίθηκος ἀρουραῖος οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ.

Ex conſequentibus, ut Iuuenalis.) Apud hunc poetã ſatyra octaua de Cicerone ſic legis:

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi
Inuenit quiſquam ſublimius? arma tamen uos
Nocturna, & flammas domibus templiſque paraſtis,
Vt Braccatorum pueri, Senonumque minores:
Auſi quod liceat tunica punire moleſta.
Sed uigilat conſul, uexillaque ueſtra coercet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis eques, galearum ponit ubique
Præſidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Theſſaliæ campis Octauius abſtulit, udo
Cædibus aſſiduis gladio: ſed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et apud Ciceronem pro lege Manilia.) In eã oratione Cicero oſtẽſurus, cur adhuc periculoſum ac magnum eſſet bellum Mithridaticum, rege fugato atque expulſo: Primũ, inquit, ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in his locis: qua ſe parẽs perſequeretur, diſſipauiſſe: ut eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius, celeritatẽ perſequendi retardaret, ſic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas, in ſuũ regnũ congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colligunt diligentius, rex ipſe è manibus effugit. Fabulam uide apud Ouidium libro 7. Metamorpho. & apud Ciceronẽ libro 3. de nat. Deorum. Item Iuuenalem Satyra 6. & Senecam in Tragœdijs. Adiuncta ſunt ut pro Roſcio.) In oratione Ciceronis pro Sex. Roſcio Amerino, ubi miris ſalibus

deſtr

defricatur accuſator Erutius. hæc quoque præter alia mul ta aduerſus præpoſteros accuſatores dicuntur: Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent ſi fures uenerint. At fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium uenerint. Et quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamē in eam partem potius peccent, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoq; canes latrent, cum Deos ſalutatum aliqui uenerint, opinor ijs crura ſuffringantur, quod acres ſint etiam tum, cum ſuſpicio nulla ſit. Simlima eſt accuſatorum ratio: alij ueſtrū anſeres ſunt, qui tantummodo clamant, nocere nō poſſunt: alij canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria uobis præberi uidemus, uos autē maxime debetis in eos impetum facere qui merētur: hoc, populo gratiſſimum eſt. Deinde ſi uoletis, etiā tum, cum ueriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſcipione latratote: id quoq; concedi poteſt: ſin autem ſic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo, ac tantummo do ſine ſuſcipione latrabitis: crura quidem uobis nemo ſuffringet: ſed ſi ego hos bene noui, literā illā, cui uos uſque eò inimici eſtis, ut etiam eos omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut poſtea neminem alium niſi ueſtras fortunas accuſare poſſitis. Ex conſequentibus Lucanus.) Libro Pharſaliæ primo, non ita longe à principio. Reliqs uel Ciceronis, uel Vergilij locos iā ante indicauimus. Copioſi ſunt hi duo loci: nempe comparatorum & ſimiliū. Et certè nulli argumentorum loci crebrius inter dicendū incidunt. Quocirca ut plenius à iuuentute intelligantur, & facilius uſui quotidiano accommodari poſſint, operæprecium mihi facturus uideor, ſi paucis eos illuſtrē exemplis. Cūq; comparatorum locus ſit triplex, à pari, à maiori, & a minori: ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A PARI.

Cicero in Verrem: Si finem edicto prætoris afferūt Calendæ Ianuarij, cur non initium quoque naſcitur a Calendis Ianuarijs?

Idem primo Rhetoriconum: Nam ſi Rhodijs turpe non eſt portorium locare, nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio: O Dij immortales, hæc eſt illa exoptata iudiciorum ſeueritas. Corruptores noſtri cauſam dicūt, nos qui corrupti ſumus, non dicimus?

Quintilianus lib. 5. Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet.

Idem

Idem: Quæ pœna aduerſus interfectorem patris iuſta eſt, eadem aduerſus matris.

Iphicrates ille Athenienſis, cum ab Ariſtophonte proditionis accuſaretur, percontatus ab illo eſt: ecquid ipſe accepta pecunia proditurus eſſet rempublicam? quod cum negaſſet ille: quid igitur quod tu, inquit, facturus non ſis, id ego feci?

A MAIORI.

Cicero epiſtola quadam ad Metellum: Tu tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te uiciſti: alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceris? Quanquam hoc & à pugnantibus ductum uideri poſſit.

Idem pro Milone: Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querela? quem iure, quem impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit. ſ. occidere?

Eiuſmodi eſt illud Medeæ apud Ouid. Seruare potui: perdere an poſſim rogas? Et Aeneæ apud Vergilium:

Vos & Scyllæam rabiem, penituſq́; ſonanteis
Acceſtis ſcopulos, uos & Cyclopea ſaxa
Experti, reuocate animos, mœſtumq́; timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Vult enim his uerbis planum facere Aeneas, non debere ſocios ſuos frangi rebus præſentibus, qui maiora grauioraq́; iam pertuliſſent.

A MINORI.

Hiſtrio quid deceat quærit, & non idem faciat orator? Ex Cicerone de Oratore.

Quod ſi in ipſo etiam corpore multa uoluptati præponenda ſunt: ut uires, uelocitas, ualetudo, pulchritudo: quid ni idem in animis fiat, in quibus doctiſſimi illi ueteres cœleſte ac diuinum quiddam ineſſe putarunt? Ex eodem, ſecundo libro de Finibus.

Demoſthenes à cane, quomodo ῥῶ litera exprimenda eſſet, diſcere non erubuit: & nos pudebit, ſi homines homine præceptore utamur? Ex Hieronymo aduerſus Ruffinum.

Quid? an non uehementer abſurdum illud, aſſuefacere pueros, ut dextera cibum capiant, & ſi læuam forte manum extendant increpare: at interim non prouidere illud, ut honeſta ſuæq́; ætati congruentia audiant? Ex Plutarcho de educatione liberorum.

Serui (inquit Memmius Tribunus pleb. apud Saluſtium) ære parati iniuſta imperia dominorum non perferunt: uos Quirites in imperio nati, æquo animo ſeruitutem toleratis?

Sed horum plena ſunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite uigeſimo quinto, quædã argumenta eſſe, quæ diuerſa ratione, interim à maiori, interim à minori duci uideantur. Verbi cauſa: Cicero in ſecunda Philippica, Quid indignius, quã uiuere eum, qui impoſuit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum eſſe, qui abiecerit?

Hic ſi committas Cæſarem & Antonium, ducta fuerit argumentatio à maiori. Neq; enim aliud demonſtrare uult Cicero, q̃ iure occidi potuiſſe Antonium, eo quod Cæſarem illo maiorem iure occiſum eſſe, omnes faterentur. At ſi cauſas occidendi compares inuicem, iam contrario modo habebit. Eſt enim hæc uis argumentationis. Minor cauſa fuit occidendi Cæſaris, qui diadema ſibi impoſitum reiecit, quam Antonij, qui illud impoſuit: quare ſi illum omnes iure occiſum eſſe fatentur, quid indignius, quam uiuere Antonium illo longe ſceleſtiorem? Hieronymus aduerſus Iouinianum, Si altiſſima illa ſublimitas cecidit, quis cadere non poſſit? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? Hic confer angelicam illam creaturam è cœlo lapſam cum genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rurſum, uoca id maius more Ariſtotelico, quod eſt ueriſimilius, minus, quod uero eſt diſſimilius, iam contra à minori ducta erit. Siquidem minus erat uero conſonum, altiſſimam illam ſublimitatem cadere poſſe, quam hominem, quocirca ſi illa cecidit, quid ni cadere poſſit & homo? Atque hoc poſteriori intellectu fere hiſce nominibus utuntur, qui hodie Dialectica docent, alij contra, priori. Ego utris potius accedendum ſit, dubito. Placent certè mihi hac quidem parte utriq;, neq; ita magni referre puto, hinc an illinc ducta argumenta dicantur, modo inuenire ea diſcat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quemadmodum dicere ſolebat Philoxenus, carniũ ſuauiſſimas eſſe eas, quæ carnes non ſint, et piſcium quoq; eos, qui non ſint piſces: ſic in philoſophia, ea cum primis ducunt ac alliciunt animos iuuenum, quæ neq; philoſophice nimis, neq; accuratè nimium tractantur. Autor Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulę proceres, imò uero extremi perditiq; gulones, conuiuijs adhibiti, emungere ſe in pultarijs ſoliti erant, ut abſtinentibus cæ-

teris,

teris,ſoli epulis ampliter fruerentur. Ita hodie quidam ſtudia liberalium artium docere aut ſcribere ingreſſi, uocabulis ſordidis, & ex intima plebeij ſermonis fece acceptis, fœdant ac contaminant omnia, ut bonis mentibus & præclaris ingenijs inde auerſis, ſoli ipſi rem potiātur, ac citra æmulum regnent. Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidam tempore Alexandri Magni, qui eā longo uſu tenebat artem, ut ex certo interuallo grana ciceris ſine fruſtratione in foramen acus insereret: qua re cum conſideret ſe placiturum regi, ac magnum aliquid ab illo reportaturum, modio eius leguminis donatus eſt, digno me hercules tali artifice præmio. Ita qui diſſerendi artem profeſſi, ſecula iam aliquot, aliud nihil, quam nugaciſſima quædam & per manus tradita in ſcholis decantant ſophiſmata, nōne digni ſunt, qui, non dico modio uno aut altero, ſed plauſtris aliquot ſophiſmatum, ſenes iam onerentur? Erraui, honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano.

Vt in urbe defendenda nihil prodeſt, cæteras quidem portas omnes eſſe clauſas, modo una aliqua pateat per quā hoſtes recipiantur in urbem: Ita parum profuerit iuueni, ſi à cæteris uoluptatibus ſeſe abſtineat, dum ab unaquaque in profundum uitiorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poematis.

Quomodo in uitibus pampini & palmites eſſe ſolent in cauſa, cur botri ſubinde occulantur, obumbratiq́ lateant: ita in dictione poetica, propter circunfuſas undiq; fabulas, multa non animaduertuntur à iuuentute, alioqui futura uel utiliſſima. Indidem.

Tanquam ille qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandauit, ut ueros gallos ꝙ longiſſime à tabula abigeret: ſic adulator nihil æque timet, atq; ueri cuiuſpiam amici acceſſum. Ex eodem de dignoſcendo adulatore & amico.

Cicero Familiarū epiſtolarū lib. quinto: In ludis Gymnicis, inquit, mos erat præcones quoq; ipſos corona ante ludorum miſſionem donari, uerum hi, cum cæteris coronas impoſuiſſent uictoribus, eorumq́; nomina magna uoce pronunciaſſent, ſibi tamen alium adhibeant præconem, ne ſua uoce ipſi ſe uictores eſſe pronunciarent. Hoc modo & nos, aliorum quidem uirtutes pleno ore laudabimus, noſtras eo uſq; in occulto ſinemus, dum alius quiſquam exiſtat, qui eas ab interitu uindicet, poſteriſq́; commendet.

Idem poſt reditum ab exilio: Sed tanquam bona ualetudo iucundior eſt eis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægroto corpore fuerunt; ſic patria, cæteraq́;

fortunæ bona, deſiderata magis, quàm quotidie præcepta delectant.

Diſſimile eſt apud eundem Philippica tertia: Certus autem dies, non ut ſacrificij, ſic conſilij expectari ſolet.

Verum hæc quis non malit petere ex Eraſmo? Illud non indignum fortaſſis obſeruatione, in quibuſdam comparatis difficulter admodum aſſignari poſſe aliquid utriſq; commune, & in ſimilibus interim faciliime. Comparatio eſt illa apud Salluſtium: Maiores ueſtri parandi iuris, & conſtituendæ maieſtatis gratia, per ſeceſſionem armati bis Auentinum montem occupauere: uos pro libertate, quam ab illis accepiſtis, nonne ſumma ope nitemini? atq; eo uehementius, quod maius dedecus eſt, parta amittere, quàm omnino non parauiſſe. Similitudo apud Quintilianum: quomodo uulnus infligi citius poteſt, quàm ſanari: ita reum facilius accuſare eſt, quàm defendere. Et apud Ciceronem in Antonium: Vt Helena Troianis, ſic iſte Reipublicæ cauſa peſtis atque exitij fuit. Hic ſi quis unum aliquid commune quærat, nonne in exemplo Quintiliani commune fuerit utriſq;, facilius eſſe lædere, quàm mederi? & in Ciceronis, utrunq; exitij fuiſſe cauſam ijs, quibuſcum degeret? Contra in comparatione illa Salluſtiana non ita facile. Sed de his pro ſuo quiſque arbitratu, ut uolet, ſtatuat. Ego dicere hoc auſim, in quibuſdam nihil intereſſe inter ſimilitudinem & comparationem, niſi tractandi rationem diuerſam & diuerſum genus elocutionis. Comparatio eſt, quam modò ex Salluſtio adduximus. Tractetur paulò aliter, & ſimilitudo erit, nempe ad hunc modum: Sane quemadmodum maiores ueſtri, Quirites, parandi iuris & conſtituendæ maieſtatis gratia, per ſeceſſionem armati bis Auentinum montem occupauere: ſic uos etiam pro libertate quam ab illis accepiſtis, ſumma ope niti debetis. Diſſimilitudo eſt apud Liuiũ ſecundi belli Punici libro octauo: Quam compar (inquit Fabius Maximus ad Scipionem) conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. Ille Conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in Italiam de prouincia redijt: tu, cum Annibal in Italia ſit, relinquere Italiam paras, non quia reipublicæ id utile, ſed quia tibi id amplum & glorioſum cenſes eſſe. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationem, ſi mutatis paucis hunc in modum hæc efferantur? Quid? Pater tuus Conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in Italiam de prouincia redijt: & tu, cum ſit Annibal in Italia, illam relinquas? Hæc ideo adſcripſi, ut diligenter expendat lector, ecquid ſemper ea ratione diſtent

ſimi-

Similia à comparatis, quæ diſtare ea ait Rodolphus.

DE OPPOSITIS.
Caput XXVI.

NON debet cuiquam mirum uideri, ſi repugnantia (cum ſuperiùs non putauerimus ex Boëthij uel Ciceronis potiùs ſentẽtia inter locos ponenda) nunc ipſi uelut obliti noſtri, inter locos numeremus. Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locũ nõ eſſe: ſed oſtendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boëthio uiſum eſt, ut eſſet repugnans, quicqd contrariũ eſſet cõſequentis, nõ poſſe hoc pacto certũ eis, & ſeiunctũ ab alijs locũ attribui. Repugnãtiam aũt in præſentia definimus, ut ſit rerum per ſe diſsidens habitudo, qua fit, ut alterum dici id eſſe ꝗ alterum, non poſsit. Quod aũt (per ſe) addidimus definitioni, id eò ꝑtinet, ut oſtendamus, nõ quicqd de altero negatur, repugnãs eſſe. Nec enim etſi dico Ciceronem nõ eſſe infantẽ, ideo infantem eſſe repugnãs eſt Ciceroni: nec ſi dico Catonem non auarũ fuiſſe, repugnat idcirco auarum eſſe Catoni. Nõ enim per ſe iſta, hoc eſt, Cicero quatenus Cicero eſt, et Cato quatenus Cato eſt, tales negantur eſſe: ſed qa Cicero eloquẽs eſt, cui repugnat eſſe infantem, & Cato uir bonus, cui repugnat item auarũ eſſe. At homo & irrationale repugnãt, quoni-

niam rationale q; repugnat irrationali, in ſubſtantia eſt hominis, ergo homo per ſe, hoc eſt, per ſubſtantiã ſuã, ab irrationali diſsidet. Sic homo & uirtus repugnãt, quoniã homo per ſe exiſtentiũ generis eſt, uirtus uerò inhærentiũ. Neq; enim dici poteſt, homo eſt uirtus. Adeoq; lõge magis repugnãt, quantum ad ſe, id eſt, ad ſubſtantiã ſuam, homo & uirtus, q̃ homo & irrationale. Iſta enim in proximo & ſub eodem genere poſita diſtant. Vtrunq; enim intra animalis eſt cõplexum. At illa toto rerum ordine, hoc eſt, prædicamẽtis ſunt diducta. Quòd aũt uulgò dicimus, nõ repugnare homini uirtutẽ aut uicium, id in eam ſententiã dicitur, non ut alterũ dici poßit id eſſe q; alterũ: ſed quia nihil obſtet, quo minùs ineſſe alterũ alteri poßit. Repugnãt aũt, aut unum uni, aut uni plura. Illa oppoſita, hæc differentia uocamus. Et quæ nos oppoſita, Cicero contraria dixit. Boëthius cõmodius oppoſita putauit dici, quoniam ea quæ τὰ ἐναντία Græci uocant, aptiùs contraria dicerentur, quæ Cicero quidẽ dixit aduerſa. Vtcunq; uocẽtur, haud multũ intererit: nos Boëthium, quando uſus magis hunc in morẽ triuit ea nõia, ſequamur. Oppoſita ſunt, quæ repugnant unũ uni ſic, ut neq; alterũ de altero, neq; ambo de tertio dici poßint. Ea Ariſtoteles ijs fermè uerbis diuidit, Alterum inquit, alteri opponi dicitur quadrupliciter:

ter:uel ut quæ ſunt ad aliqd,uel ut contraria, uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliqd opponũtur,ſicut duplũ dimidio.Vt contraria,ſicut malũ bono.Vt ſecũdũ priuationẽ & habitionem,ſicut cæcitas & uiſus.Vt affirmatio & negatio,ſicut ſedet,nõ ſedet. Vtq́; paucis dicamus,oĩa aut relata ſunt,aut cõtraria,aut priuata,aut cõtradicentia.Ad aliqd (quæ & relata dicũtur) ſunt ea, quæ ſecundũ hoc ipſum ꝙ ſunt, aliorum dicuntur: Vt ſeruus,domini dicitur ſeruus: & dominus,ſerui dominus:ſic pater,filij pater dicitur:et filius,patris filius:& totum dicitur partis totũ:& partes,totius eſſe partes dicuntur. Poteſt aũt dubitatione dignũ uideri,cũ tantũ unum uni dixerimus opponi:qũo id cõſtare poſſit in relatis,cũ unius domini multos uideamus ſeruos,unius patris multos filios eſſe.Certũ eſt enim, hunc patrẽ & hos filios relata eſſe,ſimiliter hunc dominũ & hos ſeruos.Sunt qui credant filios referri ad patrem,& ſeruos ad dominũ,multos ad unũ,non quatenus multi ſunt, uel hi ſinguli, ſed quatenus cõmunis ratio eſt unaq́; in oĩbus et filiorũ & ſeruorũ,quẽadmodum in iſtis,patris & domini. Scotus oĩm qui philoſophiã tractauerũt,diſputator multorũ cõſenſu acerrimus,uoluit, in patre q multos haberet filios, multa proinde noĩa, reſpectusq́; eſſe patris:quemadmodum ſi iuriſperiti patri ſuam

in quenq; filium deſcriberent patriam poteſtatem, domino in quenq; ſeruum, proprium, diſcretumq; ius mancipij. Sed reconditiora ſunt hæc, neque noſtræ (quod aiunt) farraginis: ergo reliqua proſequamur. Contraria ſunt oppoſita, quorum utrunq; poteſt ſimul exiſtere, & alterum ſine altero eſſe: Vt calidum & frigidũ contraria ſunt, exiſtuntq; utraque ſimul. Quod quidem in cõtradictione fieri non poteſt, nec in priuatione: quorum ſi eſt alterũ, non poteſt alterum eſſe. In relatis uerò non poteſt alterum ſine altero eſſe, non enim poteſt eſſe dominus, ut non ſit ſeruus, nec è diuerſo ſeruus, ut non ſit dominus. At calidum nihil repugnaret eſſe, ut non eſſet frigidum: nec nigrum, ut non eſſet album. Priuatio, eſt defectus alicuius, in eo, quod id natũ eſt habere: Vt cæcitas eſt defectus uiſus, non in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, ſed in eo q natum eſt uidere. Sic mutum eſſe, non cuiuſq; eſt, ſed eius, quod natum eſt loqui: & demens, eius quod ſapere: & mortuũ, eius quod uiuum eſſe poſſet. Contradicentia ſunt, quorum negatur uno idipſum, quod eſt altero affirmatum, Vt ſedere non ſedere: currere non currere. Quod dicimus autem non negari uno idipſum, q eſt affirmatum altero, hoc eò pertinet: nam ſi dicas hominem aliquem currere, & aliquem hominem non currere, nõ contradicunt iſta: poteſt

enim

enim utrunq; eſſe uerum: nam poteſt aliquis homo currere, ut Cicero: & ſimul aliquis non currere, ut Cato: uerùm non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, neceſſe eſt idipſum neges quod affirmaſti: ut quoniam dixiſti aliquem hominem currere, aliquem, hoc eſt, nullum dicas currere. Eſtq́; ea perpetua & immota contradicentium lex, ut de omni re neceſſe ſit uerè alterum dici, utraq; de nulla.

Scholia in caput 26.

Cum ſuperius non putauerimus.) Libri huius. cap. 20. ad finem. Sed oſtendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boethio uiſum eſt, & cæte.) Aliam eſſe ſententiam Boethij, quàm refert Rodolphus, ſupra oſtenſum eſt. Non enim ait uir ille, repugnans eſſe, quicquid contrarium eſſet conſequētis, ſed quod eſſet conſequens contrarij. Sed de hoc prius. Adeoq; longe magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia eſt inter hominem & uirtutem, quam inter hominem & irrationale, propterea quòd homo & rationale ſub eodem genere, nempe animali, continentur: homo autem & uirtus, diſcreta diuerſaq; genere ſunt: ſiquidem homo ſubſtantia eſt, uirtus qualitas. Quod autem uulgò dicimus.) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare uirtutem, non hoc intellectu, quaſi homo id eſſe poſſit quod uirtus, ſed quòd uirtus homini poſſit ineſſe. Iam aliud eſt, poſſe homini ineſſe: aliud, poſſe eſſe hominem. Et quæ nos oppoſita, Cicero contraria dixit.) Cicero in Topicis ita diuidit contraria, ut partim aduerſa, partim priuantia, partim collata cum aliquo, partim deniq; negantia dicantur. Boethius quarto Commentariorum libro, quos ſcripſit in Topica Ciceronis: Sed M. Tullius, inquit, non tam proprijs nominibus, quàm notioribus utitur. Ait enim, contrariorum alia eſſe, quæ aduerſa uocentur, alia quæ priuātia, alia quæ in comparatione ſint, alia, quæ aientia & negantia nuncupentur. Sed quæ contraria nominat, oppoſita uerius dicerentur: quæ aduerſa dicuntur, contrariorum melius ſuſciperent nomen: quæ in col-

latione nominat, ea relatiua, uel ad aliquid certius uocarentur. Sed utatur nominibus ut uolet, dum res ipſæ certa proprietatis ſuæ ratione ſignentur. Oppoſita ſunt, quæ repugnant, unum uni.) Quomodo unum uni, cum ex ſententia Ariſtotelis, malo, nõ tantum bonum, ſed & aliud malũ contrarium ſit, cum uni timiditati non modo repugnet fortitudo, ſed & temeritas? Quanquam Ariſtoteles hac parte ſatis eſt uarius, ut qui in libris de cœlo, unum uni aiat eſſe contrarium: in categorijs, uni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in ijs Cõmentarijs quos ſcripſit in libros de cœlo, hunc nodum hiſce uerbis diſſoluit: Eidem, inquit, ſecundum idem eſt unum tantum contrarium, nihil tamen prohibet, quin uni ſecundum diuerſa ſint plura contraria, ſicut ſi ſit idem ſubiectum dulce & album, contraria ei uidentur nigrum & amarum. Sic igitur illiberalitati contrariatur uirtus liberalitatis, ſicut ordinatum inordinato: prodigalitas autem, ſicut ſuperabundantia defectui. Hactenus recenſuimus uerba illius. A Boethio oppoſita finiuntur hoc modo: Oppoſita ſunt quæ in eodem, ſecundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemq́ rem, ſimul eſſe non poſſunt. Ea Ariſtoteles ijs ferme uerbis.) Græca, ſi quis forte requirat, ſic habent: Λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς. ἢ ὡς τὰ πρός τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. Poteſt autem dubitatione dignum uideri) Non uideo equidem quid ſit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquem. Nam cum dicitur, unum uni opponi, id de ſpeciali, non de numerali unitate accipiendũ eſt. Ergo ut quis centum habeat filios, tamen quatenus pater eſt, uni tantum (de ſpeciei unitate loquor) opponitur, nempe filio, ſiquidem omnes illi ſpecie idem ſunt, & in cõmuni filij ratione conueniunt. Secus fuerit, ſi dicas patrem ea ratione qua pater dicitur, referri ad filium & uxorem, hic enim unum opponeretur duobus ſpecie diuerſis. Quemadmodum & Iuriſperiti, patri ſuam in quenq; filium deſcriberẽt patriam poteſtatem, & domini in quenq; ſeruum, proprium diſcretumq́ ius mancipij.) De his lege Inſtitutionum Imperialium libro primo, capite de his qui ſui uel alieni iuris ſunt. Et ff. eodem titulo. Item C. de patria poteſtate. Atq; fuit ſane olim patri in liberos uitæ neciſq; poteſtas, cui deinde poteſtati adeo derogatum eſt, ut ne libertatem quidem, nedum uitam liberis auferre patri liceret. L. Libertati, c. de patria poteſtate. Quocirca ſupra etiam monuimus, cautius accipiendum eſſe id quod ait Rodolphus: patrem adoptiuum, uitæ neciſq; poteſtatem

tem in eum quem adpotarit, accipere. De dominorum poteſtate in ſeruos, Caij Iureconſulti uerba ſic habent: Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum, quæ quidem poteſtas Iuris gentium eſt. Nam apud omnes peræquè gentes animo aduertere poſſumus, dominis in ſeruos uitæ necisq; poteſtatem fuiſſe, & quodcunq; per ſeruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub Imperio Romano ſunt, licet ſupra modum, & ſine cauſa legibus cognita, in ſeruos ſuos ſæuire & cæt. L. prima. ff. eo quem diximus titulo. Neque noſtræ, quod aiunt, farraginis.) Materiæ, propoſiti, inſtituti. Contraria ſunt.) Contraria, inquit, ſunt repugnantia ea, quæ in diuerſis ſubiectis uno eodemq; tempore ineſſe poſſunt, & alterum ſubſiſtere in rerum natura poteſt, etiamſi non ſit reliquum. Diſtant ergo contraria à relatiuis, quod ea eodem tempore, aut eſſe ambo, aut non eſſe neceſſum eſt. Diſtant etiam à priuantibus & contradicentibus, quòd contraria eodẽ tempore eſſe in diuerſis poſſunt, contra dicentia & priuantia nõ poſſunt. Nam in eodem ea ſubiecto ſimul ineſſe nequire, id planum eſt, at cum diuerſis ſubiectis accommodãtur, iam deſinunt eſſe contradicentia & priuantia. Neq; enim philoſophari & non philoſophari contradicunt, ſi ad Platonem unum, alterum ad Demoſthenem referatur. Et cæcitas illa Democriti, non fuit priuatio uiſus in Lynceo. Secus habet in contrarijs. Nam ea retinent nomen ſuum, etiam cum in diuerſis reperiuntur ſubiectis. Vt dulcor & amaror, etſi alterum in melle, alterum in felle ſit, dicuntur nihilominus eſſe contraria. At enim quo, inquies, pacto ait contraria alterum ſine altero eſſe poſſe, cum Ariſtoteles ſecundo libro de cœlo confirmet, terram non poſſe eſſe ſine igni, eo quòd neceſſarium ſit, contrariorum aut utrunq; eſſe aut neutrum? Sane quæ Ariſtoteles eo in loco dicit, ea in ſolis elementis locum habere, uel hinc liquet, quòd idem ait in categorijs, poſſe alterum ex contrarijs eſſe, ut non ſit reliquum. Et quid uetat ſanitatem ſine ægritudine eſſe? quid ſine nigro album? quid fortitudinem ſine timiditate? Cicero in Rhetoricis contrarium finit hoc modo: Contrarium eſt, quod poſitum in genere diuerſo, ab eo cui contrariũ eſſe dicitur, plurimum diſtat: ut frigus calori, uitę mors. Hodie uulgus ea ſic finit: Cõtraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita plurimum à ſe inuicem diſtant, & eidem ſubiecto quod modo eorum ſit capax, uiciſſim inſunt, à quo ſe mutuo expellunt, niſi alterum eorum inſit à natura.

DE DIFFERENTIBVS, Caput XXVII.

Differentia ſunt, quæ ſic repugnant, ut non certo ductu unum contra unum dirigatur, ſed ſatis eſt ſubſtantijs inter ſe eſſe dimota. Vt Cice*ro & Cato differunt, quoniam non eſt Cicero quod Cato: nõ tamen ſic differunt, ut calidum & frigidũ: calido enim nihil opponi poteſt aliud, quod eodem modo cũ ipſo quo frigidum pugnet: at quemadmodũ Cato à Cicerone diſtat, ſic etiam Scipio, ſic Lælius, ſic quemcunq; alium hoïem ſumas, diſtabit. Quapropter neq; colores, quos medios uocant, contrarij inter ſe erunt. Quemadmodũ enim flauus cæruleo, ſic etiam Indicus, & ruber & uiridis diſtat: & poteſt ex quolibet colore in quẽuis, & per quẽlibet ex albo in nigrum fieri tranſitus. Similiter ſaporum etiam diuerſæ ſpecies cõtrariæ non ſunt, ſed uerius differentes. Sic quæcunq; aliæ ſunt multæ ſpecies, ſub uno genere comprehenſæ, non magis cenſendæ ſunt cõtrariæ, quam iuſticia, temperantia, fortitudo, reliquæq; ſpecies uirtutum. Differunt aũt omnia, aut ſolũ aut ſingula: ut ſinguli inter ſe homines, ſinguli equi, & quæcũq; indiuidua ſub una continentur ſpecie. Aut ſpecie: ut quæcunq; indiuidua ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, uel ipſæ inter ſe ſpecies*

di-

diuerſæ: ut hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: ut quæ diuerſorum ſunt generũ, ut uitis & equus: quorum hic animalis eſt ſpecies, illa plantæ, & ipſa quoq; genera diuerſa, ut animal & planta. Poſſumus addere iſtis ea, quæ prædicamentis differũt, ut homo & candor, quorum homo ſubſtantia, candor eſt qualitas. Quæcunq; ergo prædicamentis differunt, genere differunt: & quæ genere, etiam & ſpecie: & quæ ſpecie, ſingulatim differunt. Contra, quæcunq; ſingula ſunt eadem, hoc eſt, quæ numero una dicuntur, etiam ſpecie ſunt eadem: & quæ ſpecie, ea genere: & quæ genere, prædicamẽto quoq; ſunt eadẽ. Quo fit, ut maxima differentia, & minima unitas ſit in prædicamẽto: contrà, minima differentia, maxima unitas ſit in ſingularibus. Quorumcunq; aũt duorum alterum de altero negatur, ea ut minimũ ſingulatim, hoc eſt, numero oportebit differre. Nolim autem quenq̃ feſellerit nõis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua ſingulatim uel numero eadem eſſe, uel differre. Quãdoq; enim aliqua numero eadem uocamus, quantum ad ſubſtãtiam ſuam pertinet: ut idem numero dicimus hoĩem & animal rationale, quoniam eadẽ eſt utriuſq; ſubſtantia, & Ciceronem unum numero dicimus, quoniam nulla eſt ipſius ad ſeipſum differentia. Quandoq; uero denominatione dicimus eadem:

ut idem

ut idem numero dicimus Ciceronem & eloquentẽ, non q̃ idem ſit Ciceronis & eloquentiæ ſubſtantia, ſed q̃ inſit Ciceroni eloquentia, atq; ob id, idem & Cicero, & eloquens uocetur. Verùm in præſentia de eis ſolùm dicimus, quæ ſubſtãtijs eadem ſunt atq; differunt, quoniam denominatione idem differens à ſe dici poteſt: ut Cicero uir, à Cicerone puero, nõ ſubſtantia, ſed ætate differt: & contrà, quæ maximè differũt, denominatione eadem dicitur: ut idem & homo, & muſicus, & pater dicitur, cum ſubſtantijs hæc tria & prædicamento differant. Sanè omnia argumenta huiuſmodi: In foro eſt, ergo non eſt ruri. Et illo tempore factum eſt, ergo nón eſt hoc tempore factum. Et mea res eſt, ergo non eſt tua. Et huius eſt filius, ergo non illius, ad hunc locum rediguntur. Quoniã enim ea natura eſt rerum, ut tantùm unum aliquid iſtorũ de re dici poßit, (nec enim poteſt aliquid niſi in uno loco eſſe, nec niſi in uno tempore factum eſſe, quæq; reliqua ſimilis ſunt conditionis) ergo cum unum aliquid de re affirmaueris, reliqua omnia, quæ ab eo in eodẽ genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortaſſe, cui uideatur neq; repugnãtia ab alijs locis, neq; ipſa quidem inter ſe oppoſita & differentia, ſatis diligenter eſſe diſcreta. Nã ut prius de hoc dicamus, quod poſterius ſumpſimus, pater et filius quæ relata ſunt, & calidum

lidum & frigidum, quæ contraria, nemo eſt qui dixerit iſta nõ eſſe differẽtia. Deinde priuantia quoq; & contradicentia, cũ eadem eſſe non poßint, differant neceſſe eſt. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filium numerauimus inter connexa, & partium & totius ſui ſunt loci: ita etiã homo & equus ſpecies ſunt, & animatum & inanimatũ propria: ut uideatur (id quod antea in Boëthio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim uera eſſe quæ contrà dicuntur. Verùm nõ ob id efficitur, ut perturbentur loci: quod facilè uidebit, qui meminerit eius q; diximus etiam antè: locorum diſcrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per ſe quæq;, accipi, q̃ ab habitudine, quã ſumunt inter ſe comparatæ. Quod itaq; ad oppoſita & differentia attinet, certum eſt contraria ſpecie inter ſe differre, & relata quidem quomodo differant, haud temerè affirmauerim. Verùm utcũq; ſit, cum certa inter ſe lege differant, ut uni tantùm unũ opponatur, oppoſita dicimus ea, propter certam & deſtinatã ex natura ſua repugnantiam, qua uelut ſingula è regione alterũ contra alterum certo ſunt ſtructu locata. Pater itaq; & filius, oppoſita ſunt inter ſe comparata: comparatus aũt quantum ad ſubſtantiã ſuam, pater domino, filius ſeruo, non

oppo-

opponi dicentur iſta, ſed differre. Sic calidum & frigidum inter ſe contraria ſunt: calidũ & dulce, frigidum & humidũ, differẽtia. Relata igitur & contraria (ut dicimus) quanq̃ inter ſe comparata opponi proprie dicantur, differunt tamen etiam, ſed oppoſita potius dicuntur, q, certioris eſt & acrioris repugnantiæ nomen. Contradicentia aũt & priuantia differentiæ nomen non accipiunt. Cum ſit enim differre dictum, quaſi in diuerſum ferre, non poteſt id niſi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuantia, una quidem parte res ſunt, ut uiſus & ſedens: alia parte tantum negationem rei ſignificant, ut cæcitas & nõ ſedens. Nõ magis ergo poſſunt iſta inter ſe differre, q̃ (q, dici ſolet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud abſimile ijs, quæ dicta ſunt, fuerit, quòd reſponderi poßit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios ſparſa locos eſſe. Poſſunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi ſeorſum quodlibet, uel ſaltem ſic, ut non componantur inter ſe, & uel alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo: hoc enim modo ſuis quæq; redduntur locis. At cum uel in tertium aliquod incidunt, uel alterũ de altero dicitur, repugnãtia ſunt, huiusq; loci propria fiunt. Totum itaq; & pars, pater & filius, niſi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaq̃ repugnant:

gnant: quippe quorum alterum altero conſtat, neq; ſine altero uel fieri poßit, uel eſſe: cũ uerò quis dicat (exẽpli cauſa) iraſcibile in anima partẽ eſſe ipſius, alius diſcretã per ſe diſtinctamq; eſſe animam: certum eſt repugnare iſta, q̃ idem totum eſſe faciant & partem. Sic album & nigrum quibus inſunt cõparata, non contraria ſunt, ſed adiacẽtia. Sic currere non currere, non cõtradicunt: ſic quieſcere et moueri, non priuatiuè repugnãt: ſi de homine illa, iſta de lapide dicãtur. Illud tamen prætereundum non eſt, cõtradicentium priuatorumq; partes eas, quæ negant, non poſſe in alium conferri locũ. Cum enim negatio, non ſignificari, nõ intelligi ſine affirmatione poßit, ſemper repugnãtiam eius quod negat præ ſe ferat neceſſe eſt. Non currere nãq; ſine curſu, nec cæcitas ſine uiſu, intellectu cõprehendi nequit. Cumq; negationem ſignificent, ſemper in eis et negatio et curſus uiſusq; intelligitur: habẽtq; uelut innatam quandam in ſe repugnantiam ad id, cui cõtradicũt, aut cui priuatiuè repugnãt. Habẽt autem hi loci propriũ hoc, quod nõ poteſt ex ipſis quicquam confirmari directè, ſed è diuerſo: ut ſi in uno neges, in altero affirmandum eſt, cõtraq; alterius affirmatione negãdum eſt alterum: ut ſi dicas, iſte pater eſt, ſequitur non eſſe filium: & filius eſt, certum eſt patrem non eſſe: ſic, cæcus eſt, ergo non

 uidet,

uidet: contrà quoq; uidet, igitur cæcus non eſt. Cõplectimur tamẽ nonnunquã hinc inde repugnãtia, atq; directè probamus. Vt ſi lucrũ eſt habere, damnum eſt ꝑdere: Si utile eſt poßidere, inutile eſt amittere. Illud uerò argumentandi genus: An perdere poßim quæris? ſeruare potui: & , Cui totũ dederã, illi negarem partem? non ex repugnantibus eſt, ſed à maiori: neq; enim ut repugnãtia hic ſumũtur, ſed conſentanea ad id, q̃ inſtituis confirmare: & ut ſit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia ſeruare repugnat ei, q̃ eſt perdere, probaturam ſe putat Medea, perditum ire ſe poſſe Iaſonem: ſed quia difficiliùs maiorisq; negocij eſt, ſeruare, q̃ perdere. Sic etiam, quia maius eſt totum donare, q̃ partem, probabit non ſe cunctaturũ in partem, cum dederit totum.

Scholia in caput 27.

Quapropter neq; colores quos medios uocant.) Rectè illud, colores medios non eſſe inter ſeſe contrarios. Verum illud interim male habet animum meum, quod non uideo, quomodo his non conueniat contrariorũ finitio. Contraria, inquit Rodolphus, ſunt repugnantia, quorũ utrunq; poteſt ſimul exiſtere, & alterum ſine altero eſſe. Iam repugnare inter ſe medios colores (uerbi cauſa) rubrũ & uiride eſt manifeſtum, cum ita inter ſeſe diſſideant, uti neutrum poſſit dici idipſum eſſe quod alterum: neq; eſt cur negemus poſſe ea ſimul & ſeparatim eſſe: quo fit, ut coloribus medijs tota conueniat contrariorum finitio: quod ſi demus, iam ne contrarios quidem eos eſſe inficiari poterimus.

Differunt autem omnia.) Dicit id quod hodie lõge decantatiſſimum eſt apud oẽs, nempe trifariã aliqua eadem, aut differentia ſiue diuerſa dici, genere, ſpecie, & numero. Genere eadem ſunt, quæ ſub eodem genere continentur: ue-

temperantia & fortitudo, quorum genus eſt uirtus. Diuerſa genere dicuntur, quæ ſub unum genus non cadunt: ut equus, uelocitas. Specie eadem ſunt, quæ eadem ſpecie continentur: ut Vergilius, Cicero. Diuerſa, quæ eadem ſpecie non continentur, ut hæc uulpes, hic leo. Numero eadem dici ſolent, quorum inter numerandum alia ab alijs non diſcernuntur. Atq; id rurſum quatuor fit modis, nomine, finitione, proprio & accidente. Sed cum horum plena ſint omnia, nos eis miſſis pergamus ad alia. Quæ prædicamentis differunt.) Nimis quàm ridiculi illi, qui ſomniant intereſſe neſcio quid inter differentia & diuerſa, quaſi diuerſa ea ſola dicantur, quæ in aduerſis inſunt categorijs, reliqua differentia. Cuius farinę eſt & illud ꝙ apud Petrum illum Hiſpanienſem, aliud eſſe aiunt præſentare, aliud repræſentare. Præſentat, inquiunt, uox ſeipſam, repræſentat rem ſignificatam. Erit fortaſſe cui uideatur) Duas affert obiectiones aduerſus ea, quę hoc capite dicta ſunt. Earū prior hæc eſt: Oppoſita oīa etiam ſunt differentia: ergo non fuit faciendum Rodolpho, ut locū hūc repugnantium in oppoſita differentiaq; diduceret. Cui obiectioni hunc in modum occurrit ipſe. Contradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differentia dici queunt, propterea ꝙ ea tantum differre dicuntur, quæ utraq; ſunt: contradicentium uero & priuatorū alterū ſemper non eſt. Contraria aūt & relatiua, ſi non cum ſuis quæq; oppoſitis, ſed cū alijs quibuſdam conferantur, nihil utiq; uetet, dici illa & differentia: ut ſi patrem nepoti, album rubro, maritum ſocero aut ſocruī compares. Quoties autem cum ſuis committuntur oppoſitis, ut cum nigro album, pater cū filio, cum uxore maritus: iam & poſſent fortaſſe differentium utcunq; appellationem recipere, eo quòd uel genere uel ſpecie differant: aptius tamen oppoſita dicuntur, propterea quòd nō q̄quo modo, ſed certa quadā lege alterū ita cōtra alterū dirigitur, ut opponatur unū uni: ꝙ nō fit ita in differentibus. Itaq; in ſumma hoc dicit: Si differentium uocabulo intelligētur oīa ea, q̄ quomodocunq; ita inter ſe pugnant, uti neutrū queat dici eſſe idipſum q̄d alterum, dari poſſet & contraria q̄q; & relatiua differentia eſſe. Atqui nunc ea ſola hoc noīe donamus, quæ nullo certo ductu inter ſe pugnant, ſed ſubſtantijs modo dimota ſunt, poſſuntq; plura repugnare uni, cuiuſmodi haudquaquam ſunt contraria & relatiua, quoties ad ſua ea referuntur oppoſita. At enim repugnantia, inquies, ſparſa ſunt diffuſaq; per locos omnes: quocirca parum conſideratè Rodolphus, qui ſuum illis locum deſcripſit. Hanc q̄q; cauillatiūculam ita refellit Rodolphus, ut dicat repugnantia bifariā con-

ſiderari poſſe:principio, ita ut ipſa inter ſe conferantur,atq; hac ratione per alios ea locos diffuſa non eſſe:deinde, ut ſpectentur ſingula ſeorſum,ac ſic certe, ut ne ipſorum inter ſe ſit comparatio: quo pacto repugnantiũ ea nomen admittere, & per oẽs locos diffundi. Verbi cauſa: Dulcedo ſi conferatur cũ amaritudine,ad ſolum hunc oppoſitorũ pertinuerit locum.Confer eandẽ ſapori,iam ſpecies erit: confer cum dulcedine hac aut illa,& genus dicetur. Eadẽ collata melli, eſt adiacens,albo contingens &c. In adiacentibus.) De his ſupra ca.11. Inter connexa.) Quorũ natura explicata eſt ca.20. Et partium & totius ſui loci.) Quemadmodũ dictũ eſt ſupra ca.9.Ita homo & equus ſpecies ſunt.) Porro quid ſpecies & quid genus,id explicatum eſt libri huius ca.5. & 6.Animatum & inanimatum propria.) De quibus eſt ca. 8. Id φ ante in Boethio annotauimus.) Ca.21.in quo de accidentibus agitur.Qui meminerit eius φ diximus etiam ante.) Ca.22.Complectimur tamẽ nonnunq̃ hinc inde repugnantia.) Creberrimum eſt hoc genus argumentandi apud autores, ut mirũ mihi uideatur eos,qui uulgo dialectica in Gymnaſiis docent,nihil aliud in ore habere q̃ illa Hiſpanienſia: albus eſt, ergo niger non eſt:cęcus eſt,ergo non uidet:homo eſt,& non ſanus, proinde æger. Quam argumenti formam ut non improbo, ita illam alteram ſcio apud autores oẽs longe eſſe frequentiorem,cuius aliquot ſubiiciemus exempla.

Si ſummum malum eſt uiuere cum doloribus,conſentaneum eſt,ſummum eſſe bonum uiuere cum uoluptate. Ex Cicerone primo libro de Finibus.

Bonum liberi,miſera orbitas: bonum patria, miſerum exilium: bona ualetudo, miſerum morbus: bonum integritas corporis,miſera debilitas:bonum incolumis acies,miſera cæcitas.Ex eiuſdem operis lib.quarto.

Quintilianus lib. 12. Age non ad perferendos ſtudiorũ labores neceſſaria frugalitas? quid ergo ex luxuria ſpei? Idem libro quinto: Frugalitas bonum, luxuria enim malũ. Si malorum cauſa bellum eſt, erit emendatio pax?

Si ueniam meretur qui imprudens nocuit, nõ meretur præmium,qui imprudens profuit?

Si iſthæc quæ calidiora ſunt, difficilius gelu coguntur, congruens eſt,ut quæ frigidiora ſunt facile cogantur. Ex noctibus Gellianis libri decimiſeptimi cap.8.

Si ſtulticiam fugimus,ſapientiam ſequamur:& bonitatem,ſi maliciam. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur; ergo quæ non peccat,ea uiuet.Ex Hieronymo.

Si

Si Euangelium eſt uirtus Dei in ſalutem omni credenti, ergo in perditionem omni non credenti. Ex epiſtola ad Romanos.

Quia Deus gratia mouetur, ergo & iraſcitur. Ex Lactantij libro de ira Dei.

Nam ſi Deus non iraſcitur impijs atque iniuſtis, nec pios utique iuſtosque diligit. Ex eodem.

Si eius qui male facere cupiat, nõ facta ſolùm, ſed propoſitum odiſſe ulciſcique oportet: gratia è contrario habenda eſt bene faciendi cupido, etiãſi nequierit id, quod uelit perficere. Ex libello Plutarchi de diſcernendo amico & adulatore.

Cicero in quadam Philippica: Cuius ſingularem prudentiam admiramur, eius ſtulticiam timemus? Quanquam hic magis, ſimplex illud argumentandi genus ſubeſſe apparet, ac ſi dicat hoc modo: In Cæſare Octauio ſingularis ineſt prudentia, ergo ſtulticia in eo non eſt. Cui non diſſimile eſt illud Fabij Quintiliani: Qui ſapiens eſt, ſtultus non eſt.

Illud uero argumentandi genus, An perdere non poſſim quæris? (ſeruare potui.) Verba ſunt Medeæ apud Ouidium, qua de re ita Quintilianus libro octauo: Nam cum ſit rectum nocere facile eſt, prodeſſe difficile. Vehementius apud Ouidium Medea dicit, Seruare potui, perdere an poſſim rogas?

COMMVNIS RATIO LOCORVM, *uel ad aliorum traditionem additorum, uel prætermiſſorum. Cap. 28.*

PRæter hos autẽ quos hactenus executi ſumus locos, alij quidẽ alios, q̃ nos, quoſdam fecerũt, & quoſdam traditos à nobis prætericrunt: neque uel eiſdem nominibus omnes, uel eodẽ diſpoſuerũt ordine. Cicero quidem antecedentia, conſequẽtia, repugnantia poſuit, quæ ſi ita capiantur, quẽadmodum ille uoluit ea accipi, oſtendimus inter locos nequaquam poſſe poni. At ea quæ nos propria, quæ

finem, quæ deſtinata, quæq́; etiam in tres diuiſa locos applicita diximus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidẽ de fine & deſtinatis per oẽs eunti locos facilè eſt uidere: ſed proprij locus inter antecedẽtia ponetur fortaſſe: ſed eo pacto quo oſtendimus omnes fere locos inter antecedẽtia poſſe numerari, & quo antecedẽtia nõ eſſe locũ docuimus. Applicita aũt, ut locum & tempus, uoluit Cicero ut inter adiũcta ponerẽtur. Sed Boëthius ex ijs credidit probabile ſolùm duci argumentũ: at ex loco & tempore ſæpè neceſſarium ducitur. Vt, q̃ nõ uiolauerit Clodius ſacra Bonæ Deæ Romæ, cum ſacrorũ tẽpore non Romæ fuerit, ſed Interamnæ. Simul hic ex loco & tẽpore ductũ eſt, & qdẽ neceſſariũ argumẽtũ. Nõ poteſt culpa male cõſultorũ ante Phocẽſe bellũ in Demoſthenẽ cõferri, nõdũ enim R.P. attigerat: ex tẽpore eſt. Nõ poſſunt ſydera ali humore, nullus enim humor eo puenire poteſt: ex loco ſumitur. Ita ex cõnexis: non es impator meus, quoniã nõ ſum miles tuus. Quæ oĩa argumẽta cohærẽt recte, & neceſſario cõficiũt: Ergo fortaſſe iã dicemus ea ex antecedẽtibus eſſe ducta: quodq́; ineptiſſimũ eſt, cũ locũ ex quo inuenire debeas, cognitũ antè eſſe oporteat, q̃ inuenire ex ipſo queas. Nos cõtrà, cũ inuenerimus cõſtituerimusq́;, neceſſariũ ſit an probabile argumentũ, tũ demũ ex quo ductũ ſit lo-

ſit loco cognoſcemus. Adiacentia etiam, actus, & ſubiecta, itidem in adiunctis eſſe cēſebuntur: ſimiliter & contingentia, ſex loci in unū, hoc eſt, quàm ampla facultas in quantas coacta anguſtias? Themiſtius fortè hos inter communiter accidentia poſuerit: niſi tamen ſubiecta ad materiam maluerit referre. Ego iſtos locos exactiſſimè diſtinguendos arbitror, auſimq; conſtanter affirmare, nullos omnium crebriùs aut expeditiùs uſu uenire. Quod non ſolùm qui poëtas oratoresq; reuoluet, uerum eſſe ſciet: ſed & qui philoſophos eos excutiet, qui intimā & in abdito poſitam ſcrutantur rerum naturā, nedum qui mores hominum tractant, quorū omnis circa iſta ex profeſſo uerſatur labor. Nanq; ex eis quæ in ſubſtātia ſunt, atq; ex cauſis, ut certiſſima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis eſt, ut ſit eorum nobis copia parata. Cum ſint enim arctiſſimè coniuncta rebus, plerunq; perinde ſunt ac res ipſæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partiū enumeratione Cicero, & Themiſtius ex diuiſione uocauit, non putaui ponendum. Nam ſi partes omnes cum collegero, ad totū deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæq; reliqua ſunt, mea ſunt, tota ergo domus mea eſt: apertū eſt id argumētum è loco q à partibus dicitur, duci. Sic ſi dicā: habet iuſticiā, fortitudinē, modeſtiā, pru

dẽtiam,ergo omnes uirtutes habet:à ſpecie eſt. Sin dixero,eſt uirtus,& nõ prudentia,iuſticia, temperantia,ergo fortitudo:ſic etiam,eſt pars domus, & non tectum,paries,tabulatum, ergo fundamentũ:à differentibus ducta erunt hæc argumenta. Cũq; nõ ſit alius diuiſiõis & partium enunciatiõis apud autores ullos uſus, mihi haudquaquã neceſſarius uidetur locus,qui ex iſtis deſcriptus eſt, cum propriè et aptiſsimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themiſtij eſt de generãtibus,ab efficiẽtibus nobis erit:nõ eſt enim aliud generare rem,q̃ efficere. Corrumpẽtia uerò priuantia ſunt:corrumpere nanq; nihil eſt efficere,ſed ſolũ id quod eſt,ut non ſit,eniti. Vſum etiam inter locos poſuit,cum rectè dicemus à fine: quãtũ enim ad utentẽ pertinet,idem eſt finis rei qui uſus. Deſcriptionem quam inter locos qui in ſubſtãtia ſunt ille numerauit, ego quia hoc ſolũ definiendi genus relictum nobis puto, à definitiõe nõ diſcreui, quod cum de finitione dicerem,pleniùs ſum proſecutus. Præterea quem locum Cicero à notatiõe,Themiſtius ab interpretatiõe,ego à nomine rei malui dicere. Quoniã(ut docuimus)nõ ſolũ ex interpretatione argumẽtum nobis præbet nomen,ſed in plures patet uſus. Quæ uerò ſimilia Cicero, quæq; Themiſthius ſimilia itidem dixit,& eſſe in qualitate & quan-

quantitate, & maiora etiam eſſe & minora, ea com parata dixi, quemadmodum Cicero. Nanq; quē locum Cicero ſimiliū fecit, is in eum, q eſt inter comparata à paribus recidit. At quæ nos ſimilia dicimus, Cicero eo nō habet, Themiſtius uocauit à proportiōe. Quam formā aūt dixit Cicero, cū ſpeciem maluiſſet, niſi quia ſpecierum & ſpeciebus credidit Latinè non poſſe dici, eum nūc locum omnes rectè an ſecus ſpeciem appellant. Iam contraria maluiſſem dicere (ut Cicero) ea quæ oppoſita uocant omnes, niſi omnes ita uocarent. Caſus autem quoniam tenuiſsimo à cōiugatis diſcrimine ſecernūtur, eſtq; ſimilis & ratus proinde uſus ipſorum, quoniam Cicero in coniugatis incluſerit, ego excludēda nō putaui. Tranſſumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius poſuiſſe uidemur, quā ut proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idem eſt apud Ciceronem locorum, qui apud Themiſtium: ne ego quidem ſum utrumuis horum ſecutus. Vtq; paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quenque locorum ponendum, ut eſſet arctiſsimè quiſque cum re coniunctus, & proinde ut longiùs defluxit à ſubſtantia rei, poſteriorem poſui: quò factum eſt, ut repugnātia ultima fierent, quoniam non modò nō arcte cum re cohereant, ſed diſsidētia etiam infectaq; tollāt ipſam

atq; ſubuertant. Quo faciliùs autem ſit omnia uidere, diſponam ordine uelut in tabula, Ciceronis, Themiſtij, noſtroſq; locos: eritq; præſcriptus omnibus numerus, quē in ſuo ordine habēt: deinde ſubijcientur alij numeri qui indicent, ad quem cuiuſque locum aliorum unumquemlibet cōferri oportebit. At ſi quis apud quempiam ſit locus, qui nō ſit apud alios, numerus proinde in aliorū ordine apud quos non eſt, nō ſit adſcriptus: ſi qui loci etiam in plures aliorum conueniant locos, plures numeros ſubſcriptos habebunt.

Loci

Loci Ciceronis	Them.	Nr̃i	Ciceronis	The.	nr̃i the
1 totum	1	1. 5	10 adiuncta	15	8.15.16 (18.
2 partes	7	6	11 antecedentia		
3 notatio	3	19	12 conſequentia		
4 coniugata	20.21	7	13 repugnantia		
5 genus	4	2	14 efficiens	8	11
6 forma	6	3	15 effectum		
7 ſimile		21	16 comparatio	17. 18	15
8 differẽtia	19	24	17 iudicium	15	21
9 contraria	19	23			20

Loci Themiſt.	Cice.	Nr̃i	Themiſti	Cice.	the. nr̃i
1 definitio	1	1	12 generatio		9
2 deſcriptio			13 corruptio	9	25
3 ĩterp̃tatio	3	19	14 uſus		12
4 genus	5	2	15 cõmuniterac	10	8
5 integrum	1	5	16 iudiciũ (cidẽs	17	20
6 ſpecies	6	3	17 ſimile	16	21
7 pars	2. 14	6. 11	18 proportio	9	23. 24
8 efficiens	2		19 oppoſita	4	7
9 materia		6	20 caſus	4	7
10 finis	2	12	21 coniugata		
11 forma		6	22 diuiſio		

Loci Noſtri.	Cice.	The.	Noſtri.	Cice.	The.
1 definitio	1	1	13 effecta	15	
2 genus	5	4	14 deſtinata		
3 ſpecies	6	6	15 Locus	10	
4 proprium			16 tempus	10	
5 totum	1	5	17 connexa		
6 partes	2	7. 9. 11	18 contingentia	10	11
7 coniugata	4	20. 21	19 nomen rei	3	3
8 adiacentia	10		20 pronunciata	17	16
9 actus			21 comparata	7. 16	17
10 ſubiecta			22 ſimilia		18
11 efficiens	14		13 oppoſita	9	19
12 finis			24 differẽtia ſiue diuerſa	8	

Scholia

Scholia in caput 28.

Præter hos autem.) Tria hoc capite potiſſimum Rodolphus tradit, uidelicet locorum numerum, nomina, & ordinem: quæ tria in prioribus exemplaribus mirifice deprauata, aliorum iudicia ſequuti, ita ut nunc ſunt, illuſtrauimus. Oſtendimus inter locos nequaquam poſſe poni.) Id diſcuſſum eſt ſupra, cap. 21. Sed eo pacto quo contendimus omnes fere locos inter antecedentia poſſe numerari.) Eo ipſo capite, quod iam nunc indicauimus: Vt quod non uiolauerit Clodius ſacra Bonæ Deæ Romæ.) Huius rei mentionem fecimus ſuperius cap. 18. Non poteſt culpa male cōſultorum ante Phocenſe bellum.) Hoc argumento utitur Demoſthenes ipſe in oratione ea, quæ περὶ τοῦ στεφάνου ſiue pro Cteſiphone inſcribitur. Verba eius ſi quis requirat, ſic habet: Τοῦ γὰρ φωκικοῦ συστάντος πολέμου, οὐ δι᾽ ἐμέ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πω τότε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς οὕτω διέκεισθε, ὥστε φωκέας μὲν βούλεσθαι σωθῆναι, καίπερ οὐ δίκαια ποιοῦντας ὁρῶντες, θηβαίοις δ᾽ ὁτιοῦν ἂν ἐφησθῆναι παθοῦσιν, οὐκ ἀλόγως, οὐδ᾽ ἀδίκως αὐτοῖς ὀργιζόμενοι. Ea uerba hunc in modum Latina fecit Leonardus Aretinus; Phocēſibus aduerſus Thebanos bellum gerentibus, non me quidem autore (nondum enim tunc in Republica uerſabar) uos Athenienſes ſic eratis armati, ut Phocenſiū quidem rebus quanquam iniuſte pugnātium, ſtuderetis. Theobanorum autem quibuſcunque aduerſis lætaremini. Nec uos immerito id facere uidebamini. Et quæ ſequuntur. Non poſſunt ſydera ali humore.) Fuere, haud ſcio an Pythagorici, quibus uiſum fuit, ſtellas humore ali. Quorum ſententiam hoc argumento refellit Ariſtoteles, ut dicat humorem eum plane cōſumptum iri, priuſquam ad aſtra poſſit pertingere. Meminit rei eiuſdem) niſi tamen memoria me fallit) & Macrob. Quoniam ut docuimus non ſolùm ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen.) Lege caput huius lib. 23. Quam formā autem dixit Cicero, cum ſpeciem maluiſſe.) Verba Ciceronis de re iſta recenſuimus ca. 9. Iam contraria maluiſſem dicere, ut Cicero, De his ca. proximo, hoc eſt, 27.

CONCLVSIO LIBRI, ET DE *maximis quas ſingulis locis Boëthius addidit.* Cap. 29.

Hoc

HOC pacto ſint loci nobis deſcripti, & proprietas cuiuſque, naturaq́; explicata: intra quorum complexũ quicquid ulla de re dici, cogitari'ue poteſt, uenire mihi uidetur: ſiue argumentemur, & aperta directaq́; fronte certemus: ſiue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationẽ, expoſitionemq́; curſum quendam ſequamur orationis. Quinetiam ſuos habebit expoſitio locos, quãdo probabilius aliud alio, atq; ueriſimiliùs exponi certum eſt, quòd niſi locis non fieri, quando ex ipſis omnis ducitur fides, nemo, quod arbitror equidem, negabit. Eſt autẽ (ut initio diximus) neceſſe, quicquid ad faciendam ulla de re fidẽ aſſumitur, aliqua parte ad ipſam ꝑtinere, nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquam poteſt. Quæ attinent autẽ, aut intra rem ſunt omnia, aut extra: unde primã locorum duximus differentiã, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorũ uelut capita ſex fecimus. Duo internorum, ea quæ in ſubſtantia ſunt, & ea quæ circa ſubſtantiã ſunt. Externorum quatuor, cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In ſubſtantia ſeptẽ fecimus, definitionẽ, genus, ſpeciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa ſubſtantiã, adiacentia, actus, ſubiecta. Externos cognatorũ quatuor, efficiens, finẽ, effecta, deſtinata. Applicitorum

tres,

tres locum,tempus, connexa. Quinq; accidentium, contingentia,nomen rei,pronũciata,comparata,ſimilia.Repugnantium duos:oppoſita et differentia. Fiuntq́; iſti in ſumma loci uiginti quatuor, è quibus, in omnẽ rem quacunq; erutum inuentumq́; ratiõe ducitur argumentum.Idq́; qua uia, quoq; modo faciendum,proximo dicetur libro:quoniam iuſto maior huius uoluminis modus excreuit, finisq́; ſit,ſi illud addiderimus: Boëthiũ, quiq; poſt eum ſcripſerũt de locis,ſingulis locis addidiſſe quãdam(ut uulgò loquimur)maximam,id eſt, pronũciatum quoddam, una ſentẽtia multa complexũ, cui indubitata ſit fides:ut,de quocunq; definitio dicitur,de eo definitum:de quocunq; ſpecies,de eo genus. Quod non faciẽdum mihi, nõ ideo, quia id Ariſtoteles & Cicero non feciſſent,putaui: ſed quia in nullum id uſum fieri arbitrabar.Primùm,q, ut poßint iſtæ maximæ fingi illis in locis, qui neceſſarium præbent argumentum:tamen in ijs,qui probabile faciunt,parum conueniet,quorum maior ſanè pars eſt. Deinde, q multi ſunt loci, in quibus in nullam certam & ſatis conuenientẽ formam concludi hæ maximæ poßint. Itaq; uideas Boëthium, dum cuilibet loco maximã ſuam reddere cupit, in anguſtias quaſdam detrudi: ut cum locus latißimè ſit fuſus, maxima in arctum prorſus agatur.Et ne per oẽs locos ſequamur,cum

de effi-

de efficiētibus dixiſſet, ſubiecit maximam: quorum efficiētia naturalia ſunt, eorum effecta ſunt naturalia. Sic de materia: cuius materia deeſt, & id quod ex ea efficitur deeſt. Et ſic de fine: cuius finis bonus eſt, ipſum eſt bonum. Et de forma: tantum quenque agere poſſe, quantum naturalis forma permiſerit. Quaſi uerò hi loci, quorum ampliſsimus eſt ambitus, intra hos cōcluſi ſint terminos: ut ptineant omnia argumenta ex efficiētibus ad eſſe naturale, uel nō naturale: & ex materia, ad deeſſe uel ſuppetere: & ex fine, ad bonum uel malū: & ex forma, ad agere uel non agere. Adde, quòd ſi quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erūt ei opus hæ maximæ, quoniam ultrò ferè in animum incurrunt, & apertiores ſunt, q̄ ut ſint diſcendæ. Aut ſi quis tam prorſus expers ingenij ſit, tamq; à communi ſenſu rerum abhorrens, ut apertiſsima illa propemodū per ſe nota docendus ſit, illi ego nihilo magis, quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmerijs (quos perpetua nebularum caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de poſitione ſiderum, deq; ipſorum figuris motuq; traduntur.

Scholia in caput 29.

Siue argumentemur.) Quid interſit inter argumentationem & expolitionem, de ea re dictum eſt nonnihil primo capite libri huius, & pleniſſime explicabitur libri ſequen-

tis

tis cap.12.ac deinceps per compluſcula capita. Siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationem, expoſitionemq́ curſum quendam ſequamur.) An in mouendis affectibus etiam ſit argumentandum, de eo diſſeretur libro 2. cap, quarto. Eſt autem ut initio diximus.) Lege huius libri capite 2. Quæ attinent autem.) Repetit paucis enumerationem locorum, quam fecit lib. huius capite quarto. Quia id Ariſtoteles & Cicero non feciſſent.) Ciceronem non addidiſſe iſtas (ut uocant) maximas certum eſt. Quod autem eas ne ab Ariſtole quidem additas ait, id q̃ ſit uerum, ſecum expendat diligens lector. Ego hoc ſcio ſi non omnibus, at quibuſdam certe locis ab Ariſtotele eas adiectas eſſe, ſic et nunquam maximæ ſit uſus uocabulo. Sed qa in nullum id uſum fieri arbitrabar.) Quod ſi quis locis ſingulis ſuas quaſdam maximas uelit adijcere, atque his ita aſtringere locos quaſi aliter tractari non poſſint, ſtultum ſanè id foret, & perniciosum magis, quàm utile, quando incertæ interim maximæ illæ ſunt, atq; loci fere multo latius patent, quàm quæ ſubiectæ eis ſunt maximæ. Non uideo tamen, cur ſit improbandum, ſi in hunc uſum addatur pronunciatum, ſeu axioma unum aut alterum, uti ijs, qui harum rerum adhuc rudes, imperitiq́ ſunt, uia qualiſcunq; tractandi loci cuiuſq; aperiatur, quã initio ingreſſi, plures deinde uias, rationesq́ tractandorum locorum, ſuo ipſi Marte inueniant. Aut ſi quis tam prorſus expers ingenij ſit.) Hoc ipſum primo inſtitutionum his uerbis docet Quintilianus: Illud tamen in primis teſtandum eſt, nihil præcepta atq; artes ualere, niſi adiuuante natura: quapropter ei deerit ingenium, non magis hæc ſcripte ſunt, quàm de agrorum cultu ſterilibus terris. Quàm Cimmerijs.) Horum mentionem facit Homerus Odyſſeæ lib.11. Meminit de iiſdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo. Vide Eraſmi Chiliadas, Cymmeriæ tenebræ.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODOL-

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENtione dialectica, liber ſecundus de locorum uſu.

ARGVMENTVM LIBRI totius.

QVATVOR ſunt in ſumma, quæ toto hoc libro docet Rodolphus. Principio quid Dialectice, & quis ipſius ſit finis. Deinde materiam eius eſſe quæſtionem, quidq́; ea & quàm multiplex ſit, quomodo in materia quauis poſſit inueniri, & in plures quæſtiones diduci. Tertio, inſtrumentum dialectici eſſe orationem: cui ſubijciuntur omnia ea, quæ de expoſitione, argumentationeq́; & partibus orationis dicuntur. Poſtremò, quomodo ex locis ſuperiori libro deſcriptis, parari poſſit facultas ac copia diſſerendi.

PROEMIVM QVAM CORRVptus ſit hodie omnis uſus dialectices. Caput I.

PRincipem Græcæ facundiæ uirum Demoſthenem, cũ ad bellũ contra Philippum, Macedonũ regem, maiori apparatu atq; cura gerendum, populum hortaretur Athenien-

ſem,doceretq́;quicquid incremēti magnitudiniſq́; Philippi rebus acceßiſſet,nō tam illius eſſe uiribus, quàm deſidia & inanibus Athenienſium concionibus effectum,in hanc inter cætera locutum eſſe cōſtat ſententiam:ſolere reliquos homines, cū cōſultu iſſent,agere:contrà uerò Atheniēſes, ubi res actas acciperent,tum demum conſulere. Quorſum hæc? inquies.Non uideor equidē mihi magis apta, propinquaq́; imagine,quàm iſtac ipſa,poſſe noſtrorum temporum dialecticos figurare.Cùm ſit enim ſolum iſtud, propriūq́; dialectices munus,poſſe de qualibet re probabiliter,quantū ipſius natura patitur argumentari:quòd totum(ut prædixi)duabus cōprehenſum eſt partibus, quarum una excogitādi argumenti uiam docet,quā inueniendi uocant, cui parti omnis de locis deſtinatur diſputatio:altera,cū inuētum eſt argumentū,formam quandam argumentandi,hoc eſt,certā explorandi argumēti tradit regulam,qua ueluti numi moneta,probum ne ſit, an nequā,fallaxq́;,dignoſcatur: ea dicitur iudicādi pars: cumq́; prior illa cōſilij teneat uicē, & deliberet q̄d ſit de re quaque dicendū:altera quod aſſumere ad probandā rem placuit,in argumentationē tanquā in expeditionem,& ad conficiendam fidē audienti, deducat:noſter dialecticus cōtrà,cū oblatam temere,& undecunq́; dederit caſus, effectam iam & formatam

malam habuerit argumētationem, tum ſi fortè addubitet aduerſarius, dicatq́; uel non cohærere eam, uel res ſeſe nō cōſequi, tū ad id, quòd conſilij erat, poſt rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iudicandum, conaturq́; oſtēdere, bene ſe argumentatum eſſe, quoniam ſit argumētum, uel à maiori, uel ſimili, genere, ſpecié ue deductū. Nec intelligunt doctiſsimi uiri (ſic enim modeſtiſsimum mihi eſt ipſos uocare) nullā argumētationem, quia à ſpecie, uel genere, uel quouis aliorū locorum ducatur, neceſſario cohærere: quoniā ex omnibus iſtis ineptæ, & minimè cohærētes duci queant, ſed tum demum cohærere argumentationem, cum eſt ea rerum inter ſe cōditio, ut poſsit conijci in ſyllogiſmi, uel aliam quampiam formam argumētandi probatam, per quam cohærentes inter ſe res, & neceſſario connexas eſſe colligatur. Scio uerò quid à nonnullis mihi poſsit reſponderi. Minus hanc dialectices iacturam indignè ferendam, in tāta omnium ſtudiorum colluuie: cum cuncta, uelut feræ caueis effractis, in proximorū ius & fines irruerint: nec quicquam fermè diſcatur hoc tempore ſuo loco. Sic Iuriſconſulti, perplexa & inuoluta diſputādi præcepta balbutiūt. Sic medicinæ ſtudia magna ex parte redacta ſunt ad ſuperuacuas inſtituto ſuo phyſicas quæſtiōes. Sic phyſice mathematicas arripuit. Vnde

uerboſa illa eſt de maximo & minimo, & de calcu landi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipſa, ueluti quæ minimè ad inanes faciat contentiones circulorum, neq; clamorum ſit capax, ſed puluere & radio contenta, mutam potiùs oculorum, q̃ loquacem auriũ ſequatur fidem, deſerta eſt: & idcirco etiam tanq̃ non acceſſa prophanis myſteria, minimè contaminata. De Theologia uerò, quid dicere oportet? cui ſi metaphyſicen, ſi phyſicen, ſi dialecticen hodie demas: nudam porrò & deſtitutã, & quæ nomen ſuum tueri nequeat, reddas. Ergo cum docendus erit populus, & ad religionem, iuſticiam, continentiam adhortandus, ex illis artibus inextricabilis aliqua eruitur diſputatio, quæ tempus extrahat, & inani ſtrepitu audientium feriat aures. Docent itaq; quemadmodum pueri ſolẽt in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quũ docuerint, uel ipſimet qui docent, uel illi qui didicerint, ſciãt. Has ego perſæpe querelas audiui grauiſſimorũ, doctiſſimorumq; hoĩm, quos uel grandior ætas, uel acrior ingenij uis, meliorum admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artiũ ordinem turbari, membra cõfundi: quæ uera eſſe quemadmodum affirmare nõ audeam, ſic eſſe falſa uel maxime optauerim. Mihi utiq; cõmittendum nõ eſt, ut cum uidear uelle aliorum ſtudiorũ crimini culpam dialecticorum

con-

condonare, prouocem grauiorem uiribus meis aduerſarium. Quin agi perpulchre mecum putabo, ſi cum quo contuli pedem, cõtingat ſine periculo mihi luctari. Si quem ergo eorũ, quos doctores artium uocant, arripias, rogesq́;, dic quæſo uir doctiſsime de dialectice (quando illã uel ſolam uel maximè omnium artium, quas uos numeratis liberales, uideris præ te ferre) cui uſui diſcẽdam putas? Cùm enim de genere non ſit principum artium, & quæ idcirco tantùm ſunt diſcendæ ut ſciantur, neceſſe eſt ut miniſterio & uſibus aliarũ ſit addicta. Iſtam uerò miſeram & cauillofam loquendi ſolicitudinẽ, quam tu doces, certũ eſt, nõ modò reliquis artibus diſcendis non prodeſſe, ſed etiam obeſſe plurimum. Primùm, q; diſputandi morem ad illas tuas leges exigenti, nõ loquendum modò ſolicitè, ſed plane eſt obmuteſcendum. Deinde, quòd omnis artium uſus, omnis loquendi ratio, pleriſq; illorum quæ doces repugnãt. Poſtremò, quòd cũ ſemel fuerit extenuatus ad iſta, & contractus auditoris animus, nunquam deinde tollere ſe, & ſicut pes ſpinis cõfixus, nullum libere ueſtigium ponere audebit. Hoc ergo pacto ſi quem interroges, dicat fortaſſe, ut pleraq; quæ in ipſa dialectica præcipiuntur, uel nõ proſunt ad præcipiendas reliquas artes, uel ita præcipiantur, ut nõ proſint: hoc tamen iuuãt, q; agitatione quadam & uer-

ſatione mentem exacuant, & flexibilem præbeãt, quò faciliùs reliquis ſe poſſit accommodare. Alius, qui liberiùs uolet uerũ fateri, dicet, præterquã quæ de ſyllogiſmis præcipiuntur, cætera nõ magni ſanè momẽti eſſe: ſed ideo docere illa quenq;, quia quiſque didicerit, & quia doceãt omnes. Sic fit, ut dux illa, directrixq́; omnium artium dialectice, uelut latiſſima poſſeſſione excluſa, ſoli ſibi diſcatur: & ne ſibi quidẽ (ſi uerum dicere libeat) quãdoquidem ſi eo modo diſceretur, non ſibi, ſed omnibus ipſam ſtudijs prodeſſe oportebat. Sed de illa parte, quæ ad iudicandum pertinet, poſt Ariſtotelẽ plena ſunt oĩa, quæ longè minus negotij habet, cũ certis qbuſdam, neq; illis ita difficilibus, numeroſisq́; legibus cõſtet. Inueniendi rationem, poſt Boëthium, qui legi ſit dignus, nemo (quod equidem ſciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus ſunt.) Quintilianus, & ante eum Cicero, princepsq́; omniũ Ariſtoteles, hãc rem complexi ſunt. Sed illi omnes locorũ explicuere naturam uariè, & ſuo quiſq; modo. Quod autẽ maximum in re quaque eſt, rationem tractãdi ipſos, unus Quintilianus conatus eſt explicare, & oſtendere, quomodo inueniendum ſit ex ipſis. Et quemadmodũ in re militari ſolet, non ſatis putauit arma dare, ſed docẽdum quoq; credidit, quomodo ipſis eſſet utendũ, & militẽ in procinctum, aciemq́;

ducendum. Nunc autem quotuſquiſq; Quintilia-num attingit eorũ, qui philoſophiæ ſibi nomen aſſe runt? Deinde, quæ tradita ſunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæſtiones aſtricta ſunt, non facilè poteſt ea quiſquam inde ſibi diuellere, rebuſq́; ſuis in diuerſo quæſtionũ genere aptare. Iam ſi quis eſt altiùs iſta ſcrutatus, quiq́; omnes iuſtæ eruditiõis numeros im pleuerit (ut ſunt pleriq; hodie docti, diſertiq́; uiri) ille ſibi fere iſta, Muſisq́; (ut dicitur) diſcit: propha-num certè uulgus quàm longiſsimè à ſacrario ſuo putat arcendum. Fuit patrum noſtrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hiſpanus, uel (quod proximum eſt) Balearis, qui artem quan-dam, quã ex nomine illius Lulli uocant, extulit: acu ti, quòd equidem non negauerim, & nõ ſegnis inge nij indicium. Sed quoniã) quòd ultro quoq; ſtudioſi ipſius ſolent eius nõie gloriari) non literas ſciebat, non ullam aliam dignam docti uiri nomine percepe rat doctrinã: & hoc ipſum quod inuenerat, quale eſſet, perſpicere: & ſi fortè perſpexit, eloquẽdo ape rire, & ut perſpexiſſe uideretur, cõſequi nequibat. Obſcuritas ergo ingens eſt in diſſerẽdo, & horror incultus, qui etiã eos qui didicerint ubiq; ſequitur, niſi alioqui eruditiõe ipſum, ingeniíq; bonitate uin cant. Copiam ſanè, cuius ſola eſt ipſis cura, ſuppedi tat: ſed talem, qualis in omnibus rebus eſſe ſolet co-

rum, qui numerant, non iudicant. Quòd autem non eſt difficilè uidere, loci ſunt nõnulli ex his, quos tradidimus, uerum nõ ſatis diligenter expliciti, quibus omnis artis eius materia continetur. Vſus deinde illorum tã perplexe, obſcureq́; traditus, ut hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat eſſe, maioribus, q̃ ulla circũfuſa tenebris ſit, penitioribusq́; latebris eruenda: ut auſim cõtendere, niſi quis maiori mentis ui ſuperet difficultates, non modò non iuuari ab ipſa, ſed etiam ingenij aciẽ (niſi ſit acerrima) retundi. Donandus tamen ſic quoq; uir ille ingenij præſtantis teſtimonio, nec merita honeſtiſsimi propoſiti laude fraudandus, qui cum plurimùm ſtudijs conferre cuperet, cõtulit certè q̃ potuit, quodq́; recte factis ſatis eſt. Si quid animo ſuo parum reſponderit, uoluntatem quidem laudes, ignoſcas ingenio. Nobis uerò ſtatutum eſt, quando ſuperiore libro locorũ proprietatem & differentiã enarrauimus pro uiribus, nũc quis ſit uſus ipſorum, & quomodo diſſerendi paranda facultas ex ipſis, q̃ maximè poſſumus ſub oculos ponere: & protrahere in medium, quæcunq; utilia inſtituto noſtro arbitramur: quæ uel legendo, uel obſeruãdo, uel undecunq; eruendo potuimus afferre: contingetq́; mihi, ſi minùs iuuare ſtudia, at certè (q̃ magis cupio) doctiorum ingenia, curamq́;, ad tradenda rectiùs iſta permouere: ſecurusq́;

curumq́; huius operæ meæ, æquo ipſam animo perdam: dummodo prodeſſe, quòd mea conor, huberiùs aliena conſequar induſtria. Optanda enim eſt iactura, quæcunq; lucro maiore penſatur.

Scholia in procœmium, ſiue caput primum.

Doceretq́ue quicquid incrementi magnitudinisq́ue Philippi rebus acceſſiſſet.) Locus eſt apud Demoſthenem prima oratione contra Philippum, & apud T. Liuium Decade 4. Athenienſes (inquit) interim uerbis & concionibus bellum gerebant cum Philippo. Non uideor equidem mihi magis &c.) Proxime, inquit, ad ſtulticiam iſtam Athenienſium accedunt dialectici temporis noſtri. Nam ut illi tum demum conſultabant, cum iam eſſet agendum, ita iſti eam dialecticæ partem quæ conſilij eſt, ad actionem traducunt, & unde erat petenda argumentorum inuentio, inde petunt rationem diiudicandi. Cum ſit enim ſolum iſtud propriumq́ue dialectices munus.) De hoc locupletius libri huius cap. 2. & 3.

Quod totum, ut prædixi, duabus comprehenſum eſt partibus.) Quæ ſint hæ duæ partes, explicatum eſt libri ſuperioris ca. 2. Conaturq́ue oſtendere, benè ſe argumentatum eſſe, quoniam ſit argumentatum uel à maiori, uel ſimili.) Quis eſt iſtorum hodie in ore iſta non habet? Conſequentia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à ſimili, à cõtrarijs, à diſparatis, quæq́ue cætera eius farinæ ſunt. Quoniam ex omnibus iſtis ineptè & minimè cohærentes duci queant.) Dubitari non poteſt, quin ſit id quod dicit longè uerìſſimum, nempe ex locis omnibus ineptas duci poſſe argumentationes, ac proinde non eſſe dijudicandum inde, cohæreant ne argumentationes an non cohæreant. Sane quibuſcunq; argumentis autores in re quauis confirmanda refellenda ue utuntur, eorum nullum eſt, quin ex aliquo depromptum ſit loco: at non omnia apta eſſe, & ad rem qua de agitur, probandam idonea, id conſtare uel hinc poteſt, quod ijdem, alij aliorum inuicem argumenta diluunt ac refellunt. Quo fit, ut iudicium argumentorum petendum ſit non ex locis, ſed ex ea dialectices parte, quæ tradit formas ſyllogiſmorum. In tanta ſtudiorum omnium colluuie.) Tale quiddam & Quintilianus queritur de Grammaticis, libro Oratoriarum Inſtitutionum ſecundo. De maximo & minimo.) Docent

enim, res naturales determinatas eſſe ad maximum & minimum. Item, in ſectione continui ad minimum deueniri non poſſe. Et de calculandi, ut aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quandoquidem calculus & pro ratione computationeꝗ accipitur. Quanquam ut ingenue dicam, mihi haud dum ſatis liquet, ubi hac de re agant Phyſici.

Circulorum.) Coronarum, hominum circunquaꝗ aſtantium. Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim Mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas ſua deſcribere. Quo autem inſtrumento id faciebant, radius dicebatur. Vnde illud Vergilianum: Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quæ meſſor, quæ curuus arator haberet. Mutam potius oculorum, quàm loquacem aurium ſequatur fidem.) Probant enim ſua Mathematici, non tam oratione & uerbis, quàm ijs quas uocant γραμμικὰς ἀποδείξεις, hoc eſt, lineares demonſtrationes, lineis ſcilicet ac formis deſcriptis in puluere, quibus planum faciunt id, quod oſtendere uolunt. Hinc eſt quod aiunt regiam Dionyſij, cum is præſente Platone mathematica ample cti uideretur, areis ex puluere & arena factis plenã fuiſſe. Et Archimedem illum Syracuſanum, quo tempore Syracuſas cepit Marcellus, adeo formis quas in puluere deſcripſerat intentum fuiſſe, quidam (autore Liuio) tradidere, ut non prius patriam à Romanis captam ſenſerit, quam à milite ignaro quis eſſet, occiſus eſt. Cum quo contuli pedem.) Cum quo congreſſus ſum, cum quo in certamen deſcendi, cum quo manum conſerui. Si quem ergo eorum quos doctores artium uocant.) Vere doctores, ſiquidem doctor dicendus eſt, cuicunꝗ quouis modo doctoris contigere inſignia, quem in modum & ſimia interim rex aut regina dici poteſt: & aſinus ille apud Cumanos, cum leonis induiſſet exuuium, ſibi etiam ipſe aliquandiu uiſus eſt leo. Equidem ita exiſtimo, non eſſe aſpernandas iſtas, quas uocamus promotiones: modo is qualiſcunꝗ honor ſolis contingat eis, qui ſtudio ac induſtria ſua eo dignos ſe reddidere, non etiã hominibus ignauiſſimis, quibus animos aſpirandi huc facit, non eruditio, non ulla morum integritas, ſed quæ ſola hodie omnibus in rebus dominatur pecunia. In confeſſo eſt apud omnes, eruditionis teſtimonium eſſe debere promotiones. At ſi uere dictum putamus illud, ſcientiam non loculorum, ſed laboris & induſtriæ comitem eſſe: hic autem doctoratus, quo uſqueadeo nobis placemus quidam, in pleriſque certe loculos magis, quàm laborem aut induſtriam ſequitur:

tur: planum profecto eſt, eruditionis eum teſtimonium eſſe non poſſe. Deſino plura, quod ueriſſime ſcio dictum eſſe à Comico: Obſequium amicos, ueritas odium parit. Dic quæſo uir doctiſſime de dialectice, quando hanc uel ſolam uel maxime omnium artium, quas uos numeratis liberales, uideris præ te ferre, cui uſui diſcendam putas.) Audio ego hunc morem eſſe quibuſdam Ludimagiſtris, ut in ſuis illis phrontiſterijs, ante oculos puerorum quos docent, hæc uerba maiuſculis literis soleant depingere, DIC QVARE HIC. quibus admonitam uolunt rudem adhuc ætatem illam ut ſubinde ſecum cogitent expendantq́, cur quotidie ludum adeāt, cur illic à parentibus mittantur. Vellē equidem hanc eandem conſuetudinem hactenus eſſe & dialecticis noſtris, ut non illi quidē eiuſmodi nugamentis oblinirent parietes, ſed ut ijs, quos inſtituendos ſua diſciplina ſuſceperint, illud ante omnia explicarent, quęnam in finem diſcenda dialectica ſint, & qui inde ſperandus fructus. Nam ut ingenue id quod ſentio dicam, quemadmodū gallus ille apud Aeſopum, repertam à ſe gemmam idcirco abijciendam eſſe arbitrabatur, quod quæ uirtus & qui uſus eius gemmæ eſſet ipſe neſciret: ita & dialecticę unū hoc mea quidē ſententia aduerſatur, quo minus hodie in precio ſit apud multos, quod ut nomen eius apud omnes longe eſt uulgariſſimū, ita pauci, quæ uis, quiq; uſus ipſius artis ſit, ſatis norūt. Multi perſuaſum habēt, ciuilibus eam cauſis accōmodari non poſſe, tantū diſci in hoc, ut in umbra ac ſchola, perinde ut auiculæ ſolent, totam ætatem garriendo teramus. Atque ſunt certe, qui tantum non omnem culpam hanc reijciant in præceptores, eò quòd ij, etſi norunt quidem ipſi, alium quendam quàm nugas iſtas eſſe dialecticæ finem: neq; ueriſimile uideatur, tam perfrictæ poſſe eſſe frontis hominem quenquam, ut doctor eſſe ſuſtineat artis eius, cuius ipſe præter indecoros iſtos garritus, uſum alium neſciat: ita tamen ſecula iam aliquot dialecticā docent, ut de germano interim ac genuino illorum uſu non audiatur apud eos uel uerbum. Qui docent, inquiunt illi, artem gladiatoriam, ij non ſat habent uerbis modo pręſcribere, qua ratione uel aduerſarium ferias, uel ictus ab illo intentatos eludas: primū ipſi arrepto telo in ludicrū certamen illud deſcendūt, ut iam nō ſolū auditor, ſed ſpectator etiam artis ſuę fiat is, qui ſe illis in diſciplinam tradiderit. At ne id quidem ſatis. Tradunt deinde arma diſcipulo, docent aptare manus, docent gradus componere, docent quo pacto, nunc fugere antagoniſtam, nunc inſequi debeat, quādo fidē

dum

dum uiribus, quando arte utendum. Quid? iij qui pueris præcepta tradunt Grammaticorum, nonne primum ipſi exemplo uno aut altero id præceptum quod ſit explicandum illuſtrant? nonne deinde autoribus enarrandis, traditas iã ante præceptiones illorum ſcriptis accommodant, oſtenduntq́, quis quomodo hoc aut illo præcepto ſit uſus, quis neglexerit, quis obſeruarit? Atq; ita demum ipſos etiam pueros iubent conari aliquid, iubent carmina meditari, iubent componere epiſtolas, neque uero id, quemadmodum in prouerbio eſt, ſine cortice. Adſunt ipſi, uicia indicant, emendari ea quo pacto queant, demonſtrant: ſuas quoq; interim epiſtolas aut carmina illis imitanda proponunt, idq́; annum unum aut alterum, quouſq; tandem aliquando ſuis illi alis fidere tutò poſſint: ita fit, ut iam inde uſq; à pueris, non ſola diſcant præcepta, ſed & uſum quoq; aliquem eorum nouerint præceptorum. Quam docendi rationem putant obſeruandam eſſe etiam in dialecticis: quorum ſi quis alius ſit uſus præter iſtos Gymnaſiorum conflictus, hunc aiunt indicari oportere eis qui doceantur: neq; tam referre illorum, ut aduerſus præceptum quodq́; plauſtra aliquot conuehas obiectionum, quã ut commodis in ſingulorum explicatione utare exemplis, demonſtresq́, quo pacto alij hac aut illa præceptione ſint uſi, quomodo ipſis utendum. Hoc ut dilucidius fiat, ſic explicant: Aiunt dialecticen de earum eſſe numero artium, quæ uelut miniſtræ quædam ſint artium cæterarum, quaſq́; uſus modò cauſa diſcendas eſſe omnes confirment. Itaq; enitendum nobis huc eſſe, principio, ut quæcunque in ea, etiamſi argutè quidem, & cum maxima quadam ſubtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum utique conducunt ad uſum: ea omnia aut in totum ſubmoueantur, aut certè non oneretur hiſce rebus iuuentus: quod genus magna ex parte eſſe, quæ ſola hodie docent ſcholæ, nec non multa etiam ex iis, quæ tot libris complexus eſt Ariſtoteles. Deinde, ut quæ ad uſum facere uideantur, ea tradantur ſic iuuentuti, ut qui nam is illorum ſit uſus intelligat. Atque id tribus rebus fieri poſſe. Primum, ſi (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis non tam agamus illud, ut aduerſus ſingula quæque myriades aliquot cogamus argumentorum, quàm ut commodis unumquodque declaremus exemplis, ſiue ea comminiſcamur ipſi, ſiue ex autore quopiam afferamus. Ea autem exempla, familiaria quidem eſſe oportere: non tamen ocioſa atque inepta; Nam ut grammatici paulò diligentiores, ſuarum eſſe partium cenſent, non qualibuſcunque uti exemplis in explanatione præceptorum ſuorum; ſed quæ

præter-

præterquam quòd præcepta illuſtrant, utilem etiam aliquam complectuntur ſententiam: ita & dialecticis illud curæ eſſe debere, ut quæcunque explicandis præceptis ſuis, uel effingant ipſi, uel aliunde ſumpta adducant, ea ſemper eiuſmodi ſint, ut ad ciuilem uſum communemq́ hominum uitam accommodari queant, & uel ad uirtutem hortentur, uel à uitijs deterreant, uel alioqui ad formandos mores ac uitæ inſtitutionem pertinere uideantur. Ita fore, ut & poſtea ſcholam egreſſi, ſciamus quid in ludo egerimus, quoq; pacto in rebus eiuſmodi, ijs præceptis uti debeamus. Deinde ſi in enarrandis autoribus ſiue ſacris illis ſiue prophanis, nam ad hoc utique inſtitutum nihil referre, omne artificium dialecticum uelut digito indicemus. Nam ut in hiſce explanandis partes ſint Grammaticorum & Rhetorum, ut quā emendate, quàm eleganter unumquidq; dictum ſit quærant: ita pertinere ad dialecticos, ut quàm credibili quiſq; oratione ſit uſus oſtendant. Qua in re duplicem ineſſe errorem hoc ſeculo: unum eorum, qui ut primum audiunt explicari poetam, enarrari hiſtoriographos, prælegi epiſtolas doctorum uirorum, continuo uociferari ſolent, aliud nihil quàm doceri Grammatica. Eorum alterum, qui poſteaquam totum ſeſquimenſem impenderunt audiendis libris Grammaticorum, ſtatim ad autores quoſuis enodandos proſiliunt, perinde quaſi nihil ibi præter fabularum uocularumq́ explicationem quærendum ſit. Tertium, quod ad tradendū uſum neceſſarium putant, eſt, ut præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quædam themata in Gymnaſijs proponantur, & in ijs ipſe præceptor primas (ut ſic dixerim) ducat lineas, oſtendatq́ qua ratione, qua uia, ea themata in hanc aut illam partem declamari poſſint: quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine argumentatio, quo modo concludendum. Hac demum ratione fieri poſſe, ut in umbra adhuc degens iuuentus, luci tamen aſſueſcat, atq; uſum aliquem eorum, quæ diſcit, intelligat. Hæc illi cum alijs multis, à quibus recenſendis ea de cauſa mihi ſuperſedendum putaui, q haud ſcirem an omnibus perinde eſſent futura grata. Vnus Quintilianus conatus eſt explicare.) Libro Inſtitutionum quinto. Quanquam multum intereſt inter præceptiones Fabij & Rodolphi. Ille docet quo ordine qua ue ratione utendum ſit argumentis poſteaquam inuenta ſunt. Rodolphus, quemadmodum ea inueniri, eruiq́ ex locis poſſint. Quo autem ordine ſit utendum inuentis, id explicat libri tertij, capite decimotertio & decimoquarto. Nunc autem quotuſquiſq; Quintilianum attingit eorum, qui philoſo

loſophiæ ſibi nomen aſſerunt?) Ferri poterat, ſi nō attingant ipſi:niſi alios etiam, mirum quibus artibus, non à ſolo Quintiliano, ſed ab omni politiori literatura auerterent, planeq́ facerent id quod aiunt in præſepio canem, qui nec ipſe hordeum edit, nec ferre poteſt, ut accedant eò equi aut boues.

Quiq́ omnes iuſtæ literaturæ numeros impleuerit.) Qui ad culmen & quaſi apicem melioris literaturæ peruenerit. Sibi fere iſta, Muſisq́, ut dicitur, didicit.) Diſcit idcirco ut ſciat ipſe, non ut alijs ea quæ nouit cōmunicet. Ita tibicen Antigenidas, ad diſcipulum quendam ſuum doctum illum quidem, ſed frigentem ſane ad populum, mihi, inquit, cane & Muſis. Raimundus quidam cognomento Lullus.) Carolus Bouillus in epiſtola ad Raimundum Bueherium, huius Raimundi uitam depingit. Quin & hodie extant Commentarij in eandem artem. Balearis.) Ex altera Balearium Inſularum, nam duæ ſunt hoc nomine in Hiſpanico mari, hodie Maiorica & Minorica appellant. Qui numerant, nō iudicant.) Sic & Plinius in epiſtola quadam conqueritur numerari ſententias, non ponderari.

QVID SIT DIALECTICE. Caput II.

Statutū eſt igitur nobis hoc libro, uſum tradere locorū, hoc eſt, (ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto parāda ſit differēdi facultas illa, quam dialecticem uocant. Id commodiſsimè facturi uidemur, ſi oſtēderimus, quæ ſit materia eius, quod inſtrumentum, quis rerū tractatus. Materiam dico rem, de qua diſſerimus. Inſtrumentum, orationē, qua, quod dictū eſſe de re uolumus, explicamus. Tractatū, quomodo hæc paranda ſint, & quæ cuique rei aptanda. Hæc quò faciliùs ſit uidere, optimū fuerit initio definire, quid ſit dialectice, & cui uſui (hic enim finis eius erit) deſtinata ſit.

Et no-

Et nomen quidem dialectices nõnulli Latinè tentantes dicere, diſſerturam uel diſputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixêre. Verùm quando & illa aſperiora ſunt, atque uſu minùs recepta, & græco perinde ſunt uſi pleriq; Latini, tanquam ſuum eſſet, nos etiam Græco meliùs utemur. Dialecticen quidam ex artium genere uoluerunt eſſe, quidam facultatem quandam uocauêre. Verùm utro dicatur modo, non eſt quòd in præſentia ualde nos ſolicitos habeat. Artem eſſe cõmunis accepit opinio, & artem diſſerendi uulgò dicimus, hocq; nomine êditi de ea inſcribũtur libri. Eritq; nimirum indignũ, artiũ eam excludere numero, quæ reliquarum dux ſit & ſtabilitrix artiũ, & ſine cuius præſidio tueri fines ſuos reliquæ non ſatis cõmodè poſſint. Quòd ſi ars eſt (ut quidam definiuêre) collectio multarum de una re comprehenſionũ, ad finem aliquem utilem uitæ, uel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipſam dubitauerit artẽ uocare: nã & multas comprehenſiões colligit, quo pacto inueniendum ſit argumentũ, & quomodo iudicandum ubi inueneris, & faciendorum iſtorũ rectam tradit eatenus rationem, quatenus faciẽdi uerbum poteſt iſtis aptari. Vtilemq; eſſe certum eſt, ſi falli, decipi, uera pro falſis, falſa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, &

cus, & pro ueris falſa tradit. Euenit id quidem, ſed & nauem gubernator euertit, & medicus aliquando premit. Hominum ſunt iſta, nõ artium. Atq; uel eò magis fatendum erit, utilem eſſe dialecticen, cum & qui oratione seducũt, aſtu id perſæpè, nulla etiã inſtructi arte faciant: & qui fallitur, ſi artem calleret, uel nequaquam id, uel minùs utiq; pateretur. Sanè ſicut reliquæ artes, quæ remedio ſunt inuẽtæ humanis neceſſitatibus, non potuerunt ſuccurere incommodis, niſi priùs ea detegerent: ſic dialectice, cũ magna ex parte in eo ſit poſita, quo pacto laqueos captionũ fraudũq; in dicendo uitemus, neceſſe habuit aperire inſidias, & oſtẽdere quã uariè quis capi poßet. Quæ ſi quis inde deprompta, utẽda ſibi putauit: non artis hæc eſt culpa, uitare fugiẽda mõſtrantis: ſed improbitatis, ſectari uitanda cupientis. Aperienda enim ſunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tãtũ remedia nouit. Relictũ ergo nobis ſit, artem eſſe dialecticen. Artium autem aliæ ad naturas rerum cognoſcendas, aliæ ad uitam hominũ emẽdandam, aliæ ad orationis dicendiq; regulam pertinent: huiuſq; generis dialecticẽ eße apparet. Orationem omnẽ initio diximus in id paratã eße, ut animi ſui participẽ quiſq; faceret alium. Tria ergo cõſtat in omni oratione eſſe oportere, eũ qui dicit, eũ qui audit, & rem de qua habetur oratio: treſq; pro

inde

inde in dicẽdo obſeruatiões, ut percipi poßit, quid ſibi uelit qui dicit:ut cupide audiat, cui dicitur: ut probabile ſit, habeaturq́; fides ei, quod dicitur. Primũ grãmatice docet, quæ emẽdat, & apte loquendi uiam tradit. Proximũ rhetoricẽ, quæ ornatum orationis, cultumq́; et omne capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur eſt, uidebitur ſibi dialectice uendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaq; quæcunq; ad inuentionem pertinebunt, huius (ſi uerum fateri uolumus) erunt negotij. Quoniam autẽ pleraq; ſibi Rhetores de inuentione, & plura etiã quàm quiſquã Dialecticorum dicenda ſumpſerunt, quale id ſit dicemus pòſt paulùm. Id nunc dicamus, quia uolumus dialectices eſſe, poſſe de quolibet dicere probabiliter: probabile in diſſerẽdo nõ ſolùm id eße, quod reuera probabile eſt, hoc eſt, quẽadmodum Ariſtoteles inquit, quod uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel ſapientibus, hisq́; uel omnibus, uel plurimis, uel ſpectatis probatisq́;. Vt ſit exẽpli gratia, quòd omnibus uidetur, religioſe colẽdũ eſſe Deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis, parandas opes, honores expetẽdos eſſe. Quod ſapiẽtibus omnibus, meliorẽ eſſe opibus eruditionẽ. Quòd plurimis, uirtutẽ maximè expetẽdã eſſe. Quòd ſpectatis, ut q Plato dixit, quòd Ariſtoteles,

quòd Theophraſtus. Sed quoniam conſultò nonnun quam talia ad dicendũ ſumuntur, ut difficilè ſit huiuſmodi quicquã eis accõmodari: in his igitur abundè nobis erit probabile, quod aptè cõſentaneeq; de re propoſita dicetur: quemadmodũ multa de rebus quæ prorſus fieri nõ poſſunt, dicũtur: qualia de cõmentis fabularũ ſuarũ poëtæ, qualia etiã apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua, & apud Græcos Lucianus libris eis quos ueræ hiſtoriæ inſcribit: qbus ea ſumpturum ſeſe dicit, quæ neq; ipſe, neq; quiſquam alius uidit, neq; quiſquam ſit crediturus. Non quòd neſciam poſſe etiam re uera probabiliter de re eiuſmodi dici, quæ non ſolũ à fide rerũ, ſed facultate etiam abhorreat: ut Lucianus idẽ, poßint ne homines in aues mutari: & apud Macrobiũ, fuerit ne priùs ouum an gallina: quorũ utrumuis ſumas, incredibile uidetur: de utroq; credibiliter tamen diſſeritur: Nam bonũ & malum idẽ eſſe, q; Heraclitus, quodq; poſt eum alij: & nihil ſciri poſſe, quod noua Academia dixit: pmultaq; alia eiuſdem notæ, non ſolùm qui credibiliter dicerẽt, ſed maximos autores qui crederent iſta habuerũt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei propoſitæ, quàm aptiſſimè ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re propo-

propoſita diſſerendi, prout cuiuſque natura capax eſſe fidei poterit.

Scholia in caput 2.

Et nomen quidem dialectices nonnulli Latine tentantes dicere, diſserturam uel diſputaturam &c.) Hac de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. 2. de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui poſſunt, qui uel diſputatricem, uel diſputatoriam dialecticen interpretati ſunt. Etiamſi nō me clam eſt, ab ipſo etiā Quintiliano nonnunquam obiter atque aliud interim agente, diſputatricem eam uocatam eſſe. Sane quemadmodum literatura, quæſtura, prætura, cenſura; dictatura: ita diſputatura quoque aut diſſertura dicendum foret, ſi pateretur uſus. Deducitur autem à græco διαλέγομαι quod eſt diſſerere, uide Martianum Capellam de de dialectica in principio. Quod ſi ars eſt ut quidam definiuere, collectio multarum una de re comprehenſionum) Simon paraſitus apud Lucianū, oſtenſurus paraſiticen eſſe artem, hanc finitionem ceu baſim ac fundamentum totius ſuæ diſputationis ponit, τέχνη (inquiens) ἐστὶν, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφοῦ τινος ἀκούσας, σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars, inquit, ut quidem ego à ſapiente quodam audiſſe memini, eſt collectio comprehenſionum exercitarum ad utilem aliquem eorum, quæ in communi hominum uita ſunt, finem. Crebra τῶν καταλήψεων mentio fit apud Ciceronem in libris de Finibus, quas interim cognitiones, interim comprehenſiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & poſtea. Vel, ut alij; recta ratio rerum faciendarum) Ita enim diſcernunt prudentiam & artem, ut prudentia rerum agendarum recta ſit ratio, ars autem faciendarum. Porro actionem eſſe, quæ intra ſeſe conſumitur, neq; operis quicquam poſt ſe relinquit: factionem, que relinquit poſt ſe aliquid, ut ſunt ſcribere, texere, fabricare, ædificare. Neque uerò eſt, cur uocabulum factionis tantopere formidemus in hoc ſignificato, cum non modò in Topicis, ſed in ſemptimo etiam libro Familiarium epiſtolarum, teſtamenti factionem dixerit Cicero. Quod ſi parum Latinè dici putaſſet, non tanti apud eum fuiſſet autoritas Iureconſultorum, ut in illorum gratiam barbare loqui ſuſtinuiſſet.

Quatenus faciendi uerbum poteſt iſtis aptari.) Hoc ideo dicit, quòd id uerbi magis ad corporis, quã ad animi actiones pertinere uidetur: ac ne corporis quidem omnes, ſed eas maxime, quæ operis aliquid poſt ſe relinquunt.

Artium autem aliæ ad naturas rerum.) Hanc ipſam artium diuiſionem fecit & libro ſuperiore, capite undecimo.

Orationem omnem initio diximus.) Libri prioris capite primo. Quale id ſit, dicemus poſt paulùm.) Huius libri capite decimo octauo. Hoc eſt, quemadmodum Ariſtoteles inquit.) Ariſtotelis hac de re primo Topicorum libro uerba ſic habent: Ἐςὶ δὴ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διὰ τί ἀλλ' ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πίστιν. Ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. Hoc eſt Sunt ſane uera & prima, quæ non per alia, ſed per ſemetipſa uera eſſe creduntur. Neq; enim in principijs ſcientiarum inquirenda eſt cauſa, quamobrẽ uera ſint: ſed unumquodq; eorum tale eſſe oportet, ut per ſe ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ uera eſſe uidentur, aut omnibus aut pleriſq;, aut ſapientibus: atq; ijs rurſum, aut omnibus, aut plurimis, aut ſpectatiſſimo atq; illuſtriſſimo cuiq;. Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua.) Quibus titulũ fecit de Aſino aureo. Lucianus in libris eis quos Veræ Hiſtoriæ inſcripſit.) Hi κατ' ἀντίφρασιν nomen habent: Inſcribuntur enim τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας, cum nihil ueri, ſed fabulas meras cõtineant. Id quod ipſe Lucianus teſtatur, cum priori libro inter cætera ſic ait: γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον, μήτ' ἔπαθον, μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μὴ ὅλως ὄντων, μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων, διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς. Poſſint ne homines in aues mutari.) Extat Dialogus Luciani, q. inſcribitur ἀλκυὼν, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In eo Socrates Chærephronati argutiſſimis aliquot ratiunculis perſuadere conatur, homines in aues mutari poſſe. Fuerit ne prius ouum an gallina.) Lege Macrobij Saturnaliorum librũ ſeptimum, circa finem. Probabile ergo dialectices erit, & probabiliter.) Inuerſus ordo, & ſic legendum: Probabiliter ergo dicere erit, & probabile quòd pro conditione &c.

QVIS SIT FINIS DIALECTICES. Cap. III.

Hinc iã haud difficilè fuerit uidere, qs ſit dialectices finis, ad quem ſint illi cuncta referenda. Si enim fines ſunt artiũ, opus cuius gratia diſcũtur: ut quæ cõtẽplationis cauſa diſcũtur earũ finis ſit cõtẽplatio: quæ propter formãdã uitã probitas: quæ propter aliã aliq̃ actionẽ, hãc ipſam actionem cui deſtinantur finẽ habẽt: erit nimirũ dialectices finis, ꝓbabiliter de re propoſita dicere: quãdo huic ſoli rei inſtituta. Id ſcilicet eſt quod initiò dixi, docere aliqd eum, q audit. Neq; iſtud tamen ſic accipiendum eſt, ut quiſquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nã & Grãmaticus, qui fabulã poëtæ explicat, qui hiſtoriam recenſet, qui uerba interpretatur, docet: ſic etiã qui interrogãti, eſt uel non eſt, reſpõdet, docet: nihil tamẽ uterq; horũ agit, quod ad dialecticũ pertinet. Quoniã enim ſatis habet ab eo, qui audit intelligi, q ut prædiximus, apertè emendateq; loquendi præceptis cõſtat: poteſt grãmatices finibus, quæ iſta docet, eſſe contentus. Sed qui ita docet, ut fidẽ feciſſt oratione uelit, & dicendo auditoris ad ſe trahere mentẽ, quatenus id facit, dialectici negocium agit. Oratiõe autem iſtud & dicendo, fieri uelim, nam qui ſtulta au-

ditoris credulitate abutitur (ut ſunt pleriq;, qui nō dictioni credunt, ſed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquam repugnātia) hic nō magis dialectici præſtare officium uidebitur, quàm imperatoris ille, cui non ſua uirtus, ſed hoſtiū metus uictoriā tradit. Quòd dicimus autem, aperte dicenti rationem ad grāmaticum pertinere, illud nō erit ignorandum nobis, perſpicuitatem orationis uerbis conſtare & rebus. Verbis, ut nō ſint uel improprietate, uel uetuſtate, uel nouitate obſcura: (quanquam nouādis uerbis apud Latinos nullus fere relictus ſit locus) ne'ue contra naturā ſuam perplexius conſtructa. Hæc quidem perſpicuitatis pars ad Grammaticum pertinet. At perſpicuitas quæ in figuris ornatuq; uerborum eſt poſita, ea Rhetorices præceptis conſtat. Rerum autem perſpicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu conſiſtit. In natura, quoniā aliæ natura obſcuriores ſunt, aliæ apertiores, & cognitioni noſtræ magis expoſitæ. Ea ad dicendi rationem non pertinet, quoniam cū rebus ipſis in orationem qualiſcunq; eſt affertur. Alia eſt, quam ordine diſponendiq; cōſequimur rebus: quoniam ut aliquid ante poſtea'ue dictum eſt, ita plus minus'ue intelligendo alter confert. Hæc ex dialectici eſt inſtitutis, quoniam non modò percipiēdis rebus ordo plurimū præbet adiumenti, ſed nonnun
quam

quam etiam fides earum magna ex parte huic ipſi eſt innixa. Quemadmodum enim nemo pictorem quempiam, aut fictorem conſummatum dixerit, q̃ omnia quidem ſeorſum membra exactè exprimeret, iungere autem ea neſciret, & in eam habitudinem componere, ut motus aut actus alicuius quam uellet imaginem imitarentur: ſic ne dialectici quidem nomen ſibi uendicabit, qui omnia faciendæ fidei inuenire ſciat: ſed diſponere, & in ordinem redigere, ut fidem cui deſtinantur facere poſſint, neſciat. Hic itaq; finis erit dialectices, docere pro facultate rei, de qua diſſeritur, id eſt, inuenire quæ fidei faciendæ ſint apta, & inuēta diſponere, atq; ut ad docendum quàm accommodiſſima ſint ordinare. Iudicandi enim partem, hoc ipſo quod faciendæ fidei apta inuenire debere præſcribo, comprehenſam in præſentia uelim. Nanq; perinde uidetur, nō inuenire, & inuenire eiuſmodi, quæ iudicentur inſtituto noſtro apta non eſſe.

Scholia in caput 3.

Erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re propoſita dicere.) Recte hoc, ſiquidem idem eſt officium artis & finis: quod Cicero in Rhetoricis negat. Quanquam nouandis uerbis apud Latinos nullus fere relictus ſit locus.) De his Fabius libro octauo, capite tertio, & M. Cicero tertio libro de bonorum & malorum finibus. Quoniam non modò in percipiendis rebus ordo.) Vide libri 3. caput octauum, & rurſus 11.

QVOD MOVENDI RATIO, à docendo inuentione non differat. Caput III.

SED quia inuentionem, docendi ſubiecimus officio, uideatur autem ſuam etiam habere inuentionẽ qui mouet & qui delectat, quæ diſtincta à ratione docẽdi autores fecerunt, nõ immeritò uidebimur anguſtioribus terminis, q̃ fert natura inuentionis, hanc partem terminaſſe. De hoc quoniã exactiùs initio dicturum me ſum pollicitus, hic locus uidetur aptiſsimus huic rei explicãdæ. Definiẽda ergo erunt iſta, & oſtendendũ quid ſint, quò faciliùs queant diſtingui. Docere ergo eſt rem ex ignota facere notiorem. Mouendi quidẽ generale eſt nomẽ, & quot latè patet: ſed in præſentia tantùm ad mentem referimus: ut ſit mouere, pacatam tranquillãq; mentẽ affectibus perturbare. Delectare eſt tale aliqd adhibere, cuius ſenſu atq; perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel, eſt aliquid facere, quod ſit ſenſui eius, qui id percipit, accommodatum. Iſtaq; uel rebus fiunt, uel oratione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius exprimẽtum ſumimus, uel præeuntem aliquem præmonſtrantẽq; ſequimur: ut pictor q oſtendit quomodo ductis lineis, uel tumens uel cauum aliquid exprimatur, qs color umbrã reddat,

quis

quis lumen: quomodo ſubſiſtentes res & uiſui ſeſe longinquitate ſubtrahentes, in plano ſint imitādæ: hic rebus docet. Poſſunt & hæc eadem oratione fieri, ut nō monſtrētur, ſed tradantur uerbis. Erudite itaq; Plutarchus inquit: poëma picturā loquētem eſſe, picturam eſſe tacens poëma: illud ſignificans, docere ambas, & perſæpe res eaſdem: ſed alteram loqui, id quod altera oſtendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouētur: multo autem maxime rebus. Neq; enim crediderit quiſquam, tam paratas fuiſſe Po. Rom. lachrymas, ut qualibuſcunque epilogorum Ciceronis uerbis, (quanquam ſint illa quidem ingenioſiſsimè & aptiſsimè ad commiſerationē cōpoſita) ad lachrymas cogeretur, niſi tamē inſignium rerū ante oculos poſita calamitate, & actione flebilibusq; modis qbuſdam, & ante omnia manantibus ubertim lachrymis Ciceronis iſta cōmendarentur. Delectari nos rebus ſimul & uerbis, notius eſt, quàm ut indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantùm eſt ratio, quatenus fiunt oratiōe, hacq; uia (quod ad inuentionē pertinet) minimè uidentur à docēdi ratione eſſe diſcreta. Sane Ariſtoteles ait, cum commouere quis audiētem uelit, ſuperuacuam eſſe argumentationē. Id quod haud dubiê ita eſt, ſi accipimus argumentationem, quo puram nulliſq; corruptā affectibus fidem conamur facere.

Tenet enim argumentatio intentã, & uelut expergeſactam mentem, ut nullus facilè ſubrepere & auferre ipſam poßit affectus. Quinetiam tenuè illud & ſedatum argumentandi genus, turbulentæ affectuum agitationi minimè conuenit: non quòd eadẽ res, & ad docendũ, & ad mouendum apta eſſe non poßit: ſed quia argumentandi illa quies, rapiẽdo extra ſedes ſuas animo accommodata nõ eſt. Ad hæc, capimus argumentationem, ut id oſtendat & colligat, cuius mentione uolumus cõmouere auditorẽ, certum eſt affectibus eã non conuenire. Nemo enim ſperauerit quenquam ea in re commoueri poſſe, de qua, ſit ne ita, nec ne, prorſus addubitet. Quod ſi omne id uocemus argumẽtationem, quo dubia, incertaq́; colligimus, nõ modò opus ea eſſe ad affectus euocandos crediderim, ſed crebriorem etiã denſioremq́; eſſe oportere. Viribus enim opus eſt, & rapienda mens, auferendusq́; ipſe ſibi animus, & uelut extra ſe ponendus. Imitãtur hoc in eloquendo autores: ut ſi minus ſint ipſis plura quæ dicant, idem tamẽ, mutatis ſubinde uerbis, uelut plura ingerãt. Quid aliud Vergilius expreßit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramq́; tuam te. Per cõnubia noſtra, per intercœptos Hymenæos. Idẽ erãt dextra & connubium & Hymenæi: nõ enim aliud, quàm fidem coniugij his tribus ſignificat: repetẽdo

tamen

tamen alijs uerbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facilè ſciet, ſi quis poëtas omnis generis q Δραματικὸν aliquid, hoc eſt, qui actum, perſonaſq; habent, uerſauerit. Tum uerò præcipuè poterit oſtendere Tragœdia, apud quam ex profeſſo omnia ardēt affectibus. Sed & hiſtorici & oratores etiā, quatenus res pmiſit, hac laude ingenij poëtis non ceſſere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, oībus alijs fuit ſuperior: ita hac parte ipſe ſibi cōparatū uidetur ſupra cæteras laudes ſuas eminere. Ne ergo uerbis colligamus quod apud illum exemplo demonſtrare in prōptu eſt, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longū eſt per oēs ire affectus, cōmiſerationē uideamus. Vna enim eſt oīm in commune natura: & q in hac oſtenderimus, facilè liquebit in reliquis. Duo ſint oportet in miſericordia mouēda, acerbus alicuius caſus, & eū qui perferat, indignū illo uideri. Quid ergo? nō omnibus cōmiſeratiōibus Cicero, uel utraque hæc, uel ſi alterum apertum putat, alterū multis argumentis proſequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiā è tota uita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atq; quæramus id quod ſumpſimus. Quò magis potuit oſtendere indignum exilio Milonem, quàm quòd fortaßimus uir erit: atque præſentis periculi metu, non animū, non uultum,

non orationem mutabat? Ergo ſubijcit iā formatā, & expreſſam argumētationem à minori deductā. Si enim gladiatorem miſeret eò magis, quo minus ſunt ſupplices, quāto rectius fortiſſimus uir contumax periculorū nos mouebit? Profert enim ſe primū effectus, utq; animus dicētis, ita etiam pacatior adhuc ē oratio. Deinde datis Miloni uerbis, liberius erūpit: Valeāt (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo hoc erga populū Romanum animo, quem iſta uerba præferunt, indigniſſimus tali caſu uidebitur? Iam reliqua plenis (quod aiunt) uelis: O fruſtra (inquit) ſuſcepti mei labores, ò ſpes fallaces: merita habēt Milonis erga oēs ordines. Deinde priuatum beneficiū Ciceroni in reditu illius uelut populi uolūtate datum. Poſt hæc egregia eſt, omnium ordinum de Milone opinio. Iā animus illius oīa ex uirtute æſtimātis, quòd recte factorum præmium ſint ipſa recte facta. Iam gloriæ amplitudo: De me (inquit) ſemper populus Romanus, ſemper oēs gentes loquētur. Quid his omnibus agitur, niſi ut oſtendatur indigniſſimū eſſe Milonem eo caſu, quem intentēt aduerſarij? Adeo, ut ſi quis conijcere in ſyllogiſmos iſta uelit, & diſputātium more colligere, nihil expeditius aut facilius fieri poſſit. Porro pro eo q reliquū erat, ut oſtēderet grauiſſimū eſſe hūc Milonis caſum, orator tractandorum animorū artifex

tifex peritiſsimus, transfert in ſe hãc calamitatem: proq́; Milonis perſona, ſuam hoc eſt, amici, qua nihil fauorabilius eſſe poteſt, ſubſtituit: ut lachrymæ eius querelæq́;, nõ iam Milonis uicẽ, ſed ſuam dolentis deflentiſq́; fortunam, iuſtiſsimè fluere uideantur. Quid ergo potuit grauius cõtingere Ciceroni, q̃ eo ſe priuari amico, pro cuius ſalute ſuam ipſe paratus ſit dependere: cupiatq́; mori, priuſquã tantũ mali uideat? eo amico, cui cũ ſint oĩa à ſe officia amicitiæ tributa, in irritum ſint oĩa præſenti caſu recaſura? eo etiam amico, cuius fortunam ipſe ſuam ducat: & in cuius caſu, oĩa in ſe iudiciũ beneficia uelit extincta: & qui ſibi, q liberis ſuis, qui fratri, oĩbus in uno conſeruatis, autor fuerit ſalutis? q́q́; omniũ acerbiſsimũ eſt, pro cuius incolumitate, nõ uitã modò Clodij paciſci uelit, ſed prætorem etiam eum conſulemq́; & dictatorẽ uidere. Reſpicit autẽ ſubinde orator ab affectu ad cauſam. Neq; enim id agit, ſolũ, ut miſericordiã moueat: ſed ut p miſericordiam, id q cupit, iudicum animis extorqueat. Hinc ergo ſunt illa: Quid uos iudices? quo tãdẽ animo eritis? Et, uos uos appello fortiſsimi uiri. Et quæ paulò poſt ſequũtur: at in qua cauſa non potuiſſe? & à quibus nõ potuiſſe? & quo deprecante? Verũ hæc ad inſtitutum noſtrũ nihil pertinẽt: neq; enim hoc loco inueniendi rationẽ explicamus, ſed illud

uolui-

uoluimus oſtendere, ea quibus cōcitantur affectus, omnia ex eiſdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Eſt enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quædā argumentatio, ut illa docendi cauſa ſit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latere plerunque argumentationē in iſtis, & impetu uehementiaq́; dicentis obrui, fieriq́; ſimiliorē expoſitioni orationem, q̄ argumentationi: & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter iſta intereſſe, et Rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil.

Scholia in caput 4.

De hoc quoniam exactius inititio, dicturum me ſum pollicius.) Libri præcedentis capite primo. Vt ſit mouere, pacatam, tranquillamq́; mentem affectibus perturbare.) Cicero in Partitionibus: Motus autem eſt, inquit, animi incitatio, aut ad uoluptatem, aut ad moleſtiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum ſumimus, uel præeuntem aliquem præmonſtrantemq́; ſequimur.) Sic ueteres illi Lacedæmonij, homines quoſdam agreſtes, qui Helotæ dicebantur, feſtis interim, ſolennibusq́; diebus, quàm maxime ad potum crapulamq́; incitare ſolebant, atque ita deinde uino ciboq́; obrutos immittere in conuiuia iuuenum, ut ij, cōſpecta turpitudinē ebriorum, temulentiam, ut rem maxime deformem, omnibus modis fugerēt ac cauerent. Et Iſmenias ille Thebanus diſcipulis ſuis, tam eos, qui male, quàm qui bene modulabantur, oſtendens, dicere ſolebat: hoc pacto modulari oportet, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio, rebus magis conſtabat, quàm uerbis. Eruditè itaq; Plutarchus inquit, poēma picturam loquentem eſſe.) Plutarchus in libello eo, quo diſputat, bellumne, an Philoſophiæ ſtudia clariores reddiderint Athenienſes, Simonidem

amo-

autorem huius laudat ſententiæ. Verba eius, ſic habent πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν ἃς γὰρ οἱ ζωγράφοι πράξεις ὡς γινομένας δεικνύουσι, ταύτας οἱ λόγοι γεγενημένας διηγοῦνται καὶ συγγράφουσι. Ει δὲ οἱ μὲν χρώμασι καὶ σχήμασιν, οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν, ὕλῃ καὶ τρόπῳ μιμήσεως διαφέρουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἓν ὑπόκειται καὶ τῶν ἱστορικῶν κράτιστος, ὁ τὴν διήγησιν ὥσπερ γραφὴν πάθεσι καὶ προσώποις εἰδωλοποιήσας. Verum Simonides, inquit, picturam poema tacens, & poema loquentem appellabat picturam. Quas enim res pictores perinde ut ſi nunc primum gerantur, penicillo exprimunt ac demonſtrant: eas ipſas poëtæ orationibus ac libris ſuis, factas iam narrant atque conſcribunt. Quocirca, ſi quod illi coloribus ac figuris, idipſum hi uerbis ac dicendo ſignificant, planum eſt materia quidem eos & modo imitationis differre, cæterum finem tamen eundem utriuſque eſſe propoſitum: ac proinde etiam inter hiſtoricos eum primas tenere, qui narrationem perinde quaſi picturam, affectibus ac perſonis ceu ſimulachris quibuſdam implerit. Eiuſdem rei meminit ſeu Cicero, ſeu quis alius autor eſt, quarto libro Rhetoricorum ad Herennium. Multo autem maxime rebus.) Horatius in arte, Segnius irritant animos dimiſſa per aures, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus. Et Lucretius libro ultimo, Quia ſemper ad aures Tardius adueniunt; quam uiſum quæ moueant. Vt qualibuſcunque epilogorum Ciceronis uerbis.) Quantus fuerit in epilogis Cicero, ipſe in Oratore docet his uerbis: Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo ut uiderer excellere, non ingenio, ſed labore aſſequebar. Quæ qualiacunque in me ſint, me enim ipſum non pœnitet quanta ſint, ſed apparent in orationibus: & ſi carent libri ſpiritu illo, propter quem maiora eadem illa cū aguntur, quàm cum leguntur, uideri ſolent. Nec uerò miſeratione ſola mens iudicum permouenda eſt, qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus: ut alia in cauſa, excitato reo nobili, ſublato etiam filio paruo, plangore & lamentatione compleuerimus forum, ſed etiam faciendum eſt, ut iraſcatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, ſacietate afficiatur, ſperet, metuat, lætetur, dole-

dolear,&c. Quid aliud Vergilius expreſſit,cum dicit apud eum Dido.) Quarto Aeneidos. Neque diſſimile huic quod legitur eodem libro apud eundem, Per ſydera teſtor, Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile numen. Si quis poëtas omnis generis, qui Δραματικὸν aliquid &cæt.) Tria ſunt genera poetarum, δραματικὸν, ἐξηγητικὸν, μικτὸν, id eſt, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum eſt, in quo perſonæ loquuntur ſolæ citra omnem poëtæ ipſius interlocutionem. Enarratiuum, quo ſemotis perſonis, ſolus poeta loquitur. Mixtum, in quo & poetæ & perſonæ introductæ loquuntur. Sic fere Diomedes. Profert enim ſe primum affectus.) Profert ſe, inquit, hoc eſt, exerit ſe, & paulatim naſcitur. Porrò totus hic locus, ut prima fronte nonnihil uidetur obſcurior: ita lucidiſſimus erit, ſi huc adhibeatur ipſe Ciceronis pro Milone epilogus. Eſt enim amplificatio, ut inquit Cicero.) In Partitionibus.

QVOD ITEM IN DELECTANdo, non ſit alia inuentionis, quàm in docendo ratio. Cap. V.

SED de motu hactenus. Delectare (quod ultimum è tribus ponitur) ut ſit à mouendi docendiq́; officio ſeiunctum, finis eſſe nulli orationi poteſt. Omnis etiam oratio docet. Quoniã, ſicut modò oſtendi, motus à docendo nullam habet (quod inuentionis eſt) differentiam. Docet autem quantũ in ipſo eſt. Neq; differere quẽquam dicas, qui non aliqua de re affirmare, aut negare aliqd, & certiores nos (quantum ipſius eſt orationis) facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerũ diſpoſitioneq́;, & ordine quẽ habẽt inter ſe cõtingit: ut delectet uerò, in eis tantũ qui audit ingenio eſt

poſi-

poſitum. Docendi itaq; ratio eadem ferè eſt apud omnes: quemadmodum res ſunt, quæ uel per quas docetur: delectandi non ita, quoniam diuerſa ſunt hominum ingenia, & ſic ſe (ut inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo fere eſt cui idem quod alteri placeat. Et pleriq; ab alijs diſsidēt, non ut melius, ſed ut aliud ſequantur. Cupit enim quiſq; ſuum eſſe, quod probat: & probat quiſq; maximè, quod ſuum eſt, hoc eſt, quod naturæ ſenſibusq; ſuis eſt accommodatiſsimum. Non eſt ergo finis orationis delectare: quoniam non ex oratione, ſed ex audientis id animo contingit. Quid ergo? Non multa uoluptatis auriumq; gratia dicuntur? Non poëma, non hiſtoria, non actio ciuilis, id maximè agunt, ut delectatione legentem detineant? admiratione ſuſpendant? Illa etiā auſterior, ſeuerioriſq; ſupercilij philoſophia, horrorem rerū mollire uerbis, et benignius influere in aures animoſq; concupiſcit? Vera ſunt iſta, fiūtq; ut dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis ſunt finis, ſed diſcentis. Quemadmodum enim cibi finis eſt explere famem: at cōuiuator, quò gratius excipiat conuiuam, ſi lautiùs apparauit, idq; proſpexit, quo pacto non ſatietati illius, ſed gulæ ſatisfaceret: quanquam id cibo quoq; fiat, non tamen quatenus eſt cibus, ſed in inſtrumentum explendæ luxuriæ eſt à domino

tranſlatus. Vt ergo cibi eſt alere, & firmare corpus: contrà qui uoluptatem ſpectat, perſæpe ingerit noxia, & magnorum irritamēta morborum: ſic quæ aliquando rerum dictionisq́; ordinem ſequenti poſſent uideri culpanda, dum audientis captamus uoluptatē, inter laudes numerantur dicentis. Quale eſt ſtrictim & breuiter dicere, & ſolùm pro neceſſitate, ea quæ capita ſunt & firmamenta rerum. Aut quibus propè nihil eſt opus, dummodo excoli ordinariq́; poßint, latißimè fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod inſtituimus, ut in aliq̃d quod plauſibiliter dici queat deferamur: & quæ ſemel paucisq́; dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo uerborum ambitu enunciamus. Poëtæ quoq; perſæpe à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, ut quod prius erat, dicant poſterius: quod poſterius, prius. Hæc aliaq́; permulta id genus, quæ rerum eſſent nimirum uicia, atq; proinde orationis, quia ſignificandis ea rebus eſt inſtituta: ingeniorum tamen ſunt (quoniam placēt) uirtutes. Sunt tamen & iſta perſæpe coniuncta, ut quæ delectat præcipuè, optime etiam doceat oratio: ſed & fidei quandoq; locū occupat uoluptas. Diuerſa tamen ſunt, & diuerſas habent cauſas. Docere ergo, uel (ſi id malimus) probabiliter dicere, propriū eſt differentis (quod pro-

bare uoluimus) munus. Mouere *(quantum ad inueniendi rationem) oſtendimus cum docendi officio coniunctum eſſe.* Delectare, *quoniam auditoris gratia expetitur, ad Rhetorem rectiùs pertinebit.* Nec *enim habet, aliquid cum inuentione negocij: aut ſi quid habet, ad docẽdi officium ea parte redigetur. Quid igitur dialectice, & quod finis eius ſit docere, quid etiam ab eo mouere & delectare diſtent, hoc pacto ſatis ſit executõs eſſe.*

Scholia in caput 5.

Et ſic ſe, ut inquit Cicero, res habet: me mea, te tua delectant.) Cicero quinta Tuſculana de Dionyſio Tyranno loquens: Muſicorum uerò, inquit, perſtudioſum accepimus: poetam etiam tragicum, quâm bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere, neſcio quo pacto magis, quâm in alijs, ſuum cuique pulchrum eſt. Adhuc neminem cognoui poetam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui ſibi non optimus uideretur. Sic ſe res habet, te tua, me delectant mea. Non ita diſſimile his eſt, quod idem Cicero habet decimoquarto libro Epiſtolarum ad Atticum: Accipe à me, inquit, καθολικὸν θεώρημα rerum earum, in quibus ſumus exercitati ſatis. Nemo, unquam, neque Poeta, neque Orator fuit, qui quenquam meliorem ſe arbitraretur. Hoc etiam malis contingit: quid tu Bruto putas ingenioſo & erudito? de quo iam experti ſumus. Nuper in edicto ſcripſeram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi ſuum. Quin etiam cum ipſius precibus penè adductus, ſcripſiſſem ad eum de optimo genere dicendi: non modò mihi, ſed etiam tibi ſcripſit, ſibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare ſine quæſo quenque ſibi ſcribere: ſuam cuique ſponſam, mihi meam: ſuum cuique amorem, mihi meum. Non ſcitè: Hoc enim Attilius poeta durißimus: Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus; Suus, inquit, rex reginæ placet; ſua cuique ſponſa ſponſo,

MATERIAM DIALECTICES, *quæſtionem eſſe, & quid alij de hoc ſenſerint.* Caput VI.

NVnc igitur ea, de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus, exequamur, eo quo propoſuimus ordine. Tria erant, quibus diſſerendi facultatem conſtare uoluimus: materia, inſtrumentum, & tractatus. Materia ordine eſt prima: primũ ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat aũt nominis huius ambiguitas, illud admonitũ uelim, materiam artium quandoq; dici, id q̃ artibus docetur, & circa q̃ uerſatur cura, conſideratioq; illarum, q̃ & ſubiectum uocari priori libro diximus: ſic materiam dialectices poſſumus dicere argumentationem, ut pleriq;: uel ut nos, dictionem probabilem: quanq̃ parũ hæc ipſa diuertant. Dicimus etiam materiam artiũ id, in q̃ opus ſuum explicant: quemadmodũ ſtatuarij materiam dicimus æs, marmor, gipſum, ceram, omne id deniq; ex quo ſimulachrũ aliquod, aut imaginem effingere poteſt: & figuli materiam, lutum: & fabri ligna. Lignis autem proprium eſt materiæ nomen. Ab his enim ad reliqua ſimilitudine traductum eſt; noſq; in hanc ſignificationem in præſentia de materia dialectices quærimus. Iſtam quæ ſit, uidemur commodiſſimè ex opere dialectices poſſe perſpice-

perſpicere. Si enim eſt opus illius, quod prædiximus probabiliter dicere: quicq̃d id eſt, in q̃ hoc opus ſuũ exerere & experiri poßit, id uidebitur utiq; materia illius eſſe. Probabiliter aũt dicere de omni eo, q̃ in orationem deducitur, poſſumus: aut re uera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit: q̃ cuiuſmodi ſit, prædiximus. Omne igitur id, de quo ordine apteq; ad fidẽ dici poteſt, id erit dialectices materia. Quod ſi uno noĩe cõplecti uolemus, haud erit difficile. Dẽ quocunq; enim fidẽ conamur facere, id neceſſe eſt accipi tanq̃ dubiũ incertumq; ſit. Nemo enim rem apertã, quatenus eſt aperta, ſumit docendam: ſed ut contendi de ea & ambigi poßit. Quicquid aũt tanq̃ dubitatum in medium profertur, id uocãt quæſtionẽ. Erit ergo quæſtio materia dialectices. Nec inuenio, quã illi certiorem aliã aut arctioribus circunſcriptam terminis, aßignem. Scio tamen eſſe, quibus aliter uidetur, quorũ nõ eſt dißimulanda nobis ſententia. Hi putant, ſi tam late tendamus materiam dialectices, ut de quocunq; probabiter poßit dici, id ſubijciamus curæ ipſius: oẽs ferè artes, aut ſuperuacuas futuras, aut intra dialectices ius poſſeßionemq; uenturas. Omnes enim propemodum probabiliter de eo, q̃ docendum ſumpſerunt, diſſerunt. Nã eorum quæ neceſſaria & indubitata eſſe, poßint à nobis comprehẽdi, non ita ma-

gna eſt copia: & (ſi Academiæ credimus) prorſus nulla. Id q; nemo negat, quæ ad uitam moresq́; pertinent: quæ item ad rerum naturæ noticiam, nihil eſt q; non ſit controuerſum, & magnis ingenijs omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia utcunq; diſſeruntur: quoniam neceſſaria non poſſunt. Nam ſi probabilia quidē poſſent, nemo uel diſceret ea, uel doceret. Quòd ſi probabile dicimus non modò quod ambiguè & in utranq; partem dici poteſt: ſed ut, quò certius quicq; eſt, eò probabilius ſit: & q; indubitatū ſit, id maximè uideatur probabile: omnes artes quæcunq; demum ſunt, ex probabilibus cōſtabunt. Quum ſingulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicant, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus eſt per omnes ire nos diripiq; artes, ſi q; cunctæ pollicētur, poterit dialectice ſola præſtare? Ariſtoteles itaq; dialecticen tribus his utilem putauit, exercitationi diſſerendi, cōfutando aduerſario, & probandis primis artiū principijs eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certaq; habere. Quia enim prima ſunt, artes ipſæ nequeūt ea probare, uelut præcedentia illas, & credenda diſcenti. Ab hac itaq; uelut publica quadam omnium miniſtra, petendam eis fidem eſt arbitratus. In reliquo ſcientiarum progreſſu, nihil loci reliquit dialecticæ.

ſticæ. Duos tamen libros, qui poſteriorum reſolutoriorum inſcribūtur, êdidit, quibus ea cōplexus eſt, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo q̄ attinet ad inſtitutum noſtrum, non quæſtionem dialectico uult propoſitam eſſe, ſed id, quod πρόβλημα Græci dicunt, quod nos, uel ſciſcitationem, uel percontationem dicere poſſumus: pleriq; Græco maluerunt uti. Percontationem uult eſſe id, de quo pariter, eſt ne, an non eſt, quæritur. Vt, eſt ne mundus æternus, an non? eſt ne Sol maior tota terra, an non? Id autem q̄ ſolùm in unã partem efffertur, ut, ecquid eſt immortalis anima? ecquid uirtus eſt ſummum bonum? id πρότασιν, hoc eſt, propoſitionem uocauit: & propoſitionem quidem non omnem dialecticam eſſe, ſed eam ſolùm, quæ neq; fidei prorſus, neq; dubitationis ſit expers; neq; enim quenq̃ proponere, ſit ne nix nigra? aut ſit ne homo animal? nihil autem inter percontationem & propoſitionem intereſſe, niſi efferendi diuerſitatem. Quibus colligere paratum eſt, Ariſtotelem uoluiſſe ea ſola pertinere ad dialecticum, de quibus ambas in partes diſſeri poſſet, & ea poſſet uia, qua non eſſent certis artium finibus comprehenſa.

Scholia in caput 6.

Quod & ſubiectum uocari priori libro diximus.) Hoc dictum eſt libri primi capite decimotertio. Lignis autem

proprium eſt materiæ nomen.) Id ex Græca uoce dilucidius apparet. Quam enim nos materiam, illi ὕλην uocant: unde nos ſyluam deducimus. Etiamſi me non latet, eam materiam de qua hic agimus, apud illos ὑπόθεσιν magis quam ὕλην dici. Quod cuiuſmodi ſit prædiximus. Libri huius capite ſecundo. Scio tamen eſſe quibus aliter uidetur.) Hæc obiectio nihilo plus uirium habet aduerſus ea, quæ hoc capite docet Rodolphus, quàm quæ de materia Rhetorices primo libro de Oratore diſputat Craſſus. Habet autem in ſumma hunc intellectum: Si dialectice ſola probabiliter diſputare de omnibus docet, quorſum igitur cæteris nobis opus eſt artibus? Quorſum attinet, illas tanto cum labore perdiſcere, ſi hac una inſtructi, credibilem de re qualibet texere poſſumus orationem? Dilutio: quanquam dialectice uiam ac rationem tradit de omnibus diſſerendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles eſſe ac ſuperuacuas. Quando fieri poteſt, ut res eædem diuerſa ratione ſpectatæ, diuerſis etiam artibus ſubiiciantur. Iam dialectice in commune tantùm uiam ac rationem parandæ de re quaque fidei tradit: itaque in uniuerſum de rebus omnibus agit, ut nulli interim ſpecialiter præcepta ſua accommodet. Reliquæ artes, generalem hanc diſſerendi rationem à dialectica mutuantes, ſuis eam ſingulatim materiis applicant. Verbi cauſa: Præcipit dialecticus, probationes rei cuiuſque eſſe petendas à finitione, genere, ſpeciebus, proprio, toto, partibus, cauſis, euentis, &c. quæ autem rei cuiuſque definitio ſit, quod genus, quæ ſpecies, totum, partes, cauſæ, euenta; id dialecticus ſpeciatim non docet, ſed aliunde petendum eſt. Vt ſi quæras, ſit ne anima mortalis an immortalis: hic rem ipſam peculiariter ad naturalem pertinere philoſophum, nemo ignorat. Siquidem is naturas rerum ſcrutatur, is quæ interire res poſſint, quæue non poſſint, perueſtigat ac docet, & quæcunque de ortu & occaſu rerum dicuntur, ea omnia ſuæ ditioni eſſe ſubiecta confirmat. Quorſum igitur eiuſmodi in rebus opus eſt dialectica? aut quis eius hic uſus? Hic nimirum, ut qua uia, quo modo, ipſi etiam phyſico hac de re diſſerendum ſit, uideamus. Docet ergo, principio intuendum eſſe, quid ſit anima, quod eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ cauſæ, quæ euenta, quæ ei accidant, quæ cohæreant, quæ pugnent. Deinde, hæc eadem quærenda eſſe de morte, eaque cum prioribus illis ſic conferenda, ut quæ, quibus conſentanea ſunt, quæ diſſentanea, deprehendamus, atque ita demum ex habitudine iſtorum, de themate propoſito in hanc

aut

aut illam partem feramus ſententiam. Hæc,inquam, dialectice in communc monet diſpicienda eſſe,traditq́; normas ac regulas quaſdam,quibus ceu filo quodam in hiſce componendis ſecernendisue ita dirigatur humana ratio , ne qua aberrare poſſit, neue pro conſentaneis accipiat diſſidentia: aut contrà ea quibus probe inter ſe conuenit,credat diſſentanea ac pugnantia eſſe. Verùm enimuero quænam ea definitio animæ aut mortis ſit,quod genus, quæ cauſæ, & cæt. in eius rei peruestigationem, etſi generales aliquot præceptiones tradit dialectica,tamē ſpeciatim ex ea peti iſta nō debent,ſed à naturali philoſopho. Ita fit ut ſpecialis quidem de rebus omnibus tractatio pertineat ad reliquas artes:quatenus uerò uniuerſæ ſub unam communem quandam de eis diſſerendi rationem cadunt, hactenus ſubiectæ dialectico ſunt. Ariſtoteles itaque dialecticen tribus his utilem putauit.) Habet quidem Ariſtoteles,dialecticam utilem eſſe ad tria. Verùm his tribus quartum ſubiungit, quod tamen autore Alexandro Aphrodiſeo, uelut particula quædam tertij illius uideri poteſt. Iam Rodolphus,omiſſo tertio,quartum in locum eius ſubiecit. Quæ res ei in cauſa fuit,cur diceret, dialecticen iuxta ſententiam Ariſtotelis, ad principia modò ſcientiarum conducere, à reliquo artium progreſſu excludi. Quam illius ſententiam non fuiſſe, facile docebunt nos uerba ipſius, quæ primo Topicorum libro habent ad hunc modum:

Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη τοῖς εἰρημένοις, εἰπεῖν, πρὸς πόσα τε καὶ τίνα χρήσιμος ἡ πραγματεία. Ἔστι δὴ πρὸς τρία, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρήσιμος, ἐξ αὐτῶν καταφανές ἐστι. μέθοδον γὰρ ἔχοντες ῥᾷον περὶ τοῦ προτεθέντος ἐπιχειρεῖν δυνησόμεθα. πρὸς δὲ τὰς ἐντεύξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηριθμημένοι δόξας, οὐκ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτούς, μεταβιβάζοντες ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνωνται λέγειν ἡμῖν. πρὸς γὰρ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, ὅτι δυνάμενοι πρὸς ἀμφότερα διαπορῆσαι, ῥᾷον ἐν ἑκάστοις κατοψόμεθα ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος. Ἔτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περὶ ἑκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν. ἐκ μὲν γὰρ τῶν οἰκείων τῶν κατὰ τὴν προτεθεῖσαν ἐπιστήμην ἀρχῶν, ἀδύνατον εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ πρῶται αἱ ἀρχαὶ ἁπάντων εἰσί. διὰ δὲ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἀνάγκη περὶ αὐτῶν διελθεῖν, τοῦτο δ' ἴδιον ἢ μάλιστα οἰκεῖον τῆς δια-

λεκτικῆς ἐστιν ἐξεταστικὴ γὰρ οὖσα, πρὸς τὰς ἀπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει. Eis uerbis hoc dicit: Quæ in Topicis à ſe traduntur, ea conducere in primis ad tria. Primum ad exercitationem diſſerendi. Qui enim methodum hanc teneat, eum facile de re quauis argumentari poſſe. Deinde, ad dextre conuerſandum, colloquendumq; cum uulgo & multitudine: cui ſi quid perſuaſum uelis, nulla id ratione effectum iri facilius, quàm ſi omnis tua oratio ducatur ex ijs, quæ ipſi uulgo uera eſſe uidetur: non, quæ ex intimis artium penetralibus deprompta, admiratur citius rudis multitudo, quàm credit. Tertio, ad ſcientias eas, quas philoſophiæ nomine complecti ſolemus. Quiſquis enim hac facultate inſtructus, utranque eius quo de agitur partem, credibilibus argumentis reddere poſſit ambiguam: eum facile quid in re quaque ueri falſiue ſit, perſpecturum. Præter hæc autem conducere ea, & ad prima artiũ principia, eò quòd hæc ex eis quæ propria ſunt artis cuiuſque, probari nullo modo poſſint, ſed ex credibilibus tantùm, quorum tractatum pertinere ad dialecticum. Porrò totus hic locus Rodolphi eſt eiuſmodi, ut intelligi plene non poſſit: niſi adiuncto ei primo Topicorum libro Ariſtotelis. Exercitationi diſſerendi, confutando aduerſario.) Quod habet Rodolphus, dialecticen ſecundo utilem eſſe confutando aduerſario, id uulgò hodie ita dici conſueuit, conducere eam ad obuiationem. Aiuntq; obuiare aliud non eſſe, quàm prompte reſiſtere poſitioni reſpondentis, per argumentationes probabiles, Ariſtotelis uerbum eſt, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, qua uoce Alexander & Suidas ſignificari putant, τὰς πρὸς πολλοὺς συνουσίας, id eſt, conuerſationem, congreſſus, colloquiaq; cum uulgo & multitudine. Atq; hoc ſane intellectu nomen ἐντεύξεως accipiendum hic eſſe, ipſius etiam Ariſtotelis uerba declarãt, quibus ſecundæ huius utilitatis reddit cauſam.

RESPONDET PRAEDICTIS, DOcetq; quomodo dialectice, quomodo reliquarum artium ſingulæ, ſingulis de rebus diſſerant. Caput VII.

Dica-

Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus diſſerit, & quid interſit, diſtinguamus. Primùm conſtat, artes omnes paulatim & per incremẽta repertas eſſe: neq; quiſquam idem artem aliquam cœpit & abſoluit. Prima aũt initia à ſenſuum obſeruatione profecta ſunt: ut cum uiderent homines, aliquid iterum tertió ue & ſæpius itidẽ fieri, experimento ſumpto, auſi ſunt tandem affirmare, prorſus ſic ſe rem in omnibus habere. Vt cui primum curæ fuit ſcrutari rerum naturam, cum uideret plantas animaliaq́; non niſi è ſemine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hauſto, augeſcere: laterem niſi luto non excoqui; cinerem non fieri niſi ex aliquo quod ureretur: ſicq́; reliqua, quæcunq; gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratumq́; demum conſtituit, nihil ex nihilo gigni. Simili uia collegit, etiã oĩa quæcunq; fiunt, efficientis alicuius ui fieri. Deinde cũ per ſingulas res duceretur animus eius, uelletq́; etiam naturas proprietatemq́; uniuſcuiuſq; perquirere, ad communia illa rediens, quæ iã ueluti leges fixerat, conferensq́; illa cum ſingulis, ratiocinando, reputando, colligendo (id eſt, q̃ argumentari dicimus) fidẽ de unaquaq; ſumpſit, et ambiguitates explicuit. Illa ergo, et quæ ſecutus eſt uelut firmamenta inquiſitionis ſuæ, & quæ

quæ ex illis collegit, propria ſunt inſtituti artisq́; ſuæ: uia aũt & ratio colligendi parandæq́; fidei, ad dialecticum ſpectat. Dialectice enim in cõmune oſtendit ea, quibus inſpectis & animo pertractatis, promptum ſit inuenire fidem de eo q̃ quærimus. Vt uerbi cauſa, dialectice dicit inſpiciendã in argumento inueniendo eſſe ſubſtantiã rei, & cauſas, & euenta, & quæ reliqua in locis deſcripſimus: quatenusq́; facit id qui diſſerit, munere illius utitur. Quæ ſit aũt definitio rei propoſitæ, quæ cauſæ, quæ euenta, ea oportet ex proprijs artibus rei cuiuſq; depromat. Rurſus uerò, in uniuerſum q̃d ſit definitio, & quo pacto definiendum, quid item genus, quid ſpecies, quid cauſæ, q̃d euenta, & reliqua id genus, non eſt dialectices explicare: ſed eius ſcientiæ, quæ prima rerũ principia tractat, quã metaphyſicen dicunt: à qua dialectice mutuatur iſta, quia ad inueniendi rationem ſunt accõmodata. Vtq; dicat, quid ſint iſta, aliena tamen id facit fide: ratio rerũ iudiciumq́; penes illam eſt. Non uidẽtur itaq; ſatis exacte, ſatisq́; perſpecte dialectices deſcripſiſſe officium, qui dixerunt id eſſe: definire, diuidere, uerũ à falſo diſcernere. Priora enim illa (ut dicimus) metaphyſices ſunt opus: hoc poſterius, oĩm eſt artium cõmune. Dialectice diſſerendi probabiliter rationẽ tradit, hoc eſt, inſtrumentum tantũ ueri falſiq́; diſcernendi: cuius

uſu

uſu miniſterioq́; expeditiùs cuncti artifices, quid ueri aut falſi ſit in rebus ſibi propoſitis, explorent. Quòd ſi ita uolumus iſtud accipere, ut ſit diſcernendo uero & falſo deſtinata: non abnuerim id quidẽ, non ut ipſa diſcernat, hoc eſt, iudicet (hoc enim ſingularum eſt artium) ſed ut inſtrumentũ præbeat, ſine quo, nullo pacto iſta diſcerni poſſint. Quid ergo? Dicat aliquis: Nõne & ante inuentam dialecticen fuerũt artes, & diſputatũ eſt, & inuentum eſt uerum: & nunc quoq; quotuſquiſq; eorũ qui diſputant, dialecticen tenet? Non eſt quod negẽ hæc ita eſſe. Illi tamen q̃ dialectice docet, & faciunt & fecerunt: multò cõmodiùs (ſi hanc didiciſſent) fortaſſe facturi. Quemadmodum et ante traditã rhetoricen diſerti uiri fuerunt: & priusq̃ literis comprehenſa eſt muſice, cecinerunt homines: nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinam coëgit, ſic & primus cognouit morbum, profutura meditatus eſt, ægrũ leuauit. Facta ſunt hæc antequã artes fierent, & ob id ipſum q̃ crebrò ſunt facta, longa recte ſecusq́; factorũ annotatiõe, artes eſſe cœpere. Prouenere deinde preclara ingenia, quæ diſperſa colligerent, confuſa diſponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & oĩa cõplecterentur: nõ modò quæ facta eſſẽt, ſed quæ fieri etiã poſſẽt. Sic q̃ caſus antè fuerat, cœpit deinde ratio eſſe. Et ſecutũ eſt,

ut, non

ut, non quia factũ iã eſſet, aliquid debere fieri: ſed quia deberet fieri, crederẽt eſſe faciendũ. Qui prio*res ergo fuerunt artibus, ſimilia his ipſis quæ nunc præcipiuntur (ſi quando rectè fecerũt) ſecuti ſunt.* Sicut *hodie pleriq; faciunt q̃ artis eſt, ſed nõ ex arte (quippe quam nullam habent) ſed uel longa obſeruatione, uel ingenij quodam præſtanti uigore.* Quanto *rectiùs tamen, quantoq; melius expedirẽt illa, ſi certa artium ratione ducerentur?* Duratura *enim ſeculis ingenia, & quibus non præſentes ſolũ plaudant, ſed quæ oĩs poſteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cũ optima natura ars perfecta coniungitur.* Sic *quod dialectices eſt, inuenerũt argumenta homines, & errorem malè inuentorũ aliquando deprehenderunt: antea quàm eßent omnia præcepta illius, in artis formam collecta.* Ariſtote*les tamen, quiq; poſt eum alij inſtructi ea fuêre, facile libris ſuis oſtendunt, q̃ magnus ſit uſus eius, & q̃ tractandis omnibus rebus accommodatus: utq; ſine ea, non ſolum ſingula de quibus in artium decurſu dubitetur, explicari nequeant: ſed ne artes quidem colligi poßent, & in hanc quam acceperũt redigi formam.* Hæc *eſt illa ſcientia, quam apud* Cice*ronem* Craßus *neceßariam formandis artibus putat: quãq; cupit eße in* Iuriſconſultis, *quo nõ eßent apud eos omnia actorum ſimilia.* Quæſitum *eſt à*

Titio,

Titio, & Labeo ait, etiã Celſus reſpondit, & apud Trebatiũ ſcriptũ eſt. Ex eadẽ nota ſunt definitiones illæ: Ius eſt ſcientia æqui & iniqui. Et, Iuſticia eſt cõſtans & ꝑpetua uoluntas. Et diuiſiones itidẽ: Iuris, aliud publicũ, aliud priuatũ. Et priuatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur, quaſi ius publicũ, neq; naturale eſſet, neq; gẽtiũ, neq; ciuile. Sed illis ſemper ſatis placuerũt ſua, & iuſtior alioquin eſt eis uenia. Quoniã ut doctiſſimus quiſq; fuit, ita maximis ſemper occupationibus diſtẽtus eſt, ne uel ociũ perpoliendis inuentis ſuis haberet. Sed ut ad Ariſtotelem aliquãdo ueniã, qui artiũ finibus excluſit dialecticen: aptãq; uel ſolùm, uel maximè certaminibus diſputationũ credidit: paucis dicam quod ſentio. Quod ſentio, inquã, nam ille ueriora forſitan, ego tamẽ quod ſentio. Equidẽ artiũ decreta, & diſputationũ contentiones, nõ inueniẽdi, non iudicãdi ratione diſcreta puto. Ex eiſdẽ enim locis hariũt utraq; hæc argumẽta, eadem expendendorũ argumentorum utriſq; eſt uia. Cupit æque qui docet, quiq; certat, probare ꝙ ſumpſit: ſed ille re uera cupit. Bona enim fide agit, & cũ eo, qui docendũ ſe præbet, habet negocium. Certator probat quidẽ, ſi poteſt: ſin minus, ſatis habet, ſi modò uideatur probaſſe. Victoriã enim ſpectat, ꝗ ſi poteſt, uiribus auferri malit: quòd ſi res negabit, artibus pugnabit, et

inſi-

inſidias ſtruet. Dolus enim an uirtus (ut inquit poëta) quis in hoſte requirat? Ergo ſi ex uulgaribus, & longius petitis, nec ſatis conſtanter probabilibus, & ſæpè etiam in ſpeciem tantùm probabilibus diſputator probationes petet, id non ideo fieri credo, quia id lex diſputandi poſtulet: nec enim quenq̃ tam ſegnis conatus puto, ut cum poſſet certis exploratisq́; ſententiam ſuam tueri, ad infirmiora potiùs delaberetur. Sed quoniam talia ad diſputandum ſumuntur plerũq;, quæ nequeũt aliter obtineri, & de quibus nihil poteſt ſatis probabiliter ad ueritatem dici, rerũ hæc eſt conditio, nõ diſputandi ratio diuerſa. Opus itaq; habet undecunq; datur præſidiũ petere: & ubi in re parum auxilij eſt, offundere tenebras aduerſario: & huius ignoratione probationis loco abuti. Non magis aũt ſunt dialectici iſta, quàm medici, qui ſanandũ è pedũm dolore ſuſcepit laborantem: ubi uetus iam morbus, & qui radices altiùs, q̃ ut euelli poßit egit, nulla ratione leuior fit, ſatis putat ſtuporẽ ægris membris inducere: utq; huic pro ſanitate eſt, non ſentire dolorem: ſic certatori, pro probatione eſt, nõ intelligi fraudem. Si quis igitur cũ eo aduerſario contulit pedẽ, qui ſit captionũ oĩm peritus, & cõtra quẽ nihil proficiant aſtus, redeundum eſt nimirum ad rem ipſam quæ ſi artibus comprehenſa ſit, ex his ipſis utique quæ artibus de

ipſa

ipſa traduntur, argumenta ducemus. Da Ariſtotelē & Ariſtippū, de ſummo bono contendētes: da Chryſippum & Carmeadē de comprehenſiōibus, id eſt, poßit ne aliqd ſciri: da reliquos in omni genere philoſophos, de decretis ſuis ambigentes: an non hinc firmamentū roburq́; diſputationum ſuarū promēt, quæ êditis eiſdem de rebus (quiſq; pro captu ſuo) artibus forent incluſuri? Vt finem ergo faciam, ſi, quemadmodū priùs oſtendere conati ſamus, dialectices officium eſt, probabiliter dicere: ut de quoq; certißima et percepta maximè dicētur, licet ex medijs deducta ſint artibus: ita maximè ex dialectices inſtituto iureq́; fiet. Proximo loco erāt, quæ adhæc arctißimè accedent. Subdola uerò & captioſa, non magis ex dialectices ſunt ratione, q̃ monſtra morbiq; ex conſtitutione naturæ. Materiā igitur dialectices ſciamus omne id eſſe, de quo probabiliter eſt diſſerere, hoc eſt, quod propoſuimus, quæſtio omnis, quæcunq; demum ea ſit: dum tamen meminerimus, res, & de qbus, & per quas diſſerimus, ex ſingulis cuiuſq; artibus ſumi: diſſerēdi autem ordinē ratiōemq́; ad dialecticen pertinere. Sed quæ ſit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, qdq́; ab eis accipiat, iſtis ſit ſatis, & nimium etiam forſaſſe. Sed ignoſcere æquū eſt paulo pluribus uerbis. Varie tractantur hæc, nec apud omnes conue-

R nit,

nit, ſuntq́; fundamẽta et uelut ſcopuli artis, ad quæ reliqua dirigũtur: reddẽda idcirco de eis paluò ex actiùs fuit ratio: nec enim ubi ſumma labat, poſſunt inter ſe partes conſiſtere.

Scholia in caput 7.

Artes omnes paulatim per incrementa eſſe repertas.) Eiuſmodi quiddam habet & Quintilianus libro quinto, capite 10. Et Cicero item 1. libro de Oratore: cuius uerba paulò poſt in hoc ipſo capite aſſcribemus. Nihil ex nihilo gigni.) Hoc recte à ueteribus philoſophis dictum eſſe, 1. Phyſicorum libro autor eſt Ariſtoteles. Attingit eandem ſententiam, ſed ſatyrico morſu & Perſius. De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti. Rurſus uerò in uniuerſum præſcribere quid ſit definitio.) Hæc non uſquequaq; conſona eſſe uidentur ijs, quæ Cicero de dialectica habet quarto lib. de Finibus. Verùm non hoc agit eo in loco Cicero, ut diligentius expendat quæ pertineant ad officium dialectici, ſed ut refellat ſententiam Stoici. Hodie certe quotquot dialectica ſcribunt, ij & hæc ſibi, inter cætera explicanda ſumunt, ſiue ſua, ſiue aliena id faciant fide. Quid ergo? dicet aliquis. Nonne & ante inuentam dialecticen fuerunt artes? Ridendi ſunt, qui eiuſmodi ſtrophis, rudibus interim auditoribus perſuadere conantur, eſſe inutiles artes. Qua de re legere eſt quædam non inutilia, apud Quintilianum libro ſecundo capite decimoctauo. Rodolphi ſolutio huc ſpectat, non eſſe ſuperuacuas artes, etiamſi qui extitere fortaſſis qui ſine arte id quod eſt artis, fecerunt. Nam ut non ſint neceſſariæ illis, inde tamen non colligitur, cæteris quoque eas neceſſarias non eſſe. Non omnia, inquit Poëta, poſſumus omnes. Et quod illis albæ gallinæ filijs indulſit parens natura, id ſi nos pulli uiles conſequi cupimus, artem in auxilium nobis adhibeamus oportet. Vt terrarum, ita ingeniorum mira diuerſitas, & pratorum alia genuinum inſitumq; humorem habent, alia niſi deductis aliũde aquis irrigari non poſſunt. Notum eſt græcum illud, οὐ παντὸς ἀνδρός.

quam tu diſſerendi facultatem acceptam refers benigni-

tuti naturæ, ea mihi & ſimilibus mei non niſi arte & labore contingit. Ego tuam iſtam felicitatem non inuideo tibi, ſed & tu mihi ignoſcas inuicem uelim, ſi quod ingenio deeſt, id ſtudeam ſarcire induſtria. Quanquam & felicioribus illis quanta ad felicitatem iſtam ſuam fieret acceſſio, ſi munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallent illuſtriùs, quàm inertia obſcurare? Quamlibet ferax ſit ager, feraciorem tamen eum reddere poteſt agricola, ſi diligenter colat, ſi fimo & pingui illa terra, quam margam Plinius uocari ait, obducat. Dixerunt (ſcio) etiam ſine arte non infeliciter ij, quos eo munere dignata eſt natura benignior: quanto tum expeditius, quanto certius idem facturi, ſi tenerent & artem? Ergo, ut initiò dixi, non eſt putanda ſuperuacua ars, etiamſi fortè unus & item alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis potuere efficere. Facta ſunt hæc antequam artes fierent.) Eiuſmodi quiddam & apud Fabium eſſe diximus, libro quinto, capite de argumentis. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa. Sic Cicero de bonorum & malorum finibus libro quarto. Quod etſi ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam ſine ratione conſequuntur, ars tamen eſt dux certior quàm natura. Aliud eſt enim poëtarum more uerba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione diſtinguere. Hæc eſt illa ſcientia, quam apud Ciceronem Craſſus neceſſariam formandis artibus putat.) Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore, quem uide in hoc genere quàm ampliſſimè dicentem. Ex quo loco facile erit intelligere, quod ait Rodolphus: Dialecticam eſſe ſcientiam illam, quam Craſſus neceſſariam eſſe putat formandis artibus, quamque cupiat eſſe in Iureconſultis. Quo non eſſent apud eos omnia actorum ſimilia.) Quæ in Senatu, in Synodis, concilijs, aut alijs quibuſuis conuentibus acta fuiſſent, ea ſic conſcribi ac memoriæ prodi ſolebant, ut ſententiæ cuique, ſui autoris nomen præponeretur. Cuius rei formam uidere eſt apud D. Cyprianum, in libello cui titulus eſt de ijs, qui apud hæreticos aut ſciſmaticos baptizantur. Polycarpus ab Adrumeto dixit: Qui hæreticorum baptiſma probant, hæreticis communicant. Pollianus à Mileo dixit: Cenſeo hæreticum baptizari in Eccleſia ſancta. Quæq; alia huius generis in eodem libro leguntur: ut Martyr Saluianus à Gazaufala dixit: Confeſſor & martyr Cyprianus à Carthagine dixit. Marcellus à Zama dixit, & cæt. Quem etiam in

modum ſcriptum eſt ius ciuile, ubi nomenclaturis eorum, qui uel dixerint uel ſcripſerint aliquid, occupata ſunt omnia. Vlpianus Marcellus, Iulianus, Celſus, Paulus, Modeſtinus, Pomponius, Papinianus, Iam & Iureconſulti ipſi, alij aliorum reſponſa nominatim ſcriptis ſuis ſolent inſerere. qua ex nota ſunt illa: Heremius Modeſtinus reſpondit. Diuus Pius piſcatoribus Pormianis & Capuanis reſcripſit. Iulianus ſcribit & alij plerique conſentiunt. Vt Tebatio uidetur. Item Labeo ſcribit. Solui mandatum Labeo ait. Paulus reſpondit. Quem illorum morem in epiſtola quadam ad Trebatium Iurecōſultum obiter ſuo more taxat & Cicero: Hoc, inquiens, quemadmodum uos ſcribere ſoletis in ueſtris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Neque ita longe hinc diſſident, quæ apud eundem Ciceronem ſecundo de Oratore libro aduerſus Iureconſultos ſtomachatur Antonius. In quo etiam iſti nos, inquiens, Iureconſulti impediunt, à diſcendoque deterrent. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim fere referri, quid alicui de iure uiro aut mulieri reſponderit: credo, ut putaremus in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe: ut cum homines eſſent innumerabiles, debilitati à iure cognoſcendo, uoluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abijceremus. Sed hæc Craſſus nobis expediet, & exponet deſcripta generatim. Eſt enim, ne fortè neſcias, heri nobis ille hoc Catule pollicitus, ſe Ius ciuile, quod nunc diffuſum & diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Quæſitum eſt à Titio, & Labeo ait, etiam Celſus reſpondit.) Formulæ ſunt excerptæ ex iure ciuili: quibus & ſimilibus fit, ut omnia illic uideantur actorum ſimilia. Ius eſt ars æqui & iniqui.) Celſus Iureconſultus Ius finiuit hoc modo: Ius eſt ars boni & æqui, ff. de iuſticia & iure. Quam finitionem multis uerbis explicat Gulielmus Budæus primo libro Annotationum in Pandectas. Iuſticia eſt conſtans & perpetua uoluntas.) Vlpianus non poſtremus inter Iureconſultos, eo quem modo diximus titulo, L. Iuſticia, hunc in modum iuſticiam finit: Iuſticia eſt conſtans & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuique tribuens. Cicero primo libro de Oratore: Sit ergo in iure ciuili, inquit, finis hic: legitimæ atque uſitatæ in rebus, cauſisque ciuium æqualitatis conſeruatio. Item ſecundo Rhetoricorum: Iuſticia, inquit, eſt habitus animi, communi utilitate conſeruata, ſuam cuique tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeāt finitiones Iureconſultorum, eius rei hanc ego cauſam eſſe opinor, quòd parum liqueat,

qua ratione uel ius ars eſſe dicatur, uel iuſticia uoluntas. Atque illi etiam ipſi, quorum gloſſemata extant in Pandectas, mirum q̃ hic ſudant in explicandis utriſq;, dum uix conſtituere poſſunt, uel illud q̃dnam ius, quæue iuſticia hiſce finitionibus deſcribatur. Iuris aliud publicũ aliud priuatũ. priuatum in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur.) Miretur aliquis, quid ſit, quod in hiſce diuiſionibus reprehēdendum putet Rodolphus: præſertim cum ſit earum autor idem de quo dixi iam, Vlpianus, uir maior, quàm à cuius ſententia, hac utique in re, temere ſit recedendum. Verum enimuero dialecticorum præceptum eſt, partes diuiſionis cuiuſque, eiuſmodi eſſe debere, ut ne de pluribus dici queant, quàm ipſum illud, q̃ diuiditur. Iam ſi ius publicum, ius eſt, id certe aut naturale, aut gentiũ, aut ciuile ius ſit oportet. Quo fit, ut partēs quidem poſterioris huius diuiſionis, de iure publico uere dicantur: ipſum autē quòd diuiditur, nequaquam. Atq; hoc eſſe illud quòd ſuggillandum exiſtimauit Rodolphus, ipſius quæ continuo ſubiungit, uerba oſtendunt. Quaſi, inquit, ius publicum neq; naturale eſſet, neq; gentium, neque ciuile. Sed ut ad Ariſtotelem aliquando ueniam, qui artium finibus excluſit dialecticen.) Non uideo equidem, quo modo Ariſtoteles dialecticen artium finibus excluſerit, cũ inter cætera καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, eam aiat conducere. Quanquam negari illud non poteſt, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus illos & certamina diſputantium, quàm alio pertinere. Quod cum dictum uideri poſſit obſcurius, experiar ſi quomodo planius idem dici queat. Id quod ſupra uires non erit, ſi initio meminerimus, neque rhetorice, neque dialectice nomen eodem ſemper intellectu ſolere accipi. Etenim ueteres illi ita fere hiſce uocibus uſi ſunt, ut eos modo rhetores appellarent ac dialecticos, quorum illi in foro agerent cauſas, hi in ſchola ac umbra de communibus thematis diſputarent: ac proinde dialecticen etiam & rhetoricen, eas intelligerent facultates, quibus ijs in ſuo utique campo inſtructi, in certamen deſcenderent. Quem in modum hæc nomina certum eſt uſurpaſſe & eos, qui perpetuam orationem ad Rhetorem, conciſam ad dialecticum pertinere dixerunt: neque aliud quicquam intereſſe inter dialecticen & Rhetoricen, quàm ſi manum eadem, primum in pugnum comprimas, deinde rurſum explices ac diducas: & rurſus, dialecticorum theſes, Rhetorum materiam eſſe hypotheſes. Quanquam enim ij, qui in foro agunt, inter agendum

ſæpenumero à perſonis ac cęteris circunſtantijs quæſtionem abducunt, atq; plus nonnunquam operæ in theſium, quàm in hypotheſium explicatione inſumunt: tamen id quod initio proponitur, nunquam theſis, ſed hypotheſis eſt. Qua de re explicatius paulò poſt, capite octauo & duodecimo. Interim illud, eſſe & alium intellectum nominum iſtorum, ſecundum quem artes iſtas communes quaſdam omnium artium miniſtras appellare ſolemus: propterea, quod quemadmodum grammatice in commune præſcribit, qua ratione, non in hac modò aut illa materia, ſed de omni re emendate loquamur: ita hæ duæ, altera quo modo probabiliter, altera quo modò polite atque ornate dicere de re quaque poſſimus, expediunt. Atque hac notione hæc nomina uſurpat Rodolphus, neque alius eorum uſus eſt, cum dicimus tres eſſe artes, quæ uerſentur circa ſermonem, Grammaticam, Dialecticam & Rhethoricam. Ergo quæ in Topicis Ariſtoteles docet, ea tametſi poſſent etiam alijs utcunque diſciplinis accommodari, tamen ex profeſſo ei dialectico inſtituendo deſtinata ſunt, quem ſecundum priorem illam notionem hoc nomine ſignificari diximus. Sed de his in ſequentibus plura. Equidem artium decreta & diſputantium contentiones.) Quod ad inuentionem, inquit, & ad dijudicationem pertinet argumentorum, nihil intereſt inter conflictus illos diſputationum & decreta artium. Quocirca ſi ad certamina illa gymnaſiorum utilis dialectice erit, eadem nimirum & ad artes ipſas conducet.

Dolus enim an uirtus quis in hoſte requirat?) Verba ſunt Corœbi ſecundo Aeneidos. Da Ariſtotelem & Ariſtippum de ſummo bono contendentes.) Quorum ille in contemplatione, hic in uoluptate ſummum ineſſe bonum exiſtimabat. Fuit autem Ariſtippus philoſophus Cyrenenſis, auditor Socratis, de quo multa apud ſcriptores leguntur. Primus fuit Socraticorum, qui mercede docuerit. Ad Dionyſium illum Syracuſanum profectus, mira quadam dexteritate in aula uerſatus eſt. Cum aliquando expuiſſet in eum Dionyſius, idque tametſi ipſe patientiſſimè ferret, tamen indignarētur quidam (ut fit) ex amicis: Quid? piſcatores, inquit, aqua marina totos ſe madefieri non recuſant, ut exiguum capiant gobium: & ego ut balneam ingentem capiam, uino paulùm diluto leniter aſpergi non feram? Qua ex re anſam arripuit Diogenes Cynicus, ut eum diceret eſſe regium canem. Quodam tempore, cum olera lauans idem Diogenes, in prætereuntem Ariſtippum hiſce uer-

uerbis cauillatus eſſet: Si hæc edere didiciſſes Ariſtippe, nõ uerſareris in aulis Regum. At tu, inquit ille, ſi uiuere didiciſſes cum regibus, olera non lauares. Notus eſt hac de re locus Horatij in Epiſtolis. Da Carneaden & Chryſippum de comprehenſionibus.) Comprehenſiones uocat τὰς καταλήψεις, quarum iam ſemel atque iterum facta nobis eſt mentio. Porro Stoici inter quos uel primas tenebat Chryſippus, ex comprehenſionibus iſtis apte inter ſe collatis, comparatisque artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academiæ erat, quibus ἀκαταληψία illa ſua tam impenſe placebat, ut negarent omnino quicquam ſciri poſſet cuius rei ſæpè facit mentionem Cicero, cum in libris de bonorum & malorum Finibus, tum quarto libro Academicarum quæſtionum. Quin uerò & ſecundo libro de Natura Deorum, Q. Lucius Balbus ad Cottam Academicum: Quanta uero, inquit, illa ſunt, quæ uos Academici infirmitatis, quòd & ſenſibus & animo ea quæ extra ſunt percipimus & comprehendimus? Ex quibus collatis inter ſe & comparatis artes quoque efficimus, partim ad uſum, partim ad oblectationem neceſſarias. Et rurſum tertio libro de Oratore. Vt autem & de Carneade pauca dicamus, philoſophus hic nouæ Academiæ fuit, uiolenta & (ut Polybij apud Gellium uerbis utar) rapida quadam facundia præditus, tanta dicendi ui, ut Cicero autor ſit, nullam ab eo unquam cauſam defenſam fuiſſe, quam non probarit: nullam oppugnatam, quam non euerterit. Cum Chryſippo diſputaturus, elleboro (inquit Valerius Maximus) ſe purgabat ad exprimendum ingenium ſuum attentius, & illius refellendum acrius. Quas potiones induſtria ſolidæ laudis cupidis appetendas affecit. Chryſippus (ut modò dixi) Philoſophus Stoicus, LXXX. ætatis ſuæ anno decedens, cœptum ante quadrageſimum, λογικῶν exactiſſimę ſubtilitatis uolumen reliquit. Cuius ſtudium in tractandis ingenij ſui monumentis, tantum operis, laboriſq; ſuſtinuit, ut ad ea quæ ſcripſit penitus cognoſcenda, longa uita ſit opus. Hæc ad uerbum Valerius Maximus libro octauo, capite de ſtudio & induſtria. Mira in eo fuit ſubtilitas differendi. Dicere ſolebat, ſui animam datam eſſe pro ſale. Et, Sapienti, quamuis nulla re egeret, tamen multis illi rebus opus eſſe: contra ſtulto, etſi nullis rebus ſit opus, multis tamen eum egere. Et uelut ſcopuli artis.) Scopulum nõ ſemel in hoc opere uocat Rodolphus, quod nos ſcopum dicere ſolemus,

QVID SIT QVAESTIO, ET quas diuiſiões eius fecerit Cicero, quas Ariſtoteles. Cap. VIII.

QVæſtio igitur, quoniã circa eam omnis diſſerentis uerſatur labor, quid ſit, & quæ ſpecies partes'ue illius, & quomodo inueniẽda (nã & in hoc nõnunquam laboratur) explicemus. Quæſtionem Boëthius definiuit eſſe dubitabilem propoſitionem. Quod ſi propoſitio eſt id, quod hoc noĩe prædiximus Ariſtotelẽ accipere, non inuenio equidem, quid inter quæſtionem & propoſitionẽ interſit, ut uideatur Boëthius pro genere, quod idem ſit poſuiſſe. Sin propoſitiõis nomen capimus, ut uulgo nunc accipitur, pro eo, q. Ariſtoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatus eſt, non oĩs dubitabilis propoſitio eſt quæſtio. Hæ nanq;, uirtus eſt ſummum bonum, ſolus ſapiẽs eſt diues, dubitabiles quidem propoſitiones erunt: quæſtiones tamẽ non ſunt: affirmãt enim aliquid: qui quærit autem, nihil affirmat. Rectius uel explicatius utcunque uidebitur dici: quæſtio eſt cũ interrogatiõe elata oratio. Vt, utrum uirtus ſufficiat ad bene uiuendũ? utrum conſummata uirtus uoluntate an opere conſtet? Diuiduntur autem quæſtiones non uno tantũ modo. Nanq; & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerſo modo quærendi, & pro artium

ad quas ptinēt diuerſitate, aliæ fiūt atq; aliæ quæſtionū diuiſiones. Quæ cuiuſmodi ſint, ordine proſequamur. De rebus quærimus primū, ſint ne omnino nec ne ſint. Vt, ſit ne anima. Antea enim quàm eſſe res detur, nihil eſt, q̃ ulterius poßit quæri. Primum enim omnium, quod cogitatiōi, noticiæq́; noſtræ de ulla re obijcitur, eſt eſſe. Quo fit, ut hæc prima ſit queſtio, & quā nulla alia queat præcedere. Quinetiam ſi de his, quæ non ſunt ſuſcipiatur nobis aliqua diſputatio, quæ ad hāc quæſtionē nō pertinet, fingimus ſemp hanc præceßiſſe quæſtionem, & tanquā de exiſtētibus diſſerimus: ideoq́; ſuſpēſi ſemper ex ea conditione, ſi res ſit, agimus: quā ubi abſtulerimus, mox oīa, quæ huic uelut fundamento incumbebāt, corruunt. At ubi rem eſſe perſuaſum eſt, proximū eſt quærere de ſubſtātia eius, hoc eſt, q̃d res ſit: Vt ſitne idipſum anima, quod uis illa qua cūcta uiuunt? quod definitiōe explicatur. Ea quid ſit, ſupiore libro diximus. Deinde iā quærimus ea, quæ circa uel extra ſubſtantiam rei ſunt: Vt, ſit ne anima indiuiſibilis? Vtq́; etiam ſint intra ſubſtantiā eius, nō tamē id agimus quæſtiōe, ut id exquiramus. Vt qui quærat, ſit ne anima uis illa, qua cuncta uiuunt? poteſt hoc quæri ſic, ut inueſtigetur, ſit ne id uerum an non: deinde, ut uerū ſit, reliquum adhuc eſt, ſit ne hæc animæ definitio. Tria hæc quæſtionū

genera Cicero uocauit primũ quidem an ſit, ſecũdũ quid ſit, tertiũ quale ſit. Et q rhetorica poſt Ciceronem ſcrpſerunt, Quintilianus utiq; & Hermogenes hanc diuiſionem ſunt ſecuti. Ariſtoteles tribus his quartum addidit genus, quod uocauit propter quid. Vt ſit ordo quæſtionum. uerbi cauſa, de Deo quærimus primũ, an ſit Deus. Quod ſi negetur, nihil eſt quò ulteriùs progrediamur: ſin detur, tum quærimus. quid eſt. Id ubi conſtiterit, tũ qualis eſt: ut ſitne æternus. Quod ubi acceptum ẽ, tum poſtremũ, propter quid ſit æternus. Quam quæſtionem (ſi Ciceronem autorẽ ſequimur) ad quale ẽ redigemus. Si enim explicetur hæc quæſtio, ut ſi quæratur, propter qd Deus ẽ æternus, dicaturq́;, quoniã quod eſt, ex ſeipſo habet: ſi de hoc diſſerere uolemus, hæc erit quæſtio: ſit ne habere eſſe à ſeipſo cauſa ætenitatis Dei: uidebitur nimirũ hæc queſtio de qualitate eſſe. Quoniam eſſe cauſam uel nõ eſſe, qualitas (ut nos iã de qualitate loquimur) uidetur.

Quod autem Cicero tria hæc quæſtionũ genera, de ciuilibus rebus diſſerẽti ſubiecit, nõ ſatis exacta ratione uidetur factũ. Quicquid enim Rhetor quærit, ad qualitatẽ pertinet. Nec enim an eſt, aut quid eſt, ut ſint quæſtionũ capita, in forum uenire poſſunt: nec quicquid cõiectura exquitur, pretinet ad quæſtionẽ an eſt, ut ipſe uoluit: ut diximus enim, an eſt, pri-

eſt,primũ eſt quod poteſt ulla de re quæri,cuiuſmodi certum eſt nihil quæri in foro.Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum eſt quod in hac quæſtione quæri poſſit.Prius enim dicet reus (ut inquit Quintilianus)proba te habuiſſe,proba perdidiſſe: deinde,proba mea fraude pdidiſſe:hoc poſtremum eſt id,de quo quæritur, ad q̃ tamẽ niſi prioribus q̃ſtionibus explicatis,peruenire non poteſt.Sed neq; an habuerit rẽ,prima ẽ quæſtio.Natura enim præcedat oportet, an ſit Trebius, an ſit res quæ dicatur ablata.Deinde ſeq̃tur iã primũ,an Trebius hãc rem habuerit.Sic etiã, occiderit ne p inſidias Clodiũ Milo,coniecturalis eſt quæſtio:prius tamẽ eſt, an Milo occiderit Clodium, an occiſus ſit Clodius: & quod primũ eſt, an fuerit omnino Clodius : hæc ſola enim ẽ (an eſt)quæſtio:reliquæ qualitatis ſunt. Definitionis etiã quæſtio ad forum nõ poterit afferri. Quicquid nãq; quæritur in foro, aliquid horum triũ eſſe oporter:ſit ne factũ,quod aduerſarius intendit:ſit ne id nomẽ facti quòd ille dicit: ſit ne iuſtè factum. Primũ ad qualitatis quæſtionem pertinere modò docuimus. De poſtremo nemo eſt q̃ dubitet. Secũdũ uoluerũt eſſe definitionis quæſtionẽ: quod nõ eſſe uerum,facies ipſa quæſtionis oſtendit. Qui quærit enim, an rem prophanã de ſacro ſubducere ſit ſacrilegiũ,an poculum amatorium ſit uene

num,

num,non quærit definire aliquid iſtorum. Sed neq; ſacrilegium eſſe definitionẽ eius, quod eſt ſubducere rem prophanam de ſacro, neq; uenenũ definitionẽ eſſe poculi amatorij, nemo niſi qui neſciat q̃d definitio ſit, ignorat. Sed ſcio quid reſpõdeatur: ut quæſtio enim nõ ſit de definitione, ſtatus tamẽ quæſtionis, hoc eſt, in quo tota uis eſt quæſtionis, eſt ex definitione. Eſſe enim ſubductionem rei prophanæ de ſacro, ſacrilegium: & poculum amatoriũ, uenenum: apertiſſimè ex definitionibus iſtorũ perſpicietur. Perſpicietur quidem, ſi de definitione iſtorũ inter partes cõueniat. Sed primũ q̃ſq; ſuo arbitratu definitionẽ dabit. Alioqn ſi de ea dubitari non poſſet, non maneret utiq; quæſtio: ut, ſi ſacrilegiũ definiatur, eſſe ablatio cuiuſuis alienæ rei de ſacro: certum eſt nullam hic futuram quæſtionem. Verũ hoc æque dubiũ eſt, atq; id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur q̃dẽ definitio, caput eſſe quæſtionis nõ poterit. Sed alijs etiã uberioribus & aptioribus argumẽtis quæſtionẽ explicabimus, q̃ definitione: q; apud autores, uſu certiſſimo rerũ magiſtro, paratum eſt deprehẽdere. Cicero cõtra Antonium, q; nomine actorum Cæſaris, libelli & chirographa non contineantur, probat uſu loquendi, æquitate, exemplis. Definitum eſſe ab eo quid ſint acta, nuſquã in ea uideo oratione. Quintilianus item in odiſ

potio-

potione, definire quidem uiſus eſt uenenum, ut ſit quicquid dari nõ licet: ſed nihil iuuabit hæc definitio cauſam ſuam. Aeque enim eſt incertum, ſit ne odij potio uenenum, & liceat ne dari odij potionẽ, in eo præſertim rerũ caſu, quem themate declamatiõis expreßit. Sed alijs multis & uarijs argumẽtis acutè colligit id, quo maximè nititur, rationẽ (quæ anima legis eſt) huic facto conuenire: & æquitate, quæ ad qualitatis utiq; ſtatum pertinet, præcipuè pugnat. In hancq; omnes, qcunq; id genus quæſtionis tractauerunt autores, uideo omne robur dictionis ſuæ cõtuliſſe. Quòd ſi ergo neq; caput cuiuſquã quæſtiõis ciuilis definitio erit, neq; præcipuè firmamentũ illius, non poterit ulla definitionis ſibi accipere nomen.

Scholia in caput 8.

Quæſtionem Boëthius definiuit eſſe dubitabilem propoſitionem.) Boëthius libro primo de differentijs Topicis: Quæſtio, inquit, dubitabilis eſt propoſitio, hoc eſt: Quæſtio eſt propoſitio, quæ tametſi ex natura ſua nihil fortaſſe dubij contineat, tamen in præſenti ita de ea agitur, quaſi dubia & ambigua ſit. Quem eſſe germanum eius finitionis intellectum, ipſe Boëthius altera eiuſdem rei finitione oſtendit: Quæſtio (inquiens) eſt in dubitationem, ambiguitatemq́; adducta propoſitio. E quibus facilè perſpectu eſt, parum ijs firmitudinis ineſſe, quæ aduerſus Boëthianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, uirtus eſt ſummum bonum, ſolus ſapiens diues, dubitabiles eſſe propoſitiones, negari id quidem non poteſt, modo intueamur naturam ipſarum rerum: uerum non ita tamen hæc proponuntur, neque in præſentia ita de eis agitur, quaſi du-

bia

bia ſint, quo intellectu diximus accipiendam eſſe finitiſem Boëthij. Quod ſi propoſitio eſt id, quod hoc nomine præ diximus Ariſtotelem accipere.) Dictum eſt capite præcedenti, πρότασιν, id eſt, propoſitionem apud Ariſtotelem in Topicis eſſe quæſtionem, non quamuis, ſed quæ in unam modò partem efferatur, ut ſunt ne diuitiæ bonæ? eſt ne timenda mors? Quæ ſi in utranque efferas partem, fient problemata, ut, ſunt ne diuitiæ bonæ an non bonæ? Ecquid malum, an nō malum, eſt mors? Verum hoc intellectu non eſt propoſitionis uocabulo uſus Boethius, ſed propoſitionem uocauit, quam ἀπόφανσιν Ariſtoteles, M. Varro proloquium, Cicero pronunciatum, hodie uulgus enunciationem uocat. Eam libro ſuperiore diximus eſſe orationem perfectam, quæ aut uerum aut falſum ſignificet. Quod Ariſtoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatus eſt.) Ariſtoteles in eo libro, qui περὶ ἑρμηνείας inſcribitur, non ἑρμηνείαν, ſed ἀπόφανσιν, (ut iam diximus) uocat id, quod Cicero pronunciatum: ἑρμηνείαν ipſe Rodolqhus quodam in libro transfert explicationem. Boëthius interpretationem dixit: quam finit hoc modo, ut ſit uox articulata per ſe ipſam ſignificans, quod genus ſunt nomen & uerbum, & ex ijs conſtituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locum attinet, prima Tuſculana ſic habent: Omne pronunciatum, ſic mihi in præſentia occurrit, ut appellem ἀξίωμα, utar poſt alio ſi inuenero melius: id ergo eſt pronunciatum quod eſt uerum aut falſum. Meminit huius loci Ciceroniani & Aulus Gellius Noctium Atticarum libro decimoſexto, capite octauo. Virtus eſt ſummum bonum.) Sententia eſt Stoicorum, quam & Cicero aſſerit Tuſculana quinta, ſed refellit Lactantius. Solus ſapiens eſt diues.) Et hoc unum ex paradoxis illis eſt Stoicorum ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, ſolum uidelicet ſapientem diuitem eſſe. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Verum uirtus ſufficiat ad bene uiuendum.) Eſt & hoc quoque ex albo eorundem ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ſolam, inquam, uirtutem ſufficere ad felicitatem ac beatam uitam, aſſeritur à Cicerone, eo quem indicauimus loco. Vtrùm conſummata uirtus uoluntate, an opere conſtat.) Tradunt mortales philoſophi, ſummam eſſe eam uirtutis laudem, quæ in operatione conſiſtat. De rebus quærimus primùm, ſint ne omnino, nec ne ſint.) Cicero mul-

rō multis in locis & Quintilianus libro tertio tria eſſe aſ-
unt, quæ de unaquaque re quæri poſſint: an ſit, quid ſit, qua
lis ſit: ut, ſit ne anima; quid anima ſit: &; mortalis ne ea ſit,
an immortalis. Ea quid ſit, ſuperiore libro diximus.) Quid
ſit, inquit, definitio, id explicuimus libro priori, capite quin
to. Et Hermones.) Sunt qui Hermagoras, legere malint.
ſed nec Cicero in hoc nomine ſibi admodum conſentit:
Quintilianus uerò Hermagoram conſtanter, uide libro ter
tio, capite ultimo. Ariſtoteles tribus his quartũ addidit ge
nus.) Secundò τῶν ὑςέρων ἀναλυτικῶν libro Ariſtote-
teles quatuor eſſe ait, quæ de re quaque uenire ſoleant in
quæſtionem, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & qua de cauſa
ſit talis: ut, ſit ne DEVS, quid DEVS ſit, ecquid DEVS
ſit ſempiternus, & quamobrem æternus ſit. Quod autem
Cicero tria hæc quæſtionum genera de ciuilibus rebus diſ-
ſerenti ſubiecit.) Cicero cum in alijs locis compluſculis,
tum de perfecto Oratore ad Brutum, tria hæc genera quæ-
ſtionum Oratori ſubiecit: Quicquid, inquiens, eſt quod in
controuerſia, aut concione uerſetur, in eo aut ſit ne, aut quid
ſit, aut quale ſit quæritur: ſit ne, ſignis: quid ſit, definitioni
bus: quale ſit, recti, prauiq; partibus. Idem Cicero & ſecu-
tus eum Fabius Quintilianus, ciuilium cauſarꝝ treis faciunt
ſtatus: cõiecturalẽ, finitiuum & qualitatis: quorꝝ primo quæ
ritur an ſit res, altero quid ſit, tertio quale ſit. Qua in parte
hactenus Ciceroni refragatur Rodolphus, ut ex ijs tribus
quæſtionũ generibus, ſolũ poſtremum hoc quærat in forꝝ ue
nire poſſe, reliqua duo nõ poſſe. Quod ego ut nõ negauerim
eſſe uerꝝ, in eum duntaxat ſenſum, in quẽ dicitur à Rodol-
pho: ita hoc rurſus auſim cõtendere, ipſum à Cicerone uer-
bis magis, q̃ ſententia diſſidere. Nam ꝙ attinet ad quæſtio-
nem an eſt, conſtat quidem hanc eſſe primum id, quòd de re
quaq; in quæſtionẽ uenire ſolet. Verum illud noſſe oportet,
bifariã aliquid dici in cauſis primũ: natura ipſarꝝ rerum, &
cõſuetudine eorꝝ qui cauſas in foro agunt. Verbi cauſa: Inſi-
dias fecit Deiotarus rex Cæſari: hic ꝙ ad rem naturãm atti
net, poterat initio quæri illud, fuerit ne Deiotarus, fuerit ne
Cæſar. Verꝝ rideatur opinor, ſi quis hæc perſequi uelit in fo
ro: quocirca Cicero hæc uelut ſuperuacua inſtituto ſuo omit
tens, hoc ſolum diſputat in ea oratione, quãm pro Deio-
taro apud Cæſarem dixit, ſint ne inſidiæ factæ Cæſari à De-
iotaro. Atq; hæc dicitur in ea cauſa, quæſtio an eſt. Quando
Rhethores appellatione quæſtionis an eſt, non eam modò

quæſtio-

quæſtionem accipiunt, qua ambigitur, ſit ne aliquid an non ſit, fuerit an non fuerit: uerum etiam eam, qua id quæritur, factum aliquid ſit an non factum, hoc an illo factum ſit modo, hac cauſa factum ſit an ob aliam cauſam, hic an ille inſidias fecerit, ex æde ſacra ſublata res ſit an ex loco prophano, noctu factum ſit an interdiu. Ita omnes quæſtiones iſtæ, fuerit ne Clodius an non fuerit, num ſit idem occiſus, num occiſus in monumentis maiorum ſuorum, à Milone, an ab alio occiſus ſit, num propter inſidias à ſe Miloni factas ſit ab illo occiſus: hæ inquam omnes, ut ad ſtatum coniecturalem pertinent, ita eius etiam generis ſint, quod appellant, quæſtionem an eſt. Sed Rodolphus eas modo quæſtiones hoc donat nomine, quibus naturæ ordine nulla prior. Quod ſi recipiatur, haud dubie in foro locus iſtis non erit. Cicero contra, omnibus eis quæſtionibus dedit hoc nomen, quas paulò ante apud Rhetores diximus eo uocabulo comprehendi ſolere. Ita fit, quod initio dixi, ut tota hæc controuerſia conſiſtat in ſolo nomine: quod cum utrunque intellectum facilè admittat, uera ſunt quæ dixit uterque, modo intelligantur. Iam ut de ſecundo etiam genere pauca dicamus: quotieſcunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, uerbi cauſa, furtum an ſacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum eſſet id, quòd factum eſſe concederetur, eam dixere quæſtionem finitionis, ꝓpterea quòd ubi cõſtituiſſet, conuenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non poſſet. Atque hactenus hanc quæſtionem in forum uenire poſſe, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumentis iis quæ adducit, diuerſum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæſtionem an eſt, ut ipſe uoluit.) Quæ Cicero hanc in rem habeat in Oratore ad Brutũ, id paulò ante oſtendimus. Sed in Topicis idem: Cognitionis, inquit, quæſtiões tripartitæ ſunt, cum an ſit, aut quid ſit, aut quále, quæritur. Horum primum coniectura, ſecundum definitione, tertium iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur. Hactenus ille. Quæ non uerè minus quàm eleganter dicuntur: modo quæſtionem an eſt, omnem eam intelligamus, quàm à Rhetoribus eo nomine comprehendi ſolere oſtendimus. Quare hoc certe loco cauſa non erat, cur tantopere à Cicerone diſſentiret Rodolphus. Prius enim dicet reus, ut inquit Quintilianus.) Is locus Quintiliani eſt libri ſeptimi capite ſecundo. Occiderit ne Clodium per inſidias Milo. Dixerant accuſatores Milonis, Clodium ab eo per inſidias occiſum eſſe, quam illorum accuſationem ita eluſit Cicero

ut Mi-

at Miloni à Clodio, Non Clodio à Milone inſidias factas eſſe, ſit conatus oſtendere. Quod quàm uafre ab eo factum ſit, facile ex ipſius quadam ad Atticum epiſtola intelligi poteſt: ubi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, niſi ante occiſus erit à Milone, fore puto. Si ſe ituro Lanuuium in uia obtulerit, occiſum iri iam ab ipſo Milone uideo. Non dubitat facere, præ ſe fert, caſum illum noſtrum non extimeſcit. Nunquam enim cuiuſquam inuidi aut perfidi cõſilio eſt uſus, nec inerti nobili crediturus. Cicero in Antonium.) prima Philippica. Quintilianus item in odij potione.) Titulus eſt declamationis cuiuſdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori ſuo pauperi dedit odij potionẽ, adoleſcens deſijt amare: accuſat illam ueneficij. In ea declamatione uerba Fabij habent adhunc modum: Quædam formæ medicamina poſſunt aliud uocari, quàm uenenum. Dare quod non licet, non eſt aliud quàm ueneficium.

DIVISIO QVAESTIONVM ex rerum quæſitarum diuerſitate.

Caput IX.

HAec Ariſtoteles de quæſtionibus, hæc Cicero. Dicam & quod mihi uidetur. Verùm illi ſequẽdi erunt. Primùm itaq; uidetur mihi, ſi quæſtionem uocemus id, quod prædiximus, orationem per interrogationem elatã, cui eſſe uel non, poteſt reſponderi: quatuor illa quæ ab Ariſtotele numerantur, non eſſe quæſtiones, ſed modos quoſdã quærendi, & prolectantia (ut ita dicam) quæſtionem. Quod in ea quidem, quam (an eſt) dicimus, dubium poteſt eſſe. Quoniã ipſa quæſtio cum eo quod modum quærendi dicimus, in idipſum recidet. Vt ſi interroges, an eſt homo, reſpondeaturq; eſſe hoĩem: idem erit quæſtio, eſt'ne homo? & interrogatio,

an eſt homo? quo ſit, ut de hac interrogatione, in hanc uel illam partem poßit diſſeri. In reliquis apertius eſt. Si dicas enim, quid eſt homo? nihil de hoc poßis diſſerere, niſi reſpondeat is, qui interrogatur, homo eſt animal rationale. Iam quæſtio erit, ſit'ne homo animal rationale: deinde, ſit'ne animal rationale definitio hominis. Nec enim ſatis eſt, uerum eſſe, quod in hac quæſtione reſpõdetur, ſed ad certam legem uerum eſſe oportet. Si quæras enim, quid eſt homo? & reſpondeatur, eſt animal binos habens oculos: uerum quidem eſt quod reſpondetur, ſed non recte reſponſum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen eſt homo. Oportet ergo reſponderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæſtionis diſſeretur. Sic & qualis eſt ſol, nihil poßis de hoc dicere, niſi reſpondeatur, obſcurus, uel globoſus, aut ſimile quippiam. Et, propter quid eſt obſcurus? nihil itidẽ habes, quod dicas: niſi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu ſuo illius aſpectu nos prohibeat: uel aliud aliquid in hanc ſententiam. Non igitur quæſtiones ſunt primæ interrogationes illæ, quando nequit de eis uel in hanc uel in aliam partem dici: ſed reſponſum aduerſarij, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, fit quæſtio. Quæſtionum igitur genera duo uidentur, ſimplex & compoſita. Simplex

plex eſt, quæ unum quærit de uno: Vt, ſit'ne mundus æternus. Compoſita, quæ plura de pluribus: Vt, ſit ne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compoſitus corpuſculis. Simplicium tres ſunt differentiæ. Prima eſt, quæ quærit, an ſit res. Ea cuiuſmodi eſt, prædiximus. Prima enim hæc eſt, quæ ulla de re quæri poteſt: ut, an ſit Deus: an ſint dæmones. In hac complectimur non ſolùm, quæ an ſit, ſed an erit, an fuerit, quærit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non eſt huius generis. Idem enim eſt quærere, an fuerit bellum Troianum: &, an Troia geſſerit bellum, quod utique horum uerborum quæſtio prima eſſe non poteſt, quum poßit quæri prius, an fuerit Troia, quippe quòd etiam autores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipſam inania poëtarum eſſe commenta. Quanquam autem in hac quæſtione, an eſt homo, prius poßit quæri, an eſt animal (nam ſi nullum animal ſit, non poteſt homo eſſe) iſtud tamen in quæſtione uelut confeſſum non ponitur. Vt enim concedamus eſſe hominem, non continuò ex huius quæſtionis ratione concedemus, hominem eſſe animal: ſed antea quàm concedamus fuiſſe bellum Troianum, neceſſe ex uerbis quæſtionis fateri Troiam fuiſſe. Secunda quæſtio eſt, ubi datum eſt rem eſſe, ut quæramus,

an res ſit illud: Vt an homo ſit ánimal, an ſit capax diſciplinæ. Huius etiã generis mihi uidetur, quam Ariſtoteles uocat propter quid, ut cum quærimus, ſit ne interpoſitio lunæ inter ſolem & nos cauſa defectus ſolis. Tertia eſt quæſtio, quomodo hoc ſit illud, id eſt, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex eſt. Quorumcunq; enim alterum de altero dicitur, aut ſunt definitio & definitum, aut genus & ſpecies, aut proprium & ſubiectum, aut accidens & ſubiectum. Priores quatuor ergo pro hac diuerſitate fiunt quæſtiones. Prima eſt, an hoc definitio ſit illius, ad quã redit, an illud definitũ ſit huius: ſimul enim explicantur iſta: ſi enim hoc eſt definitio, neceſſariò illud eſt definitum. Secunda, an ſit genus illius: qua comprehenditur, an illud ſit ſpecies. Tertia, an ſit proprium. Quarta, an accidens: quibus etiam quæſtiones ſubiecti continentur.

Priores duæ, interrogationem (quid eſt) explicãt: poſteriores, quale eſt. Id eſt enim quod Ariſtoteles ὅτι ἔστι uocat: quod interpres eius Latinè neſciens, quia eſt dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæſtionũ, id cauſæ fuit mihi, quòd neceſſe eſt præcedere ſemper, an eſt, & an illud eſt, ante q̃ quid ſit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid eſt homo, aut qualis eſt, harum quæſtionũ explicatione, an homo ſit animal rationa-

nale, an ſit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominem eſſe animal rationale, & eſſe erudibilẽ: manet adhuc quæſtio, ſit'ne erudibile qualitas hominis: ſit'ne animal rationale idipſum, quod eſt homo, id eſt, definitio hominis uel quidditas eius. Vteremur enim & hoc uerbo, ſi nobis per grammaticos liceret: quemadmodum Cicero Lentulitatẽ & Appietatem, & Pollio, Patauinitatem dixit. Aptus eſt utiq; eius & prope neceſſarius uſus. Nec enim ullo alio ſatis cõmode explicare poſſumus τὸ τί ἐστι niſi id (ut uulgo ſolent) quod quid eſt interpretari uelimus: quod nec Græci ſermonis proprietatem retinet, & ſegne planeq; expers uſus & intellectus ſit apud nos. Sed (ut ad rem redeam) manere has quæſtiones hinc perſpicuum eſt. Si interrogetur enim, qualis eſt homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? recténe, an ſecus eſſe reſponſum? ſi recte, eadem erit quæſtio, quid eſt & quale eſt: cum ſine controuerſia id recte etiam interroganti quid eſt homo, reſpõdeatur: ſin minus recte reſponſum eſt, non erit error, quoniam non ſit homo animal rationale (id enim in confeſſo eſt) ſed quoniam pro qualitate reſponſum eſt, quod non qualitas eſt, ſed ſubſtantia eius de quo rogabatur. Quòd dicimus autem, quæſtionem generis, eſſe interrogationi quid eſt incluſam, id uerum eſt, quoniam bene re-

ſpondetur, quid eſt homo? eſt animal: ueruntamen non ſic, ut totam interrogationem abſoluat. Niſi addideris enim uel differentiam, uel proprium, non uideberis ſatisfeciſſe quæſtioni. Quo fit, ut cum de ſolo genere quæramus, ſolitum ſit interrogari, non quid eſt, ſed cuius generis rerum eſt: Vt, cuius generis rerum eſt lumen? ſubſtantiáne an accidens? Et ſentire, non quid eſt interrogamus, cum ſcire tamen uolumus, ageréne ſit an pati: ſed ad quod genus pertineat, actionis ne an paßionis. Qualitatem etiam uocamus in præſentia, non ut ſit unum ex decem prædicamentis: ſed ut qualitas ſit, quicquid non eſt ſubſtantia rei. Sic, & quantus eſt ſol? & ubi ſunt Nili fontes? & quando fuit Homerus? quæſtione qualitatis continentur. Simplicium ergo quæſtionum hæc tria ſunt capita, an ſit, an ſit illud, & quomodo ſit illud. Compoſitarum quæſtionum, alia eſt copulata, quoties duæ pluréſue ſimplices coniunctione copulatiua iunguntur: Vt, an ſit uirtus ſummum bonum: &, anima ſit ne mortalis. Diſiuncta alia, cum ſimplices diſiunctiua coniunctione conſeruntur: Vt, ſit ne mundus æternus, uel an quandoq; ſit igni conflagraturus? Diuerſa eſt de his quæſtionibus ratio pronunciandi. Nam copulata, uera pronunciari, niſi fuerint ambæ omnéſue ſimplices, ex quibus componitur, ueræ, non poteſt.

ſin

ſin autem una fuerit falſa, tota dicetur falſa. In diſiunctis contrà, ſi una fuerit uera, totam pronunciamus ueram eſſe: falſam autem, niſi ambæ fuerint falſæ, dicere nequimus. Tertia eſt, q̃ aſſertam uocare placet, ea eſt quæ conſtat coniunctione, quam ſubaduerſantem uocant, ut an quamuis homo quieſcat, non tamen ſedeat: & An quanq̃ Ariſtoteles inambulet, diſputet tamen: huius hæc eſt natura, ut ueram eam pronunciemus, ſi modò inter ſe quæ coniunguntur, non repugnent. Poſſemus & aliam addere iſtis, quæ ſimul ex diſiuncta & copulata aut aſſerta conſtaret, niſi ſuperuacuum uideretur, quoniam naturã copulatæ retinet. Efficacior eſt enim coniunctionis copulatiuæ uis, & diſiunctiuæ poſt ſe rapit poteſtatẽ: Vt an homo ſit lapis, & animal uiuat, uel uiuum ſit animatum? Licet enim diſiunctæ huius utræq; partes ueræ pronuncientur: tamen quia prior pars copulatæ falſa eſt, totam dicimus falſam. Sed de ueritate & falſitate pronunciatorum non huius eſt loci tractare, ſed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim ſatis ſit, quod huius materiæ eſt, hactenus attigiſſe.

Scholia in caput 9.

Verum ſequendi erunt.) Quintilianus: Honeſtus error magnos duces ſequentibus. Primum itaq; uidetur mihi.) Quæ ab Ariſtotele, inquit, enumerantur, an eſt, quid eſt, quale eſt quamobrẽ eſt tale: ea ꝓprie non ſunt quæſtiones ipſę, ſed uelut elementa ac prouocationes quædam ipſarum quæſtionum.

Veræ autem quæſtiones ſunt ea, quæ ab eo, contra quẽ agas
ad præuias iſtas interrogationes reſpōdentur, quatenus ita
de his agitur, quaſi dubia ſint. Verbi cauſa: Quid eſt iuſticia?
præuia quidem hæc eſt interrogatio, at nondum tamen con-
ſtituta quæſtio eſt: quippe cum nondum reſpondere queat,
eſſe ita aut non eſſe. Poſteaquam uerò reſponſum eſt, iuſtici-
am eſſe uirtutem, qua, conſeruata utilitate publica, ſuū cuiq;
tribuatur: hic demum quæſtio ipſa exiſtit emergitq́; uideli-
cet rectène ita finiatur iuſticia, ut ſit uirtus, qua, cōſeruata uti
litate publica, ſuum cuiq; tribuatur. Hæc Rodolphus. Quæ ut
uerisſima ſunt, ita Ariſtotelem in eadē ſententia, negari non
poteſt. Neq; enim hoc egit eo loco uir ille, ut doceret, iiſdem
quibus uſus eſt ipſe, nobis quoq; eſſe utendum uocibus, ſed
uocauit quæſtionem quid eſt, qua quidditas & ſubſtātia rei
in diſceptationem uenit, quibuſcunq; tandem uerbis ea quæ
ſtio proponatur: & quæſtionem quale eſt, qua de qualitate,
hoc eſt, quibus Vis rei accidentibus quæritur atq; item in cæ
teris. Sed quid tu ais Rodolphe? qui tibi conſtas? an non ipſe
paulo ſuperius quæſtionem ſic finiuiſti, ut ſit cum interroga
tione elata oratio? Cum dico autem, quid eſt eclipſis Lunæ?
qualis eſt aqua Cidni? quantus eſt Sol? quo tempore anni
Sol ingreditur Cancrum? quò, cum à nobis recedunt, auolāt
ciconiæ? hæ omnes, nonne orationes? nonne cum interroga-
tione elatæ? Quocirca tu certe uelis nolis, haſce non modò
præuias quaſdam interrogationes, ſed quæſtiones ipſas eſſe
fatebere. Quid dicemus? an hoc fortasſis, ea quæ hic dicun-
tur, uelut explicationem quandam eſſe paulo ante traditæ fi
nitionis? ac proinde illam intelligendam ſic eſſe, ut ſit quæ-
ſtio cum interrogatione elata oratio: oratio inquam, nō quę-
uis, ſed ad quam commode reſponderi queat eſſe ita, aut non
eſſe: earum porro quæſtionum quas adduximus, nulla eiuſ
modi eſt, ut alterutro horum modorꝝ reſpōderi ad eam poſ-
ſit, quapropter ne quæſtiones quidem dicendæ ſunt. Quæ-
ſtionum igitur genera duo uidentur, ſimplex & compoſita.)
Hoc modo & Boethius quæſtionem diuidit primo Topico-
rum, aitq́; ſimplices quæſtiones eſſe, quæ ex ſimplici propoſi
tione deſcendant: compoſitas, quæ ex propoſitione item com
poſita. Qua de re mox plura dicturi ſumus, in hoc ipſo capi-
te. Sit ne mundus æternus.) Quod octauo Topicorꝝ & pri-
mo libro de cœlo, aſſerit Ariſtoteles. Et ex indiuiduis com
poſitus corpuſculis.) Quæ Democriti illius ſentētia fuit. Hæc
autem, an fuerit bellum Troianum, non eſt huius generis.)
Iam monuimus, hanc quæſtionem & ſimiles, omnino à Rhe-
toribus in eaꝝ referri numerꝝ quæſtionum, quę dicunt quæ
ſtiones,

ſtiones,an eſt: Rodolphum uerò de hoc quæſtionum genere nonnihil loqui aſtrictius. Omnem rem Troianam & Troiam ipſam.) Vt Dion Pruſenſis in lib. de Troia non capta. Et Ariſtoteles autor eſt, Ilium non fuiſſe ſed extant uiciſſim lib. Dyctis Cretenſis, & Daretis Phrygis de bello Troiano, cui ſeſe alter interfuiſſe prodidit. Id eſt enim quod Ariſtotel. ὅτι ἐστὶ uocant. (Ariſtotelis hãc in rẽ uerba hæc ſunt: τὰ ζητούμενά ἐστιν ἴσα τὸν ἀριθμὸν, ὅσα περ ἐπιστάμεθα. Ζητοῦμεν δὲ τέτταρα, τὸ ὅτι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἐστιν. Hoc eſt, Quæ de rebus quærũtur, ea æqualia numero iis ſunt, quæ ſcimus. Quærimus aũt quatuor, quale ſit, qua de cauſa ſit tale, an ſit, quid ſit. quod ſi quis Hermolai hãc in rem ỹba malit, ea in paraphraſi Themiſtiana ſic habẽt: Sunt igitur quæſtiones 4. an ſit, quid ſit, an huic illud inſit, quãobrem inſit. Cur hũc ordinẽ fecerim quæſtionũ.) Idcirco, inqt, hoc pacto quæſtiões diſcreui, ut ſingulæ interrogationes ſingularum item quæſtionũ explicatione poſſent abſolui. Id quod non fit ea quærendi ratione, quam tradidit Ariſtoteles. Nam ad abſoluendam interrogationem hanc, quid eſt homo? non ſatis eſt oſtendiſſe, hominem animal eſſe rationale: ſed & illud præterea doceatur oportet, ita eſſe hominem animal rationale, ut rurſum animal rationale hominis ſit definitio. Itidem habet in quæſtione quale eſt. Neq; enim huic præuiæ interrogationi ſatis fit explicatione huius quæſtionis, num homo ſit eruditus? niſi etiam doctum fuerit, eruditionem eſſe accidens hominis.

Quo ergo ſingula explicatiora eſſent, malui (inquit) hoc ordine quæſtiones digerere, quàm ſequi ordinem eũ, quem alij tradidiſſent. Vteremur enim & hoc uerbo, ſi nobis per grammaticos liceret.) quemadmodum merito illi ridendi ſunt, qui ubiuis etiam citra neceſſitatem noua ac inaudita quædam uerborum portenta ipſi comminiſcuntur: Ita rurſum laudãdi illi, qui ubi res poſcit, ubi cogit neceſſitas, ibi interim nouis, interim parum uſitatis uti uerbis non nimium reformidant. Qua de re multa Cicero, tertio libro de Finibus. Et Rodolphus in epiſtola quadam ad Alexandrum Hegium: De Analogia, inquit, deriuandorum componendorumq; nominum, uix mihi permiſerim quicquam fingere, quod non apud autores inuenerim. Varia multiplexq; res eſt, de qua nihil præcipi perpetuum poſſit: & in qua nihil audeam, nihil ſit fortaſſe, ut inquit Horatius, neceſſe, Indicijs monſtrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & Socraticas & Platonicas. & Entitias forte dixerim, quamuis repugnet Vallenſis noſter. Quid ni tam libere, cum neceſſe ſit:

quàm Cicero nulla neceſſitate, Appietatem & Lentulitatem: & Pollio Patauinitate in quandam dixit ſonare T. Liuium? Quemadmodum Cicero Lentulitatē & Appietatem.) M. Cicero familiarium epiſtolarum lib. 3. epiſtola ſeptima ad Appium Pulchrum: Quæſo, inquit, etiámne tu has ineptias, homo, mea ſententia, ſumma prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum uſu, addo urbanitatem, quæ eſt uirtus ut Stoici rectiſſime putant, ullam Appietatem aut Lentulitatem, ualere apud me plus, quàm ornamenta uirtutis exiſtimas? Et Pollio Patauinitatem dixit.) Quintilianus lib. 8. Et in T. Liuio, inquit, miræ facundiæ uiro putat ineſſe Pollio Aſinius quandā Patauinitatem. Meminit eiuſdem rei idem autor & lib. 1. Voluit opinor Aſinij Pollionis hanc reprehendendi libertatem imitari Franciſcus Philelphus, cum dixit in quadam epiſtola: Fabium Quintilianum, neſcio quam ſonare Hiſpanitatem. Id quod ego illum dixiſſe exiſtimo, non quòd ita ſentiret, ſed quo feſtiuiter argutéq; in uirum tantum luſiſſe uideretur: aut certe ne uideretur ſubſcribere antagoniſtæ illi ſuo Laurentio Vallę, qui tātopere probat ubiq; Fabiū, ἀλλὰ ταῦτα δὴ τῶν παρέργων. Quare progrediamur ad reliqua. Nec enim ullo alio ſatis commode explicare poſſumus τὸ τί ἐστι.) Ariſtoteles primo Topicorum ſic habet: ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Ea uerba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos: Eſt autem terminus oratio quid erat eſſe ſignificans. Rodolphus non ſolùm mollius, ſed & ſignificantius fore putat, ſi legamus hoc pacto: Finitio eſt oratio cōmode explicans rei quidditatem. Quo nomine uſus eſt nonnunquā Argyropylus ille Byzantius, homo Græce pariter & Latine doctiſſimus. Quod dicimus aſit, quæſtionem generis eſſe interrogationi, quid eſt, incluſum.) Hic eſt locus ille, cuius mentionem feci libro ſuperiore, cap. 5. Laurentius Valla: Quanquam & ipſe (inquit) Porphyrius peccauit: qui interroganti, quid eſt homo, putat reſpondendum, eſt animal. Quin potius animal rationale? Cur illam partem, ut putat, qualitatis relinquit? cur dimidiatam reddit reſponſionem? Sed de his plura ſuperius. Compoſitarum quæſtionū, alia copulata.) Non uideo quomodo à rudioribus harum rerū, ea quæ deinceps de quæſtionibus ab Rodolpho dicuntur, ſatis queant intelligi, niſi cognita prius natura pronunciatorum. Quæ tametſi à diuerſis explicatur tā uarie, ut uix habeas ex tam multis quem potiſſimum imiteris: audendum eſt tamen uel cum periculo aliquid, ut ne omino locus hic indiſcuſſus uideatur. Eſt ergo (quemadmodum & ſuperius dixi) pronunciatum, oratio perfecta uerum aut falſum

ſignificans: Vt, philoſophari oportet, ſed paucis. Auaro tam deeſt quod habet q̄ quod non habet. Beneficium dando accepit qui digno dedit. Si perges dicere quæ uoles, audies quæ non uoles. Verum pronũciatum uoco, q̄d ſignificat ita ut res habet: Falſum, q̄d ſecus atq; res habet, ſignificat. Verbi cauſa: Vera pronunciata ſunt: Virtus pluris eſt facienda q̄ opes. Melius eſt nubere q̄ uri. Pręſtat cum altero oculo ingredi in regnum cœlorũ, q̄ cum utroq; in gehennam detrudi. Falſa: Voluptas eſt ſummum bonum: Nihil affert cõmodi fides niſi accedente obſeruatione legis Moſaicæ. Præſtat iniuriam facere q̄ accipere. Duo ſunt pronunciatorum genera, unum ſimplex, alterũ compoſitum. Simplex eſt, quod duobus terminis conſtat, ſubiecto & prędicato: ut, Omnia nemo poteſt. Virtus eſt uicium fugere. Labor oĩa uincit. Amãti nihil difficile eſt. Compoſitum, quod duobus, ad minimum, ſimplicibus pronunciatis conſtat: ut, neq; mundus æternus eſt, neq; aĩatũ eſt cœlum. Si nõ tangere mulierem bonũ eſt, ergo tangere malum. Huius rurſum tres ſunt ſpecies, copulatum, diſiunctum, cõnexum. Copulata pronunciata dicunt: quorũ is eſt uſus apud autores ꝓbatos, ut plura ita coniungant, ne tñ aliud alij neceſſitate aliqua cohęrere ſignificetur: Vt, q̄ tẽpore Chrs crucifixus eſt in Iudæa, eo tempore Romę imperabat Tiberius. Cicero eloquentior, Cato innocẽtior fuit. Diſiuncta ſunt, quę plura pronunciata ſimplicia ita cõiungunt, ut ſignificẽt ſolũ unũ ex ijs uerũ eſſe oportere: Vt, aut dies eſt, aut nox eſt. Aut uiuit, aut nõ ſpirat. Homo quiſq; aut uir eſt, aut fœmina. Connexa ſeu adiũcta ꝓnũciata uocãt Latini, q̄ συνημμένα à Græcis dicuntur. Ea ſunt, quorũ is uſus eſt apud doctos, ut ſignificent partẽ priorẽ ſine poſteriori uerã eſſe nõ poſſe, hoc eſt, partem eã quæ poſterior eſt, neceſſario ex priore ſeq. Vt, ſi dies eſt, lux eſt. Si pluit, terra madeſcit. Si mel q̄d apes conficiunt meũ eſt, erunt meæ & apes. Quibus addere licet etiã illa: expulſa è ciuitate iuſticia, concordia diu inter ciues eſſe nõ poteſt: qui currit, is & mouetur: quia Deus bonus eſt, nos ſumus, aliaq́; id genus infinita. q̄rum (ut dixi) is apud eruditos eſt uſus, ut ſignificent partem priorem, ſine ea quę poſterior eſt, ueram eſſe non poſſe. Atq; hæc ſunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc eſt, conditionalia uocãt qua tñ appellatione, & diſiuncta quoq; pronunciata eſt cõplexus Boethius: hac nimirum de cauſa, quod in ijs etiam ſi rem intueare propius, tacita ſemper ſubeſt conditio. Cum eñ dico, aut dies eſt aut nox eſt, illud haud dubie ſignifico, ſi dies non ſit, tum eſſe neceſſariò noctem: & contra, ſi non ſit nox, tum neceſſariò diem eſſe. Quale cum nihil ſit uidere in copulatis,

demi-

demiror equidem, qd ſit, cur & iſta pleriq; hypothetica, hoc eſt, quemadmodum interpretatur Boethius, conditionalia uocent. Iam copulata ea demum uera dicuntur, quorum ſingulæ partes ueræ ſunt. Quod ſi harum una aliqua falſa erit totum quoq; pronunciatum cenſebitur falſum. Diſiunctorum ea uera eſſe cenſentur, quorum partes ea inter ſe habitudine ſunt, ut earum omnino unam, neq; plures una uera eſſe ſit neceſſarium. Quod ſi aut nulla aut plures quàm una ueræ eſſe poſſunt, ea pronũciata (modo Ciceroni & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta & falſa ſunt. De quo mox plura. Inter connexa ea dicimus eſſe uera, quorum pars prior uera eſſe ſine poſteriore nequit. Debet enim ueritas horum ſpectari, non ex ratione partium ſingularũ ſecundum ſe, ſed ex utrarumq; inuicem cõnexione ac coherentia. Ita fieri poteſt, ut falſis partibus, tota tamen pronunciata uera ſint: ut ſi non eſt creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et contra, ut ex partibus ueris tota pronunciata falſa exiſtant: ut ſi philoſophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in præſentia partem priorem, ex qua altera ſignificatur ſequi, etiamſi uerbis tenus non ponat̃ priori loco. Verbi cauſa: Quid prodeſt quòd me ipſo animo nõ ſpernis Amynta, Si dum tu inſectaris apros, ego retia ſeruo? Hic quod ſecundo loco dicitur antecedens ſiue pars prior eſt. Ergo ut aliquando ueniamus eò quorum gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam quæſtionem dicit, quæ ex copulato pronunciato naſcitur: itidemq; diſiunctam, quæ ex diſiuncto oritur pronunciato. Cætera ſuis ſparſim locis dicemus. In diſiunctis contra, ſi una pars fuerit uera, totam pronunciabimus ueram eſſe.) Imò uerò in diſiunctis pronunciatis id ſatis nõ eſt, unam partium eſſe utcunq; ueram: ſed & illud præterea exigitur, eam eſſe partium inter ſe habitudinem, ut neceſſe ſit unã aliquam ueram eſſe. Et rurſum, quoties plures una parte ueræ eſſe poſſunt, ea quoq; pronunciata diſiuncta inepta eſſe aiunt ac falſa. qua de re Cicero in Topicis; Quæ, inquit, cõcluſiones idcirco ratæ ſunt, quod in diſiunctione plus uno uerũ eſſe non poteſt. Et Aulus Gellius lib.16. Ex omnibus, inquit, quæ diſiunguntur, unum eſſe uerum debet, cætera falſa. Quod ſi aut nihil omnium uerum, aut omnia pluraue quàm unum, uera erunt; aut quæ diſiuncta ſunt non pugnabunt, aut quę eorum oppoſita ſunt, contraria inter ſe non erunt, tũc id diſiunctum mendacium eſt. Hęc Marcus Cicero, & Aulus Gellius. Videatur & Valla lib.3 cap.55. & Ariſtoteles libro Rhetoricorum cap.23. Porro ꝙ dicitur, neceſſarium eſſe ut inter diſiuncti partes una ſit uera; ea neceſſitas interim oritur ex na-

tura ipſarum rerum, interim ex quadam hypotheſi. Vt ſi dicas: ut Miloni Clodius inſidias fecit, aut Clodio Milo: hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obſtat quin poſſint utræq; partes eſſe falſæ: ac ſi ponas inter eos factas eſſe inſidias, iam certe alteram partem uerã eſſe neceſſe eſt. Quod prætere a plus una parte uerum eſſe non debere: eius ego contrarium nonnunquam uideo obſeruari, maxime in cauſſis ciuilibus. Verbi cauſa: Si hominẽ occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo odio diſſideret, aut quod commodum aliquod ex morte eius ſperaret, aut quod ſibi ſimile aliquid ab illo metueret, &c. Cur autem eum odiſſet? quæ commodorum ſpes erat? quid fuit quod ab illo ſibi metueret? quo fit, ut ne occiderit quidem. Hic certe accuſator, & odio, & ſpe, & motu, dixerit cædem factã eſſe, & nihilominus uera eſſe dicatur hæc propoſitio: Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæſtionem eam quæ ex copulata & diſiuncta conſtat, ſemper copulatæ uim ac naturam retinere. Alius fortaſſe non minus uere, atq; haud ſcio an etiam uerius dixerit eam pro diuerſitate prolationis ac ſententiæ; interim copulatis, interim diſiunctis annumerandam eſſe.

DIVISIO QVAESTIONIS
ex uario quærendi modo.
Caput X.

Modi quærendi ſunt duo generales. Aut enim aſſeuèranter quærimus, aut cum conditione. Aſſeuèranter quærimus, cum dicimus, an adminiſtrãda ſit reſpublica. Cum conditione: ut, an ſit adminiſtranda reſpublica, ſi prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos poſſumus prædicatiuam dicere. Secundã ὑποθετικὴν, quam nos conditionalẽ. Eſt aũt quærere cum conditione, & ſimplici quæſtione, & compoſita. Simplici: ut, an ſit bene agendũ, ſi Deus eſt. Cõpoſita: ut, an ſi uirtus eſt ſummũ bonum, curandã

randa ſit reſpublica, & honores expetendi. Sic & ſimplici quæſtioni compoſitam addere conditionē poſſumus, & compoſitæ compoſitam: quæ clariora ſunt, quàm ut egeant exemplis: Hoc autem annotandum eſt, in prædicatiuis pronunciari uerum uel falſum, ex eius, quod quæritur, natura: Vt ſi quæratur, an ſit Deus, pronunciamus eſſe, idq́; uerū eſſe, quoniam ſit. In conditionalibus autem, non ex natura eius quod quæritur, ſed ex conditione: idq́; non ex ueritate aut falſitate conditionis, ſed ex cohærentia ſolū & uinculo, quo eſt ei, de quo quæritur, alligata. Poteſt enim conditionale pronunciatum uerum eſſe, ſic, ut neq; id de quo pronunciatur, neq; conditio ſit uera, modò ea ſit habitudo eorum, ut data conditione, conſequens etiam ſit, dari pronunciatum. Si dicas enim, mundus non deficiet ſi non cœpit: uerum eſt hoc, quanquam utrunq;, & non defecturum eum, & non cœpiſſe, ſit falſum. Si tamen dederimus iſtud quamuis falſum ſit, & uerum fingamus eſſe, non cœpiſſe mundum: conſequens eſt etiam dicere, non eſſe defecturum.

Eadem iſta, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem quæſtionem, ſunt (niſi tamen me fallit opinio) quæ Rhetores uulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις uocant. Quorum illud eſt, quod Cicero propoſitum uel cōſultationem interpretatur.

Hoc

Hoc cauſam uel controuerſiam. Et eſſe propoſitum quod nullis certis finibus temporum, locorum, perſonarum cõcluditur. Controuerſiam uerò, quæ definita ſit uel omnibus uel pluribus horum quæ attributa uocantur perſonarum & negociorum: quæ cuiuſmodi ſint, pòſt dicemus. Vt ſit propoſitum, an ſit ducenda uxor: an accedendum ad Rempublicã. Controuerſia autem, ſit ne Catoni ducenda uxor: ſit ne Socrati accedendum ad Rempublicam.

Non pertinet autem nec omnis controuerſia, nec ſola ad Rhetorem. Namq́; curari ne poſſit ab hac ualetudine Auguſtus, ut multa habuiſſet Antonius Muſa medicus, quæ diceret, ita nihil fortaſſe Meſſala. Quam tamen controuerſiam eſſe, ex priore deſcriptione nemo negauerit. Et de propoſito etiam in foro quæretur, ut qui ſe ſuſtuliſſe de ſacro rem profanam fateatur, furtumq́; feciſſe non ſacrilegium contendat: nempe quæretur, non utrum hic aut alius fecerit: ſed ſolùm, utrum rem profanam de ſacro ſubducere, ſit ſacrilegium.

Et propoſitum quidem eſſe idipſum quod prædicatiuam quæſtionem, poſita hinc inde de eis exempla, facile declarant. De controuerſia eſt, quod poſſet ambigi. Videntur enim omnes aut plurimæ aſſeuerãter efferri: ut, Struxerit ne Clodius inſidias Miloni. An priuato cõſilio Annibal obſideat Sagũ-

tum

tum: An delenda Carthago. Quod uerum eſſe non abnuo. Quocirca quò hunc eximamus ſcrupulm, huius admonendi ſumus. Quemadmodum ſunt pronunciata quædam, quibus eſt diſerte adiecta conditio: ita quædam ſunt, quæ fere cum intellectu conditionis efferuntur. Itaq; quamuis per ſe falſa ſint, tamen interpretatione quadam, reiectaq; ad conditionem mente, pro ueris ſumuntur. Vt ſi quis interroget, qd ſit defectus ſolis? dicimus eſſe obſcuritatem prouenientem ex lunæ obiectu, prohibētis nos aſpicere ſolem: & cuiuſmodi ſit roſa? dicimus florem candidum & odoratum denſis criſpantibusq; folijs. Iſta, cum neq; ſol deficit, neq; ulla roſa eſt, uera non ſunt: ſemper tamen quoniam ueluti præſente conditione proferimus ea, pro ueris accipiuntur: ſuntq; uera in eam ſententiam qua probantur, non in eam quam præbent. Id eſt, ſi ſunt, erunt utiq; talia. Hoc pacto etiam controuerſiæ, tacitam ſemper extra id quod quæritur, adiectam habent conditionem. Pleræq; uerò apertam, ut propemodum declamationes omnes. Proponimus enim leges eſſe, deinde hæc aut hæc facta eſſe. Vt lex ſit, uir fortis optet præmium quod uolet. Alia item, qui in acie locum deſeruerit, capite plectatur. Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idem antequam præmium optaret, deſeruit: poſcitur ad pœnam: tum ſi hæc ita

ſe

ſe habeant, quærimus, debeat'ne huic in gratiã prioris meriti, præſens crimen remitti: quis non uidet hic re uera totã quæſtionem ex cõditione pẽdere? Sic etiam, ſi quis, recte'ne Cato Martiam uxorem dimiſerit, percontetur. Cui enim ignoratus ſit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, niſi de communi propoſito, an quiſquam recte dimittat uxorem? nihil enim aliud ſubſtantia eorum quæ ſunt in quæſtione complectitur. Interrogabit ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia: quod ubi acceperit, Catonem ciuem Romanum, ſenatorem, Stoici perſonam præ ſe ferentem: Martiam fœminam nobilem, ſpectatæ pudicitiæ, trium liberorum ex Catone matrem: iam dicet nimirum, ſint ne hæc ita necne, haud queam affirmare, poßũt enim aliter eſſe: uerùm ſi ſint (ut dicis) tum uideri, uel recte dimiſiſſe, uel non recte, utcunq; de re ſentiet: non quidem de Catonis perſona, quatenus Cato, hoc eſt, hic homo eſt, ſed quatenus talis, qualem illum expreßit: poſſet enim & Cato talis homo non eſſe, & alius quàm Cato eſſe talis. Ergo hæc omnia ex conditione ducuntur in hanc quæſtionem.

Propoſitum uerò ſolum id eſt, quod in eorum (quæ ſunt in quæſtione) ſubſtãtia ponitur, hoc eſt, an ne quiſquam homo recte dimittat uxorem, ſiue is hic homo ſit, ſiue ille, ſiue quẽcunq; fingere uolu

mus, in quantum ad ſubſtantiam ſuam pertinet, hoc eſt, in quantum eſt homo, nihil eſt quod in quæſtione propterea mutetur. Quamobrē fit, ut plerunque neceſſe habeant narrare, qui in foro dicunt, præſertim, ſi ueram controuerſiam, & non propoſitum dicant. Quoniam conditiones eas, quibus cauſa innititur, perceptas ante & uelut datas oportet. Quod niſi fiat, nihil ſit quod de propoſita quæſtione queant ſatis cōſtanter dicere. Sed in propoſitis etiam explicandis, perſæpe ad controuerſiam delabimur, quod Quintilianus uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν, hoc eſt, ſecundum conditionem. Mihi quidem non argumentum, ſed illata noua quæſtio uidetur. Vt qui diſſerat, non eſſe ducendam uxorem, & labores, & ſolicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid ſi pauper ſit? qd ſi ſtudio deditus? quid ſi improbior uxor, nouæ fiunt quæſtiones, an pauperi ducenda uxor, an ſtudenti, an improba, quæ utiq; in propoſito primo non continentur, ſed non ſecus atq; in reliquis controuerſijs inſeruntur quæſtioni, extra eius, de quo quæritur, ſubſtantiam. Omnis itaq; (ut dicimus) cōtrouerſia, conditionalis quæſtionis habet naturam: utq; non eodem modo efferatur, idem tamen ualet. Quocirca hoc ipſo quod quæſtionem in prædicatiuam & conditionalē diuiſimus, ſatis uidemur eam diuiſionem

quæ

quæ eſt in propoſitum & controuerſiam eſſe complexi. Prædicatiua igitur quæſtio & conditionalis huiuſmodi ſunt. Sunt etiam alij duo modi quærendi, cuiuslibet iſtorum communes, quorum uno pure quæritur, ſit ne hoc, an non ſit: &, ſit ne hoc, ſi hoc eſt. Id uulgo de ineſſe uocãt, nos purum poſſumus uocare. Altero uerò modo quæritur de certa lege exiſtendi, cum nõ dicimus pure, ſit ne hoc, ſed an poßit eſſe, an neceſſe ſit eſſe. Eas quæſtiones uocãt modales. Modi aũt ſunt quatuor, poßibile, hoc enim noïe utamur oportet, quod quanq̃ durius eſt, tamen (ut inquit Quintilianus) ſolum eſt eius quod Græci Δύνατον uocãt, id eſt, quod ſiue ſit, ſiue nõ ſit, nihil refert, dummodo poßit eſſe. Neceſſarium, quod non poteſt non eſſe. Contingens, quod poteſt eſſe & non eſſe. Et impoßibile, quod nequaquam poteſt eſſe. Eſt autem prædicatiua modalis: ut, an homo poteſt currere: an hominem cõtingat mori. Eſt & conditionalis: ut, an ſi uirtus ſit ſummum bonum, neceſſe ſit animam eſſe immortalem. Idq; dupliciter fit. Quãdoq; enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex cõditione: Vt, ſi homo currit, an hominem neceſſe ſit moueri. Quandoq; uerò ad conſecutionem quæſtionis & conditionis referimus modum. Vt ſi dicamus, neceſſe eſt, ſi homo currit, ut homo moueatur. Multumq; differunt hæ

quæſtiones. Primam enim falſam pronunciamus, ſecundam autem ueram. Falſum enim eſt, homo currit, ergo neceſſe eſt eum moueri. Poteſt enim non moueri, quia poteſt non currere. Sed uerum eſt, neceſſarium eſt, quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed iſta tenuiora ſunt, nec huius inſtituti. Aliis libris, ſi quando de argumentationum lege, hoc eſt, de iudicandi parte ſcribendi ocium dabitur, copioſius ſimul & apertius iſta dicemus.

Scholia in caput 10.

Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos prædicatiuam.) Ergo Rodolpho copulatæ etiam quæſtiones, atque haud ſcio num & disiunctæ, quoties per ſe efferuntur, categoricæ, id eſt, prædicatiuæ dicendę ſunt. Quando illud κατηγορεῖν, non modò accuſare, ſed & prædicare ſignificat. Et de copulatis quidem facile equidem ei ſubſcripſerim: de disiūctis malim Boethio, qui illas refert inter hypotheticas, hoc eſt, conditionales, propterea quòd, quemadmodū diximus capite præcedenti, tacita in iis omnibus ſubeſt conditio. Sic ſimplici quæſtioni compoſitam addere cōditionem poſſumus.) Vt ſi dicas: An ſi prouidentia regitur mūdus, & immortalis eſt hominis animus, tum eſt adminiſtranda Reſpublica?

Et compoſitę compoſitam.) Eius rei hoc eſſe poſſit exemplum: An ſi animi noſtri ſunt immortales, & prudentia mundus regitur, tum eſt adminiſtranda Reſpublica, & honores expetendi? In conditionalibus autem, non eſt natura eius quod quæritur.) De hoc diximus capite præcedenti, cum ageremus de connexis pronunciatis & de ueritate illorum.

Quæ Rhetores uulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις uocant.) De his Cicero cum in aliis locis quibuſdā, tum uerò in Topicis & in Partitionibus: & Quintilianus lib. 3. capite 5. nec nō Seuerinus Boethius quarto libro Topicorum. Theſis eſt quæſtio infinita, ſine circumſtantiarum adiunctione propoſita: Vt, ſit ne ducenda uxor? an ſit bellum gerendum? Hanc Cicero in Topicis propoſitum uocat, in Partitio

nibus

nibus cōſultationem. Hipotheſis eſt quæſtio finita, cum circunſtantiarum adiunctione propoſita: Vt, ſit ne Catoni uxor ducenda? ſit ne Cæſari bellum ſuſcipiendum aduerſus Pompeium: Hanc Cicero in Partitionibus controuerſiam, cauſam in Topicis uocat. Circunſtātiæ ſunt, perſona, locus, tempus, cauſa, agendi modus, inſtrumenta, quæq; alia eius generis ſunt. Et eſſe propoſitum. Cicero libro 2. de Oratore: Oſtendit, inquit (de Craſſo loquens) duo genera quæſtionum, in quibus eloquentia uerſaretur: unum infinitum, alterum certum. Non pertinet autem nec omnis controuerſia nec ſola ad Rhetorem.) Monui ſuperius, omnem opinionum diuerſitatem pendere ex diuerſo intellectu uocabuli. Nam ſi rhetoricen accipias artem eam, quæ in cōmune docet, quo modo de re quaq; elegans, politaq; texi poſſit oratio, hoc nimirum intellectu, omnes cuiuſcunq; tandem generis ſint quæſtiones, hactenus ſibi ſubiectas habet, quatenus polite, ornateq; poteſt de eis dici. At ſi hoc nomine intelligatur omnis ac ſola facultas illa, qua debent eſſe inſtructi ij, qui cauſas in foro agunt, hac certe ratione non omnis controuerſia ſiue hypotheſis ad Rhetorem pertinet: neq; qſquā hoc unquam dixit, niſi fortè ſi quis dialecticen à rhetorice ita diſtare dicit, ut de theſibus diſputet illa, hæc de hypotheſibus diſputet: hunc nos illud continuò dicere interpretamur, omneis hypotheſes ad rhetoricen pertinere. Id quod perinde mihi uidetur eſſe, ut ſi quis dicat terram hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida ſit: atq; inde nos colligi illud credamus, omnem calorem in igne, omne frigus in terra eſſe: cum tamen & aquam frigidam, & aerem calidum eſſe ſit manifeſtum. Iam quod ſubdit Rodolphus non etiam ſolam controuerſiam, ſed & propoſitum ſiue theſim pertinere ad rhetorem, eius rei autores habet Ciceronem in libris de Oratore, & Fabium libro Inſtitutionum (opinor) ſecundo. Sed & hic quoq; uerbis modò tenus diſſenſio eſt. Nam qui dicunt ſolis hypotheſibus locum eſſe in foro, ij hoc intelligunt, id quod initio iudicibus ꝓponitur, cauſam, ſeu hypotheſim eſſe, id quod nec Cicero, opinor, ipſe negauerit. Quod autem is ipſe, ſecutusq; eum Quintilianus & poſt utrunque Rodolphus, aiunt theſes quoque, id eſt, propoſita & conſultationes in forum uenire, id in hunc ſenſum accipi debet. Contingit ſæpe inter dicendum, ut generalis atque infinita quæſtio aliqua ſic in hypotheſi ea, de qua pronunciandum eſt includatur, ut omnino de hypotheſi hac, quæ propriè in iudicium uenit ſtatui nihil poſſit, niſi prius infinita illa quæſtiõe diſcuſſa. Vt in cauſa Miloniana prima

quæſtio eſt, teneatur ne Milo lege Cornelia de ſicarijs. Negat id Cicero, quòd ea lege non teneantur ij, qui iure quempiam occidiſſent: porro Clodiū iure à Milone occiſum eſſe. Quamobrem iure? quia Clodius, inquit, inſidias Miloni fecit: omnis autem inſidiator iure poteſt occidi. Hic ergo iudices pronunciare habent de eo, teneatur ne Milo lege Cornelia, an non teneatur: quam eſſe cōtrouerſiam conſtat. Verùm de hac nihil quicquam decerni poteſt, niſi planum factum ſit prius, iure an iniuria Clodium Milo occiderit. Quod ſic probat Orator, ut dicat Miloni à Clodio factas eſſe inſidias: omnem autem inſidiatorem iure occidi poſſe. Iam hæc, oēm inſidiatorem iure poſſe interimi, non hypotheſis eſt ſed theſis. Atq; huic cæteræ omnes ſic innituntur, ut omnino primæ illius controuerſiæ nulla eſſe certitudo queat, niſi hæc prius in hanc aut illam partem probata ſit. Quamobrem Cicero, ſtatim à principio orationis, hanc ſibi exiſtimauit eſſe diſcutiendam. Atque hoc eſt illud, quod dicitur, etiam theſibus eſſe in foro locum. Vt multa habuiſſet Antonius Muſa.) Hic medicus Auguſti Cæſaris fuit & frater Iubæ regis, homo medendi arte inſignis. Meminit eius in epiſtola quadam Horatius, meminit & Plinius Naturalis hiſtoriæ lib. 29. capite 1. Item lib. 25. capite 7. & rurſum lib. 30. capite 3: Vide Suetonium Tranquillum in uita Auguſti. Meſſala.) Hic eſt Meſſala ille Coruinus, non poſtremi nominis Orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiam ſui oblitus fuit. Meminit eius & Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum. Et propoſitum quidem eſſe id ipſum quod prædicatiuam quæſtionem, hinc inde de eis exempla facile declarant.) Haud ſcio num id ſatis declarent exempla. Nam ſi dicas: An ſi adulterum occidere licet, idcirco eundem fas eſt & loris cædere? an ſi qua mulier eſt adultera, eadem & ueneſica eſt? num ſi prouidentia mundus regitur, tum eſt adminiſtranda Reſpublica? hæ utiq; omnes prædicatiuæ quæſtiones hoc ſunt, at theſes tamen aut propoſita ea eſſe, id manifeſtius eſt quàm ut ullo modo negari queat. De controuerſia eſt quod poſſet ambigi.) Hypotheſes, inquit, ac controuerſiæ, tametſi uoce tenus aſſeueranter fere uideantur proferri, tamen ſi ſenſum magis, quàm uerba expendas, facile animaduerteris, ſemper tacitam eas incluſam habere conditionem. Struxerit ne Clodius inſidias Miloni.) Hanc coniecturalem copioſiſſime tractat Cicero in oratione Miloniana, cuius toties iam à nobis facta eſt mentio. An priuato conſilio Annibal obſideat Saguntum.) Hæc Saguntus urbs erat Hiſpaniæ, quam Pœnorum dux Annibal obſedit,

cepitq;

cepitq́; prius, quàm exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuij de ſecundo bello Punico librum primum. An delenda Carthago.) Hoc M. Portius Cato ſuaſit, Scipio Naſica diſſuaſit. Vicit tamen ſententia Catonis, qui uir quàm cui argumento perſuaſerit tantæ euerſionem urbis, explicat Plinius libro decimo quinto, capite decimooctauo. quemadmodum ſunt pronunciata quædam, quibus eſt diſerte adiecta conditio.) Non oſcitanter legenda ſunt hæc. Profuerint enim ad explicanda multa, in quibus mirum hodie quàm ſudent quidam & tamen fruſtra. De defectu ſolis præter recentium aſtrologorum θεωρήματα uide Plutarchum in uita Senecæ. Rectene Cato Martiam uxorem dimiſerit.) Cato Vticenſis poſt diuortium Attiliæ Martiam Philippi filiam duxit uxorem: Hāc Martiam uir nobilis & Orator inſignis Hortenſius, ſibi à Catone tantiſper tradi poſtulauit, dum prolem unam aut alteram ex ea ſuſtuliſſet, idq́; aſſentiente Martiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Poſt annos aliq̃t, cū è uiuis exceſſiſſet Hortenſius, Cato Pompeium, cœpto iā ciuili bello, extra Italiam ſecuturus, Martiam rurſus liberorum ac totius familiæ cauſa ſibi matrimonio iunxit. Quod eius factum ſeu auariciæ argumentum criminatus eſt in Anticatone Cæſar. Lege uitam Catonis apud Plutarchum.

Propoſitum ſolum, id eſt, quod in eorū, quæ ſunt in quæſtione, ſubſtantia ponitur.) Hoc eſt, Propoſitum, theſis, ſiue cōſultatio eſt quæſtio ea, qua excluſis circunſtantijs, de ſola quæritur natura ipſarum rerum. Vt, poſſit ne hoc quiſquam iure occidi, num metus cadere poſſit in conſtantem uirum.

Quod Quintilianus uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν.) Verba Fabij lib. 5. hæc ſunt: Illud adijciendum uidetur, duci argumenta, non à confeſſis tantū, ſed etiam à fictione, quàm Græci καθ' ὑπόθεσιν uocant: & quidem ex oībus iiſdem locis, q̃bus ſuperiora, quia totidē ſpecies eſſe poſſunt fictæ q̃ ueræ. Nam fingere hoc loco, id eſt, ꝓponere aliq̃d, q̃d ſi uerū ſit, aut ſoluat quæſtionē aut adiuuet. Sunt & alij duo modi quærendi.) Tradunt dialectici, p̄ter diuiſionē illam ſuperiorem, duo adhuc eſſe pronunciatorū genera, purum unum, alterum modale. Pura ꝓnunciata noīantur, q̃bus aut ſimpliciter, aut adiecta conditione, pure eſſe aliquid aut nō eſſe ſignificamus. Vt, Mors ultima linea rerum eſt. Et, Si nō aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes. Modalia uocant, quibus nō pure, ſed certo quodam modo, certaq́; lege, aut eſſe aliquid ſignificamus aut nō eſſe. Vt diuitem ingredi in regnum cœlorū eſt impoſſibile. Contingit hominem eundem, & bonum uirum

& inutilem ciuem eſſe. Modi per quos huiuſmodi pronunciata fiunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, poſſibile, cõtingens, impoſſibile, neceſſe. Sunt qui his duobus adijciant, uerum & falſum. Laurẽtius Valla treis modo ex hoc numero putat recipiendos, poſſibile, impoſſibile, uerum. Quibus rurſum alios quoſdam adiungit, facile, difficile: certum, incertum: conſuetum, inſuetum: utile, inutile: iucundum, iniucundum: decorum, indecorum: aliaq́ue hiſce ſimilia. Quod quanquam ſit durius, tamen, ut inquit Quintilianus, ſolum eſt eius quod Græci ἀδύνατον uocant.) Locus eſt apud Quintilianum tertio Inſtitutionum libro, capite de cauſa deliberatiua: Melius igitur qui tertiam (inquit) partem dixerunt ἀδύνατον, quod noſtri poſſibile nominant. Quæ ut dura uideatur appellatio, tamen ſola eſt. Idq́ue dupliciter fit: Quãdoque enim modum aſſerimus ei, de quo quærimus ex conditione.) Hoc apertius fortaſſe dici ſic queat: Modus, uerbi cauſa, neceſſe quandoque ſignificat, prędicatum eius proloquij, q̃d ex conditione colligitur, neceſſario ſubiecto ineſſe; quãdoque uero, etſi prædicatũ illud ſubiecto non inſit neceſſario, tamen proloquium ipſum neceſſitate quadam ex præcedente conditione ſequi. Aliter: Verbum neceſſe in pronunciatis modalibus, duplicem ſignificare poteſt neceſſitatem: unam conſequentiæ, alteram conſequentis. Priorem uocant, quoties neceſſario aliquid ex alio colligitur, ſiue id per ſe neceſſarium ſit, ſiue non neceſſarium: ut neceſſe eſt, ſi pluit, terram madeſcere. Poſteriorem, quoties per ſe aliquid neceſſarium eſt, ſiue neceſſitate aliqua colligatur ex alio, ſiue non colligatur: ut ſi homo eſt animal, & non mutum, neceſſe eſt eum eſſe rationis participem. Alijs libris ſi quando de argumentationum lege, hoc eſt, de iudicandi parte ſcribendi ocium dabitur.) Fuit qui hos libros à ſe uiſos diceret, uere an ſecus, ego affirmare non poſſum. Mihi certe nondum eos uidere contigit.

DIVISIO QVAESTIONIS *ex diuerſo genere artium ad quas pertinent.* *Cap.* XI.

TErtiam quæſtionum uarietatem diximus accipi, pro artium, quarum conſiderationi ſunt expo-

expoſitæ, diuerſitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referūtur, aut actionē. Cognitionis artes ſunt, quarū finis eſt ſcientia: ut ſunt mathematicæ, phyſicæ, & reliquæ id genus, ex quibus ſola rerum petitur cognitio. Aliæ ſunt, quæ earum ſunt rerum, quæ actiōi, arbitrioq; noſtro ſunt addictæ: ut ſunt eæ, ex quibus animus ad uirtutem dirigitur, quam moralem philoſophiam dicimus: aut quibus corporis neceßitati ſuccurrimus, quæ operariæ dicūtur. Tertiæ & uelut medij ſunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinēt, de quibus ſumus, cum dialecticen definiremus, locuti, quarū radix, origoq; proprius ad cognitiōis uim accedit, uidenturq; intra fines ſuos poſitæ, cognitionis uerius eſſe, q̃ actionis. Quia tamen cōmunes ſunt aliarum oīm miniſtræ, tamq; late funduntur, quàm oratio, hoc eſt, quàm humana ipſa natura: promiſcue uidentur & actionis & cognitionis nomen accipere poſſe, quemadmodum ratio uel mens, cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa. Sumetur pro hoc artium numero etiā numerus quæſtionum. Sed de his exactius dicere, ad ſingulas pertinet artes, uel ſi ad unam aliquā, nō eſt id dialectices, hæc autem uelut capita attigiſſe dialectico ſufficiat. Illud quidem haud eſt difficile uidere, eos qui Rhetori

omne id, de quo bene dici poſſet ſubdidere: deinde oẽm materiam finiuere tribus quæſtionibus, ſit ne ab hoc factum quod dicitur, ſit ne iuſtũ, ſit ne ſcripto legis comprehenſum: nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe. His enim tribus quæſtionibus ſunt omnia, quæ in iudicijs aguntur, concluſa. Nam deliberatiuam breui quæſtiõe an expediat abſoluerunt. Et Ariſtoteles q̃dem copioſe eam, diligenterq́; explicat: reliqui breuiter attigêre: q̃dam adeò ne numerauere q̃dẽ inter ciuiles quæſtiones. Nã laus & uituperatio, ſit ne omnino quæſtio nec ne, fuerũt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita recte uidetur apud Ciceronẽ ſentire Craſſus, qui per ſe uenire eam non putet in forum: iudicialibus autem & deliberatiuis perſæpe accedere. Quod autem Cicero in Topicis, an ſit, quid ſit, quale ſit, quæſtiones, ad cognitionẽ retulit: deinde qualitatẽ uoluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: utrunque diligentius fieri fortaſſe poterat. Primũ enim non ſatis eſt uerum, ſecũdum etiã repugnãs. Nam & moralis Philoſophus, an ſit uirtus quærere poteſt, & quid ſit quærit utique. Qualitas uerò ſi ad cognitionẽ pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita eſt? Quoniã ius & iniuria ad actionis partẽ nõ ad cognitionis partem reducũtur. Tametſi enim multa ſit, uariaq́; de

iure

iure & iniuria ambiguitas, ingentemq́ rerum cognitionem ſit horũ noticia complexa: nõ tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, ſed actionis. Contemplantur enim (ut inquit Ariſtoteles) etiam qui agunt, ſed alium in uſum. Non enim in id cõtemplantur, ut cõtemplẽtur: ſed ut pro eo quod contemplatione inſtituerũt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, deſcribet circulos radio, figuras, lineasq́ in puluere ducet, ſummas motuum & magnitudinũ cœleſtium numeris colliget, quæ ſunt actiones: non tamen ut agat, hæc facit: ſed ut ſcientiam eorum, quæ agendis iſtis ſcrutatur, acquirat. Finis potiſsimus eſt rerum omnium: utq́ omnibus agendi eſt exiſtendiq́ cauſa, ita plurima etiam ex ipſo accipiunt nomen. Multa uocantur bona, non quia ſunt, ſed quia bonis deſtinantur.

Scholia in caput II.

Sunt (inquit Ariſtoteles lib. 1. Inuentionum, cap. 12.) problematũ propoſitionũq; alia ἠθικὰ alia, φυσικὰ alia, λογικά: Et ad hunc modum, Plato in Gorgia omnem philoſophiam diſtribuit in ethicam, phyſicam & logicam. Artes omnes, aut ad cognitionẽ referuntur.) De hac artium diuiſione multa congeſſit Angelus Politianus in libello ſeu oratione ea, cui titulum fecit, πανεπιστημονικόν. Quas logicas Græci, nos rationales dicimus.) Sunt qui exiſtiment, has artes potius ſermocinales quam rationales dicendas eſſe. Certe uox Græca utranq; interpretationem permittit: cum λόγος non modò rationem, ſed & ſermonem ſeu orationem ſignificet. Atq; haud ſcio num Rodolphus etiã, non rationales, ſed orationales ſcriptum reliquerit: id q̃d ꝓpemodũ indicare uidẽtur, q̃ cõtinuo ſubiungit: Nos, inquit, rationales dicimus,

quæ

quæ ad formandam orationem pertinent. Laurentij Vallæ hac de re diſputatio huc ſpectat, quaſi logice dicta ſit rationalis ſcientia, quòd circa rationem, hoc eſt, argumẽtum ſeu medium argumentationis cuiuſq; uerſetur. Quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ probe aptari poteſt, ita reliquis duabus nequaquam. Id quod & Boethium ſenſiſſe apparet, qui in Porphyrium ſcribens, ita loquitur de ea parte philoſophiæ, quam rationalem uocamus, ut dialecticam ſolam, non etiam grammaticam & rhetoricam eo nomine intellexiſſe uideatur. Lõge aliter Macrobius, qui rationalem philoſophiæ partem appellat eam, quæ uerſatur circa res incorporeas, & ea, quæ ſola mente, non etiam ſenſu cognoſci poſſunt, ut eſt anima, Deus, & quas uocant intelligẽtias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad inſtitutum noſtrum, quibus in præſentia ſatis eſt grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, idcirco λογικὰς dictas eſſe à Græcis, quòd orationis ſermonisq; artificium doceant, quocunq; tandem nõie eas donent Latini. Vide Ciceronem de finibus lib. I. Altera (inquit) Philoſophiæ pars reſtat, quæ λογικὴ dicitur. De quibus, cum dialecticen finiremus, ſumus locuti,) Huius libri capite 2. Quemadmodum ratio uel mens cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa.) Facit enim Ariſtoteles 3. lib. de anima duplicem intellectum, ſpeculatiuum & practicum. Eos qui rhetori omne id, de quo bene dici poſſet ſubdidere.) Hoc Craſſus apud Ciceronẽ facit I. lib. de Oratore, & Fabius Quintilianus, oratoriarum Inſtitutionum lib. 2. Nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe.) Alludit ad carmen Horatianum, Quid feret hic tanto dignum promiſſor hiatu? Nam deliberatiuam breui quæſtione an expediat abſoluerunt.) Tradunt rhetores tria eſſe genera cauſarum, demõſtratiuam, deliberatiuum, iudiciale. Demonſtratiuum eſt, quo laudamus aut reprehendimus. Deliberatiuum, quod in ſuadendo ac diſſuadendo conſiſtit, Iudiciale, quo accuſatur quis aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Ariſtoteles illud modo quærẽdum putat, expediat nec ne id, quod in deliberationem uenit, Quintilianus tria, ſit ne utile, ſit ne honeſtum, & num fieri poſſit. Porro qui de ſola utilitate aiunt quærendum eſſe, ij ex ſententia Stoicorum, nihil utile eſſe dicunt, quin ſit idem honeſtum. Quod & Fabius attingit, & Cicero in Officijs probat. Et Ariſtoteles quidem.) Primo libro Rhetoricorum. Quod ut recte reprehendit Quintilianus.) Lib. 3. cap. 9. Ita recte uidetur apud Ciceronem ſentire Craſſus.) In libris de Oratore, quanq̃ aut memoria me fallit, aut hæc non tam Craſſi

apud

apud Ciceronem ſententia eſt, quam Antonij. Quod autem Cicero in Topicis.) Non in Topicis ſolùm, ſed in tertio etiã de Oratore habet hoc Cicero. Quo autem paratius ſit, totũ hũc locum plenius aſſequi, adſcribã hæc ipſa Ciceronis uerba, quæ ſuper hac re habet in Topicis: Quæſtionum autem quacunque de re ſint, duo, inquit, ſunt genera, unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis ſunt hæ, quarum finis eſt ſcientia. Vt ſi quæratur, à naturáne ius profectum ſit, an ab aliqua quaſi contractiõe hominum, & pactione. Actionis autem huiuſmodi exempla ſunt, ſit ne ſapientis ad Rempublicam accedere? Cognitionis quæſtiones tripartitæ ſunt, cum aut ſitne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur. Harum prima cõiectura, ſecunda definitiõe, tertia iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur. Contemplantur enim, ut inquit Ariſtoteles, etiam qui agunt, ſed alium in uſum.) Contemplantur, inquit, non ut in cõtemplatione cognitioneq; gradum ſiſtãt, ſed ut progrediantur ad actiones.

QVOMODO STATVS QVAEſtionis cuiuſq; inueniendus.
Caput XII.

QVando igitur omni diſſerẽti propoſita eſt quæſtio, non ij modò qui diſputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel certiorem, uel (quod diſcentibus perinde eſt) meliorẽ fidem facere conantur: ſed & hiſtoria, & poëma quoq; quæſtionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo geſtum ſit bellum Peloponeſiacum, nihil poteris rectius reſpondere, quàm quæ Thucydides ea de re cõſcripſit. Nec, quomodo pugnatum ſit cum Iugurtha, quàm quæ Saluſtius monumentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo Græcia ad Troiã bellauerit, & Aeneas uenerit in

Italiam, nemo melius quàm Homerus & Virgilius explicarit. Cum hæc ergo ita ſint, diligenter eſt nobis etiam atq; etiam intuendum, quæ ſit quæſtio, hoc eſt, quod ſit caput ſummaq; rerum omnium, ad quam dicenti ſint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouocomenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulũ ſuum, & plane exacteq; perſpiciat, quid ſcribẽdum ſumpſerit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm reſpicere quàm creberrime ad id, de quo ſis dicturus. Quod nedum in id prodeſt, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: ſed uti obſerues (quod pleriſq; difficilimum eſt) ut nec plura quàm opus eſt, nec pauciora, nec quæ nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo poteſt, qui nõ antè fixam exploratamq; quæſtionem habuerit, de qua ſibi ſit dicendum. Quod quo facilius fieri poſſit, quomodocunq; poterimus conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduerſarium habet, & inter duarum partium certamina conſiſtit: aut unius ſolum eſt partis. Duarum partium ſunt, ut contentiones uel ſcholaſticæ, uel ciuiles, quæ inter diſſidentes fiũt. Vnã ſolũ partem habet, quæ fit ad obſequentẽ auditorẽ: quales ſunt cohortationes, cõſolationes, laudationes, conciliationes, quæq; reliqua huius ſunt generis. Nõ quòd nequeat

queat & in his ambas diſſeri partes: neq; enim aliter quæſtio intelligi poſſet: ſed quia cum illis ſere negocium eſt, qui ultro uinci ſe cupiunt, & non modò nõ repugnant, ſed laxißimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur. In his ergo dictionibus, quæ poſitæ ſunt in contentione, expeditißimam rationem inueniendæ quæſtionis aduerſarius dabit. Quoniam ſemper petitur aliquid ab altero cui alter contradicit. Quamdiu enim conſentanea dicunt, certum eſt quæſtionem eſſe non poſſe: Vbi ceperint conſiſtere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæſtio erit. Sed hæc quæſit, in ſcholaſticis quidem dubium eſſe non poteſt. Quia expoſitum ſemper certumq; eſt, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæſtio quidem, hoc eſt, caput certaminis ſemper eſt apertum. Neq; enim deliberat quiſquam, qui non certam habeat deliberandi ſummam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc eſt, quid petat ab eo, uel quas expoſcat pœnas. Sed de ſtatu quæſtiõis perſæpe ambigitur, ut in iudicijs præſertim. Status autẽ quæſtionis id eſt, quo uel probato uel cõfutato, in hãc uel illã partẽ de quæſtione pronunciari oportet: ut Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatẽ Plancius: Plãcius negat. Quæſtio eſt, aſſecutus ne ſit Plancius ædilitatẽ ambitu. Hoc eſt

enim

enim de quo pronunciare iudices oportebit: Nō poteſt autem iſtud ex ſe probari. Dicit igitur Laterenſis. Dignitate enim à me uincebatur. Quod ſi det id Plancius, uidebimus an idcirco neceſſe ſit, ipſum ambitu ſuperiorem fuiſſe. Quod ſi eſt, hic erit ſtatus. Hinc enim tota pendebit quæſtio, fuerit'ne dignitate Laterenſis ſuperior. Sin uerò poterit Plancius cedere dignitati Laterenſis, & cauſam tamen tenere, non erit hic ſtatus: ut dicat non utiq; ſi Laterenſis dignitate ſuperauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitiōe. Non ſolùm enim populus alterum horū ſequitur, ſed ſtudio diligentiáq; candidatorum, ſed amicorū precibus, ſed officiorum commendatione, permouetur. Ergo iam ab eo ſtatu, quem Laterenſis fecit, detorta eſt à Cicerone quæſtio: & huc delata, an ſoleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius iſtis ſuperior: hicq; fit ſtatus huius quæſtionis. Sic etiam aduerſarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de ſicarijs. Milo negat. Quæſtio an teneatur. Probat aduerſarius: occidit enim Clodium. Quod ſi Milo negat, hic erit ſtatus quæſtionis, an occiderit: ſin fatetur, oſtendat oportet, non teneri ea lege, quiſquis aliquem occiderit, ut inſidiatorem, aut latronem. Id ergo quoniā grauius ab aduerſarijs preſſum erat, Cicero diſputādum etiam ſibi credidit: deinde Clodium

dium inſidiatũ fuiſſe, qui præcipuus eius quæſtionis ſit ſtatus: ſitq́ adeo perfectus ſyllogiſmus. Quiſquis inſidiatus eſt, iure occiditur: Clodius inſidiatus eſt, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæſtiones eodem peragi iudicio, ut in Cluentij cauſa, quæſtiones iudicij corrupti, & ueneficij: ita contingit unius quæſtionis plures eſſe ſtatus. Vt in eadem iudicij corrupti cauſa, nec id iudicium à Cluentio corruptum eſſe, nec ſi eſſet, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, quæſtio, utrum in legem repetundarũ admiſerit Verres: ſtatus ſunt tot, quot ſunt crimina: quodlibet enim per ſe defendendum eſt, quemadmodum & probandum. Et diuerſa eſt interim defendendi ratio: cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarum non uenire: aliud recte factum docetur. Status ergo eſt (ut diximus) id, quo dato, neceſſe eſt de cauſa in hanc uel illam partem decerni. Quæ ſi plura erunt, quorum unum probando alteri non adhibetur, poßitq́ quodlibet firmamentum eſſe quæſtionis, plures erunt & ſtatus.

Scholia in caput 12.

Quomodo ſit geſtum bellum Peloponeſiacum.) Peloponeſus παρὰ τὸ πέλοπ(ος) καὶ νῆσος nomen habet, ut ſi dicas, inſula Pelopis. Eſt aũt peninſula inter mare Aegeum & Ionium, toto terrarum orbe celeberrima: ubi nobiliſſima quondam urbs fuit Corinthus. Quæ initium dedit bello illi, quod

grauiſſimum aduerſus Lacedæmonios qui in eadem ſunt peninſula ac Siculos geſſere Athenienſes. Quod bellum accuratiſſime octo libris deſcripſit Thucydides. Quomodo pugnatum ſit cùm Iugurtha.) De hoc nihil attinet dicere, quando in omnium manibus ſunt, quæ de ea re ſcripſit Saluſtius.

Nec enim abs re credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouocomenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulum ſuum.) Extat inter epiſtolas Plinij libro quinto, epiſtola multò pulcherrima ad Apollinarem. In ea poſteaquam copioſiſſime deſcripſiſſet uillam ſuam in Tuſcis, deinde propè calcem epiſtolæ hæc adiecit: Vitaſſem, inquit, iamdudum, ne uiderer argutior: niſi potuiſſem omnes angulos tecum epiſtola circuire. Neque enim uerebar, ne laborioſum eſſet legenti tibi, quod uiſenti non fuiſſet: præſertim cum interquieſcere, ſi liberet, depoſitaq; epiſtola, quaſi reſidere ſæpius poſſes. Præterea indulſi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipſe inchoaui, aut inchoata percolui. In ſumma, cur enim non aperiam tibi uel iudicium meum uel errorem? Primum ego officium ſcriptoris exiſtimo, ut titulum ſuum legat: & identidem interroget ſe quid cœperit ſcribere, ſciatq;, ſi materiæ immoratur, non eſſe longum: longiſſimum, ſi aliquid accerſit atq; attrahit. Et quæ ſequuntur. Et M. Antonius itidem putauit.) Intellige M. illum Antonium Oratorem, auum eius Antonij, qui poſt dictus fuit Triumuir. Is porro Antonius apud Ciceronem de Oratore, utiliſſimum fore cenſet, ſi ſubinde mentem reijciamus ad id, de quo dicturi ſumus. Ita eñ futurũ eſſe, ut & cauſæ ſatisfaciamus: & nihil quod uel obſit illi, uel certe non proſit, afferamus. Sed laxiſſimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur.) Ductum ab equis facile ſeſſori parentibus. Quanquam alluſiſſe uideri poteſt, & ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Status quæſtionis id eſt.) Multa de ſtatu Fabius libro tertio. Cicero in Rhetoricis conſtitutionem uocat, Græci ϛάσιν.

Vt Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatem Plancius.) Exemplum ſumptum ex oratione, quam pro Plancio habuit Cicero. Ambitus (ut quidem hic loquimur) eſt illicita honorum ſeu magiſtratuum adeptio: uidelicet cum quis largitione, aut alijs quibuſuis modis illicitis, magiſtratum adeptus eſt: aduerſus hunc, legem tulerat C. Calphurnius Piſo, quæ primum Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege præter alias pœnas, pecuniaria quoq; (ut Pediani uerbis utar) pœna erat adiecta. Dignitate enim à me uincebatur.) Laterenſis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi poteſt, fuit eiuſmodi; Dignitate

à me

à me in petenda ædilitate Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc bifariam refellere reus poteſt. Primum ut neget ſe dignitate inferiorem fuiſſe. Deinde, ut illo dato, neget tamen inde ſequi, ſe ambitu aſſecutum eſſe ædilitatem. Quod ſi priore defenſione utatur, ſtatus controuerſiæ erit, fueritne Plancius dignitate inferior: ſin autem illo altero, tum ſtatus hic erit, ſit ne hoc neceſſarium, ut qui dignitate in magiſtratu petendo uincatur, is eũ non niſi ambitu obtineat: id quod ita non eſſe, copioſiſſimè Cicero docet. Milo tenetur lege Cornelia de ſicarijs.) Lex Cornelia de ſicarijs erat, gladio ultore in perſequendũ eſſe, quiſquis hominis occidendi cauſa cum telo inambularet. Etiamſi me non latet, hac præterea lege teneri & alios quoſdam, ut uidere eſt apud iureconſultos, Pandectarũ libro duodequinquageſimo, ad legem Corneliam de ſicarijs, de qua dicemus & lib. 3. Occidit enim Clodium.) Monui ſuperius, tres à Rhetoribus enumerari cauſarum ſtatus, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis. Ergo ſi neget Milo Clodium à ſe occiſum eſſe, ſtatus erit coniecturalis, num occiderit: ſin uerò fateatur quidem occiſum eſſe, cæterùm id iure ſe feciſſe contendat, ac proinde non teneri lege Cornelia de ſicarijs, ſtatus qualitatis erit, nempe iuréne an iniuria occiſus ſit Clodius: &, ecquis ita occidi poſſit ut is qui cædem fecit, lege ea non teneatur. Vt in Cluentij cauſa quæſtiones iudicij corrupti & ueneficij.) Duo enim tum primis obiecta erant Cluentio, alterum, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupiſſet pecunia: alterum, quod C. Vibium Capacem, & ipſum etiã Oppianicum iam exulem ueneno ſuſtuliſſet. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De cauſa Verris dicemus lib. 3. ca. 12. Quod attinet ad legem repetũdarum, eam tulit Manlius Acilius Glabrio, adeò ſeueram, ut ne comperendinari quidem ſineret reum. Poſtulabantur ea lege maximè ij, qui magiſtratum gerentes, à prouincialibus pecunias, ſigna, tabulas, nauigia, precioſa uaſa aut ueſtes, aliaq; eiuſmodi ſeu ui, ſeu dolo, per iniuriam abſtuliſſent. Marcellus iureconſultus: Lex Iulia, inquit, repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, miniſterio uel publico acceperit, uel cum ex cohorte, cuius eorum eſt, ff. ad legem Iuliam repetund. l. lex Iulia. Porrò ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam eſſe à Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconſultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, ut leges eædem innouari apud eos ſolerent nonnunq̃, atq; ita nomen quoq; accipere illius, à quo ſecundo aut tertio latæ eſſent. Cuius

ret & Macrobius meminit lib. Saturnaliorū 3. cap. 17. Comperendinari autem (quando in eius etiam uerbi mentionem incidimus) Aſconius Pædianus ſic explicat: Comperendinatio uerò, inquit, utriuſq; partis recitatio eſt. Alij ſic annotant: Comperendinatio eſt ſecunda actio. Item comperendinatio eſt ab utriſq; litigatoribus inuicem ſibi denunciatio, in perendinum diem. Hactenus ille.

IN QVAVIS RE QVO PACTO *ſumma quæſtionis conſtituenda.*

Caput XIII.

AT in negocijs illis, quæ unius tantum ſunt partis, nonnunquam plus aliquanto curæ habet inuenire, quæſtionem. Idcirco *quatenus poſſumus, iuuemus & hac in parte quærentis curā.* Mi*hi quidem uidetur quæſtio omnis, in huiuſmodi cauſis trium iſtarū rerum conſideratione inueniri expeditiſsimè poſſe, perſonarū, rei, & (ut ita dicam) conatus.* Per*ſonas dico nunc eas, inter quas agitur, ut ſint beneuolæ aut infenſæ, alienæ aut coniunctæ, pares aut dignitate diſcretæ, quæq; aliæ maxime in congreſſu hominum perſpici ſolent.* Q*ui perferunt autem mandata, perſonam ſemper ſuſtinent mandantis.* Res *conſideranda eſt quæ euenit, aut futura eſt, cuius cauſa dicere ſtatuimus.* Vt *in cōſolatione, uel propinq, uel amici, uel opes amiſſæ.* In *gratulatione, honores accepti.* In *gratiarum actione, beneficium collatum.* Conatus *deinde eſt id, quo ob hanc rem uelimus dicendo conficere.*

Vt

Vt in conſolatione, uidemus hūc deſideratæ rei iactura dolere: hæc quidem res eſt. Perſonæ deinde ſunt, hic nobis, nos huic amici; quo fit, ut offendamur eius dolore. Conatus ergo ſequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq́; dicendo conſequi laboramus. Ergo ſi conatum atq; rem coniungas, queſtionem habebis. Ea eſt, ſit ne huic dolendum huius rei amiſſæ cauſa. In gratulatione perſonas primū neceſſe eſt beneuoias eſſe. Res uerò erit, ut aliquid eius cui gratulamur, commodis aut dignitati acceſſerit. Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, ut oſtendamus nos lætari. Quæſtio ergo erit, an illius præſenti cōmodo lætemur. In gratiarum actione, perſonæ ſunt itidem amicæ. Res eſt meritū uel munus ab eo, cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, ut grato ob id animo doceatur eſſe qui accepit. Quæſtio erit, ſit'ne hic illi huius meriti cauſa gratus. Agendarum autem gratiarū, cum multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq́; uidetur eſſe apud Auſonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob conſulatum agit gratias. Sunt autem diligenter expendendæ perſonæ, ad quas habetur oratio. Vt enim quandoq; certæ ſunt & ſingulares, ſicut in his exemplis quæ propoſuimus: ita nōnunquam, uel qui dicit, multorum ſuſtinet perſonam; ut qui

populi nomine cum principe uel magiſtratu agit, uel cum multis unus agit, ut Cicero, qui ſenatui, qui P. Rom, gratias agit de reditu ſuo. Ariſtides, qui Rhodo terræmotu ſubuerſa, ciues conſolatur. Qui diligenter enim perſonam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt uerba, perſpexerit, ſiue ſingulæ ſint hæ, ſiue plures: deinde rem cum perſona contulerit, & uiderit quid ea perſonæ interſit, uel qua parte contingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Vt qui in nuptijs dicit (humilibus enim oportet utamur exemplis (quoniam huiuſmodi rebus, quæ ad morem magis quàm ad uſum ſpectant, eò facilius erratur, quò habentur negligentius. Neceſsitas perſpicax eſt, neq; (quod dici ſolet) docenda eſt fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptijs? nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione proſequi uelit: quia ſunt eiis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationem flectetur oratio, eritq; quæſtio, an ſint iſtis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circunſtantium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabiturq; oſtendere gaudendum eis eſſe, & fiet quæſtio, ſit ne tam felici nubentium matrimonio gaudendum. Vnde eſt in promptu uidere, quomodo in eadem re, eodem in loco muta-

tis perſonis, mutari oportebit etiam quæſtionem. In funebri laudatione, pleroſq; uideas orationem ad conſolationem conferre: quæ primùm oratio ſola cum propinquis haberi poteſt: contra uidetur laudatio magis ad alienos, qui adſunt funeri, pertinere. Deinde intempeſtiuum uidetur, tam recentem dolorem & in ipſo (ut dicitur) ictu uelle conſolando mulcere. Aut enim fruſtra tentabimus ibi ſiccare lachrymas: aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione nõ eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus eſt, mors eſt præſtantis uiri, ex qua ad præſentem hoĩm numerum honor tantum funeris pertinet) oſtendendum id eſſe, meritò tam laudato uiro hunc honorem haberi. Fit tamen ut in fine ad conſolationem aliquã reſpectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cũ eos qui primi in eo bello ceciderãt laudaret, in fine conſolationem ſubijcit. Quod quidem à grauitate perſonæ Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris ĩmpetus deferbuerat, haud erat alienũ. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur, ad exemplum pertineret audientium, quæſtionem à laude ad hortationem deflexit. Itaq; omnis uis ingeniumq; dicentis eò tendit, ut oſtendat tam fortes uiros, qui tã conſtanter pro tam inſigni patria ceciderunt, uiuis eſſe ſectandos. Sed de his ſatis. Nec enim oĩa exẽpla

complecti in animo eſt, nec poſſem. Sufficiet hoc pacto quærere uolentibus aperuiſſe uiam.

Scholia in caput 15.

Apud Auſonium.) Extat hodieq́ ea oratio, aut ſi epiſtolam dicere mauis, qua is gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato ſibi conſulatu. Vt Cicero, qui S. P. Q. R. gratias de reditu ſuo agit.) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extant orationes, quarum altera Senatui, altera Quiritibus gratias agit, quod ſe ab exilio reuocaſſent. Ariſtides, qui Rhodo terræmotu ſubuerſa ciues conſolatur.) Hunc Ariſtidem rhetorem ac ſophiſtam fuiſſe tradunt Adrianopolitanum, uſumq́ eſſe præceptoribus, primùm Polemone illo Laodicenſi Smirnæ, deinde Athenis Herode: qui & ipſi unà cum hoc dicendi arte clari fuerũt, circa tempora imperatorum M. Antonij & Commodi. Multa dicitur ſcripſiſſe Ariſtides, ſed quorum mihi nihil ad huc uidere contigit, præter duas orationes, quarũ alteri παναθηναϊκὸς nomen eſt, alteri ῥώμης ἐγκώμιον. Qua aũt ratione conſulatus eſt Rhodios, eam non modò ipſe non uidi, ſed ne apud alios quidem quicquam de ea legiſſe memini. Neceſſitas perſpicax eſt.) Quos enim premit neceſſitas, diligentes perſpicacesq́ eſſe ſolent parandis ijs, quibus neceſſitati atq́ indigentiæ ſuæ ſuccurrant. Vnde illud Vergilij:

Tum uariæ uenere artes, labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

Et apud Perſium:

Quis expediuit pſittaco ſuum χαῖρε?
Coruos quis olim concauum ſalutare,
Picasq́ docuĩt noſtra uerba conari?
Magiſter artis ingenijq́ largitor
Venter, negatas artifex ſequi uoces.

Nec docenda eſt fames.) Nemo inquit docendus eſt quando eſuriat: ſiquidem fames ipſa ſeſe in occulto eſſe non ſinit, unde & hodie in prouerbio eſt: Acutiſſimum gladium eſſe famem, Et Græcus ſenarius:

λιμὸς γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἕτοιμος.

Et in ipſo, ut dicitur, ictu.) Statim poſtquam acceptus eſt dolor. Ductum à ſaucijs ſeu uulneratis. Aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione non eget.) Simulat enim dolorem, cum re uera non doleat, quod qui faciũt, ad tumu-

lum

ſum nouercæ fiere dicuntur. Apud Thucydidem Pericles.) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponeſiaci lib. 2. Porrò hic eſt Pericles ille Athenienſis, de cuius eloquentia tam multa paſſim apud autores leguntur: qui fulgere, tonare, ac permiſcere Græciam dictus eſt.

QVOMODO VNA QVAEſtio in multas deducitur quæſtiones. Caput XIIII.

Qvemadmodum autem (ſicuti modò oſtendimus) quæſtio quandoq; latet, & ratione quadam eruenda eſt: ſic alius eſt labor, propoſitam iam quæſtionem in multas quæſtiones (quas intra ſe pleruncq; complectitur) diducere. Perſæpe enim quæſtio quæ in ſpeciem ſimplex eſt, ui atq; effectu in multas dilabitur quæſtiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæſtio in plures quæſtiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ poſita ſunt in quæſtione: uel ex eis, quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum ſumamus exemplum) an Cato recte tradiderit Martiam Hortenſio. Quæſtio eſt, ex tribus quæſtionum generibus illis, quæ prima poſuimus, ſecundi generis, id eſt, an hoc ſit illud. Præcedat ergo oportet, an eſt quæſtio, quam per omnia uerba propoſitæ quæſtionis ducere poſſumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortenſius, an fuerit Martia, an ſit etiam rectum. Nanq; non defuerunt philoſophi, qui nihil neq; re-

quæ ad formandam orationem pertinent. Laurentij Vallæ hac de re diſputatio huc ſpectat, quaſi logice dicta ſit rationalis ſcientia, quòd circa rationem, hoc eſt, argumẽtum ſeu medium argumentationis cuiuſq; uerſetur. Quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ probe aptari poteſt, ita reliquis duabus nequaquam. Id quod & Boethium ſenſiſſe apparet, qui in Porphyrium ſcribens, ita loquitur de ea parte philoſophiæ, quam rationalem uocamus, ut dialecticam ſolam, non etiam grammaticam & rhetoricam eo nomine intellexiſſe uideatur. Lõge aliter Macrobius, qui rationalem philoſophiæ partem appellat eam, quæ uerſatur circa res incorporeas, & ea, quæ ſola mente, non etiam ſenſu cognoſci poſſunt, ut eſt anima, Deus, & quas uocant intelligẽtias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad inſtitutum noſtrum, quibus in præſentia ſatis eſt grammaticam, dialecticam, & rhethoricam, idcirco λογικὰς dictas eſſe à Græcis, quòd oratiõis ſermonisq; artificium doceant, quocunq; tandem noĩe eas donent Latini. Vide Ciceronem de finibus lib. 1. Altera (inquit) Philoſophiæ pars reſtat, quæ λογικὴ dicitur. De quibus, cum dialecticen finiremus, ſumus locuti,) Huius libri capite 2. Quemadmodum ratio uel mens cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa.) Facit enim Ariſtoteles 3. lib. de anima duplicem intellectum, ſpeculatiuum & practicum. Eos qui rhetori omne id, de quo bene dici poſſet ſubdidere.) Hoc Craſſus apud Ciceronẽ facit 1. lib. de Oratore, & Fabius Quintilianus, oratoriarum Inſtitutionum lib. 2. Nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe.) Alludit ad carmen Horatianum, Quid feret hic tanto dignum promiſſor hiatu? Nam deliberatiuam breui quæſtione an expediat abſoluerunt.) Tradunt rhetores tria eſſe genera cauſarum, demõſtratiuam, deliberatiuum, iudiciale. Demonſtratiuum eſt, quo laudamus aut reprehendimus. Deliberatiuum, quod in ſuadendo ac diſſuadendo conſiſtit, Iudiciale, quo accuſatur quis aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Ariſtoteles illud modo quærẽdum putat, expediat nec ne id, quod in deliberationem uenit, Quintilianus tria, ſit ne utile, ſit ne honeſtum, & num fieri poſſit. Porro qui de ſola utilitate aiunt quærendum eſſe, ij ex ſententia Stoicorum, nihil utile eſſe dicunt, quin ſit idem honeſtum. Quod & Fabius attingit, & Cicero in Officijs probat. Et Ariſtoteles quidem.) Primo libro Rhetoricorum. Quod ut recte reprehendit Quintilianus.) Lib. 3. cap. 9. Ita recte uidetur apud Ciceronem ſentire Craſſus.) In libris de Oratore. Quanq̃ aut memoria me fallit, aut hæc non tam Craſſi

apud

apud Ciceronem ſentẽtia eſt, quam Antonij. Quod autem Cicero in Topicis.) Non in Topicis ſolùm, ſed in tertio etiã de Oratore habet hoc Cicero. Quo autem paratius ſit, totũ hũc locum plenius aſſequi, adſcribã hæc ipſa Ciceronis uerba, quæ ſuper hac re habet in Topicis: Quæſtionum autem quæcunque de re ſint, duo, inquit, ſunt genera, unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis ſunt hæ, quarum finis eſt ſcientia. Vt ſi quæratur, à naturáne ius profectum ſit, an ab aliqua quaſi contractiõe hominum, & pactione. Actionis autem huiuſmodi exempla ſunt, ſit ne ſapientis ad Rempublicam accedere? Cognitionis quæſtiones tripartitæ ſunt, cum aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur. Harum prima cõiectura, ſecunda definitiõe, tertia iuris & iniuriæ diſtinctiõne explicatur. Contemplantur enim, ut inquit Ariſtoteles, etiam qui agunt, ſed alium in uſum.) Contemplantur, inquit, non ut in cõtemplatione cognitioneq́; gradum ſiſtãt, ſed ut progrediantur ad actiones.

QVOMODO STATVS QVAEſtionis cuiusq́; inueniendus.

Caput XII.

QVando igitur omni differẽti propoſita eſt quæſtio, non eis modò qui diſputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel certiorem, uel (quod diſcentibus perinde eſt) meliorẽ fidem facere conantur: ſed & hiſtoria, & poëma quoq; quæſtionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo geſtum ſit bellum Peloponeſiacum, nihil poteris rectius reſpondere, quàm quæ Thucydides ea de re cõſcripſit. Nec, quomodo pugnatum ſit cum Iugurtha, quàm quæ Saluſtius monumentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo Græcia ad Troiã bellauerit, & Aeneas uenerit in Ita-

Italiam, nemo melius quàm Homerus & Virgilius explicarit. Cum hæc ergo ita ſint, diligenter eſt nobis etiam atq; etiam intuendum, quæ ſit quæſtio, hoc eſt, quod ſit caput ſummaq; rerum omnium, ad quam dicenti ſint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouocomenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulũ ſuum, & plane exacteq; perſpiciat, quid ſcribẽdum ſumpſerit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm reſpicere quàm creberrime ad id, de quo ſis dicturus. Quod nedum in id prodeſt, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: ſed uti obſerues (quod pleriſq; difficilimum eſt) ut nec plura quàm opus eſt, nec pauciora, nec quæ nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo poteſt, qui nõ antè fixam exploratamq; quæſtionem habuerit, de qua ſibi ſit dicendum. Quod quo facilius fieri poſſit, quomodocunq; poterimus conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduerſarium habet, & inter duarum partium certamina conſiſtit: aut unius ſolum eſt partis. Duarum partium ſunt, ut contentiones uel ſcholaſticæ, uel ciuiles, quæ inter diſſidentes fiũt. Vnã ſolũ partem habet, quæ fit ad obſequentẽ auditorẽ: quales ſunt cohortationes, cõſolationes, laudationes, conciliationes, quæq; reliqua huius ſunt generis. Nõ quòd nequeat

queat & in his ambas diſſeri partes: neq; enim aliter quæſtio intelligi poſſet: ſed quia cum illis ferè negocium eſt, qui ultro uinci ſe cupiunt, & non modò nõ repugnant, ſed laxiſſimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur. In his ergo dictionibus, quæ poſitæ ſunt in contentione, expeditiſſimam rationem inueniendæ quæſtionis aduerſarius dabit. Quoniam ſemper petitur aliquid ab altero cui alter contradicit. Quamdiu enim conſentanea dicunt, certum eſt quæſtionem eſſe non poſſe: Vbi ceperint conſiſtere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæſtio erit. Sed hæc quæſit, in ſcholaſticis quidem dubium eſſe non poteſt. Quia expoſitum ſemper certumq; eſt, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæſtio quidem, hoc eſt, caput certaminis ſemper eſt apertum. Neq; enim deliberat quiſquam, qui non certam habeat deliberandi ſummam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc eſt, quid petat ab eo, uel quas expoſcat pœnas. Sed de ſtatu quæſtiõis perſæpe ambigitur, ut in iudicijs præſertim. Status autẽ quæſtionis id eſt, quo uel probato uel cõfutato, in hãc uel illã partẽ de quæſtione pronunciari oportet: ut Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatẽ Plancius: Plãcius negat. Quæſtio eſt, aſſecutus ne ſit Plancius ædilitatẽ ambitu. Hoc eſt

enim

enim de quo pronunciare iudices oportebit: Nō poteſt autem iſtud ex ſe probari. Dicit igitur Laterenſis: Dignitate enim à me uincebatur. Quod ſi det id Plancius, uidebimus an idcirco neceſſe ſit, ipſum ambitu ſuperiorem fuiſſe. Quod ſi eſt, hic erit ſtatus. Hinc enim tota pendebit quæſtio, fuerit'ne dignitate Laterenſis ſuperior. Sin uerò poterit Plancius cedere dignitati Laterenſis, & cauſam tamen tenere, non erit hic ſtatus: ut dicat non utiq; ſi Laterenſis dignitate ſuperauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitiōe. Non ſolùm enim populus alterum horū ſequitur, ſed ſtudio diligentiaq; candidatorum, ſed amicorū precibus, ſed officiorum commendatione, permouetur. Ergo iam ab eo ſtatu, quem Laterenſis fecit, detorta eſt à Cicerone quæſtio: & huc delata, an ſoleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius iſtis ſuperior: hicq; fit ſtatus huius quæſtionis. Sic etiam aduerſarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de ſicarijs. Milo negat. Quæſtio an teneatur. Probat aduerſarius: occidit enim Clodium. Quod ſi Milo negat, hic erit ſtatus quæſtionis, an occiderit: ſin fatetur, oſtendat oportet, non teneri ea lege, quiſquis aliquem occiderit, ut inſidiatorem, aut latronem. Id ergo quoniā grauius ab aduerſarijs preſſum erat, Cicero diſputādum etiam ſibi credidit: deinde Clo-

dium

dium inſidiatũ fuiſſe, qui præcipuus eius quæſtionis ſit ſtatus: ſitq; adeo perfectus ſyllogiſmus. Quiſquis inſidiatus eſt, iure occiditur: Clodius inſidiatus eſt, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæſtiones eodem peragi iudicio, ut in Cluentij cauſa, quæſtiones iudicij corrupti, & ueneficij: ita contingit unius quæſtionis plures eſſe ſtatus. Vt in eadem iudicij corrupti cauſa, nec id iudicium à Cluentio corruptum eſſe, nec ſi eſſet, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, quæſtio, utrum in legem repetundarũ admiſerit Verres: ſtatus ſunt tot, quot ſunt crimina: quodlibet enim per ſe defendendum eſt, quemadmodum & probandum. Et diuerſa eſt interim defendendi ratio: cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarum non uenire: aliud recte factum docetur. Status ergo eſt (ut diximus) id, quo dato, neceſſe eſt de cauſa in hanc uel illam partem decerni. Quæ ſi plura erunt, quorum unum probando alteri non adhibetur, poſsitq; quodlibet firmamentum eſſe quæſtionis, plures erunt & ſtatus.

Scholia in caput 12.

Quomodo ſit geſtum bellum Peloponeſiacum.) Peloponeſus παρὰ τὸ πέλοπος καὶ νῆσος nomen habet, ut ſi dicas, inſula Pelopis. Eſt aũt peninſula inter mare Aegeum & Ionium, toto terrarum orbe celeberrima: ubi nobiliſſima quondam urbs fuit Corinthus, Quæ initium dedit bello illi, quod

 grauiſſi-

grauiſſimum aduerſus Lacedæmonios qui in eadem ſunt pe-
ninſula ac Siculos geſſere Athenienſes. Quod bellum accura-
tiſſime octo libris deſcripſit Thucydides. Quomodo pu-
gnatum ſit cum Iugurtha.) De hoc nihil attinet dicere, quan-
do in omnium manibus ſunt, quæ de ea re ſcripſit Saluſtius.

Nec enim abs re credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouo-
comenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulum ſuum.) Extat
inter epiſtolas Plinij libro quinto, epiſtola multò pulcherri-
ma ad Apollinarem. In ea poſteaquam copioſiſſime deſcri-
pſiſſet uillam ſuam in Tuſcis, deinde propè calcem epiſtolæ
hæc adiecit: Vitaſſem, inquit, iamdudum, ne uiderer arguti-
or: niſi potuiſſem omnes angulos tecum epiſtola circuire. Ne-
que enim uerebar, ne laborioſum eſſet legenti tibi, quod ui-
ſenti non fuiſſet: præſertim cum interquieſcere, ſi liberet, de-
poſitaque epiſtola, quaſi reſidere ſæpius poſſes. Præterea in-
dulſi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipſe in-
choaui, aut inchoata percolui. In ſumma, cur enim non ape-
riam tibi uel iudicium meum uel errorem? Primum ego offi-
cium ſcriptoris exiſtimo, ut titulum ſuum legat: & identidem
interroget ſe quid cœperit ſcribere, ſciatque, ſi materiæ im-
moratur, non eſſe longum: longiſſimum, ſi aliquid accerſit
atque attrahit. Et quæ ſequuntur. Et M. Antonius itidem pu-
tauit.) Intellige M. illum Antonium Oratorem, auum eius
Antonij, qui poſt dictus fuit Triumuir. Is porro Antonius a-
pud Ciceronem de Oratore, utiliſſimum fore cenſet, ſi ſub-
inde mentem reijciamus ad id, de quo dicturi ſumus. Ita enim
futurũ eſſe, ut & cauſæ ſatisfacimaus: & nihil quod uel ob-
ſit illi, uel certe non proſit, afferamus. Sed laxiſſimas etiam
(quod dici ſolet) habenas ſequuntur.) Ductum ab equis fa-
cile ſeſſori parentibus. Quanquam alluſiſſe uideri poteſt, &
ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Sta-
tus quæſtionis id eſt.) Multa de ſtatu Fabius libro tertio. Ci-
cero in Rhetoricis conſtitutionem uocat, Græci στάσιν.

Vt Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatem Planci-
us.) Exemplum ſumptum ex oratione, quam pro Plancio ha-
buit Cicero. Ambitus (ut quidem hic loquimur) eſt illicita
honorum ſeu magiſtratuum adeptio: uidelicet cum quis lar-
gitione, aut alijs quibuſuis modis illicitis, magiſtratum ade-
ptus eſt: aduerſus hunc, legem tulerat C. Calphurnius Piſo,
quæ primum Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambi-
tu. In ea lege præter alias pœnas, pecuniaria quoque (ut Pe-
diani uerbis utar) pœna erat adiecta. Dignitate enim à me
uincebatur.) Laterenſis argumentatio, id quod ex Cicero-
nis oratione facile intelligi poteſt, fuit eiuſmodi; Dignitate
à me

ſi me in petenda ædilitate Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc bifariam refellere reus poteſt. Primum ut neget ſe dignitate inferiorem fuiſſe. Deinde, ut illo dato, neget tamen inde ſequi, ſe ambitu aſſecutum eſſe ædilitatem. Quod ſi priore defenſione utatur, ſtatus controuerſiæ erit, fueritne Plancius dignitate inferior: ſin autem illo altero, tum ſtatus hic erit, ſit ne hoc neceſſarium, ut qui dignitate in magiſtratu petendo uincatur, is eũ non niſi ambitu obtineat: id quod ita non eſſe, copioſiſſimè Cicero docet. Milo tenetur lege Cornelia de ſicarijs.) Lex Cornelia de ſicarijs erat, gladio ultore in perſequendũ eſſe, quiſquis hominis occidendi cauſa cum telo inambularet. Etiamſi me non latet, hac præterea lege teneri & alios quoſdam, ut uidere eſt apud iureconſultos, Pandectarũ libro duodequinquageſimo, ad legem Corneliam de ſicarijs, de qua dicemus & lib. 3. Occidit enim Clodium.) Monui ſuperius, tres à Rhetoribus enumerari cauſarum ſtatus, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis. Ergo ſi neget Milo Clodium à ſe occiſum eſſe, ſtatus erit coniecturalis, num occiderit: ſin uerò fateatur quidem occiſum eſſe, cæterùm id iure ſe feciſſe contendat, ac proinde non teneri lege Cornelia de ſicarijs, ſtatus qualitatis erit, nempe iurène an iniuria occiſus ſit Clodius: &, ecquis ita occidi poſſit ut is qui cædem fecit, lege ea non teneatur. Vt in Cluentij cauſa quæſtiones iudicij corrupti & ueneficij.) Duo enim cum primis obiecta erant Cluentio, alterum, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupiſſet pecunia: alterum, quod C. Vibium Capacem, & ipſum etiã Oppianicum iam exulem ueneno ſuſtuliſſet. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De cauſa Verris dicemus lib. 3. ca. 12. Quod attinet ad legem repetũdarum, eam tulit Manlius Acilius Glabrio; adeò ſeueram, ut ne comperendinari quidem ſineret reum. Poſtulabantur ea lege maximè ij, qui magiſtratum gerentes, à prouincialibus pecunias, ſigna, tabulas, nauigia, precioſa uaſa aut ueſtes, aliaq́; eiuſmodi ſeu ui, ſeu dolo, per iniuriam abſtuliſſent. Marcellus iureconſultus: Lex Iulia, inquit, repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, miniſterio uel publico acceperit, uel cum ex cohorte, cuius eorum eſt, ff. ad legem Iuliam repetund. l. lex Iulia. Porrò ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam eſſe à Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconſultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, ut leges eædem innouari apud eos ſolerent nonnunquã, atq; ita nomen quoq; accipere illius, à quo ſecundo aut tertio latæ eſſent. Cuius

ret & Macrobius meminit lib. Saturnaliorũ 3. cap. 17. Comperendinari autem (quando in eius etiam uerbi mentionem incidimus) Aſconius Pædianus ſic explicat: Comperendinatio uerò, inquit, utriuſq; partis recitatio eſt. Alij ſic annotant: Comperendinatio eſt ſecunda actio. Item comperendinatio eſt ab utriſq; litigatoribus inuicem ſibi denunciatio, in perendinum diem. Hactenus ille.

IN QVAVIS RE QVO PACTO *ſumma quæſtionis conſtituenda.*

Caput XIII.

AT *in negocijs illis, quæ unius tantum ſunt partis, nonnunquam plus aliquanto curæ habet inuenire, quæſtionem.* Idcirco *quatenus poſſumus, iuuemus & hac in parte quærentis curã.* Mi*hi quidem uidetur quæſtio omnis, in huiuſmodi cauſis trium iſtarũ rerum conſideratione inueniri expeditiſsimè poſſe, perſonarũ, rei, & (ut ita dicam) conatus.* Per*ſonas dico nunc eas, inter quas agitur, ut ſint beneuolæ aut infenſæ, alienæ aut coniunctæ, pares aut dignitate diſcretæ, quæq; aliæ maxime in congreſſu hominum perſpici ſolent.* Q*ui perferunt autem mandata, perſonam ſemper ſuſtinent mandantis.* Res *conſideranda eſt quæ euenit, aut futura eſt, cuius cauſa dicere ſtatuimus.* Vt *in cõſolatione, uel propinq, uel amici, uel opes amiſſæ.* In *gratulatione, honores accepti.* In *gratiarum actione, beneficium collatum.* Conatus *deinde eſt id, quo ob hanc rem uelimus dicendo conficere.*

Vt

Vt in conſolatione, uidemus hūc deſideratæ rei iactura dolere: hæc quidem res eſt. Perſonæ *deinde ſunt, hic nobis, nos huic amici; quo fit, ut offendamur eius dolore.* Conatus *ergo ſequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq́; dicendo conſequi laboramus.* Ergo *ſi conatum atq; rem coniungas, queſtionem habebis.* Ea *eſt, ſit ne huic dolendum huius rei amiſſæ cauſa.* In *gratulatione perſonas primū neceſſe eſt beneuoias eſſe.* Res *uerò erit, ut aliquid eius cui gratulamur, commodis aut dignitati acceſſerit.* Conatus *autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, ut oſtendamus nos lætari.* Quæſtio *ergo erit, an illius præſenti cōmodo lætemur.* In *gratiarum actione, perſonæ ſunt itidem amicæ.* Res *eſt meritū uel munus ab eo, cui aguntur gratiæ tributum.* Conatus, *ut grato ob id animo doceatur eſſe qui accepit.* Quæſtio *erit, ſit'ne hic illi huius meriti cauſa gratus.* Agendarum *autem gratiarū, cum multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq́; uidetur eſſe apud Auſonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob conſulatum agit gratias.* Sunt *autem diligenter expendendæ perſonæ, ad quas habetur oratio.* Vt *enim quandoq; certæ ſunt & ſingulares, ſicut in his exemplis quæ propoſuimus: ita nōnunquam, uel qui dicit, multorum ſuſtinet perſonam; ut qui*

populi nomine cum principe uel magiſtratu agit, uel cum multis unus agit, ut Cicero, qui ſenatui, qui P. Rom, gratias agit de reditu ſuo. Ariſtides, qui Rhodo terræmotu ſubuerſa, ciues conſolatur. Qui diligenter enim perſonam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt uerba, perſpexerit, ſiue ſingulæ ſint hæ, ſiue plures: deinde rem cum perſona contulerit, & uiderit quid ea perſonæ interſit, uel qua parte contingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Vt qui in nuptijs dicit (humilibus enim oportet utamur exemplis (quoniam huiuſmodi rebus, quæ ad morem magis quàm ad uſum ſpectant, eò facilius erratur, quò habentur negligentius. Neceſsitas perſpicax eſt, neq; (quod dici ſolet) docenda eſt fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptijs? nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione proſequi uelit: quia ſunt eiis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationem flectetur oratio, eritq; quæſtio, an ſint iſtis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circunſtantium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabiturq; oſtendere gaudendum eis eſſe, & fiet quæſtio, ſit´ne tam felici nubentium matrimonio gaudendum. Vnde eſt in promptu uidere, quomodo in eadem re, eodem in loco muta-

iis perſonis,mutari oportebit etiam quæſtionem. In funebri laudatione, pleroſq; uideas orationem ad conſolationem conferre: quæ primùm oratio ſola cum propinquis haberi poteſt: contra uidetur laudatio magis ad alienos, qui adſunt funeri, pertinere. Deinde intempeſtiuum uidetur, tam recentem dolorem & in ipſo (ut dicitur) ictu uelle conſolando mulcere. Aut enim fruſtra tentabimus ibi ſiccare lachrymas: aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione nõ eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus eſt, mors eſt præſtantis uiri, ex qua ad præſentem hoĩm numerum honor tantum funeris pertinet) oſtendendum id eſſe, meritò tam laudato uiro hunc honorem haberi. Fit tamen ut in fine ad conſolationem aliquã reſpectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cũ eos qui primi in eo bello ceciderãt laudaret, in fine conſolationem ſubijcit. Quod quidem à grauitate perſonæ Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienũ. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur, ad exemplum pertineret audientium, quæſtionem à laude ad hortationem deflexit. Itaq; omnis uis ingeniumq; dicentis eò tendit, ut oſtendat tam fortes uiros, qui tã conſtanter pro tam inſigni patria ceciderunt, uiuis eſſe ſectandos. Sed de his ſatis. Nec enim oĩa exẽpla

nam nouercæ flere dicuntur. Apud Thucydidem Pericles.) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponeſiaci lib. 2. Porrò hic eſt Pericles ille Athenienſis, de cuius eloquentia tam multa paſſim apud autores leguntur: qui fulgere, tonare, ac permiſcere Græciam dictus eſt.

QVOMODO VNA QVAEſtio in multas deducitur quæſtiones. Caput XIIII.

Quemadmodum autem (ſicuti modò oſtendimus) quæſtio quandoq; latet, & ratione quadam eruenda eſt: ſic alius eſt labor, propoſitam iam quæſtionem in multas quæſtiones (quas intra ſe plerunq; complectitur) diducere. Perſæpe enim quæſtio quæ in ſpeciem ſimplex eſt, ui atq; effectu in multas dilabitur quæſtiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæſtio in plures quæſtiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ poſita ſunt in quæſtione: uel ex eis, quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum ſumamus exemplum) an Cato recte tradiderit Martiam Hortenſio. Quæſtio eſt, ex tribus quæſtionum generibus illis, quæ prima poſuimus, ſecundi generis, id eſt, an hoc ſit illud. Præcedat ergo oportet, an eſt quæſtio, quam per omnia uerba propoſitæ quæſtionis ducere poſſumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortenſius, an fuerit Martia, an ſit etiam rectum. Nanq; non defuerunt philoſophi, qui nihil neq; re-

ctum neq; prauum eſſe per ſe, dicerent in rebus. De uerbo autem tradiderit, non eſt quod formetur fortaſſe quæſtio an eſt: quia eſt uerbum, quod quidem ſemper pronunciati prædicatum eſt: de quocunque autem dicetur, ſemper faciet quæſtionem, an hoc ſit illud. Neq; tamen credat quiſquam per omnes has eundum eſſe quæſtiones. Sed admonemus in præſentia, quàm multæ ex una poßint elici quæſtiones. Iudicij autem eſt uidere, deinde quæ quæſtionum illarum habeat aliquid quod ſi propoſito noſtro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæſtione, iſta, quæ diximus, inquirere ineptum ſit & ſuperuacuum: ita eſt alias dare quæſtiones, in quibus plurimum loci ſibi uendicent. Vt ſi quæratur, uicerit ne Amazones Hercules: primùm quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnēt cum gruibus Pygmæi: non abſurdum erit primum quærere, ſint ne Pygmæi. Vbi ergo quæſtionem an eſt explicuerimus, proximū eſt, ut partes quæſtionis propoſitæ coniungamus. Primū eſt ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde an Hortenſio tradiderit eam. Poſtremum id quod ſumma quæſtionis complectitur, an recte tradiderit. Hæ quæſtiones ergo hactenus omnes poſitæ ſunt in uerbis.

Quæ continentur autem in uerbis, duplicis fere ſunt generis. Quædam enim neceſſariò continentur

tur in uerbis, quemadmodum genus ſpecie contine tur: aut alioqui quæ certum, definitumq́; eſt ineſſe uerbis. Alia continentur uelut ex conditione quadam & non neceſſariò. Ea cuiuſmodi ſint, facilius, exempla oſtenderint. Catonis ergo nomine (quoniam nihil aliud eſt Cato, quàm hic homo) uelut genus homo continetur. Tradendi uerò uerbum, tria neceſſariò complectitur. Quiſquis tradit enim aliquid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri. In Martia (quoniam id nomen iſto loco pro hac ſingulari uxore ponimus) uxor in commune intelligitur. In Hortenſio, quemadmodum in Catone, hominem accipimus. In recte nomine, quia generaliter ponitur, non eſt quod aliud in eo quæramus. Verùm quia aduerbium eſt, & ad tradendi uerbum ponitur, uidetur poſſe ferri ad ea, quæ uerbo illo clauduntur: Vt an recte habuerit, recte dimiſerit, recte alteri conceſſerit. Erit igitur prima quæſtio ex generalibus oĩbus, hoc pacto: An quiſquam recte tradiderit uxorem ſuam alteri. In qua continẽtur adhuc, an quiſquam habuerit uxorem, an habuerit recte, an dimiſerit, an recte dimiſerit, & an tradiderit. Nam an recte tradiderit, ipſa totius generalis quæſtionis eſt ſumma. Hinc paulatim pro generibus ſpecies ſubijcimus, proq́; eo quod (an quiſquam) diximus, dicimus iam an Cato. Ite-

rumq; omnia de illo, quemadmodũ de genere quæſiuimus. Vt ſit, an Cato habuerit uxorẽ, an Cato habuerit recte, reliquaq; in hũc modum, quæ ſequuntur. Deinde pro uxore, hanc uxorem, id eſt, Martiam ponimus, ſimilisq; rurſus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an recte eam habuerit, an dimiſerit eam, eodem ſanè ordine, quo prius. Poſtremò, pro eo quod ultimo loco poſitum erat, an alteri homini, ponimus Horteſiũ: ſitq; quæſtio, an Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Vltima hinc ſequitur ea, quæ primum propoſita eſt, an recte Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Quæſtiones ergo quæ in uerbis neceſſario clauduntur, in hunc fere inueniuntur modum. At quæ conditione quadam in uerbis latent, eæ ſunt, quæ fiunt de his quæ propoſitam quæſtionem ab eo, quod propoſitum antea, id eſt, θέσιν dixiмus, deflectunt eò, ut fiat ὑπόθεσις, id eſt, controuerſia. Si quis enim Catonem acci piat, ut ſit hic modo, neq; ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus tradiderit ne recte: an generalem faciamus quæſtionem, an quiſquam recte tradiderit. Cum circundamus aũt Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talemq; effingimus eum, qualem nobis qui res ſcripſerunt, tradunt fuiſſe, id eſt, nõ ſolùm hunc aliquem hominem, quod neceſſario fuit: ſed ciuem Romanum & ſenatorij

or-

ordinis,& Stoicæ ſectæ philoſophum, ſpectatæ ſeueritatis, quæq; reliqua eſſe in Catone in confeſſo eſt: quod ſunt illa, quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot poſſunt fieri quæſtiones: ut, an ciuis Romanus recte habeat uxorem, recte dimittat, recte tradat alteri. An ſi ſenatorij ſit ordinis, hæc eadem recte faciat. An ſi philoſophus, an ſi Stoicæ ſectæ: perq; reliqua, quæ non neceſſariò ſunt in Catone, ducuntur quæſtiones eo ordine, quo propoſuimus, cum eas, quæ neceſſariò inſunt uerbis paulo ante ordinaremus. Deinde in uerbo tradiderit inſunt, quam ob cauſam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco, quæq; alia in ipſo tradendi actu poterunt per conditionem aſſumi. Poſt hæc ex Martiæ perſona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an uitæ genere concordem, an pudicitia conſpicuam, an trium ex ipſo liberorum matrem. Tum demum ex Hortenſio quærimus itidem, quæ inſunt illi: an recte tradiderit nobiliori, liberius uiuenti, conſulari, opibus, gratia, facundia claro. Et ut ſemel dicamus, omnia argumenta quæ primùm ex re ducuntur, ſi dubia adhuc probandaq; ſunt, in quæſtionem uertuntur. Si dicas enim, philoſophus non recte dimittit uxorem, non ergo Cato recte dimiſit uxorem: argumentum eſt quod dicitur, philoſophū

non

non recte dimittere uxorem. Quod ſi iam in dubium uocetur, quemadmodum poteſt id copioſe longaq; oratione diſputari, an philoſophus recte dimittat uxorem, quæſtio erit, primæ ſubſeruiẽs quæſtioni. Hinc fit, ut non eædem quæſtiones oriantur ſemper ex utraq; parte differentibus: ſed proinde ut hæc uel illa pars plura habuerit paucioráue firmamenta eius quod tuetur, plures etiam naſcentur pauciorésue quæſtiones. Quod in hac controuerſia haud difficile erit uidere. Alexander ſubuerſis Thebis, Theſſalis quorum erat uſus commilitio, tabulas inuentas dono dedit, quibus continebatur, Theſſalos centum talenta mutuo à Thebanis accepiſſe. Reſtitutis poſtea à Caſſandro Thebis, Thebani Theſſalos apud Amphictyonas centum talenta repoſcunt: quæſtio eſt, an debeant Thebanis Theſſali centum talenta. Ex Theſſalorum parte, ſi uideamus quid ſit, quo ſe defendunt, aperta erit quæſtio. Negant debere ſe: atqui accepiſſe eos & non reddiſſe certum eſt. Quid dicunt ergo? Dono ea ſe accepiſſe ab Alexandro. Quæſtio igitur erit, an Alexander Theſſalis donauerit: centũ talenta debita Thebanis: quod cum probatum fuerit, nihil habebunt Theſſali, quod amplius ex ſua parte dicant. Reliqua enim omnia, quæcunq; diſputabuntur, ab aduerſario potius naſcentur: qui quæret, an potue-

rit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ uenire in arbitrium uictoris non poſsit. Primum ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare, quod debitum: quæ quidem quæſtio ex Theſſalorum defenſione (ut diximus) naſcitur. Deinde an iure dederit, quæ poteſt per generales quæſtiones diuidi, an quiſquam iure poſsit auferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Theſſalis donare. Sequitur hinc alia quæſtio ex cõditione propoſita, quæ ſumitur ex reſtitutione: an ſit perinde habenda reſtitutio, ac ſi nihil eſſet actũ omnibus his, quæ præceſſerunt eam. Videmus hic nihil habere Theſſalos, quod tanquam proprium dicant, quodq; robur ſit cauſæ ſuæ, niſi id quod initio dixi, quòd Alexander donauerit: reliquæ omnes quæſtiones ex contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utriq; parti diſputandæ ſunt. Neq; enim poteſt quiſquam ſatis conſtanter ſua confirmaſſe, niſi quæ dicuntur ab aduerſario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæſtiones alijs fœcũdiores, & quæ in plures ſpargi quæſtiones poſſunt. Aliæ tenuiores ſunt, & minus (ut ita dicam) ſinuoſæ. Magni autem eſt, acriſq; in primis iudicij, uidere quas ex primis quæſtionibus deductas diſputandas accipiamus. Pleræq; eiuſmodi ſunt, ut nihil

aut minimum ſummæ rerum afferant, exequiq; eas faſtidium potius, quàm fidem paret. Aliæ contra ſunt, quæ totum prope euentum intra ſe uictoriæ continent: circa quas diligentiſsimus incumbit diſſerenti labor. Cicero in quinq; Tuſculanarum diſputationum libris, cum ſolùm (quantum mihi uidetur) id efficere uoluiſſet, ſolam ad bene beateq; uiuendum ſufficere uirtutem: uidebat plurimum ad id docendum adiumenti ſibi collaturum, ſi docuiſſet animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu uidebat, ſubiecit homo ingenioſiſsimus in locum eius id, quod proximū erat, nihil mali eſſe in morte: ex quo uelut excurſu quodam delatus eſt eò, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, nō interire animos. Quod iam ſi minus poſſet obtinere, ne nihil tamen egiſſet, id peruincebat utique, malum non eſſe mori. Hinc iam tribus ſequentibus libris ſubdidit, non cadere dolorem in ſapientem, non ægritudinem, non perturbationem. Quæ cum probata ſunt, quis non uidet facilimum permanere ad probandum, ſi mors non eſt mala, ſi reliqua quæ mala putantur, non cadunt in ſapientē, ei cui hæc mala non ſunt, uirtutem ſummum eſſe bonum? Sic ſi quis quærat, an manes nocturnis moleſti apparitionibus, poſsint carminibus coërceri. Primum utiq; fuiſſet in hac quæſtione excutiendum

dum priſcæ philoſophiæ, quod totius diſputationis difficilimũ fuiſſet, an ſint ulli manes: at nobis religio hãc quæſtionẽ ſuperuacuã fecit, quãdo fide certũ eſt, animas non interire. Deinde eſt id, quod nobis nũc eſt primũ, an appareant. Nam & hoc multi nõ putauerunt, ſed uanã ex noſtra cogitatione uel metu imaginẽ, ſimulachrũq; capere. Poſt hæc, an noctu poſſunt apparere, cũ etiã ea, quæ natura cõſpicua ſunt, deliteſcant. Iam ſi manes ſunt, quomodo poßint eſſe moleſti. Videtur enim ſi qd noxiũ habuerint in natura, id ẽ corporibus fuiſſe, idq; depoſuiſſe cũ corporibus. Hinc iã ſeqtur, an poßint ulla ope humana coërceri, an poßint quicq̃ carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ aũt quæſtiones oẽs, in ipſis primæ quæſtionis ſunt poſitæ uerbis: quod ipſa res indicat. At in priore Cicerõis quæſtione, quatuor illæ quatuor librorũ quæſtiones includũtur in uno eo uerbo (ſolã) in quæſtione poſito. Si enim ſolã uirtutẽ ſufficere ad beate uiuendũ docendũ eſt, prius oſtẽdatur oportet, mortẽ malũ nõ eſſe. Si enim ea mala ſit, opus erit ad beatã uitã immortalitate. Deinde, dolor ſi malus eſt, cadatq; in ſapientẽ, deerit rurſus aliqd uoto ipſius. Cicero igitur conatus eſt docere, nõ cadere eũ in ſapiẽtem quod ut ſplendidius erat, ita impetrabilius forte fuiſſet, propiusq; fidẽ, nõ eſſe malũ dolorẽ: *ægritudinem autem

* Accuſatiuũ iſti abſoluti

fontes itaque uertendos apparet in noiatiuos.

dũt & perturbationẽ, ſi nõ ueniũt in ſapientẽ, nihil oĩm extra ſe expetendũ eſſe ſapienti, propter quæ iſta ſuſcipiũtur, oſtendũt. Ergo nudus iam ſapiens, nudæ relinquetur uirtuti. Sed de quæſtiõe quotuplex ſit, & quõ ſtatus quæſtionũ, quõ etiã nonnunq̃ ipſa quæſtio inuenienda ſit, & una in plures diducẽda quæſtiões, hoc pacto nobis ſit explicatũ.

Scholia in caput 14.

Propoſitã iam q̃ſtionem.) Rodolphus in cõmentario prologi declamationũ Senecæ hunc locum pulchre exẽplis illuſtrat. Faciunt etiã huc q̃ ſunt apud Eraſmũ poſteriore cõmẽtario de Copia. Quæ trahunt uel ex uerbis.) Ex uerbis q̃ſtiones ducunt, q̃ties uerba ipſa q̃ſtionis principalis, uel ſeorſum ſingula inſpicimus, uel q̃dam eorũ cum q̃buſdã conferimus. Cõtineri uerbis dicunt illa, q̃ cũ rebus eis, q̃ uerbis ſignificant, certo q̃dã nexu cohærent. An Cato recte tradiderit Martiã Hortẽſio.) Huius facti mentionẽ fecimus cap. huius li. 8. Nãq; nõ defuerunt Philoſophi, &c.) Ab hac ſentẽtia nõ ita multũ abhorrẽt, q̃ in Sympoſio Platonis dicit Pauſanias. Cuius uerba Aulus Gellius hũc in modũ Latina fecit: Om̃e, inq̃t, oĩno factũ ſic ſeſe habet. Neq; turpe eſt quãtũ in eo eſt, neq; honeſtũ: uel ut eſt, quas nũc facimus ipſi res, bibere, cãtare, diſſerere. Nihil nãq; horũ ipſum ex ſeſe honeſtũ eſt, quale cum fieret mõ factũ eſt, tale extitit. Si recte, honeſteq; factũ eſt, tum honeſtum fit: ſin parũ recte, turpe fit: Sic amare, ſic amor nõ honeſtus oĩs, neq; oĩs laude dignus: ſed q̃ facit, nos ut honeſte amemus. Vicerit ne Amazones Hercules.) Iuſtinus lib. 2. & Herodotus lib. 4. Strabo lib. 11. inter fabulas refert, q̃ de Amazonibus dicunt. Nomẽ habẽt à priuatiua particula α & μαζὸς, q̃d mamillã ſignificat: eò q̃d mamillã dextrã inde à puericia uſq; aduſtam haberent: q̃ ſi q̃n poſceret uſus, expeditius eo brachio uterent. Quæ loco tenuerint, nõ uſquequaq; inter autores cõuenit, neq; in eiuſdẽ ſemper locis mãſere. Aiũt fuiſſe genus mulierũ, q̃ ſine uiris atq; adeo in contẽptum quendã uirorũ, per ſe Remp. adminiſtrarint, bella geſſerint, alijs etiã imperarint. Harũ reginã quandã, inter cæteros labores ſuos ferẽ uiciſſe Herculem, balteumq; ei ablatum Euryſtheo tradidiſſe. An pugnẽt cum

gre

grubus Pygmæi.) Plinius lib.7.ca.11. Super hos,inquit,extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur,ternas ſpithamas longitudine,hoc eſt, ternos dodrantes nõ excedentes:ſalubri cœlo,ſemperq́ uernãte,montibus ab Aquilone oppoſitis,quos à gruibus infeſtari, Homerus quoq; prodidit.Fama eſt inſidentes arietum,caprarumq́ dorſis armatis ſagittis, ueris tempore uniuerſo agmine ad mare deſcendere,& oua pullosq́ earum alitum conſumere,ternis eam expeditionem menſibus confici, aliter futuris gregibus nõ reſiſti, caſas eorum luto pennisq́ & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit.Vide Homerum ιλιαδ.γ. in principio, Quod propoſitum antea,id eſt theſim diximus.) Lege cap. 8. Alexander ſubuerſis Thebis.) Sumptum exemplum ex 5.lib.Inſtitutionum Fabij.Tractat idem Eraſmus in Copia,decima ratione dilatandi,& in Pandectas ſcribens Budæus. Item Trapezuntius lib.Rhetoricor 3. A Caſſandro.) Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas reſtituit.

Apud Amphyctionas.) Amphyctiones, inquit Budæus,cõſeſſus quidam fuit Græcus, apud Thermopylas conuenire ſolitus:ab Amphictyone Deucaleonis filio ſic dictus,qui & ipſe populos cum regnaret,ad conuentus cõuocaſſe dicitur &c.Lege Budæi annotationes in pandectas.Et Eraſmi Chiliadas:Amphyctionum conſeſſus. Solam ad bene beateq́ uiuendum ſufficere uirtutem.) Hoc docet Cicero Tuſculana quinta. Nihil mali eſſe in morte.) Id prima Tuſculana uarijs argumentis oſtenditur. Hinc iam tribus libris ſequentibus.) Id eſt,Tuſculana ſecunda,tertia, quarta. Diſputationem.) Cicero lib.5. epiſtolarum ad Atticum: quod prima diſputatio Tuſculana te confirmat,ſane gaudeo.

An manes nocturnis moleſti apparitiõibus poſſint carminibus coërceri.) De hac manium apparitione nouum eſt miraculum in expiſtola quadã Plinij lib.3. de Athenodoro philoſopho.Vide Auguſtinum lib.9. ca. 11.& Iuuenalem Satyra 2. Quæ autem & quantæ ſint uires carminum ſeu incantationum,explicat in pharmaceutria Virgilius. Et apud Plinium de uerbis & incantamentis carminum caput eſt lib.28.

Sed de quæſtione quotuplex ſit.) Epilogus eſt eorum quę de quæſtione dixit. Quæ quoniam multa ſunt, & diffuſe tractata,age nos quoq; uelut enumeratione quadam omnia in memoriam reuocemus. Quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio,ad quam ita eſſe aut non eſſe reſponderi queat.

Ea quomodo ex ſententia Rodolphi diuidatur, ſubiecta indicat deſcriptio,

Quæſtionũ diuerſitas ſumitur trifariam,

- Primum ex parte ipſarũ rerum Atque ita duo earum ſunt genera.
  - Vnũ ſimplex quod ex ſimplici pronunciato naſcit, ſuntq; tres eius differētię.
    - Aut enim quærimus an ſit res.
    - Aut num hoc ſit illud.
    - Aut quō hoc ſit illud, q̄d eſt rurſum q̄druplex. nam id quod prædicatur.
      - Aut eſt finitio.
      - Aut genus.
      - Aut proprium.
      - Aut accidens.
  - Compoſitũ, quod eſt duplex.
    - Copulatũ, ut uoluat ne cœlum & terra quieſcat.
    - Diſiunctum, Sit ne aut dies aut nox.
- Deinde ex mō q̄rēdi. Atq; hic duplex oritur diuerſitas.
  - Prior, qua quæſtionum.
    - Aliæ prædicatiuę dicũtur, ut ſit ne homo bipes.
    - Alię conditionales, an ſi q̄s currit, is & mouetur.
  - Altera, qua quæſtionum.
    - Aliæ puræ ſunt, ut an ſit anima immortalis.
    - Aliæ modales, in q̄bus aliq̄s hoꝝ quatuor ineſt modoꝝ, poſſibile, cōtingēs, impoſſibile, neceſſarium.
- Poſtremō, pro diuerſitate artium ad quas pertinēt, quo modo tanta quæſtionũ diuerſitas ſit oportet, quāta ipſarum eſt artium.

Iam

Iam quiſquis ſcribit aut dicit,quæſtionē aliquā tractat, Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat,id alter negat,

In cæteris orationibus inueniri ſic poteſt,ſi perſonam, rem,& conatum inuicem comparemus.

Præterea quæſtiones eæ,in quas prima quæſtio diducitur,partim in uerbis ipſis poſitæ ſunt,partim in ijs quæ uerbis continentur,Verbi cauſa:

Prima quæſtio eſt.

An recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ in uerbis.

An fuerit Cato,an Martia, an Hortenſius,an ſit aliquid rectum,an Cato Martiā tradiderit, an tradiderit eam Hortenſio, an recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ ijs,quæ uerbis continentur. An homo quiſquam uxorem habuerit, an recte habuerit, an dimiſerit,an recte dimiſerit:an tradiderit alteri,an recte tradiderit. Deinde,num Cato uxorem habuerit,num recte habuerit:num dimiſerit, num recte dimiſerit: num tradiderit alteri,num recte tradiderit. Hinc iam, ecqd Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiſerit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortenſio: & unumquidq; iſtorum, recte an ſecus. Inde iam poſtremo loco ſequuntur illa; An ciuis Romanus, ſenator philoſophus, & quidē Stoicus, homo ſeuerus: habuerit,dimiſerit,tradiderit:& an recte habuerit,dimiſerit,tradiderit:uxorem, atq; hāc quidem nobilem,iuuenem, pudicam,deniq; Martiam:homini alteri,nobiliori,liberalius uiuenti,conſulari,diuiti,gratioſo,eloquenti:idq; hoc tēpore,hoc modo,propter has cauſas. Quæ tam late diduxit Rodolphus, non quod omneis haſce quæſtiones explicandas exiſtimet:ſed ut ex multis,ea quæ noſtro potiſſimum inſtituto commoda fore uideantur, eligamus. Atq; hactenus de quæſtione.

ORATIONIS EX VARIA *ſtruendi ratione diuiſio.*

Caput XV.

PRoximum eſt, ut quia de materia dialectices, *hoc eſt,quæſtione diximus,nūc de inſtrumēto*

ipſius proſequamur. Inſtrumentum autem eius eſt oratio. Per eam nanque qui diſſerit, fidem conatur facere de illo quod ſibi docendum aſſumpſit.

Orationis multæ poterant fieri diuiſiones, nobis duæ maxime ſufficient: quarum altera à ſtructura ipſius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut ſic, ut cõtinens ſit: aut ut ſit conciſa. Continens eſt, quales ſunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Conciſa, ut diſputationes, et alternantia ſcholaſticorum certamina. Hãc Zenon contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui ſimilem dicebat. Et illã quidem perpetuam orationem uocant, attribuerũtq; eam rhetori: hanc uerò in foro altercationem, uoluerũtq; propriam eam dialectices eſſe. Equidẽ cum poßit utraq; oratione, & cõciſa, & perpetua, probabiliter ornateq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cum antea rationem probabiliter diſſerendi, dialectico: ornatè, rhetori aßignauerim. Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor: ſeu cum teſtem interrogarent, ſeu cũ ex perpetuæ dictionis decurſu in id ſunt delati, ut per ſingula argumenta premerent aduerſarium, & uel illius ſilentio confeßionem exprimerent. Vnde & editas adhuc in eũ uſum à Quintilia-

tiliano altercationes uidemus. Comici uerò & Tragici poëtæ, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi (ſi illud propriè rhetoricum eſſe uolumus) magis ſunt uicini, q̃ ſchlaſtico philoſophorum: q tamen ipſi, intercisſa conſtant oratione. Contrà quæcunq; fere Ariſtoteles, permultiq; alij præclari in philoſophia nōis ſcripſerunt, perpetuo orationis connexa ſunt textu. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantũ perſonæ oratiõe tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lelio perſonas alternis dicentes induxit: Ariſtoteles in Ethicis eandem rem ſuis ipſe uerbis eſt executus. Hæc idcirco dixi, qa de oratione & partibus eius dicturus ſum nõnulla, quæ ſolet etiã à rhetoribus explicari: ne quis ea cũ legat, egreſſum me terminos inſtituti mei credat. Cum enim ſit (quod ſæpe iam diximus) dialectices munus, accõmodatè ad fidẽ pro cuiuſq; rei natura diſſerere: fatendum utiq; erit, quoniã id oratione uelu: inſtrumento fit, quacũq; id oratione fieri poßit, eam dialectico inter artes ſuæ inſtrumẽta eſſe numerandam. Neq; tamen negauerim multũ hæc duo orationũ genera diſtare, cũ ſint inſtãtiora, magisq; urgeãt cõciſa, & pluriũ utiq; fraudiũ ſint capacia, earũ maximè, quæ aduerſario laqueis captioſarũ interrogationũ ſtruuntur. Quò fit, ut perſæpè oratores in ppetuis actioni

bus,ſi quando acrius premunt aduerſarium,imitentur altercantem,interrogetq́;, ecquid habeat quod reſpondere uelit? ecquid poßit iſtis contradicere? Perpetua uerò dictio,tractu æqualitateq́; ſua iudici eſt aptior: ut qui non adeo quæ prorſus ſunt uera,ſed è duobus magis ſequatur ueriſimiliora, dicentem: quiq́; potius ex toto orationis complexu, omniumq́; eorum quæ dicuntur comparatione,accipere malit,quod probet aut auerſetur aduerſarius. Aduerſarius uerò nihil uellet prætermiſiſſe, quod ipſum offendere poſſet:ſed potius ſtatim unū quidq́; apprehendere cupiet, ſingulisq́; inſiſtere, neque quicquam è manibus niſi ui dicentis abreptum dimittere.Eſt itaque(ut ſic dicam) in perpetua oratione ueritatis color plerunque ſpecioſior: in alternatione diſquiſitio exactior. Qualeſcunq́; tamen ſunt orationum iſtæ differentiæ, quia utraque docemus, utraque intra dialectici ueniet tractatum.

Scholia in caput 15.

Struitur autem omnis oratio,aut ſicut cōtinens ſit.) Fabius Quintilianus lib.2,Itaque cum duo, inquit, ſint genera orationis:altera perpetua quæ rhetorice dicitur: altera conciſa,quæ dialectice:quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilem:etiam diſputatrix uirtus erit:adeo de hac,quæ ſpecioſior atq; apertior tanto eſt, nihil dubitabitur. Et Cicero in Oratore ad Brutum:Zeno quidē ille,inquit,à quo diſciplina Stoicorum eſt,manu demonſtrare ſolebat,quid inter has artes intereſſet, Nam cum compreſſerat digitos, pugnumq́; fece-

ſecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Vide Senecā lib. 14. epiſtola 90. item Quintilianum lib. 2. Equidem cum poſſit utraq; oratione.) Probat rationibus aliquot, utrumq; orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticum pertinere. Quanquam hic quoq; uerborum magis quàm rerum inter Rodolphum & alios pugna eſt. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam miniſtræ ſunt artium omnium, ita ut ab rhetore ornatus petatur ſermonis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam conciſam quàm continentem ſeu perpetuam orationem, utriq; harum artium communem eſſe oportet: cum utroq; genere oratiōis, probabiliter ornateq; diſſeri poſſit. Qui diuerſam ſunt ſecuti ſententiam, hi dialecticen ad ſcholaſtica illa umbraticaq; certamina coartarunt: & officio rhetoris, eos demum fungi arbitrati ſunt, qui forēſibus illis actionibus operam ſuam addixiſſent. At enim nonne & in forum interim conciſum illud orationis genus uenire poteſt? Poteſt quidē: uerùm id rarius. Et qui hunc in modum diſcreuere res iſtas, eos non tam quid fieri poſſit, quàm quid plerunq; fieri ſoleat, tradere uoluiſſe apparet. Cum antea rationem probabiliter differendi dialectico.) Id fecit libri huius capite ſecundo. Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor.) De his altercationibus caput eſt apud Fabium libro ſexto, capite tertio. Quod autem addit Rodolphus editas eſſe à Quintiliano altercationes in hunc uſum, de ea re dicemus nonnihil libro tertio, capite decimoquinto. Cicero in Lælio.) In libro de amicitia, qui Lælius inſcribitur.

ALTERA DIVISIO ORAtionis & quid ſit expoſitio, quid argumentatio. Cap. XVI.

ALteram orationis diuiſionem ab orationis effectu diximus accipi. Is eſt, docere, quóad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus eſt credere, aut eſt orationis ui cogendus. Sic &

oratio, aut ſatis habet explicare rem, de qua dicit, cuiuſmodi ſit, ſecura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem eſſe peruincere etiã renitente auditore conatur. Illud expoſitiõe fit, iſtud argumentatione. Omnis igitur oratio, & prorſus omne qcquid dicitur, aut expoſitio erit, aut argumẽtatio. Expoſitionem priore libro diximus eßе orationẽ, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audiẽti fiat adhibito. Argumẽtationẽ uerò orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expoſitionem, item argumentationem & confirmationem, nulla ſanè eſt differentia: niſi quòd narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus eſt in cauſis locus: expoſitio aũt & argumentatio, generalia ſunt noĩa: & in proœmio ſæpe exponimus, ſæpe argumẽtamur: et in narratiõe interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratiõe itidem utrunq; nonnunq̃ facimus. Itaq; ut q̃ minimum confunderemus noĩa iſta cum illis, placuit hæc ſic potiſſimum noĩare: quanq̃ ſit ea nonnunq̃ apud autores inuenire confuſa. Expoſitio ergo (quemadmodum dicimus) eſt, quæ rem recenſet ſolùm talem aliquam eſſe, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem eſſe rem, ratione peruincere nititur. Vt ſit expoſitio: Vrbs antiqua

qua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago: quæq; ſequuntur. Cauſas enim propter quas oderat Aeneã Iuno, recenſet poëta. Eaſq; ſi ſic accepiſſet, ut dubium faceret, an odiſſet Aeneam Iuno, harumq; commemoratione cauſarum uellet id docere: argumentatio eſſet. Nunc quia odiũ Iunonis uelut certum indubitatumq; ſumitur, cui cauſæ ſubduntur, non ut oſtendatur odiſſe Aeneam Iuno, quippe pro certo id eſt, quemadmdum diximus: ſed propter quas odiũ ipſum prouenerit, expoſitio eſt. Quòd ſi iam cõuertamus orationem, dicamuſq;, nõ dubium eſt quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ poſteritate uenturum erat, & quia contra Troianos ſteterat pro Argiuis ſuis in bello, & reliqua quæ poëta ſubdidit: argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoq; expoſitionem & argumentationem, mutata tantùm orationis forma fieri poſſe: cum poſſit idipſum, & cauſa rei eſſe, & ratio. Rationem in præſentia dico, per quam res cognoſcitur: cauſam, per quam eſt. Ergo ſi quis, cum uideat deficere lunam, diſſeratq; id euenire, quoniam terra interpoſita ſit inter ſolem & lunam, excludatq; radios ſolis, ne miſſi ad lunam, illuſtrare poſſint eam fulgore ſuo, cauſam dicit, expoſitioq; erit. Si quis autem cum uideat lunam deficiẽtem, probet terram

inter-

interpoſitam eſſe inter ſolem & lunam, quoniã ali ter deficere luna non poßit: rationem tantum reddet. At ſi cras defectum ire lunam prædices, idq́; oſtendas, quia doceas terram inter ſolem & lunam interuenturam: idem iam, hoc eſt, interuentus terræ inter ſolem & lunam, cauſa erit defectus lunæ, quia per eam eueniet: & ratio quoq; fiet, quia per eam euentura eſſe cognoſcetur. Argumentatio aũt eſt, quod paulo poſt ſubiecit poëta, Mêne incepto deſiſtere uictam: Nec poſſe Italia Teucorum auertere regem? Et reliqua: noti enim ſunt loci. Nõ dicit Iuno ſibi ipſi tanq̃ credenti, nolle ſe deſiſtere propoſito: ſed addita ratione, docet ipſa ſe, quare indignum ſit ut deſiſtat: hortaturq́;, ut in ſententia permaneat. Huius aũt admonendũ uidetur, nõnunquam in expoſitionem uenire argumẽtationem, & ſæpius in argumentationem expoſitionem uenire. Eaq́; ſi per ſe accipiantur, quicq́; poterit uocari id ipſum, quod eſt. Argumentatio erit itaq;. Aſſenſere oẽs, & quæ ſibi quiſq; timebat. Vnius in miſeri exitium conuerſa tulêre. Quò magis enim potuiſſet probare, omnes aſſenſiſſe, quàm quòd gaudebant ſecuritate ſua? Ita apud Ciceronem pro Milone; Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis: res enim erat minimè obſcura. Et paulo poſt iterum: Quam uocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim

tim Fauonius detulit. Et iterum: Vt ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret: quæ omnes argumentationes ſunt breues quidem, ſed argumentatiões tamen. Contra inter argumentandum expoſitio eſt. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo cõtra Mithridatem geſtarum. Item pro Murena explicatio inſtitutorum philoſophiæ Stöicæ, quàm Cato ſectabatur. Et pro eodẽ, uerba minæq; L. Catilinæ, & in domeſtica concione, & in ſenatu iactata. Laudationes ſæpe uituperationesq; totæ propemodum expoſitione cõſtant. Quæ cauſa fuit nonnullis, ut crederent in eis controuerſiam non eſſe. Verùm quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expoſitio, utraq; ſit alterius rei acceſſio, tranſeunt in nomen quoq; illius, cuius ſubſtãtiæ iungũtur. Quanquam enim partem quampiam expoſitionis interiecto nodulo aliquo argumentationis firmemus, non tamen tunc circa id ſumma cõſiſtit inſtituti noſtri. Et expoſitiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam ſint utiq; per ſe acceptæ expoſitiones, tamen quia argumentationum pars ſunt, & illis confirmandis deſtinantur, argumentationes uocantur. Nomina enim data rebus eſſe uoluit Anaxagoras, non ab eo quòd ſolum, ſed quòd maxime eſſent.

Scho-

Scholia in caput 16.

Expoſitionem priore lib. diximus eſſe orationem.) Libri 1. cap. Item 1. Inter narrationem & expoſitionem, argumentationem item & confirmationem.) His ad plenum intelligendis multum momẽti attulerit lectum huius libri caput 17. Vrbs antiqua fuit.) Primo Aeneidos. Locus notior, q̃ ꝗ aſſcribi debet. Cum idipſum poſſit eſſe & cauſa rei & ratio.) Cauſam nũc dicit, ꝑ quã res habet utilit: rationẽ, per q̃ res habet ut cognoſcat. Ergo res eadẽ, inqt, & cauſa eſſe poteſt & ratio: cauſa, quatenus ꝑ ipſam res eſt: ratio, quatenus per ipſam cognoſcit. Exẽpla q̃ addit, ſatis dilucida ſunt: modò ne ignoremus, defectum ſiue eccliplim lunæ ꝓuenire inde, q̃d terra inter ſolem & lunam interpoſita, obſtat, quò minus luna radijs ſolaribus illuſtretur. Mene incepto deſiſtere uictam?) Verba Iunonis primo Aeneidos, indignãtis ſe tot annos contra Aeneam fruſtra bella geſſiſſe, animantiſq; ſe ipſam, ne ab incœpto deſiſtat. Locus eſt notus uel pueris, quocirca nihil cauſæ erat, cur huc plura aſſcriberentur.

Nonnunquam in expoſitiõem uenire, argumentationẽ.) Quintilianus lib. 4. Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquãdo. Eaq; ſi per ſe accipiantur, poterit quicq; uocari id ipſum quod eſt.) Quoties argumentatio, inquit, uenit in expoſitionem, tunc per ſe quidem inſpecta poſſet ſuo nomine, hoc eſt, argumentatio dici, ſed quia in eiuſmodi oratione expoſitio dñatur, hinc eſt, ut tota expoſitionis nomen recipiat. Item fit, quoties expoſitio incidit in argumentationem. Aſſenſere oẽs, & quæ ſibi quiſq; timebat, &c.) Verba ſunt Sinonis 2. Aeneid. quorum mentio fiet & capite ſequenti. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo geſtarum.) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc poſſet eſſe id bellum, quod cum Mithridate gerebat populus Romanus: initio Lucullũ laudat, atq; res eius aduerſus Mithridatem geſtas exponit. Lõgum foret huc totum locũ aſſcribere, neq; ita multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur intelligentiam. Et pro eodem uerba minæq; L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domeſtica cõcione, miſerorum fidelem defenſorem inueniri non poſſe, niſi eum qui ipſe miſer eſſet: minime timidum & ualde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux & ſignifer calamitoſorum. Dixerat idẽ in ſenatu, duo corpora eſſe in republica, unum debile firmo capite: Alterum firmũ ſine capite: huic cum ita de ſe meritum eſſet, caput ſe uiuo non defuturum &c. Nomina enim rebus

bus data uoluit Anaxagoras.) Philoſophus hic fuit Aſiaticus. Claruit Athenis eodem tẽpore, quo Perſarum rex Xerxes. Cum poſt annos complures ex Græcia in patriam eſſet reuerſus, uideretq́ deſertas poſſeſſiones ſuas: Non eſſem, inquit, ſaluus ego, niſi iſtæ periſſent. Et qui annunciarat mortem filij. Nihil noui nuncias, inquit, ſciebam enim me genuiſſe mortalem. Porro quod hic de eo dicit Rodolphus, id (ſi recte memini) tribuit ei in Phyſicis Ariſtoteles.

QVAM MVLTIPLEX SIT *parandæ fidei ratio.*

Cap. XVII.

SEd nos ſingulatim de utraq;, primumq́; de argumentatione dicamus, quoniam ſunt in ea robur neruiq; diſſerentis. Expoſitio enim inuenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eam. Si quid autẽ habet expoſitio, ſicut habet utiq; artis, quod dialectico præcipiendum ſit, id fere ex argumentandi ratione deſcendit. Cum petatur autem fides argumentatione, dicẽdum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter cõtingere, rebus ſcilicet & oratione. Rebus contingit fides, quam is qui audit, uelut tacita apud animũ ſuum argumentatiõe colligit: & ex perſona eius qui dicit: quia uel is putatur, cui tutò poßit credi: uel affectus aliquis, ut beneuolentia, ut ira, ut miſericordia, propenſiorẽ facit animum audientis ad credendũ. Et ex reliquis, ut ſunt tempus, locus, res, & ipſius etiam qui audit pſæpe cupiditas, uel æqtas utcũq; animi, cuius parui refert, ſiue ita eſſe, ſiue aliter credat, & ipſe

di-

dicendi modus. Vnde & perſæpe dubitatio dicentis, noſtram opinionem confirmat, non quia id uerba efficiant, ſed quia credendum uidetur maxime ei, qui nihil improbius affirmet. Contraq́; argumentoſius & ſolicitè dicenti, minus habetur interim fidei. Putamus enim, non fuiſſe de fide noſtra dubitaturum, niſi fidem ſibi ipſe non haberet: & quia ſciret non diceret ſe uera, in eam perſuaſiõem uenire, ut ne uériſimilia quidem nobis putaret uiſum iri. Vnde ductum etiam in prouerbium eſt, neminem ſatis credibiliter alijs mentiturum, niſi qui fuerit antea ſibi mẽtitus. Sinon ille Vergilianus, nihil habet in uerbis ſuis, quò fidem faciat eis, quæ de caſu ſuo, deq́; fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi uenit? Primùm credebatur auectos hoſtes: unde dimoto metu, libertas iam Troianis negligentius omnia & ſecurius audiendi, minusq́; ſuſpecta uerba Sinonis accipiendi, ut quæ nihil poſſent nocere. Deinde Sinonem relictum hoſtibus, nõ uideri niſi offenſum ſuis & inimicũ eſſe poſſe. Ad hæc præſens pro uiro fauor, & miſericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vlyſſes æmulatione & uetandis bellis acceptior. Vlyſſes contrà Troianis aſtu dolisq́; inuiſus. Troiani cupientes uera eſſe quæ dicebantur: & paratiores ad credendum, quia nullum uidebant eſſe præmium mendacio. Præterea

pal-

Palladium à Græcis è Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præſidi bellorum ſacrum. Poſt Laocoon à draconibus peremptus, qui equum uiolauerat. Quia narrantur omnia conſentanea iſtis, quanquam nihil ſit in oratione, quo uera quæ dicuntur probentur: ipſe tamen collectione collationeq; rerum auditor, & earum inter ſe ordine & congruentia, ſic eſſe ſibi perſuadet. Ergo creduntur alia, quia uera eſſe certum eſt, quale eſt quod primum narratur de Palamede:

Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella uetabat,
Demiſere neci. Et iterum:
Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli,
Palladis auxilijs ſemper ſtetit.

Alia creduntur, quia ſunt per ſe probabilia, ut
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello. Et,
Eripui (fateor) leto me, & uincula rupi. Et,
Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſq; timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere.

Alia creduntur, quia alijs ueris ſimilia ſunt, ut
Sanguine quærendi reditus.
Creditur enim, quia ſimile illius eſt:
Sanguine placaſtis uentos & uirgine cæſa: quod certum eſt. Sic etiam,

Hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere nouis, hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas.

Certum erat antea talia ſolitum illum facere. Quædam uelut in numerum creduntur, quia non eſt, cur falſa ea putemus: Vt,

Illi me comitem & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Et, Bis quinos ſilet ille dies, tectusq́; recuſat
Prodere uoce ſua quenquam, aut opponere morti.
Et, Limoſoq́; lacu per noctem obſcurus in ulna Delitui.

Non enim eſt, cur iſta uel ſic uel potius non ſic facta credamus. Quædam etiam fidem habent, quia inter duo prorſus uera uelut uia uel tranſitus quidam ſtatuuntur: occupantq́; ea mẽtem, quia ad alia non reſpicimus, ut hæc uera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vlyßis occiſum eſſe pro confeſſo eſt, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis, res ipſa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc ſumpto fundamento fraudis, quòd conſanguineus eſſet Palamedis. Quod cum uideatur nihil ſummæ rerum allaturum, & uelut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro uero aciipitur, originemq́; fidei præbet omnibus illis, quæ poſtea dicuntur. Vt interim admoneamus, nulla parte illum qui

contra nos diſſerit, acrius inſpiciendum, quàm ubi minimum urgere nos, uel etiam ridiculus nobis, firmare partes noſtras uidebitur. Ea *nanq; quæ palam nos premunt, uelut aperta uis, ui repellũtur, ipſaq́; uel indormientes nos impetu ſuo excitant.* Q*uæ uerò tanquam ſtolida, & nonnunquam etiam ut profutura, proferuntur, quo tectius plerunq;, eo grauius difficiliusq́; uitatu periculum ferunt.* P*oſtremo creditur dicenti ipſi, quia uel grauis uir uel beneuolus putatur.* Ad *id figurandum pertinet, quod dicit:* F*as odiſſe uiros.* Et, Q*uod dij prius omen in ipſum* C*onuertant.* Q*uanquam ſint autem hæc omnia in ipſa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura: ſed ſingulæ per ſe poſitæ, reputatione audientis apud animum ſuum comparantis eas, parant fidem.* P*leraq; uerò ſeipſis, ſola rerum æſtimatione, quia aptè accommodateq́; omnia naturæ ſuæ dicuntur, idcirco uidentur credibilia.* H*ocq́; fidei genus, cum omni orationi nonnunquam tum eſt expoſitioni maxime neceſſarium, cum non habeat ea fide niſi ex rebus.* F*ides autem quæ fit oratione, eſt, quæ conficitur argumentando, cũ rem dubiã probabili colligimus argumento.* I*d uerò quo ſimul cõplectimur rẽ, quã probare uolumus: & illud inuentum, quo probare conamur eam, argumentationẽ eſſe dicimus.* S*ane quo pacto*

neceſſe eſt fidem omnem conſiſtere. Aut ipſa per ſe mens, alterum ex altero res perceptas conferendo, colligit. Priùs eſt, ut quia uidimus lunã iam plenilunio deficere, & iterum, tertiò, quartò itidem fieri, dicimus: luna tunc & tunc, & alio item alioq; tempore plenilunio deficit, nec unquam aliter eſt uiſum: colligimus ergo, luna nunquam niſi plenilunio deficit. Priora enim illa ſenſu percepta ſunt ſingulatim: poſterius autem quod eſt, lunam nunquam niſi plenilunio deficere, mente ſola percipitur. Secundum, cum mens alterum colligit ex altero. Vt cum dicimus, luna nunquam deficit niſi plenilunio, ergo neceſſe eſt id fieri interuentu terræ lunam obumbrãtis. Horum enim utrunq; niſi mente, percipi nequit. Pro hac diuerſitate duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumentandi, quarum alteram inductionem, alteram uulgò uocant Græco nomine συλλογισμὸν, Cicero aptè (ut omnia) & prope ad uerbum, ratiocinationem dixit. Mihi rectiſsimè uidetur inductio dici, enumeratio, quemadmodum Cicero dixit, argumentationem quandam eſſe ex partium omnium enumeratione. Inductionis uerò nomen magis cõuenit imperfectæ enumerationi, cum duobus tribúſue propoſitis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat eſſe. Eſt autem inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumentatio qua ex

pluribus uel partibus uel ſpeciebus, unũ uel totum uel genus uniuerſaliter colligitur. Genus in præſentia uoco, quod aliqua ratione in plura diuiditur, Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Paries eſt meus, fundamentum meum, tectum meum, reliquæq́; partes meæ ſunt: ergò domus mea eſt. Et hoc item: Plebs Romana optime de Milone ſentit, & equeſter ordo, & ſenatus totus ergo Po: Roman. optime ſentit de Milone. Ex ſpeciebus hoc modo: Pompeius habet uirtutem, habet peritiã rei militaris, autoritatem, felicitatem: habet ergo cuncta Pompeius in ſummo duce ſpectanda. Ratiocinatio (ſi Latino malumus uti noĩe) eſt ut inquit Ariſtot. oratio, in qua poſitis quibuſdam, neceſſe eſt aliud præter ea quæ poſita ſunt euenire. Vel, eſt argumentatio, in qua poſitarum duarum propoſitionum duo termini ſic iunguntur in tertio aliquo, ut neceſſe ſit eos eodem modo inter ſe coniungi: Vt, omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hîc in his duabus propoſitionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiuè, in eo quod eſt inſidiatorem eſſe, iungunturq́; inter ſe etiam affirmatiuè. Sic etiam negatiuè, nullum qui fatetur à ſe hominem occiſum, fas eſt uiuere, Milo hoc fatetur, ergo Miloni fas non eſt uiuere. Hîc Milo & fas eſſe uiuere, diſiunguntur

tur

tur negatione, in eo quod eſt fateri hominem à ſe occiſum, diſiunguntur ergo itidem inter ſe. Sed quæ ſit lex ratiocinationum, quotq́; ſint earum figuræ, exactè proſequi ad iudicandi pertinet rationem. In præſentia, quoniam neceſſe eſt uſu uenire nomina iſta; ne ſint ignorata, obiter quantum præſentis rei ſufficit inſtituto, dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij concluſionem, alij intentionem uocant, quoniam ſit id, quod intẽdimus argumentando conficere. Ea uerò, per quæ conficimus cõcluſionem, propoſitiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter ſe diſcrimen habent propoſitiones, nec numerum præfinitum. Pro multitudine enim partium aut ſpecierum, creſcat is, neceſſe eſt, & quælibet ex æquo adhibetur concluſioni conficiendæ. In ratiocinatione autem duæ tantùm ſunt propoſitiones. Quarum altera plus uirium habet ad conficiendum, quia concluſionem fere intra ſe complectitur, & idcirco ea uel maior propoſitio uel expoſitio uocatur. Altera minus habet uirium, quam uocant minorem propoſitionem, uel aſſumptionem. Et omnis quidem propoſitio duobus continetur uel extremis uel terminis. Quorum hic ſubiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic uerò prædicatum, quod dicitur de aliquo. Neceſſe eſt igitur in duabus propoſitionibus ratioci-

nationis quatuor eſſe terminos: interq́; hos quatuor, quia unus bis ſemper accipitur, uſu quidem & miniſterio quatuor ſunt, reuera tamen non plures ſunt tribus. Quorum qui bis ſumitur, medium dicitur: quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio ſumitur in maiore, maius extremū: in aſſumptione uel minore extremum minus uocatur. In hac ergo ratiocinatione, oīs inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur: Cōcluſio eſt, Clodius iure occiditur: ea eſt enim quā probare uolumus. Maior eſt, oīs inſidiator iure occiditur. Minor, Clodius eſt inſidiator. Mediū eſt inſidiator: quoniā in eo, iure occiditur, quod eſt maius extremum, & Clodius, quod eſt minus, iunguntur. Præter has duas ſpecies argumentandi perfectas, aliæ ſunt imperfectæ duæ: quæ niſi captioſæ ſint, & non in ſpeciem tantùm, ſed uerè conficiantur, ad iſtas ſemper redigi poſſunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id eſt (ut Quintilianus interpretatur) commentum. Quo quidem cum poßint omnia mentis noſtræ ſignari cogitata, argumentationem ſignificauerunt ex altera ratiocinationis proproſitione, hoc eſt, maiore uel minore, & concluſione compoſitam. Ex maiore, ut inſidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius eſt inſidiator, iu-

re

re ergo Clodius occiditur. Quæ uerò naturam habet inductionis, exemplũ uocatur. Quid ſit exemplum. ſuperiore libro, cum cõparata tractaremus, à nobis eſt dictum. Sed non omne exemplum redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio eſt utiq; exemplum. Illud enim, P. Scipio occidit iure Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinã: nemo negauerit exemplum eſſe. Non eſt inductio tamen, ſed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars eſt Ciceronis, nec ſpecięs illius. Sic & quanquam ſit exemplum hæc imperfecta inductio: Omnis poteſtas impatiens conſortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt ſanguine muri: hæc tamen argumentatio: Quid ſatis eſt, ſi Roma parum? quæ ſic explicatur: Roma non aſt ſatis, ergo nulla res eſt ſatis: inductionis quidem ſimilitudinem habet, nemo tamen dixerit eam exemplum. Ariſtoteles autem dixit exemplum rhetoricam inductionem, enthymema ratiocinationem rhetoricam: definiuitq; enthymema eſſe ratiocinationem ex ueriſimilibus & ſignis. Sunt itaq;, qui putent Ariſtotelem non diſcreuiſſe forma argumentandi à ratiocinatione enthymema: ſed certo tantùm rerum genere enthymema conſtare uoluiſſe. Pleriq; rhetores hoc nomen uelut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrarijs conficitur. Quale

eſt: Quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris? Et id quod modò dixi: Quid ſatis eſt, ſi Roma parum? Et apud eundem autorem: Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cum meretricis ſit quod amator odi, cuius putatis eſſe, quod pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis conſtant eloquendi, quàm inueniendi ratione uel argumentandi forma.

Scholia in caput 18.

Quandoquidem caput hoc multa complectitur, & quæ non ſatis expoſita uideantur eſſe ijs, qui parum exercitati ſunt præceptis dialecticorum: expediat fortaſſis quædam repetere paulo altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breueis quaſdam uelut ſummas colligere. Quæſtio igitur (ut auſpicemur inde) eſt id de quo diſceptatur, hoc eſt, quemadmodum ait Boethius, quæſtio eſt in dubitationem, ambiguitatemq́; adducta propoſitio. Vel (ut Rodolphi uerbis utamur) quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio, cui eſt aut nõ eſt, reſponderi queat. Argumentum eſt, quo alterã quæſtionis partem ueram aut falſam eſſe oſtendimus. Vel (ut inquit Quintilianus) argumentum eſt res, quæ alterius probationi adhibetur. Argumentatio eſt oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propoſitæ accommodamus. Ea interim pauciſſimis abſoluitur uerbis, interim latiſſime funditur: pro arbitratu eius, qui dicit. Duæ ſunt eius formæ perfectæ, ſyllogiſmus & enumeratio, quam alij uocant inductionem. Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis aliquibus, & cõceſſis aliud quiddã quam ſunt ea, quæ poſita ſunt, per ea, quæ poſita ſunt, neceſſe eſt euenire. Aut ſi mauis hoc pacto: Syllogiſmus eſt argumentatio, in qua ex propoſitione & aſſumptione, neceſſario ſequitur concluſio, ut nulla ars citra exercitationem perdiſci poteſt, dialectice ars eſt, nequit ergo ea citra exercitationẽ perdiſci. Conſtat ſyllogiſmus quiſq; partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expoſitio, altera aſſumptio, tertia intentio ſiue cõcluſio. Cicero primam illã nominat propoſitionem, aſſumptionem alteram, tertiam complexionem. Expoſitio eſt pronunciatũ, gñalem lateq́; patẽtem complectens ſententiam, ex qua omnis uis totius argumentatio-

nis emanat. Cicero ſic finit: Propoſitio eſt, per quã breuiter locus is exponitur, ex quo omnis uis oportet emanet ratiocinationis: Aſſumptio eſt pronunciatum, quo generalis illa ſententia accommodatur rei propoſitæ. Concluſio illud eſt pronunciatum, quod ex expoſitione & aſſumptione neceſſario colligitur. Vt ſi probare uelis epiſcopum oẽm oportere eſſe uirum bonum: hic initio generalem aliquam ſententiam proponas oportet, ea eſſe poſſit eiuſmodi: Cuius hæ partes ſunt, uti hoĩes cæteros ſuo exemplo reddat meliores, is ipſe ante oĩa bonus ſit oportet. Hæc eſt propoſitio, quæ quantum in ipſa eſt, multo pluribus, atq; noſtro huic inſtituto, poteſt accommodari. quamobrem excipit hanc aſſumptio, ita eam propoſito noſtro aſtringens, ut quod in commune prius dictum erat, id iam huic inſtituto incipiat eſſe proprium. Ea aſſumptio hæc ſit: Epiſcopi cuiuſq; id munus eſt, uti homines cæteros ſuo exemplo meliores reddat. Hinc iam, uelis nolis, ſequitur ea quam initio propoſueramus, concluſio: nempe hæc, debet ergo epiſcopus unuſquiſq; eſſe uir bonus. Iam cum pronunciatum quodq; duobus cohæreat terminis, ſubiecto & prædicato: alter ex ijs, duabus illis prioribus partibus ſyllogiſmi debet eſſe cõmunis: ita ut ſemel in expoſitione poſitus, deinde in aſſumptione etiam repetatur. Atq; is terminus utrobiq; hoc modo poſitus dicitur medium. Cui qui in expoſitione coniungitur, dicitur maius extremum: quòd fere latius pateat. Qui in aſſumptione, extremum minus: eo q̃ de paucioribus dici poſſit. Verbi cauſa: Cuius officium eſt erudire alios, ipſum eruditum eſſe oportet: epiſcopi munus eſt, ut alios erudiat: ergo epiſcopum ipſum eruditum eſſe oportet. In hoc ſyllogiſmo medium eſt, alios erudire: maius extremum, ipſum oportere eſſe doctum: minus extremum, epiſcopus. Quòd ſi cui uideantur hæc parum conuenire tertiæ ſyllogiſmorum figuræ, ei hoc ego reſponſum uolo, in præſentia rarum aut nullum potius eſſe huius figuræ apud eruditos uſum: ac proinde indignam uiſam fuiſſe, cuius cura hic angeret.

Porro enumeratio (inductionem alij uocant) eſt argumentatio, qua ex pluribus uel partibus uel ſpeciebus, unum uel totum uel genus, uniuerſaliter colligitur. Sed de hoc paulo poſt explicatius.

Interim ſciendum illud, quòd præter has duas argumentandi formas, aliæ duæ ſunt argumentandi ſpecies imperfectæ, enthymema & exemplum. Enthymema eſt ſyllogiſmus, cui altera propoſitionũ deeſt: Vt, aĩa à ſe ipſa mouetur, ergo mouetur ſemper, Et, quod ſemꝑ mouetur, id immortale eſt,

ergo immortalis eſt anima. Exemplum eſt,quo unum particulare probatur per aliud:ut,non potuit Romam capere Annibal, ergo nec Gorthi. Hæc rudius,cætera poſt dicemus explicandis uerbis Rodolphi.

Quidam imperfectas hiſce argumentationes à ſuperioribus illis diſcernere hoc pacto,ut has dicerent pertinere ad rhetorem,illas,ad dialecticum. Quorum ſententiam non ſatis eſſe ueram,id uel hinc liquet, quòd & dialectici enthymematis exemplisq́, & rhetores perfectis interim ſyllogiſmis utantur.

Itaque ſi quis accuratius uolet iſta ſecernere,is hoc dicet,in perfectis illis,ſolum antecedēs uocari in dubium poſſe,in imperfectis non modò antecedens, ſed & conſecutionem. Ac proinde quoties res eſt eiuſmodi, ut in imperfectis hiſce formis uera ſit conſecutio, non eſt cur perfectis utamur,ſin uerò ambigi de conſecutione poſſit, iam perfectis uti præſtiterit,ſiue in rhetorum, ſiue dialecticorum campo uerſeris.

Poteſt autem unaquæq; harum ſpecierum duplici ductu tractari,directo & obliquo. Directus eſt, cum propoſito aliquo, uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Obliquus,cum accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid q̃d falſum ſit,unde regreſſi,docemus falſum id eſſe ex quo collectum eſt:idq́ quia contradicens eſt ejus quod intendimus,conſequens eſt,iſtud eſſe uerum.

Inter hos ductus illud modò intereſt, q̄ prior ille aptior eſt aduerſus ſecurum ac intrepidum aduerſarium,hic poſterior,contra ſolicitum & tergiuerſantem.

Hæc ferè ſumma eſt eorum,quæ tribus his capitibus explicantur. Iam ſingulatim ea quæ difficultatis aliquid habere uidebuntur,explanare uideamus. Quanquam illud adhuc in commune dicendum eſt,partes ſyllogiſmorum, apud diuerſos autores,diuerſis item nominibus ſignificari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo iſtorum nominum, hunc in modum ea diſcernat iuuentus.

Syllo-

Syllogiſmi	Pars prima	Ab Ariſtotele	dicitur	Propoſitio maior
		A Cicerone		Propoſitio
		A Quintiliano		Intentio
		A Boethio		Propoſiti, aut ſumpti
		A Rodolpho		Expoſitio
	Partem ſecundam.	Ariſtoteles	Nominat	Propoſitionē minorem
		Cicero		Aſſumptionē
		Quintilianus		Aſſumptionē
		Boethius		Aſſumptionē uel aſſumptū
		Rodolphus		Aſſumptionē
	Pars tertia	Ab Ariſtotele	Appellatur	Concluſio
		A Cicerone		Complexio
		A Quintiliano		Connexio
		A Boethio		Concluſio
		Ab Rodolp.		Cōcluſio, uel intentio

Quanq̄ dum Quintiliani uerba cōſidero diligētius, uidetur is mihi intentionis noīe intelligere cōcluſionem, non probatā ſed in hoc propoſitā ut probetur, deinde aſſumptionē uocare eam quæ à Cicerone dicit̄ propoſitio, cōnexionem aūt, quæ ab alijs aſſumptio dicitur, eò ꝙ hæc intentionem cum ꝑpoſitione connectat. Verùm hęc excutere ſcrupuloſius, difficilius fortaſſe q̄ commodius fuerit, idcirco ea in medium relinquamus. Nam ꝙ Boethius his tantùm nominibus utatur in deſignandis partibus ſyllogiſmi hypothetici, id certe leuius eſt, q̄ quod admoneri oporteat. Ergo iam ad ſingula.

PRo hac diuerſitate duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumentandi.) Perfectas dicit propterea, quod enthymema quoq; & exemplum formæ argumentādi ſunt, ſed imperfectæ. Alteram uocant græco nomine συλλογισμὸν.) παρὰ τὸ συλλογίζεσθαι, id eſt, colligere & ratiocinari. Cicero apte, ut omnia prope ad uerbum, ratiocinationem dixit) Cicero primo rhetoricorū. Mihi rectiſſime uidetur inductio enumeratio dici, quemadmodum Cicero dixit &c) Ego, inquit Rodolphus, exiſtimo eam, quæ ab alijs dicitur inductio, rectius dici poſſe enumerationem, eò ꝙ partitim

um aut ſpecierũ quædam in ea fiat enumeratio. Cice. I. Rhet. poſteaq̃ duo docuit eſſe genera argumentandi, unum neceſſarium, alterũ probabile: atq; prius illud triſariam tractari poſſe, per cõplexionem, per enumerationem, & per ſimplicẽ concluſionem: deinde (quod ad hunc attinet locum) enumeratio eſt, inquit qua pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſario cõfirmatur. Eſt autem inductio, uel ut nos dicimus enumeratio.) Varie uſurpatur nomen inductionis apud autores, quæ res eſſe in cauſa ſolet, ut cum legerint oĩa quæ de ea apud diuerſos ſcripta ſunt iuuenes, nondum tamen quæ uis & natura eius ſit aſſequantur. Quocirca uiſum eſt mihi, quædam pauló altius de ea repetere. Quæ ſi eiuſmodi nõ erunt, ut ſatisfaciant doctis, profuerint tamen in hoc, ut alij his reprehendendis meliora afferant: & ſi non aliud hoc certe effeciſſe uideamur, ut anſam præſtiterimus alijs, accuratius res iſtas tractandi. Ergo ut quidem mihi uidetur, inductio eſt argumentatio, qua uel ex partibus totum, uel ex ſpeciebus genus, aut certe alia pars aliaue ſpecies colligitur. Partes in præſentia intelligo eas, quæ uulgó dicuntur partes integrales. Spectem idipſum quod Rodolphus. Cum ſint autem quatuor inducendi modi, quos in finitione attigimus, eorũ primi hoc eſſe poſſit exemplum: Concutitur hodie bellis Germania, Italia armis uaſtatur, concurrunt infeſtis ſignis Hiſpani & Galli, Angli cum Scotis belligerantur, in Dacia nullus paci eſt locus: quantulum ergo abeſt, quin minus uniuerſus orbis Chriſtianus bello à ſeipſo diſſideat, & ſuo (quod dici ſolet) gladio iuguletur? Secũdi hoc: Romulus fratrem ſecum regnantem ferre nõ potuit, neq; Pompeium Cæſar, nec Auguſtus Antonium, & tu adhuc aliquem putas eſſe in terris, qui æquo aĩo ſit laturus conſortem imperij? Illud tertij. Quid? manus ſi ſit ita infecta, ut nec ipſa ſanari queat, & periculum ſit, ne in reliquum corpus is morbus prorepat, antea, quã id fiat abſcinditur: idem fit brachio, pedi, naſo, labris: & capiti uidelicet idem non fiat? Quarti hoc: Age inter poma quodnam generoſiſſimum dicitur? an non id quod optimum eſt? quid equus, piſcis, ager, pratum? non horum quicq; ita demum generoſiſſimum dicitur, ſi ſit idem & optimũ? dicitur profecto. Quocirca inter homines quoq; generoſiſſimum eſſe eum dicemus, nõ qui natalium ſplendore anteit cęteros, ſed qui uirtute ac ꝓbitate morũ reliquos omneis præſtat. Duo eius genera fieri poſſunt. Eſt enim inductio omnis, aut perfecta aut imperfecta. Perfectam uoco, quę neceſſario colligit. Imperfectam, quæ tametſi admodum colligit probabiliter, nulla tamen ſubeſt concludendi neceſſitas.

Prior

Prior duobus ſit modis. Principio, quoties omnibus uel partibus uel ſpeciebus enumeratis, totum aut genus inde colligitur. Deinde, cum non enumerantur omnia quidem, cæterũ apponitur tamẽ clauſula aliqua, qua ea quæ enumerata non ſunt comprehendantur. Imperfecta & ipſa duobus fieri modis poteſt. Primum cum ex quibuſdã tantum aut etiã quandoq; ex ſola una parte aut ſpecie aliqua, ad totum aut genus progredimur. Deinde quoties aut una aut altera parte, aut ſpecie enumerata, non genus aut totum, ſed aliam quampiã partem ſpeciemue inde colligimus. Atq; hæc demum ea eſt, quam rhetoricam inductionem uocant, quæq; alio noĩe dici ſolet exemplum. Quod nomẽ ab Ariſtotele eis etiam argumentationibus datur, ubi ex pluribus particularibus unum particulare colligitur. Quanquam non me clam eſt, exempli nomen illis propriè tribui ſolere, ubi rem geſtam alteri rei probandæ refellendæue accommodamus. Ad quæ proxime accedunt, quæ nos ipſi, perinde ac ſi geſta ſint fingimus. Inter quę primas tenent apologi, & ut his quoq; ſimillimũ eſt; quibus ſimilitudines illas Socraticas, Ariſtoteles nõ inepte adieciſſe mihi uidetur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho ipſo exempla poſita ſunt. Cæterorum oĩm eiuſmodi effingi exemplum quæat: Quod autẽ hominẽ nefandiſſimũ toti etiam ciuitati charum eſſe dixiſti, id ego qua fronte abs te dictum ſit, nondum ſatis intelligo. Etenim quẽ magiſtratus oẽs oderunt, quem ſenatus iam olim pernicioſum patriæ ciuem iudicauit, quem optimus quiſq; de tyrannide inuadenda ſuſpectum habet, quem nemo denique eſt qui non uelit extinctum, hunc tu uniuerſæ ciuitati charum eſſe audes aſſerere? Quid? An non locupletum fortunis quotidie imminet latro importuniſſimus? An non ciues etiam tenuiores, quacunq; ratione poteſt, ſuis illis quãtulìſcunq; fortunis ſtudet euertere? Et quid multis? tu, ſi potes, nomina aliquem, in quem idem non cogitarit, imò in quem idem non fecerit. Quod ſi non potes, quæ impudentia eſt, negare ciues oẽs ab uno iſto ſumma iniuria eſſe affectos? negare, ab uno iſto hoſte periculoſiſſimo intra muros noſtros uerſanti, oĩm noſtrum fortunis extrema omnia imminere? Quanquã minus timendum erat, ſi de fortunis tantùm, non etiã de uita oĩbus nobis eripiẽda, cogitaret homo nefarius. Sed qui rebus adhuc dubijs, Polycarpum ciuem reipub. natũ occidit, qui interemit Philodamum, qui integerrimum optimumq; uirum Timotheum crudeliſſime trucidauit, hunc tu uictorem ciui cuiquam parciturum exiſtimas? Si neſcis? ne auunculo quidem ſuo homini innocentiſſimo, uerùm ſuis iſtis ſceleratiſſi-

tiſſimis conatibus reſiſtenti pepercit:& nos adhuc fore ſperamus, ſcilicet uti huius tam crudelis beluæ, ſi quando uoti compos erit, gladios ciuis quiſquam euadat? Equidem mihi uidere uideor, nihil eum aliud animo deſtinaſſe, niſi ut totam hanc rempublicam funditus euertat atque in nihilum redigat. Nam qui cōſulibus palam cædem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubijs adhuc rebus à dicendo iure deterret, hic quid aliud quàm totius reip. meditatur interitum? Profecto quiſquis non parcit capiti, totum corpus extinctum uult, & qui magiſtratus è ciuitate tollit, non uult ſaluam remp. Nunquā ne legiſtis, quomodo olim tyrannidem inuaſerit apud Athenienſes Piſiſtratus, Dionyſius apud Syracuſanos, apud Agrigentinos Phalaris? quorum mores nō tam referret nouus hic Phalaris noſter, niſi & finem eum quem illi quærebāt, quæreret. Anni ſunt uix dū triginta, cum auus eius ſimile quiddam in hac ipſa urbe molitus. Qui ſi eo tempor ijs quibus dignus erat exemplis, eſſet affectus, nunquam hic illi ſimilis eſſe uoluiſſet: nunc uero etiam gloriæ ſibi apud poſteros fore exiſtimat, ſi uel ſuperaſſe ſcelus illius nedum æquaſſe uideatur. Itaque prouidendum eſt uobis, ne quemadmodum hic nunc illius, ita alius quiſquam poſt annum unum aut alterum, huius eſſe ſimilis uelit. Id quod hac demum ratione commode fiet, ſi ab hoc nunc ultimum ſupplicium ſumetis. Nam ſi in humano corpore, quoties membrū aliquod ita affectum eſt, ut nec de eius ſalute ſperari poſſit, & periculum ſit, ne reliquum etiam corpus contagione ſua totum inficiat, tum id membrum ſine cunctatione præcici ſolet: ſi idem fieri uidemus in ramis arborum, idem in uitium putatione, quis ſit, qui hoc membrum tam peſtilens, hunc, inquam, pernicioſiſſimum nō dico ciuem, ſed hoſtem, è repub. adhuc corpore nolit reuelli? Credite mihi, quemadmodum ouis ſæpenumero una totum inficit gregem: ita unus peſtilens ciuis, ſæpe uniuerſam rempublicam. Laurentius Valla cōtra Boethium diſputans, negat inductionem dicendā eſſe, quæ uel interrogationibus careat, uel à particularibus ad uniuerſale progrediatur. Id quod miror equidem excidere potuiſſe homini ingenioſiſſimo, quando neutrum ex ijs uſque quaque uerum eſſe, facile probatiſſimorū autorum ſcriptis oſtendi queat. Quod autē Socrates apud Platonem fere interrogationibus utitur, id nō ea de cauſa facit, quod omnino aliter inductio fieri nō poſſit, ſed quod eiuſmodi ratio elocutionis maxime ſit apta dialogis. Alioqui non eſſe ſemper neceſſarias interrogationes facile declarant uerba Ciceronis 3. lib. de Finibus; quo in loco cum dixiſſet, nouis rebus

nona item eſſe imponēda & nomina, deinde hæc uerba ſub iecit: Quod quidē nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte cuius uſus ſingularis communiſq́ non ſit, multam nouitatem nominum eſſe: cum cōſtituantur eae rerum uocabula, quæ in quaq; arte uerſantur. Itaq; & dialectici & phyſici uerbis utuntur ijs, quæ ipſi Græciæ nota nō ſunt. Geometræ uerò, muſici, grammatici, etiam more quodam loquuntur ſuo. Item ipſæ rhetorum artes, quę ſunt totę forenſes atq; populares, uerbis tamen in dicendo quaſi priuatis utuntur ac ſuis. Atq; ut omittam has artes elegātes & ingenuas, nec opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterētur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiori elegantia: tamen eas res in quibus uerſatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philoſopho faciēdum eſt. Idem in Oratore ad Brutum: Quod (nempe indecorum, ac dedecens) ſi poeta fugit ut maximum uicium, qui peccat etiā cum probam orationem affingit improbo, ſtultoue ſapienti. Si deniq; pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia, triſtis Calchas eſſet, mœſtior Vlyſſes, mœreret Menelaus, obuolendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari. Si deniq; hiſtrio qd deceat quærit, quid faciendum Oratori putemus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus uniuerſale probari non poſſe, nō id quidem ſemper uerum eſſe partim ex ijs quæ iam ex Cicerone adduximus, modò accuratius expendantur, partim etiam ex ijs, quę ex Platone mox afferemus, liquere poteſt. In Phœdone hūc in modum Cebetem interrogat Socrates: Ergo utrum neceſſarium eſt, cuicunq; aliquid eſt contrariū, nullo modo aliud id, quàm ex ſuo contrario fieri, ueluti quādo quid maius efficitur, neceſſe eſt ex eo quod ante fuerat minus, poſtea maius euadere? CE. Ita eſt. SO. Nonne & ſi qd minus fiat, ex eo quod ante maius erat, poſtea fiet minus? CE. Sic omnino. SO. Quin etiā ex robuſtiori debilius, ex tardiore uelocius. CE. Prorſus. SO. Quid uerò ſi q euadat deterius? nonne ex meliori? & ſi iniuſtius, ex iuſtiori? CE. Quid ni? SO. In omnibus igitur ſatis ad exemploratū habemus, oīa ita fieri contraria uidelicet ex contrarijs. Quem in modum & Cicero in oratiōe ea, quam dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omneis res eas ineſſe, quę in ſummo imperatore exigantur, propterea quod in eo inſit ſcientia rei militaris, quod uirtus, quod autoritas, quod felicitas. Quæ utiq; inductio eſt, & quidem à ſpeciebus ad genus. Quod habet idem, ſtultum dictu eſſe ſi quis in inductiōe ap

ponat hæc uerba, & ſic de ſingulis: aut alia fortaſſe, quorum tamen eadem ſit uis & ſignificatio: id plane cum eo pugnat, quod nos diximus paulo ante, de ſecundo perfectæ inductionis modo. Quapropter huius etiam rei exemplum ex Platone afferamus: quod ſi non plane atque omni ex parte cum illa inducendi forma cõſentiet, hactenus conſentiet tamen, ut intelligas, quoties partes aut ſpecies non omnes enumerantur, tum fieri poſſe, ut cuiuſmodi clauſula aliqua in earum quæ enumeratæ non ſint, locum ſuccedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modum. SOC. Quid uero? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne eſt faber? GOR. eſt. SOC. Et qui muſicam, muſicus? GOR. Ita. SOC. Et qui ea quę ad medicinam pertinent, medicus? Atque in cęteris eodem pacto, quiſquis didicerit aliquid, talis euadit, qualem cuiuſque ſcientia reddit? GOR. Omnino. SOC. Nonne igitur per hãc rationẽ iuſtus erit, quicũque iuſta didicerit? GOR. Maximè. Hucuſque Plato. Atque hæc nobis in præſentia occurrerunt, quæ de inductiõe obiter diceremus. Quod ſi quando ex inſtituto hac de re agere continget, accuratius ſingula perſequemur.

Plebs Romana optime de Milone ſentit.) Sententia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone. Pompeius habet uirtutem.) Ex eiuſdem oratione pro lege Manilia. Ratio. inatio, ſi Latino malumus uti nomine, eſt, ut inquit Ariſtoteles oratio.) Ariſtoteles priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro ſyllogiſmum finit his uerbis: συλλογισμὸς γάρ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτ᾽ εἶναι. Ea uerba hunc in modum uertit Boethius. Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis quibuſdã & cõceſſis, aliud quiddã, quàm ſint eã quæ poſita & conceſſa ſunt, neceſſario contingit, per ipſa quæ conceſſa ſunt. Quo in loco illud non inutile fuerit meminiſſe, à Boethio explicandi modo cauſa adiectum fuiſſe hũc ablatiuum conceſſis, uti ſignificaret illud (poſitis) apud Ariſtotelẽ eſſe aliud nihil, quàm ſi dixiſſet conceſſis. Id quod manifeſtius adhuc docet Aulus Gellius, cum 15. Noctium atticarum libro hanc ipſam Ariſtotelis finitionem hunc in modum latinam fecit: Syllogiſmus eſt oratio, in qua conſenſis quibuſdam & conceſſis, aliud quid quàm quæ conceſſa ſunt, per ea quæ conceſſa ſunt, neceſſario conficitur. Quibus plane conſona ſunt, quæ in primum librũ Topicorum Ariſtotelis ſcribit Alexander Aphrodiſieus, qui poſteaquã docuiſſet λόγον, id eſt, orationem ea de cauſa poni in finitiõe ſyllogiſmi, quod eſſet ipſius genus; deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter

alia

alia multa etiam hæc dicit: συμβαίνει δὲ αὐτῷ τὸ τεθέντων ληφθέντων τε καὶ συγχωρηθέντων &c. Id eſt: Significat aũt Ariſtoteli hæc uox poſitis id ipſum, quod ſumptis atque conceſſis. Quanq̃ q̃d tam multa in re ꝑſpicua? niſi q̃d apud q̃ſdam hodie religioſum eſt, uel latũ (q̃d aiũt) culmũ à ſuis illis diſcedere copularis. Vel, eſt argumẽtatio, in qua poſitarũ duarum ꝓpoſitionũ duo termini ſic iũgunt̃ in uno tertio.) Quod ſi minus arrideat definitio Ariſtotelica, poteris, inquit, ratiocinationẽ finire & hoc modo: Ratiocinatio ſiue (q̃d idẽ eſt) ſyllogiſmus, eſt argumentatio, in qua duo extremi termini duarũ ꝓpoſitionũ cõceſſarũ, ita accõmodantur uni termino medio, ut ſi utriſq; cõueniat cũ illo, ipſis etiã inter ſeſe cõueniat: ſin autẽ alteri eorũ cũ illo nõ cõueniat, tum ne ipſis q̃dẽ cõuenire inter ſe poſſit. Verbi cauſa: Om̃is liberator patriæ ſumma laude eſt dignus, Brutus liberator eſt patriæ, ergo Brutus ſumma laude eſt dignus. Hic duo extremi termini ſunt ſumma laude dignũ eſſe, & Brutus: quibus utriſq; quia cum medio illo termino cõuenit, q̃ eſt liberator patriæ, proinde inter ſe etiam ipſis conuenit in concluſione. Id ergo q̃d efficit̃ argumẽtatiõe, alij cõcluſionẽ, alij intentionẽ uocãt.) A Cicerone, nõ cõcluſio, non intẽtio, ſed cõplexio dicit̃, Quã q̃ is de unius ſyllogiſmi cõplexione loquit̃, nõ etiã de inductionis. In ratiocinatiõe autẽ tm̃ duæ ſunt ꝓpoſitiones.) Propoſitiones appellat τὰς προτάσεις: Alioqui apud Latinos eã uideo ꝓprie dici ꝓpoſitionẽ, q̃ ab Rodolpho dicit̃ expoſitio. Ariſtoteles maiorẽ uocat. Sed de his ſupra. Quæ q̃ ad ratiocinationẽ ducit̃, enthymema dicit̃ i. ut Quintilianus interpretat̃, cõmentum.) Fabius lib. 5. Quid ſi exẽplum ſuperiore libro.) Capite uigeſimo quinto: Quod ait Rodolphus argumentationem hanc, P. Scipio iure occidit Tyberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam: hanc, inquam, inductionem non eſſe, ſed ſyllogiſmum: id uerum eſt, ſi uocabulum inductionis eo intellectu ſumatur, quo id accepere Rodolphus & Ariſtoteles. Verùm antea illud à nobis dictum eſt, uarium eſſe nominis huius apud autores uſum. Id quod etiam notauit Boethius, qui cum initio inductionem more Ariſtotelico definiuiſſet: inductio, inquiens, eſt oratio, per quam fit à particularibus ad uniuerſale progreſſio: deinde paucis interpoſitis uerbis: ſæpe autem multorum, inquit, collecta particularitas, aliud quiddam particulare demonſtrat. Atque hæc eſt illa inducendi forma, quam appellant inductionem rhetoricam, & de qua ſola in Rhetoricis locutus eſt Cicero: quanquã Ariſtoteles in Rhetoricis ſuis, interim exemplum, interim rhetoricam indu-

ctionem uocat. Poſſem plura, poſſem hæc explicatius, niſi ue rerer, ne & hæc, lectori præſertim occupato, multa nimium uideantur. Illud tamen uel nolens addam: ſi quis hanc argu mentandi formam de qua loquimur, ſyllogiſmum quàm in ductionem uocare malit, non id magnopere diſplicituru mi- hi, modò ne obſtet nominũ uſus, cum uideam facilimè hæc in ſyllogiſmi formam conijci poſſe. Quid enim fuerit nego- cij, ſi quis id, de quo diximus, exemplum, in eiuſmodi redi- gat ſyllogiſmum? Quicquid P. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure faciet in L. Catilinam: atqui Scipio Tiberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occi det Cicero. Omnis poteſtas impatiens conſortis erit.) Sen tentia eſt Lucani primo Pharſaliæ libro. Quid ſatis eſt ſi Ro ma parum?) Verba ſunt militum de Cæſare apud eundē au torem lib. 5. Neq; mirum, ſi hoc non poſſit dici exemplum; quando ex particulari; non ad aliud particulare, ſed ad uni uerſale fit progreſſio, quod nos genus inductionis ſuperius ab exemplo ſecreuimus. Ariſtoteles autem dixit enthy- mema ratiocinationē rhetoricam.) Ariſtoteles primo Rhe toricorum libro: Eorum, inquit, quibus probamus, ut & in dialecticis, aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Nam enthy mema quidem ſyllogiſmum rhetoricum, exemplũ uerò rhe toricam inductionem appello. Et 2. lib. τῶν προτέρων ἀναλυ τικῶν: Ἐνθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, id eſt, Enthymema eſt ſyllogiſmus imperfectus ex ue riſimilibus aut ſignis. Et iterũ in Rhetoricis: Quare neceſſe eſt, inquit, tam enthymema q̃ exemplum de ijs eſſe, quæ ut plurimum aliter quoq; ſe poſſunt habere, exemplum quidē inductiōem, enthymema uerò ſyllogiſmum, ex paucis, ac ſæ pe paucioribus q̃ ea ſunt, ex q̃bus cōſtat ſyllogiſmus. Nam ſi quid totum perſpicuum eſt, id dicēdum non eſt. Ipſe nāq; auditor id ex ſeipſo affert. Hinc liquet Ariſtotelem, in Rhe toricis utiq; enthymema & ſyllogiſmum, non tam forma ar gumentandi quàm materia diſcreuiſſe, credidiſſeq; enthy- mematis, & ſi non crebro, tamen aliquando certe totidem eſſe partes debere, quot ſyllogiſmi. Quorſum enim attine- bat dicere enthymema ſæpe ex paucioribus partibus con- ſtare, quàm ſyllogiſmum, ſi non interim & ex totidē fieret? Quorſum attinebat, ut diceret, in enthymemate ſubticenda eſſe quæ auditor ex ſeipſo afferret, niſi ſignificare exaduer- ſo, uoluiſſet, quæ is ex ſeipſo non afferret, ea in enthymema- te eſſe explicanda? Poteſt autem id fieri nonnunq̃ ut neutrā partium ex ſeipſo afferat auditor; quocirca tūc utiq; utraq; dicen-

dicendæ erunt. Atq; hoc eſt quod uult ſibi Rodolphus, cum dicit: Sunt itaq; qui putent Ariſtotelem non diſcreuiſſe formam argumentandi à ratiocinatione enthymema, ſed certo tantùm rerum genere enthymema conſtare uoluiſſe. Fabius lib. 5. uidetur eo ipſo diſcrimine ſecreuiſſe ſyllogiſmũ & epicherema, quo Ariſtoteles ſyllogiſmum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum: Epicherema autem nullo differt à ſyllogiſmis, niſi quod illi & plures habent ſpecies, & uera colligunt ueris: epicherematis frequentior circa credibilia eſt uſus. Plerią; rhetores uelut dignatione quadã.) Horum ſententiam attigit, & Fabius lib. 5. & in Topicis Cicero: Quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris?) Verba Micipſæ ſunt ad Iugurtham apud Saluſtium. Quid ſatis eſt, ſi Roma parum?) Diximus eſſe uerba militum aduerſus Cæſarem apud Lucanũ 5. lib. Pharſaliæ. Audes fulcire ruinam, ſub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanum lib. 8. perſuaſurus Ptolomæo regi Aegyptiorũ, ut Pompeium ad ſe confugientem occideret, inter cætera argumentatur & hoc modo: Tu Ptolomæe potes Magni fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? &c. Et, cum meretricis ſit quòd amator odi, cuius putatis eſſe quòd pauper adamaui?) Verba ſunt Fabij Quintiliani in declamatione ea, quæ inſcribitur Odij potio.

QVIBVS IN DICENDO *ſpeciebus utantur.*

Caput XIX.

OMnis autem ratiocinatio perfectaq; inductio ſi modò legitime riteq; fiãt, certæ ſemper exploratæq; fidei ſunt in colligendo. Si nanq; uera ſunt, quæ proponuntur in eis, neceſſe eſt & ea eſſe uera, quæ colliguntur. Ex falſo enim uerum poteſt effici: conſequens eſt enim, ſi homo eſt aſinus, hoĩem eſſe animal: ex uero aũt nihil niſi uerũ efficitur. Eſtq; idcirco uſus eorũ, ut efficaciſſimus,

Ita crebrò difficillimus etiã: quoniam facilime perſpicitur in eis, expoſitis omnibus per quæ ſit probatio, uelut in corpore cuius oĩa deteguntur membra ſi quid uicij erroriſúe ſubſit. Deinde, quemadmodum in inductiõe perſæpe enumeratio omnium partium aut ſpecierũ difficilis eſt, ſed duabus quandoq; tribus ue iam propoſitis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: ſic in ratiocinatione frequenter, aut propoſita maiore, minor: aut minore propoſita, maior apertior eſt quàm ut proponenda ſit, ſed ultro incurrunt in animum, alteraq; ex altera perſpicitur. Quapropter non rhetores modò quibus imperfectas has argumentandi formas Ariſtoteles attribuit: ſed & dialectici (ſi quid tamen hi diuerſum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & phyſici, & (ut uno uerbo dicam) quicunq; diſſerunt, ſiue uerbis in altercatione, ſiue ſcriptis poſteritati tradẽdis, creberrime enthymemate, nonnunquam & inductione imperfecta colligunt comprehenſiones ſuas. Rhetor uerò perſæpe plena ratiocinatione probationes complectitur, ſi maior utiq; res, & fuſius ſit atq; latius demonſtranda. Sed obruuntur copia & orationis ubertate ſingulæ propoſitiones, nec ad ſcrupuloſam illam argumentandi legem, quæ uulgo præcipitur, explicantur: dicunturq; populi auribus

bus parata populariter. Ergo (ut alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinatiōem cōiecta eſt: & pro Plancio itidē. Quid pro lege Manilia? An non ſunt hæ argumentationes? hoc in bello agi dignitatem populi Romani: quod multis primum uerbis oſtenditur. Hinc probat omne bellum eſſe ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas Po. Ro. quod ſuis argumentationibus colligitur: eſtq; hæc maior propoſitio, quæ ſecundo loco ponitur: minor, quæ priore. Ex quibus apertum eſt, ſi iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt ſit, omne bellū eſt ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc bellum eſt in quo agitur dignitas P. Rom. hoc ergo bellum eſt ſuſcipiendum. Continuo iterum. Hoc in bello agitur ſalus ſociorum: eſt aūt omne tale bellū ſuſcipiendū: ergo hoc bellū eſt ſuſcipiendū. Rurſus, qſquis præcipue habet quatuor illa, uirtutem, ſcientiā rei militaris, autoritatem, felicitatē, maxime eſt ad ad hoc bellū deligendus imperator: C. Pōpeius præcipue habet quatuor illa, ergo eſt ad hoc bellum maxime deligēdus imperator. Loci quidem communes (ut rhetores uocant) nō ſunt aliud quàm maiores ratiocinationum propoſitiones: ut quæ in proditorem, in ueneficum, adulterū, ſicarium, dicuntur. Cum uolumus enim probare, Cœlium damnandum, oſtendimus ueneficum eum

eſſe: quod ubi explicatū eſt, quid reſtat aliud, quod ratiocinationi deſit, niſi maior: omnis ueneficus eſt damnandus? Hoc autem (ne quem fallat) annotandum uidetur. Quoniam uniuerſaliter pronunciata, qualem plerunq; maioris ratiocinatiõis propoſitionem faciunt, ſupina ſæpe uidentur, & ocioſa, & diſtantia magis à re propoſita: idcirco ſolere Oratores, quò arctius rebus adhæreant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicēdum eſſet, omne bellum eſt ſuſcipiendum, in quo agitur ſalus ſociorum: & omnis ueneficus eſt damnādus, ut inſtare magis premereq́; uideantur, dicere malunt: hoc bellum eſt ſuſcipiēdum, quia agitur in eo ſalus ſociorum: &, hic ueneficus eſt damnandus.

In quo & hoc meo iudicio ingenioſiſsimi homines ſequuntur, q, uniuerſalia uelut late ſparſa, ſint animo audientis tanquā in aëre, interq́; nubes apprehendēda: cum uerò ad rem præſentem aſtricta, & ante oculos interq́; manus ſunt poſita, mouēdis affectibus aptiora ſunt, qui ſoli in audientium dominantur animis: quos nihil æque, ut aſpectus rei primùm, & imago proxime, uelut præſentis negocij, animo ſubiecta irritat. Nihil eſt ergo, quòd quiſquam putet, certis artium generibus has quidē uel illas argumentandi formas addidi poſſe. Rerum ipſa præſens cōditio, ut quæq; diligentius eſt

&

& conſtantius affirmanda, conſilium præbebit. Et quemadmodũ in pleriſq; rebus ſemel poteſt in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in alijs multis, hoc ſolùm perpetuum eſt, quod perpetuum ſtatui nihil poteſt. Cum ergo (ut prædiximus) in ratiocinatione & inductione nulla in cõcludendo poſsit eſſe dubitatio: neceſſe eſt, ſi qua repugnet eis aduerſarius, idcirco id euenire: quoniã quæ proponũtur, uera eſſe neget. In enthymemate & imperfecta inductione, utrunq; eſt quod dubitari poſsit, an uerũ ſit quod propoſitũ eſt, et an quod intendimus, ex eo efficiatur. Vt cum dicitur: Cluentius pecunia fidem iudicũ ſubuertit, ergo lege corrupti iudicij tenetur. Primũ negat Cicero Cluẽtiũ ſubuertiſſe fidem iudicum. Quod ſi ipſum uerũ nõ eſt, neq; habetur ei fides: nõ poteſt alteri quod probandum eſt, fidem parare. Deinde, ut uerũ ſit ſubuertiſſe eum iudicum fidem, non tamen coſeqtur, teneri eum lege: quoniam non utiq; quiſquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare poteſt aduerſarius, uel non eſſe uerum quod proponitur, uel non enumerata eſſe omnia, ex quibus colligi intentio poſsit: ut nihil ſit neceſſe, quanquam dentur uera eſſe, quæ ſumuntur in probationem, conſequi tamen idcirco, quod efficere conamur.

Scholia in caput 19.

Colligunt comprehenſiones ſuas.) Comprehenſiones uocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iã à nobis facta eſt mentio, quasq́ à Cicerone, interim cognitiones, interim comprehenſiones transferri diximus. Ergo, ut alio loco diximus.) Paulo ante in hoc ipſo capite. Et pro Plancio itidem.) Maxima pars eorũ quæ pro Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt ſyllogiſmum: Quod quis à populo impetrare poteſt diligentia, aſſiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id neceſſe non eſt, ambitu eum conſecutum eſſe, etiamſi dignitate à competitore uincatur; at in creandis magiſtratibus maxime his rebus moueri populus ſolet: proinde ut ſuperetur Plancius dignitate à Laterenſi, non continuò illud neceſſe eſt, ut ambitu ædilitatem ei obtigiſſe dicamus.

Loci quidem communes ut rhetores uocant.) Cicero in Oratore de locis communibus loquens: Qui, inquit, communes ſunt appellati, quòd uidentur multarum iidem eſſe cauſarum. Sunt ergo loci communes, communes quædam formulæ uirtutum ac uiciorum, cæterarumq́ rerum, quæ fere inter dicendum ſolent occurrere: ut quæ in ingratitudinem, luxuriam, auariciam, loquacitatem, item de iuſtitia, prudentia, uita, morte, cæterisq́ id genus rebus dici ſolent. Cicero in Rhetoricis uocat locos communes, qui communiter & ab accuſatore & à defenſore tractari poſſunt, ut fama, tormenta, tabulæ, teſtes, argumenta &c. Cœlium damnandum.) Pro hoc extat etiamnum pulcherrima Ciceronis oratio, qua eum ueneficij reum defendit. Quoniam autem uniuerſaliter pronunciata, qualem plerunque maiorem ratiocinationis ꝓpoſitionem faciunt.) Tres faciunt dialectici ſyllogiſmorum figuras: primam, qua medius terminus in uno pronunciato ſubijcitur, in altero prædicatur: ſecundam, qua utrobique prædicatur terminus medius: tertiam, qua utrobique ſubijcitur. Iam priores illę duæ, ſemper maiorem propoſitionem uniuerſalem habent, modò intra eos illarum modos conſiſtamus, quos enumerauit Ariſtoteles. Tertia poteſt illa quidem maiorem habere particularem: uerùm hanc nonnulli ceu ſuperuacuam, & cuius nullus ſit apud autores uſus reijciunt: indignamq́ eſſe cenſent, cui inter figuras ſyllogiſmorum ſit locus. Supina.) Iacentia, inertia, minime uiuida, minus mouentia eum qui audit.

Ante oculos interq́ manus.) Sic Latinus apud Vergilium: Ante oculos interq́ manus ſunt omnia veſtras. Irritat.)

tat.) Prouocat, elicit. Cum ergo, ut prædiximus, in ratiocinatione &c.) Hoc eſt, ut plebeijs uerbis idem dicamus, In ſyllogiſmo & inductione perfecta, ſi rite fiant, ſolùm antecedens uocari in dubium poteſt, conſequentia non poteſt. In enthymemate autem & inductione imperfecta, non de eo ſolo quod antecedit, ſed de conſecutione etiam ipſa ambigi ſolet.

QVOMODO CONFIRmandæ argumentationes. Caput XX.

VT ergo confirmãdæ per argumentationem rei cuiuſq; rationem paucis abſoluamus, & oſtendamus etiam ubi perfectis opus ſit argumẽtationibus, ubi ſufficiant imperfectæ: hæc primũ lex proponẽda eſt argumentationũ oĩm: Ex uero nihil colligi poſſe niſi uerum. Quare ſi falſum eſt quod colligitur, neceſſe eſt falſum eſſe quod antecedit, ſi rite collectum ſit. Hinc ergo cõſequitur, ut ſemper quemadmodũ ex propoſito concluſio colligitur, ut ſi uerum ſit propoſitũ, neceſſe ſit uerum eſſe quod cõcluditur: ſic ex cõtradicente cõcluſionis, ſemper propoſiti cõtradicens colligatur. Nam cũ nequeat in legitima argumẽtatione colligi falſum ex uero, quoties tanq̃ uerum proponimus id, quod cõtradicit concluſioni, neceſſe eſt concluſionem falſam eſſe, cum duo contradicentia ſimul eſſe uera non poßint. Falſum erit ergo propoſitum id, ex quo collecta eſt ea concluſio. Conſequitur igitur, contra

tradicens propoſiti eſſe uerum. Vnde ſit quod intendimus, quemadmodum ex propoſito concluſio, ſic ex contradicente concluſionis propoſiti colligitur contradicens. Vt ſi hominem eſſe detur, neceſſe eſt demus & animal eſſe. Quod ſi animal eſſe, falſum eſſe dicamus, uerũ erit cõtradicens eius, quod eſt, nullum animal eſt. Falſum ergo id eſt, ex quo animal eſſe colligimus, quod erat hominem eſſe. Ergo uerum itidem contradicens iſtius, quod eſt, nullus homo eſt. Itaq; quemadmodum neceſſario conſequitur, homo eſt, ergo animal eſt: ita conſequitur, & nullum animal eſt, ergo nullus homo eſt.

Duplex eſt ergo ductus cuiuſq; rei probãdæ. Vnus directus, ut cũ propoſito aliquo uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Vt q probare uolet, ſapientem eſſe diuitem, dicat: Sapiens nullius indiget, ergo ſapiens eſt diues. Alius eſt ductus obliquus. Vt cum accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid quod falſum ſit, unde regreßi, docemus falſum id eſſe, ex quo collectum eſt: idq;, quia contradicens eſt eius quod intendimus probare, cõſequens eſt, iſtud ipſum eſſe uerũ: ut, ſapiens eſt diues. Si enim non ſit diues ſapiens, cupiet aliquid: ſed falſum eſt hoc, falſum ergo ex quo colligitur id, hoc eſt, non eſſe diuitem ſapientem. Verum igitur erit, quod

inten-

intendimus, ſapientem eſſe diuitem. Non ſunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas, quas expoſuimus, duci poßũt: ſed uiæ quædã colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos uocauimus. Quo pacto autem uerũ eſſe aliquid oſtendimus, eodem etiam in contradicente ſuo, falſum eſſe monſtramus. Cum probauerimus enim, cõtradicens ſuum uerum, neceſſe eſt, ut id quod intẽdebatur, apertum ſit falſum eſſe. Vbi fuerit igitur expoſita argumentatio, ſi ſit imperfecta, ut enthymema aut inductio: quemadmodũ prædiximus, duo ſunt, quæ dubitari poſſunt. Aut enim negatur conſequi hoc ex illo, aut uerũ eſſe, quod propoſitum eſt. Cõſequens oſtẽdemus eſſe, ut imperfectas argumentationes ad perfectarũ formã, ut ſi enthymema ſit, ad ratiocinationẽ: ſi inductio, ad enumerationẽ conferamus. Ratiocinatio & enumeratio, ſi præſcripto ſuo, recteq́; fiũt, nullũ poſſunt admittere cõſecutionis incertũ. Enthymema eſt: Clodius ſtruxit inſidias, ergo iure cæſus eſt. Ratiocinatio fit cum ſubijcimus, oĩs enim inſidiator iure occiditur. Ea eſt enim maior propoſitio ratiocinationis. Sic in inductione: Piſiſtratus accepto publico præſidio tyrannidem inuaſit, & Phalaris itidem: ergo quiſquis è publico præſidiũ poſcit, tyrannidẽ uult inuadere, quia difficile eſt hic oẽs enumerare, pro

reli-

reliquorum enumeratione ponimus plerunq;,neq; quiſquam eſt,qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile quicquam in eam ſubdimus ſententiam.Deinde col legimus iam, quod intendimus. Vnde ſolent plerunque altercantes, quandoq; etiam perpetua dicentes oratiõe, cum difficile ſit affirmare, in omnibus alijs ſimiliter ſe rem habere,petere ab aduerſario, ut ille dicat,in quo non ita ſit: & confeßionem illius uel ignorationem pro ſua ponere aſſeueratiõe. In quibuſdam etiam, quia non tam quærimus quid uerum ſit,quam utrum uerißimilius:idcirco quanq̃ non poßimus inductionem perfectam facere,ſufficit tamen audientis fidei, quanq̃ non ſemper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum eſſe & fieri ſolere,quod tũ nos oſtẽdere conamur. Quod in deliberationibus & coniectando futurorum exitu,plerunq; ſatis eſſe ſolet documenti. Conſequi ergo quod intẽdimus,ad id quod propoſitum eſt,hoc pacto docetur. At ſi uerũ eſſe negat aduerſarius,quod proponitur, idipſum rurſus alia colligendum erit argumentatione,ſimili uia,qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monſtrauimus:idq; tam diu fiat oportet,donec tandem ueniamus ad aliquid,quod certum ſit, taleq; ut negare id aduerſarius nõ poßit.Ex quo cum fidẽ parauerimus ei, quod proxime colligitur ex ipſo; deinde

ex

ex hoc iam collecto rurſus aliud probamus: & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum ſerie conamur. Vt Stoicus qui probare uolet, diuitem eſſe quiſquis ſit ſapiens: dicat primùm, quoniam nullæ opes deſunt ſapienti. Quod ipſum etiam eſt dubium, probat ergo: quoniam habet opes quã taſcunq; uult, certum eſt ergo nullas ſibi deeſſe. Sed & id propoſitum probandum eſt. Subijcit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum eſt. Id eſt autem, ſolam in bonis eſſe uirtutem. Ergo iam ex hoc quod poſtremum eſt, priorũ omnium ſumitur fides. Nam ſi ſapiẽs ſolus in bonis numerat uirtutẽ, non putat opes eſſe bonas, nõ ergo cupit eas, habet igitur quantaſcũq; uult: quo fit, ut nullæ deſint ſibi: certum eſt ergo diuitem eſſe, quiſquis ſit ſapiens. Quia ſunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ ſunt hæ argumentatiões, idcirco ſi de eorum conſecutione dubitet aduerſarius, neceſſe erit ſingula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam conijcere. Vt ſi dicat aduerſarius, non utique quia nihil deſit ſapienti, diuitem eum eſſe: addat oportet qui diſputat, maiorem ratiocinationis propoſitionem, quæ

eſt,

eſt, cuicunq; nihil deeſt, is eſt diues. Quæ (quoniam negabit eam aduerſarius) alia rurſus eſt argumentatione colligenda. Quæ cauſa fuit pleriſq;, ut quinq; partium facerent ratiocinationem, cum cuiuslibet propoſitionis, probationem pro parte numerarent. Quod ſi ſequimur, q̃uis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cum & unaquæq; probatio ſuam poßit iterum habere probationem, & hæc rurſus aliam. Quapropter probationes propoſitionū non ſunt argumentatiōis partes, ſed nouæ per ſe fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd qſquis eſt ſapiens, eſt diues: primumq́; caput totius probationis fecimus id, quod confeſſum eſt, ſolam uirtutem à ſapiēte bonum æſtimari: ſic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebit eiſdem gradibus colligere, ſed uerſo ordine contradicens eius, à quo primum directæ probationis duximus initium. Quod colligere conamur eſt, quod quiſquis eſt ſapiens, diues eſt. Id ergo ſi non eſt, erit ex aduerſarij ſententia aliquis ſapiens, qui non ſit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quātas opes uolet, cupiet ergo opes: quod ſi facit, bonas eas putabit, ergo iā ſapiens aliqd præter uirtutē, habebit inter bona: quod ſi falſum eſt, falſa ſint neceſſe eſt, ex qbus id collectum

ctum eſt:ergo uerum erit,quiſquis ſapiens eſt,eum diuitem eſſe. Nihil differunt aũt hi ductus ad argumentandi euentum: quamlibet enim argumentationem paratum eſt utrouis horũ ductuum explicare. Sed aduerſarius fortè diſcrimen aliquod in his faciet,in altercationibus præſertim. Confidens enim & qui ſe decipi parũ timeat, faciliùs directo capietur ductu, ſi per multas probationes ducenda ſit confirmatio eius,quod intendimus. Ea enim quæ longiùs diſtant,& nihil cũ re negotij habere uidebuntur,facilè concedet,ſecurus,& firmus(ut ſibi perſuadet) aduerſus inſidias. Contrà q metuet fraudes,illi quæ uelut tutiſsima proponẽtur, erũt maximè ſuſpecta: putabitq́; periculoſiſsimè credi eis,in quibus minimè ſe prodant pericula. Hic ergo proximis & ſenſim à propoſito deflectentibus,faciliùs accedat. Acrius & inſtãtius uidetur urgere obliquus ductus, cũ per eum falſa intentãtes aduerſario & neganda, grauius premere uideamur,q̃ ſi directo ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipſum docereq́; credamur. Directus itaq; monẽti, obliquus eſt exprobranti ſimilior. Ex his nequaq̃ difficilè eſt uidere, ubi pfectã neceſſe ſit adhibere argumentationẽ,ubi ſufficiat impfecta. Nam ſicubi explicata re per imperfectam,conſecutio ſit indubitata,nihil erit opus perfecta,etiã in eis rebus de quibus ſcrupuloſiſsimè

a diſpu-

diſputatur. Sic ſi quando hæreat uel Orator in conficienda argumētatione: quia dubitetur, an ſit, conſequens, q, efficere uoluit; ad perfectam argumentandi formam nunc eſſe redeundum, & res ipſa, & eloquentiſsimorum uirorum uſus oſtendit.

Scholia in caput 20.

Vt ergo affirmandæ rei cuiuſque.) In ſumma hoc dicit: Quoties id, de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis ſatis oſtendi poteſt, non eſt cur perfectis utamur: ſin autem res eſt inuolutior, & ad quam probandam imperfectæ illæ argumentationes non ſatis habeant uirium, tunc certe integris ſyllogiſmis, & perfecta, quo ad eius fieri poteſt, inductione utendum. Hæc primum lex proponenda eſt argumentationum omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta ſeu regulas dialecticorum. Duplex eſt ergo ductus rei cuiuſq; probandæ.) Id Ariſtotelici noſtri temporis dicunt hoc modo: Duplex eſt ſyllogiſmus, unus oſtenſiuus, alter ad incōmodum ſeu impoſſibile. Partes exequuntur eo ipſo modo quo Rodolphus. Piſiſtratus.) Qui tyrannidem inuaſit apud Athenienſes. Qua de re Iuſtinum lege libro ſecundo. Et Phalaris itidem.) Hic eſt Phalaris ille memoratiſſimus Agrigentinorum tyrannus, inter cuius multa crudeliſſima facinora, unum hoc ſi non laudandum, at certe minus uituperandum eſt: Perillus quidā taurum ei æneum fecerat, in quem coniecti homines, igne ſubiecto, non uocem humanam, ſed mugitum bouis urgente dolore ēderent: quo munere cum ſe homini crudeli rem inprimis gratam feciſſe arbitraretur, hoc precij tulit, ut primus ipſe in tauro ipſo ſuo miſerè tortus obierit. Vnde dictum illud: Nec enim lex æquior ulla eſt, Quam necis artifices arte perire ſua. Quia difficile eſt hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunq;. Neq; quiſquam eſt qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile aliquid in eam ſubdimus ſententiam.) Hoc parum placere Laurentio Vallæ ſupra monuimus. Idipſum alia rurſus colligendum erit argumentatione.) Ariſtoteles proſyllogiſmos appellat quibus propoſitiones ſyllogiſmi negatas probamus. Quæ cauſa fuit pleriſque ut quinque partium ratiocinationem facerent.) Ciceroni in Rhetori-

toricis maxime quinq; ſyllogiſmi partes eſſe uidentur, propoſitio, propoſitionis approbatio, aſſumptio, aſſumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boethius tres tantùm faciunt partes, propoſitionem, aſſumptionem, & concluſionem. Quanquam Boethius de ſolo loquitur ſyllogiſmo hypothetico ſeu cõditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit ſyllogiſmi partes, quàm Rodolphus: Ponit enim ille idcirco illas tres, quod propoſitio & eius approbatio pro una parte accipi debeant, itidemq; aſſumptio cum probatione ſua. Rodolphus autem probationes illas omnino non putat connumerandas eſſe inter partes ſyllogiſmi eius, ad cuius propoſitiones cõfirmandas adhibentur, ſed aliorum eas ſyllogiſmorum expoſitiones aut aſſumptiones eſſe. Quæ ſententia ut ueriſimilima eſſe mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum ſententia Ariſtotelis de ſyllogiſmi partibus & proſyllogiſmis.

QVAM MVLTIS MODIS *argumentatio ſoluatur.* Caput XXI.

Sicut eſt aũt diſputantis cõfirmare id, quod probandum ſumpſit: ita eius qui diuerſa tuetur, eſt diſſoluere quæ confirmata ſunt. Soluitur ergo argumentatio eiſdem, quibus ſtruitur, modis. Quemadmodum nanq; probamus unumquicq; per aliquid quod uerum eſſe uolumus, & ex eo conſequi docemus, quod probare nitimur: ſic dupliciter effectam ſoluimus argumentationem. Aut enim falſum eſſe dicimus, quod propoſitum eſt. Aut ſi res id non ſinit, non confici ex propoſito, quod aduerſarius uoluit, indicamus. Idq;, uel qa imperfecta ſit argumentatio,

aut ſi ſit perfecta, uideri potiùs talem eſſe, quã quia re uera ſit talis, & eſſe aliquid in ea, q multipliciter dicatur, nec eandem ſignificationẽ ſeruet utrobiq; in argumẽtatione poſitum. Id eſt aũt quod dici ſolet, omnem argumentationem ſolui, aut negando eo quod propoſitum eſt, aut multiplici diſtinguendo. Vt ſi dicatur: Sapiẽti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues. Prima ſolutio eſt, ut reſpondeatur: non eſſe uerũ quod proponitur, ſapienti nullas deeſſe opes. Quod ſi probetur, quia nullas cupit: reliquum iã eſt, ut negetur, ex hoc q nullæ ſibi deſunt opes, cõſequi, diuitem eſſe eum. Id ſi probetur, adiecta maiore propoſitione, qa cuicunq; nihil deſit, is ſit diues, fortaſſe negabitur & iſta. Quã etiam ſi probabit, dicetq;: Quiſquis habet omnia quorũ indiget, eſt diues: cuicunq; nihil deeſt, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ratiocinatio eſt, cuius utraq; probata eſt propoſitio. Vltimũ itaq; ſolumq; remedium eſt, ut qui ſoluere uolet, dicat hoc uerbũ deeſſe dupliciter dici. Aliter dicitur enim deeſſe qđ, quod modò nõ adeſt. Aliter quicquid modò deſideratur. Quod ſi priore ſignificatione dicatur, uera eſt maior, minor falſa. Si ſecundo modo, minor eſt uera, falſa maior. Quare nihil mirũ eſſe, ſi quæ iungere uolumus, in concluſione non iungantur: cũ id medium in quo illa iungebãtur in propoſitionibus,

non

non numero, ſed ſpecie ſolũ fuerit unũ. Soluendi autem uerbum, quanq̃ commune ſit neganti & diſtinguenti, rectiùs tamen diſtinguenti conueniet. Nam quiſquis negat, non patitur confici argumentationem: quæ aũt confecta non eſt, propriè ſolui dici nõ poteſt. At cum multiplex diſtinguitur, eſt utiq; in ſpeciem confecta: rectiùs igitur ſolui dicetur. Nos tamen omnem rationem diſcutiendæ argumentationis in præſentia ſoluere uocamus. Et hæ quidem ſolutionum differentiæ, quas diximus, ueræ ſunt, & ad rem ipſam feruntur, idq; ipſum etiam uulgò uocantur. Sunt aliæ ſoluendi uel (ſi magis proprium uolumus eis nomen dare) elabẽdi rationes, quæ uulgò dicuntur ſolutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quando ex re parũ ſperamus auxilij. Quia firmior eſt argumentatio, q̃ ut aliqua parte infringi, labefactari'ue poßit. Vel quia datur occaſio de aduerſario dicendi, quem quia poſſumus acriùs retundere. malumus in ipſum orationem, q̃ in rẽ ingerere. Elabimur aũt his fere modis: Vel quia regerimus aliquid aduerſario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum eſt: uel digreſſu à re facto, illatáq; alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propoſitæ argumẽtationis cura, & alterius obruimus cõmemoratione. Regerimus, uel in rem ipſam, per quam diſputator probauit q̃ inſti

tuerat: uel in perſonam aduerſarij. In rem regerimus, cum rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus, ut quantum urget nos aduerſarius, tantum uideamur nos eum è diuerſo eo, quod referimus, urgere. Quale eſt pro Cælio, cui cũ obiecta eſſet luxuria maior, quam ut eã defendere auderet Cicero: apertior, quàm ut poſſit eam negare: mollijt quidem aures quantũ potuit Orator, et partim tem porum magis ea uicia dixit, quàm hominis, partim contẽdit aliquid eſſe concedendũ ætati. Tum (quod huius loci propriũ eſt) uelut remedium inuidiæ oppoſuit ſpem futuræ induſtriæ & probitatis, in ætate uentura, exactionibus, laboribusq́;, quos Cælius iam ſuſcipiebat, ſuſtinebatq́;. Tale eſt etiam, q̃ apud Vergilium Iuno dicit: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Non negat, ſed ele uat quantum poteſt. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? & quæ ſequuntur. Huius etiã eſt generis, quod inquit Tur nus: Et nos tela pater ferrumq́; haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cœli ſpacium (non am plius) ulnas. Alter cũ nequeat reſpondere, aliud par obijcit: Dic quibus in terris, inſcripti nomina regũ Naſcuntur flores, & Phyllida ſolus habeto. In per

ſonam

ſonam regerimus, cum dimiſſa re, oſtendimus, qualiſcunq; ſit, non conuenire tamen aduerſarij perſonæ obijcere eam, neq; recte hæc ab eo dici. Cuiuſmodi eſt pro Ligario, q Tubero accuſator Ligarij in eadem cauſa fuerit, cuius Ligarium accuſabat. Simile eſt in Saluſtium: Quaſi uerò tu ſis ab illis uiris Saluſti ortus. Et paulò pòſt: Ecquid te uni piget homo leuiſſimè, cum ea culpas, quæ in hiſtorijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: Quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi auſus ſis eloquentiam ut uicium obijcere, cuius ſemper nocens eguiſti patrocinio? Sic & Vergilius: Meq́; timoris argue tu Drance. Et: Tantumq́; nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iaſon inquit: Medea amores obijcis? Hæc oĩa, non de re, recta nec ne ſit, ſed de homine dicuntur. Eleuamus, quoties cõtemnimus rem, quæ obijcitur, & uelut nullius momenti aſpernamur. Qualem totam Cælij accuſationem Cicero uoluit uideri, magis iras & iurgia diſſidentium in amore, querelasq́; amantium eſſe, q̃ uera crimina. Sic & apud Vergilium: Italiam petijt fatis autoribus, eſto, Caſſandræ impulſus furijs. Maieſtatem fatorum, Caſſandræ furore eluſit. Et paulò pòſt, q modo diximus: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Subijcit continuò: Et patria Turnum conſiſtere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia ma-

ter. Indignioris comparatione eleuauit, oſtenditq́; non oportere id ita indignum uideri. Digrediendi rarum eſt apud autores exemplum, ſic ut digreſſu aduerſarij uitemus laqueum. Quod enim præſentis temporis & utilitatis laus eſt: quiduis dicere, ut de re non dicas, cum nihil poßit utiliter de ea dici: id poſtea cum legeretur, poſſet autoris uideri culpa factum, qui dilaberetur ab inſtituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen uidetur mihi Cicero hoc ſoluendi genus expreßiſſe: cum reſponſurus ei crimini, quod obijciebatur paratum habuiſſe domi uenenum, & uim eius in ſeruo expertum eſſe, digreſſus eſt ad mortem Q. Metelli, ſuſpicionemq́; iacit, Clodij ſcelere ueneno ſublatum illum fuiſſe, ipſamq́; mortem gemitu & lachrymis proſequitur: ſimulq́; reprimit aduerſarios, uelut ſimili ictos crimine: ſimul impetu dictionis & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non ſatis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, ſic inter diſputandum, & in foro, & in ſcholis, creberrimè ſolet expeti.

Scho-

Scholia in caput 21.

Sicut autem eſt diſputantis.) Quæ de ſolutione argumentationum habet Rodolphus, ea ob oculos ponit ſequẽs deſcriptio.

Solutio argumentationũ duplex eſt.

- Vna uera, quoties uere diluimus, id quod ab aduerſario propoſitum eſt, eaq; duobus fit modis.
  - Principiò, ſi oſtendamus falſum eſſe propoſitum, id eſt, ut nunc loquimur antecedens.
  - Deinde, ſi doceamus non eſſe ratam cõſequentiam, hoc eſt, ſi probemus concluſionem non neceſſario ex antecedente ſequi.
- Altera ad hominẽ, puta quæ non rei, ſed homini ſatisfacit. Fitq; ea trifariam.
  - Primùm regerendo, idque
    - Vel in rem, quoties parem, aut etiã grauiorem, quàm ſit ea quæ obiecta eſt nobis aduerſario reponimus.
    - Vel in perſonã, cum oſtendimus, nõ decere perſonam aduerſarij, ut hæc nobis obijciat, etiamſi ſi conſtet ea uera eſſe.
  - Deinde eleuando cum uideri uolumus contẽnere id ꝙ aduerſarius obiecit, dicimusq; id tale eſſe, ꝙ rideri magis, quã dilui mereatur.
  - Poſtremò digrediendo, cum animum auditoris digreſſu quodã à propoſito abducimus, itaq; alijs occupamus, ut eius ꝙ obiectum eſt nobis, quędam obrepat obliuio, & quanquam non ſit, tamen dilutum eſſe uideatur.

Sapienti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epiſtola quadam ad Trebatium: Balbus, inquiens, mihi confirmauit, te diuitem futurum. Id utrum Romano more locutus ſit, bene nummatum te fore: an quomodo Stoici dicunt, omneis eſſe diuites, qui cœlo & terra frui poſſunt, poſtea uidero. Tale eſt etiam quod apud Vergilium Iuno dicit: Indignum eſt Italos.) Verba Iunonis ſunt contra Venerem, Aeneidos decimo. Et nos tela pater.) Sic Turnus Aeneidos libro 12. Dic quibus in terris.) Verba Dametæ ad Menalcam, Aegloga 3. Cuiuſmodi eſt pro Ligario.) In oratione Ciceronis, quam pro Ligario habuit apud C. Cæſarem. Simile eſt in Saluſtium.) In inuectiua aut ſi mauis Apologia Ciceronis, qua Saluſtij in ſe maledictis, in Senatu reſpondit. Meq́ timoris Argue tu Drance.) Turni uerba ſunt Aeneidos lib. 11. Et: Tantumq́ nefas patrio excidit ore.) Verba Aeneæ ad patrem Anchiſen 2. Aeneidos. Et apud Tragicum Iaſon inquit.) Senecæ in Medea uerba hæc ſunt:

IASON. Perimere cum te uellet infeſtus Creon,
Lachrymis meis euictus exilium dedit.
MEDEA. Pœnã putabã, munus (ut uideo) eſt fuga.
IASON. Dum licet abire, profuge teq́ hinc eripe,
Grauis ira regũ eſt ſemper. MED. Hoc ſuades mihi,
Præſtas Creuſæ, pellicem inuiſam amoues.
IASON. Medea amores obijcis? MEDEA. Et
cædem & dolos.

Italiam petijt fatis autoribus.) Rurſus uerba ſunt Iunonis eo, quem indicauimus loco.

DE EXPONENDI RATIONE, *quæ ad credentem fit audientem.* Cap. XXII.

De argumẽtatione aũt quid ea ſit & quæ ſpẽcies eius, & quomodo conficiatur (quantum ad inueniendi rationem pertinet) hæc ſufficere uidebuntur. Expoſitio *ſequitur, quã ſpeciem orationis alterã fecimus.* Exponimus *aũt ferè propter has*

cauſas

cauſas, uel ut audientiũ uoluptate demulceamus aures, uelut rem ipſam cuiuſmodi ſit explicemus, uel ut fidem alicui alij rei expoſitione quæramus. Primum ſequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerum tradendis, uel præſentes, uel poſteritatem conantur docere, ut qui hiſtorias, & exempla uirorum, rerumq́; inſignium literis mandant. At qui faciendæ cauſa fidei de re aliqua exponunt, hi ſunt ut Oratores, ut Philoſophi, ut reliqui artifices, quibus perſæpè in alterius uſum rei, alia res uerboſiùs eſt recenſenda. Tertium igitur harũ expoſitionum ſuus eſt cuiq; finis. Qui enim uoluptatem ſolã ſpectat audientis dũmodo eam ſequatur, uera an falſa, probabilia an incredibilia dicat, nihil ſua credit referre. Quòd ſi quando ueriſimilia, aut uera dicit, enixiusq; colorem tuetur ueritatis, non id tantũ ex ſua facit perſona, quantũ ex illius perſona, cui talia tribuit: quia ſint illi congruẽtiora, ſic dicuntur. Aut perſæpè in his, ubi uana affectus ſpecie mouere cupit auditorem. Aptiſsima eſt enim talibus ueri ſimilitudo. Quodq; præcepit Horatius: Ficta uoluptatis cauſa, ſint proxima ueris: id nõ in uoluptate modò, ſed in omni affectu præcipuè eſt obſeruandum. Scriptores aũt rerum è contrario, primam oĩm ueritatem expetunt, poſterior uoluptatis eſt cura. Si tamen legẽ illam, quã hiſtoriæ uidetur Thucydides

reliquorum enumeratione ponimus plerunq;, neq; quiſquam eſt, qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile quicquam in eam ſubdimus ſententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde ſolent plerunque altercantes, quandoq; etiam perpetua dicentes oratiõe, cum difficile ſit affirmare, in omnibus alijs ſimiliter ſe rem habere, petere ab aduerſario, ut ille dicat, in quo non ita ſit: & confeßionem illius uel ignorationem pro ſua ponere aſſeueratiõe. In quibuſdam etiam, quia non tam quærimus quid uerum ſit, quam utrum ueriſimilius: idcirco quanq̃ non poßimus inductionem perfectam facere, ſufficit tamen audientis fidei, quanq̃ non ſemper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum eſſe & fieri ſolere, quod tũ nos oſtẽdere conamur. Quod in deliberationibus & coniectando futurorum exitu, plerunq; ſatis eſſe ſolet documenti. Conſequi ergo quod intẽdimus, ad id quod propoſitum eſt, hoc pacto docetur. At ſi uerũ eſſe negat aduerſarius, quod proponitur, idipſum rurſus alia colligendum erit argumentatione, ſimili uia, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monſtrauimus: idq; tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad aliquid, quod certum ſit, taleq; ut negare id aduerſarius nõ poßit. Ex quo cum fidẽ parauerimus ei, quod proxime colligitur ex ipſo: deinde

ex

ex hoc iam collecto rurſus aliud probamus: & *ex illo aliud, donec tandem* peruenia*mus ad* primum *illud, quod efficere reliquarum argumentationum ſerie conamur.* Vt Stoicus *qui* probare *uolet, diuitem eſſe quiſquis ſit ſapiens: dicat* primùm, *quoniam nullæ opes deſunt ſapienti.* Quod *ipſum etiam eſt dubium, probat ergo: quoniam habet opes quã taſcunq; uult, certum eſt ergo nullas ſibi deeſſe.* Sed & *id* propoſitum *probandum eſt.* Subijcit *igitur, nullas enim cupit opes.* Probat & *hoc, quia nullas bonas putat.* Quod *iam pendet ex eo, quod* Stoico *tanquam foci & aræ defendendum eſt.* Id *eſt autem, ſolam in bonis eſſe uirtutem.* Ergo *iam ex hoc quod poſtremum eſt, priorũ omnium ſumi tur fides.* Nam *ſi ſapiẽs ſolus in bonis numerat uirtutẽ, non putat opes eſſe bonas, nõ ergo cupit eas, habet igitur quantaſcũq; uult: quo ſit, ut nullæ deſint ſibi: certum eſt ergo diuitem eſſe, quiſquis ſit ſapiens.* Quia *ſunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ ſunt hæ argumentatiões, ideirco ſi de eorum conſecutione dubitet aduerſarius, neceſſe erit ſingula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam conijcere.* Vt *ſi dicat aduerſarius, non utique quia nihil deſit ſapienti, diuitem eum eſſe: addat oportet qui diſputat, maiorem ratiocinationis propoſitionem, quæ*

eſt,

eſt,cuicunq; nihil deeſt,is eſt diues. Quæ (quoniam negabit eam aduerſarius) alia rurſus eſt argumentatione colligenda. Quæ cauſa fuit pleriſq;,ut quinq; partium facerent ratiocinationem,cum cuiuslibet propoſitionis, probationem pro parte numerarent. Quod ſi ſequimur, q̃uis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cum & unaquæq; probatio ſuam poßit iterum habere probationem,& hæc rurſus aliam. Quapropter probationes propoſitionũ non ſunt argumentatiõis partes,ſed nouæ per ſe fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd q́ſquis eſt ſapiens, eſt diues: primumq́; caput totius probationis fecimus id,quod confeſſum eſt,ſolam uirtutem à ſapiẽte bonum æſtimari: ſic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus,licebit eiſdem gradibus colligere,ſed uerſo ordine contradicens eius,à quo primum directæ probationis duximus initium. Quod colligere conamur eſt, quod quiſquis eſt ſapiens, diues eſt. Id ergo ſi non eſt, erit ex aduerſarij ſententia aliquis ſapiens, qui non ſit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quãtas opes uolet, cupiet ergo opes: quod ſi facit,bonas eas putabit, ergo iã ſapiens aliqd præter uirtutẽ,habebit inter bona: quod ſi falſum eſt,falſa ſint neceſſe eſt,ex qbus id colle-

ctum

ctum eſt: ergo uerum erit, quiſquis ſapiens eſt, eum diuitem eſſe. Nihil differunt aũt hi ductus ad argumentandi euentum: quamlibet enim argumentationem paratum eſt utrouis horũ ductuum explicare. Sed aduerſarius fortè diſcrimen aliquod in his faciet, in altercationibus præſertim. Confidens enim & qui ſe decipi parũ timeat, faciliùs directo capietur ductu, ſi per multas probationes ducenda ſit confirmatio eius, quod intendimus. Ea enim quæ longiùs diſtant, & nihil cũ re negotij habere uidebuntur, facilè concedet, ſecurus, & firmus (ut ſibi perſuadet) aduerſus inſidias. Contrà q metuet fraudes, illi quæ uelut tutiſsima proponẽtur, erũt maximè ſuſpecta: putabitq́; periculoſiſsimè credi eis, in quibus minimè ſe prodant pericula. Hic ergo proximis & ſenſim à propoſito deflectentibus, faciliùs accedat. Acrius & inſtãtius uidetur urgere obliquus ductus, cũ per eum falſa intentãtes aduerſario & neganda, grauius premere uideamur, q̃ ſi directo ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipſum docereq́; credamur. Directus itaq; monẽti, obliquus eſt exprobranti ſimilior. Ex his nequaq̃ difficilè eſt uidere, ubi pfectã neceſſe ſit adhibere argumentationẽ, ubi ſufficiat impfecta. Nam ſicubi explicata re per imperfectam, conſecutio ſit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiã in eis rebus de quibus ſcrupuloſiſsimè

diſputatur. Sic ſi quando hæreat uel Orator in conficienda argumētatione: quia dubitetur, an ſit, conſequens, q; efficere uoluit: ad perfectam argumentandi formam nunc eſſe redeundum, & res ipſa, & eloquentiſſimorum uirorum uſus oſtendit.

Scholia in caput 20.

Vt ergo affirmandæ rei cuiuſque.) In ſumma hoc dicit: Quoties id, de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis ſatis oſtendi poteſt, non eſt cur perfectis utamur: ſin autem res eſt inuolutior, & ad quam probandam imperfectæ illæ argumentationes non ſatis habeant uirium, tunc certe integris ſyllogiſmis, & perfecta, quo ad eius fieri poteſt, inductione utendum. Hæc primum lex proponenda eſt argumentationum omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta ſeu regulas dialecticorum. Duplex eſt ergo ductus rei cuiuſq; probandæ.) Id Ariſtotelici noſtri temporis dicunt hoc modo: Duplex eſt ſyllogiſmus, unus oſtenſiuus, alter ad incōmodum ſeu impoſſibile. Partes exequuntur eo ipſo modo quo Rodolphus. Piſiſtratus.) Qui tyrannidem inuaſit apud Athenienſes. Qua de re Iuſtinum lege libro ſecundo. Et Phalaris itidem.) Hic eſt Phalaris ille memoratiſſimus Agrigentinorum tyrannus, inter cuius multa crudeliſſima facinora, unum hoc ſi non laudandum, at certe minus uituperandum eſt: Perhillus quidā taurum ei æneum fecerat, in quem coniecti homines, igne ſubiecto, non uocem humanam, ſed mugitum bouis urgente dolore æderent: quo munere cum ſe homini crudeli rem in primis gratam feciſſe arbitraretur, hoc precij tulit, ut primus ipſe in tauro ipſo ſuo miſerè tortus obierit. Vnde dictum illud: Nec enim lex æquior ulla eſt, Quam necis artifices arte perire ſua. Quia difficile eſt hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunq;. Neq; quiſquam eſt qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile aliquid in eam ſubdimus ſententiam.) Hoc parum placere Laurentio Vallæ ſupra monuimus. Idipſum alia rurſus colligendum erit argumentatione.) Ariſtoteles proſyllogiſmos appellat quibus propoſitiones ſyllogiſmi negatas probamus. Quæ cauſa fuit pleriſque ut quinque partium ratiocinationem facerent.) Ciceroni in Rhe-

toricis

toricis maxime quinq; ſyllogiſmi partes eſſe uidentur, propoſitio, propoſitionis approbatio, aſſumptio, aſſumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boethius tres tantum faciunt partes, propoſitionem, aſſumptionem, & concluſionem. Quanquam Boethius de ſolo loquitur ſyllogiſmo hypothetico ſeu cōditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit ſyllogiſmi partes, quàm Rodolphus: Ponit enim ille idcirco illas tres, quod propoſitio & eius approbatio pro una parte accipi debeant, itidemq; aſſumptio cum probatione ſua. Rodolphus autem probationes illas omnino non putat connumerandas eſſe inter partes ſyllogiſmi eius, ad cuius propoſitiones cōfirmandas adhibentur, ſed aliorum eas ſyllogiſmorum expoſitiones aut aſſumptiones eſſe. Quæ ſententia ut ueriſimilima eſſe mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum ſententia Ariſtotelis de ſyllogiſmi partibus & proſyllogiſmis.

QVAM MVLTIS MODIS *argumentatio ſoluatur.* Caput XXI.

Sicut eſt aūt diſputantis cōfirmare id, quod probandum ſumpſit: ita eius qui diuerſa tuetur, eſt diſſoluere quæ confirmata ſunt. Soluitur ergo argumentatio eiſdem, quibus ſtruitur, modis. Quemadmodum nanq; probamus unumquicq; per aliquid quod uerum eſſe uolumus, & ex eo conſequi docemus, quod probare nitimur: ſic dupliciter effectam ſoluimus argumentationem. Aut enim falſum eſſe dicimus, quod propoſitum eſt. Aut ſi res id non ſinit, non confici ex propoſito, quod aduerſarius uoluit, indicamus. Idq;, uel q̄a imperfecta ſit argumentatio,

aut ſi ſit perfecta, uideri potius talem eſſe, quã quia re uera ſit talis, & eſſe aliquid in ea, q́ multipliciter dicatur, nec eandem ſignificationẽ ſeruet utrobiq; in argumẽtatione poſitum. Id eſt aũt quod dici ſolet, omnem argumentationem ſolui, aut negando eo quod propoſitum eſt, aut multiplici diſtinguendo. Vt ſi dicatur: Sapiẽti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues. Prima ſolutio eſt, ut reſpondeatur: non eſſe uerũ quod proponitur, ſapienti nullas deeſſe opes. Quod ſi probetur, quia nullas cupit: reliquum iã eſt, ut negetur, ex hoc q́ nullæ ſibi deſunt opes, cõſequi, diuitem eſſe eum. Id ſi probetur, adiecta maiore propoſitione, q́a cuicunq; nihil deſit, is ſit diues, fortaſſe negabitur & iſta. Quã etiam ſi probabit, dicetq́; Quiſquis habet omnia quorũ indiget, eſt diues: cuicunq; nihil deeſt, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ratiocinatio eſt, cuius utraq; probata eſt propoſitio. Vltimũ itaq; ſolumq́; remedium eſt, ut qui ſoluere uolet, dicat hoc uerbũ deeſſe dupliciter dici. Aliter dicitur enim deeſſe q́d, quod modò nõ adeſt. Aliter quicquid modò deſideratur. Quod ſi priore ſignificatione dicatur, uera eſt maior, minor falſa. Si ſecundo modo, minor eſt uera, falſa maior. Quare nihil mirũ eſſe, ſi quæ iungere uolumus, in concluſione non iungantur: cũ id medium in quo illa iungebãtur in propoſitionibus,
non

non numero, ſed ſpecie ſolũ fuerit unũ. Soluendi autem uerbum, quanq̃ commune ſit neganti & diſtinguenti, rectiùs tamen diſtinguenti conueniet. Nam quiſquis negat, non patitur confici argumentationem: quæ aũt confecta non eſt, propriè ſolui dici nõ poteſt. At cum multiplex diſtinguitur, eſt utiq; in ſpeciem confecta: rectiùs igitur ſolui dicetur. Nos tamen omnem rationem diſcutiendæ argumentationis in præſentia ſoluere uocamus. Et hæ quidem ſolutionum differentiæ, quas diximus, ueræ ſunt, & ad rem ipſam feruntur, idq; ipſum etiam uulgò uocantur. Sunt aliæ ſoluendi uel (ſi magis proprium uolumus eis nomen dare) elabẽdi rationes, quæ uulgò dicuntur ſolutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quando ex re parũ ſperamus auxilij. Quia firmior eſt argumentatio, q̃ ut aliqua parte infringi, labefactari'ue poßit. Vel quia datur occaſio de aduerſario dicendi, quem quia poſſumus acriùs retundere, malumus in ipſum orationem, q̃ in rẽ ingerere. Elabimur aũt his fere modis: Vel quia regerimus aliquid aduerſario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum eſt: uel digreſſu à re facto, illataq; alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propoſitæ argumẽtationis cura, & alterius obruimus cõmemoratione. Regerimus, uel in rem ipſam, per quam diſputator probauit q̧ inſti

tuerat:uel in perſonam aduerſarij. In rem regeri-mus, cum rem parem aliquam ei quæ nobis obijci-tur reponimus,ut quantum urget nos aduerſarius, tantum uideamur nos cum è diuerſo eo,quod refe-rimus,urgere. Quale eſt pro Cælio, cui cũ obiecta eſſet luxuria maior, quam ut eã defendere auderet Cicero:apertior,quàm ut poßit eam negare:mollijt quidem aures quantũ potuit Orator,et partim tem porum magis ea uicia dixit,quàm hominis,partim contẽdit aliquid eſſe concedendũ ætati. Tum(quod huius loci propriũ eſt)uelut remedium inuidiæ op-poſuit ſpem futuræ induſtriæ & probitatis,in æta-te uentura, exactionibus, laboribusq́;, quos Cælius iam ſuſcipiebat,ſuſtinebatq́;. Tale eſt etiam,ꝙ apud Vergilium Iuno dicit: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Non negat,ſed ele uat quantum poteſt. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis?& quæ ſequuntur. Huius etiã eſt generis,quod inquit Tur nus: Et nos tela pater ferrumq́; haud debile dextra Spargimus,& noſtro ſequitur de uulnere ſanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cœli ſpacium(non am plius)ulnas. Alter cũ nequeat reſpondere,aliud par obijcit:Dic quibus in terris, inſcripti nomina regũ Naſcuntur flores,& Phyllida ſolus habeto. In per-

ſonam

ſonam regerimus, cum dimiſſa re, oſtendimus, qualiſcunq; ſit, non conuenire tamen aduerſarij perſonæ obijcere eam, neq; recte hæc ab eo dici. Cuiuſmodi eſt pro Ligario, q Tubero accuſator Ligarij in eadem cauſa fuerit, cuius Ligarium accuſabat. Simile eſt in Saluſtium: Quaſi uerò tu ſis ab illis uiris Saluſti ortus. Et paulò pòſt: Ecquid te uni piget homo leuiſſimè, cum ea culpas, quæ in hiſtorijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: Quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi auſus ſis eloquentiam ut uicium obijcere, cuius ſemper nocens eguiſti patrocinio? Sic & Vergilius: Meq; timoris argue tu Drance. Et: Tantumq; nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iaſon inquit: Medea amores obijcis? Hæc oĩa, non de re, recta nec ne ſit, ſed de homine dicuntur. Eleuamus, quoties cõtemnimus rem, quæ obijcitur, & uelut nullius momenti aſpernamur. Qualem totam Cælij accuſationem Cicero uoluit uideri, magis iras & iurgia diſſidentium in amore, querelasq; amantium eſſe, q̃ uera crimina. Sic & apud Vergilium: Italiam petijt fatis autoribus, eſto, Caſſandræ impulſus furijs. Maieſtatem fatorum, Caſſandræ furore eluſit. Et paulò pòſt, q modo diximus: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Subijcit continuò: Et patria Turnum conſiſtere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia ma-

ter. Indignioris comparatione eleuauit, oſtenditq́; non oportere id ita indignum uideri. Digrediendi rarum eſt apud autores exemplum, ſic ut digreſſu aduerſarij uitemus laqueum. Quod enim præſentis temporis & utilitatis laus eſt: quiduis dicere, ut de re non dicas, cum nihil poßit utiliter de ea dici: id poſtea cum legeretur, poſſet autoris uideri culpa factum, qui dilaberetur ab inſtituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen uidetur mihi Cicero hoc ſoluendi genus expreßiſſe: cum reſponſurus ei crimini, quod obijciebatur paratum habuiſſe domi uenenum, & uim eius in ſeruo expertum eſſe, digreſſus eſt ad mortem. Q. Metelli, ſuſpicionemq́; iacit, Clodij ſcelere ueneno ſublatum illum fuiſſe, ipſamq́; mortem gemitu & lachrymis proſequitur: ſimulq́; reprimit aduerſarios, uelut ſimili ictos crimine: ſimul impetu dictionis & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non ſatis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, ſic inter diſputandum, & in foro, & in ſcholis, creberrimè ſolet expeti.

Scho-

Scholia in caput 21.

Sicut autem eſt diſputantis.) Quæ de ſolutione argumentationum habet Rodolphus, ea ob oculos ponit ſequẽs deſcriptio.

Solutio argumentationũ duplex eſt.

- Vna uera, quoties uere diluimus, id quod ab aduerſario propoſitum eſt, eaq́ duobus fit modis.
  - Principiò, ſi oſtendamus falſum eſſe propoſitum, id eſt, ut nunc loquimur antecedens.
  - Deinde, ſi doceamus non eſſe ratam cõſequentiam, hoc eſt, ſi probemus concluſionem non neceſſario ex antecedente ſequi.
- Altera ad hominẽ, puta quæ non rei, ſed homini ſatisfacit, Fitq́ ea trifariam.
  - Primùm regerendo, idque.
    - Vel in rem, quoties parem, aut etiã grauiorem, quàm ſit ea quæ obiecta eſt nobis aduerſario reponimus.
    - Vel in perſonã, cum oſtendimus, nõ decere perſonam aduerſarij, ut hæc nobis obijciat, etiamſi ſi conſtet ea uera eſſe.
  - Deinde eleuando cum uideri uolumus contẽnere id ꝙ aduerſarius obiecit, dicimusq́ id tale eſſe, ꝙ rideri magis, q̃ dilui mereatur.
  - Poſtremò digrediendo, cum animum auditoris digreſſu quodã à propoſito abducimus, itaq́ alijs occupamus, ut eius ꝙ obiectum eſt nobis, quędam obrepat obliuio, & quanquam non ſit, tamen dilutum eſſe uideatur.

cauſas, uel ut audientiū uoluptate demulceamus aures, uelut rem ipſam cuiuſmodi ſit explicemus, uel ut fidem alicui alij rei expoſitione quæramus. Primum ſequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerum tradendis, uel præſentes, uel poſteritatem conantur docere, ut qui hiſtorias, & exempla uirorum, rerumq; inſignium literis mandant. At qui faciendæ cauſa fidei de re aliqua exponunt, hi ſunt ut Oratores, ut Philoſophi, ut reliqui artifices, quibus perſæpè in alterius uſum rei, alia res uerboſiùs eſt recenſenda. Tertium igitur harū expoſitionum ſuus eſt cuiq; finis. Qui enim uoluptatem ſolā ſpectat audientis dūmodo eam ſequatur, uera an falſa, probabilia an incredibilia dicat, nihil ſua credit referre. Quòd ſi quando ueriſimilia, aut uera dicit, enixiusq; colorem tuetur ueritatis, non id tantū ex ſua facit perſona, quantū ex illius perſona, cui talia tribuit: quia ſint illi congruētiora, ſic dicuntur. Aut perſæpè in his, ubi uana affectus ſpecie mouere cupit auditorem. Aptiſsima eſt enim talibus ueri ſimilitudo. Quodq; præcepit Horatius: Ficta uoluptatis cauſa, ſint proxima ueris: id nō in uoluptate modò, ſed in omni affectu præcipuè eſt obſeruandum. Scriptores aūt rerum è contrario, primam oīm ueritatem expetunt, poſterior uoluptatis eſt cura. Si tamen legē illam, quā hiſtoriæ uidetur Thucydides

ſanxiſſe

ſanxiſſe, obſeruare uelint, malintq́; rem perpetuò duratam conficere, quàm gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hactenus, ut ſua ſint conſciētia contenti: neq; ſolicitè quærendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum, quæ recenſent: quin & grandia pleraq; & ad incredibile quandoq; accedentia, uelut ex periculo petunt, ut admiratione lectorem detineant. Sicubi uerò ponuntur aliqua faciendæ fidei: talia ferè ſunt, ut magis grauitatem, autoritatemq́; ſcriptoris cōmendent, q̄ rem probent. Cuiuſmodi ſunt, ſcire incredibilia & fidem excedentia narrare, ſed ita tamē à maioribus accepiſſe, ita poſteris traditurus: uel compertum ſibi, rem ſic habere: conſtanterq́; ſe uerum in qualicunq; hominum opinione dicturos: quandoq; uerò ne ſibi quidem ſatis probari, quare queq́; pro ſuo captu dempturum, additurum'ue fidem. Quare probabilitatis abunde eſt iſtis, rē tradi ſic, ut non ſit improbanda, id eſt, ut uera dicantur. Deinde, ne uideantur falſa. Quod fit, ſi neq; inter ſe diſsideant, neq; perſonis, temporibus, locis, ea quæ traduntur, diſcrepent. Pleraq; enim uera, turbato ordine, cōiunctioneq́; rerū incredibilia uidentur. Cōtrà falſa, diſpoſita ut ſingulæ inter ſe partes congruant, uerißimorum implent fidem. Cauſa aūt quāobrem parata ſit ſcriptori fides, eſt cū ex ſcriptoris perſona, quod nihil tale uidetur,

detur, quare debeat potius uelle falſa tradendo lædere exiſtimationẽ ſui, quã uera dicendo ſancti grauisq́; uiri de ſe opinionem ad poſteros trãſmittere: tum ꝗ lectoris parum aut perſepè nihil intereſt, ſic uel ſic rem eſſe arbitrari: præſertim ſi non aliunde paratũ ſit, quo poßit uanitas ſcribẽtis coargui: quale Herodoto & nõnullis aliorum quoq; ſcriptorũ, qui indulſerunt ingenijs ſuis, contigit. In reliquis facile lector accedit. Mauult enim (quod uulgò dici ſolet) credere, ꝗ̃ exquirere. Aperta ergo ſunt apud eos omnia, erecta, ſublimia, ſecura: ut ꝗ non timeãt, non timeantur. At in expoſitionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non ſatis eſt eſſe uera quæ exponentur: ſed & firma, & uelut fidem ſibijpſis facientia oportet eſſe: tũ ad id cui probando deſtinantur ita accõmodata, ut capita fidei faciendæ, confirmandarumq́; rerũ noſtrarum oĩa poßint inde depromi. Inſtat enim aduerſarius, & ſuſpecta habet omnia, neq; quicꝗ̃ impunè dimittit: & uel negat, quæ nocitura ſunt: uel ſi id nequit, uertere in ſuos uſus, & ad ſe rapere conatur, efficereq́;, ut uel proſint, uel utique quã minimũ obſint. Oĩs ergo diſputantis expoſitio, quæ probãdo alicui deſtinatur, neceſſe eſt duo præcipuè habeat. Prius eſt, ut probabilis ſit. Nec enim fides alteri rei ꝑ eã parari poterit, ſi dubiæ ſit ipſa & ambiguæ fidei. Deinde, ut accõmodata ſit,

id eſt,

id eſt, ut illi rei, quàm probare per eã uolumus, aptè iungatur: ſicq́; expoſitio fiat, ut commodè fides ex ipſa poßit duci. Parum eſt enim, ipſam per ſe probabilem eſſe, ſi non id quod probare conamur, colligere per eam poſſumus. Probabilis fit expoſitio, ſi ſit argumentoſa, ſi conſentanea rebus, ſi per ſe conſequens. Argumentoſa eſt, quæ cauſas habet rerũ. Cauſas autem ut habeat, non modò ſummæ rerum quas exponimus (ut ſunt cauſæ belli geſti, cauſæ peſtilentiæ, aliarumq́; rerũ, quæ ſolent à ſcriptoribus ante ipſas res explicari. Qualis eſt etiam pro Milone tota ferè narratio. Cauſas enim habet primũ, quare Clodius annum præturæ ſuæ in Milonis conſulatum diſtulerit. Hinc quare Milonem occidendũ deſtinauerit. Demũ, quare hoc loco, hoc tempore.) Sed in ſingulis etiã partibus expoſitionis cauſas addimus, cuiuſmodi eſt: Sæpe fugã Danai Troia cupiẽre relicta Moliri: cauſam addidit, Et longo feßi decedere bello. Quod re uera quidem argumentatio, quanq̃ colorem habeat, & faciem expoſitionis. Sic etiam: Aſſenſere omnes. Quare aſſenſerunt? quia quæ ſibi quiſq; timebat, Vnius in miſeri exitiũ conuerſa tulêre. Sed & alia nonnunq̃ ponuntur argumenta. Vt: Sanguine placaſti uentos & uirgine cæſa: argumentum eſt eius quod ſequitur: Sanguine quærendi redditus. Et pro Milone: Etenim palã dicta-

ctitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, uitam poſſe. Subdit Orator: Significauit hoc ſæpe in Senatu, dixit in cōcione. Quintiā Fauonio. Et reliqua quæ ſequuntur. Prioris illius ſunt hæc uelut iudicia. Conſentanea erit expoſitio, ſi perſonis, locis, temporibus, rebus conſentiat. Perſonis quidē, ſi quales eæ ſunt, talia facta earū dictaq; effingantur. Nec enim eadē conuenient Achilli, & Neſtori, & Vlyßi uerba: nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia uirū, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accōmodabitur: ſi quò loco unūquodq;, quo tempore uériſimile eſt factum eſſe: ſic exponatur. Rebus uerò conueniet, ſi lætis iucunda, ſerijs grauis, ridiculis faceta, inſignibus ornata, triſtibus acerba tribuatur expoſitio. Conſequens aūt erit, non modò, ſi prioribus ſequētia non diſcrepent (id enim potiùs eſt uicium fugiſſe, q̄ aliquam laudē meruiſſe) ſed ſi ſic exponātur priora, ut uel ex ijs quæ poſterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipſe ſibi ſubijciat ea: uel qualiacunq; dicentur, quū dicta ſint tamen cuncta, uideantur ex priorum fide pendere. Quod diligentißimè obſeruatum eſt Ciceroni pro Milone. Quanq̄ enim ancipitis fidei ſit, & (ut creditur) ad inſidiarum rationem falſa narratio, quoniam fortuitam eam pugnam fuiſſe

tradi-

traditur: ſic tamen omnia per gradus quoſdam certa ſerie feruntur, ut nihil percipere poßis, quod non cohæreat prioribus, & ueluti uinculo connexum ſit, ut tandem ueſtigijs quibuſdam ad cædem, uelut manu præhendendam, ueniatur.

Scholia in caput 22.

Primum ſequuntur poetæ.) Horatius tamen in Arte poetica, tria poetarum genera facit, quorum alij ſolam legẽtium uoluptatem, alij utilitatem, alij quærant hæc utraq;:

Aut, inquit, prodeſſe uolunt, aut delectare poetæ,
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere uitæ.
Et paulò poſt:
Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

Scriptores rerum è contrario primam omnium ueritatem expetunt.) Cicero 2. de Oratore: Nam quis neſcit, inquit, primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne quid ſimultatis. Quam hiſtoriæ uidetur Thucydides ſanxiſſe.) Hic eſt Thucydides ille Athenienſis, Olori filius, inter hiſtoriæ ſcriptores facile princeps, qui à ſuis in exilium miſſus, bellum Peloponeſiacum, cuius ſupra mentionem feci, octo libris complexus eſt. Lucianus de ratione conſcribendæ hiſtoriæ: Admodum igitur Thucydides ſanxiuit, uirtutemq; hiſtoricam, ac uicem ſecreuit, cum uidiſſet ingenti admiratione Herodotũ, adeò ut libri eius Muſarum nominibus appellari meruerint, quos ſuppellectilem potius eſſe dicit ad perpetuam ſcribendi normam, quam in præſens certamen, nec fabuloſitatem amplecti, ſed ueritatem rerum geſtarum poſteris relinquere docere aſſerit. Vtilitatisq; rationem aſſignat, quam prudens quiſq; finem eſſe hiſtoriæ cenſere debet, ſcilicet ſi quando iterum ſimilia accidant, ut homines inquit ad præſcripta reſpicere, ſic rebus publicis bene uti ualeant. Igitur qui mentem talem ſortitus ſit mihi ſcriptor obtingat. Lege Ciceronem in Oratore, in ipſo ſtatim exordio, eundem libro de Oratore ſecundo, ubi paucis præcipit, quæ in hiſtorijs conſcribendis ſunt obſeruanda. Et Angelum Politianum in præfatione in Suetonium.

Quandoq; uerò ne ſibi quidem ſatis probari.) Vide Laurentium Vallam lib. 6. Eleg. cap. 54. Quale Herodoro.) Hic pa-

Hic patrem habet Lyxum, matrem Dryo. Cumq́ patria Halicarnaſſeus eſſet, propter Lygdamin tyrannum inde Samum profectus eſt: ubi & Ionicam linguam edoctus, nouem ſcripſit libros Hiſtoriarum, ſed qui plus fabularum, quàm ueræ hiſtoriæ contineant. Vide Quintilianum libro decimo Inſtitutionum, capite primo. Omnis diſputationis expoſitio.) Huic loco toti intelligendo exactius, non minimum momenti attulerint ea, quæ Rhetores præcipiunt de narratione, in qua tria cum primis exigi aiunt, ut ſit perſpicua, ut breuis, ut ueriſimilis. Porro quæ exempla affert ex Vergilio & Cicerone, ea partim ſuperius aſcripta à nobis ſunt: partim ſunt eiuſcemodi, ut uel minimum, ſi huc aſſcribantur, collatura uideantur intelligendis uerbis Rodolphi. Itaq; ea omiſimus. Si lætis iucunda.) Trapezuntius Rhetoricorum libro quinto de elocutione magna exemplorum commoditate locum hunc adiuuerit. Item Eraſmus de conſcribendis epiſtolis capite de habitu epiſtolarum. Conſequens erit expoſitio. Quintilianus libro 9. capite quarto. Hiſtoria non tam finitos numeros, quàm orbem quendam contextumq́ deſiderat. Namque omnia eius membra connexa ſunt, quando lubrica eſt ac fluit, ut homines qui in uicem apprehenſis continent & continentur.

QVOMODO ALTERIVS REI CONfirmãdæ gratia exponendũ ſit. Cap. XXIII.

PLus habet negocij id q̃ diximus ſecũdum eſſe debere in expoſitiõe, ut accõmodata ſit ad id cui per eam paranda eſt fides. Nam probabilitatis perſæpe facilis eſt ratio, cũ ſint omnia quãdoq; quæ ſunt in expoſitiõe cõfeſſa parti utriq;. Formare autem apte & accõmodate inſtituto noſtro expoſitionem, id eſt fundamẽtũ, ſedesq́; totius noſtræ diſputatiõis. Hoc eſt enim quo præparatur in foro iudex, & ad oẽm ſequẽtium argumẽtationũ cõfirmationẽ componitur. Ante omnia igitur uidendũ eſt, quid

ſit id, quod uolumus expoſitione colligere, & cui ex ipſa quæritur fides: idq́; ſi cū oĩbus expoſitionis partibus cōferamus, facilè uidebimus, quid habeat res q̃ iuuet partes noſtras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis eſt, parū eſt q̃ metuamus: ſic parum eſt quod ſperemus, ubi obeſt tota. Deinde quæ proſunt, danda eſt opera, ut plurimū iuuent: eruenda argumenta explicandaq́; quæ tum cùm dicuntur, quāquam non cum ſumma rerū coniungātur, ut ipſam efficiant: ipſa tamen audientis cogitatione, colligētis ea apud animum ſuum, hoc ipſo maximè proſunt tūc, quia minus in id parata uidētur. Quæ uerò dubia ſunt, & dicentis interpretatione poſſunt in hāc, uel illam diſtrahi partē, ſic tractanda ſunt, ut nobis proſint. Quæ nocent, mollienda ſunt: curandumq́;, ut quàm minimū obſtent. Fiunt autē hæc omnia argumentis, quæ ſumūtur ex locis, quos ſuperiore deſcripſimus libro: ſed hic argumenta tantùm ponātur: nam ut ueniat quandoq; argumentatio in expoſitionē, breuis tamen ea eſt, fitq́; non ita crebrò. Quædam autē conſulto narrātur à nobis ſic, ut plane falſa & incredibilia ꝑſpici poſſint, quoties ea quæ ab aduerſariјs, uel pro ſe expoſita ſunt, uel alioquin cōfirmatura partes eorū uidentur, ſic deprauantur cōtraria expoſitione, ut prorſus detrahatur eis fides.

Illud

Illud autem fere uidetur obſeruatum, ut undecunq; petitum ſemper ponant fauorabilẽ primum narrationis ingreſſum: & ab aliquo, quod cauſam ſuã cõmendet, auſpicentur. Terentianus ille Simo, continentiã filij ſui laudaturus, cũ tuto etiam uerſatum eum inter ingenia parũ modeſta, uellet oſtendere: uideretq; meretricis perſonã præſenti laudũ commemorationi indecẽtiùs inſeri, & poſſe uideri obſtare exiſtimationi filij, q̃ talis perſonæ conſuetudinẽ expeteret: uidemus ut altiùs petito principio mollíuerit omnia, & rem ipſam, & perſonam, pro ſuſpecta & aſpera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo: Interea mulier quædam abhinc triẽniũ Ex Andro commigrauit huic uiciniæ. Vt iam neq; ganeonis, neq; omnes urbis angulos peruagantis uideri poßit, ſi cõſuetudinẽ tertium iam annum uicinæ ſibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ ſequuntur, ad commendationẽ pertinent mulieris: Inopia & cognatorum negligẽtia Coacta, egregia forma, atq; ætate integra. Videmus hic, quanta huic delinquendi excuſatio, deſertæ à cognatis & inopi: quãta facultas, iuueni & formoſæ. Hæc tamen inter iſta, primum pudicè, nec id ſolum, ſed parcè etiã ac duriter agebat, lana ac tela uictũ quæritãs: ut obſtinatio prorſus in ea tuẽdi pudoris pſpici poßit. Hĩc iã paulatim uelut gradibus incipit labaſcere. Sed

poſtquam amans acceßit ad iuuenem, precium pol licens ad inopem: non primo tamen cõgreſſu uicta eſt, ſed unus & item alter. Quod iã cõſequẽs erat, ut diceret proieciſſe eam pudorem, quanta id cura mollijt, ut culpam eã cum omnibus communicaret, diceretq́; Ita ut ingeniũ eſt omnium hominũ à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctãtis ſignum eſt, primum accipit cõditionẽ, tum iam demum quæſtum occipit. Quemadmodũ ergo pictores, qui colorem purum & nulla circunfuſum umbra, leniter primũ, ut prope ſenſum fallãt, incipiũt adumbrare: deinde paulatim ſubcreſcẽte obſcuritate, cum iam poſtremo atrum umbræ totũ oppreßit colorem, nihilq́; præter nigrum ſit, uidemur tamẽ nobis primam illam coloris ſpeciem, quam purã acceppimus, q̃a paulatim deficit, nec abrũpitur uſquã, etiam in ipſa umbra ubi nullus iam eſt, inuenturi. Sic & perſuaſionem primum acceptam, quia nõ uidemus in ſequẽtibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantũ ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nuſquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc ſubſit, ita ſeqtur animo & adhæret. Quanquã ergo poëta à pudica orſus, ad meretricem, hoc eſt, ab honeſtißima perſona oratiõem ad fœdißimam deduxerit: commendationẽ & fauorem, quẽ in pudica ſumpſit, quia per media cuncta

quate-

quatenus poteſt retentat, etiam cum ad impudicam peruenit, adhuc tuetur. Circunſpicienda ſunt igitur diligēter omnia, nec utiq; ſtatim ab eo, quod in præſenti eſt quæſtione, incipiendū, ſed repetendus plerunq; altius ordo rerū, ſi ſit in eis aliquid quod proſit. Cicero pro Cluentio, nō ſtatim incipit à criminibus corrupti iudicij, ut ea quatenus tueatur narret: ſed à pſona matris, quæ maximè Cluētium premebat: primūq; à nuptijs filiæ, deinde diuortio, poſt hæc à nuptijs matris initia duxit: quæ ut ad præſentiū criminū ordinē nihil attinebāt, ſic ſum mæ defenſionis res ipſa indicat plurimū ea profuiſ ſe. Quintilianus aūt, ſicut in Cæco, in limine ſtatim expoſitionē incipit ab incēdio: quia nihil erat, qua re altiùs repeteret: & hoc ipſum primū, continuò firmiſſimū pro cauſa erat: ſic in milite Mariano à ſeueritate parentū & educationis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello ſtipendijs. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamen ocio molli rentur, exautoratas armis manus agreſti ſubegit la bore. Hinc eſt, mater prædura, priſcis moribus, & peruſta frigoribus, ac ſolibus, & ruſtici operis diffi cultates obire cū marito ſolita. Ab hac educatū filium, uirum, & qui iam meruerat ſtipendia, & his aſſuetum moribus, quiſquā de ſtupro appellabit: cū pr illam quidem quamuis fœminam quiſquam fuerit ap-

rit appellaturus impune? præſertim, cũ & hic ipſe ſemper aliqd maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natũ, ſic educatũ, quis iam nõ indigniſsimè ferat tẽtari de ſtupro? Similitèr etiã cum alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expoſitionẽ petit à natiuitate filij. Incipiens ergo nõ fœmina, non mater, inquit, ſed matrona: ut ſtatim ex nominis eius reuerẽtia fauorẽ aliquẽ captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam ſit in grãdiore natu. Et cuius primã rudemq́; coniugij mentem: quanto magis igitur aſſuetã iam & firmatã ad coniugales affectus, nulla libidinum reſperſit infamia? Et cui impudens rumor, qui parſurus utiq; nõ fuiſſet ei: & ſuſpicax maritus, quem non potuiſſet latere: nihil nunquã potuit obijcere, niſi filium. Quis ergo iam credat incautiorẽ & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, ſeniorem & peritam rerũ in filio demum peccare cœpiſſe? Simile eſt, q paulò poſt ſequitur: Natum de ſe continuò (ſi quid ipſi creditis) impatientiùs complexa, quàm reliquæ parentes nõ in nutrices, nec in miniſteria ſepoſuit: ſuis aluit uberibus, ſuo fouit amplexu. Quo magis potuit munire ſequẽtis ætatis indulgẽtiam, & affectum notabilẽ, quàm hac educatione? Ante cauſam ſunt hæc, Sed illud etiam quod ſequitur: Accendebat

bat hanc erga unicum optimæ matris impatientiã rigidus pater, aſper maritus. Simul itaq; patris ſuſpicionẽ & rumorẽ, aſperitati patris aßignat. Et hi quidem qui præcipui ſunt cauſæ colores, & quibus fere cauſa eſt innixa, extra cauſam ſunt. Ducũtur tamen ex his, quæ ſunt in ea, fidemq́; inde habent. Primæ enim iuuẽtæ integritas, uelut certa eſt corã tali marito, q fuit paratus accepta ſuſpiciõe filium occidere. Sic quòd & ipſa aluerit infantem, reliqui tẽporis affectus credibiles facit: cùm ſoleat omnium matrum in recens natos impatientißimus animus eſſe. Et patris aſperitas & mariti, ex præſenti litis conditione deſcendũt. Aſperum enim maritũ fuiſſe, uerifimile eſt, quem malæ tractationis uxor coacta eſt facere reum: aſperum patrẽ, qui rumori quæſiuit filij morte ſatisfacere. Præcipui uerò conſilij eſt, uidere, non modò quæ primo aſpectu tanquam profutura blandiuntur, uel tanquã nocitura terrẽt, ſed altiùs cũcta introſpicere, & ſi quid ſubſit etiã quod poßit offendere ſcrutari. In Cæco in limine, quid magis uidebatur eſſe pro filio, q̃ ſi pietas in patrem maxima oſtẽderetur? qui fuerit autẽ illud imprudẽtiùs ſecutus, dicet filiũ cum primum in incendiũ cucurrerit, extuliſſe ſine cũctatiõe patrem: & quo pleniùs ſit meritũ filij, illam miſerabiliorem, illam debiliorem reliquiſſe. Quintilianus

autem, cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tãtum cauſæ ex matre periturũ, quin etiam uiſum iri, patrẽ illi inuiſum quandoq; potuiſſe fieri, q potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miſeros parentes prope periiſſe pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, *quanquã nolẽte id audire filio, patrem eſſe electũ.* Contra *uidetur in matris infamia, primo aſpectu matri nocitura benignior cũ filio conſuetudo.* Non *putauit tamen negandũ, cũ ex pſona matris multo poßit honeſtius defendi: amplectiturq; tanquã ſimplicitatem illius materni amoris.* Omnis *igitur miſeræ cũ filio ſermo, omnis in publicum pariter egreſſus.* Subdit *deinde ſimplicẽ innocentiæ, nihil metuẽtis ſecuritatem.* Gaudebat *etiam q, laudãdus occurſibus, quod omni frequentia cœtuq; conſpicuus, populo iã ipſe fateretur, q, plus amaretur à matre.* In *ſumma, ſi animũ nobis ſumamus aduerſarij, & ſubinde ſingula quæ uenient in expoſitionem apprehendamus, interrogemusq; nos, qd hoc ad rem? qua parte proderit? tum ſi uiderimus, quo pacto uolemus oſtendere aduerſario prodeſſe: facile uidebimus etiã, quomodo narranda ſint, ut proſint.* Et *quo modo quæ uidẽtur obſtare nobis, diſcutere uolumus, eo etiã excludẽda ſunt in expoſitione, ne noceãt.* Nec *eſt quod quiſquam putet,*

ſet quamuis à ſolis propemodum Oratoribus exempla ſumpſerimus, idcirco nõ eſſe in alijs artibus locũ expoſitioni. Nam & q in philoſophia diſputãt, pſæpe exponãt oportet. Nec enim ſicubi recõdita res aliqua deducitur in certamẽ, ſatis cõmodè tractari poteſt, niſi priùs expoſuerit is, cõtra quẽ diſſeritur, omnem ordinẽ rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quo ue neget. Vnde uidemus in pleriſq; diſputatiõibus, in qbus non expoſuit mentem ſuam qui diſſerit, cum ille aliud defendat, aliud aduerſarius petat, argumẽtatiões omnes effundi in uentũ, & ſolùm ſuperuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpe, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando ſic explicatur, ut quadret, conſtentq; ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non alijs præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quiſquis experiri uolet) facile uidebit.

Scholia in caput 25.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreſſum.) Cicero in Oratore: Veſtibula nimirum honeſta aditusq; ad cauſas faciet illuſtres, cum animos prima aggreſſione occuparit, infirmabit excludetq; contraria, de firmis, alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitq; leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, ſitq; non ita crebro.) Hoc ipſum quarto Inſtitutionum li-

bro hiſce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, ſemina quædam probationum ſpargere: uerum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, nõ probationẽ. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuimus, ſed ſimplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuiſſe, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defenſurus Cicero, narrationem incipit à ſceleratiſſimis nuptijs matris, cui nomen Saſſia. Ea capta amore generi ſui Aurij Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiã ſuam Cluentiam domo exigeret, deinde ipſa eidem nupſerat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemq́; extitiſſe. Quintilianus autem ſicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus eſt Cæcus in limine. Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidiſſet, & matri quærenti quid in filio inueniſſet reſpondere nollet, accuſatus eſt malæ tractationis. Si animum nobis ſumamus aduerſarij. Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ ſunt apud Quintilianũ libro 12. cap. 8. Item apud eundem libro ſeptimo, capite ſecundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc eſſe cuiuſdam apud Quintilianum declamationis. Tunc in matris infamia. Hæc declamatio hodie inſcribitur: Infamis in matrem.

QVAE SINT PARTES ORAtionis, & quando, quibusq́; utendum. Caput XXIIII.

Reliquum eſt de Oratione, ut dicamus quot ſint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adoleſcenti ſibi rudes & imperfectos excidiſſe ſcribit, ſex fecit. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos édidit, ſolũ quatuor uoluit eſſe: quarum duæ rem docerẽt, narratio & cõfirmatio:

duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Ariſtoteles duas tantùm (quæ neceſſariæ eſſent) putauit, propoſitionẽ & confirmationẽ. Narrationẽ pro propoſitiõe eſſe, & nõ ſemper neceſſariã, niſi cũ lõgior & perplexior res incidiſſet. Exordiũ & perorationem (quẽadmodũ & Cicero ſenſit) nõ ad rẽ, ſed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantũ oratione dixerũt, nos in uniuerſum dicamus. Oratio quæ credentẽ habet auditorẽ, & ſola expoſitione conſtat, ſola expoſitione poteſt eſſe cõtenta. Vt ſunt Ariſtotelis nõnulla. Cuiuſmodi eſt prædicamẽtorum protinus à re ſumptum initium: Eorum quæ dicuntur, quædã complexim dicuntur, quædã ſine complexione. Et poſteriorũ itidem: Omnis doctrina, ex priore fit cognitione. Sic Cæſar libros belli Gallici incepit: Gallia oĩs diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quoniã commẽtarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe illis, q̃ pòſt eſſent ea ſcripturi. Vtcunq;, tamẽ nihil eſt quod ad abſolutionem operis extra deſideretur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordiũ enim ſæpè præponitur ornãdi magis operis gratia, quàm q̃a res id exigat. Cicero quãdoq;, in his præcipuè quæ ſine dialogo ſunt, epilogũ adiecit. Sed (ut dicimus) una tantùm pars eſt neceſſaria. Quæ autẽ argumentatione conſtat oratio, duas

ha

habeat partes, neceſſe eſt, expoſitionẽ & confirmationem. Expoſitionem quidem uel latius fuſam, uel in propoſitiõem collectã, pro rei de qua diſſeritur qualitate. Proinde ut uel ſimplex eſt ea, uel uarijs partibus perplexa, & uel cognita eſt audienti, uel ignorata. Nec alias deſiderat partes, ſi ſit eiuſmodi quæſtio, de qua diſſeritur, quæ cognitionis ſit ſolũ: quamq́; ſic uel ſic accipi, nihil interſit, & dicentis, & audientis. Quinetiã ut actiõis ſit, ſi paratam habeat beneuolẽtiam, neq; gratiam ſibi ex cuiuſq; periculis petat, exordio non indiget: ut ſunt laudationes, actiões gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu ſuo gratias, ſtatim à re cœpit. Et Auſonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguſte. Quod ſi dicentis exiſtimatio ducetur in diſcrimen, ſi quid fortè audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obſtantia qui dicit: ſic ſi fuerint in decurſu dictiõis exaſperatæ aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratiõe redigẽda in ſummam quæ dicta ſunt, ſi multa mẽtem memoriamq́; audientis fugitura dixerimus. At ubi uel res auditoris agetur; uel is perinde tanquã agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium ſolùm audiẽtis, ſed prope certãtis afferet, aut inter dicẽdum accipiet ſtudiũ: ibi quatuor partes oratiõis res ipſa poſcet: duas, ca

ptando

plando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio & cõfirmatio: hæc, argumẽtatio eſt: illa, expoſitio, de quibus ſatis multis (quatenus huius eſt inſtituti) diximus. Reliquæ *duæ quæ permouendo deſtinantur auditori, principiũ & peroratio, partim argumentatione conſtant, partim expoſitiõe.* Principij *tria fere conſtat eſſe munera: ut beneuolũ faciat auditorem, ut attentũ, ut docilem.* Quorũ *priora duo argumentatione propemodũ conficiuntur, poſtremũ expoſitiõe.* Perorationis *item tria ſunt, ut cõcilict auditorẽ ſibi, ut aduerſario faciat infenſum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonſtrarit oratione, audiẽtis ea memoriæ affigat.* Quorũ *poſtremũ expoſitionis habet naturã, priora ſimiliora ſunt argumẽtationi.* Sanè *ſi demus ſanctum & incorruptum auditorẽ, non gratiæ, nõ offenſis obnoxiũ, ſufficiet principio docilitas, & enumeratio peroratiõi.* Ad *illos, quorũ animos, amor, ira, ſpes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibẽtur.* Dociles *facimus auditores, ſi breui ſumma quæ dicturi ſumus, uelut oculis ſubijciamus, oſtẽdamusq; ordinẽ rerũ dicendarũ, & in partes orationẽ diducamus.* Enumerandi *quoq; eſt expedita ratio, ſi firmamenta ſingularũ argumẽtationum colligentẽ, cum hæc & hæc probauerimus,*

non

non uidere nos, quid amplius quiſquam de re dubitet, aut quid iſtis reſpõdere aduerſarius poßit: aut aliqua figura alia utamur, cuiuſmodi multæ ponũtur ab autoribus, & multo plures poſſunt fieri. Beneuolẽtia, odium, miſericordia, ira, rebus quidẽ nõ diſtant in principio & peroratiõe: tractatiõe uerò & eloquendi ratione multũ differunt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe nondũ conciliato nobis aut ducto in partem noſtrã auditore. In peroratione uerò cum flexus eſt oratione, acceſſitq; nobis, & pronis omnia animis accipit: tum ardent affectibus cũcta, tũ obijcitur auditoris iræ aduerſarius, tũ noſtras partes miſeratio lachrymæq; cõmendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum permotiõe, quo pacto oporteat ea expediri, paulò poſt aperietur, cum in commune quæ pertinẽt ad affectuum naturam, & quæ ſit ratio eorum tractãdorum, dicemus. Ducẽda ſunt aũt exordia, non ex his quæ cauſam confirmant, aut rem de qua quæritur docent: confirmatio enim fiet, non exordiũ: ſed ex eis, quæ circa res perſonas'ue poſita, fauorẽ aut alienationẽ audientis paratura uidẽtur: quibus nõ tam rem ſecutus, quàm animũ ſuum, pronunciaturus fortè ſit de quæſtione. Si quis autem perdidicerit, quæ ſit auditoris de pſona dicẽtis, de cauſa, de aduerſarijs, opinio: quãtũ permotus aduerſariorũ

ora-

oratiōe ſit, quid in perſonis rebuſq; fauorabile aut infenſum: facile uidebit, unde beneuolētia ſibi cōciliãda, quomodo aduerſarijs odiū offundendū, quo modo conflatæ iam ſibi inuidiæ occurrendum. Nec enim ſolùm datur opera, ut audientis nobis animū adiungamus, ſed ut alienatum etiã nobis exaſperatumq; placemus. Quòd ſi quando breuiter in exordio capita aliqua noſtrarum aut aduerſæ partis argumētationū perſtringimus, quod perſæpe fieri ſolet, cū uehementiùs adductus aduerſariorum oratione uidetur auditor: nō facimus id tamē, quò probare uelimus ibi, aut cōfirmare cauſam: ſed ut ſpem faciamus hac qualicunq; labefactatione, poſtea nos omnia demōſtraturos. Demetrius itaq; apud Liuiū Perſi fratri reſpōſurus, lachrymas fratris apud patrem, quem iam pridem magis ſecundum Perſen ſentire credebat, quoniã uidebatur illis maximè ualuiſſe, primum inuaſit, aliqua tum ex parte. Deinde in reliqua incurrit. Benigniùs enim audiatur oportet, cū uberiùs in ſingulis ea proſeqtur, ubi oīm ſimul quantulumcunq;, aliqua tamē ex parte, ante ſubleuauerit fidē. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingens domus ſpaciū cruore notatum, & noctem electam ſceleri, & gladiū adoleſcentis relictum, & uno uulnere peractū ſcelus, & inſtitutū filium heredē, cuncta uelut delibans, aperit ſibi iu

dicum

dicum aures, facilioremq́; uiam defenſioni ſuæ ſter-
nit. Perorationis autem fere hæc eſt ratio. Primum
cauſæ fides enumeratione firmatur: ſi tamen ea ſit
cauſa, quæ propter magnitudinem ſuam hanc dili-
gentiam poſtulet. Poſtea approbata iam cauſa, tum
liberius effertur oratio, & ſcelus rei agēdo exagge
randoq́; accuſator inſectatur. Quandoq; conditio-
nem eius etiam deflet, qui accepiſſe iniuriã dicitur.
Cõtra reus, ubi iam defendit ſe, tum peroratiõe du
rã miſerandãq́; ſortē ſuã oſtendit, cui innocenti im
merito pericula ſtruantur: & graues caſus, qui ſe
maneāt damnatum, & preces lachrymasq́;, & om-
nia mouendæ miſericordiæ experitur. Nonnunquã
& conſpirationē contra ſe aduerſariorum, & cru-
delitatem premit, q odia ſua periculis & exitio cu
piãt innocentis explere. Quæ omnia ſuas capiunt
quæſtiones, inueniendiq́; ratione (ut prius oſtendi-
mus) nihil ab alijs differunt: eloquendi uerò genere
plurimum. In affectibus enim præcipue regnat elo-
quentia. Nam quieta compoſitaq́; mens auditoris,
quãuis ſedata oratiõe optimè docebitur, uis tamen
omnis impetusq́; dicēdi, & fulgura illa tonitruaq́;
orationis, qualia fuiſſe in Pericle memorant auto-
res, quæ non impellãt modò, ſed auferant eripiãtq́;
ſedibus ſuis animos: ea ſunt oĩa mouēdis, turbãdis
miſcendisq́; affectibus parata. Quæ ſint ergo ſpe-
cies

cies orationis, & quid ſit argumentatio, quid expoſitio, quot partes habeat oratio, & quando uſuueniant, quibus'ue conſtent, hoc modò nobis ſit explicatum.

Scholia in caput 24.

Reliquum eſt de oratione, ut dicamus quot ſint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, eſt hæc: Quatuor ad ſummum eſſe poſſunt orationis cuiuſque partes: exordium, narratio, confirmatio & epilogus. Quibus tamen non uniuerſis ſemper utendum: ſed interim una, interim duabus, interim omnibus, prout poſtularit præſens rei conditio. Porrò exordium eſt pars orationis, idoneè comparãs animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, ſi illum beneuolum, ſi attentum, ſi docilem fecerit. Narratio eſt rei geſtæ, aut perinde ut geſtæ expoſitio. In qua tria hæc exiguntur, ut ſit breuis, ut perſpicua, ut credibilis. Confirmatio eſt, qua & noſtra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus eſt artificioſa totius orationis concluſio. Etiamſi nonnunquam & in media oratione adhiberi conſueuit. Conſtat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio eſt breuis eorum, quæ tota oratione ſparſim dicta ſunt, repetitio. Affectus eſt uehementior animi commotio: ut miſericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, ſpes, gaudium, dolor. Hæc ſumma. Nec alias deſiderat partes.) Verbum deſiderat, ſuppoſiti loco habet, oratio quæ argumentatione conſtat. Cicero in libris.) Libros Rhetoricorum intellige. Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adoleſcenti ſibi excidiſſe Cicero ait. Vide Quintilianum libro tertio, capite primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inuentione. Hæ partes ſex omnino nobis eſſe uidentur. Exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehenſio, concluſio. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio pater, quot ſint partes orationis, quatuor illas eſſe reſpondet: quarum duas ualere ad rem docendam, narrationem & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem ſiue epilogum. Ariſtoteles duas tantùm.) Lib. Rhetoricorum 3. cap. 13. Vide Quintilianum libro 21. cap. decimo. Areopagitæ, ut Trophonius ſcribit, narrationem &

poſtquam amans acceßit ad iuuenem, precium pol licens ad inopem: non primo tamen cõgreſſu uicta eſt, ſed unus & item alter. Quod iã cõſequẽs erat, ut diceret proieciſſe eam pudorem, quanta id cura molliјt, ut culpam eã cum omnibus communicaret, diceretq́; Ita ut ingeniũ eſt omnium hominũ à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctãtis ſignum eſt, primum accipit cõditionẽ, tum iam de mum quæſtum occipit. Quemadmodũ ergo picto-res, qui colorem purum & nulla circunfuſum umbra, leniter primũ, ut prope ſenſum fallãt, incipiũt adumbrare: deinde paulatim ſubcreſcẽte obſcuritate, cum iam poſtremo atrum umbræ totũ oppreßit colorem, nihilq́; præter nigrum ſit, uidemur tamẽ nobis primam illam coloris ſpeciem, quam purã acceptimus, qa paulatim deficit, nec abrũpitur uſquã, etiam in ipſa umbra ubi nullus iam eſt, inuenturi. Sic & perſuaſionem primum acceptam, quia nõ uidemus in ſequẽtibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantũ ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nuſquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc ſubſit, ita ſeqtur animo & adhæret. Quanquã ergo poëta à pudica orſus, ad meretricem, hoc eſt, ab honeſtißima perſona oratiõem ad fœdißimam deduxerit: commendationẽ & fauorem, quẽ in pudica ſumpſit, quia per media cuncta

quate-

quatenus poteſt retentat, etiam cum ad impudicam peruenit, adhuc tuetur. Circunſpicienda ſunt igitur diligẽter omnia, nec utiq; ſtatim ab eo, quod in præſenti eſt quæſtione, incipiendũ, ſed repetendus plerunq; altius ordo rerũ, ſi ſit in eis aliquid quod proſit. Cicero pro Cluentio, nõ ſtatim incipit à criminibus corrupti iudicij, ut ea quatenus tueatur narret: ſed à pſona matris, quæ maximè Cluẽtium premebat: primũq; à nuptijs filiæ, deinde diuortio, poſt hæc à nuptijs matris initia duxit: quæ ut ad præſentiũ criminũ ordinẽ nihil attinebãt, ſic ſum mæ defenſionis res ipſa indicat plurimũ ea profuiſ ſe. Quintilianus aũt, ſicut in Cæco, in limine ſtatim expoſitionẽ incipit ab incẽdio: quia nihil erat, qua re altiùs repeteret: & hoc ipſum primũ, continuò firmiſsimũ pro cauſa erat: ſic in milite Mariano à ſeueritate parentũ & educationis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello ſtipendijs. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamen ocio molli rentur, exautoratas armis manus agreſti ſubegit labore. Hinc eſt, mater prædura, priſcis moribus, & peruſta frigoribus, ac ſolibus, & ruſtici operis diffi cultates obire cũ marito ſolita. Ab hac educatũ filium, uirum, & qui iam meruerat ſtipendia, & his aſſuetum moribus, quiſquã de ſtupro appellabit: cũ pe illam quidem quamuis fœminam quiſquam fue-

rit appellaturus impune? præſertim, cũ & hic ipſe ſemper aliq̃d maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natũ, ſic educatũ, quis iam nõ indigniſsime ferat tẽtari de ſtupro? Similitẽr etiã cum alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expoſitionẽ petit à natiuitate filij. Incipiens ergo nõ fœmina, non mater, inquit, ſed matrona: ut ſtatim ex nominis eius reuerẽtia fauorẽ aliquẽ captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam ſit in grãdiore natu. Et cuius primã rudemq́; coniugij mentem: quanto magis igitur aſſuetã iam & firmatã ad coniugales affectus, nulla libidinum reſperſit infamia? Et cui impudens rumor, qui parſurus utiq; nõ fuiſſet ei: & ſuſpicax maritus, quem non potuiſſet latere: nihil nunquã potuit obijcere, niſi filium. Quis ergo iam credat incautiorẽ & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, ſeniorem & peritam rerũ in filio demum peccare cœpiſſe? Simile eſt, q̃ paulò poſt ſequitur: Natum de ſe continuò (ſi quid ipſi creditis) impatientiùs complexa, quàm reliquæ parentes nõ in nutrices, nec in miniſteria ſepoſuit: ſuis aluit uberibus, ſuo fouit amplexu. Quo magis potuit munire ſequẽtis ætatis indulgẽtiam, & affectum notabilẽ, quàm hac educatione? Ante cauſam ſunt hæc. Sed illud etiam quod ſequitur: Accende-

bat hanc erga unicum optimæ matris impatientiã rigidus pater, aſper maritus. Simul itaq; patris ſuſpicionẽ & rumorẽ, aſperitati patris aßignat. Et hi quidem qui præcipui ſunt cauſæ colores, & quibus fere cauſa eſt innixa, extra cauſam ſunt. Ducũtur tamen ex his, quæ ſunt in ea, fidemq́; inde habent. Primæ enim iuuẽtæ integritas, uelut certa eſt corã tali marito, q fuit paratus accepta ſuſpiciõe filium occidere. Sic quòd & ipſa aluerit infantem, reliqui tẽporis affectus credibiles facit: cùm ſoleat omnium matrum in recens natos impatientißimus animus eſſe. Et patris aſperitas & mariti, ex præſenti litis conditione deſcendũt. Aſperum enim maritũ fuiſſe, ueriſimile eſt, quem malæ tractationis uxor coacta eſt facere reum: aſperum patrẽ, qui rumori quæſiuit filij morte ſatisfacere. Præcipui uerò conſilij eſt, uidere, non modò quæ primo aſpectu tanquam profutura blandiuntur, uel tanquã nocitura terrẽt, ſed altiùs cũcta introſpicere, & ſi quid ſubſit etiã quod poßit offendere ſcrutari. In Cæco in limine, quid magis uidebatur eſſe pro filio, q̃ ſi pietas in patrem maxima oſtẽderetur? qui fuerit autẽ illud imprudẽtiùs ſecutus, dicet filiũ cum primum in incendiũ cucurrerit, extuliſſe ſine cũctatiõe patrem: & quo pleniùs ſit meritũ filij, illam miſerabiliorem, illam debiliorem reliquiſſe. Quintilianus

autem, cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tãtum cauſæ ex matre periturũ, quin etiam uiſum iri, patrẽ illi inuiſum quandoq; potuiſſe fieri, q potuerit cum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miſeros parentes prope perijſſe pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, quanquã nolẽte id audire filio, patrem eſſe electũ. Contra uidetur in matris infamia, primo aſpectu matri nocitura benignior cũ filio conſuetudo. Non putauit tamen negandũ, cũ ex pſona matris multo poßit honeſtiùs defendi: amplectiturq; tanquã ſimplicitatem illius materni amoris. Omnis igitur miſeræ cũ filio ſermo, omnis in publicum pariter egreſſus. Subdit deinde ſimplicẽ innocentiæ, nihil metuẽtis ſecuritatem. Gaudebat etiam q laudãdus occurſibus, quod omni frequentia cœtuq; conſpicuus, populo iã ipſe fateretur, q plus amaretur à matre. In ſumma, ſi animũ nobis ſumamus aduerſarij, & ſubinde ſingula quæ uenient in expoſitionem apprehendamus, interrogemusq; nos, qd hoc ad rem? qua parte proderit? tum ſi uiderimus, quo pacto uolemus oſtendere aduerſario prodeſſe: facile uidebimus etiã, quomodo narranda ſint, ut proſint. Et quo modo quæ uidẽtur obſtare nobis, diſcutere uolumus, eo etiã excludẽda ſunt in expoſitione, ne noceãt. Nec eſt quod quiſquam putet,

ret quamuis à ſolis propemodum Oratoribus exem pla ſumpſerimus, idcirco nõ eſſe in alijs artibus locũ expoſitioni. Nam & q̃ in philoſophia diſputãt, p̃ſæpe exponãt oportet. Nec enim ſicubi recõdita res aliqua deducitur in certamẽ, ſatis cõmodè tractari poteſt, niſi priùs expoſuerit is, cõtra quẽ diſſeritur, omnem ordinẽ rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quo'ue neget. Vnde uidemus in pleriſq; diſputatiõibus, in q̃bus non expoſuit mentem ſuam qui diſſerit, cum ille aliud defendat, aliud aduerſarius petat, argumẽtatiões omnes effundi in uentũ, & ſolùm ſuperuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpe, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando ſic explicatur, ut quadret, conſentiátq; ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non alijs præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quiſquis experiri uolet) facile uidebit.

Scholia in caput 25.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreſſum.) Cicero in Oratore: Veſtibula nimirum honeſta aditusq; ad cauſas faciet illuſtres, cum animos prima aggreſſione occuparit, infirmabit excludetq́; contraria, de firmis, alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitq́; leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, ſitq; non ita crebro.) Hoc ipſum quarto Inſtitutionum li-

pro hiſce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, ſemina quædam probationum ſpargere: uerum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, nõ probationẽ. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuimus, ſed ſimplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuiſſe, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defenſurus Cicero, narrationem incipit à ſceleratiſſimis nuptijs matris, cui nomen Saſſia. Ea capta amore generi ſui Aurij Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiã ſuam Cluentiam domo exigeret, deinde ipſa eidem nupſerat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemq́ extitiſſe. Quintilianus autem ſicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus eſt Cæcus in limine. Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidiſſet, & matri quærenti quid in filio inueniſſet reſpondere nollet, accuſatus eſt malæ tractationis. Si animum nobis ſumamus aduerſarij. Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ ſunt apud Quintilianũ libro 12. cap. 8. Item apud eundem libro ſeptimo, capite ſecundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc eſſe cuiuſdam apud Quintilianum declamationis. Tunc in matris infamia. Hæc declamatio hodie inſcribitur: Infamis in matrem.

QVAE SINT PARTES ORAtionis, & quando, quibusq; utendum, Caput XXIIII.

Reliquum eſt de Oratione, ut dicamus quot ſint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adoleſcenti ſibi rudes & imperfectos excidiſſe ſcribit, ſex fecit. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos ẽdidit, ſolũ quatuor uoluit eſſe: quarum duæ rem docerẽt, narratio & cõfirmatio: duæ

duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Ariſtoteles duas tantùm (quæ neceſſariæ eſſent) putauit, propoſitionē & confirmationē. Narrationē pro propoſitiōe eſſe, & nō ſemper neceſſariā, niſi cū lōgior & perplexior res incidiſſet. Exordiū & perorationem (quēadmodū & Cicero ſenſit) nō ad rē, ſed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantū oratione dixerūt, nos in uniuerſum dicamus. Oratio quæ credentē habet auditorē, & ſola expoſitione conſtat, ſola expoſitione poteſt eſſe cōtenta. Vt ſunt Ariſtotelis nōnulla. Cuiuſmodi eſt prædicamētorum protinus à re ſumptum initium: Eorum quæ dicuntur, quædā complexim dicuntur, quædā ſine complexione. Et poſteriorū itidem: Omnis doctrina, ex priore fit cognitione. Sic Cæſar libros belli Gallici incepit: Gallia oĩs diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quoniā commētarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe illis, q̃ pòſt eſſent ea ſcripturi. Vtcunq;, tamē nihil eſt quod ad abſolutionem operis extra deſideretur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordiū enim ſæpè præponitur ornādi magis operis gratia, quàm q̃a res id exigat. Cicero quādoq;, in his præcipuè quæ ſine dialogo ſunt, epilogū adiecit. Sed (ut dicimus) una tantùm pars eſt neceſſaria. Quæ autē argumentatione conſtat oratio, duas

ha

habeat partes, neceſſe eſt, expoſitionē & confirma tionem. Expoſitionem quidem uel latius fuſam, uel in propoſitiōem collectā, pro rei de qua diſſeritur qualitate. Proinde ut uel ſimplex eſt ea, uel uarijs partibus perplexa, & uel cognita eſt audienti, uel ignorata, Nec alias deſiderat partes, ſi ſit eiuſmodi quæſtio, de qua diſſeritur, quæ cognitionis ſit ſolū: quamq́; ſic uel ſic accipi, nihil interſit, & dicentis, & audientis. Quinetiā ut actiōis ſit, ſi paratam habeat beneuolētiam, neq; gratiam ſibi ex cuiuſq; periculis petat, exordio non indiget: ut ſunt laudationes, actiōes gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu ſuo gratias, ſtatim à re cœpit. Et Auſonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguſte. Quod ſi dicentis exiſtimatio ducetur in diſcrimen, ſi quid fortè audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obſtantia qui dicit: ſic ſi fuerint in decurſu dictiōis exaſperatæ aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratiōe redigēda in ſummam quæ dicta ſunt, ſi multa mētem memoriamq́; audientis fugitura dixerimus. At ubi uel res auditoris agetur; uel is perinde tanquā agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium ſolùm audiētis, ſed prope certātis afferet, aut inter dicēdum accipiet ſtudiū: ibi quatuor partes oratiōis res ipſa poſcet: duas, ca

ptando

*pla*ndo auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio & cõfirmatio: hæc, argumẽtatio eſt: illa, expoſitio, de quibus ſatis multis (quatenus huius eſt inſtituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouendo deſtinantur auditori, principiũ & peroratio, partim argumentatione conſtant, partim expoſitiõe. Principij tria fere conſtat eſſe munera: ut beneuolũ faciat auditorem, ut attentũ, ut docilem. Quorũ priora duo argumentatione propemodũ conficiuntur, poſtremũ expoſitiõe. Perorationis item tria ſunt, ut cõcilict auditorẽ ſibi, ut aduerſario faciat infenſum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonſtrarit oratione, audiẽtis ea memoriæ affigat. Quorũ poſtremũ expoſitionis habet naturã, priora ſimiliora ſunt argumẽtationi. Sanè ſi demus ſanctum & incorruptum auditorẽ, non gratiæ, nõ offenſis obnoxiũ, ſufficiet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorũ animos, amor, ira, ſpes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibẽtur. Dociles facimus auditores, ſi breui ſumma quæ dicturi ſumus, uelut oculis ſubijciamus, oſtẽdamusq; ordinẽ rerũ dicendarũ, & in partes orationẽ diducamus. Enumerandi quoq; eſt expedita ratio, ſi firmamenta ſingularũ argumẽtationum colligentẽ, cum hæc & hæc probauerimus,

non

non uidere nos, quid amplius quiſquam de re dubitet, aut quid iſtis reſpõdere aduerſarius poßit: aut aliqua figura alia utamur, cuiuſmodi multæ ponũtur ab autoribus, & multo plures poſſunt fieri. Beneuolẽtia, odium, miſericordia, ira, rebus quidẽ nõ diſtant in principio & peroratiõe: tractatiõe uerò & eloquendi ratione multũ differunt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe nondũ conciliato nobis aut ducto in partem noſtrã auditore. In peroratione uerò cum flexus eſt oratione, acceſſitq; nobis, & pronis omnia animis accipit: tum ardent affectibus cũcta, tũ obijcitur auditoris iræ aduerſarius, tũ noſtras partes miſeratio lachrymæq; cõmendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum permotiõe, quo pacto oporteat ea expediri, paulò poſt aperietur, cum in commune quæ pertinẽt ad affectuum naturam, & quæ ſit ratio eorum tractãdorum, dicemus. Ducẽda ſunt aũt exordia, non ex his quæ cauſam confirmant, aut rem de qua quæritur docent: confirmatio enim fiet, non exordiũ: ſed ex eis, quæ circa res perſonas'ue poſita, fauorẽ aut alienationẽ audientis paratura uidẽtur: quibus nõ tam rem ſecutus, quàm animũ ſuum, pronunciaturus fortè ſit de quæſtione. Si quis autem perdidicerit, quæ ſit auditoris de pſona dicẽtis, de cauſa, de aduerſarijs, opinio: quãtũ permotus aduerſariorũ

ora-

oratiõe ſit, quid in perſonis rebuſq; fauorabile aut inſenſum: facile uidebit, unde beneuolẽtia ſibi cõcilianda, quomodo aduerſarijs odiũ offundendũ, quomodo conflatæ iam ſibi inuidiæ occurrendum. Nec enim ſolùm datur opera, ut audientis nobis animũ adiungamus, ſed ut alienatum etiã nobis exaſperatumq; placemus. Quòd ſi quando breuiter in exordio capita aliqua noſtrarum aut aduerſæ partis argumẽtationũ perſtringimus, quod perſæpe fieri ſolet, cũ uehementiùs adductus aduerſariorum oratione uidetur auditor: nõ facimus id tamẽ, quò probare uelimus ibi, aut cõfirmare cauſam: ſed ut ſpem faciamus hac qualicunq; labefactatione, poſtea nos omnia demõſtraturos. Demetrius itaq; apud Liuiũ Perſi fratri reſpõſurus, lachrymas fratris apud patrem, quem iam pridem magis ſecundum Perſen ſentire credebat, quoniã uidebatur illis maximè ualuiſſe, primum inuaſit, aliquã tum ex parte. Deinde in reliqua incurrit. Benigniùs enim audiatur oportet, cũ hybeniùs in ſingulis ea proſeqtur, ubi oĩm ſimul quantulumcunq;, aliqua tamẽ ex parte, ante ſubleuauerit fidẽ. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingens domus ſpaciũ cruore notatum, & noctem electam ſceleri, & gladiũ adoleſcentis relictum, & uno uulnere peractũ ſcelus, & inſtitutũ filium hæredẽ, cuncta uelut delibans, aperit ſibi iu-

dicum

cies orationis, & quid ſit argumentatio, quid expoſitio, quot partes habeat oratio, & quando uſuueniant, quibus'ue conſtent, hoc modò nobis ſit explicatum.

Scholia in caput 24.

Reliquum eſt de oratione, ut dicamus quot ſint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, eſt hæc: Quatuor ad ſummum eſſe poſſunt orationis cuiuſque partes: exordium, narratio, confirmatio & epilogus. Quibus tamen non uniuerſis ſemper utendum: ſed interim una, interim duabus, interim omnibus, prout poſtularit præſens rei conditio. Porrò exordium eſt pars orationis, idoneè comparãs animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, ſi illum beneuolum, ſi attentum, ſi docilem fecerit. Narratio eſt rei geſtæ, aut perinde ut geſtæ expoſitio. In qua tria hæc exiguntur, ut ſit breuis, ut perſpicua, ut credibilis. Confirmatio eſt, qua & noſtra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus eſt artificioſa totius orationis concluſio, Etiamſi nonnunquam & in media oratione adhiberi conſueuit. Conſtat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio eſt breuis eorum, quæ tota oratione ſparſim dicta ſunt, repetitio. Affectus eſt uehementior animi commotio: ut miſericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, ſpes, gaudium, dolor. Hæc ſumma. Nec alias deſiderat partes.) Verbum deſiderat, ſuppoſiti loco habet, oratio quæ argumentatione conſtat. Cicero in libris.) Libros Rhetoricorum intellige. Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adoleſcenti ſibi excidiſſe Cicero ait. Vide Quintilianum libro tertio, capite primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inuentione. Hæ partes ſex omnino nobis eſſe uidentur. Exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehenſio, concluſio. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio pater, quot ſint partes orationis, quatuor illas eſſe reſpondet: quarum duas ualere ad rem docendam, narrationem & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem ſiue epilogum. Ariſtoteles duas tantùm.) Lib. Rhetoricorum 3. cap. 13. Vide Quintilianum libro 21. cap. decimo, Areopagitæ, ut Trophonius ſcribit, narrationem & confir-

confirmationem ſolas admittebant, ad quos cū Orator accedebat cauſam dicturus, præconem præ foribus uetuiſſe reliquis uti, his uerbis: μὴ προοιμιάζου, μηδὲ ἐπιλόγει, neque prooemio neq; epilogo utare. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quando commentarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe.) Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum, de Cæſare loquens: Atq; etiam commentarios quoſdam ſcripſit, inquit, rerum ſuarum, ualde quidem inquam probandos. Mihi enim ſunt recti & uenuſti, omni ornatu orationis tanquam ueſte detracta. Sed uoluit alios habere parata unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam. Ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere. Sanos quidem à ſcribendo deterruit. Nihil enim eſt in hiſtoria, pura & illuſtri ueritate dulcius. Cicero acturus Quiritibus gratias, ſtatim à re cœpit.) Ita orditur enim: Quod precatus ab Ioue Optimo Maximo, cæteriſq; Dijs immortalibus ſum Quirites, &c. Et Auſonius protinus. Ago tibi gratias imperator Auguſte.) Exordium eſt orationis, qua is gratias agit Gratiano imperatori pro demandato ſibi conſolatu. Quarum, quæ ad docendum pertinent.) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis ſunt partes, è quibus duæ ad rem docendam pertinent, narratio & confirmatio, quarum priorem illam nos expoſitionem, alteram argumentationem uocamus. Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor, quæ ſunt principium & peroratio. De quibus multa Fabius Quintilianus libro quarto & ſexto, & Cicero de Oratore ad Quintum fratrem. Sane ſi demus ſanctum & incorruptum auditorem.) Sic Quintilianus libro duodecimo: Quod ſi mihi des conſilium iudicum ſapientum: perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modò, ſed etiam eius, qui eſt ſtrictior multo, Demoſthenis. Neque enim affectus omnino mouendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam prooemia ſuperuacua eſſe apud tales, Ariſtoteles exiſtimet. Non enim trahentur ijs illi ſapientes. Proprie & ſignificanter rem indicare, probatione colligere, ſatis eſt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe.) Ita Fabius libro 4. Nec enim ſum in hac, inquit, opinione, qua quidam, ut eò diſtare prooemium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur, ſed quòd in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda eſt iudicis miſericordia, in epilogo uerò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem inducere perſonis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere, quæ minus exordijs ſunt uſitata. Demetrius itaque

apud

apud Liuium.) Hiſtoria eſt apud Titum Liuium belli Macedonici libro decimo. Sic Quintilianus in Pariete palmato.) Ex ijs, quæ ſæpe iam diximus, liquet hunc titulum eſſe declamationis, quæ Paries palmatus inſcribitur. Inuueniendi ratione, ut prius diximus.) Libri huius, capite quarto. Qualia fuiſſe in Pericle memorant autores.) Multa ſunt, quæ de Periclis eloquentia paſſim apud autores occurrunt, qui (ut autor eſt Cicero, & nos ante attigimus) fulgere, tonare, ac permiſcere Græciã dictus eſt. Optare is ſolebat, ne quod unquam ſibi excideret uerbum, quod offenderet populum. Adeò ei cordi erat, ut & diceret ea, quæ ex Republica eſſe arbitraretur, & tamen nõ offenderet eos, citra quorum aſſenſum nihil effici poſſet. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidam non ignobilis Thucydides Mileſius. Is aliquando interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, uter alteri palæſtra, ipſe Pericli, an Pericles ipſi præſtaret. Equidem præſto, inquit, ac hominem ſterno: ſed poſteaquam ſurrexit, facile perſuadet aſtantibus, non ſe, ſed me uictum fuiſſe, efficitq́; dicendo ut ipſius potiùs uerbis, quâm ſuis illi oculis credant. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto: Vt enim ex neruorum ſono in fidibus, quâm ſcienter ij pulſi ſunt, intelligi ſolet: ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis proficiat Orator.

QVOD NVLLI PROPRII *Rhetorices ſunt inuentionis loci.* *Caput* XXV.

NVlla ferè quæſtio iuſtius animo lectoris occurrere toto opere potuiſſet, q̃ cum omnibus prope locis Oratorũ, *poëtarumq́; exemplis ſimus uſi, ecquã cradamus eſſe inter dialecticos,* Rhe*toricosq́; locos differẽtiam.* De *qua nunc potiſſimũ dicturi uidemur, cum tractatum locorum, hoc eſt, quomodo ſint ad inuentionẽ loci accõmodandi, ſu-*

autem, cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tātum cauſæ ex matre periturū, quin etiam uiſum iri, patrē illi inuiſum quandoq; potuiſſe fieri, q potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miſeros parentes prope perijſſe pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, quanquā nolēte id audire filio, patrem eſſe electū. Contra uidetur in matris infamia, primo aſpectu matri nocitura benignior cū filio conſuetudo. Non putauit tamen negandū, cū ex pſona matris multo poßit honeſtius defendi: amplectiturq; tanquā ſimplicitatem illius materni amoris. Omnis igitur miſeræ cū filio ſermo, omnis in publicum pariter egreſſus. Subdit deinde ſimplicē innocentiæ, nihil metuētis ſecuritatem. Gaudebat etiam q laudādus occurſibus, quod omni frequentia cœtuq; conſpicuus, populo iā ipſe fateretur, q plus amaretur à matre. In ſumma, ſi animū nobis ſumamus aduerſarij, & ſubinde ſingula quæ uenient in expoſitionem apprehendamus, interrogemusq; nos, qd hoc ad rem? qua parte proderit? tum ſi uiderimus, quo pacto uolemus oſtendere aduerſario prodeſſe: facile uidebimus etiā, quomodo narranda ſint, ut proſint. Et quo modo quæ uidētur obſtare nobis, diſcutere uolumus, eo etiā excludēda ſunt in expoſitione, ne noceāt. Nec eſt quod quiſquam putet,

ſet quamuis à ſolis propemodum Oratoribus exempla ſumpſerimus, idcirco nõ eſſe in alijs artibus locũ expoſitioni. Nam & q in philoſophia diſputãt, pſæpe exponãt oportet. Nec enim ſicubi recõdita res aliqua deducitur in certamẽ, ſatis cõmodè tractari poteſt, niſi priùs expoſuerit is, cõtra quẽ diſſeritur, omnem ordinẽ rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quo'ue neget. Vnde uidemus in pleriſq; diſputatiõibus, in qbus non expoſuit mentem ſuam qui diſſerit, cum ille aliud defendat, aliud aduerſarius petat, argumẽtatiões omnes effundi in uentũ, & ſolùm ſuperuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpe, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando ſic explicatur, ut quadret, conſentiátq; ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non alijs præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quiſquis experiri uolet) facile uidebit.

Scholia in caput 23.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreſſum.) Cicero in Oratore: Veſtibula nimirum honeſta aditusq; ad cauſas faciet illuſtres, cum animos prima aggreſſione occuparit, infirmabit excludetq; contraria, de firmis, alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitq; leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, ſitq; non ita crebro.) Hoc ipſum quarto Inſtitutionum li-

pro hiſce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, ſemina quædam probationum ſpargere: uerum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, nõ probationẽ. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuimus, ſed ſimplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuiſſe, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defenſurus Cicero, narrationem incipit à ſceleratiſſimis nuptijs matris, cui nomen Saſſia. Ea capta amore generi ſui Aurij Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiã ſuam Cluentiam domo exigeret, deinde ipſa eidem nupſerat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemq́ extitiſſe. Quintilianus autem ſicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus eſt Cæcus in limine. Malætractationis.) Cum enim pater filium occidiſſet, & matri quærenti quid in filio inueniſſet reſpondere nollet, accuſatus eſt malæ tractationis. Si animum nobis ſumamus aduerſarij.) Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ ſunt apud Quintilianũ libro 12. cap. 8. Item apud eundem libro ſeptimo, capite ſecundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc eſſe cuiuſdam apud Quintilianum declamationis. Tunc in matris infamia. Hæc declamatio hodie inſcribitur Infamis in matrem.

QVAE SINT PARTES ORATIONIS, & quando, quibusq; utendum, Caput XXIIII.

Reliquum eſt de Oratione, ut dicamus quot ſint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adoleſcenti ſibi rudes & imperfectos excidiſſe ſcribit, ſex fecit. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos êdidit, ſolũ quatuor uoluit eſſe: quarum duæ rem docerẽt, narratio & cõfirmatio: duæ

quæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Ariſtoteles duas tantùm (quæ neceſſariæ eſſent) putauit, propoſitionẽ & confirmationẽ. Narrationẽ pro propoſitiõe eſſe, & nõ ſemper neceſſariã, niſi cũ lõgior & perplexior res incidiſſet. Exordiũ & perorationem (quẽadmodũ & Cicero ſenſit) nõ ad rẽ, ſed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantũ oratione dixerũt, nos in uniuerſum dicamus. Oratio quæ credentẽ habet auditorẽ, & ſola expoſitione conſtat, ſola expoſitione poteſt eſſe cõtenta. Vt ſunt Ariſtotelis nõnulla. Cuiuſmodi eſt prædicamẽtorum protinus à re ſumptum initium: Eorum quæ dicuntur, quædã complexim dicuntur, quædã ſine complexione. Et poſteriorũ itidem: Omnis doctrina, ex priore fit cognitione. Sic Cæſar libros belli Gallici incepit: Gallia oĩs diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quoniã commẽtarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe illis, ꝗ pòſt eſſent ea ſcripturi. Vtcunq;, tamẽ nihil eſt quod ad abſolutionem operis extra deſideretur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordiũ enim ſæpè præponitur ornãdi magis operis gratia, quàm ꝗa res id exigat. Cicero quãdoq;, in his præcipuè quæ ſine dialogo ſunt, epilogũ adiecit. Sed (ut dicimus) una tantùm pars eſt neceſſaria. Quæ autẽ argumentatione conſtat oratio, duas

habeat partes, neceſſe eſt, expoſitionē & confirmationem. Expoſitionem quidem uel latius fuſam, uel in propoſitiōem collectā, pro rei de qua diſſeritur qualitate. Proinde ut uel ſimplex eſt ea, uel uarijs partibus perplexa, & uel cognita eſt audienti, uel ignorata. Nec alias deſiderat partes, ſi ſit eiuſmodi quæſtio, de qua diſſeritur, quæ cognitionis ſit ſolū: quamq; ſic uel ſic accipi, nihil interſit, & dicentis, & audientis. Quinetiā ut actiōis ſit, ſi paratam habeat beneuolētiam, neq; gratiam ſibi ex cuiuſq; periculis petat, exordio non indiget: ut ſunt laudationes, actiōes gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu ſuo gratias, ſtatim à re cœpit. Et Auſonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguſte. Quod ſi dicentis exiſtimatio ducetur in diſcrimen, ſi quid fortè audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obſtantia qui dicit: ſic ſi fuerint in decurſu dictiōis exaſperatæ aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratiōe redigēda in ſummam quæ dicta ſunt, ſi multa mētem memoriamq; audientis fugitura dixerimus. At ubi uel res auditoris agetur; uel is perinde tanquā agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium ſolùm audiētis, ſed prope certātis afferet, aut inter dicēdum accipiet ſtudiū: ibi quatuor partes oratiōis res ipſa poſcet: duas, captando

plando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio & cõfirmatio: hæc, argumẽtatio eſt: illa, expoſitio, de quibus ſatis multis (quatenus huius eſt inſtituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouendo deſtinantur auditori, principiũ & peroratio, partim argumentatione conſtant, partim expoſitiõe. Principij tria fere conſtat eſſe munera: ut beneuolũ faciat auditorem, ut attentũ, ut docilem. Quorũ priora duo argumentatione propemodũ conficiuntur, poſtremũ expoſitiõe. Perorationis item tria ſunt, ut cõcilièt auditorẽ ſibi, ut aduerſario faciat infenſum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonſtrarit oratione, audiẽtis ea memoriæ affigat. Quorũ poſtremũ expoſitionis habet naturã, priora ſimiliora ſunt argumẽtationi. Sanè ſi demus ſanctum & incorruptum auditorẽ, non gratiæ, nõ offenſis obnoxiũ, ſufficiet principio docilitas, & enumeratio perorati õl. Ad illos, quorũ animos, amor, ira, ſpes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibẽtur. Dociles facimus auditores, ſi breui ſumma quæ dicturi ſumus, uelut oculis ſubijciamus, oſtẽdamusq́; ordinẽ rerũ dicendarũ, & in partes orationẽ diducamus. Enumerandi quoq; eſt expedita ratio, ſi firmamenta ſingularũ argumẽtationum colligentẽ, cum hæc & hæc probauerimus,

non

non uidere nos, quid amplius quiſquam de re dubitet, aut quid iſtis reſpõdere aduerſarius poßit: aut aliqua figura alia utamur, cuiuſmodi multæ ponũtur ab autoribus, & multo plures poſſunt fieri. Beneuolẽtia, odium, miſericordia, ira, rebus quidẽ nõ diſtant in principio & peroratiõe: tractatiõe uerò & eloquendi ratione multũ differunt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe nondũ conciliato nobis aut ducto in partem noſtrã auditore. In peroratione uerò cum flexus eſt oratione, acceſſitq; nobis, & pronis omnia animis accipit: tum ardent affectibus cũcta, tũ obijcitur auditoris iræ aduerſarius, tũ noſtras partes miſeratio lachrymæq; cõmendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum permotiõe, quo pacto oporteat ea expediri, paulò poſt aperietur, cum in commune quæ pertinẽt ad affectuum naturam, & quæ ſit ratio eorum tractãdorum, dicemus. Ducẽda ſunt aũt exordia, non ex his quæ cauſam confirmant, aut rem de qua quæritur docent: confirmatio enim fiet, non exordiũ: ſed ex eis, quæ circa res perſonas 'ue poſita, fauorẽ aut alienationẽ audientis paratura uidẽtur: quibus nõ tam rem ſecutus, quàm animũ ſuum, pronunciaturus fortè ſit de quæſtione. Si quis autem perdidicerit, quæ ſit auditoris de pſona dicẽtis, de cauſa, de aduerſarijs, opinio: quãtũ permotus aduerſariorũ ora-

oratiõe ſit, quid in perſonis rebusq; fauorabile aut infenſum: facile uidebit, unde beneuolẽtia ſibi cõcilianda, quomodo aduerſarijs odiũ offundendũ, quo modo conflatæ iam ſibi inuidiæ occurrendum. Nec enim ſolùm datur opera, ut audientis nobis animũ adiungamus, ſed ut alienatum etiã nobis exaſperatumq; placemus. Quòd ſi quando breuiter in exordio capita aliqua noſtrarum aut aduerſæ partis argumẽtationũ perſtringimus, quod perſæpe fieri ſolet, cũ uehementiùs adductus aduerſariorum oratione uidetur auditor: nõ facimus id tamẽ, quò probare uelimus ibi, aut cõfirmare cauſam: ſed ut ſpem faciamus hac qualicunq; labefactatione, poſtea nos omnia demõſtraturos. Demetrius itaq; apud Liuiũ Perſi fratri reſpõſurus, lachrymas fratris apud patrem, quem iam pridem magis ſecundum Perſen ſentire credebat, quoniã uidebatur illis maximè ualuiſſe, primum inuaſit, aliquã tum ex parte. Deinde in reliqua incurrit. Benigniùs enim audiatur oportet, cũ huberiùs in ſingulis ea proſeqtur, ubi oĩm ſimul quantulumcunq;, aliqua tamẽ ex parte, ante ſubleuauerit fidẽ. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingens domus ſpaciũ cruore notatum, & noctem electam ſceleri, & gladiũ adoleſcentis relictum, & uno uulnere peractũ ſcelus, & inſtitutũ filium heredẽ, cuncta uelut delibans, aperit ſibi iu

dicum

cies orationis, & quid ſit argumentatio, quid expoſitio, quot partes habeat oratio, & quando uſuueniant, quibus'ue conſtent, hoc modò nobis ſit explicatum.

Scholia in caput 24.

Reliquum eſt de oratione, ut dicamus quot ſint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, eſt hæc: Quatuor ad ſummum eſſe poſſunt orationis cuiuſque partes: exordium, narratio, confirmatio & epilogus. Quibus tamen non uniuerſis ſemper utendum: ſed interim una, interim duabus, interim omnibus, prout poſtularit præſens rei conditio. Porrò exordium eſt pars orationis, idoneè comparãs animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, ſi illum beneuolum, ſi attentum, ſi docilem fecerit. Narratio eſt rei geſtæ, aut perinde ut geſtæ expoſitio. In qua tria hæc exiguntur, ut ſit breuis, ut perſpicua, ut credibilis. Confirmatio eſt, qua & noſtra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus eſt artificioſa totius orationis concluſio, Etiamſi nonnunquam & in media oratione adhiberi conſueuit. Conſtat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio eſt breuis eorum, quæ tota oratione ſparſim dicta ſunt, repetitio. Affectus eſt uehementior animi commotio: ut miſericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, ſpes, gaudium, dolor. Hæc ſumma. Nec alias deſiderat partes.) Verbum deſiderat, ſuppoſiti loco habet, oratio quæ argumentatione conſtat. Cicero in libris.) Libros Rhetoricorum intellige. Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adoleſcenti ſibi excidiſſe Cicero ait. Vide Quintilianum libro tertio, capite primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inuentione. Hæ partes ſex omnino nobis eſſe uidentur. Exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehenſio, concluſio. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio pater, quot ſint partes orationis, quatuor illas eſſe reſpondet: quarum duas ualere ad rem docendam, narrationem & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem ſiue epilogum. Ariſtoteles duas tantùm.) Lib. Rhetoricorum 3. cap. 13. Vide Quintilianum libro 21. cap. decimo, Areopagitæ, ut Trophonius ſcribit, narrationem &

confirmationem ſolas admittebant, ad quos cũ Orator accedebat cauſam dicturus, præconem præ foribus uetuiſſe reliquis uti, his uerbis: μὴ προοιμιάζου, μηδὲ ἐπιλόγου, neque procemio neq; epilogo utare. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quando commentarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe.) Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum, de Cæſare loquens: Atq; etiam commentarios quoſdam ſcripſit, inquit, rerum ſuarum, ualde quidem inquam probandos. Mihi cũ ſunt recti & uenuſti, omni ornatu orationis tanquam ueſte detracta. Sed uoluit alios habere parata unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam. Ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere. Sanos quidem à ſcribendo deterruit. Nihil enim eſt in hiſtoria, pura & illuſtri ueritate dulcius. Cicero acturus Quiritibus gratias, ſtatim à re cœpit.) Ita orditur enim: Quod precatus ab Ioue Optimo Maximo, cæteriſq; Dijs immortalibus ſum Quirites, &c. Et Auſonius protinus. Ago tibi gratias imperator Auguſte.) Exordium eſt orationis, qua is gratias agit Gratiano imperatori pro demandato ſibi conſolatu. Quarum, quæ ad docendum pertinent.) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis ſunt partes, è quibus duæ ad rem docendam pertinent, narratio & confirmatio, quarum priorem illam nos expoſitionem, alteram argumentationem uocamus. Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor, quæ ſunt principium & peroratio. De quibus multa Fabius Quintilianus libro quarto & ſexto, & Cicero de Oratore ad Quintum fratrem. Sane ſi demus ſanctum & incorruptum auditorem.) Sic Quintilianus libro duodecimo: Quod ſi mihi des conſilium iudicum ſapientum: perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modò, ſed etiam eius, qui eſt ſtrictior multo, Demoſthenis. Neque enim affectus omnino mouendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam proœmia ſuperuacua eſſe apud tales, Ariſtoteles exiſtimet. Non enim trahentur ijs illi ſapientes. Proprie & ſignificanter rem indicare, probatione colligere, ſatis eſt. Lenius enim & modeſtius in principio proferunt ſe.) Ita Fabius libro 4. Nec enim ſum in hac, inquit, opinione, qua quidam, ut eò diſtare proœmium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur, ſed quòd in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda eſt iudicis miſericordia, in epilogo uerò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem inducere perſonis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere, quæ minus exordijs ſunt uſitata. Demetrius itaque

apud

apud Liuium.) Hiſtoria eſt apud Titum Liuium belli Macedonici libro decimo. Sic Quintilianus in Pariete palmato.) Ex iјs, quæ ſæpe iam diximus, liquet hunc titulum eſſe declamationis, quæ Paries palmatus inſcribitur. Inueniendi ratione, ut prius diximus.) Libri huius, capite quarto. Qualia fuiſſe in Pericle memorant autores.) Multa ſunt, quæ de Periclis eloquentia paſſim apud autores occurrunt, qui (ut autor eſt Cicero, & nos ante attigimus) fulgere, tonare, ac permiſcere Græciã dictus eſt. Optare is ſolebat, ne quod unquam ſibi excideret uerbum, quod offenderet populum. Adeò ei cordi erat, ut & diceret ea, quæ ex Republica eſſe arbitraretur, & tamen nõ offenderet eos, cura quorum aſſenſum nihil effici poſſet. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidam non ignobilis Thucydides Mileſius. Is aliquando interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, uter alteri palæſtra, ipſe Periclι, an Pericles ipſi præſtaret. Equidem præſto, inquit, ac hominem ſterno: ſed poſteaquam ſurrexit, facile perſuadet aſtantibus, non ſe, ſed me uictum fuiſſe, efficitq́; dicendo ut ipſius potiùs uerbis, quàm ſuis illi oculis credant. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto: Vt enim ex neruorum ſono in fidibus, quàm ſcienter ij pulſi ſunt, intelligi ſolet: ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis proficiat Orator.

QVOD NVLLI PROPRII *Rhetorices ſunt inuentionis loci.* *Caput* XXV.

NVlla ferè quæſtio iuſtius animo lectoris occurrere toto opere potuiſſet, q̃ cum omnibus prope locis Oratorũ, poëtarumq́; exemplis ſimus uſi, ecquã credamus eſſe inter dialecticos, Rhetoricosq́; locos differẽtiam. De qua nunc potiſſimũ dicturi uidemur, cum tractatum locorum, hoc eſt, quomodo ſint ad inuentionẽ loci accõmodandi, ſu-

mus tradituri. Nam de inuentione (quam nos his libris aperire conamur, quãq; dialectico tribuimus) Rhetores plura, q̃ dialecticorum quiſquam præceperunt: & locos magna ex parte eoſdem quos priore libro deſcripſi, Cicero & Quintilianus, itemq; alij, qui rhetorica complexi ſunt, inſeruerunt libris ſuis: & præter hos & alios quoſdam, quos attributa perſonarum & rerũ uocant, uelut proprios Rhetoris fecerunt locos. Et Boëthius ſic eſſe putauit, ſic tradidit, cùm in quarto libro Topicorũ hanc ipſam tractaret quæſtionẽ. Si uiderimus aũt, quod ſit proprium dialectici, quod Rhetoris officium, quæ ſit utriq; præſcripta profeßio, non erit difficile uidere, utrius horũ ſit diſſerere de locis: aut ſi ſit utriuſque, quo pacto tractandos eos, hic ſibi uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus eſſe munus illius, ſatis multis ſuperius executi ſumus. Oratorem uel rhetora (eadem eſt enim nominis utriuſq; uis) quidã uoluerunt eſſe, qui de qualibet re poſſet aptè ornateq; dicere. Quod ſi ſtatuiſſent ſic, ut commoditas ipſa, cultusq; orationis, ſolius rhetoris eſſet labor: ea uerò de qbus diſſereret, ſuis quæq; artibus relinquerent, eſſet aliquid fortaſſe quod dicitur. Sed illis parum uiſum eſt, ſplendide, ornateq; dicendi laudem per ſe amplißimã Oratori tribuere: niſi reliquarum omnium artium cumulum prope in

pe immẽſum, iuri illius, ditioniq́; ſubdidiſſent. Neq́; conſummatum eum, dignum ue tanto putauerũt nomine, niſi idem de omnibus rectiſſimè ſentiret, optime diceret. Quid ſi detur, fingamusq́; tã fœlicis ingenij mortale aliquod eſſe pectus, ut artes, quibus nec ſingulis plene pdiſcẽdis ullius hoĩs ſufficit ætas, eas omneis unius ſtudiũ poſſit aſſequi, memoria cõplecti: fatendũ tamen erit, ſi tũ de orationis officio quæratur, nõ queſitũ iri de eo tanquam de diſcretæ alicuius, certæq́; artis, ſed tanquam de hominis officio, qui cũctas artes teneat animo comprehẽſas. Sed cũ nõ donemus Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negocij cum Rhetorice putemus eſſe, niſi uiã, rationẽq́; bene dicendi calleat: contrà uerò, qui ſit hac inſtructus, & ſolam ciuiliũ quæſtionum peritiam teneat, minimam utique artium humanarum partem: cum hic laudi Rhetoris ſibi nomen audeat aſciſcere, isq́; ipſe ſolus ſit, quem Rhetorum omnium libri doceãt & abſoluant, multo uidebũtur arctius Rhetorices contrahi fines. Ariſtoteles ergo ciuilis ſcientiæ partẽ Rhetoricẽ uocat. Hermogenes etiã de ciuilibus ſolùm quæſtionibus dicere, Rhetoris cẽſet eſſe. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud diſputarint, nõ aliud tamẽ docent. Equidem non negauerim eum, qui ſit de ciuilibus quæſtionibus, hoc eſt, de õnibus

quæ in Republica quærentur, prudenter, ornateq́; dicturus: & qui de pacis belliq́; rebus, & de legibus omniq́; iuris diuini, & humani, publici, priuatiq́; ratione, diſserre poſsit, multis, magnisq́; inſtructum artibus eſſe oportere. Sed quotuſquiſque fuit talis? Quanquã enim Cicero, prcterq́; illum alter tertiusúe poſsint hoc in genere numerari: reliqui dicere ſolùm ſui negocij putabunt Res; ſi quæ recõditiores eſsent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebãt. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum, ſi quãdo qqæſtio incidiſset, in qua non de iure, ſed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, ſed ad Ciceronem: ita illi, ſi qnando quæſtio proferebatur, in qua de iure, non de facto eſset cõtẽtio: illi tanquã nihil id ad Ciceronem, ad Gallum reijciebant. Vocem tantum uerbaq́; commodabat Orator, res à Iuriſcõſulto petabantur. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς uocabant: & Romæ iuriſconſultus aderat, qui dicenti res (ut Quintilianus inquit) uelut telam texenti miniſtrabat. Aut igitur non erãt Rhetores iſti, aut ſi fuerũt, cum præſtarent id quod ſolùm in Rhetorũ didicerant ſcholis, cumq́; & ipſi ſe rhetoras eſſe uellent, & populus putaret, uideretur ſola dicẽdi ratio ad rhetora pertinere. Et ſanè, qui non habet eam, quantumuis ſit aliarum artium cumulum conſecutus, non habebitur utiq́; Rhetor.

*Cum ueniat ergo ab ea ſola Rhetoris nomē, ſola uidetur, quam proprium ſit præſtare Rhetoris. Cui quidem rhetorices etiã uocabulum conſentit, quod à dicendi munere tributum eſſe Græci nominis indicat origo. Quòd ſi omnia uelimus intra rhetorices ambitum claudere, quæcumq; ſunt in foro dictuo neceſſaria: & grammaticam, & iuris uel peritiam uel non inſcitiam ſaltem, exempla, monumentaq́; uetuſtatis, & reliqua id genus rhetorices putabimus partes: quas multum & inter ſe, & à rhetorice diſtantes, artium diſcretæ profeßiones, & rerũ ipſa natura demonſtrat. Nec me latet, eum qui diceret in foro, ſemper uocatum eſſe rhetora: nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quanq̃ fuerint iſti quiſq; in ſuo genere facundißimi, quiſquam hoc nomine uocauit. Sed ut modò diximus, Rhetor ad hunc popularem morem loquendi * hominis multarum artiũ periti, non artis unius eſt nomen. Qui uolet autem ſuis finibus cunctas artes includere, cum uideat omnes quæ uel cognitionis ſunt uel actionis, intra præſcriptum ſuarum præceptionum comprehēſas eſſe, haud difficulter perſpiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas λογικὰς Græci, nos rationales uocamus) & materia quam docent, & præceptionũ genere, ab alijs eſſe diſcretas. Cũ ſint aũt (ut alio loco diximus) tria, qui*

Videtur legendum Nõ hoīs multarum artium periti, ſed artis unius eſt nomen.

bus perfecta conſtet oratio, quæ ſunt, emēdatio ſermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis, ornatus: quorum cum primū grammatice doceat, ſecundum dialectice, tertiū cui tribuam niſi rhetoricæ, prorſus non inuenio. Nam ſi dialectices eſt munus, inuenire, quæ de re qualibet probabilirer dicūtur: (quemadmodum Ariſtoteles magniq́; poſt eum ſenſerunt authores) inuentaq́; dijudicare: ſi recte probeq́; doceat id dialectice, nihil erit utiq́; neceſſe no uam ullam de inuentione rhetori inferre mētionē. Sed perſpicuitas ſolùm, compoſitio, cultusq́; orationis, ſuus futura ſunt labor. Nec quiſquam propterea nudū me pudet Rhetora & inopē deſtituere. Nam quiſquis uidebit, quantum negocij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij cùm & ſua poëtis ſua hiſtoriæ dāda ſit: ſuam philoſophia, ſuam ciuilis oratio poſtulet: & uniuſcuiuſq; generis uariæ ſint adhuc multipliceſq́; differētiæ: Maximumq́; diſcrimē eſt apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur ſonus, quomodo lene illud molleq́; elegorū ſculpatur, qua dictione Tragedia, qua comœdia, qua lyricorum libertas conſtet. Sic & in reliquis generibus longa eſt diuerſitas: quæ cuncta quàm magnū habeant negocium, uel hinc facile liquet, quòd cùm in reliquis quæ pertinēt ad dicēdū, permulti, q uel moroſiſſimis ſatis facerēt deſiderijs, reperti ſint:

ſola

ſola eloquendi ratio ſemper fuit, in qua paucißimi potuerunt, conſentiente omnium iudicio laudē mereri. Si ſola igitur elucutio propria Rhetorices eſt, quid ita tam multa de inuentione tradideruunt, quicunq; ſcripſere Rhetorica? Dicam quòd ſentio: Primū puto, eis qui Rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elucutioeem tanquam propriū munus explicandam fuiſſe. Quoniam qui Rhetores uocati ſunt, ij fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quæſtiones. Circa quas omnis labor eorum curáq; uerſata eſt. Cū utantur autē oēs artes elocutione & inuentione, non poterit utiq; proprium illorum eſſe, quod erat omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionē pertinent: animi cauſa quiſq; diſcebat, nec quiſquam ob id, niſi naturæ ingenijq; ui extimulante, tractabat eas: ideo quiſquis nō optimè ſperabat de ingenio ſuo, ne attingebat quidem. Sic quæ inueniēda in eis eſſēt, quomodo eloquēdū, quiſq; cū animo ſuo de liberabat: in locūq; artis exactißimæ, ſuccedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cū laude rem eādem tractaſſet. Ciuilis uerò ratio, quoniam cæpit in Græcia in queſtu eſſe, ſubnixiq; ciuium clientumq; gratia incedebāt, ut quiſq; polleat plurimū in ciuitate dicēdo: inceßit paßim cupido cunctis: nec quiſquam quid poſſet iam, ſed quantum cuperet, ſpectabat:

bat:uolebantq́; benè dicere omnes,& citò uolebãt: quare ab arte fuit eis præſidium petendum, quibus natura ſegnior erat. Cœperũt igitur diſci doceriq́; iſta. Vſu enim atq; honore, quibus maximè aluntur artes, eiſdem natas etiam primùm eſſe certum eſt. Cum ueniant aũt tales plerunq; quæſtiones in forũ, de quibus nihil perpetuum præcipi poßit, ſed contentione, dicendiq́; ui trahantur in quamuis partem: fuit idcirco tradenda communis quædam inueniendi ratio, cõueniens omnibus quæſtionibus: quæ quidem rectißimè peteretur à dialectico, ſi tradita iam tum fuiſſet: ſed multò pòſt ſecutus eſt Ariſtoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorſus eſt. Sic etiam quia ſplendor & cultus orationis maximè dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos ſuſtulit ſe primum plurimumq́; ſemper ualuit eloquentia: hanc quoq; partem adiecerunt, tandemq́; longa temporis poſſeßione, uelut uſucapione, uerterũt in rem ſuam iſta, cum non eſſet eorum alius aſſertor. Cum ſit enim aliarum artium præcipueq́; poëtarum, ſua quædam & diſcreta à forenſi dictione eloquẽtia, quam neq; Ariſtoteles, neq; ueterum quiſquam qui Rhetorica ſcripſit attigit: cumq́; habeat omnis eloquẽtia commune quiddam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perſpicuum eſt eos eloquentiam non ue-
lut

lut ſuum propriumq́; negocium, ſed quatenus uſui rebusq́; ſuis conduceret, executus eſſe. Quòd ſi ſit ergo eloquẽdi ratio (ſiue Rhetoricen eam ſeu quocunq; uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionem, iudiciumq́; tribuimus, inter ſe altera ab altera, & utraq; à ciuiliũ quæſtionũ ratione diſcreta, ſicut & à reliquis diſcernuntur artibus, quæ ſibi utendas eas accipiunt: paratum eſt uidere, non eſſe ullam dialecticorum Rhetoricorumq́; locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos: Rhetor aũt forenſis ille à dialectico mutuetur eos oportet. Ea uerò quæ perſonarum & rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos deſcripſimus redigantur, planum erit, qui ſingulos uolet ſcrutari. Conueniunt aũt ſolis coniecturalibus cauſis. Qui quæret enim, an poßit ciuitate R. donari is, cuius populus fundus factus non fuiſſet, id eſt, cuius populus Romanus legibus non uteretur: quod in Cornelij cauſa quæſitum eſt: & an uis ſit, metu armorum à poſſeßione ſua deterrere quenq̃, quod in Cecinnæ iudicio fuit: quid habebat hic, q̃ ex attributis illis perſonarũ aut rerũ dicat? Nihil profecto, quo pacto hæc attributa à Rhetoribus deſcribuntur. In his ergo ſi uolet inuenire ex locis aliqd, & nõ præparatis argumẽtationibus uti, quas artiũ ſcriptores tradunt, neceſſe eſt, redeat ad dialecticũ.

Sic

Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, rhetorices erit. Ciuilium quæſtionum pars in legibus, iureq́; ciuitatis poſita, quæ iureconſultorum libris cõtinetur: & ne eam quidem qui Rhetores uocabantur, attingebant. Pars in cõmuni ſenſu & uſu uitæ conſiſtit quæ apertior eſt, q̃ ut artibus ſit tradẽda: aut ſi quid diſcendum eſt ei, à philoſophis petitur. Inuentionem ergo, eamq́; nec integram, nec abſolutam, elocutionemq́; quatenus inſtituto ſuo conducebat, complexi ſunt, futuras tamen aliarum artium particulas, ſi quis totas eas uoluiſſet explicare. Hæcq́; pro artibus ſuis habita ſunt quando ſola hæc habuerunt, quæ poſſent artiũ ſpecie docere. Laudandi tamen, agendæq́; in omne æuum gratiæ uiris illis, quippe quod dediſſent illi initium, & ni forent hæc ab eis in artium formam collecta, nemo forte alius colligere tentaſſet.

Scholia in caput 25.

Nulla fere quæſtio.) Quæcunq; hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc eſt ſumma: Nomen Rhetorices bifariam capitur. Primum, pro omni ac ſola facultate ea, qua inſtructi eſſe debent ij, qui in foro cauſas ciuiles agunt. Atq; hoc intellectu accepta rhetorice, quanquam utitur illa quidem elocutione & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum iſtarum, non magis, quàm ad poëticen, ad hiſtoriam, ad naturalem aut moralem philoſophiam, quæ & ipſe elocutione pariter atque inuentione utuntur. Et ad hunc tamen ſenſum uſi fere nomine Rhetorices ij, quorum de dicendi arte extant præcepta. Capitur deinde idem nomen pro arte ea, à qua dicimus peten-

tendam eſſe ſermonis elegantiam. Quo intellectu dici ſolet, treis eſſe artes, quæ uerſentur circa artificium orationis, grammaticen, dialecticen, & rhetoricen: & à grammaticis quidem ſermonis petendam eſſe emendationem, probabilitatem à dialecticis, à rhetoribus rationem culte ornateq; dicendi, hoc eſt, elocutionem, non modò illam forenſem ac popularem, ſed in commune, qua oratores, poetæ, hiſtorici, philoſophi: breuiter, qua omnes ij, qui ſcribunt aut dicunt, in ſua quiſque arena, pro materiæ quam tractant qualitate, utuntur. Vt enim in uniuerſum, quomodo, non de hac aut illa, ſed de re quauis emendate loquamur docet grammatica, & argumentorum in res omneis inueniendi, diiudicandiq; rationem dialectice explicat: ita par eſt, etiam unam aliquam eſſe artem, quæ in uniuerſum eloquendi, rationẽ tradat. Quo fit, uti nihil quicquam interſit inter locos dialecticos & rhetoricos, pertineatq; omnis illa diſputatio de inuentione ſeu locis ad dialecticen ſolam, non etiam ad Rhetoricam: ſiue ea intellectu illo priori, ſiue hoc poſteriore accipiatur. At enim ſi inuentio (inquis) argumentorum, hoc eſt, argumentorum loci, itemq; elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu non pertinent, qui fit ergo, uti his de rebus illorum pleni ſunt libri: cur eorum, quæ ad ſe nihil pertinent, tradunt præcepta? Paucis. Vt primum apud Græcos in quæſtu eſſe cœpit facultas dicendi, & in illuſtri haberi nomen eorum, qui cauſas in foro agerent: ſtatim (ut fit) agminatim concurſum huc eſt, uolueruntq; bene dicere omnes, & quidem citò uoluerunt. Sed enim non erat omnibus datum hoc à natura, ut per ſeſe & ſuo (quod aiunt) Marte inuenire ea poſſent, quibus & ſua confirmarent, & aliena refellerent: eademq; illa ſic eloqui, uti aures etiam audientium uoluptate aliqua demulcerent. Opus ergo erat adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi ac eloquendi: quæ quidem utraq; non ab illis magis explicari, docerique debebant, quàm à poetis, philoſophis, alijsq; ſcriptoribus, qui & ipſi (quemadmodum diximus) hiſce utuntur. Sed cum eo tempore nondum inuentæ eſſent artes illæ, à quibus erant petenda iſta: hinc fuit, ut neceſſitas quædam eos impulerit, harum etiam rerum præcepta tradere: non quidem in uniuerſμm, ſed hactenus, quatenus ſuo inſtituto ſatis eſſe putabant. Quæ res fuit in cauſa, ut & poſteri hanc docendi rationem ſecuti, omnes tradiderint præcepta rerum iſtarum, nõ quod hoc ad illorum proprie pertineret officiũ, ſed quòd eos, qui antè idem argumentum tractaſſent, imitari liberet. Alioqui, inueniendi quidem ratio in commune petenda erat à dialectico,

ctico,

ſtico:elocutio autem ab Rhetore eo,quem ſecundo loco diximus,hoc nomine ſignificari. Quos attributa perſonarum & rerum uocant.) Perſonarum attributa ſunt,genus, natio, patria,ſexus,ætas,educatio,habitus corporis, fortuna,conditio,natura animi, uictus, ſtudia, affectiones,ante acta, aut dicta,nomen. Attributa rerum,ſunt cauſæ,locus, tempus,caſus,facultas, inſtrumenta,agendi modus, quæq; alia eius generis ſunt. Quæ copioſiſſime narrantur apud Trapezuntium lib. 2. Rhetorices. Et Boethius ſic eſſe putauit,ſic tradidit,cum in quarto libro Topicorum hanc ipſam tractaret quæſtionem.) Docet eo loco Boethius, trifariam differre dialecticen à Rhetorica,materia,uſu,& fine. Materia, quòd Rhetorice circa hypotheſes, dialectica circa theſes uerſetur. Vſu quòd dialecticus conciſa oratione, & ſyllogiſmis integris:Rhetor oratione perpetua & enthymematis, hoc eſt,imperfectis ſyllogiſmis utatur. Fine,quod Rhetoris finis ſit,perſuadere iudici:dialectici,ab aduerſario ipſo, id quod uult, extorquere. Quæ illius ſententia quatenus uera ſit, patere ex iis poteſt,quæ diximus huius libri capite quinto, octauo & duodecimo. Quanquam quod addit de uſu enthymematum, & ſyllogiſmorum,id neutro eorum intellectuum quos ſuperius expreſſimus,ſatis uerum uidetur.Quando & Rhetor ille forenſis uel crebertime integris utitur ſyllogiſmis, neque quicquam obſtare uidetur, quin in diſputationibus etiam illis dialecticorum, enthymematum eſſe uſus aliquis poſſit,quemadmodum dictum eſt ſupra capite decimoquarto. Et de dialectice quidem,quod credamus eſſe munus illius,ſatis multis ſuperius executi ſumus.) Fuit enim dictum capite tertio libri huius, finem dialectici eſſe, probabiliter de re quauis diſſerere. Oratorem uel Rhetora,eadem enim eſt nominis utriuſq; uis.) Vt negari non poteſt, eoſdem plane fuiſſe,quos Græci olim rhetoras, & quos Romani Oratores uocarunt:ita hoc rurſus uideo conſuetudinem obtinuiſſe apud ſcriptores Latinos, ut Oratoris nomine ſignificent eum,qui cauſas in foro agat: Rhetoris, qui Rhetorica doceat. Qui de qualibet re poſſet apte,ornateq; dicere.) Cicero 1. de Oratore:Quamobrem ſi quis uniuerſam & propriam Oratoris uim definire,complectiq; uult, is Orator erit, mea ſententia,hoc tam graui dignus nomine: qui, quæcunque res inciderit,quæ ſit dictione explicanda, prudenter, & compoſite,& ornate,& memoriter dicet, cum quadam actionis etiam dignitate. Sed illis parum uiſum fuit, ſplendide,ornateq; dicendi laudem per ſe ampliſſimam Oratori tribuere.) Neq; enim,ut inquit apud Ciceronem Craſſus, præſta-

bilius

bilius quicquam uidetur, ꝗ poſſe dicendo tenere hominum coetus, mentes allicere, uoluntates impellere quo uelit, unde autem uelit, deducere. Hæc una res, in omni libero populo, maximeq́ in pacatis tranquilliſq́ ciuitatibus, præcipue ſemper floruit, ſemperq́ dominata eſt. Quid em̃ eſt aut tam admirabile, ꝗ ex infinita hoim multitudine exiſtere unum, qui id ꝙ omnibus natura ſit datum, uel ſolus, uel cum paucis facere poſſit? aut tam iucundum cognitu atq; auditu, ꝗ ſapientibus ſententijs, grauibuſq́ uerbis ornata oratio & perpolita? aut tã potens, atq; magnificũ, ꝗ populi motus, iudicũ religiones, Senatus grauitatẽ, unius oratione conuerti? Quid tam porrò regium tam liberale, tã magnificum, ꝗ opẽ ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutẽ, liberare periculis, retinere hoies in ciuitate? Quid aũt tam neceſſarium, ꝗ tenere ſemper arma quibus uel tectus ipſe eſſe poſſis, uel prouocare impbos, uel te ulciſci laceſſitus? Age uero ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamq́ meditere: quid eſſe poteſt in ocio aut iucundius, aut magis propriũ humanitatis, ꝗ ſermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius. Nam ut uſum, inquit, dicẽdi omittam, qui in omni pacata ac libera ciuitate dominatur: tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut nihil hoim aut auribus aut mentibus iucundius percipi poſſit. Quis em̃ cantus moderata pronunciatione dulcior inueniri poteſt? Quod carmen artificioſa uerboꝝ conſtructione aptius? Qui Actor in imitanda, ꝗ Orator in ſuſcipiẽda ueritate iucundior? Quid aũt ſubtilius, ꝗ crebræ accuratæq́ ſententiæ? Quid aũt admirabilius, ꝗ res ſplendore illuſtrata uerboꝝ? Quid plenius, ꝗ̃ omni rerum gñe cumulata oratio? Neq; em̃ ulla non propria Oratoris eſt res, quæ quidem ornate dici grauiterq́ debeat. Huius eſt in dando conſilio de maximis rebus, cum dignitate explicata ſententia. Eiuſdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate, & fraus hoim ad perniciem, & integritas ad ſalutem uocatur. Quis cohortari ad uirtutem ardentius? quis à uicijs acrius reuocare? quis uituperare improbos aſperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ uehementius frangere accuſando poteſt? quis mœrorem leuare mitius conſolando? Cum tractatum locoꝝ.) Vide li. huius cap. 2. Vbi hoc pollicetur ſe poſtea traditurꝝ, id quod hic abſoluit tandem. Niſi reliquaꝝ artium cumulum prope immẽſum iuri illius ditioniq́ ſubdidiſſent.) Hoc facit Quint. lib. 1. cap. 12. Et apud Cice. Craſſus: Noſtra eſt inquit, omnis iſta prudentiæ doctrinæq́ profeſſio, inquam homines quaſi caducam atq; uacuã, abundantes ocio, nobis occu-

occupatis inuolauerunt. Atq; etiam aut derident Oratorem: ut ille in Gorgia Socratis cauillator: aut aliquid de Oratoris arte, paucis præcipiunt libellis, eosq; Rhetoricos inſcribunt. Quaſi non illa ſint propria Rhetorum, quæ ab iiſdem de iuſticia, de officio, de ciuitatibus inſtituendis & regendis: de omni uiuendi, denique de naturæ etiam ratione dicuntur. Et rurſus in eodem uolumine. Quare omnes iſtos me autore (inquit) deridere atque contemnite, qui ſe horum qui nunc appellantur Rhetorum præceptis, omnem Oratoris uim complexos eſſe arbitrantur: neq; adhuc quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Vero enim Oratori, quæ ſunt in hominum uita, quandoquidem in ea uerſatur Orator, atque ea eſt ei ſubiecta materies, omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata eſſe debent. Idem & in Oratore ad Brutum, uniuerſam philoſophiam particulam quandam uult eſſe rhetorices. Et in primo rurſus de Oratore: Mea quidem, inquit, ſententia, nemo poterit eſſe omni laude cumulatus Orator, niſi erit omnium rerum, magnarumq; artium ſcientiam conſecutus. Fingamusq; tam felicis ingenij mortale aliquod eſſe pectus.) De hoc Fabius libro duodecimo, capite ultimo. Fatendum tamen erit, ſi tum de Oratoris officio quæratur, non quæſitum iri de eo, tanquam de diſcretæ alicuius certæq; artis & cæt.) His plane conſentanea ſunt ea, quæ apud Ciceronem 1. lib. de Oratore differit M. Antonius. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum.) Hoc ſolum, inquit, pertinet ad officium rhetoricæ, á quo ſolo Rhetor habet, uti Rhetor dicatur: hæc autem eſt ratio eloquendi circa ciuiles cauſas, quamobrem ſolum hoc Rhetoris officium eſſe dicemus, appoſite commodeq; dicere poſſe de cauſis ciuilibus. Ariſtoteles ergo ciuilis ſcientiæ partem rhetoricen uocat.) Hoc ipſum facit & in Rhetoricis Cicer. Ciuilis quædam, inquiens, ratio eſt, quæ multis & magnis ex rebus conſtat. Eius quædam magna & ampla pars eſt, artificioſa eloquentia, quam Rhetoricam uocant. Et quæ ſequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus ſolùm quæſtionibus dicere Rhetoris cenſet eſſe.) Idipſum his uerbis præcipitur in Rhetoricis ad Herennium: Oratoris officium eſt, de his rebus poſſe dicere, quæ res ad uſum ciuilem moribus ac legibus conſtitutæ ſunt, cum aſſenſione auditorum, quò ad eius fieri potuit. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum.) Hunc Ciceronis locum attigimus lib. ſuperiore, capite 17. Itaq; apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς uocabant.) Craſſus primo de

Oratore. Quod ad nomen attinet, πρᾶγμα negocium ac cauſam ſignificat. Inde πραγματικὸς, qui in negocijs cauſisq́ uerſatur, quem haud ſcio an nos dicere poſſimus cauſſidicum, & rabulam quendam forenſem. Qui dicenti res, ut Quintil. inquit, uelut telã texenti miniſtrabat.) Senſum Fabij magis refert, quam uerba, quæ apud eum autorem lib. 12. ſic habent: Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitusue eorũ, qui uelut ad arculas ſedẽt, & tela agentibus ſubminiſtrãt. Neq; idem Græcos quoq; neſcio factitaſſe, unde nomen ijs pragmaticorum datum eſt. Cui quidem Rhetorices etiã uocabulum conſentit.) Verbum Græcum eſt ῥέω: quod etſi hodie id quod fluo ſignificat, tamen ueteribus etiam id fuiſſe quod dico, apparere uel hinc poteſt, quod inde ῥῆμα i. uerbum deſcendit: & ab Heſiodo in principio operis, ἔργα καὶ ἡμέρα inſcripti, ῥητοί τ' ἄρρητοί τε dicuntur, quos Latine dictos indictosq́, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles dicere poſſumus. Similiter apud Aratũ in principio τῶν φαινομένων, ὃν οὐδέποτ' ἄνδρες ἐῶμεν ἄρρητον, id eſt, quem homines nunquam ſilentio prætereunt. Hinc ergo deriuantur & hæc, ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεύω. Id quod ſecundo Oratoriarum inſtitutionum lib. teſtatur & Fabius. Et Cicero in Oratore ad Brutum: Sed iam, inquit, illius perfecti Oratoris, & ſummæ eloqueniæ ſpecies exprimenda eſt, quem hoc uno excellere. i. oratione, cætera in eo latere, iudicat nomen ipſum. Non enim inuentor, aut cõpoſitor, aut actor hæc cõplexus eſt omnia, ſed & Græce ab eloquendo Rhetor, & Latine eloquens dictus eſt. Cum ſint autem, ut alio loco diximus.) Libri huius ca. 2. Cum & ſua poetis, ſua hiſtoriæ danda ſit.) Hanc eloquendi diuerſitatẽ attingit in libris de Oratore & Cic. Maximumq́ diſcrimen eſt apud poetas.) Cuius præter alios meminit in libello de Arte poetica Horat. Sola eloquendi ratio ſemper fuit.) In hãc ſententiã multa Cic. li. 1. de Orat. ad Q. fratrem. Ciuilis uerò ratio, quum cœpit in Græcia in quæſtu eſſe.) Fabij li. 3. de origine Rhetorices uerba hæc ſunt: Initiũ ergo dicendi dedit natura, incremẽtum artis obſeruatio. Hoĩes enim, ſicut in medicina cum uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorum effecerunt artẽ: ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum uitandũq́, & quedã ſecundũ rationem eorum adiecerũt ipſi quoq;. Hæc cõfirmata ſunt uſu, tum quæ ſciebat quiſq; docuit. Sed multo poſt ſecutus eſt Ariſt. qui primus eã in artis formã cogere

adorſus eſt. Gloriatur ipſe Ariſt. in fine libri de elenchis ſophiſticis cæteras qdem artes om̄eis paulatim cœpiſſe, & ab alijs qdem eam eſſe inuenta principia, ab alijs auctas eſſe, ab alijs tandē aliquando abſolutas: quæ autē à ſe tradita ſint de ratiōe ſyllogiſmorum, ea oīa à ſe uno & inuēta & pfecta abſolutaq; eſſe. Quòd ſit aūt dialectice poſt cæteras artes inuēta, obiter apud Ciceronē docet his uerbis Craſſus: Nā uetus qdem (inquit) illa doctrina eadem uidetur, & rectè uiuendi & benè dicendi magiſtra. Neq; diſiuncti doctores, ſed ijdem erāt uiuendi præceptores atq; dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, q ſe à Peleo patre, Achilli iuueni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illū efficeret oratorē uerborum, actoremq; rerum. Sed ut hoīes labori aſſiduo & qtidiano aſſueti, cum tempeſtatis cauſa opere phibent, ad pilā ſe aut ad talos aut ad teſſeras conferunt, aut etiā nouū ſibiipſi aliquem excogitāt in ocio ludum: ſic illi à negocijs publicis tanq̄ ab opere, aut temporibus excluſi, aut uoluntate ſua feriati, totos ſe, alij ad poetas, alij ad geometras, alij ad Muſicos cōtulerunt: alij etiā, ut dialectici, nouum ſibiipſi ſtudium ludumq; pepererunt. Et quæ ſequuntur. Tandemq; lōgi tēporis poſſeſſione, uelut uſucapione, uerterunt in rem ſuā iſta.) Vſucapionē uocāt Iurecōſulti, quā hodie fere dicimus præſcriptionē. A Modeſtino Iureconſulto ſinit hoc modo: Vſucapio eſt acqſitio uel adiectio dominij per cōtinuatiōem poſſeſſiōis temporis lege definiti, ff. de uſucaptiōibus & uſurpatiōibus. L. Vſucapio. Cū non eſſet eorum alius aſſertor.) Vindicator, q ea ſibi aſſereret, uindicaretq;, ac ſua diceret. Eſt aūt & hoc uerbum Iureconſultorum, q̄s diligenter ab Rodolpho lectos apparet. Qui q̄rit eſt, an poſſit ciuitate Romana donari is, cuius populus fundus factus non fuiſſet. i. cuius populus Romanis legibus non uteretur.) Ciceronis hāc in rem uerba, ut qdem hodie in exemplaribus legunt, ſic habent: Naſcit iudicis cauſa Cornelij ex ea lege, quā L. Gellius, Cn. Cornelius, ex ſenatus ſententia tulerunt, qua lege uideamus ſatis eſſe ſancti, ut ciues Romani ſint ij, q̄s C. Pompeius de cōſilium ſententia ſigillatim ciuitate donauerit. Donatum eſſe L. Cornelij pſens Pōpeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accuſator fatet. Sed negat ex fœderato populo quenq̄ potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc ciuitatē uenire. O præclarum interpretem iuris, autorem antiqtatis, correctorem atq; emendatorem noſtræ ciuitatis, q hanc pœnā fœderibus aſſcribat, ut oīm præmiorum bñficiorumq; noſtrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, q̄ fœderatos populo fieri fundos oporteret?

tere? Nam id non magis eſt ꝓprium fœderatorū, ꝙ oīm liberorū. Sed totum hoc iudices in ea fuit poſitū ſemper ratione atq; ſententia, ut cum iuſſiſſet prætor aliqd, ſi id acciuiſſent ſocij populi ac Latini, & ſi ea lex quā nos haberemus, eadē in populo aliquo tanꝙ in fundo reſediſſet, ut tum lege eadē is populus teneret: non ut de nr̃o iure aliqd minueretur, ſed ut illi populi aut iure eo ꝙ à nobis eſſet cōſtitutum, aut aliquo cōmodo aut bn̄ficio uterentur. Tulit apud maiores noſtros legē C. Furius de teſtamentis, tulit Q. Voconius de mulierū hæreditatibus, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure ſunt latæ: quas Latini uoluerunt, acciuerunt: ipſa deniq; Iulia, qua lege ciuitas eſt ſocijs & Latinis data, ꝗ fundi populi facti nō eſſent, ciuitatē non haberent, in ꝗ magna contētio Heracliēſium & Neapolitanorū fuit cum magna pars in ijs ciuitatibus, iuris ſui libertatē ciuitati anteferret. Poſtremo hæc uis eſt iſtius & iuris & uerbi, aut fundi populi beneficio noſtro, non ſuo iure fiāt. Cum aliqd populus Romanus iuſſit, id ſi eſt eiuſmodi, ut ꝗbuſdam populis ſiue fœderatis ſiue liberis permittendum eſſe uideatur, ut ſtatuāt ipſi, non de nr̃is, ſed de ſuis rebus, ꝗ iure uti uelint, tū utrum fundi facti ſint, an non, quærendum eſſe uideatur. De nr̃o uero imperio, de noſtris bellis, de uictoria, de ſalute, fundos populos fieri noluerunt. Et an uis ſit, metu armorū deterrere à poſſeſſione quenꝗ.) Extat hodieq; pulcherrima de hac re Ciceronis oratio ꝓ Aulo Cæcinna, quem cū Sex. Ebutius armis ad fundum ſuum accedere ꝓhibuiſſet, negauit tñ Piſo aduocatus Ebutij, uim eſſe factam, propterea ꝙ nemo neque occiſus, neq; uulneratus eſſet. Quam illius defendendi rationem multis argumentis refellit Cicero.

QVOMODO COGNOSCENDA PROpoſita argumēta, ex quo ducta ſint loco. Ca 26.

VT ergo dicamus id ꝗ præſentis eſt negocij: tractatumq; locorū aperiamus, id eſt doceamus, quo pacto ſit omnis argumētorum facultas, & copia è locis eruēda: primū hoc & præcipuum eſt, quod rerū ordo præcipiēdū monet: ut qſqs inuenire uolet ex locis, diligēter et exacte locos habeat cognitos. Eſt aūt locorū notitia fere in his duo

bus poſita:Prius eſt,ut numerum naturamq́ꝫ locorũ quot ſint,& quæ cuiuſqꝫ ſit uis & proprietas, explorate planeq́ꝫ teneat. Quod ſiue noſtra deſcriptiõe,ſiue quouis ab alio cõſequatur autore, nõ multũ refert. Aut inueniet enim optimũ ducẽ:aut ꝓ optimo erit,quẽ poterit expeditiſſime ſeq. Nec uerò memoria tenuiſſe locos ſatis eſſe credidero: ſed paratos,exercitos, & uelut in cõſpectu & ad manũ poſitos teneat uelim.Sicut enim nõ poteſt celeriter q̃s & inoffenſo uerborũ curſu,legere aliqd, cui de ſingulis literis eſt in conſiliũ eundũ:ſic neqꝫ parate poterit inuenire ex locis, cui cũ inueniẽdũ eſt,prius ipſi quærẽdi ſunt loci. Proximũ in locorũ noticia eſt,quodqꝫ difficiliùs eſt, traditas ab autoribus argumẽtiões ſuis locis reddere. Idq́ꝫ in non hoc ſolũ eſt utile,q̃ plurimũ cõfert in intelligẽdis uirtutibus autorũ, & diſcernẽda uaria apud eos argumẽtatiõe, ut quãdoq́ꝫ tanquã crebris denſiſq́ꝫ ictibus, ſic multis argumẽtationibus celeriter coagmentatis,feriãt aduerſarios: quandoqꝫ argumentatiõe late copioſeq́ꝫ fuſa multarũ impetũ, unius pondere exæquem: etiam confodiant acumine, iam uiribus proſternãt,iam de re dicant,iam ſicubi parũ eſt in re fiduciæ,in aduerſarium cõuerſa oratione,uelut flexu eludant.Paratur hinc iudicium, & omne fere artificiũ perſpicitur,nõ inuẽtionis modò, quod

& ipſum noſtri inſtituti eſt, & nobis proinde maxi mũ: ſed magna ex parte elocutiõis, quæ ſic plerũq; rebus affixa eſt, ut uix poßit inde diuelli: apud Demoſthenẽ præſertim & Ciceronẽ, et ut qſqs eſt iſtis dicẽdi iudicio proximus: quorũ eſt ita rebus accõmodata oratio, ut naſci uideatur ex illis. Verũ non in id ſolũ (ut diximus) utile eſt cognoſcere locos argumentationũ apud autores: ſed q hoc uſu tractatuq; rerũ, cũ ratio acceſſerit eis, copia quædam & theſaurus paratur, q ſemp nobis in promptu ſit, ut quoties ex locis quæremus ſimilibus in rebus, ſimiles nobis argumẽtationes occurrãt. Sicut enim in omni uita, ſic in hac quoq; inueniẽdi ratiõe, primũ eſt ſcire qd ſit faciendũ, & quo pacto. Facere uerò quæ recta ſunt, & quatenus recta ſunt, imitatiõe facilimè conſeqmur. Præceptis enim aures fere imbuuntur: exẽpla docẽt oculos. Quanq̃ ſint aũt plura, quæ audiẽdo poſſumus, q̃ uidendo diſcere, latiusq; auriũ pateat ſenſus: certiora ſunt tamẽ, quorũ ipſi nobis oculis tradimus fidẽ. Vnde ſcite apud Comicũ dictũ eſt, pluris eſt oculatus teſtis unus, q̃ auriti decẽ. Aures enim alijs, oculi ſibi credũt. Nõ eſt aũt facile, certã dare deprehẽdẽdorũ locorũ in argumẽtationibus legẽ, cũ præſertim perſæpe, niſi aſſuetis admodũ lõgo uſu lectioneq; autorũ, difficile ſit argumentationes explicare: & concluſionem

propoſitionẽq; earũ, ex orationis cumulo colligere. Tegũtur enim ſæpe, & in ipſa dicendi copia delitescunt, uel uarijs dicẽdi figuris occulũtur. Quandoq; iungũtur, tanq̃ in unius propoſitionis ſpeciẽ, concluſio & propoſitio. Quãdoq; pro utriſq; ſola propoſitio ponitur. Et q̃ de Lyſia legimus, cui ſumma fuit artis loco, nõ uideri artẽ, id crebro eſt etiã apud reliquos autores uidere, quo grauius ex inſidijs incautũ aduerſariũ petãt. Viam igitur quandã ad iſta, & (ut dicitur) manuductiõem fortaſſe dare poterimus, quò facilius in his loci cognoſcãtur. Vtiliſsimũ fuerit igitur, incipientẽ primũ ab his initiũ facere, quæ ſunt apertiſsima perſpectu: & in q̃bus uel iam formatæ ſunt argumentatiões, uel facilimè poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primũ, q̃ ſit argumentũ probationis, id eſt, quod ſit futurum mediũ, ſi cogatur in formã ratiocinatiõis argumẽtatio. Eſt aũt id, q̃ ſumptum in propoſitiõe, in cõcluſiõe nõ ſumitur. Vt Philoſophus nõ recte dimittet uxorẽ, nõ ergo Cato recte dimittet uxorẽ. Mediũ argumentationis eſt philoſophus. Deinde cõferatur mediũ cũ eo, q̃ ſumitur in concluſione, & in propoſitione nõ eſt ſumptũ, id eſt aũt Cato. Tum uideatur, ſignificeturne medio aliq̃d q̃ ſit in extremo, cum quo cõfertur, aut extra. Vt philoſophus ſignificat aliq̃d, quod eſt in Catone. Deinde, ſitne ſubſtan-

ſubſtantia eius, aut circa ſubſtantiam. Certum eſt, ꝗ nomen philoſophi ſignificatur eſſe circa ſubſtantiam Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eum q propius eſt noſter, ueniamus. Non enim philoſophus ſubiectū eſt Catonis, nō actus, ergo cū ſit circa ſubſtantiā eius, adiacens erit. Non eſt autem ignorandum, medium, etiam non ſolùm cōparatum extremo, quod in concluſione colligitur, in loci alicuius nomen trāſire: ſed etiam, ſi cōparetur extremo, cui coniunctū eſt in propoſitione. Cuilibet enim comparatum alicuius loci ſortietur utiq; naturā. Vt ſi dicamus: Cato non recte dimitteret probatum ſeruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatā uxorem: dimittere ſeruum probatū eſt medium, quod cōparatum Catoni, ad connexorū pertinebit locū, cuius generis ſunt ſeruus & dominus: comparatum autē uxori, inter cōparata erit, minus enim in propoſito ſeruus probatus, q̄ probata uxor. Quāquam ſint autem propiora rei cōnexa, q̄ cōparata, citiùs tamē dixerimus hanc à cōparatis ductā argumentationem eſſe, quoniam uis & efficiendi euidētia eſt apertior ex hoc loco. Nomen itaq; etiam iuſtius inde capiet. Quāquam qui uolet exacte nominare locū argumentatiōis, facile uitabit errorē, ſi addat ſemper extremum id ex cuius loco ductum uult eſſe mediū. Vt ſi dicatur: Tar

quinius eſt peregrinus Romæ, *ergo non debet* Romæ *expeterē regnū:mediū eſt,peregrinū eſſe* Romæ. Quod *ſi* Tarqnio *cōpares, ad locū eum refertur,q ex loco dicitur.* Quoniā *peregrinum eſſe nō eſt aliud q̃ aliam habere patriam: patria autem loci nomen eſt. Sin* Romæ *conferatur,cōnexum erit, quoniam peregrinū eſſe ei cui peregrinus quis eſt, connexum eſt. Sin ei,q eſt expetere regnum, iungatur peregrinū eſſe, cōtingens erit:poſſunt enim iūcta eſſe utraq;,& utrūuis eſſe ſine altero.* Ergo *ſi quis argumentū id,ductum uel ex loco,uel ex cōnexis,uel cōtingētibus dicat: recte quidem,ſed nō ſatis explicate dicet.* Quod *ſi addat,ex loco* Tarquinij,*ex cōnexis* Romæ,*ex cōtingentibus regni: iā quoduis horū dixerit,nihil errabit.* Licebit *igitur ex quouis horum uolet locorū, dare nomen argumēto.* Prōptius *tamē & expedtius quærenti, ex* Tarquinij *nomine inuenietur.* Itaq;,*potißimū huius cenſebitur loci,quem cōparatum* Tarquinio *tenet.* Cū *ſint enim loci(ut diximus)notæ quædam et tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunq; loco commodißimè inuenitur quidq;, eius debet etiam potißimum generis exiſtimari.*

Scholia in caput 26.

Velut flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Eſt enim eludere, ictus intentatos arte quadam euitare, ueluti q; ludendo à ſe auertere ac propellere.

Martialis;

Cal-

Callidus immiſſas eludere ſimius haſtas,
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianus in Lamia: Ibi, inquit, & funerepus periclitatur & pera uriſta iactatur, & ſaccularius præſtigiatur, & uenerarius inflatur, & diuinaculus hallucinatur, & aretalogus nugat, & circulator illudit, & gladiator eludit, & Orator blanditur, & poeta mentitur. Vnde & apud Comicum dictum eſt.) Plautum uidelicet in Truculento. Apuleius libro primo Floridorum, narrat quo pacto Socrates prouerbium inuerterit. Nam cum conſpexiſſet adoleſcentem decorum, diutile autem ſilentem: Vt te, inquit, uideam, aliquid eloquere. Sentit itaque Socrates aurium iudicium certius eſſe quàm oculorum. Et quod de Lyſia legimus.) Solebant ueteres illi Oratores miro ſtudio id agere, ut ſine arte dicere uiderentur, itaq; ſimplicitate quadam orationis, facilius id quod uellent rudi multitudini perſuaderent. Cui illorum ſententiæ hunc in modum libro quarto, capite ſecundo ſubſcribit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipue parte, omnis calliditatis ſuſpicio. Neq; enim ſe uſquam cuſtodit magis iudex.) Nihil uideatur fictum, nihil ſolicitum: omnia potius à cauſa, quàm ab Oratore profecta credantur. Sed hoc pati non poſſumus, & perire artem putamus niſi appareat, cum deſinat ars eſſe ſi apparet. Pendemus ex laude, atque hanc laboris noſtri ducimus ſummam. Itaque circunſtantibus oſtentare uoluimus, iudicibus prodimus. Hactenus Fabius. Atque hoc eſt quod ſolebat dicere Lyſias, ſummam artem eſſe, non uideri artem. Eſt autem hic Lyſias ille Orator inſignis, unus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruiſſe traduntur: quem cum Platone conferens Phauorinus: Si ex Platonis, inquit, oratione uerbum aliquod demas, mutesue, atq; id commodiſſime facias, de elegantia tantùm detraxeris; ſi ex Lyſiæ, de ſententia. Autor Gellius lib. 2. capite quinto. Tarquinius eſt peregrinus Romæ.) Hic eſt L. ille Tarquinius Priſcus, Romanorum rex quintus, cui cum initio, Tarquiniis adhuc agenti, Lucumoni nomẽ fuiſſet, poſtea Romam cum uxore aduectus, L. Tarquinij Priſci nomen ſumpſit. Reliqua lege apud Liuium libro primo ab urbe condita.

QVOMODO APVD AVTORES ARgumẽtatiões colligendæ ſint, & formæ ſuæ reddendæ. Cap. XXVII.

NOn erit autē iā ſupra ſpem difficultas, cū in apertioribus & magis expoſitis argumētationibus fecerimus uſum, ut tectiores paulatim deinde argumētatiōes, nō modò reddamus locis ſuis, ſed ꝗ prius difficiliusq́; eſt, in formā ſuā colligamus, & oſtendamus, quæ propoſitio ſit & ꝗd conficiatur. Opus eſt ergo in primis ſcire quæ ſit quæſtio, cui argumētationes adhibētur, quæ quō ſit inueniēda, ſi forte nō ſatis aperta fuerit, ꝗ ſimpliciſſimè potuimus, oſtēſum eſt à nobis, cū de inueniēda quæſtione loqueremur. Nec inueniēda solū generalis eſt quæſtio, in quo oīa cōtinētur ea, quæ dicūtur tota oratione, ſed ſpecialis etiam, quæ generali continetur, ad quā præſens argumētatio adhibetur, quā quærimus explicare. Quā cū inuenerimus, tū quicꝗd id eſt, ꝗ pro argumentatiōe propoſitum eſt, id ſi una propoſitio eſt, adhibendū quæſtioni. Quod ſi probet ea quæſtionē in hāc aut illā partem, pronūciatum quæſtionis in eā partē, in quā inclinat probatio, cōcluſio fiat enthymematis: et ꝗ in probationē aſſumptū erit, propoſitio. Sin plures erunt propoſitiones, tū adhibēdæ erunt altera alteri: uidendūq́; an altera probetur ꝑ alterā. Quod ſi fiat, ad ſummā quæſtionis ſolū erit una argumentatio, ordine tamē probādi plures. Quod ſi nō probetur altera ꝑ alterā, ſed unaquæq; per ſe probet id, ꝗ quæritur,

plu-

plures erũt argumentiões. Quod ſi nec altera alteram probet, nec qualibet quæſtiõem p ſe, uel erunt plures unius argumẽtatiõis propoſitiones, uel plurium propoſitionũ probationes. Quæ quidem qualia ſint, optimũ erit ſumptis ab autoribus exẽplis oſtẽdere. Pro tota argumẽtatiõe eſt apud Quintilianũ in Mariano propoſitio poſita. Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes hoc feciſſes? ſi miles eſſes, ſi hoc tuliſſes? Nõ erit difficilè formare hãc argumentationem, qui uiderit, qd ea uelit efficere. Id autẽ eſt in ſumma quæſtiõis, tribunum iure occiſum eſſe à milite. Quod ſi cũ hac propoſitiõe cõferatur, nõ probatur id qdem cõtinuò ex ea, ſed hoc q ei proximũ eſt, neq; hũc tribunũ iſtud facere, neq; militẽ ferre debuiſſe. Vt ſit hæc argumẽtatio: Tu ſi fuiſſes tribunus, nõ feciſſes hoc, ergo nec iſte tribunus facere debuit. Sic etiam, ſi fuiſſes miles, non tuliſſes, ergo nec miles iſte debuit ferre. Iã apertũ eſt duas eſſe argumentatiões eas, quas dicimus in una cõpoſita propoſitione fuiſſe concluſas. Crebro quidẽ uſu uenit cõciſa hæc argumẽtatio altercantibus, q ex tragœdiarũ ſcriptoribus facilè liquet. Apud Senecam cùm dixiſſet Amphitryo: Semperq; magno cõſtitit naſci Deum, uolens Herculis affirmare diuinitatẽ. Snbijcit Lycus cõfutaturus illud: Quẽcunq; miſerũ uideris, hoĩem ſcias. Duabus argumentatiõibus eſt

hic

hic opus, ut pueniamus eò, q hac propoſitione colligitur. Quod quõ fiat, apertũ erit, ſi reſpiciamus quid uelit probare Lycus. Vult ſane cõfutare, q ſit Hercules Deus. Ergo hæc erit intẽtio: Hercules nõ eſt Deus. Propoſitiõe autẽ quã ipſe ſumit, ſolũ uidetur colligi, hoĩem eſſe Herculẽ. Hanc itaq; argumẽtationẽ uelut cõfeſſã in medio relinqt: Hercules eſt homo, ergo nõ eſt Deus. Quod ſit aũt hõ, probat, quoniam qſquis miſer eſt, hõ eſt. Hercules eſt miſer, eſt igitur homo. Prius argumentũ è diuerſis Deo ducitur, poſterius ab adiacẽtibus Herculis. Simile eſt q ſubijcit in pximo Amphitryo: Quẽcũq; fortẽ uideris, miſerũ neges. Cõfutat minorẽ propoſitionẽ, quæ erat: Hercules eſt miſer. Vt ſit argumẽtatio: Nemo fortis eſt miſer, Hercules eſt fortis, nõ eſt ergo miſer. Plures autẽ propoſitiones ſunt, quarum alterã probat altera. Vt apud Lucanũ in qnto Pharſaliæ: Orbis Hiberi Horror, & Arctoi noſtro ſub noĩe miles, Pompeio certè fugeres duce: probat id à pari: Fortis in armis Cæſareis Labienus erat, nũc transfuga uilis. Cũ duce prælato terras atq; æquora luſtrat. Poſterius ergo propoſitio prioris eſt. Prius propoſitio eſt alterius argumẽtatiõis, cuius eſt ab autore colligẽda cõcluſio, quã reperiemus rurſus ea uia, quã prius oſtẽdimus. Quæſtio eſt, an bene ſibi cõſulant milites deſerẽdo Cæſarem.

rē. Capiamus propoſitionē, quæ eſt: milites q ſunt fortiſsimi, & clariſsimæ apud oēs famæ ductu Cæſaris, timidi atq; fugaces erunt, ſi Pompeium ſequantur. Hæc propoſitio ſi adhibetur quæſtioni, ſtatim uidebitur cōfici, nō ergo bene ſibi cōſulent, ſi deſerant Cæſarē. Quādoq; & in hoc genere probationes propoſitionū pro propoſitiōibus ponūtur, quēadmodū & propoſitiōes pro cōcluſionibus. Quale eſt apud eundē autorem: Par labor atq; metus precio maiore petūtur. Hæc argumētatio uidetur tota mihi eſſe ratiocinatio huiuſmodi: Quæcūq; minus laboris habēt & plus præmij magis ſunt expetēda: bellū ciuile minus laboris habet, q̄ Gallicū & plus præmij: ciuile ergo bellū magis eſt expetēdū. Pro maiori propoſitione poſita eſt probatio, quæ eſt: Vbi par labor eſt et præmiū maius, id eſt expetēdū: conſequitur ergo, ubi labor eſt & præmiū maius, id eſt, expetēdū. Sic pro minore quæ erat: ciuile bellū habet minus laboris, q̄ bellum Gallicum & maius preciū, quoniā Gallia quota pars terrarum, tenuerit eum bello decē annorū implicitū, ciuile autem bellū, ſi geſſerit pauca felici euētu prælia, cū Roma ſubiget ei orbē. Cū uero plures ſunt propoſitiones, quarū alterā altera non probat, & utraq; probat intentionē per ſe, certum eſt plures eſſe argumentatiōes. Cuiuſmodi apud eundē autorē eodē

loco.

loco: Socerũ depellere regno Decretum eſt genero. Partiri nõ potes orbem. Vel una propoſitio eſt, uel id q̃ prius eſt (Socerũ depellere regno Decretũ eſt genero) cõfirmatio ſit eius, q̃ ſequitur (Partiri non poteſt orbem.) Hoc autẽ poſterius, neq; eã quæ ſeqtur probat (Solus habere potes) neq; probatur ab ea. Ergo hoc ipſum (ſolus habere potes) altera propoſitio eſt. Vt ſint argumentatiões. Põpeius deſtinat depellere te impio, ergo ſuſcipiendum tibi eſt bellũ: & ſolus potes habere imperiũ, ergo etiã gerendũ tibi eſt bellum. Sic & Quintilianus in Apibus pauperis: Decerpebant (inqt) flores meos. Hæc eſt aduerſarij cõtradictio. Hãc cõfutat. Subdit itaque: Ecqd intelligitis iudices, quanto dolore dignũ ſit, q̃ ego perdidi, ſi etiã hoc damnũ eſt, flores auferri? Vtitur hac aduerſarij confeßione ad probãdã intẽtionẽ ſuam. Si enim perdere flores eſt damnũ, multò magis dãnum eſt apes pdere. Sequens propoſitio eſt hæc: Ita planè. Alioqn tu illos in uetuſtatẽ ſeruabas, & durarẽt adhuc, niſi ad hortũ tuũ apes ueniſſẽt. Priore propoſitiõe uelut alligato ad incõueniẽs aduerſario, probauit, uel nõ eſſe damnũ decerpi flores, uel maius eſſe, quod ipſe ſit paſſus in apibus. Hic probat, ne decerpi qdẽ eos: cũ nequeãt alioquin durare, quanq̃ nõ accedãt apes. Sed iſtud quia ſemper propemodũ fit, ubicunq; huberior eſt

aliqua

aliqua ad dicendũ materia, non fuit ideo mouẽdũ, niſi ꝙ plerunq; ſic duæ aut plures propoſitiões, elocutionis ratiõe iunguntur, ut uideantur in unã cõfundi argumentationẽ. Idcirco diſcentis iudicium diligẽtiori nobis admonitiõe fuit excitãdũ. Quod poſtremum poſuimus, cum neutra alterã, & neutra ꝑ ſe cõcluſionem probet, ſi ſint unius argumentationis propoſitiões, duæ tãtum poterũt eſſe. Nec enim plures capit ratiocinatio propoſitiões. In enumeratiõe uerò quanq̃ poßint eſſe plures duabus, omnes tamen coniunctæ unius propoſitionis obtinent locum. Plena ratiocinatio uidetur eſſe apud Lucanum: Ante aciem Aemathiã nullis acceßimus armis, & quæ ſequũtur: ſed turbato propoſitionũ ordine. Vt ſit minor propoſitio, nõ ſumus ſecuti lætas res Pompeij, cũ dicit (Ante aciẽ Aemathiã nullis acceßimus armis) Deinde ſequatur cõcluſio, ergo poſſumus iuſtè deeſſe aduerſis. Hæc eſt, Pompeij iã caſtra placent, quæ deſerit orbis? Tum poſtremò maior, quia quiſquis ſecutus nõ eſt læta, iuſtè poteſt deeſſe aduerſis. Quòd autem ponitur: Nũc uictoris opes & cognita fata laceßis? eſt uelut alia maior propoſitio. Pluriũ uerò propoſitionum probatiões, crebrũ eſt uidere, præſertim cũ nõnunquã totæ cauſæ in duas ſint cõiectæ propoſitiones, ad quas oẽs referuntur probationes. Vt redeamus

autem

autem eò, unde cœpimus, optimũ fuerit ab apertiſ ſimis incipere, ut uſu, aſſuetudineq́; rerũ quæ obſcuriora ſunt, fiant paulatim apertiora. Rerũ natura ſic ſe habet. Suis cuncta colligenda ſunt gradibus. Et quod feſtinandi nõnunquam præcipitiũ eſt, ad id per ſingula ſequenti ueſtigia, magna quãdoq; facilitate, pariq́; ſecuritate peruenitur.

Scholia in caput 27.

Cum de inuenienda quæſtione loqueremur.) Huius
libri capite decimo. Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes.) Verba
patroni ſunt in ea declamatione, appellantis accuſatorem.
Apud Senecam.) In Tragœdia cui nomen eſt Hercules fu
rens. Cum dixiſſet Megara.) Apud Senecam non Mega-
ra, ſed Amphitryo hæc cum Lyco diſputat. Cuius rei ſupe-
riore etiam libro mentionem feci. Simile eſt quod ſubij-
cit in proximo Megaræ.) Imò non Megara, ſed Amphitryo.
Orbis [illegible]eri Horror & Arctoi.) Verba ſunt Cæſaris ad mi-
lites quinto Pharſaliæ libro. Par labor atq; metus prætio
maiore petuntur.) Curionis uerba ſunt hortantis Cæſarem
ad ſuſcipiendum bellum ciuile, apud Lucanum libro pri-
mo Socerum depellere regno Decretum eſt genero.) Eiuſ-
dem Curionis & quidem eodem loco ſunt uerba: Põpeius,
inquit, gener tuus decreuit te ſocerum ſuum regno depel-
lere, quò ſolus ipſe regnet. Quod autem Rodolphus ex ijs,
quæ ſequuntur, duas facit argumentationes, id mihi parum
conſiderate factum uidetur. Quis enim nõ uideat, longe effi
cacius fore ad perſuadendum, ſi dicas hoc pacto: Cuicunq;
regnandi cupido negatum eſt regnum partiri, & tamen ſo-
lus habere id poteſt, ei ſuſcipiendum eſt bellũ illud, q̃ ſolus
imperium conſequatur: tibi ò C. Cæſar partiri regnum per
Pompeium non licet, & tamen uicto illo ſolus regnare po-
tes: eſt ergo tibi hoc bellum ſuſcipiendum. Quintilianus in
apibus pauperis.) Subaudi, duas habes ad idem propoſitio
nes: Satis autẽ &c. Conſtat ex ſuperioribus, titulũ eſſe de-
clamatiõis, quæ Apes pauperis inſcribit. Ante aciem Aema
thiã nullis acceſſimus armis.) Verba ſunt Photini, ſuadẽtis
Ptolemæ regio Aegyptiorum, ne Pompeium à Cæſare uictũ in
regnum ſuum recipiat, ſed in gratiã Cæſaris illum occidat.

Ratio

RATIO CVIVSLIBET REI PER *omnes locos deſcribendæ. Cap.* XXVIII.

PRoximum eſt, ei qui diligenter cognitos habet locos, uoletq; ex eis inuenire, parare facultatē ſibi cuiuslibet rei per locos deducendæ: q̃ uel idē eſt, uel ſimile illi, q̃ ſolebant qui docebāt rhetoricen, inter præexercitamenta ponere puerorū: q̃ Græce ἐκφρασις, Latinè à pleriſque deſcriptio uocatur. Sed Rhetores anguſtius pleraq; q̃ pro omnium locorum latitudine deſcribebant: eloquendi uerò rationē (quā præcipue ſpectabant illi) latius, q̃ nobis ſit opus. Satis enim nobis erit, res ſingulorū locorū, ſingulis uerbis uelut capitibus quibuſdam annotaſſe. Si quis tamē ea uolet oratione latius fundere, & uel nudam hanc deſcribendi ſequi expoſitionem, uel cōuerſa in laudem aut uituperationē dictione, argumentatione tractare deſcriptionem: poterit obiter & pulcherrimè artiū oīm elocutioni conſulere, dum parat inuentionem.

Neceſſe eſt autem quiſquis uolet rem aliquam deſcribere, ut omnem eius naturā, proprietatemq; exactè perſpectam habeat. Quantumq; diſtabit à notitia rei, tantū à facultate aberit eius deſcribendæ, & proinde apte, commodeq; de ea diſſerendi. Quemadmodum enim ſæpè iā diximus, dialectice ſolam inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artiū petendæ

ſunt penetralibus. Atq; ex eis inueniantur oportet, quæcunq; inueniuntur. Illæ materiã præbent inuentioni, dialectice uiam docet: niſi illis in rebus, quæ in uulgari opiniõe, notitiaq; oĩm poſitæ, notiores ſunt, q̃ ut ſint diſcendæ præceptione, & quæ uſu quotidie terũtur in manibus: Quoniam apertæ ſunt enim, ſola prope ad diſſerendum de eis ſuffecerit dialectice: materiam nobis is quem cõmunem uocamus ſenſum rerum humanarum, ſuppeditabit. Qui nouerit aũt rẽ, quam deſcripturus eſt, oẽmq; eius uim naturæ peruiderit, illi promptum eſt, expeditumq; reperire oẽs in ea locos: & uidere etiam, qui loci, quibus rebus conueniant aut non cõueniant. Nec enim oẽs eſt in omni re inuenire. Et quidam rebus per ſe conueniunt: alij conueniunt quidem rebus, ſed nõ niſi in pronunciato diſpoſitis. Quæ cuiuſmodi ſint, ſubdito exẽplo deſcriptionis, facilè uidebitur. Fiet deſcriptio cõmodiſſimè, ſi ſic inſtituatur, ut ex eis quæ ſingulis è locis ducimus, & re deſcribenda, pronunciata fiant: ſic, ut ſubiectum res ſit quæ deſcribitur: id q, ex loco ducitur, prædicatum. Niſi tamen ei loci erunt, in quibus cõmodius ſecus fiat, ut cum ſpecies rei ſumimus. Ibi enim aptiùs res fiet prædicatum. Genus enim natura de ſpecie, non ſpecies de genere prædicatur. Et ſi qua alia erũt eius cõditionis, quæ nõ erit difficile uidere. Quanq̃ in reliquis propemodũ nihil eſt q, impediat, quò

quò minùs oĩa, quæ ducuntur ex locis, poſſint prædicari de eo, à quo ducuntur. Nã & definitũ de definitione prædicatur, ut aĩal rationale eſt homo, & ſubiectum de paſſione, & itẽ adiacẽte dicitur: ut docibile eſt homo, albũ eſt homo. Cõtrà aptiùs fieri nõ abnuerim: uerũ hoc tamẽ nõ fiet ineptè. Quare in his quãq̃ liberũ ſit hoc uel illo pacto facere, malim tamen, quò minor ſit errori locus, præſcriptũ prioris legis ſeruari, ut res de qua quæritur ſubiectũ ſit: quod ex loco inuentum fuerit, ſit prædicatũ: Vt ſi ſumamus exempli gratia deſcribendũ hoĩem, primũ dicimus ex definitionis loco, homo eſt aĩal rationale. Deinde, quia hoĩs genus eſt animal, dicimus homo eſt aĩal. Pro ſpeciebus hoĩs accipimus oĩa, in quæ diuiſionis lege ea, quã priore libro diximus, homo poteſt deduci. Nõ quod poſſit homo quidẽ diuidi in ueras ſpecies: ſed quia ad inueniendi uiã, præſtant idẽ illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod præſtant ueræ ſpecies, in quas diuiditur genus. In quibus cũ habeat homo generis uicẽ (ut modò diximus) prædicetur de eis oportet. Dicimusq; hõ doctus eſt homo, et homo indoctus eſt hõ. Poſſumusq; hoc eodẽ modo per oẽs diuiſionis ire differentias, ducta (quẽadmodum prædiximus) propemodũ ex oĩbus locis diuiſione. Poſt hæc propria hoĩs ſunt, homo capax eſt doctrinæ, homo eſt rõnalis, homo eſt natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortaſſe, quod de hoĩe di-

catur:ipſe nãq; per ſe homo totum eſt. Niſi uellemus forte dicere, homo totius mũdi pars eſt. Partes aũt hominis eo pacto, quo partiũ diuerſitatẽ priore lib. fecimus, haud difficile erit inuenire. Cõiugata erunt, humanus, humanitas, humane: ut dicamus, homo eſt humanus, homo præcipuè debet expetere humanitatẽ, homo debet oĩa facere humanè. Nemo aũt credat hîc certatũ eſſe, ſi uerbis per ſe repugnantibus, ut fiat ex eis pronunciatũ, cũ re de qua quærimus, alia addãtur uerba, quo poßint cõmodius in pronunciati formã cũ re cõcludi. Cũ enim p ſe dicatur ineptè, homo eſt humanitas: additis aliqbus uerbis, ut ſit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, cõmodè dicetur. Simili ratione deſcriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet oĩm ponere exẽpla, quãdo longũ id eſſet, & facilius ſit, q̃ ut indicãdũ ſit. Adiacẽtia & actus maximã & immenſam propemodũ copiã præbebunt inuentioni. Ex ſubiecti loco, nihil eſt q̃ de hoĩe dicatur. Cũ ſit enim homo generis earũ rerũ, q̃ per ſe ſubſiſtunt, in ſubiecto nequit eſſe. Sic & cauſæ, & euenta, & cõnexa, in his præcipuè rebus, quæ agẽdi, patiendiue generis ſunt, primas pſæpe ſibi uendicãt partes. Locus & tẽpus, deſcribendis ſingularibus rebus: ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romæ, ut Athenis, bello Punico, cladi Cannenſi, multã ſuppeditant plerũq; materiam. Generibus rerũ, quoniã ea ferè citra intellectũ

tempo-

temporis & loci apprehenduntur ab animis noſtris, & efferũtur, minus idcirco ſunt hi loci accõmodati. Quinq; accidẽtium loci, ſimplici rei deſcribẽdæ non facile quærũt aptari: ſed rectius pronũciatis eis, quæ ex priorũ locorum deſcriptione ducta ſunt, adiungentur. Vt ſi dicamus, homo loqtur: loqui actus quidã eſt hoĩs: cui contingens eſt, ꝙ pſitacus effingit uocẽ humanam. Pſitacus aũt homini cõparatus, nõ eſt contingens, ſed ſpecie diuerſum. Effingere aũt humanã uocem, ad loqui, genus eſt. Quicqd enim loquitur, uocem humanã effingit: ſed tamen non quicqd effingit uocem humanã, loquitur utiq;. Quoniã aĩalia quæ citra intellectũ id agunt, non loquũtur. Sed hoĩem loq cõparatum ei, ꝙ eſt pſitacũ effingere humanã uocem contingens eſt. Sic etiã, tuſsire hoĩem, ad id ꝙ eſt hominem loq, cõtingens uocamus. Similiter in loco qui noĩs uocatur: ſi dicas homo uocatur, nil uideris dicere, ꝙ ad eũ locum ꝑtineat, niſi addas iã ei pronunciatum id, quod dici ſolet, quoniã factus ſit ex humo: uel ſimile quiddã. Ex eo quoq; loco, ꝗ pronunciatorũ dicitur, nihil itidẽ poſſe ſimpliciter, hinc patet, ꝙ quiſquis de re pronũciaturus eſt, neceſſe eſt pronũciato id faciat, ꝙ qa conſtare oportebit ex re, & eo ꝙ de re dicitur, neceſſariò ex aliorũ locorũ aliquo ducetur. Cõparationes itidẽ et ſimilitudines rerũ, nõ fiunt per ſe rerũ ad res, ſed ſemꝑ accipitur aliquid in re, per ꝙ

ſiat eius ad aliã rem cõparatio. Homo per ſe nulli cõparatur, niſi capiamus in eo uel magnitudinem corporis, uel uires, uel celeritatẽ, uel quæcunq; alia talia capi poſſunt, in quo reliquis, uel animalibus uel hominibus comparetur, ex adiacentibus hominis. Oppoſita & diuerſa, quia ſolum negatione pronunciãtur, nihil eſt quod per ſe deſcribendæ rei conferant, niſi alijs locis adhibeãtur, ut uel in cõparationes, uel ſimilitudines transferantur, uel aliorum locorum uſum. Vt quemadmodũ dicimus, homini eſt ſtudiũ honeſtatis, cura diſcendi: adiacentia ſunt hæc. Sic dicimus etiam à contrarijs, homini eſt odium uiciorũ, euitatio ignorantiæ. Et ex diuerſis hoĩs, brutis nullus eſt uiciorũ uirtutũq; delectus, nullus reſpectus ſcientiæ aut ignorantiæ. Illud etiã admonuiſſe uolumus, utiliſsime ſingulares res, & ut quæq; notiſsima eſt, ab his deſcribi, qui primam huic curæ afferant manum. Huberius enim, quia ſingularia ſunt, omnes inter ſe locos continent. Et quia nota ſunt, faciliorem præbent inueniẽdi uiam. Quia conſtat hæc facultas uſu præcipuè & crebra experiendi conſuetudine, non ſumus ab eis inter principia maximi operis difficultate deterrẽdi. Alendus enim ſpe eſt animus, quiſquis maius aliquid conatur. Nõnunquam enim maiora propemodum uiribus noſtris, uel per hoc ſolùm præſtamus, quia ſperamus commodè præſtare nos poſſe.

Scho-

Scholia in caput 28.

Inter præexercitamenta.) Paratum eſt illud colligere ex Rhetoricis Aphthonij progymnaſmatis, ubi inter exercitationis modos 14. ad augendam eloquentiam in primis neceſſarios, ponitur etiam deſcriptio. Quod Græca ἔκφρασις.) Id eſt, pura meráq; narratio ſeu explicatio. Heſychius λόγον ἐναργῆ, i. euidentem ſermonem, orationem'ue interpretatur. Vt omnem eius naturã proprietatemq́;.) Supra li. 1. ca. 5. Eraſmus lib. 2. de Copia, de Apologis. Quemadmodum enim ſæpe diximus.) Præſertim lib. huius ca. 2. Is quem cõmunem uocamus ſenſum rerũ humanarũ.) Cõmune & innatũ ferme omnibus de rebus iudicium. Deſcribit hunc Quintilianus li. 1. ca. 3. Ne quis parũ cautus, de eo ſenſu cõmuni exiſtimet loqui Rodolphũ, quem Phyſici iſti noſtri enumerant inter ſenſus illos, quos uocãt interiores. Quã priore libro diximus.) Libri 1. ca. 7. Quæſo aũt te lector, ſic ne Rodolphum locutum fuiſſe credis, ſi hæc ad 3. ſpectarent librum. Non ꝙ homo poſſit diuidi in ueras ſpecies.) Nõ ita, inquit, accipienda hæc ſunt, qua ſi ego exiſtimem hoĩem in ueras ſpecies diuidi poſſe. Eſt enim ſpecies infima, q̃ alias ſub ſe ſpecies non habet. Sed idcirco ſpecierum memini, ꝙ ea in quæ homo diuidi poteſt, quod ad inueniendi attinet rationem, nihil à ſpeciebus differunt. Qua de re lege ſuperioris lib. ca. 6. Cum ſit enim homo generis earum rerum, quæ per ſe ſubſiſtunt.) Hoc eſt, cum ſit homo ſubſtãtia, ſeu in genere ſubſtantiarum. Bello Punico.) Tria bella Punica geſſere Romani: quorũ primo, uictis nauali prælio Carthaginenſibus, finem fecit conſul Luctatius: alteri, Publius Aphricanus maior, uicto Annibale: tertio, Aphricanus minor, Carthagine ipſa euerſa. Cladi Cannenſi.) Quã accepere Romani apud Cannas: ubi (ut Liuij dicam uerbis) XL. M. peditum, duo M, DCC. equites, & tanta prope ciuium, ſociorumq́; pars, cæſi dicuntur. Generibus rerum.) Genera uocat, quæcunq; ſingularia ac indiuidua non ſunt. Quinq; accidentiũ loci.) Hi loci ſunt cõtingentia, nomen rei, pronunciata, comparatio, ſimilitudo. Sed ſpecie diuerſum.) Diuerſum nunc dicit, ꝙ ſuperiori libro differens. Quoniam ſit ex humo.) Ab humo dici hominem, autor eſt M. Varro. Sunt, qui diuerſum ſentiant: uerum nihil ad hunc locum. Illud per ſe quiuis animaduertat, ea, quæ hoc capite docet Rodolphus, eadem fere eſſe cum ijs, quæ Eraſmus tradit 2. lib. Copiæ de colligendis exemplis: quæq́; ſunt apud Rodolphum ipſum in epiſtola quadam de formando ſtudio ad Iacobum Barbarianum.

INTER DVAS RES PROPOSITAS conſentanea, & diſſentanea, quomodo ex locis inueniantur. Caput XXIX.

EI uerò qui parauit hanc deſcribēdæ cuiusq; rei facultatē, hoc eſt, ut poßit uidere, q̃d de re quaque ex oĩbus locis dici poßit, utile erit deinde propoſitis duabus rebus, quarũ altera dicatur de altera, ut cũ deſcripſerit utrãq;, cõferat inter ſe locos utriuſq; rei, unũquenq; alterius oĩbus: uideatq́;, q̃d conſentaneũ poßit in eis, & quid diſſentaneũ inuenire. Quatenus enim conſentiunt inter ſe loci, eatenus etiã res altera de altera nõ negabitur. Quatenus aũt diſcrepant loci, non poterũt etiã ne res quidē inter ſe conuenire. Si quãdo uerò ducetur idem ex diuerſis utriuſq; rei locis, quemadmodũ ſæpè fieri ſuprà oſtendimus, ſi modò id, q̃ ductum eſt è locis, certum habeat cũ re utraq; conſenſum, certo etiã uinculo res inter ſe cõuenient. Quærēda aũt erũt per oẽs locos iã conſentanea, poſtea rurſus dißẽtanea: tentandumq́; hoc pacto, q̃d in utrãq; partē de re propoſita poßit dici. Sumamus in exemplũ, philoſopho habenda eſt uxor. Hic primũ philoſophũ per ſuos explicemus locos, ſimiliter & uxorē. Definiamus philoſophũ eſſe hoĩem diuinarũ, humanarũq; rerũ notitiã cũ uirtute ſectantem. Pro genere erit homo, quanq̃ exactiùs intuenti ſubiectũ ſit. Species erũt: Stoicus, Peripateticus, Academicus,

demicus, Epicureus, & quæ reliquæ ſectæ philoſophorũ numerãtur. Propriũ eſt, cura ſcientiæ cũ uirtute. Totum & partes, eadem quæ hoĩs. Coniugata, philoſophia, philoſophari. Adiacẽtia: pallor, macies, horror & aſperitas frontis, ſeueritas uitæ, morũ integritas, amor laborũ, rerũ humanarũ incuria, contemptus uoluptatum & dolorũ. Actus: ſtudere, uigilare, laborare: aliquid tale, ſemper efficere, quo melior ipſe, meliores alij fiãt. Cauſa efficiens eſt: philoſophus qui docuit eũ, & cura, & iugis intentio ſtudiorũ, quibus didicit. Finis: bene, tranquilleq́; uiuere. Effecta ſunt: mores hoĩm, uitaq́; rectis inſtitutis emendata, & édita præcepta uitæ, conſcripti libri uſui & memoriæ poſteritatis. Deſtinata ſunt: oĩa quæ cõſequendæ philoſophiæ cauſa parauit. Cõnexa ſunt: opes eius qualeſcunq;, diſcipuli, ueneratio, fama. Locus: patria, in qua natus, locus in quo uerſatur, publicus, & aſpectui oĩm expoſitus, ut qui omnibus ſit uitæ præbiturus exemplum: item habitatio ſatis certa, cum debeat urbium populorumq́; corrector & emendator eſſe. Temporis, ut ætas eius, iuuenis an ſenex. Accidentiũ loci, ut prædiximus, quia in ſolam & ſimplicem rem non ueniunt, meliùs in toto pronunciato q̃ ſumptum eſt, perſpicientur. Hoc pacto etiam erit explicanda uxor per ſuos locos. Primũq; definienda, ut ſit uxor mulier in conſortiũ uitæ liberorũ cauſa legitimè ac-

cepta. Hic pro genere erit mulier. Species erũt, hæc & illa uxor. Propriũ, liberos parere. Totũ & partes (ut de philoſopho diximus) non aliæ q̃ hoĩs. Coniugata, uxorius, uxoriè, Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alendæ eius, pudicitia aut negligentia tori. Actus: blãdiri, queri, rixari, ſuſpicari, æmulã metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & cõem rem familiarẽ curare. Subiectũ (quoniam nunc uxorem ſicut & philoſophũ tanq̃ ſubſtantiam accipimus) nõ habet. Cauſa efficiẽs eſt: cõſenſus coniunctioq́ matrimonij. Finis eſt, procreatio liberorũ, cõſeruatioq́. Deſtinata ſunt: opes, q̃bus ali poßit, reliquarumq́ rerũ ad tolerãda matrimonij onera apparatus. Cõnexa, maritus, opes, dos, nobilitas, ipſum etiã uxoris nomẽ ad cõnexa pertinet: & earũ rerũ generis eſt, quæ ad aliquid uocantur. Vxor enim mariti eſt uxor, & maritus uxoris eſt maritus. Nos aũt in præſentia uxorẽ non tanq̃ pro qualitate uxoria, ſed pro ſubſtantia, quæ ab ea denoĩatur, accipimus. Locus & tẽpus in generalibus his quæſtionibus, hoc eſt, quæ propoſita alio loco diximus uocari, per conditionem inferũtur: ut dicamus, q̃d ſi peregrina ſit? q̃d ſi iuuenis? quid ſi ſenex? Per ſe enim nihil horum eſt in uxoris perſona accipere, ſed p conditionẽ potius adducuntur: ſuntq́ & eorũ quæ ſupra memorauimus, & in philoſophi & uxoris perſona, pleraq́ huius generis,

neris. Quia tamen crebro inſunt eis, & in alterutrã partem propẽſiora ſunt, uelut pro certis & nõ cõditionalibus accipiũtur. Accidentiũ loci q ſequuntur, eadẽ ratione ſe habent in uxoris noĩe, quemadmodũ in philoſophi & hoĩs habere prædiximus. Verũ hi loci, qui ex cõditione inferũtur, nõ incõmodè ad contingentiũ referrẽtur naturã. Quanq̃ enim iuuenẽ eſſe uel ſenẽ, nõ ſit cõtingens uxori, cui ineſt iuuenta uel ſenectus: huic tamẽ q̃ eſt, philoſophũ habere uxorẽ, cõtingens eſt, iuuenem habere uxorẽ, uel habere ſenem. Sicutq; iſta in uxore ad philoſophũ relata, cõtingentia ſunt: ſic & in philoſopho hæc eadẽ, relata ad uxorem, ſunt cõtingentia. In eis aũt rebus, quibus de certo aliquo ſingulariq; facto diſſeritur, hic locus aptiùs excutitur, pluſq; cõfert, antecedẽtibus, adiunctis, cõſequẽtibus inſpectis: quæ oĩa priore libro ſunt explicata. Similiter iã inſpicimus nomen philoſophi, & nomen uxoris, qd eorũ uis ꝓpoſito noſtro afferat. Sic pronũciata de hac re, qd quiſq; magni noĩs autor hac de re in hãc uel illã partem dixerit. Sic cõparata ſunt ex philoſophi ꝑſona, ecqd Imꝑatori in exercitu agẽti, an ſeruo, an rectori ciuitatis, habẽda ſit uxor? Ex uxoris ꝑſona, an philoſopho habendus ſit amicus firmior, an ſeruus, an cõcubina. Similia (ut ſuo loco diximus) niſi ſimul ex utriſq; ſubiecto & prædicato ſumi nõ poſſũt. Ergo ea cõtinuo aut affirmatiue, aut nega-

negatiue pronunciare de propoſito oportebit, ut do ceamus ſimilitudine accepta, philoſophũ uel habere debere uxorem, uel nõ habere. Oppoſitorũ & diuerſorum niſi in negatiuis, nullus ferè eſt uſus. Cum fuerint ergo, quæ deſcribenda ſumpſimus, hoc more per locos deducta, tum conferẽdi ſunt (ut diximus) loci locis: & uidendum, qui quibus cõueniant. Ex his enim affirmatiue de propoſito ſtatuemus. Qui diſcrepabunt, hi propoſitũ ſubuertẽt. Primumq́; per oẽs locos conſentanea ſcrutemur, ut ſumpta definitione philoſophi, qui ſcrutatur diuinas & humanas res cũ cura uirtutis, cõferamus huic ordine ea, quæ ex noĩe uxoris ſunt ducta. Definitio uxoris nõ multũ dabit, niſi ea parte, qua ponitur in definitione philoſophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris, cauſa liberorũ quærendorũ. Quærendi enim liberi, cũ cura uirtutis uidentur cõuenire: quoniã officium uirtutis uidetur liberos procreare. Deinde genus uxoris, mulier parũ uidetur cõuenire definitioni philoſophi, niſi in ea intelligamus, ꝙ is uir ſit. Vir enim & mulier naturæ ordine iuncta uidentur. Species uxoris, ſi ſumamus clari noĩs fœminas quarũ pudicitiæ & uirtutũ inclyta memoria eſt, etiã non diſcrepabũt: digna enim cõſuetudo earũ, talibus uiris erit. Poterimus hoc pacto definitionẽ philoſophi per oẽs locos uxoris circũferre, & tentare oĩa. Deinde reliquos ex ordine locos, qui

in

in philoſophi noīe ſunt, eadem ratione quēadmodum de definitione diximus, cū oībus locis uxoris coniungere, & experiri, qui cōueniant: eos uerò q non conueniunt, intactos relinquere. Hi enim cū poſtea diſſentanea eodem ordine quæremus, quo conſentanea quæſiuimus, materiā inuētioni noſtræ dabunt. Quod ſi etiam contraria ſint aliqua inter ſe, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen utriſq; conſentanea erunt. Quemadmodū Stoicus & Epicureus repugnāt, quoniā hic uirtutē expetit, ille aſpernatur. Ergo huic, uoluptas tori genialis, et blāditiæ, benignaq; uxoris cōſuetudo, & gratia formæ conſentanea erūt. Stoico uerò, cura procreandorū liberorū, et ſtudium coërcendæ libidinis, ne alia q̄ qua permiſſum eſt, rapiat. Hinc etiā naſcuntur argumentationes illæ, quæ propriè ἐνθυμήματα Rhetores uoluerūt dici: cum diuiſa una re per duo oppoſita, utrunq; deinde affirmamus, uel negamus, q in enumeratione ſupra comprehendimus. Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale eſt, uxor uel decora eſt uel deformis. Videtur quidē primo aſpectu, ſi altera ſit ducēda, alteram ducendā non eſſe. Qui tamen uolet utriſq; conſentanea quærere, dicet decorā ducendā eſſe, in ſpem pulchritudinis liberorum: deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui diſſentanea quæret, dicet decoram ſuſpectam eſſe, deformē inuiſam. Nec uerò primo

mo ſtatim conatu deſiſtendũ eſt, ſi conſentanea quærenti, prima duorũ locorũ collatio parũ reſpondeat. Sed conferendi iterũ, adhibendiq́; ad eos erunt alij loci, quibus cõſentanea eſſe peruincãtur. Qualia ſunt Thucydidis nõnulla, cõtra cõmunem ſenſum opinionemq́; dicta: q̃ tamẽ adhibita probatione, confirmat. Agitandumq́; hac ratione ingeniũ, nec acquieſcendũ ſolùm eis, quæ ultro ſe proferunt: ſed erũt etiam quæ latent, eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, ut nihil tã improbabile ſit, q̃ nõ hac uia probabile uideatur. Vſus aũt horũ exercitamentorũ hic præcipuus eſt. Deſcriptionis quidẽ, q̃ per eam facilẽ aſſequimur oĩm locorũ in qualibet re uelut uno ſub aſpectu, intuitũ. Nec enim ſatis eſt ſcire locos, & in omnire inuenire poſſe: ſed oportebit promptos eſſe, & uelut nutum noſtrũ expectãtes. Præterea, q̃ nequibit rem propoſitã per locos deſcribere, nihil eſt q̃ inuenturum ex locis certa ſe ratione cõfidat. Hoc enim primum eſt totius inuentionis caput ex quo cõmode tractato, oĩa copioſiſſimè proferuntur. Cõparatio uerò inter ſe duarũ rerum deſcriptarũ per ſingulos locos, hãc præſtat utilitatem, ut quicq̃d inuenerimus, facile aptemus inſtituto noſtro, & in uſum argumenti trãducamus: & uideamus etiã q̃ inuentum noſtrum aptum ſit argumento, q̃ ineptum, & quid in hãc illãue

par-

partem magis proſit nobis: & ſi quid conatui noſtro repugnat, ut id ne attingamus quidem. Si dicã enim, cuicũq; eſt cura uirtutis, ducet uxorem, ergo philoſophus ducet uxorem: ſi neget aduerſarius id, q̃ propoſitum eſt, hoc eſt, ducendã eſſe uxorem cuicunq; ſit cura uirtutis: iam hac inuentione (quæ ex philoſophi noïe ducta eſt) habere curã uirtutis, nihil egerimus: niſi habeamus aliud ex perſona uxoris inuentum, cui hoc ſit conſentaneum: ut dicamus, cuicunq; eſt cura uirtutis, uolet liberos procreare: ergo cuicunq; eſt cura uirtutis, ducet uxorem. Similiter q̃ in philoſophi deſcriptione poſitum eſt, contemptorem eſſe eum uoluptatũ & dolorũ, cuicunq; inuentorũ ex uxoris perſona adhibeas, frigidũ & ſegne argumentum conficies. Id uerò q̃ ſequitur in philoſophi deſcriptione, incuria rerum humanarũ, diſſentaneũ fere uidetur oïbus eis, quæ ex perſona uxoris ducẽtur. Ergo in his danda erit opera, ut ſi nõ proſint, obſint q̃ minimum. Vt dicamus, philoſophum nõ uxoris moleſtia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniã cõtẽptor ſit uoluptatum & dolorum. Sic etiã, eum nõ amore filiorum, curáq; parãdæ eis hæreditatis amplioris, aut uxoris deſiderio, in uicia cupiditatis aut auaritiæ prolapſurũ: quoniã ſit ſibi incuria rerum humanarũ: ſolũ ergo philoſophũ innoxiè bona matrimonij maláq; toleraturum. Sic quæ per ſe quan-

quandoq; obſtare uidentur, contra obſtantia alia mu-nimento ſunt. Et quemadmodũ reliquis in rebus, ſic hîc fit, ut quæ per ſe in malis numerentur, alijs comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hæc quidẽ fundamenta ſunt omnis inuentionis: quæ quiſquis recte firmiterq; iecerit, exiguus in reliquis reſtabit labor, parataq́; eſt his omnis dicendi materia, & quicquid dicturi copiam poteſt inſtruere, hac uia colligitur. Sola deinceps opus eſt ratione, quæ præſenti rerum uſui aptet iſta, & ordinet ea diſponatq́;, & uelut in aciem producat.

Scholia in caput 29.

Adiacentia: affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alendæ eius.) Amorem uxorium hic dicit amorem uxoris erga maritum. Curam autem uxoris alendæ, ego putem mariti potius q̃ uxoris adiacens eſſe. Negligentia tori.) Animus ad alterius, quàm mariti torũ propenſior. Quæ propoſita alio loco diximus.) Huius li. ca. 8. Antecedentibus, adiunctis, conſequentibus inſpectis.) De his lib. 1. cap. 21. Quoniam hic uirtutem experit, ille aſpernatur.) Hic Stoicus, ille Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putãt pronomen hic, ſemper ad propinquius antecedens referri oportere. Connexa ſunt opes eius qualeſcũq;.) Lucianus in Timone, ὀλιγαρκῆ γὰρ καὶ μέτριον χρὴ εἶναι τὸν φιλοσοφοῦντα, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὴν πήραν φρονεῖν, hoc eſt, oportet enim philoſophum paucis contentum ac frugalem eſſe, neq; quicq̃ ultra peram quærere. Quæ propriè enthymemata Rhetores uoluerunt dici.) Enthymema quid ſit, explicatum eſt ſupra, lib. huius cap. 14. Quanq̃ hoc argumentandi genus, de quo hic loquitur Rodolphus, ipſi enumeratio ſiue inductio potius, q̃ enthymema eſt, id q; nec ipſe hoc loco diſſimulat. Cicero complexionem uoluit id uocari.) Complexio (inquit Cicero primo Rhetoricorum) eſt, in qua utrum conceſſeris, reprehenditur, ad hunc modum: Si improbus eſt, cur uteris: ſi probus, cur accuſas? Alij id argumentandi genus dilemma uocant, diuus Hieronymus ſyllo

giſmum cornutum. Quale eſt, Vxor uel decora eſt uel deformis.) Reſpõſum hoc eſt Biantis, q̃ interrogatus à quodã, ecquid ſibi ducẽda eſſet uxor? Aut formoſam, inquit, habebis, aut deformem: ſi formoſam, ea cũ pluribus tibi erit communis: ſin deformem, ea crux tibi erit & dolor. Horũ utrũq; malum: non eſt ergo ducenda uxor. Lege Gellij libri quinti caput undecimum. Quam Cicero tribuit orationi.) In paradoxis Cicero, Sed nihil, inquit, eſt tam incredibile, ꝙ non dicendo fiat ꝓbabile: nihil eſt tam horridum, tam incultum, ꝙ non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur. Velut nutum noſtrum expectantes.) Ductum à miniſtris ac famulis diligentioribus, qui eoꝝ, quibus famulantur, etiam nutus ſpectare ſolent, nedum auſcultare uerbis.

ORDO TOTIVS INVENTIOnis in ſumma breuiter uelut aſpectui ſubiectus. *Cap. XXX.*

VT ergo demus oĩa tanq̃ ſub unum cõſpectũ, totãq; præceptiõis huius amplitudinem in unam ſummã colligamus, ubi materia diſſerẽdi fuerit oblata, ſiquidẽ ſit formata quæſtio, nihil eſt ꝙ in hac parte laboremus. Sin rudis (ut ita dicã) materia dictiõis proponatur, qua ratiõe ſit in quæſtiõis cõijciẽda formã docuimus, quantũ tamẽ id præceptiõe potuimus aſſeq. Cũ habuerimus aũt formatã quæſtionẽ, tũ diligẽter eſt ea etiã atq; etiã expẽdenda, cuius generis quæſtionũ ſit, ex omni illa (quã ſuprà explicuimus) quæſtionũ uarietate. Nec enim facile quis inueniet, quò ſint probatiões oẽs referẽdæ, niſi recte naturã quæſtiõis cognitã habuerit. Deinde tum uidẽdum quo pacto hæc quæſtio, quæ totius

diſputatiõis eſt caput, in plures diducatur quæſtio nes,q; cũ hic locus à nobis tractaretur,pro uiribus eſt explicatum.Iam iudicij noſtri erit,quas quæſtio nes inter primam quæſtionẽ comprehenſas tractan das putemus:q; tamen ex conditione rerum & utili tate naſcatur oportet:cumq; ea deliberandũ eſt an te oĩa,quas quæſtiões credamus tractãdas, quas re mittendas:& an ſolã eam quæ prima eſt ſufficere arbitremur.Vt in quæſtione quam modò pro exem plo poſuimus,an philoſopho ducẽda ſit uxor: utrũ in hac quæſtiõe ſolũ de philoſophi perſona, de qua quæritur,diſſerere uelimus, an prius generalem in hac inoluſam quæſtiõe explicare,an cuiquã ducẽda ſit uxor.Sic etiã,an optãdi philoſopho liberi,q; ex hac etiã pendat quæſtione, utrum id latius uelimus fundere, & propria quæſtione tractare, an ſolũ in ſimplicis argumentatiõis formam breuiter collige re.Sic,an expetendæ philoſopho diuitiæ,an philo-ſopho cura rei familiaris obeũda,& reliqua oĩa ar gumẽta ex locis ducta,quæ latius arctius'ue tracta ri pro dicentis arbitrio, & ſuas quæſtiões accipe-re poſſunt.Cum fuerit autem conſtituta nobis quæ-ſtio,ſiue unam ſiue plures faciamus, eadem erit om nium,quæ cuiuſq; confirmandæ ratio:ea quam pro ximo loco diximus,ut acceptis in quæſtione oĩbus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit

autem

autem fere ex omnibus, quæ ponentur in quæſtiõe) deſcribamus ea, perq́; locos oẽs ducamus: & tum ex conſentientium aut diſcrepantiũ ratione, prout de quæſtione pronũciauimus, in hanc uel illã partẽ argumenta colligamus. Nam de quæſtiõe quæ expoſitiõe explicatur, minus ſuſcipitur negocij, præſertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantum ordo, id eſt, initia, decurſus, exitusq́; ſunt recenſendi. In eis uerò ubi cauſæ rerum quærũtur, qa poſſunt unius rei quandoq; eſſe multæ cauſæ: aut habitudo qualitáſue rei alicuius inueſtigatur, ut q quærat, quibus rebus, aut quo genere uitæ Cato tantũ uirtutis nomen ſit aſſecutus: non oportebit utiq; argumẽtari eum, qui de hac quæſtione diſſeret: ſed ſolũ integre, ſeuere, iuſte, conſtanter, prudenter, facta dictaq́; Catonis expoſitione colligere. Argumenta tamen & ſemina omnia confirmandarũ laudum Catonis ponẽtur, ex quibus ſi quæreretur an fuerit laudãdus Cato, idẽ id colligi poſſet. Sed qa genus hoc quæſtionis credẽtes habet auditores, nõ enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, ſed quibus rebus tãtum laudis ſit aſſecutus: idcirco expoſitiõe poterit ea quæſtio abſolui. Quod in omnibus his fere rectiſſimè fiet, in quibus auditor non certantiũ, ſed dicẽtis ſuſtinet perſonam. Hæc ubi fecerimus peruideri musq́; cuncta, quibus ſit nobis opus ad id, q ad for-

mandam oratiõem pertinet, an res ea, ex qua naſci tur quæſtio, quæ per argumentationem eſt explicã da, ſimplex ſit, & quæ ſolum propoſita quæſtione poßit intelligi, quales ſunt quas propoſita diximus uocari: an ſinuoſa ſit & multiplex, quæque ex uaria & flexuoſa rerum oriatur ſerie, ut ſunt conditionales quæſtiones & ciuiles pleræq;, ad quas recte percipiẽdas lõgior narratio præcedat oportet. Deinde cum noſtram auditorumq́; perſonas, & rerum de quibus ſimus dicturi, conferimus æſtimationẽ: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, ſi qui dicẽt cõtra, ſint adhibituri: quasq́; prius adhibuerint, ſi qui prius, quã nos dixerint: tũ nõ erit difficile iudicium nobis, an ſit exordio parandus aditus ad animos eorũ, & cui uel occurrẽdum incommodo, uel ſpei incumbendũ: cum uiderimus quid ſit noſtrarum partiũ, quò uel premamur maximè, uel cui faueatur. Sic et peroratione, an tam multiplex res tantaq́; fuerit argumẽtationũ copia, ut ſit auditoris memoria enumeratione reficiẽda: an ea ſit natura rerũ, ut quæri de noſtra cõditiõe, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione, miſcere auditorũ animos debeamus. Omnium nos rerũ perſonarumq́; conditio rectißimè admonebit, ſi cuncta conſideremus, quemadmodũ diximus, cum loqueremur de his partibus orationis.

Omnia

Omnia ex eiſdem ducenda locis erunt, ex q̃bus argumentationes oſtẽdimus duci: ſiue doceamus, ſiue beneuolentiam, iram, odiũ, miſericordiam, alióſue moueamus affectus: ſolisq́; cuncta hæc quæſtionum capitibus, q̃ inuentionis eſt, diſtant. Validiſſimi aũt affectus perſæpe oratiõe, quæ expoſitioni quàm argumentationi ſimilior eſt, mouentur: ſæpè tamẽ & argumentatiõe, ut alio docuimus loco. Colligẽdi tamen acumen, omnisq́; tenuior illa argumẽtãdi ſubtilitas uitanda eſt. Vtq́; ſemel dicã, puritas illa docentis oratiõis, & impetus affectibus turbantis, ſicut inuentione nihil diſtant, ita eloquẽdi prope extremis ſunt finibus diſcreta.

Scholia in caput ultimum.

Vt ergo demus omnia.) ἀνακεφαλαίωσις eſt eorum quę dicta ſunt de locorum uſu. Qua ſit ratiõe in quæſtionis formam conijcienda, docuimus.) Libri huius cap. 12. Ex omni illa, quã ſupra explicauimus, quæſtionum uarietate.) Cap. 9. 10. & 11. Quod cum hic locus à nobis tractaretur.) Cap. lib. huius 14. Quales ſunt, quas propoſita uocari diximus.) De propoſitis & cauſis, item de quæſtionibus prædicatiuis & conditionalibus, lege caput huius lib. 10. Cum loqueremur de partibus orationis.) Cap. 24. Ex quibus argumentationes oſtendimus duci.) Toto lib. 1. Sæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco.) Libri huius partim ca. 4. & 5. partim eiuſdem libri ca. 24. Ita eloquendi prope extremis.) F. Quintilanus lib. 8. cap. 3. Hactenus in ſecundum Rodolphi.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE dialectica, liber Tertius.

DE AFFECTIBVS QVID SINT, & unde oriantur. Cap. I.

QVoniam autem de affectibus dicere locus admonuit, et dicturum me de eis priore rerũ tractatu pollicitus ſum: paucis, quæ natura eorum, quæ uis ſit dicam: ut cũ cognitos eos teneat, qui inuenire cupit, paratum habeat tanquã ſcopum uniuſcuiuſq; naturam, ad quem ſint omnia argumẽta uelut tela dirigenda. Affectus autem mihi nõ aliud uidetur eſſe, quã impetus quidã animi, quo ad appetẽdum auerſandúmue aliqd uehemẽtius, q̃ pro quieto ſtatu mẽtis impellimur. Oĩs itaq; affectus, uel ex appetendarum rerum, uel auerſandarum ſtudio naſcitur. Appetimusq́;, quæcunq; uel re uera, uel in ſpeciem bona ſunt: cõtra auerſamur, quæ noxia ſunt, uel nocitura creduntur. Nec ſolùm afficimur eis, quæ nobis bona putamus aut mala, ſed alienã quoque uicem dolemus, gaudemus, iraſcimur, miſeremur. In omni aũt affectu duo ſunt præcipue quibus moue-

mouemur:res quæ accidit aut expectatur,& perſo na ad quã res ea redit. Quæcunq; ergo res digno cõtigerit,ſiue bona ea ſit ſiue mala,gaudemus.Con tra,ſi qua indigno,ferimus moleſtè.Et ſi qdem bona ſit,inuidemus,iraſcimur: ſin mala, miſeremur, & & in doloris uenimus ſocietatem. At in his affectibus,q in ſuã cuiuſq; ueniunt perſonam, res plerũq; ſufficit affectui,& perq̃ breuis eſt de perſona cunctatio. Nemo enim fere nõ ſibi fauet. Quicqd bene ceſſerit,id digno ſibi: quicqd ſecus, ſibi indigno id eueniſſe perſuadet. Venit & quandoq; in partem rei perſona,non qdem cui contigit,ſed à qua profecta res eſt.Vnde perſæpe,non tam bene aut ſecus de re, quæ facta eſt, exiſtimamus ex re ipſa, quàm ex animo aut opinione eius q fecit.Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt: Vnum hoc ſcito,contumeliæ non me feciſſe cauſa, ſed amoris. Et item alio: Abs quiuis homine(cum opus eſt) beneficium accipere gaudeas. Verum enimuero id demũ iuuat, ſi quem æquum eſt benefacere,is facit. Sed in tractatu rei, perſona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoq; perſona etiam ad ſubiecti locum perti net: ut ſi quis propter uirtutes amet quempiam, uel propter decorem:ſimiliterq; oderit in eo uicia, uel deformitatem:res quidem ſunt uirtus,uel uiciũ reliqua'ue,qbus ſpectatis,animus præcipue moue-

tur:perſona uerò uelut rerum quædam ſit acceßio: quoniam rebus etiã ſine perſona moueremur, perſonã ſine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerũ ſubiectum eſt perſona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus complecti perſonã uidetur, & nomẽ affectus illi præcipuè tribuitur, tãetſi prior ſit nobis uirtutis uel decoris cura, ſine quibus perſonam negligeremus, ipſa tamẽ perſona eſt, quæ amari dicitur, quã odimus, cui inuidemus: idcirco in his pro re ſæpe accipimus perſonam, & rẽ inter locos perſonæ collocamus. Nihil autem refert in affectibus, aut ſic eſſe rem, aut ſic uideri. Temerarius eſt enim affectus omnis & præceps, rapit mentem, & plerũque alius ex alio naſcitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus, nõ ex uero ſtatuat, ſed bonas eas, malasq; putet ex opinione, quam indidit alterius affectus error: uel quam leuiore quacunq; & inani perſuaſione ſecutus eſt. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo ſunt uſu firmati: ut amor, odiũ, inuidia, luctus, metus: & in ſumma, omnis quicunq; maioris alicuius cauſæ perſuaſiõe animos obſedit. Alij breuiores & ſubiti magis: ut qui cũ alijs ex cauſis, tum orationis uento, tanquam in ſtipula ignis cõcitantur. Hiq; ſicut de improuiſo propemodum prorumpunt, ſic celeriter quoq; perſæpe & quamuis

leui cauſa reſidunt. Quanquam ſit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locum aliquando ſibi uendicet in dicẽdo, duo tamẽ uel maximè Oratoribus laudẽ tulerũt, odium & miſericordia. Sane Ariſtoteles in eis libris quos de Rhetorice conſcripſit, multos enumerat, & q̃d ſit quiſq;, quibusq́; rebus oriatur, extinguaturq́; rurſus, copioſiſſimè proſeq̃tur: ut fuit uir ille ingenioſiſsimus omniq́; rerũ copia inſtructiſsimus. Quæ quiſquis ſcire uolet, ex illo paratũ erit inquirere. Mihi uidetur, q̃ſquis communis ſenſus planè nõ erit expers, cũ rẽ de qua dicturus ſit, cũ auditoris contulerit animo, cumq́; perſpiciat, q̃d dicẽdo uelit efficere, nõ latiturũ eũ, in quod affectus genus ſit rapiẽdus auditor. Deinde quum res cũ perſonis (quemadmodum modo prædiximus) coniũxerit, facile ex re, quod bona, maláue ſit: facile ex perſona, quod ea re illa digna ſit, aut indigna, deducet.

Scholia in caput I.

Quoniam autem de affectibus.) Tria potiſſimum hoc libro explicantur, qua ratione mouendus auditor, quomodo delectandus, quo ordine, quaq́; diſpoſitione quauis in re utendum ſit. Quid aũt de permiſſione affectuum, & quatenus his uti liceret, cõſtitutum ſit apud ueteres, lege Quintilianum libro 6. cap. 1. Item lib. 2. cap. 17. & 18. Et dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus ſum.) Libro 2. ca. 24. Et rurſus libro 1. cap. 1. Porrò de affectibus multa VI. Inſtitutionum libro Fabius. Quæ natura eorum quæ uis.) Quintilianus li. 6. cap 2. & 3. Nihil aliud uidetur affectus.) Affectus eſt animi motus quo ſenſus aut uoluntas profe-

quitur, aut fugit rem oblatam: Sunt autem capita quatuor, duo malorum, & totidem bonorũ, dolor, metus, ſpes, gaudium. Alterũ præſentis, alterũ imminentis, ex his fluunt reliqui. Vnum hoc ſcito, contumeliæ me nõ feciſſe cauſſa.) Chærea in Eunucho excuſaturus ſe Thaidi, ꝙ uirginem uitiaſſet, inter alia multa dicit & hæc:

Imò, ita quæſo, unum hoc ſcito, contumeliæ
Me non feciſſe cauſa, ſed amoris, &c.

Et item alio loco; Abs quiuis homine.) In Adelphis, Sunt & affectuum alij diuturniores.) Lege lib. I. cap. II. de adiacentibus. Multos enumerant.) Maxime libro 2. Rhetoricorum.

QVOT MODIS A DICENTE *tractentur affectus.* Cap. II.

TRactãtur autem affectus triplici ratione. Prima eſt ut exprimamus oratiõe affectum, hoc eſt, ut irati, metuentis, amantis, dolentis, nobis aſſumamus uerba. Qualis fere eſt omnis in Comœdia, Tragœdiaq́; oratio. Sed hæc ardẽtiores habet motus, quoniã pſonas habet magis inſignes & res grãdiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate diſtantes, quia res, perſonasq́; de medio ſumit. Qua in parte neceſſe eſt cogitationes, uota, querelas, deſideria, preces, cõtentiões omnes, pro natura cuiuſq; affectus, exprimat oratio. Ante omnia uerò elocutionis genere iſtud cõficitur, ut ipſa dictio, tumultum, perturbationemq; concitatæ mentis imitetur. Et eſt quidem in hac affectuũ imitatiõe præcipue poſita ea uis, quam nonnunquã colorem uocamus dictionis. Vt cùm eandẽ rem multi dicant, ſiue

expo-

exponant quidem, ſiue argumentẽtur: alius tamen monentis ſolum, alius irati, alius querentis, alius miſerantis tueatur colorem. In Satyra uidemus, idẽ tribus illis, qui adhuc extant, Horatio, Perſio, & Iuuenali inſtitutũ eſſe, eãdemq́; rem tractari. Ea eſt, ut mores, uitamq́; emendẽt, & reprehẽdant uicia. Suum tamen quiſq; ſecutus eſt colorẽ. Horatius ridẽtis ſpeciẽ, & ingenuo (ut ipſe ait) culpã defigere ludo affectauit. Perſius ſeueriorẽ & propè philoſophi perſonã accipit. Docẽdo itaq; reprehẽdit, & reprehẽdẽdo docet. Iuuenalis indignãtis & irati plerũq; præfert ſpeciẽ. Quare erectior paulo & profluentior carminis cõpoſitio, magis decuerit eum, ſicut & ſal amarior plerunq; & ſolutior oratiõis libertas. Nec ulla alia in re magis poſitum eſſe decorum orationis illud crediderim (q̃ tãtopere in Oratore ſuo laudauit Cicero, tantaq́; ubiq; ſecutus eſt obſeruatione) quã in eo, qui ſit ex hac imitatiõe deſumptus color, isq́; dicẽtis perſonæ, ex ſua, auditoris, rerumq́; collata exiſtimatiõe, apte & diligẽter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis, quàm inueniendi pertinet ratiõem. Secunda tractandorum affectuum ratio eſt, cum aliquem affectu aliquo concitũ deſcribimus: & quæ fecerit, quæ dixerit, ſic explicamus, ut ex omnibus affectus poſſit deprehẽdi. Cuius rei cùm multis in locis mul

ta ſunt

ta ſunt apud autores exempla, tum egregium apud Tragicum noſtrum in Oedipode: Prædicta poſtq̃ fata & infandum genus deprehendit: quæq; ſequuntur. Notus enim eſt locus. Huius etiam generis eſt, cum uel nos uel alium quempiam eſſe, aut fuiſſe aliqua affectione ꝑmotos docemus, quæ utrolibet modo, & argumentatione & expoſitione poſſunt explicari. Multum autem intereſt inter hanc rationẽ & priorem illam. Quoniam ex priore ſolùm color aſſumitur, quem poſſumus etiam aliud agentes præferre. Sicut enim q obiurgat, plerũq; irati ſpeciem habet: ita poſſumus & amãtis perſonã gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere. Quemadmodum apud Vergilium Dido queritur primùm:

Diſsimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas.

Deinde iam flagrat ira:

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor.
Oĩa tamen fœminæ furentis amore colorem habẽt. In hac autem parte, nõ color orationis, ſed res ipſa quæ agitur, hoc eſt, quam docere conamur, cõtinetur. In hoc enim dictio impẽditur, ut hoc aut illo pacto affectum quempiã eſſe doceamus. Tertia uia, qua tractãtur affectus, eſt, cum auditoris animum tractare nitimur: cumq; non quærit oratio affectũ doce-

docere noſtrũ,ſed eruere, excitareq́; cupit alienũ. Hocq́; eſt, q̃ ſecundo numerant loco, qui tria uolũt Oratoris eſſe munera, docere, mouere, delectare. Quia naſcitur autem omnis affectus (ut diximus) ſi quidẽ pro aliena ſuſcipitur perſona, ex rei ſpecie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona, maláue creditur: & exiſtimatiõe pſonæ, q̃a uel dignam eam uel indignam eo caſu putamus: tertiũ perſæpe accedit, perſona quæ rẽ opera, conſilio'ue explicuit. Quibus uerò affectibus pro nobis mouemur, ſufficit quidem res: efficientis tamẽ etiã perſona ſæpè adiungitur, ſæpe etiã & noſtra perſona, q̃ ad dignitatẽ, indignitatem'ue ptinet: in his ipſis utimur affectibus, ſi q̃d ea alterutram in partẽ habeat notabile. Ex his ergo, uel oĩbus, uel ſingulis argumẽta ducẽtur, pro rerũ cõditione, & affectus quẽ conamur excitare natura. Cicero quidẽ quandoq; ex perſona ſolum ducit, ut pro Plancio, pro Sylla. Quãdoq; ex re, ut in Nauarchorum caſu deplorando, contra Verrem. Quandoque ex utriſq;: ut pro Quintio. Pro Milone uerò, cũ pſonã Milonis indignã eo caſu docuiſſet, pro re (ut alio loco pluribus diximus) ſuã ſubiecit pſonã, & ſuis lachrymis, tanq̃ iuſtis maximeq́; fauorabilibus, cauſam cõmẽdauit. Non ſunt aũt eò deducẽdæ argumẽtationes, ut colligere nitamur, miſerendũ, inuidẽdum, iraſcẽdum,

ſauendum eſſe. Satis eſt de re, perſonaq́; demõſtrare (id q̃ natura affectus poſtulat) ut res bona uel mala, pſona digna uel indigna ſit. Quod ſi recte & ex ſentẽtia fiat: ſitq́; auditoris animus, q oratiõe poßit expugnari, ſequetur affectus ultro. Rapidus enim eſt, & tãtũ opus eſt cœpiſſe. In reliqua, cũ ſemel impetum collegerit, uelut decidentes ſummis mõtibus torrentes, præcipiti per decliue curſu deuoluitur.

Scholia in caput 2.

Sed hæc ardentiores habet motus.) In Tragœdia, inquit, affectus inſunt uehementiores, propterea in ea illuſtriores, grauioresq́; perſonæ q̃ in comœdia introducuntur, &c. Lege Horatij libellum de Arte Poëtica. Quia res, perſonasq́; de medio ſumit.) Quia in cõmuni hominum uita uerſatur, & res perſonasq́; habet plerunque humiles ac uiles, nonnunq̃ etiam ſordidas. Vt ipſa dictio.) Ipſe orationis ductus ac ueluti color. Colorem.) Habitum, ſpeciem defenſionis, ut Iuuenalis: Dic Quintiliane colorem, eodem modo dicimus, nullo colore defendi factum poſſe, cui iuſta excuſatio obtrudi non poſſit. Horatius ridentis ſpeciem.) De hoc Perſius ſatyra I.

Omne uafer uicium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admiſſus circum præcordia ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

Et ingenuo, ut ipſe ait, culpam defigere ludo.) Lapſus memorię eſt. Neq; eñ apud Horatium hoc carmen legitur, ſed apud Perſium, ſatyra V. Quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam uerbis admonet ipſum poëtam Perſium:

Verba togæ ſequeris iunctura callidus acri,
Ore teris modico, pallentes reddere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.

Cæterũ hanc trium horũ Satyricorũ diuerſitatem is demum intelliget, qui oẽs ſingulorũ ſatyras euoluerit, & quidem diligentiſſime. Sal amarior.) Amarulẽtior deprehenſio, amarulentiores ioci ac dicta. Solutior orationis libertas.) Libertas maior, & quæ minus aſtricta, obnoxiaq́; ullis ſit legibus. Apud Tragicum noſtrũ.) Apud Senecã in Tragœdia

gœdia ea,cui nomē eſt Oedipus. Apud Verg.Dido). 4.Aeneidos. Quia naſcitur aūt om̄is affectus,ut diximus.) Lib. huius ca.1. Ex rei ſpecie.) Prout res bona aut mala,utilis aut nocitura,digna aut indigna uidetur.Pro Plancio.) Quem ambitus reum fecerat Laterenſis. Pro Sylla.) Quem proditionis arguebat L.Torquatus. Vt in Nauarchorum caſu deplorando,contra Verrem.) Actione in Verrem ſeptima. Pro Quintio.) Hunc in gratiam Sex.Neuij accuſarat inſignis ille orator Hortenſius. Pro Milone.) Quem Clodiani poſtulabant lege Cornelia de ſicarijs. Pro re, ut alio loco pluribus diximus.) Lib.2.cap.4.& 5.

QVOMODO AVGETVR, ET *diminuitur oratio, & quomodo ſoluitur affectus.* Cap. III.

EST *igitur oīs dicentis in hoc cōferenda cura, ut affectū, qui dicēdo repēte non poteſt fieri ſummus,paulatim excitemus oratiōe: demumq; operam,ut rerum & perſonarum æſtimatione,in hanc illam'ue partē, uelut gradibus quibuſdā ab infimo ad ſummū pducamus. Quod tum amplificationē, tum augmentationem Rhetores uocant.Sicut autē in rebus,propè laudis ſuæ eſt expers ea, quæcunq; tantū generis ſui nomē tuetur,proximūq; eſt, à cōuicio,dici(q dici ſolet) eſt quidem homo,ſed ſolùm homo eſt:eſt doctus,ſed præterea nihil.Ingentē rē, ſpectādam,admirādam eſſe oportet,& quæ oculos animumq; ſuſpēdat, quæcūq; debet inſigni aliquo loco numerari.Sic etiam,ne affectus quidem meretur nomē,quiſquis eſt à mentis trāquillitatē proximus.Ergo ut moueri,rapi,ardere dicatur auditor,*

magni-

magnitudo rebus eſt addenda, perq́; omnia quæcũque poßimus res extollendæ ſunt incrementa. Sicut autẽ quãtitate magna quædam per ſe in rerum toto genere creduntur: ut mons omnis, omnis Elephas magnus dicitur: alia cõparatiõe magna dicuntur, ut adamas adamãti minori comparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum: Sic etiam in his quorũ æſtimatio initur, & quæ noſtra opinione magni putãtur, quædam per ſe uidentur talia, quædam comparatione tollũtur. Per ſe magna uidentur, ut religio, patria, parentes, cõiuges, filij, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia ſunt magna ſingulorum opinione: ut quicquid eſt quod unicuiq; maiorem in modum deſideratur: ut ſitienti potus, eſurienti cibus, ſtudenti eruditio, auaro pecunia. Quod ſi uolemus ergo aliqd augere, docebimus, ptinere ad hæc tuenda, uel parãda, uel ad ea, quæ obſtãt iſtis, depellẽda. Quãtoq; plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia ſuper alia cõgeremus, tanto fiet res maior. Vt cum docuerimus non poſſe quẽ ſine eo, de quo diſſerimus, incolumitatem tueri. Deinde addamus, ne uitã quidem in tuto ſibi fore. Poſt hæc, idẽ periculi parentes manere. Iam patriã quoq; & aras, focosq́; in diſcrimen adductũ iri. Pro cuiuſq; rei natura ingenioq; auditorũ, hæc erũt adhibẽda.

Vi-

Videndumq́; ad quam partem rerum earum, quæ uel ab omnibus magni putantur, uel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem uenit, poßit accommodari. Nanq; & hoc inter utilißima fuerit, uidere, quid is apud quem dicimus, maxime probet: quid auerſetur, in quem ſit pronior affectum. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius eſt aduerſus miſericordiam infirmior, quoſdam inuidia torquet, aliquos promptius metu concuſſeris. Ergo & hæc, & quibus rebus facilius in iſta ferantur, diligenter erit explorandum: & qua parte facilime uictoriam cedent, ea erunt acerrime oppugnandi. Comparatione uerò res tolluntur, aliâs quidem non expreſſa per orationem comparatione, ſed tacite audientis animo collecta: aliâs aperta, & dicendo demonſtrata. Prior ille comparationis modus fit, cum rem, de qua diſſerimus, in partes ſpargimus, & uelut unam in multas diſtribuimus. Multa nanque uno, quia plura ſunt, maiora quoque uidentur. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunq; ſolent in bello fieri comprehendit. At qui metus hoſtiles, prædas, incendiaq́; uillarum, expugnationes oppidorum, cædem popularium, impenſas militares, uaſtationem agrorum, famem, egeſtatem, omniaq́; ferro & flamma diruta, omnia ſanguine conſperſa dicet: quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen conſequitur perſæpe, ut cum ſic di-

xerit, dixiſſe omnia: cum aliter, hoc eſt, ſolo belli nomine, nihil fere dixiſſe uideatur. Præterea maiora uidentur, quæ inſtant, quàm quæ uel præterierunt ex multo, uel futura ſunt. Quoniam hæc ſpei, metúsue locum admittunt: illa, ſolatium, deſiderium'ue percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo ſi res de qua diſſeritur, præterijt, aut adhuc futura eſt: colligendum tamen eſt, ea ſecuta eſſe uel prouentura, quæ in præſentia bene, aut male nos habeant, prout eſt rei natura, de qua dicitur. Ad hæc, præſens rei conſpectus præcipuè penetrat animos, nec eſt res ulla ad mouendos affectus potentior. Segniùs enim (ut inquit Horatius*) irritant animos demiſſa per aurem, Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.* Detectæ *itaq; ſunt in aduerſo pectore cicatrices in concione, & uulnera deligata in iudicijs, & parentum cognatorumq; lachrymæ, infantium puerorum ætas, reorum ſordes prolatæ in conſpectum, & præſentibus aptata oratio. Quod ſi minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quàm maxime datur, rem uelut in conſpectum dare, & oculis ſubijcere. Quod deſcribenda re, & imagine eius uerbis exprimenda, eò quod ἐνάργειαν* Græci, *noſtri euidentiam interpretati ſunt, maximè conſequuntur.*

Aperta uerò comparatione res creſcunt, quoties

es alijs, quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipſarum colligitur. Sicut autem in quantitatibus, quoties duæ, pluréſue conferuntur, maior eſt ea, quæ aliqua parte ſola manet, & quam non uſquequaq; aliarum magnitudo aſſequitur: ſic in hac comparandi ratione, quicquid aliquid habet, quod non ſit ſibi cum alijs commune, ea parte reliquis maius uidetur, qua ſola eminet, reliquasq́; (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cum pro M. Marcello reſtituto, Cæſari gratias egit, præſentem illam clementiam omnibus bellicis Cæſaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiam muneri ſibi aſciſcerent: uellentq́; cuncti uenire in eius ſocietatem gloriæ: hæc autem clementiæ ſola laus ſua eſſet. Et bellicas laudes multa turbulenta, aſpera, horrida, qualia fert bellorum neceßitas, habere: clementiæ laudem benignam, fauoris plenam, plenam modeſtiæ eſſe. In bello quoq; uires humanas humanis uinci uiribus: clementiam animos, iramq́; uincentium, qui inuicti uiribus ſint, placare. Hæc itaque quia clementiæ conueniunt ſoli, præfertur hac in parte bellicæ uirtuti. Quod ſi quis è diuerſo uolet colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia ſuperetur, poterit eam ſimiliter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis conuenire

rebus, & pacis potius ornamentum eſſe, quàm periculorum præſidium: bellicam uirtutem, rebus in ultimum diſcrimen adductis ſuccurrere ſolere: & patriam penatesq́; ab his, quæ uictori collibuiſſent, defendere. Et clementiæ laudem uelut in medio poſitam cuiuis poſſe contingere: bellorum gloriam non niſi rariſsimum quemq́; conſequi. Sic etiam non hominis modò, ſed omnium animalium eſſe clementiam: ignoſcere enim omnia, & poſt iras iterum placari: continere autem res nutu ditioneq́; ſua, omnes quidem ſolius eſſe Dei, *plurimas autem eius uideri, qui* Deo *proximus ſit, quod bellica laude in primis paratur.* Poterunt *autem hæc augmentationis exempla per omnes locos duci.* Poſuerimq́; *uel inter utiliſsimas exercitationes dialectici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc poſtremam ex comparatione.* Quando *omnis hominum deliberatio, omnia conſilia, fere inter magis minuſq́; bona iactantur.* Neq; *quicquam eſt, quod acrius expendere uim rerum, intueriq́; doceat, quàm comparatio.* Laudationibus *in primis augmentatio conuenit.* Pleraq; *enim quæ laudis loco ponuntur, per ſe frigida ſunt, niſi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudãda.* Iſocrates *in* Helenes *laudatione, cum pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuiſſe, cum alijs*

rebus,

rebus, tum Theſei rapina prudentiſsimi totius Græciæ uiri, & Paridis iudicio docuiſſet: exiguam tamen laudem conquiſiſſe uidebatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quamuis incredibilis commemoratione, niſi & ipſam pulchritudinem (quam alij fortaßis ne laudandam quidem putarent, alij in ultimis laudum ponerent) omnibus alijs quæ laudantur prætuliſſet. Diminutionis ex augmentandi præceptis parata eſt ratio. Quibuſcunque enim additis res creſcit, eorum rurſus oportet detractione decreſcat. Ergo commotos augmentatione affectus, detracta rurſus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus: meliusq́; & clementius æſtimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem. Hæcq́; una eſt ratio ſoluendorum affectuum, ut pacata rurſus compoſitaq́; mens tranquillitati reddatur. Aliter affectus contrarijs diſcutimus affectibus: & iram paratam nobis regerimus in autorem: uel conciliata miſericordia, impetus eius mollimus: & euocato quandoq; undecunque nouo affectu, prioris obliuiſci cogimus. Potentiſsimus autem ad ſoluendos ſubitos & recens concitatos affectus, eſt riſus. Unde in cauſa Murenæ Cicero nihil æquè uidetur oppoſuiſſe Catonis & Sulpitij maximorum uirorum autoritati, quàm lætiſsimam illam ſuam facete dicendi feſtiuitatem, ſicq́; omne iudicium ſolutum eſt riſu, ut Ca

to quamuis natura & inſtitutione, ipſa quoq; accuſatoris perſona, quam ſuſtinebat, horridior: cum tamen riſum tenere nequiret, fertur dixiſſe: Dij boni, quàm ridiculum conſulem habemus. Demoſthenem quoq; tradunt, cum pro Ariſtide dicturus eſſet, in quem uehementiſsimè iudices accenderat accuſatorum oratio, reclamareturq; ab omnibus ſibi, & uelut prædamnato iam reo ſilentium imperaretur, orauiſſe, ut bona illorum uenia liceret pauciſsima extra cauſam uerba facere. Quod cum permitteret, ait: Megarenſem quendam ſtudijs operatum Athenis, cum redire in patriam uellet, conducto aſino impoſuiſſe ſarcinas. Meridie uerò cum nulla umbra, qua ſolis ardorem leuarent ipſe & Agaſo, præberetur: ſtatuto in uia aſino, conſtituit illius umbra ſolem uitare, eaq; cum non ſufficeret ambobus: Agaſo ſibi illam uendicare, ſui illam affirmare iuris eſſe, operas illi, non umbram locatam: contrà ille contendere, umbram inter operas eſſe. Cumq; diceret Orator, grauiſsime inter eos de umbra aſini altercatum, uideretq; omnes riſu quati, & exhilaratos iudices eſſe: tum grauiſsima eos increpuit oratione, qui poſſent de umbra aſini differentem audire, de ſalute ciuis quod eos iudicij religio cogeret, audire nõ poſſent, tũ cœpiſſe de cauſa dicere, reúmque liberaſſe. Conſtat autem hæc facultas, natura primum,

primum, quæ cum in omni re multum, tum in hac plurimum poteſt. Deinde quod proximam poſt naturam uim habet, crebro uſu. Sunt tamen etiam tradita eius rei præcepta, quatenus tradi præceptis poteſt, quorum autores Cicero & Quintilianus, notiores ſunt, quàm ut ſint indicãdi. Et de affectibus quidem hæc ſufficiat dixiſſe.

Scholia in caput 3.

Quod tum amplificationem tum augmentationem.) Vide Ciceronem in Partitionibus de amplificatiõe, & F. Quintilianum lib. 8, Cap. 4. Proximum eſt à conuicio.) Non longe à conuicio diſtat, propemodum conuicium eſt. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunq; ſolent in bello fieri, comprehendit) Hunc in modum & Fabius lib. 8. de energia: Sic urbium, inquit, captarum creſcit miſeratio. Sine dubio eñ qui dicit expugnatam eſſe ciuitatem, complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit. Sed in affectus minus penetrat breuis hic uelut nuncius. At ſi aperias hæc quæ uno uerbo incluſa erant, apparebunt effuſæ per domos ac templa flammæ: & ruentium tectorum fragor, & ex diuerſis clamoribus unus quidã ſonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarumq; ploratus, & male uſque in illum diem ſeruati fato ſenes, tum illa profanorum ſacrorumq; direptio, efferentium prædas, repetentiumq; diſcurſus, & acti ante ſuum quiſq; prędonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater, & ſicubi maius lucrum eſt, pugna inter uictores. Licèt enim omnia, ut dixi, complectatur euerſio, minus tamen eſt totũ dicere quàm omnia. Segnius enim, ut inquit Horatius.) In arte poetica,

Aut agitur res in ſcenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ
Ipſe ſibi tradit ſpectator.

Et Lucretius in ſexto: Quia ſemper ad aures tardius adueniunt, quàm quæ moueant res. Adagio, Oculis quam auribus magis habenda fides. Decetæ itaque ſunt in aduerſo pectore cicatrices.) Fabius lib. 6. Non ſolum autem, inquit,

dicendo, ſed etiam faciendo quædam, lachrymas moueremus. Vnde & producere ipſos qui periclitentur, ſqualidos atque deformes, & liberos eorum ac parentes, inſtitutum: & ab accuſatoribus oſtendi cruentum gladium, & lecta è uulneribus oſſa, & ueſtes ſanguine perfuſas uidemus, & uulnera reſolui, ac uerberata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerunque uis eſt, uelut in rem præſentem animos hominum ducentium: Hæc ille. Et Antonius ſecũdo de Oratore: Senſi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cũ excitaui mœſtum ac ſordidatum ſenem, & cum iſta feci quæ tu Craſſe laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem, cum C. Marius mœrorem orationis meæ præſens ac ſedens multum lachrymis ſuis adiuuaret: cumque ego illum appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc ſine lachrymis meis, nõ ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum & hominum, & ciuium & ſociorum imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modò non miſerabilis, ſed etiam ridenda fuiſſet oratio mea, &c. His nõ ſunt admodum diſſimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus lib. 2. cap. 4. & 5. **Quod ἐνάργειαν Græci, noſtri euidentiam interpretati ſunt.)** Quam ἐνέργειαν Græci, eam nos efficaciam: Quam illi ἐνάργειαν, euidentiam appellamus: qua de Fabij Quintiliani 6. Inſtitutionum lib. uerba ſic habent: Inſequitur ἐνάργεια quæ à Cicerone illuſtratio & euidentia nominatur: quæ non tam dicere uidetur quàm oſtendere: & affectus non aliter quàm ſi rebus ipſis interſimus ſequentur. Meminit eiuſdem rei idem autor lib. 4. & rurſum lib. 8. **Cicero itaque cum pro M. Marcello reſtituto, Cæſari gratias agit.)** Longum ſit atque haud ſcio an etiam ſuperuacuum, huc aſcribere uerba Ciceronis. Oratio extat, qui uolet, inde petat. Illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Cæſare reſtitutus eſſet, priuſquam reuerteretur Romam, à familiari quodam ſuo P. Magio Chilone occiſum fuiſſe, quemadmodum in epiſtola quadã ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. **Iſocrates in Helenes laudatione.)** Eſt & hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem non eſt cur de ea quicquam dicamus. Porro ad exactè intelligendum locum hunc plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus lib. 6. de affectibus, & de amplificatione lib. 8.

Vnde in cauſa Murenæ Cicero.) Plutarchus in uita M. Ca-

tonis de hac Murenæ defenſione loquens: Cum uerò dies, inquit, dicendæ cauſæ ueniſſet, Cicero, qui per id tempus erat conſul, Murenam defendit, uarijs modis Stoicos philoſophos & iſta quæ appellantur paradoxa illudens. Ex quo cum multum riſum iudicibus inieciſſet, ipſe quoq; Cato ſubridens, ijs qui iuxta aſtabant, dixiſſe fertur: Dij boni, quàm ridiculum habemus conſulem. Verba hac de re Ciceronis aſſcripſimus lib. 2. Atq; infra etiam de eadem dicemus cauſa, capite huius lib. 12. Demoſthenem quoq; tradunt.) Videtur mihi & hic locus unus eſſe ex illis, quos dixi emendaturum fuiſſe Rodolphum, ſi opus recognouiſſet. quippe ubi nos repoſuimus, orauiſſe, ibi etiam exemplar illud ſcriptum, quanquam id hac parte non erat manu Rodolphi, non orauiſſe aut oraſſe, ſed orauit habebat. Qui lapſus eiuſdem plane farinæ eſt cum eo, cuius meminimus in principio lib. 2. quo etiam in loco plura de eiuſmodi labeculis diximus. Quod autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho ita ſcriptum fuiſſe, ut haberet Louanij excuſum exemplar, eam coniecturam interim certiorem fecit exemplar ſcriptum, præſertim cum id ea utiq; parte ipſe exaraſſet Rodolphus. Fabulæ porro huius qua dicitur fuiſſe uſus Demoſthenes, & Eraſmus in Chiliadibus mentionem fecit. Conſtat hæc facultas.) De ridiculis ac riſu multa Fabius lib. 6. & M. Cicero libro ſecundo de Oratore.

DE ELECTIONE QVIBVS *rebus fiat, & de digrediendi extra rem propoſitam ratione.*

Cap. IIII.

EXplendus erit mihi fortaſſe numerus. Et quia docendi rationi, mouendi præcepta ſubiecimus, equum uidebitur, ut quæ iucundam faciant orationem, ſubdamus. Tametſi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certam rationem poſſe accommodari, magisq; preceptionem huius

partis ad rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam naſcitur orationi delectatio, res autem præcipuè ſubduntur inuentioni, idcirco paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (ut diximus) quia permotio eſt cognitiuæ uirtutis: duæ ſunt autem uirtutes cognitiuæ, ſenſus & mens: idcirco duplicia ſunt quæ delectant, quorum alia ſenſu percipiuntur, alia mente. Et ij quidem qui magis ſenſibus uiuunt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorumq; animus corpori ſeruit, hi magis eam ſequuntur delectationem, quæ ſenſibus obijcitur. Contrà, quorum generoſior & erectior animus omnem in mente curam poſuit, hi uelut inimicas & infeſtas inſtituto ſuo corporis aſpernantur uoluptates, & ſolùm quæ mentem delectant, ſequuntur. Qui inter utroſq; ſunt medij, & ſuam tribuendam utriq; partem arbitrantur, utriuſq; etiam uoluptate capiuntur. Quarum itaque rerum uſu quiſq; & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipuè delectatur, & his ipſis apud eum maximè captatur orationi gratia. Duplex autem eſt in ſumma, quæ percipitur ex oratione uoluptas, quarum alia naſcitur ex rebus, de quibus diſſeritur, alia ex orationis percipitur genere. Res, quæ ſenſus oblectant, notæ ſunt. Quiſque enim ſenſus delectatur eo, quod eſt naturæ ſuæ proprium. Vt oculi co-

loribus lætiſsimis, aures ſonis mitioribus: & reliqui ſuo quiſque obiecto. Sunt quædam tamen, quæ & ad mentem pertingunt: quia uerò propius ad ſenſuum naturam accedunt, & inter ſenſuum oblectamenta numerantur, ut dies feſti, ſpectacula, ludi, choreæ, conuiuia, horti floribus conſiti, uerni temporis gratia, fluminum per uirentia prata decurſus, primus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conſpicua, amores, ioci, concentus, ſaltationes, & omnia lætiorum annorum animorumq; ſtudia, quorum tamen maximè ſunt liberalia quæ oculorum auriumq; ſtudia morantur. Reliqua, quia craſsiora ſunt, ſordidiora ſunt etiam plerunq;, ut quorum etiam nonnulla ſine honoris non ſint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium eſt opus ueri boniq; perquiſitio) delectant omnia quæcunq; docent: quæ magna, admiranda, inopinata, inexpectata, inaudita ſunt, reconditarum rerum perueſtigatio, noticia ue tuſtatis, & rerũ in longinquo poſitarum cognitio, egregia magnorum uirorũ dicta factaq;, & præclarè in omni genere uirtutis acta. Quæ quidẽ ſi de eis diſſeratur, iucundam nimirum faciũt orationem, in ſuo quidq; genere. Sin aſperior & triſtior ſit res, de qua dicitur, tum ſolent iſta auribus expeti. Et uel ſimilitudines docendis rebus hinc ſumuntur, uel argumentationes quæruntur, quarum explicationi ta-

le quippiam adhiberi ſit neceſſe: uel liberius etiã digreßione ad ea dilabimur: quod cõmodißime fit, cũ fallente tranſitu, ſic ad ea deſerimur, ut nõ ſecuti ea, ſed adducti eſſe uideamur. Tranſitus aũt fit aptißime, cum generale aliquid inuenerimus, in quod parata eſt uia ex re propoſita, & ex quo rurſus in quod digredi uolumus, facilis eſt acceſſus. Vt qui de laudibus muſices dicit, ſi uolet ad deſcribendam ueris gratiam dilabi, dicat Muſas libertate animi, omniumq; rerũ ſecuritate gaudere, et ſyluas fluminaq; expetere. Hic quia iã ſyluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentem eis muſicen, facile iam tranſibit in ueris deſcriptionẽ, cum ſit in eo ſummus iſtorum decor, & præcipua poßit ex eis percipi uoluptas. Itaq; quantus ſit ornatus, quæ gratia florentiũ uirentiumq; omnium, quis frondibus inter ſtrepentiũ uolucrum concentus, quàm amœnum riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipſo propoſito ſi dicere uolet, quantus ſit labor remp. adminiſtrantis, paratum eſt dicere, muſicam leuare curas, & mentem reficere, hæcq; deinde cum reip. adminiſtratione coniungere, quoniam præcipue ſit his opus ei, qui rempublicam tractat, cum tot ac tantis prematur laboribus, tot curas ſuſtineat: quas deinde enumerabit. Eſt autem huius rei cum apud multos uidere exempla, tum

apud

apud Platonem Lucianumq́; in dialogis, quo pacto ſumpto diductiſsimo exordio à re propoſita, paulatim & occulto gradu ad id, quod inſtituunt, adrepant. Vtilis eſt diſſerenti hæc tranſeundi ratio, ſi quando res diuerſas una complecti uolet oratione, ſic, ut non turbatam diſiectorum membrorum formam, ſed unius faciem corporis præſtent. Vtilis etiam ſi quando de re tali dicendum ſit, à cuius prima mentione abhorreant aures, ut tum poſito fauorabili aliquo principio, ſenſim & plumbeo (quod aiũt) pede, ad id de quo dicturi ſumus deducamur. Cuius rei eſt egregium in primis Ciceronis exemplum in orationis exordio, quam contra legem Agrariam in concione dixit. Quod exordij genus rhetores inſinuationem dixere. Cum enim nihil uideretur magis exaſperaturum populi Romani animos, quàm audire contra legem Agrariam, hoc eſt, ſpem alimentorum ſuorum diſſerentem, Orator dilata omni rei iſtius mentione, primùm hinc cœpit, non ordiri ſe orationem de laudibus maiorum ſuorum, ne illis potius, quam populi beneficio conſulatum acceptum referre uideretur, & popularem ſe conſulem hoc ipſo uelle uideri, idq́; in ſenatu initio conſulatus ſui dixiſſe, permultaq́; alia in hanc ipſam ſententiam: nec eſſe ſe qui Gracchanas actiones improbet, nec cui diſplicеat, ſi quis de populi commodis

dis ferat. Cumq; multis huiuſmodi populi molliuiſſet aures, pauliſper & pedetentim allabi ad rem cœpit: nec ſtatim contrà tendere, ſed primum uoluiſſe ſociũ ſe Rullo adiungere ferendis Agrarijs legibus, isq; cùm refugiſſet, & eò adductum ſe tandẽ omnia diligẽtius inquiſiſſe diceret, tum demum eò delatus eſt, ut non ſe contra legem Agrariã dicere, ſed contra Rulli dominatum, qui legis ſpecie parabatur, doceret. Conueniens itaq; fuit hoc in loco tranſitio latens, ut fauorẽ, quem dicendi initio colligebat, nunq̃ abrupta re, etiã ad aſperiora uſq; perferret. Digrediendi aũt crebrior & magis permiſſa poëtis libertas. Proxima deinde alijs, ut quiſq; eſt poëtis dicendi libertate proximus. Sed quia digrediendi ratione ſumus adducti ut digrederemur, rurſus ad inſtitutũ reuertamur. Secundum diximus eſſe, quo delectaret nos oratio, ipſum orationis genus. Qua in parte primum eſt, ut habeat oratio motus animorum, colloquia perſonarum, conſilia, euentusq; rerum inopinatos. Quæ quidem quanq̃ ad res pertinere poßint uideri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argumẽto eſt, q eadẽ hæc magna ex parte ſi uideamus, nõ modò nõ delectent, ſed offendant. Idcirco in oratione non tam res ipſa, q̃ imitatio orationis qua exprimuntur iſta, uoluptati eſt. Et quemadmodũ in pictura pleraq; gratißima ſunt propter ſolã imitatio-

tionem,nec tam rem (quæ pictura expreſſa eſt) q̃ ingenium miramur imitantis: ſic cum in oratione, perſonis ſua pro cuiuſq; natura conditioneq; uerba tribuuntur,& animorū affectuūq; oīm figura effingitur, idq; conſequitur oratio, ut non dici, ſed agi uideatur res: & inani quadā imagine audiētis animus uelut mediū ſe ipſe intra actū iactationēq; rerū conſtituit, id quoniā fit orationis uirtute,nō rerum natura, idcirco eſt etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidē gratiæ capaciſſimū eſt omnium poëma. Quia enim non rem ſequitur oratio, ſed uoluptati orationis res aptatur, utq; maximè placitura ſunt, ſic oīa finguntur, idcirco ſumma eſt rei captandæ uenuſtatis iſtius in oratione libertas. Proxima eſt hiſtoria, ſeuerior tamen & contractioris frontis, ut quam illæſa ueritate ludere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, ſæpe etiam & inter argumentandū, uel ueris perſonis uel fictis affectus ſuaq; uerba tribuit,& nō parum hac orationis gratia ſibi indulget. Ne in dialogis quidem philoſophi expertes huius laudis fuere. Eſt apud Platonem uidere tam diligenter effictas differentes perſonas, ut non Platonis, ſed perſonæ: non uerba audire, ſed uultus intueri uidearis. In his, in quibus ipſa philoſophi loquitur perſona, aut ſi qua ſunt quæ poſita ſunt extra actus rerum, extraq; affectus, exiguus

relin-

relinquitur iſtis locus. Hocq́; præcipue hac in parte, cum ipſi diſſerentis perſonæ tribuitur oratio, delectat, quod & in alijs omnibus generibus, quæ diximus, gratiſsimum eſt, ſi boni emineant dicentis in oratione mores: hoc eſt, ſi non ſit de ſe arrogans, ſi de alijs modeſta oratio, ſi benignum candidumq́; de rebus proferat iudicium. In primisq́; placet ſimplicitas illa, omnia in melius flectentis. Iuuat tamen interim libertas dicentis, ſine aliena contumelia, quid ſentiat. Harumq́; rerum, ſicut omnium in dicendo uirtutum obſeruantiſsimus fuit ubiq; Cicero. Sunt & præter hæc in oratione quæ delectant, quæ propria ſunt orationis, ſententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facete, amarè, ſalſe, prudenter. Ornamenta etiam omnia uerborum, ſententiarum, & compoſitionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his, qui huius rei præcepta tradiderunt, expetenda.

Scholia in caput 4.

Tametſi ut alio docuimus loco.) Lib.2.cap.4. Delectatio, ut diximus, quia permotio eſt cognitiuæ uirtutis.) Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare eſt tale aliquid adhibere, cuius ſenſu atq; perceptione is qui accipit, gaudet. Vel, eſt aliquid facere, quod ſit ſenſui eius qui id percipit accommodatum. Et reliqui ſuo quiſq; obiecto.) Quæ ſint obiecta ſingulorum ſenſuum, dictum nobis eſt lib. I. cap. II.

Quorum tamen maxime ſunt liberalia, quæ oculorum aurlumq́; ſtudia morantur.) Pulchrum me Hercules hac de re caput eſt apud Aulum Gellium lib.19. Quinque, inquit, ſunt hominum ſenſus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos

no-

uolupras animo aut corpori quæri uidetur, guſtus, tactus, odoratus, uiſus, auditus. Ex his omnibus quę immodica uo luptas capitur, ea turpis atq; improba exiſtimat. Sed enim quæ nimia ex guſtu atq; tactu eſt, ea uolupras, ſicuti ſapientes uiri cenſuerũt, omnium rerum fœdiſſima eſt. Eosq; maxime, qui duabus iſtis beluinis uoluptatibus ſeſe dediderunt, grauiſſimi uicij uocabulis Græci appellãt ἀκολάϛους, uel ἀκρατεῖς. Nos eos uel incontinentes dicimus, uel intemperantes: ἀκολάϛους enim, ſi interpretari coactius uelis, nimis id uerbum inſolens erit. Iſtæ autem uoluptates duę, guſtus atq; tactus, id eſt, libidines in cibos atq; in Venerẽ prodigæ, ſolæ ſunt hominibus cõmunes cum beſtijs: & idcirco in pecudum ferorumq; animalium numero habetur, quiſquis eſt his beluinis uoluptatibus prǽuinctus. Et paulò poſt. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus iſtis duabus coeundi atq; comedendi, quæ ſunt homini cum ſue atq; aſino communes, gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent: ſeſe bibere, atq; eſſe, ut uiueret. Hippocrates autẽ diuina uir ſcientia, de coitu Venereo ita exiſtimabat, partẽ eſſe quandam morbi teterrimi, quem noſtri comitialem dixere. Namq; ipſius uerba hæc traduntur: συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. Mentem delectant, omnia quæcunque docent.) Pulchrè de his apud Platonem lib. 3. de repub. diſſeritur: Cum triplex, inquit, ſit genus uoluptatis, ſuauiſſimũ id eſt, quod parti animi, qua ducimus & erudimur, tribuendum eſt. Eſt autem huius cùm apud multos uidere exempla.) Cicero actione in Verrem 4. cùm ex oppido Thermitanorum antiquiſſima ſigna ſublata eſſe quereretur, ſic maioris inuidiæ ac criminationis cauſa digreditur: Etenim ut ſimul P. Africani quoq; humanitatẽ cognoſcatis: & quę ſequuntur. Plumbeo, q̃d aiunt, pede.) Hoc eſt, quaſi ſuſpenſo, ac minus firmo greſſu, pedetentim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidũ argumentum, plumbeũ pugionem appellat: quem eundẽ ſenſum habet & illud, Plumbeo iugulare gladio. In concione.) Ad populum, ad Quirites. Quam contra legem Agrariam.) Hęc eſt lex illa Agraria, de qua toties mentio fit apud autores, quæq; omnium propè bellorum ciuilium fons & origo fuit. Primus eam promulgauit. Sp. Caſſius regni affectator. Secuti ſunt eum multi, qui idipſum fecere. Verùm maximos oĩm motus hac in re excitarũt. C. & Tiberius Gracchi. Occaſio eius legis ferendæ fuit eiuſmodi: Solebãt Romani, quantum uicini agri hoſtibus ademiſ-

h ſent,

ſent, partim uenundare, partim redigere in publicum, & tenuioris fortunæ ciuibus modica penſione utendum locare. Sed poſteaq̃ diuites, ita ut fit, augere eas penſiones cœpere, & pauperes à conducendis agris excludere: lata lex eſt, qua ſupra quingenta agri iugera ciuis Romanus habere prohibebatur. Verùm ea lex paucos admodum annos contra locupletos auxilio fuit. Ac principio quidem ſubornati ſunt alij quidam, qui in illorum uſum agros conducerent. Deinde uelut abrogata iam lege, ipſi etiã ſuis ęditis nominibus omnia occupare cœperunt. Cui tam inexpletę diuitum auaritiæ, ſæpe à tribunis plebis, cum maximo reipublicæ motu obuiam iri cœptum, id quod tempore Ciceronis feciſſe & Rullum, facile ex ipſius Ciceronis contra Rullum oratione apparet. Nec eſſe, qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mentionem Cicero, Caius & Tiberius: quibus tanta cura fuit rogandæ ferendæq; legis Agrariæ, ut perire maluerint ambo, quàm ab ea actione deſiſtere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Naſicæ, Caius L. Opimij conſulis ductu occiſus eſt. Vitam utriuſq; ſcripſit Plutarchus.

DE COPIA IN DICENDO quomodo paretur.

Caput V.

Copia uerò & breuitas in dicendo, quoniam præſertim iſtis inter cætera delectamus & offendimus, conſtantq; etiam inuenitione iſta, non alienum uidetur ab inſtituto noſtro paucis de his dicere. Conſtat aũt orationis hubertas, uel q̃a pauca quidem, multis tamẽ eloquimur: uel q̃uis paucis dicamus, congerimus tamen multa atq; ut non magnitudine, aceruo tamen rerũ tendimus orationẽ: uel quod affluentiſſimũ eſt, multa dicimus de multis. Si oſtenderimus aũt, q̃uo multa, & q̃uo multis

dica-

dicatur, tria hæc cuiuſmodi ſint, facile erit perſpe ctu. Multa dicuntur & expoſitione & argumẽta tione. Expoſitione dicũtur multa, cùm nõ tantum ſatis habemus, ſummas rerum explicare, ſed partes oẽs proſequimur. Qui dicit enim: Iuno quoniã oderat Troianos, nauigãte ex Sicilia Aenea, claſſem eius diſiecit ui tempeſtatum, quarum impulſu delatus ad Africam, à Didone hoſpicio benigniſſimè eſt acceptus. Hoc qui dicit, totũ primum Aeneidos librum complexus uidetur. Qui uolet autem paulò huberius dicere iſta, ille quidem cauſas odiorum, propter quas infenſa Troianis erat Iuno, recenſebit. Deinde, ut è Sicilia nauigarint, ſolicitatum à Iunone Aeolum, ut tempeſtatẽ claſſi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immiſſa ſit Troianis exequetur, aut iactauerit eos tempeſtas: ſufficiet tempeſtate diſiectos fuiſſe demonſtrare, atq; diuerſos aliũ ab alio ad littora portusq; Africanos eſſe delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis reſpõſa, quibus futurus rei Romanæ ſtatus explicatur, attinget. Poſt tempeſtatẽ, refectis corporibus atq; cõfirmatis animis ſociorum benigno alloquio Aeneæ, tum ut explorandorum locorum gratia profectus ſit Achate comitatus, Carthaginẽq; peruenerit: cuius urbis cõdendæ cauſam, & Didonis caſus

breuius qui dicet explicabit ſuis uerbis, quàm ut deſcribenda Venere, & querelis Aeneæ, iactatisq́; hinc inde uerbis ea effingãt. Deinde, *ut in templo Ilionea & ſocios reginæ implorantes fidem, ne littoribus arcerẽtur agnouerit, agnoſcẽdumq́; ſe eis & reginæ præbuerit.* Nihil *hic ad ordinem rerum pertinuerint res* Troianæ, *pictura in templo expreſſæ:* nihil Didonis *pulchritudo, aut templi forma deſcripta: nihil reliqua multa, quæ ut ornandis rebus immenſum, ita cognoſcendis nullum attulerint momentum.* Poëta *enim acerrimi ingenij iudicijq́;, non magni ſanè putauit, qui fuerint caſus, aut ordo rerum* Aeneæ, *quarum etiam uix tenuis ad ipſum peruenerat fama: ſed ſumpta illius perſona, uoluit tanquam in ſpeculo quodam uarietatem rerum humanarũ, uitamq́; & mores hominum ſpectandos* proponere. Quæ *cuncta, ut maiore uoluptate commendaret, latè fudit, quò orationis rerumq́; decorem & gratiam, quæ in anguſtioribus deliteſcunt, in ipſa amplitudine per omnes poſſet numeros explicare.* Quin *& hæc ipſa multò poterunt effuſius dici:* Nam *in cauſis odiorum recenſendis, ſingulæ cauſæ longiſsimarũ narrationum ſunt capaces.* Et *quod poſtea dicitur: Vix è conſpectu* Siculæ *telluris in altum* Vela *dabant: hic quæ ſit* Sicilia *deſcribi poteſt, & quæ fuerint manendi ibi,*

rurſusq́;

rurſusq; diſcedendi cauſæ, & apparatus diſceßionis, & iã ipſa exprimetur nauigatio. Sic uidemus in prælijs narrandis apud hiſtoricos, tantum quæ acies cui ceſſerit, & quarum partium eques pedes'ue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit, aut perquam breuis mẽtio, niſi imperatorũ, aut eorum qui ordines ducunt: idcirco in anguſtum pugnæ apud eos colligũtur. Apud poëtas, ſingulæ pugnæ ſingula ſæpe implent uolumina. Quoniam nõ exercituum ſolùm, ſed ſingulorum hominum caſus effingunt, quò magis uarietate & rebus ſub aſpectu ponendis delectent. Sed & ſingulorum caſus quãtum poßint extendi, Aeneæ & Turni apud Vergilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facile declarat deſcriptio. Dicimus uerò argumentando multa, & quando propoſitam quæſtionem in multas quæſtiones diducimus, & quæſtiões numeroſis colligimus argumentationibus, argumentationesq; alijs ſuper alias probationibus confirmamus: & ſi quid exponendum in argumentatione, non cõtenti caput rei annotaſſe, totum ordinem eius recenſemus. Vt qui probet, uirtutis nomen etiam improbitati uenerãdum eſſe, quoniam piratæ fama Scipionis adducti, Liternum ubi exulabat, profecti ſint: cumq; conſpexiſſent eum, rurſus abierint. Id qui iam uolet

tute, & manētibus reliquis, dicamus: certū eſt reli gionem, pietatem, iuſticiam, fortitudinem, & cæteras, quas diximus, uirtutum ſpecies, neceſſarias eſſe Ciceroni tractanti rempublicam. Deinde rurſus diſpertita republica, nec quenquam dubitaturum, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas reipublicæ partes uerſetur, opus ſit habere uirtutem. Poſt hæc, dinumeratis his quæ Ciceroni adſunt: nō enim fieri poſſe, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæq; reliqua huiuſmodi ſunt, rempublicam adminiſtret, ut id rectè faciat ſine uirtute. Probationum habent iſta faciem, poſſuntq; probationes eſſe, ſi quod primū eſt propoſitum, tanq̄ dubium accipiatur: nunc tamen non in eum adhibentur uſum. Alioqui quò minus ocioſa & ſupina uideantur, non ineptè probationes aliquæ inter ſpargerentur. Poſſumus itaq; hoc pacto, cùm uiſum ſit erit, unam, pluresue res in oratione poſitas ſpargere, & unamquanq; nō uno ſolùm, ſed tribus illis, quos diximus, explicare modis. Quæ quidem propoſitum reſpicientibus exemplū, cum tentatu, factuq; haud eſſe dfficilia credam, nihil eſt neceſſe ſingula ſuis exēplis indicari. Eſt & alia ratia dicēdi copioſè, quæ fit, cū unā eādēq; rē iterū atq; iterū mutatis dicimus uerbis: quo pacto uidemus apd

Ciceronem, non ſingula modò membra (quod crebrum eſt uidere apud autores) ſed totos locos repetitos, in eis præſertim orationibus, quas iunior edidit, qua ætate, ſicut ſemper alioquin, ſic tum præcipue, omnis affluentiæ cultusq́; in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehendũtur, nec idcirco ad noſtrã pertinent præceptionem.

Scholia in caput 5.

COpia uerò & breuitas.) Fit hoc ſæpenumero apud autores, ut caſus quiſpiã, interpoſito relatiuo, quaſi abſolute ac ſine uerbo ponatur. Cicero ad Trebatiũ Familiarium epiſtolarum libro 7. Cn. Octauius tuus familiaris, ſummo genere natus, terræ filius, is me, quia ſcit tuũ familiarem eſſe, crebro ad cœnam inuitat: adhuc non potuit perducere, ſed mihi tamen gratum eſt. Idem in 2. Philippica. Agrum Campanum, ꝗ cùm de uectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum Reipub. uulnus arbitrabamur, hunc tu compranſoribus tuis & colluſoribus diuidebas. Rurſus in Verrem: Nam quis hoc non intelligit, iſtum abſolutum dijs, hominibusq́; inuitis, eum ex manibus populi Romani eripi nullo modo poſſe? Verùm in hiſce omnibus idem caſus repetitur, ac proinde uſitatior eſt locutio, & apud Ciceronem frequens. Rarius eſt, quod hic fecit Rodolphus, â q̃ hi nominatiui, copia & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, ut nullum prorſus uerbum accedat, ad quod ullo modo referri queant. Quod ut apud alios quoq; interim fieri, temere ego negare non auſim, ita ſanè quàm rarum atq; inuſitatũ id eſſe, planius eſt, ꝗ ut quiſquam poſſit ire inficias. Et ut ſemel dicam q̃d ſentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoq; unus eſt ex locis illis, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emunctiores procul dubio in lucem prodiſſent. Per oẽs poſſent numeros.) Perfectiſſimè, abſolutiſſimè. Polynicis & Eteoclis apud Statium.) Eteocles filius Aedipodis regis Thebanorum, cum fratre Polynice graue & perniciosum geſſit bel-

lum,

lum, quod uide apud Statium libro 7. Quoniam Piratæ fama Scipionis adducti.) Hac de re ita legis apud Valerium Maximum lib.2.cap. de maieſtate. Ad Aphricanum eundem in Literna uilla ſe continentem, complures prædonum duces uidendum, eodē tempore fortè cōfluxerunt. Quos cum ad uim faciēdam uenire exiſtimaſſet, præſidium domeſticorum in tecto collocauit, eratq; in his repellendis & animo & apparatu occupatus. Quod ut prædones animaduerterunt, dimiſſis militibus, abiectisq; armis ianuæ appropinquant: & clara uoce nunciāt Scipioni, non uitæ eius hoſtes, ſed uirtutis admiratores ueniſſe, cōſpectum & congreſſum tanti uiri, quaſi cœleſte aliquod beneficium expetētes, proinde ſecurum ſe nobis præſtandum præbere ne grauaretur. Hæc poſtquam domeſtici Scipioni retulerunt, fores reſerari, eosq; intromitti iuſſit. Qui poſtes ianuæ, tanquam aliquā religioſiſſimam aram, ſanctumq; templum uenerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt: ac diu oſculati, poſitis ante ueſtibulum donis, quæ deorum immortalium numinī conſecrari ſolent, læti, quia Scipionem uidere cōtigiſſet, ad lares proprios reuerterunt. Vbi ſit Liternum.) Strabo libro 3. id oppidum eſſe ait Campaniæ, inter Sinueſſam & Cumas, fluuiumq; eiuſdē nominis præterfluere. Quare illic exulauerit Scipio.) De hoc lege T. Liuij de bello Macedonico & Aſiatico librum 8. Diuiſione, partitione, dinumeratione.) Hæc quid ſint, explicatum eſt libri 1. capite 7. & 9. Illud hoc loco obſeruet lector, eandem eſſe, quam hic dinumerationem uocat Rodolphus, & quam illic enumerationem. Deinde Ciceronem per adiacentia.) libro 2. cap. 11. Quá nouus homo.) Ita dicebantur, qui nullas demonſtrare poſſent maiorum ſuorum imagines, aut illorum res geſtas, uirtutesq; iactare, ſed ſua ipſi uirtute ac induſtria honores eſſent adepti. Sic Iphicrates ille Athenienſis, obijciente ſibi quodam, quòd nouus homo eſſet: Mei, inquit, generis ſplendor à me incipit, tui in te deſinit. Et Cicero in Saluſtiū: Ego (inquit) maioribus meis uirtute mea præluxi, ut ſi priùs noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ ſuæ: tu tuis uitæ, quam turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: ut etiā ſi fuerint egregij ciues, certè uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, ſatius eſt enim, me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Eſt & alia ratio dicendi copioſe.) Cicero lib.4. ad Herennium de expolitione, & Eraſmus libro ſecundo de copia in expolitione. Vide item Trapezuntium

libro Rhetorices quinto. Quas iunior edidit.) Quarum omnium prima fuit pro Roſcio, ueluti eius orationis teſtimonio conſtat.

Quæ ſit ad breuiter dicendum uia.
Caput VI.

Breuitatis ratio facilior eſt. Quarum enim rerum collectione copia paratur, earũ rurſus prætermiſſione breuitatem conſequemur. Contraria enim (ut in uulgato uerbo eſt) contrarijs oriuntur cauſis. Breues erimus in exponendo quidẽ, ſi trita in omnibus breuitatis ſequemur præcepta, hoc eſt, ſi rem non à primis utiq; initijs, ſed ſolùm quatenus inſtituto noſtro ſufficit, ordiamur. Aeneas utiq; apud Vergilium narraturus inſidias Græcorum, non labores periculaq; bellorum, quibus perfuncti erant, recenſet: ſed protinus cœpit: fracti bello, fatisq; repulſi. Deinde, ut in reliquo decurſu expoſitionis, quicquid ad rem noſtram non pertinet, prætermittamus, cuiuſmodi eſt (dixit & multa alia, quæ nunc non eſt narrandi locus) &: (dixit quæ in rem putabat) &: reſpondit quæ ſibi uiſum eſt. Quæ moderatio pleriſq; noſtra ætate ſtudia tractantibus uſqueadeo deeſt, ut non ſolùm uelint, quicquid de re dici poſſit, exequi, ſed etiam cuiuſcunq; ulla parte poteſt inferri mentio, id undiq; quæſitũ accerſant: & q̃uis diuerſa, q̃uis repu-

gnantia propoſito ſuo, uiribus detorta tamẽ incul cent: ex quo iam in friuolis pleriſq; & leuiſſimis quoq; rebus nullus ſcribendorum uoluminum neq; modus neq; finis fit. Poſt hæc, ſi nõ ſingulas rerum particulas dicendo proſequemur, ſed ſatis habebimus, ſummas & uelut faſtigia rerũ perſtringere. Cuius rei cùm multa ſunt apud autores exempla, cuiuſmodi eſt apud Vergiliũ: Punica regna uides, Tyrios, & Agænoris urbem, & tota fundatæ Carthaginis explicatio, quæ ſequitur. Item in quinto: Interea Aeneas urbem deſignat aratro, Sortiturq́; domos, hic Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Terentium: Placuit, deſpondi, hic nuptijs dictus eſt dies. Tum præcipuè poterũt iſtud oſtendere argumenta Comœdiarum, quæ pauciſſimis uerſiculis totum fabulæ complexum tenent. Et declamationum themata, quæ cùm breuia admodũ ſint, uerboſis exponuntur plerũq; in declamatione narrationibus. Sic & apud ſcriptores rerum crebro uidemus copioſè fuſeq́; res dictas ab alijs, rurſus ab alijs in pauciſſima uerba cõtractas. Poſtremò, ſi quod uel ex præcedentibus aut ſequentibus ſatis poteſt percipi, ut id ne dicamus quidem. Quod ſolet autem adijci, ne bis eandẽ rem dicamus, id cui præcipiendum eſt, ignarum eſſe quid ſit breuitas, oportere credam. Ex ſequentibus præcedentia intel-

intelliguntur, ut apud Vergilium in quinto: Gaudet regno Troianus Aceſtes. Ex eo, quod quidem non dixit Poëta, ſatis perſpicitur, imperio Aceſtæ ſubdidiſſe urbem recens cõditam, & depoſitos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito: Eius morte ad me lege redierũt bona: nec mortuam eſſe, nec cognatam ſibi prædixerat: utrunq; tamen ex eo intelligitur. Ex praecedentibus, ut quoties mandata, cõſilia, cauſasúe explicuimus, quibus uel ordo ſequentium rerum, uel uis facile conſpicitur, quale eſt in Phormione Terentij: En paraſitus quidam Phormio, & quæ ſequuntur. Deinde ſubijcit: Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam. Non dicit hoc dixiſſe Phormionem, quod ipſum ex figura uerborũ facile perſpicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplũ eſt. Quod autem huius eſt loci, poſtquam totum ordinem conſilij recenſuit, deinde rem ipſam, quæ hoc pacto geſta eſt, cum poſſet hinc cognoſci, ſolùm dixit: Perſuaſit homini, factum eſt, uentum eſt, uincimur, duxit. Argumentationum breuitas in eo poſita eſt, ſi primùm uel recidamus multitudinem quæſtionum, uel quæ ſi fuſius tenderentur, quæſtiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum ſpecie colligantur. Tum ſi quas ſumimus quæſtiones, quàm pauciſſimis argumentationibus confirmemus;

memus: ſed ne argumentationes quidem latè fuſéq; colligamus, uerùm nõnunquam pro tota argumentatione ſolam ponamus propoſitionem. Vt: Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes? Quid tempeſtatum regem, uentosq; furentes Aeolia excitos? Singulæ argumẽtationes ſingulis propoſitionibus explicantur. Quin una quãdoq; propoſitione ſingulis propè uerbis denſamus argumenta. Vt apud eundem autorem: Quin natam egregio genero, dignisq; hymenæis Des pater, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere inſtituit, ut natam daret Aeneæ, inquit, natã egregio genero: argumentum eſt. Idcirco enim colligitur dandam eam eſſe Aeneæ, quoniam ſit egregius gener. Sic quod ſubdidit: Dignisq; hymenæis, quanquam id priori propè ſit idem. Sic etiam: Des pater, & curam filiæ, & poteſtatẽ uno nomine collegit. Sic quod poſtremum poſuit: Et pacem hãc æterno fœdere firmes. Breuius adhuc eſt, quod Dido inquit, cùm cauſam, quare coniugium auerſaretur dixiſſet, ſubiecit: Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ. Cùm uellet mollire facem amoris ſui, huic uni dixit, quaſi iuſtior eſſet ſibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum eſſet datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admiſſuram ſe: ſed potui, inquit, & forſan, &

ſuccum

ſuccumbere: ut non ipſa factura iſtud, ſed amoris impetu uictum iri uideretur. Hoc itaq; pacto conſequemur, ut quandoq; quantumuis multa, breuiter tamẽ ea dicamus. Nec enim fieri poterit, ut hac dẽſitate ſtipemus argumẽta, ſi uelimus ſingula eis, quos ſuperiùs dixi, modis dilatandi, id eſt, uel diuiſione, uel partitione, uel dinumeratione diffundere. Breuitas igitur his rebus maximè conſtat.

Scholia in caput 6.

Aeneas itaque apud Vergilium.) Secundo Aeneidos. Punica regna uides.) Verba ſunt Veneris ad Aeneam, primo Aeneidos libro. Sic apud Terentium: Placuit, deſpondi) Simonis illius Terentiani uerba ſunt in Andria. Quid repetam exuſtas.) Sic Venus Aeneidos libro decimo. Quin natam egregio genero.) Drancis oratoris uerba ſunt apud Vergilium libro undecimo. Quod Dido ait) Aeneidos libro 4.

QVIS SIT OPTIMVS IN DIcendo copiæ, breuitatiſq; modus. Caput VII.

MAgni eſt & uel præcipui in dicendo opus iudicij, quis ſit orationis commodiſſimus modus, & quo fine ſit breuitas copiaq; claudenda. Nec ſanè res eſt, quàm facile præceptis comprehenderis, quoniã autores (quorum obſeruatio primam ædendorum præceptorum uiam aperuit) non eundem omnes in dicẽdo ſtatuêre modũ: cùm aliis plena

plena & quodam affluentiæ impetu rapta probetur oratio: alijs aſtricta & arguta, & neruis magis q̃ carne cõmendata eloquentia, placeat. Quod́q; difficilius ſit hæc in alteram partem uel damnare, uel laudare, duo maximi omnis æui in dicendo uiri efficêre, Demoſthenes & Cicero, quorũ uter fuerit eloquentiæ laude prior; magna fuit ſemper, eritq́; contentio inter utriuſq; doctos linguæ, cùm quiſq; uelut patriam hanc laudem, nõ ſine magnis atq; dijudicatu difficilibus aſſerat cauſis. Cùm ergo Demoſthenes breuitatis fuerit amãtior, Cicero copiæ: & (ut Quintiliani iudicio huius à me ſentẽtiæ repellã inuidiam) illi nihil poßit detrahi, huic nihil adijci, nõ erit utiq; facile inter diſſentientia tantorum uirorum iudicia, utrum ſit potiùs, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & uelut præfinitam poſtulet legem, haud inuenio quid rectius ei reſpondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium, parumq́; eſt, quod modum uocant, id, ut in omni re, ſic in hac etiam optimum eſſe. A quo ſi quis alterutram in partem aberrabit, minùs quidem erit mea ſententia culpandus, qui in id, quod plus, quàm quod minus eſt, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut nõ intelligetur ſatis, aut non ſatis probabit, aut utrũq; pariter: dicentisq́; culpa, rei dãno, de qua dicitur, luetur. At ſi plus dicat, quanq̃

dicenti

dicenti fortè ſit quod obijci poßit, nullo tamen id rerum uel intelligentiæ uel fidei detrimento cōſta bit. Satius itaq; fuerit ſemper, uel faſtidiri potius dicentem, quàm rem parum probari. Modos autē quem dicimus ſequendum eſſe, ex inſtituto dicentis maximè definiēdus erit. Pro cuiuſq; enim deſtinatione, ut uel docere, uel mouere, uel delectare cupit, optimus putandus erit eſſe modus, quo poterit quiduis horum conſequi, qui dicit. Ergo in rerum auditorumq́; diſcrimine, tota huius rei poſita eſt ratio. Partem tamen nōnullam ſibi uendicabit, qui dicet. In his itaq; rebus, in quibus credentē fingimus auditorem, docendiq; tantùm dicimus cauſa, ut in rebus geſtis explicandis, tradenda rerum natura, artium præceptis docēdis, reliquisq́; id genus, quæ propè expoſitione traduntur, breuitas ferè gratiſsima eſt, quoniam id quæritur ſolùm, ut intelligat qui audit. At cùm res eſt cum aduerſario, qui peruincendus eſt oratione, uiribus eſt opus, quæ plerunq; mora plus, quàm impetu ualent. Quouſq; non probauerimus ergo quod ſumus aggreßi probare, quatenus tamen rei natura probationem accipiet, non uidebimur legitimam dictionis impleuiſſe menſuram. Quicquid autem ſuperabit, id huic inſtituto putabimus ſuperuacuum. Mouendi (quoniam, ut ſæpe iam diximus, nō eſt aliud

motus,

motus, quàm uehemens quædã probatio) idem modus eſt, qui docendi. Delectationi *latius plerunque indulgetur.* Vnde *ſit, ut quæ poterant perſæpe pauciſsimis abſolui, poſtquam occupauit aures audiendi uoluptas, noſtræ oblectationi largiſsima demus atq; expetamus tempora, cũ rebus alioquin quanuis anguſta ſufficerent.* Ex *eiſdem cauſis, quas diximus, uenit, ut doctis, prudentibus, grauibus, ſeueris auditoribus breuior oratio paretur.* Facilius *enim docentur, uel uolunt uideri diſcere: minusq; affectibus, & dicẽdi illecebris obnoxios ſe præbẽt.* Populus, *atq; omnis promiſcua multitudo, omni copia, impetu, ſplendoreq; dicendi eſt demulcendus.* Idcirco *ad illos cuncti pandũtur eloquentiæ ſinus.* Nec *ſanè eſt ulla maior eloquentiæ fax, quæ'ue acriores ſubijciat dicenti ſtimulos, quàm latiſsima audientium corona.* Eis *autem qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, ſiue ſint tales, ſiue affectent uideri tales, aptior eſt breuis dictio.* Quoniam *magnanimi natura ſunt imperioſi, fidemq; non tam orationi, quàm perſonæ deberi putant.* Et *principes ſingula uerba ſua uelut legem accipi uolunt, ut quos ſæpe, quamuis pauca grauẽt uerba, & uel ſolis nutibus ſuis deberi obſequium credant.* Vnde *& in* Græco *prouerbio eſt, dominos ſeruis ſuis monoſyllabos eſſe.* Acres, *magis ur-*

gere uidentur breuitate. Indocti non habent unde copiam parent. Ergo quamuis perſæpe multa ſint eis dicenda, ſingulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quanquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Contrà humilioribus, ſedatis, prudentibus, doctis, ſectanda magis eſt hubertas. Hi ſunt enim, qui uidentur & uelle poſſe rem quamlibet exacte docere: & non ſolùm quid ſit unumquodq; oſtendere, ſed rationem quare ita ſit afferre debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numeroſis, grandibus, adhibĕda eſt copia. Tenues uerò, & nullius momenti, apertæq; & ſimplices, breuiter dicentur. Breuiter enim poſſunt doceri. In partibus orationis (ſiquidem argumentatione conſtet oratio) longior expediet dictio, ut quæ fidem ſit maiori labore factura. Expoſitioni in uniuerſum breuitas eſt aptior, quanq̃ expediant nonnunquam etiam in ſuo genere narrationes huberiores, ut ſicubi res repetenda altius, uel præſertim ſi ſit inferendus acrior affectus, ſiue quemadmodum ſolet, retinendus uoluptate ſit auditor. Omnis tamen in ſuo genere expoſitio, debet argumentatione breuior eſſe. De exordio & concluſione cum re deliberandum eſt, & cũ orationis etiã magnitudine: ſic ut meminerimus partes eas, & uelut acceſſiones orationis eſſe, nec rei doſendæ, ſed auditoris conciliandi cauſa paratas.

tas. Facilius itaq; quis copia in eis, q̃ breuitate peccauerit. Niſi tamen præſens rerum conditio, latiorem etiam in his partibus dictionem popoſcerit: tũ utilitati nimirum cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur ſolum, quoniam creduntur utilia. Quòd ſi contrarium res ipſa tulerit, ſicut in omni uita ſolemus, ſic in oratione, non q̃ alias, quanq̃ ſæpe, laudatum: ſed quòd nunc quamuis in præſentia ſolum fuerit optimum, ſequemur.

Scholia in caput 7.

Demoſthenes & Cicero.) De his Fabius Quintilianus lib. 10. Oratores uerò, uel præcipue, inquit, Latinam eloquentiã parem facere Græcæ poſſunt. Nam Ciceronem cuicunq; eorum fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, ut eũ Demoſtheni cõparem hoc tẽpore. Neq; enim attinet, cum Demoſthenem in primis legendũ, uel ediſcendum potius putem. Quorum ego uirtutes pleraſq; arbitror ſimiles, conſilium, ordinẽ, diuidendi, præparandi, probandi rationem, oĩa denicq; quæ ſunt inuentionis. In eloquendo eſt aliqua diuerſitas, denſior ille, hic copioſior: ille cõcludit aſtrictius, hic latius pugnat: ille acumine ſemper, hic frequẽter & põdere: illi nihil detrahi poſſet, huic nihil adijci: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe & cõmiſeratione, q duo plurimũ affectus ualent, uincimus. Et quæ ſequunt. Quod modũ uocãt.) Notũ eſt illud Heſiodi, πλέον ἥμισυ παντός. & Horatius: Eſt modus in rebus, ſunt certi denicq; fines, Quos ultra citraq; nequit cõſiſtere rectũ. Itẽ Phocylid. πάντων μέτρον ἄριστον, &c. Minus quidẽ erit mea ſentẽtia culpãdus.) His plane cõſona ſunt, q̃ habet Quintilia. li. 4. ca. de narratione. Et rurſus li. 12. Non enim tã obeſt, inquit, audire ſuperuacua, q̃ ignorare neceſſaria. Cicero tũ in Oratore: In oĩbusq; rebus, inqt, uidendũ eſt, quatenus. Etſi enim ſuus cuiq; modus eſt, tñ magis offendit nimiũ, q̃ parum. Nec ſane eſt ulla maior eloquẽtiæ fax.) Quantã uim habeat in excitãdo Oratore corona aſtantiũ, de ea re nõnihil attigimus li. 1. Dominos ſeruis ſuis monoſyllabos eſſe.) Solẽt

enim domini imperioſiores rem indignã cenſere, ſi pluribus uerbis ſit utendum ad ſeruos. Atq; adeò dimidiatis interim ſemiplenisq; uerbis ſat habent, ſi quid actum uelint, ſignificare. Quòd ſi quis paulo hebetior, non uel ex nutu, uel ex duabus ad ſummam ſyllabis, quid ſibi Chremes ille ſuus uelit, ſtatim intelligat, hui, quæ tum ibi obiurgationes? quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid non? Cœlum ruere credas, & Iouem ipſum cum omni ſtrepitu ſuo inde decidere. Tum utilitati cedent præcepta.) Quid enim ſtultius, quid ineptius, quàm cum diſpendio cauſæ adhærere uelle præceptis? quæ in hoc modò ſunt inuenta, ut proſint, non etiam ut officiant. Porrò ad exactam totius huius capitis intelligentiam plurimum momenti attulerint libri Eraſmi de Copia, & quæ de narrandi breuitate præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE QVID *ſit, & quotuplex ordo rerum.* *Caput* VIII.

DE ratione inueniendi, quam cõmodiſsimam crediderim, ſit nobis hactenus dictum. Nec ſolùm, quibus ex locis facienda eſſet, ſed qua faciliime uia nos ad inuentionem eius, quid quaq; de re quæreretur perduceret, quàm potui conatus ſum apertiſsime tradere: dixiq;, quæcunq; utilia huic inſtituto, pro captu meo putaui, ut non optimo forſitan euentu, optima certè fide. Reliquum eſt, ut de diſpoſitione pauca ſubijciamus. Et ſunt quidem pauca, quæ de ipſa dicantur. Nec enim res eſt, quæ conſtet ita multis præceptis. Ariſtoteles in rhetoricis ne attigit quidem hanc partem, in octauo Topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quiq; alij de ea re dixere. Quo

excu-

excuſatius nobis fuerit, ſi breuius eam perſtringamus. Quam quidem ſi præteriſſemus in totum, poteramus fortaſſe Quintiliani autoritate culpam hanc tueri: qui cùm de diuiſione, id eſt, de ratione controuerſiarum in ſingula quæſtionum capita diducendarum dixiſſet, copioſiſsimeq́; eſſet hunc locum executus: de diſponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus ſtatui credidit poſſe, ſed conſilium ſumi ex præſenti rerum cõditione. Ego quemadmodum inueniendi uiam, ita collocandi quæ inuenta ſunt, formam etiam quandã eſſe puto. Quæ quidem ut uaria multiplexq́; ſit, neq; in uniuerſum demonſtrari queat: dicentur tamen ea, quæ creberrime conueniet facere. Extra quæ ſi quid res ferat, quod faciendum ſit, idq́; ab his quæ dicta ſunt diſcrepet, eorum tamen collatione quæ plurimum obſeruauimus, præſenti quoq; uſui aliquod ſuccurret conſilium. Vtq́; inter ſana numerantur morborum remedia, quæ ſanitatis tempore alioquin perſæpe eſſent mala: ſic inter præcepta putabitur, ſi quid ſit quod legem præceptorum fugiat, in eo ordinem quoque præceptorum uitaſſet. At difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non poſſe. Erit quidem difficile, poterit tamen fortaſſe. Vtque à nobis non poſsit, uel in hoc tamen conandum, ut noſtro errore alijs cauſam demus felicius iſta ten

i 5 tan-

tandi. Cùm ſit autem diſpoſitio (ut Cicero inquit) ordo & diſtributio rerum, quæ demõſtrat, quid qui bus locis conueniat & collocandum ſit: non abs re fuerit fortaſſe uidere in primis, quotuplex ſit ordo rerũ quem in diſponendo ſequamur. Is mihi triplex maxime uidetur. Aliæ ſunt enim res quæ ſtatutum quendam & certum ex ſe habent ordinem: ut annus prior ad annum ſequentem. Aliæ uerò ſunt res, quæ uel non habent ordinem: uel quanq̃ poſſet earũ certus eſſe ordo aliquis, nos tamen nullũ ſequimur: ſed ſolum utcunq; alia alij aptiſsime ex dicendi occaſione ſubtexi poteſt, proinde ſubiungitur. Quale eſt apud Liuium cum de Papyrio Curſore dicit, quòd omnes hunc maxime, ſi Alexander arma in Italiã uertiſſet, illi parem deſtimaſſent: hinc ſumpta occaſione, quærit, quis fuerit euentus futurus, ſi bellum Romanis Alexander intuliſſet. Tertio loco eſt, cùm rerũ ordinem conſultò turbamus: & quæ priores ſunt, poſteriore loco ponimus. Vt cũ prius eſſet dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas ui tempeſtatũ tandem ſit in Africam eiectus: quod poſtremũ eſt, Vergilius primo libro narrat: deinde priora illa ſequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis eſt. Secundus arbitrarius (ſi ita uolumus) dici poteſt. Tertius eſt, quem artificialem uocant. Et naturalis

quidem

quidem ordo in quatuor iſtis poſitus eſt: prout aliud alio prius poſteriúsue quadrupliciter dicitur. Eſt enim prius aliquid tempore: ut dies heſternus ante hodiernum, & hodiernus ante craſtinum. Eſt & aliud prius exiſtendi neceßitate, uel (ut aliter loquimur) prius natura. Id eſt aũt huiuſmodi, ut ſi hoc ſit, non ideo neceſſe ſit aliud exiſtere: ſi aũt exiſtat aliud, neceſſe ſit hoc utiq; exiſtere. Hoc ergo prius eſt, ut ſi ſit animal, non oportet idcirco hoĩem eſſe: ſed ſi homo eſt, conſequens utiq; eſt & animal eſſe. Prius ergo animal eſt homine. Hoc pacto prius eſt genus ſpeciebus, partes toto, cauſæ euentis, ſubiectũ adiacentibus ſuis. Dicuntur & alia alijs priora poſitione, ut per fretum Gaditanum in orientem nauiganti, prior eſt Hiſpania q̃ Gallia: & hæc prior q̃ Italia, poſt quam Peloponeſſus ſequitur. Sic contrarium dirigenti curſum, prior q̃ Italia Peloponeſſus erit: & deinceps ut antea quodq; fuit prius, ita nũc fiet poſterius. Sic & per hoĩs eunti membra, primũ, ſi deſcendamus, caput erit, poſtremi pedes: ſic aſcendẽti, primi pedes erũt, caput ultimũ: mediorũ uerò ſic unũquodq; prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Poſtremò dicitur prius, quod eſt dignatione præſtãtius. Sic prior eſt Cõſul Prætore, & Tribuno Prætor, & aurũ prius argẽto, & argentũ orichalco dicimus. Cõuertimus tamẽ interim.

& ab infimo ordinem ducimus: primumq́; nõ quod optimum, ſed quod uiliſsimum facimus: ſic in magiſtratibus quæſturã primam, poſtremam dictaturam & in metallis plumbum primùm, aurũ poſtremùm numeramus. Niſi tamen hũc ordinem malimus non naturalem, ſed artificialem potius uideri. Plerunq; autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia ſit poſterius. Vt tempore quidem pueritia prior eſt quàm iuuenta, æſtimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaq; poteſt, ut ordo qui alia ratione non naturalis eſſet, alio tamen captu ſecundum naturam ſit inſtitutus.

Scholia in caput 8.

In octauo Topicorum perpauca tradidit.) Ariſtoteles Topicorum lib. 8. non in uniuerſum de ordine ac diſpoſitione tractat orationis cuiuſq;, ſed de ea ſola quæ conuenit certaminibus ac conflictibus iſtis ſcholaſticis, aut ubi alioqui ui ua uoce diſceptatio fit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus.) Quintilianus de diſpoſitione agit lib. 7. Quo in loco inter alia multa dicit & hæc: quaprópter totus hic liber ſeruiat diſpoſitioni, quæ quidem ſi certa aliqua uia tradi in omnes materias ullo modo poſſet, non tam paucis contigiſſet. Et paulo poſt: Sed meminerimus, inquit, ipſam diſpoſitionem, plerunq; utilitate mutari, nec eandem ſemper primam quæſtionem ex utraq; parte tractandam. De diſponendi deinde arte.) Hic locus Quintiliani eſt inſtitutionum lib. 7.

Cum ſit autem diſpoſitio, ut Cicero, inquit, diſtributio rerum) Sic ferme & Quintilianus: Diſpoſitio eſt utilis rerum ac partium in loco diſtributio. Et alio quodam loco: Diſpoſitio eſt rerum quàm optimo ordine collocatio. In rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo: Diſpoſitio eſt, per quam illa quæ inuenimus, in ordinem redigimus, ut certo quicq; loco pronuncietur. Quale eſt apud Liuium, cum de Papyrio Curſore dicit.) Locus is quem deſignat Rodolphus, eſt pri-

mæ decados lib.9. Prout aliud alio prius poſterisúsue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem fere Ariſtoteles in ijs quæ uocant poſtprædicamenta. Quanquam is quintum ſignificatum addit, quo id prius dicitur, quod tametſi ſimul eſt tempore, tamen alterius cauſa eſt. Verbi gratia, Tempore non præcedit diem ſolis ortus, tamen quia cauſa diei eſt, idcirco prior eſſe dicitur. Fretum Gaditanum.) Quod iuxta Gades eſt in Hiſpania. Poſtquam Peloponeſſus.) De hac libri ſecundi capite decimo.

QVIS POETIS ORDO, QVIS *hiſtoriæ, quis tradendis artibus conueniat.*

Caput IX.

ORdinis ergo hæc ſunt diſcrimina. Dicamus iam, quis ordo, cui orationis generi conueniat, priusq́; de ea quæ expoſitione, deinde quæ argumentatione conſtat. Quæ igitur expoſitionẽ habet, oratio, ſiquidem rerum geſtarum ordinem aliquem decurſumq́; recenſet, naturalem temporum ſequitur ordinem. Idq́; nedum ſeuerior & fidem captãs lectoris hiſtoria, ſed lætius etiam liberiusq́; poëma, ut quod oblectandis ſolùm auribus ſit deſtinatum. Eſt tamen differentia poëticæ diſpoſitionis ab hiſtorica, uel maxima, quòd poëta quantum ad ipſius, hoc eſt, ad narrantis perſonam pertinet, in ſpeciem tãtum ſequitur temporum ordinem: quantum autem eſt ex rerum geſtarum natura, plerunque perturbat eas, atq́; à medijs orditur rebus. Deinde quæ primæ fuerant, earum poſterius perſonæ colore alicuius, aut alio quouis commento infert

mentionem. Sic Vergilius (ut notiſsimo utamur exemplo) à nauigatione Aeneæ, qua in Africam tempeſtatibus delatus eſt, initium facit, quæ fuit circa finem erroris eius: Troiæ captiuitatem & labores eos, quibus ſeptimum ad id annum circum maria iactatus, ipſe Aeneas, ſecundo deinde tertioq; libro narrat. Quibus in rebus ſi ſequamur colorem narrandi poëtæ, naturalis quidem eſt ordo: prius enim erat ut Aeneas tempeſtate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroresq; ſuos Didoni narraret. Sin uerò res ipſas reſpicimus, non perſonas, quibus dat orationem poëta, iam uidemus contrarium naturali, id eſt, artificialem ordinem eſſe. Prius enim neceſſe fuit capi Troiam & Aeneam labores longæ nauigationis illius euoluiſſe, quàm ex Sicilia in Africam ueniret. Proinde quoq; artificialẽ hunc uocamus ordinem. Simile eſt in comœdia atq; tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæq; perſonarum imitatione exprimuntur, naturalis uidetur ordo. At totum uerò fabulæ complexum reſpicienti, cùm perſæpe ab his quæ circa finem eius ſunt, incipiant ſcriptores: & quæ priora ſunt, perſonarum uerbis per occaſionem explicentur: quæq; prima ſunt, ea ultimis quandoq; iungantur: ut in Andria Terentij, ſimul naufragium Phanniæ aperitur, & nuptiæ Pãphili Gly-

cerijq; conſiunt. Hæc qui uideat, facile eſt cognitu, arte autoris hunc ordinẽ, non rerũ natura conſtare. Facilime aũt hoc poëmati contingit, in quo actus ſunt & perſonæ, quod Δραμματικὸν Græci uocãt. Quoniam paratũ ferè eſt, quamlibet orationẽ dare perſonæ. Qua commoditate fit, ut perſæpe dialogi quoq; laſciuiant, & in quoduis undecunq; libuit deflectant, præſertim ij qui paulo lætiores ſunt. Cuius rei apud Græcos quidem cũ alios multos, tũ in primis apud Lucianũ eſt uidere expreſſa plurimas in formas exempla. Heroico carmini non eſt tanta copia huius rei. Ergo & perſonæ quidem ordinẽ reuocant nonnunq̃, iam pictura res exprimũtur: iã uates, manes, oracula, & preterita cõmemorãt, & longè poſt uentura prædicũt. Danda tamẽ his oĩbus in hac libertate eſt opera, ut ſi nõ rerũ, quõ eæ geſtæ ſunt, temporũ tamen, quibus ſub alienis perſonis eas narrant, ſaluus ſit ordo. Hiſtoriæ, cuius prima laus eſt ueritas, naturalis tantùm ordo conuenerit, ne ſi figmentis iſtis aurium gratiã captet, fidem perdat. Ergo ſi forte hiſtorico narrandæ res eſſent Aeneæ, non ille incipiet, unde Vergilius eſt orſus. Sed ſi uolet utiq; Troiæ excidium narratione ſua complecti, ab ea faciet initium. Deinde ſequentur errores Aeneæ: hæcq; ſuis, non Aeneæ uerbis erunt dicenda. Tum denique dicet, quo pacto in Africæ littora ſit ui tempeſtatis eiectus. Iam ſi qua fiet

mentio uerborum Didonis, quibus illa Troiæ, Aeneæq́; caſus ab ipſo percontata ſit, ſatis erit dixiſſe: omnia Aeneam illi recenſuiſſe, & urbis ultimam noctem, & pericula quibus iactatus ſit. Nec ſolùm erit hic ordo ſeruandus in ratione temporum, ſed etiam eo modo prioris, quo diximus cauſam priorem eſſe euentis, & reliquis etiam fere modis prioris. Nam & cauſæ rerum conſiliaq́; prius explicantur: & ſicubi inſignium uirorum mentio interuenerit, deſcribuntur naturæ moreſq́; eorum, quoniam & ipſi ſicuti autores geſtoreſq́; rerum, natura præcedunt eas. Iam in locorum regionumq́; ſitu deſcribendo, diligenter poſitionem eorum ſequatur oportet: & orationem uelut per loca circunferenti ſibi, ut primum quodq́; occurrit, ſic aptiſſime primum docetur. Quod ſi plures res, & nullo inter ſe deuinctas ordine tractet hiſtoria, ut cum geſta eodem tẽpore plura deſcribet bella, quæ quamuis ſimul geruntur, ſimul tamen narrari nequeunt: in his fere ſcriptoris arbitrio ſteterit, quas res priores, quas deinde explicare uolet: conſuletq́; præcipue rerũ notitiæ, & quo pacto poterunt illæ commodiſſime cognoſci, cum tradendarum faciet ordinem. Sic Liuius, quum res ſecũdo bello Punico & in Italia & Hiſpania, aliiſq́; etiam locis nonnunquã uno tempore geſtas ſcribit, ſi quando Hiſpanienſes

res

res ſumat ſcribendas, longiore nõnunquam tractu proſequitur eas, ſicubi uerò uiſum fuerit, quanquã & interea aliæ fuerint alijs geſtæ locis: quo minus conciſa interim & interrupta mentio rerum, altera cognitioni alterius obſtet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (ſi quid ego intelligo) autor hiſtoriæ, longiores in Batauis res geſtas, & alio itẽ loco multorum annorum in Britannia bella cõiungit: tum rurſus ad aliarum rerum, quas abrupit, ordinem reuertitur. In tradendis artibus quæ maxime conueniat diſpoſitio, unus ex omnibus Ariſtoteles libris ſuis exactiſsime uidetur effinxiſſe, uir cum omni ingenij laude multum, tum neſcio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniam autẽ hoc eſt propoſitum cuiuſq; docentis, ut ex notiorũ contemplatione, ignotiora ſcrutetur (qui ſolus eſt ordo nobis diſcendi) horumq; & aliorum ad alia collatione conſtantem quãdam faciat de rebus fidẽ: nequit autem fides ulla de re fieri, niſi ſi qua cõtraria ſit accepta mentibus perſuaſio, ea prius euellaturi: primùm eſt ergo, ut ſi quis dixerit aliquid ea de re, quam tractamus, aliter atq; nobis uidetur, illius expugnemus ſentẽtiam: ſi modò is ſit, cuius mẽtio iure habeatur. Nam temeraria cuiuſquam aſſertione permoueri, ineptum eſt. Vt autem ſecuritatis hoc eſt, cõtemnere leuiora, ita modeſtiæ præbet

ſpeciem,

ſpeciem, diſsimulaſſe eos, quorũ uſu eſt opinioneq́; cunctorum recepta autoritas: aut quibus alioqui debetur ea ueneratio, ut contradictione illorũ magis ſimus irritaturi audientium animos, q̃ nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij ſunt magis. Quod ordinis eſt, hoc ſufficiet dixiſſe, maximè naturale eſſe, ut antequam noſtra confirmemus, amoliamur aduerſa. Deinde cùm noſtra explicabimus, à generalioribus, quoniam notiora ſunt, ſemper ducendus erit ordo. Deinde per ſpecies eundum. Et hæ ipſæ ſpecies rurſus fortaſſe (ſi tam late pateant) genera fient, inq́; alias erunt ſpecies diducendæ. Singula ergo, ut primum quodq́; ſumimus, ſic erunt deinde tractanda, ut dicatur: quæ ſit ſubſtantia eorum, quod definiendo fit: ſi tamen eiuſmodi res ſit, ut ſit definienda: notiores enim ſunt nonnunq̃, quàm ut hac indigeant cura. Tum quæ partes ſint rei, dicendum: ſi ſint ea natura ut poſsint aliquæ earũ fieri partes. Hinc ea, quæ propriè naturæ cuiuſq́; adiacent, dicentur, hoc eſt, uis illa, qua agit & patitur, & ea ipſa quæ agit quæq́; patitur, & quæ reliqua ſubſtantiam rei circunſtant. Illud tamen meminerimus, ſolùm de re quaq́; dicendũ, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei ueniet, ea ratione qua ipſam tractamus. Nam qui de tuenda ſanitate hominis, doctrinam inſtituet, dicet ille quidem de homine, non

tamen utiq; dicenda ſibi ſumet omnia, quæ tractari de homine poſſunt: nec quid ſit mens hominis, nec quæ ſint officia uitæ ad uirtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hæc quidem ad hominem omnia, ſed non ea ratione, qua ſibi hîc eum aſſumpſit, id eſt, qua ſanitatē tueri poteſt. Adeoq; fortaſſe non defuerit Ariſtoteli, qui ea uſſletur, quod in libris, quos de phyſico auditu inſcripſit, de loco dixerit & uacuo. Quoniam his libris de eo quod mouetur in commune diſſeruerit, ad cuius tractatum, locum, & uacuum non uideri pertinere: ſed his potius libris debuiſſe de eo dici, quibus de eo quod ad locum mouetur diſſerit, qui de cœlo & mundo uocantur. Sed datur ferè iuſta libertas hæc magnis ingenijs, ut quemadmodum locupletes patresfamiliâs in domibus ſuis aliquid licentius citra reprehenſionem inſtituant, ita & doctiſſimi uiri indulgeant quandoq; animis ſuis, ſatisq; rationis ſit, illis ita placuiſſe.

Scholia in caput 9.

Quæ hoc capite citantur ex Vergilio & Terentio, ea omnia ſunt nota uel pueris. Quæ ex Liuio & Tacito afferuntur, ea quemadmodum hoc loco paucis explicari uerbis haudquaq̃ poſſunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere, citra negocium intelligi queunt. Idq; nedum ſeuerior.) Valla lib. 2. elegantiarum cap. 18. nedum poſtponi uult. Complexum reſpicienti.) Datiuus ille eſt referendus, ad clauſulam, facile eſt cognitu, id quod pluribus uerbis interpoſitis ſequitur. Quod δραματικὸν uocãt.) Vide Diomedē li. 3. de 3. carminū generibus. Sicubi uerò uiſum fuerit.) Fortaſſe

uerò, diſpungendum eſt. Ariſtoteles libris ſuis.) Budæus in annotationibus prioribus in Pandect. Eſt enim is Ariſtoteles, qui res omnes, ratione ac uia, ſcientificè tractare ſolet, eas etiam quæ ſuis natura artificioſe tractare non poſſe uidebantur. Vir cum omni ingenij laude.) Fab. Quintilianus lib. 10. cap. 10. Quid Ariſtotelem, quem dubito ſcientia rerũ, an ſcriptorum copia, an eloquendi ſuauitate, an inuentionũ acumine, an uarietate operum clariorem putem. Vt primum quodq; ſumimus.) Quintilianus lib. 4. capite ultimo: Turpiſſimum quoq; non ordine exequi, quo quidq; propoſueris. Adeoq; fortaſſe non defuerit Ariſtoteli, qui cauilletur.) Recte illud cauilletur. Nam Ariſtoteles huius ordinis ac diſputationis ſuæ cauſam non plane futilem affert initio tertij libri phyſicorũ. Indulgeant quoq; animis ſuis.) Quintilianus lib. 10. cap. 1. Neq; id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utiq; eſſe perfecta. Nam & labant aliquando & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum uoluptati, nec ſemper intendunt animum, nonnunquam fatigantur, Cum Ciceroni interim dormitare Demoſthenes, Horatio etiam Homerus ipſe uideatur. Satisq; rationis ſit, illis ita placuiſſe.) Quemadmodum dicere ſolebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἔφη, ipſe dixit.

DE EIS QVIBVS EST ORdinis inſtituendi facultas.

Caput X.

At cùm uariæ multiplicesq; res in unum quoddam iungentur corpus, quale eſt, qui hiſtoriam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi ſunt, quale qui facta dicta'ue clarorum uirorum memorabilia, quale qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt: his per ſpecies rerum diſpoſitio inſtituitur, redduntur q; cuncta ſuis generibus, quemadmodum Pli-

Plinio à cœlo ordienti, deinde deſcendenti in terras, eiusq́; naturam in commune reddenti, tum per partes regionesq́; omnes proſequenti, deinde animantia & inanima oïa per ſuas diuiſa ſpecies, explicãti. Sic Valerius Maximus res memorabiles, per uirtutum officiorumq́; humanorum genera diſpartiuit. Hoc pacto medici morborũ faciũt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. *Eſt etiam in quibuſdam non liberum modò uidere (& quem arbitrarium diximus) ordinem, ſed ad res plane ſolutum & oïs prorſus ordinis expertem. Vt apud Ouid. in Metamorph. qui in ſumma quidẽ rerum deductione, temporũ quandã ſeruat imaginem: uerùm in fabularũ ordine, quando diuerſiſſimæ ſunt, nec facile in ordinẽ redigi poſſunt, libertate illa, & (ut ita dicam) poëtico luſu figurarum oïm utitur, qbuſcunq; tranſitio ad connectendas res fieri poteſt, quò cõmiſſuram quandã rerum nequaq̃ inter ſe cohærentiũ aſſequatur. Diſpoſitionis itaq; loco in iſtis, eſt rerũ cõtextus, nexusq́; eas & qdem diligẽtiſsime, ordinatas aũt dicere nõ poſsis. Similiter Cornelius Tacitus in deſcriptione morum Germaniæ, cum dixiſſet non eſſe Germanis aurum & argentũ, tandem ſubijcit: ne ferrum qdem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius uerbi, hoc eſt, telorum mentiõe, ad arma*

inſtitutionēq; rei militaris quæ apud Germanos eſt delabitur. Deinde cum in fœminarum mentionem uenit, quòd hæ ſpectatrices etiam, teſteſq; pugnantibus adhibeantur, poſtq; dicat uenerationē haberi pleriſq; earum non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuo ſubdit, deorum maxime Mercuriū colunt: moremq; religionum hinc ſumpta occaſiōe proſequitur. Abrumpit tamen nōnunquam hanc texturam, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehendi poſsit. Eſt quidē hoc ordinis genus accommodatiſsimum hiſtoriæ, cuius narrationem uolubilem & nuſquam inſiſtentem eſſe conuenit: quod non fieret, ſi certis finibus diſtincta conciſaq; eſſet, & ſingulæ partes ſuis eſſent diſcretæ ſpacijs: nunc adeò ſunt nexa oīa, ut ſemel propemodum incipere, ſemel deſinere uideatur. Quod ſi eadē hæc tractentur, nō ab hiſtorico, ſed uel à laudatore, uel qui aliâs quomodo libet diſputantis præ ſe ſpeciem ferat, is ea diſtinguat digeratq; per ſpecies: dicatq; primùm, quæ natura regionis, quæ forma hoīm, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cum publice tum priuatim frugalitate uitæ, ſeueritate matrimoniorum, cultu liberorum: qua erga principes ueneratione, erga populares æquabilitate, erga hoſpites beneuolentia, erga omnes fide, reliquaq; uel ad hunc modum uel

alium

alium quemlibet, dum tamen appareat ordinē certum ſequi eum, diceréq;, unamquãq; rem non eo loco quo ſit oblata, ſed quo ſit ab initio diſpoſita atq; deſtinata. Libera *tamen & hæc ipſa diſponēdi ratio eſt, uel propter hoc, quòd ad nullam unam ordinis legem poteſt alligari.* Quiſq; *enim ordinem, qui ſibi uiſus eſt inſtituit: nec rerum naturam, ſed animum ſuum ſequitur.* Libera *ferè eſt etiam oratoria expoſitio ea, quam diximus alterius rei docendæ gratia parari ſolere: hactenus tamen libera, ut ordo eius non ex dicentis uoluptate, ſed cauſæ utilitate naſcatur.* Quoties *tamen res ipſa non obſtabit, temporum ordo fuerit aptiſsimus.* Quòd *ſi primæ narrationis partes aſperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, non ab re fortaſſe ſit, eis quæ benignius accipientur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti.* Aut *ſi forte feſtinabit auditor, quò languēti adhuc animo eius morem geramus, optimū fuerit ab eis incipere, quibus notitia cauſæ cōtinetur.* At *ubi excitatus fuerit, incaluerintq; aures eius oratiōe, tū ſi qua fuerint altius repetenda, ut ſæpe ſolent: præcedunt enim pleraque cauſam longius, qbus præcipuus fauor maximaq; eius cōtinentur momēta, ea cū quæſtiōes explicabimus, qbus aptiſsimè iungi poterūt, tū erūt inſerēda.* Quam *qdem rē utilē eſſe facilius*

eſt ratione colligere, q̃ autorum exemplis. Quoniam rectus ille melior utiq; eſt ordo, quã iſte neceſſitate detortus. Qui mandat autem literis actionem, quæ ſunt optima, ea ſcribendo maxime cupit exprimere, ne ſi aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex ſcriptis cognoſci non poteſt, defendenda in ea, ſed ſua ipſius inſcitia culpanda uideatur. Iam uerò partimur interim narrationẽ, & id quod alio loco utilius dici poterit, reſeruamus: ut in declamatione, quæ Gemini languentes inſcribitur, Quintilianus facit. Cum enim ordo mortis, quo alter ex geminis in alterius ſalutem occiſus dicitur, plurimũ inuidiæ reo mouere potuiſſet, ad epilogũ maluit differre eũ, quòd uehementiori affectui hic aptior eſſet locus. Cicero item pro Cluẽtio, cũ prioris cauſæ narrationi, quæ iudicij corrupti erat, continuo mortem Oppianici, & quæſtiones de eo habitas ſubiungere potuiſſet, maluit differre ad proprium cauſæ ſuæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra uerò matris odium quod propriũ illius erat cauſæ, cuiq; nihil negocij cum cauſa corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrãdum. Eratq; alioqui temporis ordine primũ: quod quanq̃ non fuiſſet primum, tamen narrandũ fuiſſe cõtenderim: quoniam matris, qua tota cauſa maxime premebatur, detrahẽda ante oĩa fuit autoritas.

Itaq; quanq̃ pars narrationis uideri poteſt, quemadmodũ & eſt utiq; narratio, uſum tamen & affectum propemodum eius partis exordij præbet, qua aduerſariorum odio nobis beneuolentiam conciliamus. Eiuſdem etiam prudentiæ, conſilijq; eſt, q; nõ nudum rerum ordinem continua narratione complectitur, ſed ſubinde erũpit in affectus: & qbuſdã uelut digreſſionibus uel indignationis eam uentis conturbat. Cuiuſmodi eſt à principio ſtatim: Nam Saſſia mater huius Habiti (mater enim à me nominis cauſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater inquam appellabitur) & quæ ſequuntur. Deinde non ita multo poſt: O mulieris ſcelus incredibile: & reliqua item. Tum in fine huius partis effuſius: Iam initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiſtis. Sic & in Oppianici criminibus recenſendis, poſt nuptias Saſſiæ & Oppianici: Sentio, inq̃t, iudices uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demonſtratis, uehementer eſſe cõmotos. Et paulo poſt iterum de Auria fratris uxore prægnante ſublata. Rurſus maiori copia poſt Scamandri, Fabritijq; cõdemnationẽ de ratione iudicij corrupti, cum uelut aditum aperit, ut id non à Cluentio, ſed Oppianico doceat eſſe corruptum. Videmus itaq; hac narrandi diligentia artificioq; ſic iaci ab eo fundamẽta cauſæ, ut ſi eti-

tam nullas deinde ſubijceret probationes, nihil tamē ferè plus iudex deſideraturus uideretur. Quod autem ordinis eſt, temporum rectus hac tota narratiōe ſeruatus eſt decurſus: quod aūt artis hic eſt in diſponendo, id in eo eſt, quoniam ſubinde contextus eius interrumpitur: quod quidem ſæpius, quàm ut temporum ordo turbetur, in hoc genere narrandi contingere ſolet.

Scholia in caput 10.

Qui hiſtoriam animalium,) Vt Ariſtoteles. Aut plantarum.(Vt Theophraſtus. Qui facta, dictáue clarorum uirorum.) Vt Valerius Maximus, & in Apophthegmatis Plutarchus, ac nuper Eraſmus Roterodamus longe copioſiſſime. Ex partibus humani corporis.) Qua de re elegantiſſimum eſt caput apud Plinium in Hiſtoria Naturæ, partium animalium hiſtoria inſcriptum, lib. 11. cap. 37. Scripſerunt & Cicero de natura Deorum libro ſecundo, & Lactantius de opificio Dei. Ambroſius libro ἑξημέρων, cap. 11 libro. 6. & paſſim ſcriptores ἀνατομικοί.

QVA RATIONE PARTIVM *orationis faciendus eſt ordo.*

Caput XI.

ALiam diximus rationē eſſe diſponendæ orationis eius, quæ cōſtat argumentatione, quales ſunt ſcholaſticæ cōtentiones, ciuiliumq́; rerum cōtrouerſiæ, & quæcunq; demū repugnanti auditori ſunt approbandæ. In quibus uidendum erit, quis ſit ordo quæſtionum inter ſe, quis item in ſingulis quæſtionibus argumentationū, tum quis partium

tium argumentationis cuiuſq;. Erit fortaſſe, q partium orationis diſponendarũ oblitũ me putet, credatq́; hanc ante alia explicandam fuiſſe rationem. Nec id ſane me latebat, nec præteriſſem, ſi ulla huius rei crederem tradenda eſſe præcepta, aut eſſet alius ordo earũ, quã quo numerari ſolent, quiq́; ex uſu earũ colligitur, & quẽ ipſis pene præferunt nominibus: hoc eſt, ut primũ ſit procœmiũ, hinc narratio, tum cõfirmatio, poſtremus epilogus. Nã quoties id eſt orationis genus, ut aliquæ partium iſtarũ ſint ei ſuperuacuæ, tũ cùm deſint, nihil eſt quod de earum ordine dicatur. Illud uerò neceßitatis potius, q̃ præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris uel temporis anguſtia cogit nos, ut ſpecie feſtinationis faſtidium audientis fallamus, incipiamusq; à narratiõe: tũ uelut digreßione quadã, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cõfirmationem, ſubijciamusq; narrationi procœmium. Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non ſolùm in initio dictiõis, procœmij uſum uenire, ſed in medio quoq; oratiõis decurſu: ſicubi uel noua quæſtio tractetur, uel locus aſperior, præmuniri ea, & aliquo quod procœmij uicẽ habeat, ſolere aures placari. Quemadmodũ in oratiõe pro Cluẽtio, cuius modo ſum uſus exẽplis, Cicero de cenſoria nota dictu

rus: & paulo poſt, cum Cluentium lege defendere uellet, & oſtendere lege corrupti iudicij tantũ iudicem, non etiam eum, qui ad corrumpendũ coiſſet, teneri. Sic pro Murena Catoni reſponſurus, pluri-mis uerbis cõtendit à iudicibus, ut Catonis autoritatem aduerſus reum, pro præiudicio ne accipiãt. Scio iſtud à rhetoribus tum πρόληψιν, id eſt, præſumptionem, tum præmunitionem uocari, numerariq; à quibuſdã inter figuras ſententiarũ. Quod ſiue hoc, ſiue procemij nõie uocetur, nõ magni referre crediderim, dũmodo conſtet tamen eundem eſſe uſum eius, ex eiſdem duci rebus, ex quibus procemium petitur. Quod tamen cur non ita uocent, nõ uideo quid ſit cauſæ. Nam cum & narrationem præcedere argumentatio poßit, cuiuſmodi ſunt quæſtiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationẽ: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrẽ de Philodami ſupplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronem uidemus feciſſe: cur nõ etiam & procemium & nouum quoddã principium medium inſeratur dictioni, ſi præſertim noua tractatur quæſtio, uel locus aliquis qui curam eam poſtulet, & in quo magna cauſæ momenta uerſentur? Id aũt quod ſolet de narratione præcipi, ut ea cõfirmatiõem præcedat, ſic accipiendum eſt, ut eius quæſtionis, cuius narratio eſt, præcedat cõfirmationẽ. Quod ſi quæſtio-

ſtionem eam, alias neceſſe ſit quæſtiones præcedere, nimirum neceſſe erit priores quoq; cõfirmationes earum explicari. Quemadmodũ eo in loco, de quo iam diximus, pro Milone factũ uidemus. Cùm enim narratio quæſtionis eius eſſet propria, qua inſidias ſtruxiſſe Clodium probare uoluit, quid attinebat narrari, niſi probatum ante foret, inſidiatorem & latronem iuſtè occidi: & nihil neq; à Senatu, neq; à Cn. Pompeio contra Milonem eſſe præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæſtione ueneficij, nullo uſu ea quæ ad exitium pertinebãt Oppianici, ſuperiori narratiõi ſubnectebãtur, quanq̃ rerum continuus eſſet ordo, ergo ad propriũ quæſtionis ſuæ tractatũ illã reſeruauit Orator. Quin etiam in hac ipſa queſtione, cùm ex priore orationis parte notæ iã eſſent Oppianici Cluentijq́; perſonæ, argumentatiões quæ ex cauſis, perſonisq; ducebãtur, præpoſuit narrationi. At cũ ex re ipſa & tormentorũ ordine, quibus aduerſarij cõtra Cluentium utebãtur, cõfutandi eſſent: tum demum, quoniam ea cõtinebantur narratione, ſubiecit illam, ſimulq́; iudicum conſuluit tædio, qui longã iam orationem audiendo defeßi, ſi rurſus narrare fuiſſet orſus, quoniã lõgius adhuc dicturum credere poterãt, offenſiores fuiſſent. At cum in media rerum uelut ſpacia, ipſos argumentando rapuiſſet, quanq̃

tum narraret, apparebat tamen eum rem paucis (id quod fecit) eſſe abſoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuiſſe ſufficiat, nunc ergo quod inſtituimus proſequamur.

Scholia in caput II.

Aliam diximus rationem.) Libri huius cap. 9. Cicero de cenſoria nota dicturus.) Cn. Lentulus & L. Gellius cenſores, notarant Cluentium, quaſi is iudicium illud corrupiſſet, quo dãnatus fuerat Oppianicus. Qua de re uerba facturus Cicero, primũ aures placat, ac uelut aditum ſibi munit ad aures iudicum, ut uidere eſt in ipſa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere uellet.) Lex erat, primum dicta Sempronia, deinde Cornelia de ſicarijs & ueneficis, quæ lex præter alia multa & de eius capite quæri iubebat, qui cum aut ſenator eſſet, aut magiſtratum geſſiſſet, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuiſſet, tamẽ coiſſet, conueniſſet, conſenſiſſet, falſum ſic teſtimonium dixiſſet, ut quis iudicio publico damnaretur. Hac ergo lege, Cicero defenſurus equitem Romanum Cluentium, quaſi is ea lege nõ teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defenſionis, primum à Cluentio, deinde à ſe etiam ipſe repellit. Cuius rei anſam ei præbuerat T. Accius accuſator: qui inter accuſandum delapſus huc erat, ut diceret iniquiſſime acturum Ciceronem, ſi legis præſidio Cluentium defenderet: quãdo æquiſſimum foret, omnes iiſdem teneri legibus: quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibusq́ reijcit Cicero. Quod autem addit Rodolphus, lege corrupti iudicij ſolum teneri iudicem, non etiam eum qui ad corrumpendum coiſſet: ei dicto plane refragantur ipſa legis uerba, id quod facile animaduerteret is, quiſquis ipſam legerit Ciceronis pro Cluentio orationem: cuius diſputatio huc ſpectat, legem hanc Semproniam pertinere ad magiſtratus, ſenatores, & ad eos, qui primis quatuor legionibus fuiſſent tribuni militum: at Cluẽtium nihil horum omnium eſſe, ſed tantum Romanum equitem: proinde hac lege poſtulari illũ non poſſe. Plura qui uolet, legat Iurecõſultos Pandectarum libro duodequinquageſimo, ad legem Corneliam de ſicarijs & ueneficis. Quorum uerba aliquot adſcripſimus libri ſuperioris cap. 10.

Sic pro Murena Catoni reſponſurus.) Murenam conſulem deſignatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant

Seruius Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipſe ſibi mortem conſciuit. Hunc ergo Murenam defenſurus Cicero, poſtea quam Seruio reſpondiſſet, deinde reſpõſurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod eſt firmamentum & robur totius accuſationis: qui tamẽ ita grauis eſt accuſator & uehemens, ut multo magis eius autoritatem ꝙ criminationẽ pertimeſcam: In quo ego accuſatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ ſplendor & grauitas noceat, deniq; ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, ꝙ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. Bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij Carthaginem, Numantiãq; deleuerat, cũ accuſauit L. Cottã. Erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas: autoritas tanta, quãta in imperio Populi Romani, ꝗd illius opera tenebatur; Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accuſatoris eximiam dignitatem plurimũ L. Cottæ profuiſſe. Noluerunt ſapientiſſimi hoĩs, qui tum rem illã iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduerſarij uiribus abiectus uideretur. Quid Sergium Galbam? nam traditum memoriæ eſt: nõne proauo tuo fortiſſimo atq; florentiſſimo uiro M. Catoni, incũbenti ad eius perniciẽ, Populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorũ opibus, & populus uniuerſus, & ſapiẽtes ac multũ in poſterum proſpicientes iudices reſtiterunt. Nolo accuſator in iudicium potentiã afferat, nõ uim maiorem aliquã, nõ autoritatem excellentem, nõ nimiam gratiã. Valeant hæc oĩa ad ſalutem innocẽtium, ad opẽ impotentum, ad auxilium calamitoſorũ. In periculo uerò & pernicie ciuium repudientur. Nam ſi qs hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum nõ fuiſſe, niſi prius de cauſa iudicaſſet, iniquam legem iudices & miſerã cõditionẽ inſtituet periculis hoĩm: ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reum, ꝓ aliꝗ præiudicio ualere oportere. Scio iſtud à rhetoribus tum πρόληψιν, id eſt, præſumptionem.) Quintilianus lib. 9. Mire uerò in cauſis, inquit, ualet præſumptio, quæ πρόληψις dicit, cum id ꝗd obijci poteſt, occupamus. Id neq; in alijs partibus rarũ eſt, & pcipue ꝓœmio cõuenit. Sed quãq; gñis unius, diuerſas tñ ſpecies habet. Eſt enĩ ꝗdam præmunitio, qualis eſt Ciceronis cõtra Q. Cæcilium, ꝙ ad accuſandum deſcendat, q ſemper defenderat. Quædã cõfeſſio, ut pro Rabirio Poſthumo, quẽ ſua quoq; ſententia reprehendendum fatet, ꝗd pecuniã regi crediderit. Quædã pdictio: ut, Dixi enĩ nõ augendi criminis gratia. Quædã emendatio: ut, Rogo ignoſcatis mihi, ſi lon

gius

gius ſum euectus. Frequentiſſima præparatio: cum pluribus uerbis, uel quare facturi quid ſimus, uel quare fecerimus, dici ſolet. Vide Ariſtotelem in Rhetorica ad Alexandrũ, capite de occupatione. Cuiuſmodi ſunt q̃ſtiones, q̃ ꝓ Milone tractãtur ante narrationem.) Tres ſunt q̃ſtiones, quas diſcutit Cicero in oratione Miloniana antequam narrat. Prima; ecq̃d ei fas ſit intueri lucem, q̃ hoĩem q̃quo modo à ſe occiſum fateaſ. Altera, de p̃iudicio facto à Senatu. Tertia, de Põpeij p̃iudicio, Et in Verrem de Philodami ſupplicio) Hic Philodamus ciuis Lampſacenus fuit, cuius filiam q̃modo per uim oſtenderit uiolare Verres, & q̃ deinde modo patrẽ ipſum una cum filio, iniquiſſimo iudicio dãnandum, occidẽdumq́ curarit, tertia in Verrem actione explicat Cicero.

Et de Nauarchorũ item.) De horum longe miſerrimo caſu, ſuppliciocp, multa Cicero in Verrem actione ſeptima.

Similiter pro Cluẽtio.) Hãc cauſam iam ſemel, iterumq́ attigimus: eſtq́ hic locus eiuſmodi, ut intelligi plene non queat, niſi perlecta oratiõe tota. Quod ſi quæſtionem.) Hoc dicit: Contingit in eadem cauſa plures tractari queſtiões, ac proinde cum unaquæq; quæſtio, ſuam habeat & narrationẽ & confirmationem, ideo neceſſe eſt ut confirmatio q̃ſtionis prioris ſit ante narrationem ſequentis quæſtionis.

QVOMODO ORDINANDAE in dicendo quæſtiones. Ca. XII.

QVæſtiones quæ ueniunt in orationem (quoniam de earum diſpoſitione primũ dicere ordo propoſitus nos admonet) eæ quandoque ſunt prorſus diuerſæ, neq; ab uno aliquo capite deſcendunt: Vt oĩa in Verrem repetundarũ crimina. Singula enim ſuam capiunt quæſtionẽ: quæ ſuis tabulis, teſtimonijs, decretis, argumentis cõfirmantur. Nec redigitur alia ad aliã: quandoquidẽ unaquæuis per ſe, repetundarũ crimen, in quo ſumma iudicij uerſatur, cõtinet. Tale eſt, cum queritur à philoſo-

loſophis, an materia diſtinguatur à quantitate, & habeat ſine illa partem diſcretã à parte. Vtrumuis enim horũ ꝑ ſe quæri poteſt, ut alterũ aut negetur aut affirmetur. Aliæ ſunt quæſtiões, multæ qdẽ, ſed ab una deſcẽdẽtes origine, quẽadmodũ ſecũdo libro demõſtrauimus multas ab una deduci quæſtiones: diximuſq; naſci alias ex uerbis ipſis quæſtionis, alias in uerbis incluſas eſſe, alias ex conditione quadã accipi. Quæ oĩa cuiuſmodi ſint, illic explicata ſunt à nobis. Quoties igitur ueniẽt in orationem diuerſæ quæſtiões, ipſiſq; (ut dicimus) fontibus diſcretæ, ſiqdẽ nihil alteri explicãdæ ab altera afferetur, liberũ erit utiq; de qua uolemus primũ diſſerere. Niſi ſit grauior aliqua, quæ plus ad explicandũ poſcat laboris, & reliquæ uel ad dicẽdũ tenuiores ſint, uel ad probandũ faciliores: tũ recẽti adhuc & nulla audiẽdi moleſtia fatigato auditori rectiſsimè obijcietur ea, cuius difficultas ꝙ maximè alacres regrat aures, minoribus poſtea et uelut appẽdicibus, uel feſſus etiã benignius intẽdet. Deinde ꝙ pronior erit in iſta fides, cũ dicẽtis autoritas maioribus approbãdis fuerit cõfirmata. Cũ fuerit enim animis accepta ex oratiõe priore ꝑſuaſio, incipiemus deinde nõ dictioni modò credere, ſed homini. At cũ quæſtionis alterius fides, alteri quæſtioni innixa quolibet eſt, de ea, quæ aſtruẽdæ uel ſubuertẽdæ alterius in

ſe con-

ſe continent momenta, prius eſt dicendum. Vt ſi quæratur à priſca philoſophia, an ſit animus humanus immortalis, ſitq́; ſummũ boĩs bonum uirtus: ei quidem qui ueteris Academiæ uoluiſſet eſſe, id quod prius eſt prius explicandum fuiſſet, immortalem eſſe aĩm: deinde quod iam hinc probari aliqua ex parte poteſt, uirtutẽ eſſe ſummũ bonũ: quoniã manentibus poſt mortem aĩs, multũ uideatur noſtra intereſſe, recte ſecus'ue uitam peregiſſe. Contra uerò cũ dixiſſet Epicureus, nõ uirtutem, ſed uoluptatẽ ſummũ eſſe bonũ, permagno ad id ſibi fuiſſet adiumẽto, docere cũ corporibus interire aĩos. Ideo enim ſtultiſſimũ eſſe uideretur, ſplendida uirtutũ noĩa ſectari: cũq; mors ſupra ceruicem immineret, ultro nos præmori, & exiguis his uitæ bonis fraudare noſmetipſos in uita. Huic ergo idẽ fuiſſet ordo ſeruandus. At Stoico, q cum uirtutem nõ ſummum modò bonũ, ſed ſolum putaret, attamen credebat interire aĩam, quandoq; quidem ſimul cum corpore, quandoq; ut poſt corpus maneret, tãdem etiã diſſipari tamen atq; emori, libera fuiſſet ei ratio, utrã harũ quæſtionũ præponere maluiſſet: aut ſi quis eligendus ordo, prius de uirtute dixiſſet, tũ de interitu animi, ne de illo prædixiſſe, ſequentis de uirtute oratiõis detraheret fidei. Sic & in ciuilibus cauſis uidemus quæſtiones eas, quæ magis ad

invidi-

inuidiā reorū, q̄ ad ſummā iudicij pertinebāt, quia ab eis firmari cauſa, nō eæ firmari à cauſa uidebātur; & ab accuſatoribus præpoſitas eſſe, & à patrono quoq; prius eſſe cōfutatas. Vt in Murenæ cauſa, ſolutius eū in Aſia uerſatū eſſe ſaltaſſeq;. Pauciora qdem hæc. At in Cæliū tā multa, ut longe maxima pars patrocinij ſit de criminibus, quæ ſunt extra cauſam. Ergo cū ſint adiumēta cauſæ iſta, prius quoq; à Cicerone diluūtur. Pro Cluentio cōtra; quoniā crimina, defenſa corrupti iudicij cauſa, liqdè poterāt uideri ab accuſatorū odio profecta, iſta aūt cōfutata nihil iudicij corrupti cauſam adiuuiſſent, idcirco Cicero in finē ea cōiecit oratiōis. Cum uerò ab una prima quæſtiōe, multas deducimus alias quæſtiōes, quod pleriq; diuiſionē rhetorū uocarunt (quā utilem quidē ante oīa neruis atq; oſsibus cōtrouerſiæ inueniēdis Quintilianus rectiſsime ſimul & eruditiſsime dixit) tum hæc obſeruanda diſpoſitiōis erit ratio, ut primas eas ponamus quæſtiones, quæ ex ipſis naſcuntur uerbis. Proximas, quæ incluſæ ſunt in uerbis. Poſtremas quæ ex cōditionibus accedunt. Quod ita eſt accipiendum, ſi rerum de quibus quæritur ſit ea natura, ut poſſint ex eis omnia hæc quæſtionum genera deduci. Quòd ſi res ipſæ aliquod horum generum non admittent, in eis tamen quæ ſuſcipient, præſcri-

ptus ordo ſequendus erit: primumq́; quæſtiones eas quæ naſcũtur ex uerbis, quæcunq; demũ erunt, rectiſsimè excutiemus, anteq̃ ſequentiũ generũ attingamus quæſtiões. Hæ ſunt enim quæſtiones, q̃bus an ſit aliqd, quæritur: quas uelut in præſumpto neceſſe eſt eſſe, priusq̃ quicq̃ ulla de re quærere ulterius poſsimus. Deinde per ſingula uerba quæ cõtinẽtur prima quæſtiõe, ducimus ordinẽ quæſtionũ. Primũ quidem earũ, quæ uerbis incluſæ ſunt, ut quæq; maxime generalis eſt, ſic primã facimus. Pòſt ſequuntur quæ minus late patent, ſic ut poſtrema ſit, quæ cõtractiſsima. Tum cõditionales ſubdũtur, quas & ipſas quoq; per generales ſpecialesq́; diuidimus ſingulatim. Cõditionaliũ uerò inter ſe, nõ facile eſt dare certã ullã diſpoſitiõis legẽ, niſi ſit in eis quæſtio, quæ poſsit alij quæſtioni firmamẽti aliqd præbere, quemadmodũ prædiximus, ea ſemp̃ prius erit tractanda. Quòd ſi non ſit, tum primam facimus quæſtionem aliquam, quæ maiori ui mentem auditoris occupet: Poſtremã uerò quæ ad probandũ plurimũ poſsit: in medium, quod ſolet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quòd facilius poſsimus hæc oĩa una quæſtiõe cõplecti. Quæramus ſit ne inter laudes Achillis numerandũ, q̃ Pentheſileã ad Troiam occiderit. Primum eſt, fuerit'ne Achilles, fuerit'ne Troia, fuerit'ne

rit'ne, Penthesilea. Nam quæ de Amazonibus Troiaq́; dicũtur, nõ defuerũt autores, q uetuſtatis hæc cõmenta potius, q̃ ueritatis monumẽta putauerint: utq́; nõ omnino, maxima tamen ex parte ſcriptorũ libertate conſtare. Deinde iã eſt, an occiderit Achilles Penthesileã, an occiderit ad Troiã. Hinc ſequitur iam id q, quæſitum eſt initio, an ſit inter laudes ei ducendũ. Certum eſt, aduerſarijs nõ poſſe de hoc ullo pacto cõuenire, niſi cõuenerit prius de illis quæ priora ſunt. Ergo ſi quid illorũ eſt, quod in dubiũ uocare uelimus, neceſſe eſt præcedat id tractatum huius quæſtionis, de qua ſumma contentionis eſt. Et hæc quidẽ quæſtiones in uerbis ſunt. Poſt hæc incluſas uerbis tractamus, in quibus ferè obſeruatum eſt apud autores, ut ex ordine unũquodq́; uerbũ proinde ut primũ eſt, per oẽs quæſtiones explicent: generales primũ, deinde cõditionales. Mihi rectiſsimè ordo ex occidendi uerbo incipere uidebitur: ut, an fuerit cuiuſq̃ offendere aliquẽ: deinde, an occidere: poſt, an occidere Penthesileã. Quam per conditiones iã diuidimus, an occidere mulierẽ, an mulierem armis conſpicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi afflictæ fortunæ. Iã an fuerit hæc Achilles, cuius generalem quæſtionem præpoſuimus cũ diximus, an fuerit cuiuſq̃. Ergo et ipſum per cõditiones diuidemus: an oc-

cidere hanc fœminam fuerit uiri, an uiri fortis? an Græci, an præſtantiſsimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto inſtituti. Poſtremo iam ſequitur (quia multū intereſt excuſate tantum aliquid facies, & an laudē etiā ex facto uindices) an ſit propter iſta laudandus. Nec hæc eò pertinent, quò credam has oēs quæſtiones, uel etiā alias multo plures, quæ ex quæſtione iſta poſſunt deduci, excutiendas eſſe dicenti: ſed ut in eis quas uiſum fuerit, quasq́; expediet explicare diſſerentem, oſtendamus huberius in hac copia, quis faciendus ſit ordo. Non eſt q̃ putemus, ſolùm primarū quæſtionum, quæ ex diuiſione naſcuntur, habendam diſponendi rationem, quin et ſingulæ quæſtiones rurſus diuiſione diſponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inſcribitur apud Quintilianū, quoniā tota prope controuerſia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicū prædixiſſe, uirū fortem, deinde parricidam fore, qui naſceretur: quæſtio cōditionalis eſt, an ſatis magna cauſa uoluntariæ mortis, ſit prædictio mathematici. Quod ſi doceatur uerum dixiſſe, ſatis utiq; magna erit cauſa, hocq́; eſt in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæſtionem, an etiā ſi falſum dixerit, ipſa tamen denunciatio tanti ſceleris debeat ſatis eſſe cauſæ cōſciſcendæ mortis. Poſt hanc iam ſequitur, an uerū dixerit. Id aūt obtineri

non poteſt,niſi ante probetur,artem eſſe mathematicam. Quod ex duabus pendet quæſtionibus,an ſiderum motu res humanæ regantur: & , an poßit is humano deprehendi ingenio. Quæ cũ utraq; docuiſſet,tũ colligit, & hũc mathematicũ uerũ dixiſſe: idq; multis argumẽtationibus peruincit. Cicero ſimiliter in ſecũda Philippica,cũ reſpondet Antonio obijcienti ſibi ingratitudinem, neceſſe erat,ſi debebat cõuinci ingratitudinis,ut accepiſſet aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepiſſet, beneficiũ eſſet. Poſtremũ,illum gratiam non habuiſſe Antonio. Hunc itaq; ordinem ſequitur. At beneficio(inquit) ſum uſus tuo. Quo? Negat ſcilicet. Dicit tamen id ſemper præ ſe tuliſſe. Subijcit deinde: Sed quo beneficio? q, me Brunduſij nõ occideris? Docet id,quod acceperit beneficium non eſſe. Poſtremò,ſed ſit beneficium,quandoquidẽ maius à latrone accipi nullum potuit, in quo poteſt me dicere ingratum? Sic etiam continuo pòſt de literis ſuis, quas Antonium recitaſſe reprehendit, primum coarguit inhumanitatem eius,qui literas ullas recitandas putet. Deinde,quas ſi ſuas eſſe neget Cicero,probare nequeat illius eſſe. Demum, quanquam agnoſcat eas, ſicuti facit,nihil eſſe in eis,quod accuſare poßit Antonius. Quiſquis uiderit iſta, diligenter que perſpexerit, facile cognoſcet, quomodo cuncta hæc uelut

gradibus quibuſdam ducantur: utq́; peruenire ad ſequentia niſi per priora non poßit, ſi modò ea quæ priora ſunt, dicẽda credamus. Adeoq́; prioribus adiuuantur ſequẽtia, ut q̃uis priora forte ſatis cõſtanter teneri non poßint, ſequentiũ tamen integra plerunq; maneat fides. Mutatur tamen hic ordo quæſtionum, & eiuſdem generis quæſtionũ alia alijs in cauſis fit diſpoſitio. Vt pro Murena, de criminibus quæ extra cauſam erãt, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusq; momẽti erãt, ut ſublevatis illis atq; contemptis, totius accuſationis autoritatem pondusq́; primo auditu uideretur ſubleuaſſe. Vnde tanq̃ ex illa fiducia erupit, ut diceret: Bene habet, iacta ſunt fundamenta defenſionis. Pro Plancio, quoniam in dignitatis comparatione præcipua cauſæ illius uis (ut accuſator arbitrabatur) nixa erat, inq́; eam uehementißimè (quod ex Ciceronis defenſione perſpicere licet) incubuerat: tractat ergo Cicero primam hanc partem: à qua cum deiecißet eũ, quod difficile nõ erat, à tota deieciſſe cauſa uideretur. Ante omnia enim curandũ eſt, ut initio firmũ aliquid & quod bene ſperare auditorem de tota cauſa faciat, ponatur. Credendumq́;, non ſine ratione iactari ab omnibus, principium cuiuſq; rei potißimam eſſe partem. Euitatur interim perſpicuus ille & nimium diligens ordo, quo ars ma-

gis in occulto ſit, minusq́; ſuſpecta ſit auditori dictio, quæ non ex dicentis aſtu, ſed ex re nata uideatur. Non quòd non optimus ſit ad rem quanq; docendam ordo exactiſſimus, quin & decor etiam præcipuus orationi, quemadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed ſicut in uita, qui animorum: ſic in oratione, qui aurium gratiam captat, nõ quæ rectiſſima, ſed quæ perſuaſioni alienæ accommodatiſſima, neceſſe eſt ſequatur.

Scholia in caput 12.

Ordo nos admonet.) Referuntur hæc ad principium capitis antegreſſi. Vt omnia in Verrem repetundarum crimina.) Lege repetundarum qui tenerentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locum, cum C. Sacerdos prætor in Sicilia fuiſſet, ſucceſſit ei in prætura Ca. Verres, qui cum prouinciam eam obtinuiſſet triennium, & multa ibi libidinoſe, auarè, crudeliterq́; egiſſet, tandem aliquando ſuccedente ei Metello, Romam reuerſus, repetundarum à Siculis poſtulatus eſt. Qui omnes præter Syracuſanos & Mamertinos, M. Tullium illo tempore florentem defenſionibus amicorum, ad accuſandum Verrem deſcendere compulerunt, propterea quod hũc iam pridem neceſſitudine quadam ſibi deuinctum haberent, ut qui Quæſtor prætoris Sex. Peducei in inſula ea fuiſſet, & cum inde diſcederet, multa eis oratione ea, quam Lilybæi habuerat, benigne eſſet pollicitus. Hac ergo Siculorum cauſa ſuſcepta, multis criminibus accuſauit Verrem Cicero, quorum pleraq; tam diuerſa ſeparataq́; fuere, ut nullum alteri probando accõmodari poſſet, ſed ſuis ſingula eſſent quæſtionibus explicanda.

Quemadmodum ſecundo libro demonſtrauimus.) capite undecimo. Vt ſi quæratur à priſca philoſophia.) A priſcis philoſophis. Sit ne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate uariæ fuerunt philoſophorum ſententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei ſtatim ut à corpore ſeparatur, interire eum confirmant. Stoici, manere quidem eum aliquandiu, uerum poſt tamen diſſipari, atq; in nihilum

 redigi.

redigi. Frequens eſt in huius rei mentione Cicero, qui ubicunque ſeſe offert occaſio, Platonis ſententiæ libens ſubſcribit. Qui ueteris Academię.) Academia locus erat iuxta Athenas, ubi diſputare ac docere ſolebat Plato. Vnde dicti ſunt Academici, quorum etſi nomen unum, tamen duplex ſententia fuit. Vnde & duplex facta eſt Academia, una uetus, altera noua, quemadmodum explicatum à nobis eſt lib. 2. Virtutem eſſe ſummum bonum.) Quam ſententiam Stoicorum diximus iam aſſeri à Cicerone Tuſculana quinta, in paradoxis, & expendi etiam in libris de finibus. Voluptatem ſummum bonum eſſe.) Ea ſententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem 1. lib. de finibus defendit Torquatus. Vt in Murenæ cauſa, ſolutius eum in Aſia uerſatum eſſe, ſaltaſſeque.) Obiecerant enim Cato & Sulpitius Murenæ Aſiam, & præterea ſaltatorem eum Cato appellarat: quæ duo crimina diluit Cicero, priuſquam ad reliquas duas accuſationis partes progrediatur. At in M. Cælium tam multa.) Nam cum auri à Clodia accepti, & ueneficij eſſet accuſatus Cælius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, ut uel minimam Ciceronianæ orationis partem occupent ea, de quibus erat conſtitutum iudicium.

Quam utilem quidem ante omnia neruis atque oſſibus controuerſiæ inueniendis Quintilianus rectiſſimè ſimul & eruditiſſime dixit.) Lib. 7. Quæ ex ipſis naſcuntur uerbis.) Quæ quæſtiones ex uerbis ipſis naſcantur, quæue ex iis quæ uerbis incluſa ſunt, de his lege lib. 2. ca. 11. Quod Pentheſileam ad Troiam occiderit.) Hæc Pentheſilea regina Amazonum fuit, conſanguinea earundem reginę Hippolytes, quam ſuperius diximus occiſam fuiſſe ab Hercule. Qua perempta, Pentheſilea exul cum ſuis, Priamo contra Græcos auxilio uenit, in eoque bello ab Achille occiſa eſt. Sic ferè Diodorus. In declamatione quæ Mathematicus inſcribitur.) Eius declamationis argumentum eſt eiuſmodi: Vir fortis optet præmium quod uolet. Qui cauſas uoluntariæ mortis in ſenatu non reddiderit, inſepultus abiiciatur. Quidam de partu uxoris mathematicum cōſuluit. Is reſpondit uirum fortem futurum qui naſceretur, deinde parricidam. Cum adoleuiſſet qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddit cauſas uoluntariæ mortis, pater contradicit. Cicero ſimiliter in ſecunda Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modum: At beneficio ſum uſus tuo. Quo? Quanquam illud ipſum quod commemoras, ſemper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non ſatis gratus uideri. Sed quo beneficio? Quod me Brunduſij non occideris?

tis? Quem ipſe uictor, qui tibi, ut tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſaluum eſſe uoluiſſet, in Italiam ire iuſſiſſet, eum tu occideres? Fac potuiſſe. Quod eſt aliud P. C. beneficium latronum, niſi ut commemorare poſſint, ijs ſe uitam dediſſe, quibus non ademerint? Quod ſi eſſet beneficium, nunquam ij qui illum interfecerũt, à quo erant ſeruati, tantam eſſent gloriam conſecuti. Quale autem beneficium eſt, quod te abſtinueris à nefario ſcelere? Qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum à te: quàm miſerum id te impune facere potuiſſe. Sed ſit beneficium, quãdoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu reipub. queri non debui, ne in te ingratus uiderer? &c. Sic etiã continuo poſt de literis ſuis.) At etiam literas, inquit, quas me ſibi miſiſſe diceret recitauit homo, & humanitatis expers, & uitæ cõmunis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum conſuetudinem noſſet, literas ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit, palamq́ue recitauit? Quid hoc eſt aliud, quàm tollere è uita uitæ ſocietatem? tollere amicorum colloquia abſentium? Quàm multa loca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata ſi ſint, inepta eſſe uideãtur. Quàm multa ſeria, neq; tamen ullo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, ſtultitiam incredibilem uidete. Quid habes quod mihi opponas homo diſerte, ut Muſtelæ Thamillo & Tironi Numiſio uideris. Qui cum hoc ipſo tempore ſtent cum gladijs in conſpectu ſenatus, ego quoq; te diſertum putabo, ſi oſtenderis, quo modo ſis eos inter ſicarios defenſurus. Sed quid oppones tandem? Si negem me unquam iſtas literas ad te miſiſſe, quo me teſte conuinces? An chirographo, in quo habes ſcientiam quæſtuoſam? Qui poſſis? ſunt enim librarij manu. Iam inuideo magiſtro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil ſapere docuit. Quid eſt minus, non dico oratoris, ſed hominis, quàm obijcere aduerſario, quod ille ſi uerbo negarit, longius progredi non poſſit qui obiecerit? At ego non nego, teq; in ipſo conuinco non inhumanitatis ſolùm, ſed etiam amentiæ. Quod enim uerbum in iſtis literis eſt non plenum humanitatis, officij, beneuolentiæ? Et quæ ſequuntur. Porrò de Murenæ & Plancij cauſa non eſt cur hoc loco quicquam dicamus, cum antea de utraque dixerimus.

QVO PACTO DISPONENDAE *argumentationes.* Cap. XIII.

ARgumentationū diſpoſitio in eis, quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demonſtratiua uocauit, quæ uidelicet ad oſtentationem tantùm uoluptatemq́; audientium diſſeruntur, ex arbitrio ferè pendet eius qui dicit: abundeq́; ſatisfecit, ſi decorē, cuius ſolius eſt cura ſibi, diſpoſitione conſequitur. Eiuſmodi ſunt laudationes, uituperationes, & panegyricorum pleriq;, qui ex laudatione in ſuadendi quandam imaginem nonnunq̄ deſcendunt. Quoniam aūt laudantur bona, uituperantur contraria: in homine quidem primum laudamus animi bona, ut ſcientias, ut uirtutes. Corporis uerò & fortunæ bona laudamus dupliciter, uel quia bonorum animi ſunt indicia: ut uires, quia ſignum continentiæ: opes, quia frugalitatis: uel quia bene ſit eis uſus, ut opibus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contraria quoq; interpretatione uituperamus hæc ipſa, & harum contraria. Per ſe enim, nec bona ſunt, nec mala: ſed ex eius qui habet, ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus utilitatē, quam præbent nobis: & ea præcipuè parte bona cenſemus, qua proſunt. Sic deum patrem, rectorem rerum noſtrarum, cuſtodem, protectorem, datorem uitæ, proſperitatis, quietis, omniumq; quæ felicium

expetun-

expetuntur uotis, ſontem, originemq́; laudamus. Deinde ſimilitudine laudum noſtrarũ: fortunæ quidem, quod nulli obnoxius ſit: corporis, q. malorum oĩm quæ in nos incurrunt ſit expers: animi humanarumq́; uirtutum, unde iuſtum eum, clementem, longanimem, propiciũ, ſapientem dicimus. Eadem ratione in equis, ex uſu noſtro, geſtãdi arandiq́; cõmoda numerantur: quantũ bello, quantum pace nobis præſtent. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduerſus ueteres dominos, patientia laborum, manſuetudine, obſequioq́; uirtutes noſtras referunt. Ita in corporis bonis, robur, uelocitas, decor. Ita in fortuna ſunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaq; fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, ſicut copioſiſſime Vergilius: nec pſitaci, ut Ouidius, ut Statius: ſed inanima quoq;, ſicut urbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidesq́; laudantur. Sic Plinius terram laudat, quòd propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ uenerationis. Vtilitas hæc eius eſt: Iam mitem, benignam, indulgentem, & uſus mortalium ſemper ancillam uocat. Iam uenena noſtri miſertam inſtituiſſe putat. Imitatio quædam eſt hæc humanæ probitatis. Nec ego ſum neſcius iſta figuratè dici (propriè enim qui poſſent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen cõſtat quod initio pro-

poſui, ſimilitudine quadã uirtutis iſta laudari, cum ſint re uera longiſsimè ab ea remota. Sed de laude, quanquam non noſtri negocij nunc ea ſit, hæc uelut in tranſcurſu non inutile fuerit attigiſſe. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæſtionum ratio prope ex eo fonte deſcendit. In iudicijs enim, quid æquũ, quid iniquum ſit: in conſilijs, quid expediat aut noceat, quæ cuncta utilitatis honeſtatisq; fine quærũtur. Quis aũt non uideat hæc omnia cum laudatione eſſe coniuncta? Sed tamen laudatio ex dicentis deſtinatione in aliud trãſit nomẽ. Laudationem uerò tunc proprie ſignamus hoc nomine, cum laudamus rem, nullum alium in uſum, niſi ut laudemus. In hoc itaq; oratiõis genere, quoniã præcipuè uoluptatẽ admirationẽq; ſectamur audientiũ, quæ non cõtingit niſi magnis quibuſdã recẽſendis, quæ perſæpe cũ fidei etiã periculo petũtur: aut minoribus in eum modum extollẽdis, ut magna uideãtur: ſic ergo nõnunq̃ inſtituitur diſpoſitio, ut argumentationibus alia ſuper aliã increſcentibus, uelut gradibus quibuſdam augeatur oratio. Qualis eſt apud Ciceronẽ laus clementiæ Cæſaris, M. Marcellum reſtituentis. Et ad Quirites item laus beneficij P. R. quo ipſe eſt ab exilio reductus. Quæ quomodo fiãt ſuperius diximus. At in earum rerum laudibus recenſendis, quarum ipſa ſibi ſufficit magnitudo: ut

ut in Pompeij laudatione pro lege Manilia, in uitu peratione M. Antonij, L. Piſonis, cæterorũq́; item, nihil eſt neceſſe ſeruare hanc extruendarum argumentationum legem. Sed aut diſpartimus bona per ſua genera, ſic, ut de fortunæ bonis, de corporis, tũ de uirtutibus dicamus: ſingulasq́; ſimiliter uirtutes ordine proſequimur, ut quicquid fecit ad unãquanque pertinens uirtutũ, id ad eam redigamus. Quod dicimus aũt in bonis, id in uituperatione ſimiliter de malis eſt accipiendum, aut uitam totam, ut natus, ut educatus eſt, ut ſeſe geßit, per temporum ordinem digerimus. Aut ipſi nobis diſtributionem quandam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendum ſibi, quoniam pura laus non fuit in eo loco propoſita, ſed in ſuaſionem uertebatur laudatio, nec Pompeium bonum uirum tunc probare uoluit, ſed utilißimum imperatorem: in quo dixit quatuor illa eſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, autoritatem, felicitatem. Aut ſi multa ſunt argumenta laudis, quorum magna alia, alia leuiora ſint, ne uel leuiora in unum congeſta locum, exilitate ſua uim orationis infringant, uel eam maiora ſupra modum tollant, ordinem quem arbitrarium ſupra uocauimus ſequimur. Itaque ut maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rurſus

tenuitate

tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur, miſcemus ea, iungimusq; incredibilia probabilibus, ſplendida obſcuris, inſignia ignotis, propria cũ his quæ ſunt aliorum cõmunia: ut hac miſtura, continuatio quædam & æquabilitas accedat orationi. In eis uerò generibus, quæ fidem ſolam quærunt, fidei quoq; eſt ante omnia accommodanda diſpoſitio, id eſt quemadmodum de quæſtionibus diximus, ſi ſint argumentationes, quæ non ſolùm prodeſſe cauſæ poßint; ſed ex quarum aſſeueratione reliquis argumentationibus aliqua parte ueniat fides, ut eas alijs præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæſtione cuius ſæpe iã meminimus, qua diſputat, an poßit ullus ab altero occidi iure: primũ opponit aduerſarijs M. Horatium, qui ſororem occidit, abſolutusq; eſt P.R. ſententia. In quo uelut naſcentis rei Romanæ exemplo, reliqua quæ ſubijcit exempla, legesq;, & teſtimonium ex fabulis quæſitum, innixa ſunt. Similiter Quintilianus in Mathematico, cum probare uult mathematicum dixiſſe uerum, poſtq̃ probauit ſideribus regi res humanas, & eorũ uim poſſe ab hominibus comprehendi, primum argumentum ponit ipſam mathematici conſtantiam in reſpondendo: qui cùm ea prædiceret, quibus merito credere conſulens eum pater non debuerit, tamen nihil texerit: ſed omnia ſine dißimulatione protule-

rit,

rit, pendet utiq; præcipuè quæſtionis iſtius fides ex mathematico. Quemadmodũ futurorum oĩm prædictioni, nulla re magis credimus, q̃ eius ſcientia fideq́;, qui prædicit. Recte ergo hoc argumentũ tanq̃ firmamentum, primum fecit. Præter hæc, ſi non ſit hæc in argumentis ordinis cauſa, tum proxima ratio erit, ut aliqd quod apud audientiũ animos multum habiturum ſit uirium, hoc primũ locemus: deinde debiliora in mediũ recipiamus: poſtremum faciamus id, quod arctiſsime auditorem teneat: quoniam eorum ut proxima, ſic eſt efficaciſsima memoria. Quintilianus itaq; in Milite Mariano, in prima queſtione, quã fecit, an licuerit eum qui uim inferret occidere, primã confeſsionem cauſæ aduerſario extorſit. Non (inquit) me hercule poſſum tenere, quo minus in accuſatorem dolor meus prorumpat. Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes, hoc feciſſes? ſi miles, hoc tuliſſes? Nihil ferè potuit efficacius dici pro cauſa, q̃ quo uel impudentiſsimus etiam aduerſarius cogeretur ſecundum reũ pronunciare. In fine uerò quæſtionis id poſuit, quod ut non ad firmandam fidem cauſæ, tamen quod maius eſt, apud iudicis animum, potentiſsimũ eſſe debuit. Itaq; cum inuaſiſſet in luxuriã nobilitatis, quam maxime ſtudebat ſeueritate uirtutibusq; premere C. Marius, ſubiecit in fine: Dij profecto magnitudinem tuam curant

rant imperator ac dirigunt, qui tibi ſuper cæteras laudes attulerunt tam honeſtæ ſententiæ occaſionem. Quod miles fortiter fecit, ſi abſoluis, tuum exemplum eſt. In affectibus (quod & ante diximus) creſcere ſemper debet oratio, & quemadmodum inter argumentationes ea, quæ affectus eſt capaciſsima, ſic in ipſo affectu quod eſt potentiſsimum, recte ponitur poſtremum. Cum enim ſua ſponte citiſsime areſcant lachrymæ, turpe eſt eas dicentis frigore ſiccari. Quod ut in lachrymis, ſic in omni affectu neceſſe eſt euenire, quotiens is qui dicit, præpoſitis efficatioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde uelut deſtituta uiribus oratione deflectit.

Scholia in caput 15.

Quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demonſtratiua uocauit.) Tria, quemadmodum & ſupra attigimus, cauſarum ſunt genera, demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demonſtratiuum uocant, quod in laudando uituperandoq́ue uerſatur. Deliberatiuũ, quod in ſuadendo aut diſſuadendo, hortando, dehortandóue conſiſtit. Iudiciale, quo accuſamus aut defendimus, petimus aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis ſecuti, uocant genus demonſtratiuum, Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hunc in modum Quintilianus lib. 3. Eſt igitur (inquit) ut dixi unum genus, quo laus & uituperatio continetur: ſed eſt appellatum à meliore parte laudatiuum. Idem alij demonſtratiuũ uocant. Vtrunq; nomen ex Græco creditur fluxiſſe, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam demonſtrationis uim habere, quàm oſtentationis uidetur, & multum ab illo encomiaſtico differre. Nam ut continet laudatiuum in ſe genus, ita non intra hoc ſolùm conſiſtit. An quiſquam negauerit, panegyricos ἐπιδεικτικοὺς eſſe? Atqui formam ſua-

ſendi habent, & plerunq; de utilitatibus Græciæ loquuntur: ut cauſarum genera tria ſint, ſed ea tum in negocijs, tum in oſtentatione poſita. Niſi forte non ex Græco mutuantes demonſtratiuum uocant, uerum id ſequuntur, quod laus & uituperatio qualeſit quicq; demonſtrant. Et panegyricorum plerisq;.) πανήγυρις, laudem, feſtum, mercatum, conuentum ſignificat. Hinc, λόγοι πανηγυρικοὶ, hoc eſt, orationes, quæ in laudem cuiuſpiam, aut alioqui in conuentu populi, nō tam utilitatis, quàm demulcendarum aurium, uoluptatisq; gratia apud Græcos dici ſolebant. Etiamſi nonnunquam (ut iam ex Quintiliano oſtendimus) & ſuadendi habebant formam, & de utilitatibus Græciæ loquebātur, id quod nec Rodolphus diſſimulat. Quoniam autem laudantur bona.) De his Fabius Quint. 3. cap. 9. & M. Cicero cum multis alijs in locis, tum etiam in partitionibus. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduerſus ueteres dominos.) De hac equorum laude & amore aduerſum dominos, multa legere eſt apud Plinium libro octauo cap. 42. Non apes modo ſicut copioſiſſime Vergilius.) Quarto Georgicon. Nec pſitaci, ut Ouidius, ut Statius.) Ouidius 2. lib. Elegiarum deplorat ſimul ac laudat pſitacū mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem, lib. 2. Syluarum. Sic Plinius terram laudat.) Lib. 2. ca. 63. Qualis eſt apud Ciceronem laus clementiæ.) De hoc ſupra, huius lib. cap. 3. Et ad Quirites.) In oratione qua gratias agit Populo Romano, quod ſe ab exilio reuocaſſent. Quæ quomodo ſiant, ſuperius diximus.) Huius lib. cap. 3. Vt in Pompeij laudatione pro lege Manilia.) Manilius Tribunus plebis legem rogarat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticum. Eam legem diſſuaſere ſummi uiri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortenſius, ſuaſit Cicero: & quidem ita ſuaſit, ut bonam totius orationis partem deſtinarit recenſendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In uituperatione M. Antonij.) In quem plenis, quod aiunt, uelis inuehitur Cicero Philippica II. Et L. Piſonis.) Hic eſt ille L. Piſo, qui cum Gabinio conſul erat id temporis, quo in exilium actus eſt Cicero, qui cum poſtea ſenatus autoritate, ac populi iuſſu eſſet reſtitutus in patriam, orationem habuit in ſenatu de prouincijs conſularibus: idq; ea oratione effecit, ut ambo COSS. Piſo, inquam, & Gabinius à prouincijs reuocarentur. Quare uehemēter offenſus Piſo, de inſectatione Ciceronis queſtus eſt in ſenatu, grauiterq; in illum inuectus, maxime fiducia Cæſaris generi ſui, qui tum Gallias obtinebat. Ergo huic reſponſurus Cicero, ita eum retaliat, ut grauiſſima ei in ſenatu obijciat crimina, omniq; eum genere ui-

tuperationis proſcindat. Atq; hæc eſt uituperatio illa Piſo-
nis cuius meminit hoc loco Agricola. In eis uerò generibus
quæ fidem ſolam quærunt.) Quorũ hic eſt finis, ut uera cre-
dantur eſſe quæ dicuntur, ut eſt genus deliberatiuum & iu-
diciale. Quemadmodum de quæſtionibus diximus.) Capi-
te proximo. Opponit aduerſarijs M. Horatium.) Hic quã
arte amiſſis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde
& ſororem ipſe ſuam occiderit, narrat T. Liuius lib. I. ab ur-
be condita. Legesq́.) Duodecim uidelicet tabularum: quæ
furem nocturnum quoquo modo, diurnum autem ſi ſe telo
defendiſſet, impune ſinebant interfici. Et teſtimonium ex fa-
bulis quæſitum.) Ait enim, non ſine cauſa fictis fabulis do-
ctiſſimos homines memoriæ prodidiſſe, eum Oreſtem, qui
patris ſui Agamemnonis ulciſcendi cauſa, matrem Clytem-
neſtram necauiſſet, uariatis hominum ſententijs, ſapientiſſi-
mæ deæ Palladis ſententia liberatum. Præter hæc, ſi non hæc
ſit in argumentis ordinis cauſa.) Hoc ipſum Fabius lib. 5. ca.
de uſu argumentorum: & Cicero item non uno in loco do-
cet, nempe firmiſſima argumenta in principio & fine locan-
da eſſe, debiliora uelut in medium agmen recipienda. In mi-
lite Mariano) Cuius declamationis iam ſemel iterumq́ me-
minimus. In affectibus, quod & ante diximus.) Libri huius
cap. 3. Cum enim ſua ſponte areſcant lachrymæ.) Sic Quin-
tilianus lib. 6. Nunquam tamen debet longa eſſe miſeratio,
nec ſine cauſa dictum eſt, nihil facilius q̃ lachrymas inareſce-
re. Nam cum etiam ueros dolores mitiget tempus, citius
euaneſcat neceſſe eſt illa, quam dicendo effinximus, imago:
in qua ſi moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requie-
ſcit, & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit. Non
patiamur igitur frigeſcere hoc opus, & affectum, cum ad ſum
mum perduxerimus, relinquamus: neq; ſperemus fore ut a-
liena quiſquam diu ploret. Et in Partitionibus Cicero: Cito
enim, inquit, exareſcit lachryma, præſertim in alienis malis.
Item in calce lib. 2. ad Herennium. Referunt autem ſententi-
am hanc ad Apollonium Rhetorem ex Athenæo.

DE VERTENDIS ARGVMENTA-
tionum formis, deq́; partibus earundem uaria collocatione diſponendis.

Cap. XIIII.

Partes

PArtes argumentationum quã capiant diſpoſitionem, non eſt certis ullis cõprehendere præceptis. Quæ ſint aũt partes argumentatiõis, proximo libro ſatis multis dictum eſt. Et naturalis quidem ordo eſt earũ, ut præcedãt propoſitiones, deinde ſequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoq;, prima ſit maior propoſitio, proxima ſit minor, poſtrema cõcluſio. Sic in inductione priores ſunt ſpecies aut partes, q̃ genus aut totũ, quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legẽ uſquequaq; obſeruare, frigidæ prorſus eſt & friuolæ cuiuſdam, neſcio an curæ dicam, an cauillationis, certe infantiæ & faſtidij. Infantiæ quidem, q nihil poteſt aut minus diſertum aut magis puerile uideri, q̃ oĩa uelut puerum dictata à magiſtro ad unam certam legem formamq; dicere. Faſtidij quoq;, quod neceſſe eſt ſequi eos, qui aures nulla unq̃ uarietate delicatiſsimã noſtri partẽ tentant reficere. Varietas enim, ſicut rerum oĩm, ſic orationis præcipue leuat tædium. Multarum adeò rerum nobis gratia, nõ ex ſe, ſed uel ex meliorum etiã ſacietate uenit. Iam etiã pleræq; ſunt argumentationes, quarum tota uis aut duabus propoſitionibus citra concluſionem explicatur, aut altera propoſitionũ pro tota ponitur ratiocinatione. Quæ qualia ſint, ſuo loco demonſtrauimus. Feras tamẽ utcũq; leuioribus in rebus hãc ludi

m cram

cram uerborum iaculatiõem, in qbus ſolũ os inſtrui tur, & inanes inter diſputãdum circulorum clamo- res petuntur. At in eis rebus, quæ nõ ideo tãtùm di- cuntur, ut dicantur, ſed ut animos noſtros ſubin- trent & actiones emendent, quæq; uicijs eradendis ex intimis mẽtium noſtrarum ſedibus adhibẽtur, id eſt, quæ moralis philoſophiæ uocamus, ſi hac leui- tate intra primas ſubſiſtãt aures, inania profectò, inania tãtum, irritaq; uerba fundẽtur. Maioribus er go uiribus inſtructã orationem & plenioribus eam ferri uelis oportet. Auertendus enim eſt ab eis quæ placent, quæq; multo tempore probauit animus, & ipſe ſibi (ut ita dicam) eſt auferẽdus. Nec tam docẽ- dus, ut ſciat meliora, q̃ cogendus, ut uelit. A qua fa- cultate, quãtum abſit confracta illa & ſpinoſa argu mentandi ratio, non eſt certiore ſigno colligere, q̃ quòd ea poſteaquam philoſophorũ ſcholas ingreſſa eſt, moralis iſta, quam uerè philoſophiam dicimus, è ſcholis prorſus exceſſit. Veterũ certe neminem ni ſi Stoicorum horridiſſimum quenq;, ſic diſſeruiſſe inuenias, neq; id ubiq; tamen. Et ſi quis huius etiam ſectæ paulo lætiore fuit ingenio, uictus eſt dignita- te, & ſplendidius aliquid dicere concupiuit. Ariſto teles certe, Plato, et quorum interea in philoſophia paribus laudibus eloquentia, eruditioq; celebratur, rariſſime putauerunt utendum ſibi nudis illis & ex

preſſis

preſsis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perſpectu eſt. At noſtri ſeculi philoſophis, ſi quæritur & arguitur primo & ſecundo, & notandum quarto aut quinto, & conſequentia tenet in baraco, & reliquas id genus ineptias demas, deſtitutos prorſus, & nihil quod dicant habituros uidebis. Nec hæc eò dico, quòd ea putem eſſe contemnenda: Diſci enim illa ab incipientibus in ſcholis, & quidem exactiſsima cura, uelim, & exerceri quoque, ſed adeo ut intra ſcholam maneant. A grauiorum uerò rerũ tractatu, doctiorumq; hominum diſputatione: ante omnia, cum poſteritati erudiendæ res literis mandantur: crediderim maximè hanc leuem, ineptamq; dicendi ſcrupuloſitatem remotam eſſe debere. Nunc autem cum ſint omnia in leuiſsimas etiam digeſta quæſtiões, & cuilibet quæſtioni, uelut ſtatutus lege quadam argumentationum & notãdorum debeatur numerus, implentur ingentia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ ſingulis interdum uerſibus poterant abſolui. Equidem argumentatiõem in oratione cõtrouerſa, cenſeo neceſſariam eſſe, tanquam neruos ſine quibus ea ſubſiſtere non poſsit. Sed quemadmodum deforme non modò ſit corpus, ſed nec corporis quidem ſpeciem habeat, in quo ſoli ſint, omniq; carne nudati nerui: ſic nec orationis aut faciem, aut nomen

iure habebunt horridæ iſtæ, & una perpetua ſpecie compoſitæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, ut dicerent, egregia fabula de lente, quoties minor res maiorem in modum tolleretur. Quanto nũc rectius hi notabuntur, cũ pueri libus etiã nugis diuina ptractent? Vertendæ ſunt igitur formæ argumentationum, & partes earum uaria collocatione diſponendæ. Nec tamen adeò uitandus ordo rectus, ut credamus non interdũ ratiocinationem totã proferendam. quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inſcribitur Ignominioſus cõtra tres rogationes: Ergo, inquit, ſi & lex ignominioſum uult eſſe eum, qui ter contradixerit nec tenuerit: & hic contradixit ter, nec tenuit, quomodo nõ ſit ignominioſus, inueniri profecto nõ poterit. Sic & Cicero cũ multis in locis, tum pro M. Cælio: Si qua non nupta mulier, inquit, domũ patefaceret oĩm cupiditati: & reliqua multa, quæ ſubijcit in eam ſententiã, quorum oĩm hæc uis eſt: Nemo poterit dici adulter q̃ cũ muliere oĩm cupiditati expoſita coire cõſueuit. Hoc apertum eſt maiorem propoſitiõem eſſe ratiocinationis. Addere deinde debebat minorẽ: Clodia autẽ talis mulier eſt. Variauit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateatur' ne talem eſſe ſe, an neget. Poſt ad utranq; partem concludit, ſi neget ſe talẽ eſſe, ne

debere

debere quidem uideri à M. Cælio petulantius quicquam cum ea factum: ſin fateatur, nõ id uideri adulterium ex præcedentiũ propoſitiõum probatione. An in eadẽ oratione paulò antè cõuertit prorſus totum ratiocinationis ordinem, primãq; cõcluſionem ponit: In M. Cælio nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & luſtrorũ libido, quæq; ſequuntur. Hoc eſt enim, quod probandum eſt. Deinde cũ ſubdit: Audiſtis antea cũ accuſaret: minorem propoſitiõem facit, quæ eſt: Cælium ſumma eloquentiæ, ſtudiorumq; cura teneri. Poſtremo maiorem addit: Atq; ſcitote iudices, eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atq; hæc ſtudia de quibus diſputo, non facile in eodẽ hoĩe eſſe poſſe. Vt ſit ratiocinatio: Non poſſunt in eo, in quo eſt ſummus ſtudiorum amor, eſſe & prauæ cupiditates: in Cælio eſt ſummus ſtudiorum amor, non poſſunt ergo in eo eſſe prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propoſitiõibus tantũ. Vel maior, ut Quintilianus in Mathematico: Ei, inqt, tantum debet mors negari, de quo nõ ſufficit hoc pœnæ genus, ut ſe ipſe potius occidat. Hanc propoſitionem probat. Deinde quod aſſumpturus erat & quod ex eis concluſurus, hæc uidelicet: ego uerò talis non ſum, non ergo debet mihi mors negari: ea uelut in propoſitione illa ſatis intellecta prætermiſit.

Interim proponitur minor, ut in eadē declamatione: Quid q̄ me futurū dixit parricidā? Ratiocinatio q̄dem talis ſit oportet: Quiſquis prædictus parricida eſt, debet mori: ego prædictus ſum parricida, debeo ergo mori. Eſt ergo quod proponitur minor propoſitio: quod ſequitur eſt confirmatio maioris, debere mori eum quiſquis parricida prædictus eſt. Quod quanq̄ poſſet uniuerſaliter pronunciari, orator ſingulariter & tāquā de hoc uno pronunciat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuerſales propoſitiones remotiores eſſe, & minus arcte premere rem præſentem uidentur.

Scholia in caput 14.

Proximo libro ſatis multis executi ſumus.) Lib. 2. cap. 17. Velle tamen hanc legem uſquequaq;.) Quintilianus lib 2. cap. 14. Neq; enim rogatiōibus plebis ſancta ſunt iſta præcepta, ſed hoc, quicquid eſt, utilitas excogitauit. Qui aures nulla unquam uarietate, delicatiſſimam noſtri partem, tentant reficere.) Quis enim, inq̄t ille, eſt auribus uſqueadeo patientibus, uti uel pauliſper ferat oratiōem ubiq; ſui ſimilem? Tantam ubiq; uim habet uarietas, ut nihil omnino tam nitidum ſit, quod nō ſqualere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipſa natura uel in primis uarietate, quę in tam immenſa rerum turba nihil uſquam reliquit, q̄d non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et ſicut oculi diuerſarum aſpectu rerum magis detinentur, ita ſemper animus circumſpectat, in quod ſe uelut nouum intendat. Cui ſi cuncta ſui ſimilia occurrant undiq;, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus: Ars porrò, inquit, uariandi cum gratiam præbet ac renouat aures, tum dicentem ipſum laboris mutatione reficit: ut ſtandi, ambulandi, ſedendi, iacendi uices ſunt, nihilq; eorū pati unum diu poſſumus. Quæ qualia ſint, ſuo loco demonſtrauimus.) Lib. 2. cap. 27. In quibus ſolum os inſtruitur.) In quibus id agitur ſolum, ut dicendi uſum paremus, Et inanes inter diſputandum circulorū

clamores

clamores petuntur.) Vbi hoc unum quæritur, ut qui nos diſputantes undequaq; circunſtant, iĩ nobis applaudant, & placere ſibi ea, quæ dicuntur à nobis, plauſu ipſo ac clamore teſtentur. Et ipſe ſibi, ut ita dicam, eſt auferendus.) Ita, inquit, afficiendus animus eſt, ut non is ſibi eſſe uideatur, qui adhuc fuit: utq; probet ea, quæ auerſatus eſt hactenus: & auerſetur, quæ hucuſq; probauit. Egregia fabula de lente.) Eundem propemodum ſenſum habet cum eo, quod legitur apud Gellium τὸ ἐν φακῷ μύρον in lente unguentum. Interim ponitur altera lex.) Lib.2.cap.27. Quoniam ut priore libro diximus.) Lib.2.cap.19.

CAVTIONES ALIQVOT INter argumentandum diligenter obſeruandæ. Cap. XV.

POſſent iſta extendi, multiplexq; horum forma proferri ex autoribus. Sed longum id eſt, & niſi alioqui multa cura quis, legendis, perſpiciendiſq; ſcriptoribus iſta cognouerit, fruſtra docebitur. Nam neq; dici omnia poſſunt: & ex eorum quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoſcet. Illud tamen adieciſſe uelim. Quod ſi qua ſit propoſitio, uel aliquid propoſitiõis ſimile, in quo maius quæſtionis momentum ſit poſitum, id rectiſſime aliquando antea quàm aggredimur, quod eo cõficere uolemus, in anteceſſum apud auditores eſt deponendum, & tanq̃ aliud agamus explicandum. Minus enim ſuſpectum tunc erit, cũ quare dicatur non apparebit: credeturq; facilius, & ſecuros animos blandius ſubibit. Sicut minus timentur arma,

quorum non intelligitur uſus. Inde cum poſſederit mentē, paratāq; ſemel fidem tunc quoq; pſeret, cū utendum erit eo. Fauet enim quiſq; perſuaſioni ſuæ, nemoq; uel ſibi ipſe libenter errorem ſuū fatetur. Credimusq; multa, non quia uera uideantur, ſed qͣ credimus. Huiuſmodi eſt apud Ciceronem illa principio expoſitionis matris Cluētij inuidia. quæ quāquā præcipue ueneficij crimini defendendo cōueniat: tamen ſi, cū illud defendendum erat, primū poneretur, poterat tā dubia, ſicut crimē, uideri. Huc pertinent altius repetitæ narrationū præparatiōes. Et in altercatiōibus qdem præcipuus eſt obſeruatiōis iſtius uſus. Ideoq; ſi qua ſunt, quæ plus ſint allatura cōfirmādæ imtētioni noſtræ, nō ſunt utiq; protinus cum eo coniungēda. Tergiuerſabitur enim & effugia quæret aduerſarius, inuitusq; pedē in laqueum, quē proſpexerit, dabit. Ergo dimouenda ſunt hæc ab eo, quod efficere uolumus, & altius repetēda, & multitudine ſimilium propoſitiōum, quas ſine periculo daturus ſit aduerſarius, obruenda. Quæ cuiuſmodi ſint, ex Platonis dialogis nō eſt difficile perſpicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus, indicemus. Demus Academicum probare uolētem Epicureo: quiſquis ſine uirtute ſit, eū eſſe infelicem. Non ſumet ille continuò, uirtutem eſſe ſummū bonū, id enim nihilo probabilius eſt, q̄ id quod intende-

intẽdebatur: nec id etiam unde iſtud deducitur, uirtutis curam maximè naturalem eſſe homini. Altius igitur ordietur. Quæret, ecquid fateatur aĩam corpore meliorem eſſe? Sed & hoc quoq; muniendum eſt Socratica inductione. Quærendum eſt, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominũ domo, & principem popularibus, & in uniuerſum quod imperet præſtantius eſſe putet eo quod paret, an & animi imperio putet corpus regi. Quæ ſi concedat, neceſſe erit concedat, aĩam corpore potiorẽ eſſe. Quod ubi cõſtare cœpit, ſequatur hinc neceſſe eſt, actiões & quæcunq; animi, corporis rebus eſſe potiora. Quod ſi docuerimus hinc propriã animi uirtutem, propriã corporis uoluptatem eſſe: conſtabit uirtutem eſſe meliorẽ uoluptate. Quod ipſum erit fortaſſe quærendum. Ex longinquo rogabit itaq;, putet ne eiſdẽ oĩbus gaudere corpus & aĩm? quod nimirum negabit. Nam & multa poſcit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduerſis aĩus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placẽt, quæ corpus auerſatur. Cùm gaudeãt autẽ diuerſis, uoluptas corporis erit: quod autem uoluptati contrarium ſit, nihil inueniemus, niſi uirtutẽ. Ea pertinebit igitur ad aĩm. Hæc ergo bona utriuſq; erunt. Quod ſi eſt propriũ animi bonum uirtus, erit & ſummum bonum: cum de-

monſtratum ſit ante, meliora eſſe quæ ad animum, q̃ quæ ad corpus pertineant. Cumq́; non ſint alia propria hoĩs, q̃ animi & corporis bona (nam fortunæ bona ſolùm dicuntur, q͂a iſtis deſeruiunt) ergo animi bona, quoniã meliora ſunt, ſumma ſint oportet. Et hæc q͂dem cum ſint uirtutes, neceſſe eſt, qui ſine eis ſit, eſſe cũ ſummo malo, quod uiciũ erit. Atqui quiſquis cũ ſummo malo eſt, infelix eſt. Ergo iam efficitur quod intẽdimus, quiſquis eſt ſine uirtute, infelix eſt. Quòd ſi à proximis cœpiſſemus, & inde digrederemur ad longius poſita, inſolẽtior aduerſarius negaret oĩa, neq; p̃uenire nos ad aliq͂d ſineret unquã, quod ipſe cõfiteretur. At cũ ea proponimus, quæ diſtãt multũ, neq; ferè quicq̃ negocij uidẽtur habere cum eo, quod proponimus, facilius dat aduerſarius tanq̃ nihil ad ſe p̃tinẽs. Vnde datur cõfeſſum nobis aliq͂d arripere, in quo pedẽ (quod dici ſolet) figamus, ad quod ſi alio p̃ueniremus ordine, negaret id ipſum aduerſarius, ne uinculis argumẽtationũ teneri uideretur, & aliquid cõfiteri, ex quo contra ipſum regredi poſſemus.

Sed quemadmodum à ſummo quodã cacumine petito initio, ad id poſtremum, quod probare deſtinamus, delabimur: ſic licebit è contrario, & hoc ipſum quod intẽdimus primũ facere, & id adhibita argumẽtatione cõfirmare, hancq́; ipſam argumẽ

tationem

ſtationem rurſus alia aſtruere, donec ueniamus ad aliqd tandē, quod inficiari aduerſarius nō poßit. Similiter etiā poterimus, cū negauerit intentionē aduerſarius, proponere aliquid, quod etiā diuerſum uideatur à propoſito, quod det aduerſarius. Idq; cū fecerit, tū ductu eo quē obliquū priore libro diximus, ex contradicente intentiōis contradicens eius quod aduerſarius dedit colligere. Quod quomodo fiat, ſuō loco nobis eſt dictū. Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut ſciat quam potißimum ex iſtis diſponēdi rationē ſequatur, duas ferè in altercatiōe figuras eſſe oratiōis. Aut enim interrogātes, & aduerſarij ſententiā percōtando elicientes diſſerimus: aut aſſeueramus, & noſtrarū argumētationū cōſtantia, in noſtrā ſentētiam eū tranſire cogimus. Primū genus eſt, ut cū quærimus, ſit ne uirtus proprium animi opus. Quod ſi dederit aduerſarius, rurſus quærimus, eſt ne opus cuiuſq; bonum ipſius? Deinde ſi id quoq; detur, tū quæritur, ſit ne aīus optima pars noſtri? Poſt hæc, ſit ne optimum, quod optimo bonum eſt? Hæc etiam cum data fuerint, tum relinquetur, utiq; optimū, id eſt ſummū bonū eſſe uirtutē. Secundum genus eſt, cū dicimus: Virtus eſt ſummum bonū. Idq; probamus, eſt enim bonum animi noſtri, qui eſt præſtantißimum quod in nobis eſt. Quod ſit autem animi bonum uirtus,

tus, id rurſus docemus, quoniam proprium opus eſt ipſius: reliquaq́; ad hunc modũ aſſeueramus, donec ueniamus ad poſtremum aliq̃d, quod probatiõe non habeat opus. Cum poßit autẽ duci ordo ille propoſitionum, aut à primis atq; confeßis ad intentionem, aut ab intentiõe ad prima & cõfeſſa, per utramq; figuram: apta tamen eſt interrogatio priori ordini, eſtq́; genus ipſum diſſerẽdi tutius atq; modeſtius, & plurium laqueorum aduerſus aduerſarium capax. Nã ſi interroganti aliq̃d nõ det aduerſarius, poteſt inde ſine dedecore referre pedem, quod aſſeueranti turpe fuiſſet, repulſum ſe & fruſtra conatũ fatenti. Aſſeueratio uerò grauior eſt atq; inſtantior, & ordini ab intentiõe ad cõfeſſa ducẽdo aptior. Vrget enim aduerſarium, & nõ illius cõſenſu, ſed uiribus quæ uoluit, extorquet. Sed rem ſubeſſe oportet eiuſmodi, quam ab inuito nos aduerſario cõfidamus exprimere poſſe. Quæ ſi non ſit, ſatius erit interrogationes experiri. Socrates itaq; apud Platonẽ, ut qui nihil ſcire ſe affirmaret, nihilq́; habere, quod tanq̃ pro ſua ſententia diceret: interrogatiõe ſemper eſt uſus, omnemq́; oĩbus in locis diſputationem ex aduerſariorũ dictis inſtituit. Et ſicut maximorum oĩs æui uirorũ in philoſophia conſenſu, primæ tribuuntur Platoni: ſic omnem altercationum rationem, artemq́; ſummo ingenio, pariq́; cura & acumine

in

in dialogis expreſſit. Quanq̃ non deſtiterit eum Ariſtoteles inceſſere, tanq̃ copia effuſum, nouitatis cupidum, eloquẽdo tumidum, oratiõis oſtentatorem, Fama tamen pro Platone ſtetit, & ſicut multorum fauore Ariſtoteles æquauit primum: ſic maximorũ iudicio Plato hunc proximum qdem, ſed infra ſe tamen, ſicut oẽs, reliquit. Quintilianus aũt, ſicut declamatiões, ſic altercationum quoq; proprium condidit uolumen, quod & in noſtras peruenit manus, egregium qdem, ſicut ſunt illius uiri oĩa. Plato tamen (q̃uis ſint etiam inſignes uirorum utriuſq; linguæ dialogi) in q̃uis uarios uſus mihi ſufficere uidetur exemplo. Vt ergo quæ ad diſpoſitionem pertinent, in ſummã quãdam redigamus, opus eſt in primis quiſquis bene diſponere uolet, ut totã inuẽtionis ſuæ ſyluã, hoc eſt, oĩa quæcunq; dicturus eſt, uelut conſpectui ſuo ſubijciat. Tum quid in aĩo auditoris efficere uelit, diligenter expendat. Deinde res ipſas, rerũq; partes, & uim naturamq; ſingularum, oĩmq; & inter ſe cõferat, & cũ præceptis oĩa. Tum nõ difficulter uidebit, ubi temporum ſequenda ratio, ubi per ſpecies res digerenda, & quibuſdam uelut limitibus ſingula diſcernenda, ubi aliud ex alio, ut qdq; proximũ aptiſſimum'ue fuerit, ducendum. Tum qd tribuendum uoluptati, quomodo uictoriæ certaminiq; ſeruiẽdum, qs quæſtionũ ordo, quis argumen-

gumentationum, quis propoſitionũ ſeruandus. Eſt autem diligenti, multaq́; cura tractãda diſpoſitio, quando ueram hæc pars ingenij laudem meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudentibus ꝑſæpe cõtingunt: recte aũt adminiſtrare eas, circumſpecti cõſultiq́; uiri eſt propriũ: ſic inuentionis copia indomitis & inſanis propè nonnunq̃ datur ingenijs, decor diſpoſitionis & ordo, arte iudicioq́; formatur. Quorum ut illud naturæ fœlicioris, ſic hoc cultioris doctrinæ ſignum eſt. Optanda q̃dem utraq;, iſtud tamen iuſtius laudes.

Scholia in caput 15.

Iam neq; dici om̃ia poſſunt.) Quintilianus lib. 7. Tradi enim omnia quæ ars efficit nõ poſſunt. Vide eundem, capite de pronunciatione. Quod ſi qua ſit propoſitio.) Vide Ariſtotelis octauum Topicorum. Fauet enim quiſq; perſuaſioni ſuæ.) Suum, inquiunt, cuiq; pulchrum, ſumusq́; φίλαυτοι καὶ φιλόνικοι omnes, ut nonnunq̃ in manifeſtis etiam erratis nobis blandiamur, ac ne à nobis quidem ipſi uinci uelimus. Quis aũt neſcit, hodie multa, etiam apud magnos quoſdam theologos, maximis uociferatiõibus idcirco defendi non ꝙ ſint uera, ſed q̃d aut nobis, aut ijs quorum doctrinam profitemur, aliquando talia uiſa ſint. Nemoq́; uel ſibi ipſe libenter errorem ſuum fatetur.) Tantũ abeſt, inq̃t, ut apud alios libenter fateamur errorem noſtrum, ut nobis etiam ipſis ægre eum fateri ſoleamus. In quo pedem, quod dici ſolet, figamus.) Ductum uideri poteſt à bobus aut equis currũ aratrúmue trahẽtibus. Nam ut illis firmiori opus eſt ſolo, quo pedẽ firmẽt: ita diſputantem, ſolidum firmũq́; aliq̃d habere oportet, quo ceu fulcimento ac baſi tota diſputatio nitat. Notum uel pueris eſt prouerbium illud Hieronymianum: Bos laſſus fortius pedẽ figit. Verum id alienius eſt ab hoc loco. Quem obliquum priore libro diximus.) Lib. ſuperioris cap. 14. Et ſicut maximorum omnis æui uirorum in philoſophia cõſenſu primę tribuuntur Platoni.) Id uel ex Ci

cerone conſtare poteſt, qui Ariſtotelem ita principem philo ſophorum appellare ſolet, ut Platonem tamen ſemper excipiat. Vt 1. Tuſculana. Ariſtoteles, inquit, lõge omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cũ quattuor illa nota genera eſſet complexus &c. Plato hunc proximum quidem.) Verbis magis quàm ſenſu his ſimile eſt illud Ciceronis in Bruto: Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo, proximus tamen. Et hunc æmulatus Vergilius; Longo, ſed proximus interuallo.

Primæ tribuũtur Platoni.) Quintilianus lib. 10. cap. 1. Itẽ lib. 12. capite ultimo: Quæ tandem ars digna literis Platonis fuit. Quintilianus autem, ſicut declamationes, ſic altercationum quoq; proprium uolumen reliquit, quod in noſtras peruenit manus.) Demiror ego, cum nihil ferme tam obrutum fuerit hactenus, quin id noſtra hac tẽpeſtate in lucem prodeat, qui fiat, ut hoc Fabij altercationum opus non dum uſquam excuſum ſit. Nam extare ipſum adhuc, id uel inde colligi poteſt, ꝙ Rodolphus ſibi id uiſum teſtatur, neq; ueríſimile eſt, intra tantillum temporis intercidere potuiſſe. Quod autem ad uolumen attinet declamationum, hoc an Quintiliani ſit, uideo uerti in dubium. Sunt enim qui aiant, ſunt qui negent. Verum nihil ad hunc locum.

Vt totam inuentionis ſuæ ſyluam.) Materiam rudem, impolitãq;, & adhuc indigeſtam.) Et quibuſdam uel ut limitibus.) Ductum à diſcretione, diſterminationeq; agrorũ. Porro quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadẽ ferè cũ aliis quibuſdam præcipit Ariſtoteles, octauo Topicorum.

DE VSV ET EXERCITATIONE. Ca. XVI.

VEllem equidem, ut quæcunq; de diſpoſitiõe hactenus dixi, adeo & quæcũq; de tota inuentiõe, cui diſponẽdi ſubiecimus partes, tã aperte potuiſſent dici à nobis, ut nihil fuiſſet præterea requirendum. Feciſſem, ut quemadmodũ nũc fides noſtra cãdido fortaſſe lectori excuſata erit, ſic tum fuiſſet facultas laudata. Iam uerò, præterq̃ quòd ingenij nobis perquàm tenuis utiq; uena eſt, & apte

dicendi

dicendi aperteq; uires exiguæ, rerum fortaſſe natũ ra oſtat, quo minus ſola præceptiõe & artis ratione demõſtranda, poßint iſta plene perfecteq́; tradi. Quod qdem in oĩbus artibus, quæ uſus actiõisq́; cauſa docẽtur, euenire uidemus: ut niſi fuerint lõga cõſuetudine, & exercitatione multa firmatæ, futuri potius operis in agẽdis rebus ſpẽ q̃ in præſentia ſubſidiũ præſtent. Nam & pictor q̃uis multa uel legerit uel audierit de figurarum ratiõe: & quo linearũ ductu eminentia, quo reducta, quo directa in aſpectum, & ab oculis ſubſidẽtia, ipſaq́; uelut in ſe deliteſcẽtia: quóq; tranſuerſa item & totam oſtendentia magnitudinem ſuã exprimenda ſint: quæ luminum, quæ umbrarũ uis, quanta oculorum uarietas, materia, mixtura: q̃ multiplex in corporibus partium diuerſitas, quæ forma, qs color cuiuſq;, quæ oĩm inter ſe cõmenſio (ſi audebimus latinè ſic dicere, quod Græci συμμετρίαν uocant) quis earũ ordo, non modò ut nihil à natura diſtortum ſit, ſed ut diſpoſitio earum motum quẽdam corporum animorumq́; repræſentet. Cuncta hæc quamuis à præceptore perceperit, niſi tamen ipſe admouerit tabulæ manum, & multa tentauerit, multam operam ſpe profectus perdiderit, multaq́; ſuis fecerit improbanda: ne faciet quidem unquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in Muſicis contingi t.

Nihil

Nihil profuerint multa illa, q̃ de cõficiẽdis Muſicorũ præcipiũtur inſtrumẽtis, q̃bus proportiõbus ſingulæ cõſonantiæ naſcãtur: nihil quæ de uocũ interuallis, q̃ de conſonãtibus & diſſonãtibus, & quæ q̃bus conſonãtiæ recte aut ſecus ſubnectantur, q̃ tẽporum ſpacia ſint obſeruãda, q̃ modi: ſi nõ oĩa diligẽs meditatio aſſuefecerit, firmauerit, indiderit, & prope in naturam uerterit. Hoc in rebus ruſticis, hoc in bellis gerẽdis, in Repub. adminiſtãda in uniuſcuiuſque uita rite recteq; formãda euenit, ut ſupuacua ſit præceptio q̃ nõ fuerit induſtria diſcẽtis ſequuta. Quæcũq; enim diſcũtur operis gratia, præcipue diſcũtur etiã ex ope. Nec ulla res efficacius recte nos docet facere, q̃ ut ſæpe faciamus. Quod ſi cõtingit in aptioribus iſtis & ppe manuarijs artibus, ut difficiliores, & proinde ad pcipiẽdũ obſcuriores, ſed & inutiles uideãtur, niſi uſus acceſſerit: quãto minus erit mirãdũ, in hac recõditiore arte primã eius frõtẽ tractãtibus, quædã abſtruſiora uideri, quæ tamẽ aperiet proferetq; in lucẽ creber & diligẽs rerũ tractatus. Quã cauſam nos etiã oĩa fuſius diximus, quã ſolent, qui iſta præcipiunt. Exẽplis deinde oĩa non impleuimus modo, ſed onerauimus etiã, ut quocũq; poſſemus modo, cũcta quãtũ in nobis erat ueluti in plano cõſpicuoq; poneremus. Et hæc ipſa tamẽ qualiacũq;, & his quantũuis meliora cõtende

hæc quæ diximus, tum propter ea q̃ propria noſtri ſuntnegocij, ut collatis cũ illorũ obſeruatiõe præcc ptis & iſta explicatiùs intelligamus, & illorũ uirtutibus ex præceptiõis ratiõe cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedẽ, eorũ quoq; ſequi ueſtigia, quos quantũlibet de longinquo poſſe ſeq; in hac ſeculi noſtri deſidia, uel præcipuam arbitror laudem. Initio itaq; ſatis habebit, tractatas ab alijs, quos imitari uolet, quæſtiones etiã ipſe tractare, eademq́; fermè dicet q̃ illi. Interim tamẽ ne nihil agat, ordinẽ mutabit (ſi poterit) quæſtionũ, argumẽtationum, partiũq́; argumentationis cuiuſq;, uel oĩm harũ, uel quatenus res permittet: ita tamẽ, ut ſpeciem ordinis aliquẽ, & ipſe aſſequamur. Tum uidebit, ſi qua quæſtio aut argumentatio poßit à ſe adijci eis, quas ille, cuius ductum ſequetur, ſibi ſumpſit. Hinc paucis collectã argumẽtationibus quæſtionẽ pluribus explicet. Quæ ſtrictim breuiterq́; dicta ſunt ab alio, ipſe copioſe: quæ hubertim alius, ipſe anguſtiùs dicat. Nõ q̃a ſua meliora putet, ſed ut hoc pacto, ſicut pueri ſolẽt, proximis q̃buſq; apprehẽſis, ponere gradũ diſcat. Poſt hæc quæſtionẽ aliquã q̃ ſimillimã propoſitæ accipiat, inq́; ea oẽm inuentionis diſpoſitionisq́; rationẽ, quã obſeruatã in exẽplo uidet, quatenus poteſt, cõſequatur. Hinc eis quæ dicta ſunt ab alijs, cõtradicere incipiet, aduerſarijq́; tueri partes.

beret aliqs, intelligeret, & ipſe quoq; tanq̃ loqui ſci ret, oĩa mentis cogitata pſcribere poſſet: cæcos itẽ p ingẽtia urbiũ ſpacia, nõ modò uicorũ oĩm flexus ambagesq́;, ſed domuum ſingularũ aditus, & oſtia ſine errore pmeare ſolitos: ea potiùs quæ quotidie fiunt uideamus, è qbus unũ hoc ſuffecerit è multis, q. in eis q Muſicis organis canunt, tantũ poteſt animi uis præſtare, ut manus pedesq́; mẽbra rationis expertia, & ſequentia alieni imperij nutũ, non uiſos antea cauendi modos propoſitos ex tẽpore pſallãt, & cũ ſuũ quodq́;, & ab alterius partis diuerſum officiũ motumq́; faciat, oĩa tamẽ in unũ iungãtur concentũ: cũ interea ipſa mens præter hæc libro intẽta ſit, in quo q canit ſcriptum eſt, unde miniſtris illis mẽbris, q ſeq debeãt, depromit. Quod ſi potuit animus iſtud obſequiũ alia docere mẽbra, repugnãtia etiã, & nõ niſi lõgo uſu domãda: qnãto faciliùs erit ei ſuũ agere opus, & huius rei facultatem nõ modò impare ſibi, cũ ſit ei conatus expeditior, ſed et pficere, quãto eſt uis ſua corporis mẽbrorũ efficacior.

ISta ferè ſunt quæ de parte illa dialectices (quã inueniendi uocaut) arbitror potuiſſe dici. Nec me latet, hæc oĩa, ut in breuẽ admodũ præceptorũ ſummam arctarentur, pfacile fuiſſe. Sed ego (ſi quid poterunt iſta prodeſſe) malui ſpacioſiùs ea dicere, & legentiũ utilitati cõſulere (ſi qui erũt, qui legendis

iſtis fructum aliquē conſecuturos ſe credant) quā ſi per capita tantū rerum irem, uidererq́; doctos potius quid didiciſſent admonere: q̄ docendis quid diſcere, & qua uia deberēt præſcribere. Rectius itaq; credidi, cū poſſem quidem, breuiori ducere itinere, ſed eo aſpero, difficili & impedito: longo potius flexu, ſed læto magis & molliore, minusq́; ſpinis obſito circuire. Nec iſta dico, quia laudem huius meæ rationis captē, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tū ex hoc præſertim labore minimè auſim ſperare: ſed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, ſi ſciuerit non mei facti hac in re, ſed utilitatis, profectusq́; ſui ſequutū eſſe rationem. Quā ſi conſequimur, boni conſultum erit: ſin minus, uoluimus tamen, conatumq́; præſtitimus, qui ſicut pleriſq; in rebus uel ſolus laudi ſufficit, ita mihi non arroganter eum, ad ueniam ſperauerim ſuffecturum.

Finis. *Anno* LXXX. III. *Non.* FE.

Scholia in caput 16.

Iam uero præterq̄ q̄d.) En ſummā Rodolphi modeſtiam. Quo minus ſola præceptione.) Quintilianus li.7.cap.ult. Quā Græci συμμετρίαν uocant) μέτρον Græcis menſuram ac modum eſſe, norūt uel pueri. Hinc fit συμμετρία, quam recentiores cōmenſurationem, Rodolphus cōuentionem interpretatur. Budæus in placitis philoſophorū, τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίας, interpretatur, accōmodatas numerorū proportiones. Niſi tamen & ipſe admouerit tabulę manum.) Niſi & ipſe pingere occeperit. Præter hæc quoq; exempla. Exemplum diximus ſupra eſſe rem geſtam, aut perinde ut geſtam, quæ ad ſuadendum aliquid aut diſſuadendum, ad

laudan-

laudandum uituperandumue adhibetur. Sententiæ.) Sententia eſt oratio ad mores & cõmunem hoīm uitam pertinens; oſtendensq́, quid aut fiat in ea plerunq;, aut fieri oporteat; Vt, Princeps qui uult oīa ſcire, neceſſe habet multa cognoſcere. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Feras, non culpes, q̄ mutari non poteſt. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Eſt aūt parœmia, quemadmodū eā finit Eraſmus, celebre dictum, ſcita quapiam nouitate inſigne: Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cū balneo? Ignem gladio ne ſeces. Qui uero tecto & umbra gaudentes.) Qui in foro & in hoīm frequentia non uerſantur, ſed in eis deliteſcunt locis, q̄ ſtrepitu carent, ac proinde aptiora ſunt ſtudijs. Cū relicto, ut dicitur, nido.) Ductum hoc eſt ab auibus, quæ poſteaq̄ diu ſatis à parentibus in nido alitæ ſunt, & uolandi, ut ſic dixerim, artem ſeu modum edoctæ, tandē aliq̄n nido relicto, ſuis ipſæ alis nituntur. Tum danda uētis uela.) Ductū à nauigantibus. Ingens eīm, immenſa, incredibilis eſt uis ingenij humani, & cui nihil propemodū difficile ſit, niſi q̄ nō uult. Sic M. Cic. ad Brutum: Magnum, inquit, opus, oīno, & arduum Brute conamur, ſed nihil difficile amanti puto. Quocirca ſi q facultatem hanc diſſerendi ceu difficilem ac arduā nimis perhorreſcent ac deſperabunt, hi primū (ut Quintiliani uerbis dicā) renuncient ſibi, quāta ſit humani gn̄is uis, quæ potēs efficiendi quæ uelit: cū maria tranſire, ſiderū curſus numerosq́ cognoſcere, mundum ipſum pene demetiri, minores, ſed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum eſt: & dimidium facti, inquit idem autor, qui bene cœpit, habet. Nihil tā eſt difficile, quin id labore ac induſtria uinci queat: nihil rurſus tam facile, cui non ſuccumbat inertia. Plura Quintilianus lib. 12. circa finem. Breuiore ducere itinere.) Sumptum ab Imperatoribus & ducibus exercituum. Qui ſicut pleriſq; in rebus uel ſolus laudi ſufficit.) Sic Ouidius:

Vt deſint uires, tamen eſt laudanda uoluntas.

Et alius poeta:

In magnis & uoluiſſe ſat eſt.

Ac uolui ego quoq; ſtudioſis hiſce lucubratiunculis noſtris quoad poſſem prodeſſe. Quod ſi aliqua ex parte ſum conſecutus, ſatis factum eſt uoto meo: ſin autem minus, tamen uolui certe, atq; conatum præſtiti, qui laudari à bonis ſolet, etiam cum non optimus eſt rei euentus.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ[IONALE] … VITTORIO EMANUELE